ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1

VENDREDI
1er FÉVRIER
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.463 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.463

ԾՈՑ

ՑԱՄԱՔԱՅԻՆ ԲՈՒՌՆ ԿՌԻՒՆԵՐ

ԻՐԱՔԵԱՆ ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԷՆ ԵՏՔ

ԵՐԿՈՒՍՏԵՔ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐ

Մինչ, ամէն օր հարցումներ կ'ըլլային, թէ համախմբման զինակիցները ե՞րբ պիտի ձեռնարկեն ցամաքային յարձակումի եւ երեք չարաթուան ենթադրութիւններ կային, Զորեքշաբթի առտու, Իրաքն է որ յարձակման անցաւ, Քուէյթի սահմանէն մօտ Սաուտի Արաբիա, գրաւելով ամայացած սահմանային քաղաքը՝ Խաֆճի: Շաբաթ մըն է, զինակիցները 10 քիլոմեթր քաշուած էին դէպի հարաւ, ինչ որ թոյլ տուած է որ իրաքեան հրասայլերը յառաջանան: Խաֆճի բոլորովին պարապ էր, առաջին մէկ օրէն, սաուտցի բնակիչները մեկնած էին եւ սաուտցի քանի մը զինուոր մնացած էր, երբ պատահեցաւ իրաքեան անակնկալ յարձակումը:

Իրաքեան յարձակումը կատարուած է չորս կէտերու վրայ, ըստ Պաղտատի ձայնասփիւռին, որ յայտարարած է. - «Ցամաքային յարձակման ծրագիր մը պատրաստուած է Ամերիկա - Ատլանտեան - սիոնական յարձակման դէմ»:

Հինգշաբթի առտու հասած լուրերը յըստակ պատկեր մը չէին տար կացութեան: Կ'ըսուէր թէ զինակիցներու ուժերը, որոնց գլուխն է ամերիկացի հրամանատարը՝ զօրավար Շվարցքոֆ, շրջապատած են Իրաքցիները եւ գլխաւոր նպատակն է, ըստ է Ամերիկացին, Քուէյթի իրաքեան ուժերը կտրել իրենց հրամանատարութենէն: Ըստ ամերիկեան աղբիւրներու Իրաք չի յաջողիր, մինչ զօրավար Շվարցքոֆ կը նախընտրէ օդանաւային ռմբակոծութիւնները, նուազագոյնի իջեցնելու համար մարդկային կորուստները: Հինգշաբթի առտու, Ամերիկա կը յայտնէ թէ 12 մարինս մեռած է, բայց իրաքեան կորուստները շատ մեծ են, հարիւրաւոր մեռեալներ (ըստ բրիտանական աղբիւրներու ալ), 21 իրաքցի զինուոր գերի ինկած են եւ փճացած են 30 հրասայլ: Զօրավար Շվարցքոֆ կը հաստատէ նաեւ թէ օդանաւային գերակայութիւնը իր ձեռքն է, Իրաքի հիւլէական բոլոր կազմածները քանդուած են, ինչպէս նաեւ «կենսաբանական հաստատութիւններ»ու կէսը, 36 կամուրջ բանակին պարենաւորման կարելիութիւններու 90%-ը եւ օդանաւերու 70 ապաստանարան: 38 օդանաւային ռազմադաշտեր յարձակումի թիրախ եղած են: Ամերիկացի զօրավարը կը հաստատէ թէ ամէն ինչ կ'ընթանայ ինչպէս նախատեսուած էր եւ հիմա երկրորդ հանգրուանին հասած ենք:

**

Իսրայէլի Արտաքին նախարարը հարցազրոյց մը տուած է «Ֆիկառօ»ի որու մէջ կը շեշտէ. - «Կարելիութիւնն ունինք հարուած մը տալու Սատտամ Հիւսէյնի, զոր ողբալու անգամ ժամանակը պիտի չունենայ»: Դաւիթ Լեվի չի ծածկեր թէ իր երկիրը դառնութիւն ունի Ֆրանսայի հանդէպ, բայց եւ այնպէս կը յուսայ որ ան իր երկրին կողքին կ'ըլլայ, ոչ միայն ռմբակոծութեանց պարագային: Դէմ է միշտ միջազգային ժողովի մը գաղափարին եւ կ'ըսէ թէ փոխանակ նման ժողովի մը առաջարկին, հարկ է քաջալերել որ շրջանի երկիրները ուղղակի խօսակցութիւններու նստին:

× Ծոցի խաղաղական ծովուժի հրամանատարը հրաժարեցաւ, իբրեւ հետեւանք այն յայտարարութիւններուն, զորս իրեն վերագրած էր Ֆամիլիա Քրիսթիանա ազդեցիկ պարբերականը: Ըստ թերթին,

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

• ՄԱՐՍԷՅԼ՝
ԵՐԿՈՒՔՆ ԱԼ ԱՌԱՋԱՏԱՐ

Մարսէյլի երկու ակումբները, Սէն-Թ'Անթուան Հ. Մ. եւ Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւը լաւ մրցաշրջան մը բոլորելու վրայ են, ախոյենական դծով: Երկուքն ալ առաջատար են, առանձին, իւրաքանչիւրը իր դասակարգին մէջ:

Անցեալ Կիրակի, Օպանեի դէմ, Արծիւ տարած է իր 8-րդ յաղթանակը՝ 2-0. կարելի է յուսալ որ այս Կիրակի ալ պիտի շարունակէ մնալ առանց պարտութեան քանի որ իր մրցակիցը պիտի ըլլայ Ք. Օ. Պէռ՝ որ դասաւորումին վարի աստիճաններուն վրան է: Անհրաժեշտ է զգոյշ ըլլալ սակայն. մրցումը տեղի պիտի ու-

(Շար. ը Դ. էջ)

թեր - ծովակալը ըսած կ'ըլլայ. - «Այս ամբողջէն կարելի էր խուսափիլ քիչ մը աւելի իմաստութեամբ եւ լաւագոյն գընահատմամբը անոր՝ որու դէմ էինք: Ես ինծի հարց կուտամ թէ ձեւով մը մեղմէ աւելի մեծ խաղի մը մէջ չտարուեցա՞նք»:

× Պատերազմը, պարզ է, սուղի կը նստի: Տարեկան 50-էն 180 միլիառ տոլար կը գնահատուի: Բ. աշխարհամարտը 288 միլիառ տոլար արժած է Միացեալ-Նահանգներուն (չորս տարուան վրայ), Քորէան՝ 54 միլիառ տոլար (3 տարուան վրայ) իսկ Վիէթնամը որ մօտ ինը տարի տեւեց 111 միլիառ տոլար:

× Թուրքիա միշտ առաջին կարգի վրայ կը մնայ այս պատերազմին, հակառակ իր ներքին դժուարութիւններուն եւ բազմաթիւ հոսանքներու պատերազմին դէմ տրամադրութիւններուն: «Լիպերասիոն» (Յունուար 31) կ'անդրադառնար Քիւրտերու ծանր կացութեան, Իրաքեան սահմանին մօտ: Շատեր հեռացած են, այսպէս, 40 հազար բնակիչ մեկնած է Ճիզրէէ, 20 հազար մնացած է, կամ միջոցներու չգոյութեան կամ ճակատագրապաշտութեան պատճառաւ: «Պատուոյ հարց է, մեզի՝ Քիւրտերուս համար, այս հողը՝ մերն է»: Քաղաքապետը, Քիւրտ, կը պայքարի առաջքն առնելու համար այս գաղթին: Ասկէ զատ, շատ կը խօսուի Թուրքիոյ յետ-պատերազմեան ախորժակներուն մասին: Յունուար 31-ի Քուռիէ Էնթէրնասիոնալը լայն արձագանգներ կուտայ այս առընչութեամբ: Կը յայտնուի որ Թուրքիա միակն է որ կը մաղթէ Իրաքի մասնատումը: Թրքական այս տրամադրութիւնները խորապէս կը մտահոգեն Սուրիան եւ Յունաստանը:

× Իրաք կրկին քարիւղ կը թափէ Ծոց-ի թերակղզին, նոր մօրատ մը ստեղծելով Ծոցի հիւսիսը:

× Գերմանիա 5,5 միլիառ տոլարի նոր օժանդակութիւն պիտի կատարէ Ամերիկայի: Քոհլ խոստացած է նաեւ զինուորական օգնութիւն մը Իսրայէլի եւ գերմանական ռազմական ուժին ամրապնդումը արեւելեան Թուրքիա:

× Ամմանի Ֆրանսական մշակութային կեդրոնին դէմ ահաբեկչական արարք մը կատարուած է: Կեդրոնը հրոյ-ճարակ եղած է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎՐԱՍՏԱՆ ասպարէզ կը կարդայ Մոսկուայի: Ասքի օր Խորհրդարանը «ազգային պահակախումբ»ի մը ստեղծումը քուէարկեց, մինչեւ անկախութիւն այս փոխանցման շրջանին համար:

« Փակագիծը բաց ձգեցէք, խնդրե՛մ »

ՈՒ ՀՆՉԵՑՈՒՑԻ ՀԱՂԲԱՏԻ ՎԱՆՔԻՆ ԶԱՆԳԱԿԸ

(15)

Վեց օրուան աշխատանքէ ետք, ահաւասիկ եօթնեորդը կրկի՛ն կը տրամադրեմ գրելու: Կիրակի մը միայն բացակայեցայ եկեղեցւոյ գրասենեակէն, յաջորդ կիրակի ներս մտաւ ծանօթ մը, արտայայտեց խիտ զարմանք մը: Ո՞ւր էի նախորդ կիրակի:

- Մտիկ ըրէ. ամէն կիրակի եկեղեցի կուգաս, զԱստուած չես գտներ, չես զարմանար, ըսի, չշարունակեցի, որովհետեւ շուտով անդրադարձայ սխալիս ահաւորութեան, բաղդատութեանս անհեթեթութեան: Հոն էր Աստուած աննիւթականօրէն, միշտ հո՛ն պիտի ըլլար, հո՛ն պէտք է ըլլար նաեւ մարդը ոգեղինացած մարմնով, հո՛ն պէտք է ըլլար՝ որպէս Անոր ստեղծագործութիւնը, Անոր արտայայտութիւնը, որպէս Անոր մարմնացումը:

Ի՛նչ յիմարութիւն *մարդը* հակադրել *Աստուծոյ*:

Երկուշաբթի է, այս մէկը գլխիվայր շրջուած, պատերազմ ծայր առած է, կը շարունակուի, ոչինչի ծառայեց հարազատ լեզուով կատարած փորձս, ոչինչի ծառայեցին բոլոր լեզուներով արտայայտուած բողոքի ցոյցերը, զանոնք արտայայտող - ները ծիծաղելի որակումով մը կոչուեցան *խաղաղասէր*ներ:

Պատերազմ եւ ինչպիսին:

Տարիներ առաջ սորված եմ, թէ նախատամարտի մը պատրաստութեան ընթացքին, չափազանց կարեւոր է *դիրքաւորում*ը, անոր հիմնական սկզբունքը պէտք է ըլլայ գրաւել դիրք մը, ուրկէ զինուորը պէտք է կարենայ տեսնել թշնամին, բայց չտեսնուի անկէ:

- Հապա՞ եթէ թշնամին ալ կարենայ իրագործել նոյնը, գրաւէ դիրք մը ուրկէ կարենայ տեսնել, բայց չտեսնուի...:

Ճակատամարտը տեղի չունենար ուրեմն:

Ժամանակավրէպ սկզբունք, երբ բանակները արդէն պատրաստուած են *աստեղային* պատերազմի, արբանեակները հիւանդագին բծախնդրութեամբ կը կատարեն լրտեսի իրենց աշխատանքը, ստեղծուած են արդէն երկնքի մէջ հրթիռ փրցնող այլ հրթիռներ՝ յաւակնութիւնը հասցնելով աստիճանի մը, ուր, առանց բարդոյթի, կը ծանուցանեն, թէ կարելի պիտի ըլլայ *մաքուր* պատերազմ մը իրագործել:

Ու ահա շէնքեր կը կործանին, պարզ քաղաքացիներ կը զոհուին, գերիներ կը բռնուին, կը չարչարուին, ահա կ'ապականի նաեւ օդը, կ'ապականի նաեւ ջուրը, մարդոցմէ ետք կ'անշնչանան նաեւ ձուկեր, ծովային թռչուններ, շարժումի համար նախանիւթ ըլլալու կոչուած *քարիւղ*ը կը սպաննէ:

Ու ոչ մէկ արուեստագէտի կարծիքը կ'առնուի, երբ զինուորական կազմածներուն կը տրուին բառարանին *սէրի* բաժինը կազմող *Ֆանթոմ*, *Միրաժ*, *ՍՔԻՒՏ*, *Փաթրիօթ* կամ *Էթանտար* բանաստեղծական անունները:

Ու մարդիկ չեն հասկնար, *լեզուն* կը բախի ի՛ր իսկ սահմաններու պատերուն, կը վերադառնայ պարտուած, այդ լեզուին կը պակսին *երանգ*ներ, անոր կը պակսի *երաժշտութիւն*, միւս կողմէ՝ նոյն *երանգ*ներուն կը պակսի *լեզուն*, երաժշտութեան եւ գեղանկարչութեան՝ նոյնպէս, միւս կողմէ՝ *լեզու*ին կը պակսի *լեզուն*:

Լեզուին կը պակսի լեզուն, Ալավերտի եմ, Օձուն գիշերելէ ետք վերադարձած ենք գրախանութի այդ հրապարակը: Վերադարձած ենք՝ քանի մը անգամ անցնելէ ետք քաղաքի պղինձի վիթխարի, քաֆքայական այն գործարանին առջեւէն, որ փակուած է հիմա ու մարդիկ գոհունակութեամբ կը յայտնեն, թէ օդի *ապականում*ին իր բարձրագոյն տոկոսը ապահովող այդ գործարանին անգործութենէն ետք, Ալավերտիի կանաչութիւնը սկսած է վերստին շնչել, ահաւասիկ կանաչը աւելի կանաչ է, առաւել առողջ, կը յայտնեն ու այս խօսքը զիս կը տանի հիմա ապագային մէջ, ապագայ որ մօտաւոր անցեալ է, կը հասցնէ մինչեւ *Ծոց*ի ծովը:

Կանգ կ'առնեմ, հարց կուտամ կրկին.

- Եթէ մարդիկ իրենք իրենց իրաւունք կուտան ճզմելու, ջնջելու, անհետացնելու զիրար, ո՞ր իրաւունքով կը տրորեն *ծաղիկ*ները, ո՞ր իրաւունքով կը տապալեն *ծառ*երը, ո՞ր իրաւունքով կը թունաւորեն *ձուկ*երը, մանաւանդ ո՞ր իրաւունքով կ'ապականեն երկրագունդին կենսատու, ամէնէն հիմնական տարրը՝ *օդ*ը:

Կրկին *Թումանեան*ն է որ թիկունք կը կանգնի ինծի.

Էն Լոռու ձորն է, ուր հանդիպակաց
Ժայռերը՝ խորունկ նօթերը կիտած՝
Դէմ ու դէմ կանգնած, յամառ ու անթարթ
Հայեացքով իրար նայում են հանդարտ:

Այո, բայց ժամանակ պիտի ունենա՞մ տեսնելու *Հաղբատ*ն ու *Սանահին*ը: Երեւան վերադառնալէ առաջ, այս անգամ պիտի ճաշենք մայրաքաղաք տանող ճամբուն վրայ գտնուող հեռաւոր ճաշարան մը, Սերգէյ կը դասաւորէ այնպէս որ կարողանամ իրականացնել փափաքս, հեռաձայնով կապի մէջ մտած է կնոջ մը հետ, որ յատուկ վարորդ ունեցող կառքով մը եկած է արդէն, պատրաստ՝ առաջնորդելու մեզ դէպի վանական այդ անկրկնելի կառոյցները: *Լարիսա Փարեմուզեան* անունով վայելուչ այդ կինը ծանօթն է Սերգէյի, ուսուցչուհի, ուսուցչուհի՞ թէ տնօրէնուհի, տնօրէնուհի՞ թէ...

Քիչ մը ուշ երեւան կուգայ, թէ Լարիսա Փարեմուզեան ներկայիս ո՛չ ուսուցչուհի է, ո՛չ իսկ տնօրէնուհի, այլ պարզապէս *քաղաքապետ*ն է Ալավերտիի, *քաղաքագլուխ*:

**

Պատահեցաւ, որ վերջին գրութիւններս *թիւ* ունենան, կրնային չունենալ, ինծի համար արդէն չունին, որովհետեւ կեանքիս առաջի գրութենէն մինչեւ այս մէկը՝ միշտ ալ նոյն *արեւ*ուն մասի՛ն է որ կը գրեմ, միշտ ալ նոյն *հո՛ղ*ն է որ կ'անցնի անոնց տողերուն մէջէն, միշտ ալ մարդ արարածին նոյն *երա՛զ*ն է որ կը փառաբանուի անոնց մէջ: *Ես*-ով լեցուն այս գրութիւններուն մէջ չկամ ես, *ես՝ ես չեմ*, վերադարձով մը կ'անցնի *ան* արգանդէ արգանդ, կը հասնի մինչեւ *Միջնադար*, երբեմն կը շարունակէ անկէ անդին ալ, բայց կը վերադառնայ, կրկին անցնելով արգանդէ արգանդ, մինչեւ որ կը հասնի այս *ես*-ին, որ իմս չէ:

Այդ օր, այդ բարձունքին վրայ, կը հնչեցնեմ *Հաղբատ*ի վանքին վերստին հաստատուած զանգակը, կը հնչեցնեմ, հիմա այդ զա՛նգն է որ կը խօսի, կը պատմէ, կը պատգամէ, ինծի թողլով պարզ հարցադրումը՝

- Իսկ ո՞վ կը լսէ այդ զանգակին ղօղանջը, ո՞վ կը հասկնայ անոր *լեզու*ն, ո՞վ կ'ըմբռնէ անոր խօսքին նշանակութիւնը:

Ի՛նչ յիմարութիւն հակադրուիլ Աստուծոյ՝ Զայն փոխարինել փորձելով:

Կը շարունակուի պատերազմը, պիտի գտնուի յաղթական մը, բայց համոզուած եմ, որ անոր Յաղթանակը պիտի ունենայ պարտութեան *համ*ը, այդ Յաղթանակը պիտի ունենայ պարտութեան *բոյր*ը, համոզուած եմ որ այդ Յաղթանակը պիտի մարդկութեան ճակտին դրոշմէ սոսկ պարտութեան *համ-բոյր*ը:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

«ՉԷՕՓՃԻՒ» ԹԷՕԴԻԿԻ ՏՕՂՐԱԿԷՆ

Երբ 1921-ին, անմահն Թէոդիկ գրի կ'առնէր իր «Գողգոթա»ն, արդեօք միտքէն կ'անցնէ՞ր որ, եօթանասուն տարի ետք, Ֆրանսայի հողին վրայ, սպանդէն մնացորդներուն մէկ զաւակը, իր նկարագրած մարտիրոս հայ գիւղերէն մէկուն մէջ ծնած՝ - ինչպէս, «Արաբկիրի 56 տուննոց Ամպրկայ գիւղը» - յանկարծ պիտի արթննար եւ փորձէր վկայել գործադրուած պատուհասներուն մասին:

Հայկական աշխարհին մէջ, Թէոդիկի անունին կապուած են երեք կարեւոր ստեղծագործութիւններ.

Ա. - Հայ գիրերու գիւտին եւ տպագրութեան զոյգ յոբելեանին առթիւ, (412 - 1512), «Տիպ ու տառ»ի միայն 500 օրինակով հրատարակութիւնը, 1912-ին, արժանավայել հունձքը Պոլսոյ Տէր - Ներսէսեան եղբայրներուն տպարանին, իսկական գլուխ - գործոց մը հայկական տպագրութեան պատմութեան, 229 տեսակ հայ գիրերու նմոյշներով, մրցակցութեան ելած այն ատենուան Ֆրանսացի հրատարակիչներուն հետ:

Բ. - Զոյգ հատորներ, նուիրուած Մեծ Եղեռնին, նախ՝ «Յուշարձան Ապրիլ տասնըմէկի», 1919, Պոլիս, յուզիչ ոգեկոչում մը նահատակ հայ մշակներու յիշատակին, անտիպներով, լուսանկարներով, եւ ապա, 1921-ին, «Գողգոթա Հայ Հոգեւորականութեան», մանրակրկիտ աշխատասիրութիւնը, որ ներկայի թերթօնն է «Յառաջ»ին:

Գ. - Մասնաւորաբար Թէոդիկի անունով անմահացած չորս 2 տասնեակ տարեցոյցեր: 1907էն մինչեւ 1929, իր յանկարծակի մահը (Մայիս 1928) այլեւս Փարիզ հաստատուած Տէր - Ներսէսեան տպարանին գրասենեակին մէջ: Անոնք կը վխտան զարմանազան եւ համով - հոտով միշտ անտիպ նիւթերով, գրական, պատմական, ազգային, գիտական, ազդին - անգին ճղնութեամբ հաւաքուած: Պոլսոյ մէջ, արդէն առասպել դարձած էր անոր թղթիկներ ճարելու անզուլ յամառութիւնը: Վա՜յ դէմը ելլող գրող - բրոյին. մինչեւ ձեռքէն գիր մը կամ խոստում մը չառած, անոր օձիքը թող չէր տար:

Եւ հաւանաբար, այս նկատողութեամբ է որ Յակոբ Օշականին կը վերագրուի Թէոդիկի անձին կցուած չէօփճիւ որակումը, Պոլսոյ այն ատենուան ազմկայոյզ խմբագրատուներուն մէջ: Ան դեռ ի՜նչ - ինչ ձմռթկուած ձեռագիրներ ալ հաւաքած կ'ըլլար այս վերջիններուն յորդող զամբիւղներէն ... Ո՞վ չէր լսած խմբագրապետի մը բերնէն զամբի՛ւղ բացագանչութիւնը ... Տեղին է այստեղ յիշել, դեռ մեզի մօտիկ, Շաւարշի հատու կոչերը «Զայներ Գաւառէն»ի անհամբեր տղոց՝ նորափթիթ գրչակներուն ուղղուած, ինքս ալ, պատանեկութեանս, մեծարուած ըլլալով անոր զամբիւղին կառափնատէն եւ խիղճն սթափած:

Թէոդիկի գործին վերաբերեալ այս մտանանչումները կատարելէ ետք, այժմ անդրադառնանք միայն անոր «Գողգոթա»յի մէջ յիշատակուած Արաբկիրի եւ իր գիւղերուն տեղեկութեանց, որոնց համար կը փութամ վկայել, հիմնուելով ծնողքիս եւ այլեւս ընթերցողներուն ծանօթ էնէէիս պատմածներուն վրայ: Հեղինակն ալ արդէն, իր իսկ խոստովանութեամբ, Զինադադարին, ուերուած գաւառէն Պոլիս ապաստանող հայ գաղթականներէն, մանաւանդ մեծ ու պզտիկ որբերուն բերնէն քաղած է իր լուրերը:

Այս որբերը, առաւելապէս Քիւրտերու եւ Թուրքերու տուներէն ճողոպրուած՝ կը բերուէին «մէկ ոսկի, մէկ որբ» Պոլսեցիներու հնարած նշանաբանին միջոցով: Այլեւս հայերէնը բոլորովին մոռցած տղաներ, մանաւանդ աղջիկներ, իրենց մանկական սարսափելի անցեալէն դրոշմուած, եւ երկու կողմերու քաշքշուքներուն, անմեղ զոհերը, չէին նոյնիսկ համարձակիր խոստովանելու իրենց ազգութիւնը: Եւ ի՜նչպիսի աղեկէզ տեսարաններ ստեղծուեցան նախ՝ տղոց պահուած տեղերուն մատնութեան ժամանակ, եւ ապա, զանոնք պաշտօնապէս հայ ճանչցնելու դժրնդակ պահերուն...

Թէոդիկ, ազգին բեկորներուն վիշտը ամոքելու իր այս նոր առաքելութեան մէջ, ճանչցուած էր իբրեւ որբերու պապան, եւ 1923-ին, այս անգամ ալ, Պոլիսէն յանկարծակի փախուստի ժամանակ ան առաջնորդ կանգնեցաւ անոնց դէպի Կրետէ, Գորֆու, Պարի, Վենետիկ, Մարսէյլ, տաժանելի շրջագայութեան ընթացքին, ընկերակցութեամբ խումբ մը նորափետուրներուն, Գէորգ Կառվառենց, Նշան Պէշիկթաշլեան, Շահան Շահնուր ... Վարպետին տպարանի պատնէշին վրայ զոհուելէ ետք, ինքնաբերաբար, այս վերջիններուն վիճակուեցաւ ամբողջացնել 1929-ի Տարեցոյցին խմբագրութիւնը:

Արդէն, բաւական է դիտել Ֆոթօ Արաքսի խմբանկարը, քաշուած Փարիզի Եկեղեցին հրապարակը, Թէոդիկի դագաղին առջեւ, այն ատենուան յուղարկաւորներուն՝ Զօպանեան, Շաւարշ Միսաքեան, Հրանդ Սամուէլ, Յակոբ Տէր - Յակոբեան, Հրաչեայ Տէր - Ներսէսեան ... Բոլորն ալ հայրական զուրգուրանքով մը շրջապատած պատանի Շահան Շահնուրը, իր մօրաքոյն սուգովը խոցուած:

Սիրելի՛ ընթերցողներ, անդրադարձար ինչո՞ւ կը փորձուինք հեռուները երթալ, վերադառնանք մեր նիւթին:

Թէոդիկի կողմէ յիշուած Արաբկիրի մօտիկ, բարձունքի մը վրայ բոյն դրած Ամպրկայ հայանուն գիւղին Ս. Նշան Եկեղեցին կը գտնուէր վերի թաղը, մեր տան առջեւի պզտիկ հրապարակին վրայ, մզկիթէն ոչ շատ հեռու, ուր կը պատմէր յաճախ երկու աղօթավայրերու արարողութիւնները կը խաչաձեւուէին: Սարսուռով կը պատմէր էնէէս թէ ինչպէս 1895-ի եղջի թալանին, գիւղին թուրք մեծերը, բահուրիչ տալով Հայերուն ձեռքը, ստիպեցին փլցնել զայն, վախնալով որ եթէ իրենց ձեռքովը քանդուէր տաճարը, կրնային աստուածային պատուհասին արժանի դառնալ:

Կամովին նահատակուած Կորիւն եւ Վաղարշակ քահանաներուն կողքին Տէր - Թոռնիկի թրքանալը, անոր՝ գլուխը փաթթոցով մինարէէն կանչելը, եւ տարին չանցած, անոր յանկարծակի մահը եւ Թուրքերուն կողմէ թաղուիլը իրենց գոռելնոցը, քանի՛ - քանի՛ անգամ լսած եմ, որոշ կարեկցութեան շեշտով մը, ինչպէս Թէոդիկ ալ կը փորձէ արդարացնել անոր երեսանց ուրացումով, չարերուն փրկութիւնը: Գալով անոր Տիգրանուհի աղջկան Թուրքի հետ բռնի ամուսնութեան երթալը, ինչ որ իրեն պէս շատ մը անմեղ զոհերու պարագան եղաւ, Զինադադարին, ան ալ արիութեամբ խոյս տուաւ իր բռնակալի լուծը եւ մեր կարաւանին հետ ապաստանեցաւ Հալէպ:

Թէոդիկ կուգայ նաեւ լուսաբանել թուաբանութեան ուսուցիչ - հեղինակ՝ Տիգրան Պօզաճեանի պարագան ալ, որ «ի չգոյէ եկեղեցական պաշտօնէի» հոգեւոր պէտքերու մատակարարութեան նուիրուեցաւ, Հայ Եկեղեցիի սովորութեան համաձայն: Եւ այսպէսով, կը պարզուի մեր գիւղացիներուն կողմէ անոր «պատուելի» յորջորջումը, երբ եկած էր գիւղին ամուսնութիւնները կատարել, օրինակ ծնողքիս միութիւնը: Բայց ետքը, վստահ ըլլալով քահանայի մը կողմէ մկրտուիլը, Թէոդիկ կուտայ այդ նորընծայ Տ. Գուրգէն Քահանայի անունը, 1920-ին ձեռնադրուած Խարբերդի նոր առաջնորդ՝ Գիւտ Եպիսկոպոսի կողմէ:

Արաբկիրի միւս հայանուն գիւղերը տարածուած են Եփրատի օվային մէջ, նախ դաշտային Շէփիկը, բողոքականութեան օրրան, իր անկուտ թթենիներով եւ ձկնառատ գետակով, յետոյ դէպի արեւելք, բարձունքի մը վրայ թառած Ծաղ գիւղը, որուն այգիները մինչեւ վարը, հօսող Ոսկեգետակի ափերուն կը հասնին: Թէոդիկի յիշած այս գիւղին՝ նահատակ քահանայ Տէր - Պետրոսի անդրանիկ որդին՝ ապագային «Յառաջ»ի սաներէն մէկը պիտի ըլլար, Մամբրէ Տէր - Պետրոսեան, Լիոնէն, ինչպէս ողբացեալ Հրանդ Թագէոսեան, երկուքն ալ տարիներով «Զայներ Գաւառէն»ի հաւատաւոր թղթակիցները:

Իսկ աւելի հեռուն, ձորին մէջ ապաստանած Անջրդի գիւղին նահատակ քահանան Տ. Լեւոն, հայրն էր պօմոնարնակ ժամագործ Յարութիւն Նիկողոսեանին, ան ալ երբեմնի մեր թաղին զանազան հաւաքոյթներու լրատուն թերթին: Անցողակի, ի՞նչպէս չյիշել Անջրդիի ամենանըշանաւոր զաւակները, հիմնադիր Հալէպի համբաւաւոր Օթէլ Պարոնի, Մազլումեան եղբայրները, որոնց բարեգործութեան եւ արիութեան մասին երկար գրուած է արդէն, Արամ Անտոնեանէն սկսեալ:

Շատ բնականօրէն, մեր բերնին ամենահամեղ պատառը վերջաւորութեան պահելով, երբ աւելցնենք որ, 1915-ին, խլըրթուածէն Արաբկիր ապաստանող Դաւիթ անունով որբերէն մէկուն զաւակն է հայաստանաբնակ բանաստեղծ՝ Վահագն Դաւթեան, իսկ ալ աւելի, որ Տիրան Զըրաքեանի (Ինտրա) Սկիւտար հաստատուող ծնողքն ալ Ծաղ գիւղէն են, ի՞նչ պիտի աւելնար արդեօք մեր մատենագրութեան պատմութեան վրայ, բայց, երբ դարձեալ Թէոդիկէն ետք, մենք ալ հրնչեցնենք Արաբկիրի ամէնէն անհշան գիւղերէն՝ Ծա-պըլ-վար անունը, խսկոյն պիտի սկսին զօղանջել մեր գրականութեան զանգակները:

Երուանդ Օտեանի այս ընտրութիւնը հանելուկ եղած է: Ան Պոլիս նստած, իր ուղեղին մեքենան ի՞նչպէս լարած էր, որ գնաց - եկաւ, գնաց - եկաւ եւ ճիշդ իջաւ Արաբկիրի հեռաւոր այս հազիւ երեք տուննոց գիւղին վրայ («Ընաշխարհիկ բառարան»), եւ հոն բազմեցուց «Մի քիչ փող ուղարկեցէք» հաղներգող իր կովկասահայ յեղափոխական հերոսը ... Թերեւս, գիւղին ոչնչութիւնը, միացած Ծա-պըլ-վար մեծաշռինդ հնչականութեան հետ կ'արդարացնեն ընտրութեան բուն պատճառը, ինչպէս Tartuffe կամ Tartarin de Tarascon:

Արդէն, անդոյ Ծապըլվարէն սկսեալ, Եփրատի շրջակայքը գտնուող Արաբկիրի բոլոր գիւղերը ներկայիս ջրամոյն են, Քէպան Մատենի ելեկտրական կայանի ահագին աւազանը մատակարարելու համար: Իսկ սարահարթին վրայի հայանուն գիւղերն ալ օրինապէս անուններին փոխած են, թէեւ դժուար գործածելի բնակիչներուն կողմէ, ինչպէս Շէփիկը կոչուած է, անշուշտ իր դաշտային դիրքին համեմատ Եայլաճա, իսկ Թէոդիկի կողմէ ընտրուած «դահավէժ բարձունք մը վրայի» մեր անուշիկ Ամպրկան ալ մկրտուած է Բայաքէսէն...

Այսպէսով, այլեւս պատմութեան անցաւ մեր Թրքահայ խնկելի գաւառը իր բնիկներով, եւ կ'արժէր երանի՛ մը տալ զոնէ այդ պատմութեան առաջ հասցնող չէօփճիւ Թէոդիկին:

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Փարիզ
1991, Յունուար 26

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՊԱՊԻՆ ՀԵՏ

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

ԽՄԲ. - Օրին, արձագանգած էինք Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի Հռոմ ժամանումին եւ Պապին հետ տեսակցութեան («Յառաջ», Յունուար 23): Ստորեւ մանրամասն թղթակցութիւնը.-

***

ՀՌՈՄ. - («Յառաջ»).-

Վենետիկէն գալով, Նախագահ՝ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան Հռոմ ժամանեց Երկուշաբթի, Յունուար 21-ին, ընկերակցութեամբ իր խորհրդականին՝ Ալիք Արզումանեանին եւ Երեւանի փոխ - քաղաքապետ՝ Աշոտ Բլէեանի: Օդակայանէն, անոնք դէպի քաղաք ուղղուեցան առաջնորդութեամբ Լեւոնեան Վարժարանի մեծաւոր՝ Մանուէլ Ծ. Վրդ. Պաթաղեանի եւ Մխիթարեան Դպրեվանքի մեծաւոր՝ Հ. Վարդան Վրդ. Բէշիշեանի: Կարճ դադար մը ետք Մխիթարեան դպրեվանք, անոնք մեկնեցան Վատիկան եւ ընդունուեցան Յովհաննէս - Պօղոս Բ. Պապին կողմէ, որու հետ շուրջ կէս ժամ տեւող հանդիպում մը ունեցան: Ապա այցելեցին Սուրբ Պետրոս Մայր տաճարը:

Իր տպաւորութիւններուն մասին արտայայտուելով, Նախագահը բսաւ թէ Պապին մէջ գտած է շատ բաց եւ հաղորդական անձնաւորութիւն մը, որ բացայայտօրէն տեղեակ է աշխարհը յուզող բոլոր հարցերուն, ուստի նաեւ Հայաստանի եւ Հայերու հարցերուն: Յիշատակելի նուէրներու փոխանակութիւն տեղի ունեցած է հանդիպումի ընթացքին:

***

Նոյն օրը կէսօրին, Լ. Տէր - Պետրոսեան իր երկու ուղեկիցներով ճաշի հիւրն էր Հռոմի Լեւոնեան Վարժարանին: Երբ մուտք գործեց վարժարանէն ներս, ջերմօրէն ընդունուեցաւ գաւիթին մէջ վարժարանին մեծաւոր՝ Մանուէլ Ծ. Վրդ. Պաթաղեանի եւ աշակերտութեան կողմէ: Այս առիթով յատկապէս ժամանած էին Միացեալ - Նահանգներէն՝ Ներսէս Արք. Սեթեան եւ Փարիզէն՝ Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան: Հոն էր նաեւ հայ ծէսի մասնագէտ եւ Նախագահին մտերիմ բարեկամ՝ Հ. Աթանաս Ուրնուր:

Իրեն եւ իր ուղեկիցներուն ի պատիւ սարքուած սեղանին ներկայ էին նաեւ Հայ Կաթողիկէ համայնքի Նախկին Կաթողիկոս-Պատրիարք՝ Հմայեակ Եպիսկ. Կէտիկեան եւ դպրոցի պաշտօնէութիւնը, ինչպէս նաեւ Հ. Վարդան Վրդ. Բէշիշեան:

Ճաշի ընթացքին բարի գալուստի խօսք ուղղեց Մանուէլ Վրդ. Պաթաղեան, յայտնելով դպրոցի հասարակութեան ուրախութիւնն ու հպարտութիւնը՝ վերածնած Հայաստանի երիտասարդ ու կորովի Նախագահը ընդունելու այս յարկէն ներս, որ Սփիւռքի բոլոր հայ մշակութային ու հոգեւոր կեդրոններուն նման, բեկոր մըն է Հայաստանի ուր Նախագահը կրնայ իրաւամբ ինքզինք իր տան մէջ զգալ: Ներսէս Արք. Սեթեան յայտարարեց թէ Ամերիկայի մեր նուիրապետութիւնը, կղերն ու ժողովուրդը շատ մօտէն կը հետեւին Մայր Հայրենիքի մէջ կատարուող յեղաշրջումներուն եւ պատրաստ են իրենց նիւթական ու բարոյական աջակցութիւնը բերելու՝ գրական արդիւնքներու ստացման ի նպաստ: Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան, վերջապէս, պարտուած չեշտով յիշելէ ետք իր կատարած այցելութեան պահերը՝ Հայաստան եւ ջերմ ընդունելութիւնը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կողմէ, յարեց. - «Մեր բոլորին աչքերը ուղղուած են դէպի Մայր Հայրենիք: Այս առաւօտ երբ Պատարագի զոհը կը մատուցանէի Նարեկի Տիրամօր խորանին առջեւ, անոր ոտքերում քով կը տեսնէի ձեզ Ս. Գրիգոր Նարեկացիի հետ եւ ամբողջ ժամանակը աղօթեցի ձեզի եւ ձեր գործակիցներուն համար, մեր տառապող, բայց քաջարի հայ ժողովուրդին համար, որ ծարաւի է Աստուծոյ խօսքին, հաւատարիմ՝ իր դարաւոր բարոյական, հոգեւոր աւանդութիւններուն: Աղօթեցի որ Աստուած ձեզի անհուն իմաստութիւն տայ, մեր Հայրենիքին ժայռերուն պէս տոկուն կորով տայ եւ կարենաք իմաստութեամբ, խոհեմութեամբ, քաջութեամբ առաջնորդել մեր հայ ժողովուրդը, որպէսզի նանչնայ խաղաղ ու բարգաւաճ դարաշրջան մը»:

Ողջերձներուն պատասխանելով, Լեւոն Տէր - Պետրոսեան բսաւ .-

«Ես մեծ գոհունակութեամբ վայելում եմ ձեր հիւրընկալութիւնը: Ամէն անգամ որ այսպիսի մի կզզի յայտնաբերում եմ, հայկական կզզի, սիրտս լցւում է անհուն ցնծութեամբ, որովհետեւ այս կըղզիները թէկուզ արտաքուստ փշրանք են թւում սակայն այդ փշրանքներն են որոնցմով ստեղծւում է մեր ազգային մոզայիքը: Իւրաքանչիւր քար այս մոզայիքի մէջ տեղ ունի, եւ իւրաքանչիւր Հայ որ իրեն զգում է մեր հաւաքականութեան անդամը, այժմ արդէն նաեւ մեր պետականութիւն դարձած հասարակութեան անդամ է: Եւ ես կարծում եմ նա իր տեղը ունի մեր գոյութեան եւ մեր ապագայի կերտման գործընթացքի մէջ:

«Հայաստանում այժմ տեղի են ունենում շատ լուրջ փոփոխութիւններ: Ամենամեծ նուաճումը որ կարելի է ասել մենք ձեռք ենք բերել այս վերջին երեք տարիների ընթացքում, մեր ձեռք բերած ազատութիւնն է. ազատութիւն մանաւանդ հոգեւոր բնագաւառում, հոգու, գաղափարի, մտքի, խօսքի, մամուլի, խղճի լիակատար ազատութիւն: Սա այնպիսի նուաճում է որ կարելի է մի նոր վերածնունդ համարել մեր ժողովրդի, մեր ազգի համար: Ճիշդ է, կան դժուարութիւններ: Դժուարութիւնները շատ - շատ են: Բայց բոլորը

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Պալթեան հանրապետութիւններու վերիվայրումները, Կովկասի հարցերը պահ մը մոռցուած ըլլալ կը թուին։ Այսուհանդերձ, միջազգային մամուլին մէջ պարբերաբար լոյս կը տեսնեն լուրեր, արձագանգներ որոնք կ'ըսեն թէ խաղաղութիւնը բաւական հեռաւոր տարր մըն է նաեւ աշխարհի այդ անկիւնին։ Ներկայիս, այս մարզին ամէնէն աւելի ուշադրութիւն գրաւող երկիրը Վրաստանն է որ մէկ մանրանկարը կը նկատուի ամբողջ Միութեան, այլացեղ ու այլակրօն փոքրամասնութիւններով ու անոնց ստեղծած բազմազան հարցերով։ Վրաստան ունի ազերի ու հայ կարեւոր փոքրամասնութիւններ, որոնց կը հետեւին Ռուսերը, Օսէթները եւայլն։ Ամէնքը անջատարար մտահոգութեան աղբիւրներ են երկրին իշխանութեան համար։ Այս կացութիւնը սակայն արգելք չէ որ Վրաստան Մոսկուայի հանդէպ ցուցաբերէ անկախութեան գործընթացին հետեւորդ հանրապետութիւններուն զուգահեռ ընթացք մը ուր տիրապետողն է այլամերժութեան, գերիշխանութեան գիծը։

Վրաստանի գլխաւոր խնդիրներէն մէկն է Հարաւային Օսէթիոյ ինքնավարութեան ձգտումը, զոր կը փորձէ արգիլել իշխանութիւնը. այս շրջանի իրադարձութեանց վերջին փուլը Գորպաչովի Յունուար 7-ի հրամանագիրն էր, որով ան կ'ըսէր թէ ինքնավար մարզէն երեք օրուան ընթացքին դուրս պիտի հանուէին զինեալ բոլոր ուժերը, բացի Ներքին Նախարարութեան ջոկատները։ Վրաստանի Գերագոյն Խորհուրդը կը հակադրէր, ըսելով թէ այդ հրամանագիր միջամտութիւն կը նկատէր երկրին ներքին գործերուն։ Իսկ Օսէթիոյ մարզային Խորհուրդը կը յայտնէր թէ կ'ընդունէր այդ հրամանագիրը, սակայն անոր յայտարարութենէն ետքն ալ կացութիւնը փոփոխութիւն չկրեց. կրակոցներ, ապրանքի չգոյութիւն եւ վարչական անորոշութիւն...։

«Մոսկովեան Լուրեր» շաբաթաթերթին Յունուար 20-ի թիւին մէջ, սեփական թղթակից Անտրէյ Կոլեսնիկով, ստորագրած է տպաւորութիւններու էջ մը ուր կը պատկերացնէ խնդրայարոյց շրջանին կացութիւնը։

Ան, ընկերակից ունենալով Ներքին նախարարութեան ջոկատներու ներկայացուցիչներ, ճամբան քանի մը քննութենէ անցնելով կը հասնի Կորի։ Նպատակն է ինքնավար մարզին մայրաքաղաքը՝ Ցխինվալ երթալ։

Կը պատմէ թէ քաղաքը երկու շրջանի բաժնուած է. կեդրոնական մասը վրացի քաղաքապահներու հակակշռին տակ կը գտնուի, մնացեալը՝ Օսէթ բնակչութեան։ Վրացական դպրոց մը հրկիզուած է հոն։ Ամէն մարդ կը շրջագայի փողոցներուն մէջ։ Ոչ ոք կ'աշխատի։ Սպասումի համատարած վիճակ մը կը տիրէ։ Առտուան ժամը եօթնէն մինչեւ երեկոյեան եօթը ամէն մարդ գործը ձգած զինեալ պահակութիւն կ'ընէ։

Ներքին նախարարութեան ուժերուն ժամանումէն առաջ ամէն բան խաղաղ էր։ Այսօր ապրանքներու բացակայութիւնը մեծապէս կը ճնշէ բնակչութեան վրայ։ Դեկտեմբեր 17-ին, օրինակ, ուտեստեղէն բեռցած կառաշար մը կը պարտադրուի կանգ առնելու եւ ուղղութիւնը փոխելով դիմելու վրացական գիւղ մը։ Դեկտեմբերի կէսէն ի վեր ոչինչ հասած է Ցխինվալ, ու տնտեսական այս շրջափակումը բոլորովին կը սրէ իրավիճակը։ Նոր տարւոյ օրերուն վրացի քաղաքապահքը գրաւած է 200 դնդացիրներ որոնք կ'ուղղուէին Օսէթիա։

Զօրավար Վորոնով՝ Ներքին ուժերու ջոկատներուն պետը, կը պատմէ թէ Յունուար 2-ին Հարաւային Օսէթիայի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը՝ Ղուլումպէկով ձայնասփիւռէն յայտարարած է թէ Ներքին ուժերու զօրքը չի կրնար կարգ ու կանոնը ապահովել. յաջորդ օրը բազմութիւնը կը խմբուի քաղաքին մէջ։ Ատիկա կը հանդիպի ոստիկաններու խումբի մը ժամանումին. անոնցմէ 14 դնդացիր կը խլէ բազմութիւնը։

Յունուար 5-ին Ներքին նախարարութենէն կը տեղեկանան թէ 3000 հոգինոց վրացի քաղաքապահի ջոկատ մը կը ղրկուի, ինչ որ անշուշտ պիտի սրէր գրգռուած վիճակը։

Ղուլումպէկով իր կարգին կը պատմէ թէ Յունուար 4-ին, զօրավար Վորոնով ուզած է որ ձայնասփիւռէն խօսք առնէ ու հանդարտեցնէ ժողովուրդը. ինք կը մերժէ։ Քիչ ժամանակ ետք, կառաշարերով վրացի քաղաքապահք կը հասնի։ Ներքին նախարարութեան ուժերը կը լքեն իրենց կէտերը ու ծայր կուտայ ահաբեկչութիւնը։ Յունուար 9-ին չորս Օսէթներ ու երկու Վրացիներ սպաննուած են արդէն. տասնեակներով վիրաւորներ կան։

Յունուար 10-ին, Օսէթիոյ պատասխանատուներ կը մերժեն Վրաստանի նախարարներուն հետ բանակցիլ։ Ղուլումպէկով կը բացատրէ. - «Մեր այսքան տեսածէն ետք, եթէ ընդունիմ բանակցութեան մտնել անոնց հետ, մեր տղաքը գլխիվայր կը կախեն զիս»։

Յունուար 11-ին քաղաքին մէջ հանրահաւաք մը տեղի կ'ունենայ, որուն ընթացքին Օսէթ բնակչութիւնը կը պահանջէ որ Նախագահին հրամանագիրը գործադրուի։ Գիշերը կրակոցներ կը լսուին. առտուն լուր կը տարածուի թէ երեք Վրացի ու մէկ Օսէթ սպաննուած են։

Վրացի եւ օսէթ բնակչութեան միջեւ թշնամութիւնը հետզհետէ աւելութեան կը վերածուի։ Կոլեսնիկով բաւական արկածախնդրական ճամբորդութեամբ մը կը դիմէ դէպի Հիւսիսային Օսէթիա. փապուղիէ մը անցնելով կը հասնի Վլադիկավկազ որ Հիւսիսային Օսէթիոյ ինքնավար հանրապետութեան մայրաքաղաքն է։ Հարաւի իրենց ցեղակիցները չեն ուզեր որ այս շրջանը միջամուխ ըլլայ իրենց հարցերուն, սակայն խռոված է արդէն նաեւ Վլատիկավկազը։

Ոչ ոք գիտէ թէ երբ կը վերջանան այս բոլորը, ոչ իսկ կը մտածեն այս մասին, քանի որ ամէն մարդ համոզուած է որ պատերազմը տակաւին նոր կը սկսի։

արդէն վերաբերում են նիւթի, մարմնի, բնակավայրի, որոնք շատ հեշտ է յաղթահարել, քանի որ հոգին արդէն ազատուած է։ Որի առիթով ես ձեր բոլորին շնորհաւորում եմ եւ ակնկալում ձեր բոլորին օգնութիւնը, ձեր բոլորին լուման մեր պետականութեան ստեղծման գործին»։

Վերջին խօսք առնողը եղաւ Աշոտ Բլէեան, մանաւանդ իր կրթական գործիչի հանգամանքով, եւ խօսքն ուղղելով յատկապէս աշակերտութեան, գնահատեց անոնց նուիրումի տրամադրութիւնը՝ ազգին ու ժողովուրդին հոգեկան զարգացումին, մաղթելով որ աննկուն կամքով շարունակեն իրենց պատրաստութիւնը դաստիարակչական առաքելութեան. «Ես լսեր էի, բայց ան, Մխիթարեան Միաբանութեան, Լեւոնեան վարժարանի մասին։ Սակայն տարբեր է լսել, տարբեր՝ տեսնել։ Եւ ուրախ եմ որ եկայ եւ տեսայ»։

Ճաշէն ետք Նախագահը եւ իրեն ընկերացող հիւրերը ընդունուեցան դպրոցի մեծ դահլիճին մէջ, ուր ժամ մը ամբողջ մտերիմ խօսակցութիւն ունեցան եպիսկոպոսներուն, վարդապետներուն եւ աշակերտներուն հետ։ Այցելեցին Նարեկի Տիրամօր մատուռը, մատենադարանը, ձեռագրատունը եւ եկեղեցին։ Ապա, փափաք յայտնելով քաղաքին ծանօթանալու փոքրիկ շրջապտոյտ մը ըրին Հ. Ներսէս Վրդ. Սաքայեանի եւ խումբ մը աշակերտներու հետ՝ տեսարժան վայրեր այցելելով։ Վերջապէս, ընկերակցութեամբ Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեանի, Մանուէլ Ծ. Վրդ. Պաթապեանի եւ Հ. Վարդան Վրդ. Բէշիշեանի, ուղղուեցան դէպի օդակայան, մեկնելու համար Միլանօ։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ՎԱԽՃԱՆԸ ԵՒ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Ա. Համաշխարհային պատերազմին Օսմանեան կայսրութիւնը Եւրոպայի կեդրոնական տէրութիւններուն կողքին կը կանգնէր։ 1915-էն իսկ, Դաշնակիցները կ'որոշեն անոր տարածքները իրենց մէջ բաժնել. կը կնքուէին բազմաթիւ գաղտնի համաձայնագրեր, որոնց մէջ ամէնէն ծանօթը 1916-ի Սայքս - Փիքօ համաձայնագիրն էր, որ Ֆրանսային կը շնորհէր Դամասկոսէն Մուսուլ երկարող գօտին, Մեծն-Բրիտանիոյ՝ Կազայէն Քէրքիւք երկարող գօտին։ Համաձայնականներուն յաղթանակը կը յանգէր Օսմանեան կայսրութեան մասնատումին եւ Սայքս - Փիքօ համաձայնագրին գործադրութեան, որոշ բարեփոխումներով։ 1917-ի Պալֆուր յայտարարութիւնը կը խոստանայ Պաղեստինի մէջ ստեղծել հրէական ազգային օճախ մը։ 1919-ին Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ միջեւ կնքուած համաձայնութիւնը եւ Սան - Ռեմոյի (Ապրիլ, 1920) համաձայնագրերը Ֆրանսային կը շնորհեն Սուրիան, իսկ Անգլիոյ Պաղեստինն ու Միջագետքը։ 1920 Սեպտեմբերին Ֆրանսա կը ստեղծէ «Մեծն Լիբանան»ը, հակառակ Սուրիոյ բողոքներուն։

Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ բրիտանական հոգատարութեան տակ դրուած Իրաքի մէջ ծայր կուտան ապստամբութիւններ, որոնք շուտով կը զսպուին։ Իշխան Ֆայսալ, զոր Ֆրանսացիները Դամասկոսէն կը վռնտեն, 1921-ին Իրաքի թագաւոր կը հռչակուի։ Ան կը գահակալէ, անգլիական հակակշռին տակ, մինչեւ 1932, երբ Իրաք անկախութիւն կը հռչակէ ու մուտք կը գործէ Ազգերու Դաշնակցութիւն։ Սակայն անգլիական ազդեցութիւնը զօրաւոր է։ Բրիտանական զօրքերը ազատօրէն կը շրջագային ամբողջ երկրին մէջ եւ քարիւղի շահագործումէն լայնօրէն կ'օգտուին օտարները։

Իպն Սաուտ, որ դաշնակցած էր Անգլիացիներուն հետ ընդդէմ Թուրքերուն, տէրն է արաբական թերակղզիին գրեթէ ամբողջութեան (բացառութեամբ Եմէնի ու բրիտանական հոգատարութեան տակ գտնուող տէրութիւններու)։ Ան պայքար կը տանի իր մրցակցին՝ Հիճազի թագաւոր Հիւսէյինի դէմ, զայն կը տապալէ ու 1932-ին Սաուտի Արաբիոյ արքայ կը դառնայ։

Քուէյթ, 1914-էն ի վեր բրիտանական հոգատարութեան տակ կը գտնուի։ 1934-ին, Քուէյթ Օյլ Քամփընին, Պրիթիշ Փեթրոլիումի ու ամերիկեան Կըլֆ Օյլ Քամփընիի հետ, տէրը կը դառնայ երկրին բոլոր քարիւղի հորերուն։

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

7. - ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏ

Զինահաւաքութեան խնդիրը չուշանար արծարծուիլ եւ ձերբակալութիւնները թափ կ'առնեն ահաւոր արագութեամբ։ Վարդապետն ալ կը նետուի այն խաւարամած զնդանը որ կոչուած էր քաւարանն ըլլալ անմեղներուն։ Ինք եւս կ'ենթարկուի նորանոր ցանկանքներու եւ անվերջ հարցաքննութեանց, քառասուն օր անընդհատ։ (Տեղահանութիւններէն վերջ, օսմանեան բանակին հետ Տիգրանակերտ գալով պոլսեցի դեղագործ Սարգիս Թիւթիւնճեանի յայտարարութեամբ, տարաբախտ փոխանորդին նահատակութիւնը տեղի ունեցած է Պալըղ Փազար կոչուած շուկան՝ Դաշնակցութեան երբեմնի հաւաքավայրին նկուղը։ Իրեն եւ միւս բանտարկեալներուն աղիողորմ ճիչերը գիշեր - ցերեկ օրերո՛վ լսեր են մերձակայ տնեցիք, բուն իսլամուհիներ տրտնջելով այդ անախորժ աղմուկներէն, որոնք իրենց հանգիստը կը խռովէին, իսկ բռնի իսլամացած հայուհիներ՝ վանդակներու ետեւէն լալահառաչ կարեկցելով գաղտագողի)։ Գիշեր մը, երբ բանտակից աշխարհականներ տարուեր էին արդէն ի սպանդ, դուրս կը հանեն զինք իր որջէն եւ շղթայուոր կապիկի մը նման՝ նուաստութեամբ փողոցէ - փողոց կը պտըտցնեն, ընդհանուրին թուքումուրին նշաւակ։ Հոճա մը յառաջ անցած՝ սապէս կը խարխնճէ անոր. «Թո՛ղ քու Աստուածդ գքեզ փրկէ տեսնենք...»։ Կրկին կ'առաջնորդուի բանտ, շրջապատեալ ջահակիր մոլեռանդ խուժանէն եւ փաթթոցակիր «ուլէմա»ներէ, որոնք կը շարունակեն նուաստաան խեղկատակութեամբ խայտառակել այդ «խըրիսթիան բուհանի»ն, մինչեւ այն վայրկեանը՝ յորում կը սկսի չարչարանքի վերջին վարագոյրը, ձեռամբ ոստիկանապետ Րէսուլ Խայրիիի, որ անոր մօրուքին թելերը ծիւ ծիւ կը փետէ, աթոռի մը կապած՝ ակռաները կը քաշէ կօշտ գործիքներով, հրաշէկ երկաթ կը մխէ քունքերուն, զմելիով մարմինը մորթազերծ կ'ընէ եւ չերտ - չերտ կը յօշէ. կ'ընէ ամէ՛ն ինչ որ հաճոյ էր իր մոլեռանդութեան։ Կատաղութիւնը յագուրդ չէր գտած դեռ. կարգը կուգայ արիւնլուայ դիակին հետ գրօսնելու՝ հեգնամբ քարիւղի։ Լուցկի՛ մը ... եւ ահաւոր սուրբը կը սկսի բռնկիլ, կարծես նոյնանալու համար իր սիրելիներուն երբեմնի եղերական վախճանին հետ։ Իր շուրջն են դահիճները։ Մծղնէ դէմքեր կը լուսաւորուին երանաւէտ ակնարկներով, մինչ ճենճերման բոյրը սաստկօրէն կը ծաւալի զնդանին մէջ, որպէս հուսկ բուրվառում պատարագեալ մարտիրոսին...։ Հետեւեալ օրը բանտապանք իբր թէ մեռած գտնելով զինք՝ իմաց կուտան թէ «մուրախխաս»ը բանտին շէնքը հրկիզել փորձած միջոցին վրան քարիւղը թափած ու բռնկած է։ Մարմինը դուրս հանուելով՝ կեդրոն տեղ մը կը ցուցադրուի ժողովրդեան։ Զոհին որդեգիրը կ'երթայ դիտել զայն արտասուագին, առանց կարենալու որոշել թէ ո՞վ էր ածխանալով անճանաչ դարձած այդ դիակը։ Տ. Յակոբ Փափազեանի կը վիճակուի կատարել անոր անշուք թաղումը գերեզմանատան մէջ, ժամկոչի մը ընկերակցութեամբ։ Եւ Գիտութեան արատ բերող Թուրք բժիշկներու մասներ չեն զղջացած՝ ստորագրած ատեննին այն տեղեկագիրը՝ որով պաշտօնապէս պիտի հաստատուէր թէ Վարդապետը ժանտատենդէ մեռած էր։ Առաջի ստորագրողներու շարքին է ամերիկացի բժիշկ Սմիթս, որ նողկանք զգալով իր շուրջ տեղի ունեցող տեսարաններէն՝ կը մեկնի հայրենիք։

Եկեղեցիները Ս. Սարգիս եւ Ս. Կիրակոս, վերջինս հինգխորանեան հոյակապ տաճար, երկուքն ալ կողոպտուած եւ պղծուած։ Առաջնոյն մէջ պաշտօնավարող երէցներէն Տ. Պետրոս Վարդանեան (ծնած 1866-ին եւ ձեռնադրուած 1900-ին) Աղէտէն առաջ մեկնած էր Ամերիկա։ Միւսն էր

Մարտիրոս Քահանայ Յակոբեան. - Ծընած 1830-ին եւ ձեռնադրուած 1862-ին։ Այրիացեալ։ Տարագրութեան մէջ անհետ։

Ս. Կիրակոս Եկեղեցւոյն երէցներն էին

Աւետիս Քահանայ Սարգիսեան. - Ծնած 1840-ին եւ ձեռնադրուած 1870-ին։ Այրիացեալ։ Առաջնորդական փոխանորդ։ Բախտակից Տ. Մարտիրոսի։

Գրիգոր Քահանայ Հէքիմեան. - Ծնած 1852-ին եւ ձեռնադրուած 1884-ին։ Բախտակից Տ. Մարտիրոսի եւ Տ. Աւետիսի։

Յակոբ Քահանայ Փափազեան. - Ծնած 1846-ին եւ ձեռնադրուած 1889-ին։ Նահատակ Ջլղատեան Վարդապետի ածխացած մարմինը կառավարութեան բռնի հրամանաւ թաղած ատեն սաստիկ յուզուած՝ կը խելագարի եւ յանկարծամահ կ'ըլլայ սոսկալի տագնապով մը։

Վարդան Քահանայ Տէր - Խաչատուրեան. - Ծնած 1878-ին Ալի Փունար, աշխարհական անուամբ Կիրակոս, 1913 Սեպտեմբեր 8-ին ձեռնադրուած Զաւէն Եպիսկոպոս Տէր - Եղիայեանէ։ Աշխարհականաց խումբին հետ բանտի չարչարանքներ կրելէ վերջ՝ կը նահատակուի միեւնոյն խումբով։ Կը պատմուի թէ բանտ առաջնորդուելէ առաջ՝ կը գտնուէր Ալի Փունար գիւղը. խուժանը կը յարձակի վրան եւ կը ծեծէ անխնայ, յետոյ տանիքէ մը վար կը հրէ զինք. ոտքը կը կոտրի եւ կաղնի կաղ կը փոխադրուի քաղաք. տաճարին առջեւ, այդ խղճալի վիճակին մէջ, կը կեցնեն զինք եւ անցուր - դարձուրին թքնել կուտան երեսը։ Իսկ իր երիցուհին կը բռնաբարեն միեւնոյն սրբավայրին մէջ, որպէս գերագոյն նախատինք Քրիստոնէութեան։

(Շար. 178)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Սէն - Թ'Անթուանի Սուրբ Թադէոս - Բարթողիմէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը, Սարկաւագաց եւ Դպրաց դասը կը ծանուցանեն թէ Կիրակի, Փետրուար 3, հանդիսաւոր եպիսկոպոսական պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց հոգեւոր հովիւին՝ Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեանին եղբօր՝

ԵՐՈՒԱՆԴ ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, մահացած Պէյրութ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի, Եկեղեցւոյ Խորհրդարանին մէջ հոգեճաշ կը տրուի Եկեղեցւոյ Տիկիններու կողմէ:

Արդ՝ կը հրաւիրուի բարեպաշտ ժողովուրդը պատարագին եւ հոգեճաշին:

INALCO

INSTITUT NATIONAL
DES LANGUES ET CIVILISATIONS
ORIENTALES

Cours de civilisation arménienne
Centre Universitaire Dauphine,
M° Dauphine

U A 152
HISTOIRE DE LA LITTERATURE ARMENIENNE EN FRANCE
1934 - 1939
par K. Beledian
Ce cours hébdomadaire a lieu les *mardis* à partir du 12 février, 1er étage Salle P 110 de 18h30 à 20h30.

U A 157
L'ART ET L'ICONOGRAPHIE DE LA MINIATURE ARMENIENNE
par Prof. D. Kouyoumjian
Ce cours hébdomadaire a lieu les *lundis* à partir du 4 mars Salle B 217, de 18h30 à 20 heures.

(Շար. Ա. էջէն)

նենայ Պէոլի դաշտին վրայ: Երբ խաղին՝ 3 - 1, ի նպաստ հայ մարզիկներուն:

Իսկ Սէն - Թ'Անթուան պիտի հիւրընկալէ Նիսի 3-րդ կազմը, շրջանային պատւոյ դասակարգի առաջնութեան համար: Երբ մրցման՝ 3 - 3: Անցեալ Կիրակի ալ հաւասար արդիւնք Հ. Մ.-ին համար, Թուլոնի մէջ՝ 1 - 1:

Սէն - Թ'Անթուանի երկրորդ կազմն ալ՝ Փրովանսի առաջին կարգի ախոյենութեան մէջ, լաւ դիրքի վրայ է. 3-րդ, առաջատարէն մէկ կէտ միայն ետ:

Սէն - Թ'Անթուան եւ Հ. Մ. Ը. Մ. ամէն Կիրակի դաշտ կը հանեն, միասնաբար, մօտ երկու տասնեակ խումբեր:

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

● ՍԱՆԱՍԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Գրած էինք, հոս, թէ մոսկուացի Սանասար Յովհաննէսեան, ազատ ոճով Ոլիմպականի ախոյեան 1980-ին, յարաբերութեան մէջ էր Լիոնի ակումբներէն մէկուն հետ, Ֆրանսա գաղթելու համար:

Ի վերջոյ, Յովհաննէսեան հաստատուած է Նիս, Լիւթ Քլէօպ որ Նիսի հրաւէրով: Հայ մարզիկը, անցեալ Կիրակի, շահած է, Տիժոն, Ֆրանսայի ախոյեանի տիտղոսը 100 քիլօկրամ դասակարգին մէջ:

Իր ակումբը կը յուսայ որ Յովհաննէսեանի Ֆրանսացի ըլլալու դիմումը շուտով պիտի ընդունուի եւ ան, յետագային պիտի մրցի նաեւ Ֆրանսայի Ազգային խումբին շարքերուն մէջ:

Վ. Մ.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Փետրուար 3, Զ. Կիրակի զկնի ծննդեան:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Ղեւոնդեանց Քահանայից յառաջիկայ տօնին առիթով, պատարագի ընթացքին հոգեհանգիստ կը կատարուի Փարիզի եւ Շրջանի Եկեղեցիներուն մէջ ծառայած վախճանեալ հոգեւորականներուն համար:

Այդ հոգեւորականները եղած են.-

Վռամշապուհ Արքեպիսկ. Քիպարեան, Արտաւազդ Արքեպիսկ. Սիւրմէեան, Սերովբէ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան, Գէորգ Արքեպիսկ. Ութիւճեան, Գրիգորիս Եպիսկ. Պալաքեան, Կոմիտաս Վրդ. Սողոմոնեան, Սուքիաս Վրդ. Պարոնեան, Հմայեակ Վարդապետ Պաղտասարեան, Յովհաննէս Քհնյ. Հիւնքեարպէյէնտեան, Սահակ Քհնյ. Ութիւճեան, Կոմիտաս Քհնյ. Սկպեան, Բաոնարաս Քհնյ. Խրնտամեան, Աբիսողոմ Քհնյ. Թորոսեան, Մեսրոպ Քհնյ. Մեսրոպեան, Վահան Քհնյ. Խոյեան, Բարթող Քհնյ. Թադըմճեան, Գէորգ Քհնյ. Դաւիթեան, Լեւոն Քհնյ. Արսլանեան, Գարեգին Քհնյ. Տէօվլէթեան, Մկրտիչ Քհնյ. Արսլանեան, Գէորգ Քհնյ. Նիզամեան, Ներսէս Քհնյ. Գանճեան, Գրիգոր Քհնյ. Ճէպէճեան, Յուսիկ Քհնյ. Ադամեան, Վարդան Քհնյ. Պաղտատլեան, Յարութիւն Քհնյ. Ծորթուեան, Ադդէ Քհնյ. Փայլակեան, Եսայի Քհնյ. Ալթունեան, Թովմաս Քհնյ. Մինասեան, Մաշտոց Քհնյ., Թիւֆէնկճեան, Պարդեւ Քհնյ. Մէրճանեան:

Պատարագէն ետք, ժամը 1-ին, Փէռ - Լաշէզի գերեզմանատան Եւրոպայի Առաջնորդներու դամբանին առջեւ աղօթք կ'ըլլայ Վռամշապուհ Արք. Քիպարեանի, Արտաւազդ Արք. Սիւրմէեանի եւ Սերովբէ Արք. Մանուկեանի հոգիներուն համար:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Սարգիսեանէ 200 Ֆր., փոխան ծաղկեպսակի՝ Էտմոն Զօրաքաքելեանի մահուան առթիւ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Գարուն Մանկա - Պատանեկան երգչախումբի համերգը

Մարտ 17, Կիրակի, ժամը 15.30-ին
à l'Espace Julien

**

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան տարեկան դաշտահանդէսը՝
Կիրակի, Յունիս 2-ին:

Ս. ՅՈՎՀ.-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ 1991-Ի ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Լոյս տեսած է Փարիզի Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան հրատարակած 1991-ի օրացոյցը:

Երկլեզու այս օրացոյցը, որ միեւնոյն ժամանակ տօնացոյց մըն է, կը պարունակէ օգտակար գիտելիքներ, տեղեկութիւններ եւ կարեւոր հասցէներ:

Օրացոյցը ստանալ փափաքողները կրնան գրել հետեւեալ հասցէին

Eglise Arménienne Saint Jean-Baptiste
15, rue Jean Goujon — 75008 Paris

կամ հեռաձայնել 43 59 67 03 թիւին:

ԿԵՍԱՐԻՈՅ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՄՈՄԱՎԱՌՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Պատւոյ Նախագահութեամբ՝
Տոքթ. ԵԴՈՒԱՐԴ ԱԴԱՄԵԱՆԻ

Կիրակի, Փետրուար 3, ժամը 15-ին
Հ. Բ. Ը. Միութեան «Ալեք Մանուկեան» սրահին մէջ

118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Գեղարուեստական բաժին, հայկական դասական - ժողովրդական նուագ, երգ, արտասանութիւն, գլխաւորութեամբ եւ բաժինը՝ Յովհաննէս Տէմիրճեանի:

Մասնակցին՝ Բիւզանդ Ֆընտըգեան, Անահիտ Սիմճեան, Մկրտիչ Պասմաճեան, Պօղոս Կառավարեան:

Ընդհանուր վարիչ՝ Յակոբ Վէզիրեան:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր Հայերը՝ առանց խտրութեան:

Մուտք՝ 50 Ֆր.:

Ծափ պիւֆէ, կեսարական քէթէյով:

Նոյն օրը՝ բոլորդ Հ. Բ. Ը. Միութեան սրահը, արտասանող Սարգիս Պօղոսեանը մտիկ ընելու:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION DE VAULX EN VELIN
« *S A T E N I G* »

A l'occasion de son deuxième anniversaire, la Section «*Satenig*» vous invite à son

DINER DANSANT

LE SAMEDI 2 FEVRIER
à partir de 20 heures
à l'Arcotel
(Place Didier Dorat - 69680 Chossieu)
Direction Eurexpo - Castorama

Animé par l'*Orchestre A N I*

Participation : 150 Frs.

Réservations par téléphone, tous les jours après 20 heures aux :

78. 80. 27. 43 ou 78. 80. 22. 53

ՄՈՒՇԱՅԵՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ - Պուա - Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Փետր. 4, ժամը 20.30-ին
CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, Place de l'Hôtel de Ville
92600 ASNIERES

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

Հովանաւորութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ

ՄԵԾԱՐԱՆՔ՝
ԵԿԵՂԵՑԱՆՈՒԷՐ ԲԱՐԵՐԱՐ ԳԷՈՐԳ ՊԱԳԸՐՃԵԱՆԻ
ԾՆՆԴԵԱՆ 85-ԱՄԵԱԿԻՆ

եւ կեանքին մասին լոյս տեսած գիրքին առիթներով:

Վարդանանց տօնին օրը, Հինգշաբթի, Փետրուար 7, երեկոյեան ժամը ճիշդ 8-ին, Առաջնորդարանի «Նուրհան Ֆրընկեան» նորակառոյց սրահին մէջ
15 ռիւ Ժան - Կուժօն, Փարիզ

Ցետ հանդիսութեան, տեղի կ'ունենայ ընդունելութիւն:

L' U. G. A. B.

a le plaisir de vous convier à sa soirée

Piano - Bar

le samedi 9 février à partir de 22 h 30
au 118, rue de Courcelles, Paris 17e

Nouveau décor
Ambiance musicale

Places limitées et
réservations conseillées.
au 45. 20. 03. 18 (semaine)
et au 42. 27. 12. 26 (week-end)

MARSEILLE

LOTO

organisé par l'Ecole
« A B O V I A N »
Le Dimanche 3 Février à 15 h
en la Salle A. Tcherpachian
339, avenue du Prado
Marseille 8e

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը ուրախութեամբ կը յայտարարէ Հայ Օգնութեան Միութեան - Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի ԵՐԵՒԱՆի իր գրասենեակին հասցէն.-

ԵՐԵՒԱՆ քաղաք,
Էնգելս փողոց
Թիւ 2 շէնք
3-րդ յարկ
Հեռաձայնի թիւ. -
(19) - 78852 / 484614

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

եւ

-1990 — 1991-

ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

ներկայութեամբ մրցանակակիրներ՝

ԶԱՀՐԱՏ-Ի
(Պոլիս)

եւ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ-Ի
(Սան - Ֆրանսիսքօ)

Կիրակի, Փետրուար 10, ժամը 13-ին,
PIZZA OSKIAN ճաշարանը
139, rue Saint Honoré, 75001 Paris
Métro: Louvre ou Palais Royal

Մասնակցութիւն՝ 150 Ֆր.:

Տեղ ապահովելու համար հեռաձայնել՝
45 - 08 - 40 - 39
երեկոյեան, եւ նոյն օրը, տեղւոյն վրայ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 2

SAMEDI
2 FÉVRIER
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.464 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.464

ԾՈՑ

ԽԱՖՃԻԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ

«ՄԺԵՂ ՄԸ ՓԻՂԻ ՄԸ ՎՐԱՅ» ԶՕՐ. ՇՎԱՐՑՔՈՖԻ ՀԱՄԱՐ

Անկասկած առաջին պատերազմն է որ այսքան ճոխ լրատուութիւն ունի, աւելի ճիշդ «մետիաթիք» պատերազմի մը բնոյթն ունի, քանի որ, մանաւանդ Ամերիկա, ամէն մարդ հեռատեսիլին առջեւ նստած ուղղակի կը հետեւի պատերազմին ինչպէս պիտի հետեւէր ֆութպոլի մրցումի մը: Այսուհանդերձ, հակասականն այն է, որ միժամանակ այս լուրերուն տարափին տակ, խորքին մէջ ոչ մէկ ճշգրիտ բան գիտենք: Ուրբաթ առտու, կարելի իսկ չէր ստոյգ գիտնալ թէ ի վերջոյ որո՞ւ ձեռքն է Խաֆճի քաղաքը: Ամերիկացիք կ'ըսեն որ ետ առած են, արդէն զօր. Շվարցքոֆ «մժեղ մը փիղի մը վրայ» որակեց իրաքեան ցամաքային այս յարձակումը: Իրաք կը պնդէ որ սահմանային սաուտական այս ամայի քաղաքը միշտ իր ձեռքն է, Ամերիկացիք կ'ըսեն՝ մեր ձեռքն է: Շատ չատ կը խոստովանին թէ դիմադրութեան օճախներ մնացած են: Գալով կորուստներուն, հոս ալ միայն Ամերիկացիներու մասին է լուրը՝ 12 մեռեալ (կամ դերի ինկած), երկու ամերիկացի զինուոր, մէկը՝ կին, անհետացած. 160 իրաքցի զինուոր դերի ինկած են: Սաուտցի չէ՞ մեռած: Յայտնի չէ: Ուրբաթ առտու, կ'ըսուէր նաեւ թէ իրաքեան նոր յարձակում մը անմիջական կը նկատուի:

**

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Թեհրան: Ո՞վ կրնայ գուշակել: Իրաքեան պատկառելի պատուիրակութիւն մը ժամանած է առջի օր եւ «դիպուածով» պարսկական մայրաքաղաքը ժամանած է նաեւ Ֆրանսայի Արտաքին Նախարարութեան ընդհ. քարտուղարը՝ Ֆրանսուա Շէռ: Կ'ըսուի թէ իրարու պիտի չհանդիպին: Բայց եւ այնպէս միաժամանակ հոն գտնուիլը յատկանշական է: Իրաքեան պատուիրակութեան մաս կը կազմէ փոխ-վարչապետը, որ նամակ մը բերած է Ռաֆսանճանիի: Իսկ եթէ այս երկու երկիրները ներքին համաձայնութիւն մը ունի՞ն...: Թուրք մամուլը կ'արձագանգէ նման հաւանականութեան մը հիմնուած Թուրքիա ապաստանած իրաքցի բարձրաստիճան անձնաւորութեան մը (Հօկ. 90):

«ԹՈՒՐՔԻԱ ԱՆԶԱՏ ՔՐՏԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՉԸՆԴՈՒՆԻՐ» Կ'ԸՍԷ ՕԶԱԼ

Առաջին կարգի վրայ է միշտ Թուրքիա, որու կարեւորութիւնը երբեք այսքան բացայայտ չէր եղած Արեւմուտքի համար, մանաւանդ Եւրոպայի, քանի Ուաշինկթըն երբեք չէր կորսնցուցած այդ գիտակցութիւնը, Հայոց ցեղասպանութեան խնդրոյկրակ բանաձեւն իսկ անվերջանալի սակարկութեանց առարկայ ընելով:

Ֆիկառօ-ին է (Փետ. 1) որ Օզալ հարցազրոյց մը տուած է, եւ հոն չի ծածկեր իր խոր գոհունակութիւնը այս պատերազմէն, որ երկինքէն ինկած մանանայ եղաւ իրեն համար: Առայժմ ծանօթ է՝ իմանց դժբախտութիւնը ուրիշներու երջանկութիւնն է: Օզալ կը յուսայ որ Սատտամ Հիւսէյն հրթիռ չի ղրկեր Թուրքիոյ վրայ, բայց, սպառնալիքը չուրանար: Միայն մէկ ՍՔԻՒՏ կը բաւէ, որպէսզի Թուրքիա հակազդէ, բայց, ոչ անպայման անմիջապէս, հարկ է խոհեմ ըլլալ: Ամէն պարագայի մէջ, Իրաքէն պատառ մը կորզելու հարց չկայ: Թուրքիոյ նման խաղաղական երկիր մըն է, մի՛ մոռնաք: Այն հարցումին, թէ ի՞նչ կ'ընէ Թուրքիա, եթէ մեծ Պետութիւնները, առանց դպչելու ներկայ սահմաններուն, որոշեն Իրաքը վերածել Դաշնակցային Պետութեան մը, որ ընդգրկէ քրտական էութիւն մը (անկախ), Թ. Օզալ կը պատասխանէ. — տեսակ մը դաշնակցութիւն, լա՛ւ, բայց ժողովրդավար: Պէտք է որ այդ նոր դրութիւնը տեղական ընդլայնուած իրաւունքներ տայ Իրաքի բոլոր ժողովուրդներուն, ներառեալ ծագումով Թուրք փոքրամասնութիւնը: Բայց, քրտական անջատ Պետութիւն չենք ընդունիր»:

Յետ-պատերազմեան վիճակին համար Օզալ մտահոգ չէ: Հաշուեկշիռը հսկայ է: 98% մահմետական բնակչութեամբ, Թուրքիա աշխարհական երկիր մըն է եւ այս ամբողջը Թուրքիան կը վերածեն վճռական դեր կատարող երկրի մը: Ֆիկառօ-ի թղթակիցը կ'անդրադառնայ նաեւ խորհրդային յեղաշրջումին ու կը հարցնէ Օզալի, թէ արդեօ՞ք Կովկասի այս Հանրապետութիւններուն — Հայաստան, Ազրպէյճան, Վրաստան — խռովութիւնները սպառնալիք մը կը ներկայացնեն Թուրքիոյ համար: Թուրքիոյ նախագահը սա սիպիլէն պատասխանը կու տայ.— «Այդ շրջանները դէմ յանդիման են հսկայ հարցերու: Երբ, մեր դուռներէն մէկուն առջեւ հրդեհ կայ, չէք կրնար անտարբեր մնալ»: Ապա, Օզալ կ'անդրադառնայ «Սեւ Ծովու Համագործակցութեան», որ կը չահագրգռէ առաւելաբար Անդրկովկասի Հանրապետութիւնները:

× Հոլանտա հօք հրթիռներ պիտի ղրկէ Թուրքիա եւ մասնագէտ անձնակազմ, հաւանական օդանաւային յարձակման մը դէմ պաշտպանուելու համար: Գերմանիա մտադիր է նոյնը ընել:

Գերմանիա նաեւ օդանաւային կամուրջ մը հաստատեց Իսրայէլի հետ, որու ռազմամթերք կը հասցնէ:

× Պէյքըր — Բեսմերթնիխ միացեալ զեկոյցը կը չարունակէ միտքերը պղտորել, մանաւանդ՝ Իսրայէլի, հակառակ Սպիտակ Տան այն հաւաստիացումին որ Միացեալ — Նահանգներու քաղաքականութիւնը չէ փոխուած: Արդարեւ, զեկոյցը այն տպաւորութիւնը կը թողու որ Ուաշինկթըն կապ մը կը դնէ Իրաքի Քուէյթէն քաշուելուն եւ Իսրայէլ — Պաղեստին հարցին միջեւ:

Ամերիկացիներուն համար, խորհրդային արտաքին նախարարը իր ուզած ձեւը տուած է այդ զեկոյցին, որու սեւագրութիւնը ներկայացուցած էր ամերիկացի իր պաշտօնակիցին: Այս վերջինն ալ այնքան կ'աճապարէ եղեր Կոնկրէս երթալու, որ ձգեր է Բեսմերթնիխը, որ ինք ներկայացնէ զեկոյցը թղթակիցներուն:

× Պատերազմի սկիզբէն ի վեր զինակցութեան Պետութեանց (գլխաւորաբար՝ Ամերիկա, Ֆրանսա, Անգլիա) դէմ 70 ոճրափորձ գործուած է:

Անգարայի մէջ ալ սպաննուած է հարաւ-արեւելեան շրջանի նախկին պետը՝ Հուլուսի Սայըն, որու մահավճիռը տրուած էր Տեւ-Սոլը:

× Նախագահ Պուշ «աղօթքի օր» հռչակեց Կիրակի (Փետ. 3):

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, կեդր. Կոմիտէի լիակատարին կողմէ վաւերացուած «քաղաքական յայտարարութիւն» մը կարդացած է Ալ. Ծասախով, ուր կը չեշտուի այն սուր կացութիւնը որ կը տեւէ Պալթեան երկիրներու մէջ, որ հետեւանք է եղեր «մարդկային իրաւանց, սահմանադրական կարգի բռնաբարման եւ կեդրոնական եւ Հանրապետական մարմիններու հանդուրժողութեան խախտումներու նկատմամբ»:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՋՕՀՐԱՊԻ ՕՐԱԳՐՈՒԹԵՆԷՆ ԹԵԼԱԴՐՈՒԱԾԸ

«Միլլիյէթ»ի Յունուար 30-ի թիւին մէջ «Օրինակելի փաստաթուղթ մը» խորագրով լոյս տեսած է բառարաններու հեղինակ Բարսեղ Թուղլաճեանի մէկ գրութիւնը: Ան Թուրքիոյ ներկայի կացութեան հետ համեմատական զուգահեռի մը վրայ կը զետեղէ Օսմանեան կայսրութեան երեսփոխան Գրիգոր Զօհրապի օրագրութեան մէկ էջը. հոն ան մանրամասն արձանագրած է Իթթիհատական աւագանիին հետ ունեցած հանդիպումները (1914), որոնց ընթացքին միշտ ջանացած է համոզել որ ետ կենան պատերազմին մասնակցելու արկածախնդրութենէն: Երբ իր ջանքերը ապարդիւն կը մնան, Զօհրապ կը հրաժարի:

1914-ի «Նաւասարդ»է մը թարգմանուած օրագրութենէն կատարուած մէջբերումէն ետք, Բարսեղ Թուղլաճեան հարց կու տայ. «արդեօք կարելի՞ է որ գտնուին մարդիկ որոնք չգուշակեն թէ ի՛նչեր պիտի պատահին մեզի, եթէ այս օրինակելի դէպքը կրկնուի մեր օրերուն»:

**

ԾՈՑԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄԷՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱԿՆԿԱԼԱԾԸ

«Հիւրրիյէթ» օրաթերթին Յունուար 31-ի թիւին մէջ հարցազրոյց մը հրատարակուած է Թուրքիոյ Հանրապետութեան Նախագահին հետ: Զրոյցին նիւթը Ծոցի պատերազմն է. Թ. Օզալի նախատեսութեամբ ամիս մը կրնայ տեւել ան, իսկ որպէսզի շրջանի հաւասարակշռութիւնը վերագտնել կարելի ըլլայ պէտք է համբերել տասը տարի: Ան կը խոստովանի որ բուն կնճիռը կը ծագի Արաբ - Իսրայէլ հակամարտութենէն ու պատեհապաշտ ընթացք մը չի կրնար երկարատեւ կարգադրութիւն ապահովել: Օզալի առաջարկը կը ծանրանայ տնտեսական գործակցութեան ծրագրի մը վրայ: Յարմար կը գտնէ որ այս նպատակով հիմնադրամ կը ստեղծուի որուն Արեւելքի երկիրները կընան քարիւղով մասնակցիլ: Այդ հիմնադրամին իր մասնակցութիւնը պէտք է բերէ նաեւ Արեւմուտքը. ան տարիներէ ի վեր այդ շրջանէն քարիւղ կ'առնէ, փոխարէնը զէնք ծախելով. այդ չահագործումը պէտք է վերջ գտնէ ու արեւմտեան երկիրները այլեւս աւելի «պատուաւոր» ընթացք ունենան:

Հարցազրոյցին վերջին մասը կը վերաբերի Թուրքիոյ յետպատերազմեան չահուն. Օզալի համաձայն, երեք մարզի մէջ շահ պիտի ունենայ իր երկիրը: Նախ, պատերազմը ցոյց տուած է արդէն որ աւելի ասկաւաթիւ, սակայն աւելի ճկուն բանակ մը պէտք է: Այդ բանակին արդիականացումին համար Թուրքիա կը ծրագրէ մեծ մասով գործածել ՕԹԱՆ-ի շրջանակէն տրամադրուած օժանդակութիւնը:

Երկրորդ կէտը, այն օգուտն է որ ունեցաւ պատերազմը, շեշտելով Թուրքիոյ կարեւորութիւնը: Այս պարագան պիտի առաջնորդէ տնտեսական ու քաղաքական գործակցութեան:

Երրորդ ակնկալութիւնը կը վերաբերի մահմետական երկիրներու հետ տնտեսական ու առեւտրական գործակցութեան ընդլայնումին: Իսկ որպէս կողմնակի օգուտ, Օզալ կը յուսայ որ Կիպրոսի հարցով Թուրքիոյ կատարուած ճնշումը նուազի:

Առաւելաբար հարցը տնտեսական յարաբերութիւններու ոլորտ մը նկատելով,

Օզալ կը խուսափի այլուր յայտնուած զանազան նախատեսութիւններու մասին արտայայտուելէ: Այսպէս, «պատերազմէն ետք Իրաքի մէջ արաբ - թուրք - քիւրտ դաշնակցութիւն մը հաւանական կը նկատուի, Թուրքիոյ, Սուրիոյ եւ Իրանի երաշխաւորութեան տակ. Թուրքիա կ'ընդունի՞ նման դեր մը» հարցումին ան կը պատասխանէ միայն, թէ կան այս վարկածները, սակայն ոչ ոք գիտէ թէ ինչ պիտի պատահի եւ թէ իրենք ուշադրութեամբ կը հետեւին կացութեան:

**

«Իճիպինէ Տօղրու» շաբաթաթերթին Յունուար 27-ի թիւը հաւաքուած է Թուրք իշխանութեան որոշումով, որովհետեւ հոն խաւիւ կը դատապարտուի Օզալի ռազմավարական փութկոտութիւնը որ կ'ըսուի որ մեծ վնաս պիտի հասցնէ երկրին: Մինչեւ իսկ ան կը դատապարտուի հայրենիքին դաւաճանելու յանցանքով: Անկէ զատ, հոն արձագանգ կը գտնեն կոչեր որոնք ետ դառնալու հրաւէր կ'ուղղեն ճակատ ղրկուած առողջապահական պաշտօնէութեան:

Շաբաթաթերթին նոյն թիւին մէջ կ'ըսուի թէ Թուրքիոյ զինակայաններէն մեկնող ամերիկեան սաւառնակները կը ռմբակոծեն Իրաքի հիւսիսային շրջաններու քրտական բնակավայրերը: Հասնող լուրերու համաձայն, Յունուար 20-ին Իրաքի օդուժը յաջողած է հարուածել ամբարկու օդանաւ մը որ վնասուելով ետ դարձած ու ինկած է Ճուտի լերան վրայ, աւելի պայթումի մը պատճառ դառնալով: Տեղեկատու աղբիւրներ յայտնած են թէ պատահարը միակը չէ:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՅՈՒՆՈՒԱՐ 30 / 31)

ՀԱՆՐԱՔՈՒԷՆ ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ

Խորհրդային Միութեան պահպանումին տրնչուող՝ Մարտ 17-ին նախատեսուած հանրաքուէին վերաբերեալ յայտարարութիւնը քուէարկուած է:

Քանի որ հանրաքուէի դրուած հարցումը անորոշ կերպով դրուած է («Անհրաժեշտ կը նկատէ՞ք Խ.Մ.Հ.Մ.-ի պահպա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (157) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.-

Քերթուածներ ՎԱՀՐԻԿ ԲԱԶԻԼ
Ուղղագրութիւնը եւ խեղագրութիւնը ԵՆՈՎՔ ԼԱԶԵԱՆ
Papken, dialogue ami J.-P. BODOSSIAN
Les vanités dans la peinture du XVIIeme siècle CHAKÉ MATOSSIAN
Rouben, mémoires d'un partisan arménien TALINE TER MINASSIAN

Ո՞Վ ԵՍ ԴՈՒ, Ո՛Վ ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻ

Դարեր շարունակ Հայերը գիտել են Հայոց պատմութիւնը Մովսէս Խորենացու աչքով: Զարմանալի ճշգրտութեամբ նա բնութագրել է մեր պատմական կեանքի էութիւնը. «Զի թէպէտ եւ եմք ածու փոքր եւ թուով յոյժ ընդ փոկու սահմանեալ եւ զօրութեամբ տկար եւ ընդ այլով յոլով անգամ նուաճեալ թագաւորութեամբ, սակայն բազում գործք արութեան գտանին գործեալ եւ ի մերում աշխարհիս, եւ արժանի գրոց յիշատակի...» (Պատմութիւն Հայոց, Ա. Գ.): Հերոդոտոսի օրինակով նրան ընկալել են որպէս Պատմահայր, թէպէտ յայտնի էր որ ժամանակի առումով նա չի եղել Հայոց առաջին պատմագիրը: Եւ ճիշդ համաձայն Հայոց պատմութեան մէջ սփռուած կենսագրական տուեալների, նրան ճանաչել են Ե. դարի ծնունդ, Մաշտոցի ու Սահակ Կաթողիկոսի կրտսեր ժամանակակից, նրանց աշակերտ:

ԺԹ. դարի վերջերին դրութիւնը հիմնովին փոխուեց: Եւրոպական մի շարք գիտնականներ փորձեցին ցոյց տալ որ Մովսէս Խորենացին ապրել է ոչ թէ Ե. դարում, այլ աւելի ուշ, հետեւաբար նրա գործը «կեղծիք» է: Իսկ եթէ կեղծիք է, ապա արժանահաւատ լինել չի կարող: Չէ՞ որ այդ վէհ գործը գիտել են որպէս նախ եւ առաջ պատմական անցեալի գրաւոր սկզբնաղբիւր:

Ժամանակ էր պէտք, որպէսզի «կեղծիք»ի կողմնակիցները իրենց հերթին համոզուեն որ անկախ Մովսէս Խորենացու կեանքի դարաշրջանից, նա եղել ու մնում է Հայոց միջնադարի ամէնից մեծ մտաւորականներից մէկը, իսկ նրա գործը՝ մի փայլուն կոթող է որ պատիւ կը բերէր քաղաքակիրթ ցանկացած ազգի:

1990 Թուականի Հոկտեմբերին Իտալիայի Պոլոնիա քաղաքում տեղի ունեցաւ Մովսէս Խորենացուն նուիրուած մի ներկայանալի գիտաժողով: Հաւանաբար միւս տարի մեծ միջոցառումներ կը լինեն Հայաստանում: Իսկ այժմ (Յունուարի 25 - 26) Փարիզում էին հաւաքուել Պատմահօր լաւագոյն գիտակները եւ խօսել «Հայոց պատմութեան» իրենց վերլուծութեան որոշ արդիւնքների մասին:

Ողջոյնի խօսքով դիմեց ներկաներին Հայաստանի Արեւելագիտութեան հիմնարկի տնօրէն ակադեմիկոս Գագիկ Սարգսեան, այնուհետեւ անցաւ իր բուն ելոյթին: Ուրարտու պետութեան վերաբերեալ Մովսէս Խորենացին պատկերացում չի ունեցել, սակայն իր աչքով է տեսել ու նկարագրել ուրարտական շրջանի մի շարք յուշարձաններ որոնք վերագրել է կիսապատմական անձնաւորութիւններին: «Հայոց պատմութեան» մէջ արձագանգ են գտել այն բախումները որոնք տեղի էին ունենում Ուրարտուի եւ Ասորեստանի միջեւ, թէպէտ Պատմահայրը ներկայացնում է նրանց իբրեւ պատերազմներ Հայաստանի եւ Միջագետքի միջեւ:

Ֆիլիփ Ժինեուն պնդում է որ Մովսէս Խորենացին հնարաւորութիւն չի ունեցել անմիջապէս օգտուելու պարսկական սկզբնաղբիւրներից, ուստի նրա տուեալները Պարսկաստանում տիրող աւանդոյթներին են եւ արտայայտում է դրանք, տեղափոխելով հայկական հողի վրայ:

Մարկ. Նշանեանը կանգ է առնում Խորենացու լեզուի վրայ, ցոյց է տալիս, ինչպէս էր խրացրել դասական հայերէնը, բանաւոր պատումները: Միայն պատումների մշակումը հաշուի առնելով, հնարաւոր է պատկերացնել լեզուի «գրականացումը»:

Ժեռար Տէտէեանը ուշադրութեան է հրաւիրում դէպի Խորենացու կողմից ներկայացուած՝ Արտաշէս Թագաւորի նուաճումները Արեւմուտքում: Ցոյց տալով դրանց առասպելական բնոյթը, գիտնականը համարում է որ այստեղ արձագանգ են գտել Հայաստանի հետ կապուած, Պոնտոսի Միհրդատ Թագաւորի արշաւանքները Ն. Ք. 88 Թ.:

Ռոպէր Թոմսըն յայտնի է իր թարգմանութիւններով, այդ հաւաքածուում պատուաւոր տեղ է գրաւում Մովսէս Խորենացու փոխադրութիւնը եւս: Ելոյթում մանրամասն կանգ է առնում այն անուանումների վրայ որը տուել են Մովսէս Խորենացուն թէ միջին դարերում, թէ նոր շրջանում:

Իսկ Տիգրան Գույումճեանը խօսել է այն բանի մասին թէ ինչպէս են ընկալել Մովսէսին մեր հին ձեռագրերի գրիչները: Գրիչների ասածները անմիջական են (թէպէտ եւ սակաւաթիւ), նրանք հնարաւորութիւն են տալիս պատկերացնելու, ինչպիսի համբաւ է ունեցել Մովսէսը գրասէրների լայն շրջանակում:

Ժան - Փիէռ Մահէն անուանել էր իր ելոյթը՝ «Մովսէս Խորենացին քննադատութեան առջեւ»: Գիտնականը ցոյց տուեց որ քննադատական մօտեցումը Մովսէս Խորենացու վերաբերեալ սկիզբ է առնում այն շրջանից երբ «Հայոց պատմութիւնը» տպագրուեց (1695), այնուհետեւ թարգմանուեց լատիներէն (1736): Հէնց այդ շրջանում տարածուել սկսեց կեղծագիր (pseudo épigraphe) լինելու գաղափարը, գրական մի տեսակի որը այնքան տարածուած է եղել Արեւելքում: Բանախօսը պնդում է որ հարցը կը լուծուի միայն Խորենացու աղբիւրների վերլուծութեամբ:

Պատկերաւոր էր Պեռնար Ուտիէի եւ Ժան - Միշէլ Թիէռիի հաղորդումը: Առաջինը խօսեց Հռիփսիմէի եւ միւս սրբերի մասին եղած պատումի մասին (է. - Թ. դդ.) որը ժամանակին վերագրուել է Մովսէս Խորենացուն: Իսկ երկրորդը լուսանկարներով ցոյց տուեց նրանց հնարաւոր ուղին դէպի Հայաստան; Եղած յուշարձանները պահպանել են սրբերի յիշատակը:

Գրիգոր Պըլտեանը հարցը դնում է լայնօրէն՝ Խորենացու գրութեան եղանակը եւ այն տեղը որը գրաւում է նրա աշխատութեան մէջ «ծագման» գաղափարը: Հեղինակը ուշադրութեան է հրաւիրում որոշ հակասութիւնների Պատմութեան կազմում, որոնք իրենց հերթին ապացուցում են մտայղացման հարստութիւնը:

Շարունակելով իր նախորդ ուսումնասիրութիւնները, Հ. Լեւոն Զէքիեանը խորանում է Խորենացու շարադրութեան սրբութիւնների մէջ, ցոյց է տալիս ինչպիսի դեր է կատարում պատմիչի երկում աւարտաբանութիւնը (eschatologie): Բայց այդուհանդերձ պատմական ընթացքը չի դադարում, պատմութիւնը շարունակում է բացուել ընթերցողի առջեւ:

Ճուսթօ Թրաինան ձգտում է մեկնաբանել Խորենացու պատմական միտքը որպէս այդպիսին, գտնում է որ նա աւելի «արեւելեան» է (կամ «բիւզանդական») քան «արեւմտեան»: Հեղինակը համոզումն է յայտնում որ Մովսէս Խորենացին ապրել է Ե. դարում, այնպէս, ինչպէս պատմիչն ինք է իրեն ներկայացնում:

Աւարտից առաջ ծաւալուեց մի փոքր բանավէճ: Տողերիս հեղինակին մասնաւորապէս հարց տրուեց՝ ինչ հարց կը տայիք Մովսէս Խորենացուն եթէ ներկայ լինէր այս սրահում: Պատասխանս արտայայտել եմ ներկայ հաղորդման վերնագրում:

* *

Արեւմտեան եւ ոչ մի երկիր այդքան չի նպաստել հայագիտութեան զարգացմանը, որքան Ֆրանսան: Այդ տեսակէտից զարմանալի չէ որ հայագիտական ժողովը տեղի է ունեցել Փարիզում: Այն կազմակերպել էին բազմավաստակ Տիգրան Գույումճեանը եւ Ժան - Փիէռ Մահէն: Կազմակերպել էին, ամուր նեցուկ ունենալով «Հայկական հետազօտութեան ու վաւերագրերու կեդրոնը»: Երախտապարտ լինենք Ժան Պիօտ Քէպապճեանին եւ նրա գործընկերներին՝ գեղեցիկ նախաձեռնութեան համար:

ԿԱՐԷՆ ՅՈՒԶԲԱՇԵԱՆ

Փարիզ
1991, Յունուար 28

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

ՄԻԼԱՆՕ («Յառաջ»). -

Երկուշաբթի, Յունուար 21-ին Վենետիկէն Հռոմ ժամանելով նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան Վատիկանի մէջ 30 վայրկեան տեւող տեսակցութիւն մը ունեցաւ Յովհաննէս - Պօղոս Բ. Պապին հետ եւ երեկոյեան ժամը 9-ին հասաւ Միլանօ եւ առաջնորդուեցաւ Պրունելլքի պանդոկը: Իրեն կ'ընկերանային նախագահի օգնական Ալեքսանդր Արզումանեան եւ Երեւանի փոխ-քաղաքապետ Աշոտ Բըլէեան: Նախագահին եօրեայ կեցութիւնը Միլանօ խիտ էր այցելութիւններով ու հանդիպումներով:

Երեքշաբթի, Յունուար 22-ին, նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան իր շքախումբով եւ ընկերակցութեամբ հայ համայնքի եկեղեցական եւ աշխարհական ներկայացուցիչներուն պաշտօնական այցելութիւն տուաւ նահանգապետարան եւ ջերմ ընդունելութեան արժանացաւ նահանգապետ Գարուզոյի ու նահանգային, քաղաքային ու արհեստակցական միութիւններու վարչական մարմիններու ներկայացուցիչներուն կողմէ: Ընդունելութեան ներկայ էր Խորհ. Միութեան ընդհանուր հիւպատոս Վլադիմիր Սթուպիշին:

Նահանգապետ Գարուզօ ջերմ խօսքերով ողջունեց Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի ներկայութիւնը Միլանոյի մէջ, գովեց հայ ժողովուրդը եւ պատրաստակամութիւն յայտնեց Հայաստանի աւերիչ երկրաշարժին պատճառած վնասները դարմանելու համար ցոյց տրուած օգնութիւնը շարունակելու մօտ ապագային, պաշտօնական խօսքով Հայաստանի կառավարութեան յանձնել չորս միլիառ իտալական լիրի գումարը (երեքուկէս միլիոն տոլար): Նախագահը իր խօսքին մէջ շնորհակալութիւն յայտնեց նահանգապետին ջերմ ընդունելութեան համար: Ան իր խօսքին մէջ յատկապէս չեշտեց Միլանոյի ժողովուրդին սիրալիր ու բարեկամական զգացումները հայ ժողովուրդի նկատմամբ եւ Հայաստանի օգնութեան ձեռք երկարելու պատրաստակամութիւնը: Նախագահը իր խօսքի աւարտին չեշտեց այն միտքը թէ եթէ Եւրոպան կամ ընդհանրապէս Արեւմուտքը կ'ուզեն օգնել Խորհրդային Միութեան, պէտք է աւելի յստակ ու ճիշդ պատկերացում ունենան Խորհ. Միութեան մէջ տեղի ունեցող ազգային, քաղաքական, տնտեսական, ընկերային բարդ զարգացումներուն մասին եւ իրենց տնտեսական օգնութիւնները յատկացնեն ազգային Հանրապետութիւններուն եւ ոչ անպայման կեդրոնական կառավարութեան: Այսպիսով աւելի արդար, ժողովրդավար, քաղաքական ու ընկերանին կառոյցներ կը ստեղծուին եւ Արեւմուտքը ինքն ալ կրնայ օգտուիլ ուժերու կայուն հաւասարակշռութենէն եւ ապահով կացութենէն:

Ընդունելութեան աւարտին տեղի ունեցաւ նուէրներու փոխանակում: Իտալիոյ Հայոց Միութեան վարչութեան նախագահ Յակոբիկ Մանուկեան խորին շնորհակալութիւն յայտնեց նահանգապետին կողմէ եղած ջերմ ընդունելութեան, հայ ժողովուրդին նկատմամբ ցուցաբերած սիրալիր ու բարեկամական վերաբերմունքին համար:

Հիւրասիրութենէն ետք նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան իր շքախումբով հրաժեշտ առաւ նահանգապետարանէն եւ այցելեց Միլանոյի հռչակաւոր Մայր Տաճարը (Տուոմօ), ապա Մօթթա ճաշարանին մէջ հիւրասիրուեցաւ հայ համայնքի վարչական մարմիններու ներկայացուցիչներուն կողմէ: Ճաշին ներկայ էր նաեւ Խորհ. Միութեան Միլանոյի ընդհ. հիւպատոս Վ. Սթուպիշին իր օգնականին հետ:

Կէսօրէ ետք նախագահը ընկերակցութեամբ Սարգիս Քհնյ. Սարգիսեանի, Հրանտ Բամպակեանի, Պետրոս Քիւչիւքեանի, Գրիգոր Իսթանպուլեանի Միլանոյի կաթողիկէ Համալսարանը այցելեց ու սիրալիր ընդունելութեան արժանացաւ հնդեւրոպական լեզուներու մասնագէտ փրոֆ. Պոլոնէզիի եւ Համալսարանի տնօրէնութեան կողմէ: Զրոյցը ջերմ մթնոլորտ ստեղծեց տրուած ըլլալով որ տեղի կ'ունենար հմուտ հայագէտ ու բանասէր Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի եւ իտալացի դասախօսներու միջեւ զոր կը թարգմանէր Պոլոնեայի համալսարանի Հայոց լեզուի եւ գրականութեան դասախօս Կապրիէլլա Ուլուհոճեան:

Այնուհետեւ նախագահը այցելեց Միլանոյի առաջին եպիսկոպոս ու պաշտպան Ս. Ամպրոճիոյի անունը կրող տաճարը՝ որուն մօտակայ հրապարակին վրայ Հայոց ցեղասպանութեան զոհերուն յիշատակին կանգնած հայկական խաչքարին ծաղկեպսակ զետեղեց եւ Սարգիս Քհնյ. Սարգիսեանի ու ներկաներուն կողմէ Հայր Մեր արտասանուեցաւ:

Ժամը 17.30-ին նախագահը՝ իրեն ընկերացողներուն հետ այցելեց Միլանոյի Հայոց Ս. Քառասուն Մանկունք եկեղեցին ուր զինք ողջունեցին հոգեւոր հովիւ Սարգիս Քհնյ. Սարգիսեան եւ հոգաբարձութեան ատենապետ Արտաւազդ Սրապեան: Սարգիս Քհնյ. տեղեկութիւններ տուաւ եկեղեցւոյ եւ համայնքի եկեղեցական կեանքին մասին:

Նոյն օրը երեկոյեան ժամը 7.30-ին տեղական հեռատեսիլի երրորդ կայանը քանի մը վայրկեան տեւող սփռում մը կատարեց նախագահին Միլանոյի նահանգապետարան, կաթողիկէ Համալսարան այցելութեան ու մամուլի ասուլիսին մասին:

Երեկոյեան ժամը 8.30-ին նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան իր շքախումբով Հայ Տունին մէջ արժանացաւ ջերմ ընդունելութեան ու ծափահարութիւններու: Սրահը լեցուն էր Միլանոյի ու շրջակայքի, ինչպէս նաեւ իտալական Զուիցերիոյ Լուկանօ քաղաքէն եկած Հայերով:

Հաւաքոյթին բացումը կատարեց Յակոբիկ Մանուկեան բարի գալուստ ու յաջողութիւն մաղթելով Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահին: Ապա երգչախումբը երգեց «Մեր Հայրենիք»ը: Սրահը զարդարուած էր հայկական ու իտալական եռագոյններով: Խօսք առաւ Հրանտ Բամպակեան: Սարգիս Քհնյ. Սարգիսեան իր խօսքին մէջ ըսաւ թէ Իտալահայութիւնը պատմական աննախընթաց օրեր կ'ապրի իր մէջ ունենալով առաջին անգամ Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ մը որ պաշտօնի ստանձնած է ժողովուրդի ներկայացուցիչներուն կողմէ ընտրուելով: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. Հայրապետը 1956-ին եւ 1970-ին Արամ Խաչատրեան, նախարարներ, ակադեմիկոսներ, գրողներ, արուեստագէտներ ու պարզ աշխատաւոր մարդիկ Միլանօ այցելած են եւ այսօր Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահին այցը մեր սիրտը կը լեցնէ ազգային հպարտութեամբ եւ իր մէջ կը տեսնենք մեր հայրենիքի, մեր ազգի ազատ ու ժողովրդավար պայմաններու մէջ զարգացման ու զօրացման գրաւականն ու ազգային պետականութեան մարմնացումը:

Նախագահը իր հայրենաշունչ ու ազատաշունչ խօսքին մէջ երկարօրէն արտայայտուեցաւ Հայաստանի մէջ ազգային ու ժողովրդավար գաղափարներու ու ձըգտումներու տարածման ու ամրապնդման մասին, ըսելով թէ հայ ժողովուրդը իր հոգիի ազատութիւնը արդէն նուաճած է, կը մնայ որ մարմնապէս ալ ազատագրուի ու իր հայրենի երկրի ճակատագիրն ու ապագան իր ձեռքը վերցնէ, իր սեփական առողջ ուժերուն վրայ յենու ու յոյս չդնէ օտարներուն վրայ որոնք դարերով խաբած են հայ ժողովուրդը ու իր երկիրը ծախած Թուրքերուն ու Ադրբէջանցիներուն: Անդրադառնալով Արցախի հարցին ան ըսաւ թէ Արցախը այնքան ալ տկար չէ եւ թէ այդ հարցը ուշ կամ կանուխ իր բարւոք լուծումին պիտի յանգի: Հարկ եղած պարագային Հայերը թ'է Արցախի եւ թէ Հայաստանի մէջ գիտեն պաշտպանուիլ եւ եթէ պէտք ըլլայ հակահարուած տալ: Այսօր Հայաստանի մէջ ազգային բանակ ստեղծելու ջանքեր կը թափուին եւ հայ ժողովուրդը իր ֆիզիքական գոյութիւնը ապահովելու համար իր սեփական ուժերուն պէտք է ապաւինի:

Իր խօսքի աւարտին նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան հեղինակաւոր չեշտով սպառիչ պատասխաններ տուաւ ներկաներու հարցումներուն, յայտնելով նաեւ թէ կու գայ այն օրը երբ Սփիւռքի Հայերուն կը տրուի Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքացիութիւն: Նախագահին խօսքերը ընդունուեցան երկարատեւ ծափահարութիւններով:

Տոքթ. Տիգրան Ալեքսանեան խօսք առնելով ներկայացուց Պերկամօ քաղաքի ալպեան կամաւորներու արշաւախումբի անդամները, որոնց ներկայացուցիչները կը շարունակեն Հայաստանի երկրաշարժին վնասները դարմանելու օգնութիւնները՝ հիւրասիրելով բժիշկներ՝ Պերկա-

ԻՐԱՔԻ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՆԵՐԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ՉԵՆ ՈՒԶԵՐ

Պաղտատի սրբազան պատերազմի կոչերը պէտք չէ մոռցնեն թէ Իրաք ամենահին ժամանակներէ ի վեր ունի քրիստոնեայ զանգուածներ: Ոչ արհամարհելի անոնց տոկոսը 8%-ը կը կազմէ ամբողջ բնակչութեան (1 միլիոն 200 հազար հոգի): Այս զանգուածներուն գլխաւորը 750 հազար հետեւորդներով Քաղդէական Եկեղեցին է, որ ԺՁ. դարուն կապուած է Հռոմի, սակայն լայն ինքնավարութիւն կը վայելէ: Այս համայնքին Պատրիարքը Յունուար 23-ին Փարիզ կը գտնուէր. պատերազմին հռչակուած օրը Հռոմ էր: Ան կը գանգատի թէ բաւարար ժամանակ չյատկացուեցաւ խաղաղութեան բանակցութիւններուն. «կը նախընտրեմ հինգ տարուան բանակցութիւն, քան՝ մէկ օրուան պատերազմ. այս պատերազմը իր նպատակին հետ համեմատական չէ: Քուէյթը ազատագրելու համար կ'արժէ՞ր իրաքը քանդել» *կ'ըսէ ան, ապա կը շարունակէ.* - «պատերազմը ոչինչ կը լուծէ. պէտք է կեցնել ու բանակցութիւններ վարել. մենք կը փափաքինք որ արդարութիւնը ի գործ դրուի բոլորին համար, յատկապէս Պաղեստինցիներու եւ Լիբանանցիներու: Արեւմուտքցիները չեն ուզեր առընչութիւն տեսնել այս հարցերուն միջեւ: Բոլորը պատրաստ են քրիստոնեաները զոհելու, քանի մը տակառ քարիւղի փոխարէն»:

Այս արտայայտութիւնը պէտք է յստակ ակնարկութիւն նկատել ժխտական այն հետեւանքներուն զորս կրնայ ունենալ պատերազմը տեղական եկեղեցիներուն վրայ: Ոչ մէկ բառ որ հակառակ Սատտամի. Պատրիարքին համաձայն, Իրաքի քրիստոնեաները հարազատ Իրաքցիներ են եւ ոչ թէ երկրորդ կարգի քաղաքացիներ, ինչպէս է պարագան շրջանի գրեթէ բոլոր միւս երկիրներուն համար:

Այն հարցումին թէ սրբազան պատերազմը զիրենք չի՞ վրդովեր, Պատրիարքը կը պատասխանէ. - «երկու տեսակ սրբազան պատերազմ կայ. մէկը մահմետական հաւատքին առընչուածն է, միւսը հայրենասիրականը որ պարտականութիւնն է ամէն քաղաքացիի. հայրենիքը սրբազան պարտականութիւն է»: *Քրիստոնեայ կրօնաւորը կը պատմէ տակաւին թէ Օգոստոսին խօսք առած է Իրաքեան հեռատեսիլէն ու ըսած թէ պէտք չէ շփոթել Արեւմուտքցիներն ու քրիստոնեաները, ու իր խօսքերը շատ լաւ ընդունելութիւն գտած են:* «Սակայն եթէ պատերազմը երկարաձգուի, կրնան մահմետական բնակչութեան հետ մեր յարաբերութիւնները վատթարանալ» *կ'աւելցնէ ան:*

Իրաքի եկեղեցիները - քաղդէականը, ասորականը եւ հայկականը - քաղաքականութեամբ չեն զբաղիր: Անոր փոխարէն անոնք կը վայելեն կրօնական իսկական ազատութիւն մը ու իրենց մշակոյթին, լեզուին ճանաչումը:

Ինչպէս ծանօթ է, երկրին Արտաքին նախարարը Թ. Ազիզ քաղդէացի ընտանիքի մը կը պատկանի. ան կառավարութեան ոչ - մահմետական միակ անդամն է. ուրիշ քրիստոնեաներ եւս, տնտեսական կամ վարչական կարեւոր պաշտօններ կը վարեն: Զօրքն ալ քրիստոնեայ բարձրաստիճան սպաներ ունի որոնք մասնակցած էին Իրանի դէմ պատերազմին: Յայտնապէս, Սատտամ աւելի վստահութիւն ունի անոնց, քան՝ իրենց շիի գործակիցներուն:

Իրաքի եկեղեցիները տուրք չեն վճարեր ու կարգ մը այլ փոքր առանձնաշնորհումներ կը վայելեն: «Ոչ ջուրի, ոչ ալ ելեկտրականութեան համար կը վճարենք» *կ'ըսէ Աւագ Արք. Ասատուրեան: Միայն պէտք է ինքնաբաւ ըլլան. եթէ յատկացումներ չըներ իշխանութիւնը, ընդհանրապէս վեհանձն կեցուածք ունի անոնց հանդէպ: Անոր կը պարտին բազմաթիւ եկեղեցիներու եւ վանքերու վերակառուցումը, որպէս հայրենի ժառանգութեան պահպանում: Նոյնիսկ վերջերս նախագահը 25 հազար քառ. մեթր տարածութեամբ հող մը նուիրած է Պաղտատի մէջ, որպէսզի հոն Մայր տաճար մը կառուցուի:*

Հանրային իշխանութեան հետ լաւ յարաբերութիւնները թոյլ կուտան որ Եկեղեցին կարգ մը պահանջներ ներկայացնէ. այսպէս, 1981-ին կարելի եղած է քրիստոնեայ աշակերտները Ղուրանի դասընթացքէն զերծ կացուցանել: Այսօր ալ կը պահանջեն որ ինքնաբերաբար մահմետական չնկատուին այն երախաները որոնց ծնողներէն մէկը մահմետական չէ: Կը պահանջուի նաեւ որ սեփական հաստատութիւններ նկատուին իրենց դպրոցները որոնք ազգայնականացուած էին:

Իր պաշտօնակիցներուն հետ, Հռոմի մէջ Քաղդէացիներու Պատրիարքը հանդիպում ունեցաւ Պապին ու վարչապետին հետ: Փարիզէն անոնք Ամերիկա մեկնեցան, շարունակելու համար իրենց շփումները:

Քաղուած՝ «ԼԸ ՄՈՆՏ»էն

մոյի հիւանդանոցներուն մէջ կատարելագործուելու համար:

Համայնքին կողմէ նախագահին յանձնուեցաւ հայ ճարտարապետութեան հատորներու հաւաքածոն եւ այլ նուէրներ:

Վերջաւորութեան բաժակ բարձրացուեցաւ իր կենացը, որուն յաջորդեց համայնքի տիկիններուն կողմէ հիւրասիրութիւնը:

Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 10.30-ին Միլանոյի ամենաազդեցիկ օրաթերթ «Գորիէռէ տէլլա Սեռա»յի շէնքին մէջ հարցազրոյց մը տեղի ունեցաւ նախագահ Տէր-Պետրոսեանի հետ, որ տեւեց շուրջ երկու ժամ եւ լոյս տեսաւ Հինգշաբթի, Յունուար 24-ի թիւին մէջ՝ նախագահին նկարով:

Ժամը 13-ին նախագահը ճաշ - հանդիպում մը ունեցաւ գլխաւոր արհեստակցական միութիւններու վարչական մարմիններու ներկայացուցիչներուն հետ՝ իրենց կեդրոնատեղիին մէջ, ուր նաեւ պատասխանեց իրեն ուղղուած հարցումներուն:

Ժամը 16-ին Միլանոյի իտալա - խորհրդային առեւտուրի պալատին մէջ նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան ջերմ ընդունելութեան արժանացաւ պալատի տնօրէն Սքոթթի կողմէ, ուր տեղի ունեցաւ հետաքրքիր զրոյց Հայաստանի հետ առեւտրական կապեր հաստատելու եւ զարգացնելու շուրջ:

Երեկոյեան ժամը 9-ին Սանթինի անուանի ճաշարանին մէջ Իտալիոյ Հայոց վարչութիւնը պաշտօնական ընթրիք մը տուաւ նախագահին եւ իր շքախումբի անդամներուն ի պատիւ, ներկայութեամբ ընդհ. հիւպատոս Վ. Սթուպիշինի եւ իր կնոջ:

Ջերմ ու հայաշունչ մթնոլորտի մէջ բաժակաճառեր արտասանուեցան համայնքի վարչական մարմիններու, եկեղեցական, մշակութային ու բարեսիրական միութիւններու ներկայացուցիչներուն, Վենետիկի Մխիթարեան հայրերուն եւ ընդհ. հիւպատոս Վ. Սթուպիշինի կողմէ, ուղղուած նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի: Բոլոր արտայայտուողներն ալ ջերմ ու ազդուած խօսքեր ըսին հայրենիքի եւ անոր երիտասարդ, կորովի, իմաստուն ու ազատատենչ նախագահին ի պատիւ: Յայտնապէս ազդուած՝ օրուան պատուոյ հիւրը՝ նախագահ Տէր-Պետրոսեան շնորհակալութեան ու գնահատանքի խօսքեր ուղղեց տալով անունները բոլոր անոնց, որոնք ջանք չխնայեցին Միլանօ իր այցելութիւնը պատշաճ կերպով կազմակերպելու եւ իր կեցութիւնը հաճելի, հետաքրքրական ու արդիւնաւէտ դարձնելու համար:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՋԱՅՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Երկամսեայ Պարբերաթերթ

Թիւ 1

Յունուար - Փետրուար 1991

Փարիզի Հայոց Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան այս հրատարակութիւնը երկլեզու է:

***

ԾԱՌԻՆ ՃԻՉԸ

Բանաստեղծութիւններ

ՊԻՊՕ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Պէյրութ, 1991

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԻՐՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

Ի պատասխան Իսիի քաղաքապետ - երեսփոխան Անտրէ Սանթինիի գրաւոր հարցումին (Հոկ. 22-ին, Հայաստանէն վերադարձին), Ֆրանսական կառավարութիւնը կը պարզէ իր դիրքը: Հարցում-պատասխանը լոյս տեսած է Պաշտօնաթերթին Յունուար 14-ի թիւին մէջ: Կու տանք նոյնութեամբ:

***

— JOURNAL OFFICIEL —

ASSEMBLEE NATIONALE

14 Janvier 1991

Politique extérieure (*U.R.S.S.*)

34665.- 22 octobre 1990.- *De retour d'Arménie où il vient de constater à Spitak et à Leninakan le désarroi d'une population totalement démunie, occupant encore à la veille d'un hiver qui s'annonce très rude des baraquements où vivent des milliers d'orphelins. M. André Santini demande à M. le ministre d'Etat, ministre des affaires étrangères, quelles nouvelles initiatives ont été prises après l'action exemplaire de la France au moment des secours pour venir en aide à ce peuple, dont l'histoire est si intimement liée à celle de la France, et que nous n'avons pas le droit d'abandonner. De nombreux pays se sont engagés très rapidement dans l'aide à la reconstruction de l'Arménie, tels que : l'Italie avec la réalisation de 204 bâtiments préfabriqués, de 2 écoles et d'une polyclinique; la Norvège avec un hôpital de 200 lits et 20 pavillons; la Tchécoslovaquie avec une école pour 800 élèves; la Finlande avec une polyclinique; la R.F.A. avec 350 pavillons; la Grande-Bretagne en reconstruisant l'école anglaise. Mais qu'a fait le Gouvernement français pour la reconstruction de l'Arménie ? Quand l'école française de Leninakan sera-t-elle reconstruite, et quelle action entend-il mener pour l'Arménie dans la crise du Karabakh ?*

Réponse.- L'honorable parlementaire a bien voulu interroger le Gouvernement sur l'aide française à l'Arménie. Le terrible séisme qui a ravagé en décembre 1988 le nord de la République soviétique d'Arménie a, comme le sait l'honorable parlementaire, provoqué en France un élan exceptionnel de solidarité. L'aide gouvernementale de la France a comporté les volets suivants : 1) Secours d'urgence aux personnes : dès le lendemain du séisme, des détachements de la sécurité civile (au total 497 personnes et 70 tonnes de matériel) ont été envoyés sur les lieux de la catastrophe. Les équipes françaises, les premières arrivées sur place, ont alors soigné près de 1000 blessés dans deux dispensaires ouverts sur place. 2) Contribution au transport des dons d'origine non gouvernementale : a) cinq avions spéciaux ont été affrétés (105 tonnes); b) un train spécial de la S.N.C.F. (transportant 650 tonnes de matériel, vêtements chauds, etc.) a été acheminé vers Erevan et Leninakan; c) un bateau spécial a permis la livraison d'un chargement de 4000 tonnes; d) un convoi de dix-sept camions a été affrété par les postes et télécommunications. 3) Contribution financière directe de la France. Il s'agit de : a) pour le compte du Gouvernement, de dons de matériel Télécom (envoi de 11 tonnes de matériel et de quatre techniciens) et de dons en nature (1,3 MF); b) enfin, une équipe de sismologues français a été envoyée en Arménie par le Gouvernement pour contribuer à l'analyse de la catastrophe. Cette aide gouvernementale d'urgence de la France s'est ainsi élevée à plus de 20 MF. S'agissant de l'aide qui a suivi ces actions de première urgence, différentes actions ont été engagées : a) le Gouvernement a financé et permis l'acheminement par un bateau français d'un premier lot de 100 maisons préfabriquées Algéco; b) «la cellule d'urgence Arménie» a, par ailleurs, en liaison avec l'organisation Architectes et ingénieurs procédé à l'envoi d'un second ensemble d'une soixantaine de maisons préfabriquées (1 MF). Les autorités gouvernementales ont par la suite décidé de ne pas poursuivre l'envoi de tels convois, compte tenu des perturbations du système de transports vers l'Arménie, liées notamment au blocus affectant cette république et rendant de plus en plus hypothétique l'arrivée des convois auprès de leurs destinataires effectifs. La France a également œuvré en faveur de la remise en état du réseau de boulangerie des zones sinistrées, en liaison avec l'organisation «S.O.S. Arménie». Il a été notamment procédé à l'achat de fours permettant la remise en fonction d'une trentaine de boulangeries. La France, jusqu'à présent, a ainsi privilégié l'aide directe aux personnes (environ 80% des appareillages destinés à la rééducation, notamment des enfants, sont français) et à la formation (des équipes de personnels françaises sont restées sur place, notamment au sein du ministère de l'intérieur). Il convient également de signaler les négociations en cours entre France-Télécom et les autorités arméniennes pour la construction d'une station de réception satellite visant à développer les relations téléphoniques entre l'Arménie et l'étranger. La France reste très attentive au sort de la communauté arménienne à laquelle elle est liée par des liens très forts et très anciens. Les autorités publiques s'attachent à sélectionner des projets de reconstruction répondant à des normes sismologiques sérieuses. Elles accueilleront et examineront avec faveur les projets répondant à ce critère qui lui seront soumis par les autorités arméniennes compétentes. S'agissant plus précisément de l'école de Leninakan (qui n'est pas un lycée français mais une école arménienne à enseignement renforcé du français) elle a été en effet complètement détruite par le séisme de 1988. Elle fonctionne aujourd'hui de façon provisoire dans des bâtiments préfabriqués. Compte tenu de la priorité que constitue la réouverture de cette école dans des conditions normales, le Gouvernement français est prêt à examiner avec faveur tout dossier concret qui pourrait lui être soumis portant sur la reconstruction de cet établissement. La contribution publique de la France à ce projet pourrait notamment prendre les formes suivantes : a) fédération et coordination des concours financiers d'ores et déjà réunis par diverses associations privées; b) contribution financière. Il convient à cet égard de rappeler que le ministère de l'éducation ne possède plus de service central des constructions scolaires avec crédits *ad hoc* (les questions relatives à ces constructions relèvent désormais des conseils régionaux, des conseils généraux et des municipalités). Toutefois, au vu d'un dossier précis et concret, des crédits de la cellule d'urgence Arménie pourraient être dégagés; c) envoi d'enseignants et de matériel pédagogique. L'honorable parlementaire a bien voulu également exprimer au Gouvernement son inquiétude sur la question du Haut-Karabakh. Depuis 1987 ce difficile problème d'un territoire enclavé dans la République d'Azerbaïdjan, mais peuplé majoritairement d'Arméniens et dont l'Arménie réclame le rattachement, n'a pu être réglé par aucune des formules mises en place par Moscou (notamment la mise sous tutelle directe du pouvoir central). Ce dossier reste aujourd'hui très explosif. Aussi bien, sans vouloir interférer dans un problème intérieur de l'U.R.S.S., les autorités françaises saisissent-elles toutes les occasions pour exprimer leur préoccupation aux autorités soviétiques et formuler l'espoir que soient rétablies les conditions d'une coexistence durable et pacifique entre les communautés en présence. La France est bien consciente de l'extrême gravité et de la complexité de la situation. Tout en évitant tout ce qui peut exacerber les tensions intercommunautaires, la France apporte son soutien aux initiatives susceptibles de soulager le sort des populations éprouvées, comme, par exemple, la décision de la Commission des communautés d'accorder aux populations réfugiées arméniennes et azéries une aide d'urgence, notamment médicale de 500 000 ECU (dont 300 000 ECU pour l'Arménie). Dans cette période douloureuse, le Gouvernement tient à assurer la communauté arménienne de France, dont il connaît les sentiments, de sa vigilance et de sa solidarité.

ԼԻՈՆ .-

Տէր եւ Տիկին Արթիւր Պահատուրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Սերժ Պահատուրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ժագ եւ Ֆլորին Տէյիրմէնճեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Միշէլ Պահատուրեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Միշէլ Միհրանեան,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Յարութիւնեան,
Տէր եւ Տիկին Ազատ Պահատուրեան եւ զաւակները,
ինչպէս նաեւ Պաթմազ, Հիլպաքեան, Հալեպլի, Յարութիւնեան, Հարբութեան, Պալեան, Իսլի, Դաւիթեան, Ուղուրլեան, Փանոսեան, Տեփութօ, Տէյիրմէնճեան, Գիւլհա ընտանիքները եւ բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ-հօր, ազգականին եւ խնամիին՝

ՃԵԲՐԱՅԻԼ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ
Ազգային արժանիքի ասպետ,
Պատուոյ նախագահ Լիոնի
Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ,
Հիմնադիր Պահատուրեան գեր-շուկայի
Ընկերութիւններու վարիչ

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 31-ին, 86 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երկուշաբթի, Փետրուար 4, ժամը 10-ին Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցին, 295 ռիւ Ա. Ֆիլիփ, եւ մարմինը կը փոխադրուի Կիյօթիէռի Նոր գերեզմանատունը ժամը 11.15-ին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Monsieur et Madame Arthur Bahadourian et leurs enfants,

Monsieur et Madame Armand Bahadourian et leurs enfants,

Monsieur et Madame Serge Bahadourian et leurs enfants,

Monsieur et Madame Jacques et Florine Deyirmendjian et leurs enfants,

Monsieur et Madame Michel Bahadourian et leur fils,

Monsieur et Madame Michel Mihranian,

Monsieur et Madame Robert Haroutunian,

Monsieur et Madame Azad Bahadourian et leurs enfants,

Familles et alliés

Batmaz, Hilbakian, Halepli, Haroutunian, Harpoutian, Balian, Isli, Tavitian, Oughourlian, Panossian, Depoutot, Deyirmendjian, Culha

ont la douleur de vous faire part du décès de

Monsieur DJEBRAÏL BAHADOURIAN
Chevalier du mérite national
Président d'honneur de l'Eglise arménienne apostolique de Lyon
Fondateur du Supermarché Bahadourian
Administrateur de sociétés

survenu le 31 Janvier 1991, à l'âge de 86 ans.

Les obsèques auront lieu en l'église arménienne, 295, Rue A. Philip, Lyon 3e le Lundi 4 Février à 10 heures et l'inhumation à 11 h 45 au nouveau cimetière de la Guillotière, Lyon 7e.

La FONDATION
NOURHAN FRINGHIAN
du
MUSEE ARMENIEN DE FRANCE
présente

COULEURS ARMÉNIENNES

par
GLORIA ANAÏD FRINGHIAN
ISABELLE MANOUKIAN
MANOUK

SALLE NOURHAN FRINGHIAN
EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE
15, rue Jean Goujon, 75008 Paris

Ouvert : Jeudi — Samedi — Dimanche
du 19 Janvier au 31 Mars
de 14 h à 18 h.

Entrée : 10 Frs.
Tarif réduit : 5 Frs.

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Սէն - Թ'Անթուանի Սուրբ Թադէոս-Բարթողիմէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը, Սարկաւագաց եւ Դպրաց դասը կը ծանուցանեն թէ Կիրակի, Փետրուար 3, հանդիսաւոր եպիսկոպոսական պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց հոգեւոր հովիւին՝ Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեանին եղբօր՝

ԵՐՈՒԱՆԴ ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, մահացած Պէյրութ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի, Եկեղեցւոյ Խորհրդարանին մէջ հոգեճաշ կը տրուի Եկեղեցւոյ Տիկիններու կողմէ:

Արդ՝ կը հրաւիրուի բարեպաշտ ժողովուրդը պատարագին եւ հոգեճաշին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երեքշաբթի, Փետրուար 5, Տօն է Սրբոց Ղեւոնդեանց Քահանայիցն:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի

(Շար. Ա. էջէն)

նումը որպէս իրաւահաւասար եւ դերիշխան հանրապետութիւններու դաշնակցութիւն, ուր մարդու իրաւունքներն ու ազատութիւնները երաշխաւորուած կ'ըլլան բոլոր ազգութիւններուն եւ անհատներուն համար), ան մէկ պատասխանով կը փորձէ միաժամանակ մէկէ աւելի կարեւոր խնդիրներ լուծել եւ այդպիսով արդիւնքել հանրապետութիւններու, ինքնավար կազմաւորումներու, ընդհանրապէս ժողովուրդներու ազատ ինքնորոշման իրաւունքին իրագործումը. Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը հանրաքուէի կազմակերպման հարցը կանխահաս եւ անընդունելի համարած է:

Խորհրդարանին որոշումով պետական զինանշանի եւ փառերգի ստեղծման մրցանքին պայմանաժամը երկարաձգուած է մինչեւ Մարտ 15:

«Նայիրիտ» գործատունը վերաբանալու կառավարութեան առաջարկութեան շուրջ բուռն վէճերը շարունակուած են: Երեսփոխանները երկու օրուան քննարկումներէ ետք, ընդհանուր եզրակացութեան մը չեն կրցած յանգիլ: Հարցին քննարկումը կը շարունակուի յաջորդ Երկուշաբթի:

Stand
CRDA-Arménie A 49
Tous les jours de 10h à 19h
Nocturne Vendredi 8 Février jusqu'à 21h

ROUBEN
Mémoires

Le Vendredi 8 Février
à 20 heures 30

Madame Ter Minassian présentera l'ouvrage

ROUBEN
MEMOIRES D'UN PARTISAN ARMENIEN
Traduit par *Waïk Ter Minassian*

dans la salle de la Maison de la Culture Arménienne
45, rue de la Défense, Issy-les-Moulineaux

LE CENTRE CULTUREL SAINT MESROB
présente
Du 1er au 24 Février

ART et PENSEE

PEINTURE POESIE
MUSIQUE THEATRE

10 bis, rue Thouin, Paris Veme — Tél. : 43. 26. 50. 43
(de 14 h 30 à 19 h)
Métro : Monge ou Cardinal Lemoine

EXPOSITION DE PEINTURE
L'exposition durera jusqu'au 24 Février tous les jours (sauf les lundis) de 17 h. à 20 h 30. Les dimanches de 15 h à 20 h 30.
ARCHAK — BARSOUMIAN — DADERIAN — J. KAZANDJIAN
Entrée libre

CONFERENCES

VAHÉ OCHAGAN
Panorama de la Poésie arménienne en diaspora
le vendredi 8 Février à 20 h 30
Participation : 50 F

La littérature arménienne et ses problèmes aux U.S.A.
le mardi 19 Février à 20 h 30
Participation : 50 F

MARC NICHANIAN
Le théâtre arménien jusqu'à Vahé Ochagan
le mardi 12 Février à 20 h 30
Participation : 50 F

KRIKOR BELEDIAN
Questions de poésie :
Entretien sur l'évolution du langage poétique
le vendredi 15 Février à 20 h 30
Participation : 50 F

TABLE RONDE
Rencontre et Débat
le vendredi 22 février à 20h 30
Regards et peintures
Entrée libre

THEATRE ET MUSIQUE
JIRAÏR DJOLAKIAN
présente
MANDRA III
de Krikor Beledian
Soirées : les samedis 2, 9, 16 et 23 Février à 20 h 30.
Matinées : les dimanches 3, 10, 17 et 24 Février à 17 h.
Participation : 75 F

OHANNES DEMIRDJIAN
Guitare classique et populaire
Tous les jours (sauf les lundis) de 17 h à 20 h 30
Les dimanches de 15 h à 20 h 30.
Entrée libre

ENTREPRISE GÉNÉRALE DE PEINTURE
Crédit Lyonnais St Ouen 6235 A
R. C. Seine 68 B 4655
O.P.Q.C.B. 33 26 635 93 ★★★
DECOMURSOL
S.A.R.L. au Capital de 100.000 Francs
M. et S. HAYRABEDIAN
23, rue Louis Dain
93400 SAINT-OUEN
tél. : 40.11.17.89
Domicile : 29, av. Jules Guesde, 93240 Stains
Peinture
Décoration
Papier - Peint
Vitrerie — Ravalement — Plastique mur et sol — Moquettes

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 3
DIMANCHE
3 FÉVRIER
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 157

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.465 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.465

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԽԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երկիր Նայիրիի անկումէն ետք ընկ. փանջունիներուն յիրաւի քաջ–նազարեան առիթ ընծայուեցաւ տնօրինելու նաեւ մեր լեզուին ճակատագիրը:

Ամէնէն առաջ պատերազմ հռչակուած էր «տէրտէրի լեզուի»՝ գրաբարին դէմ: Մուկի պէս կը բազմանային տափակ ու լպիրշ տաղիկները.

Ամէն, ամէն ասեմ ձեզ.
ինչ որ ունէք՝ տուէք մեզ,

կամ ալ՝

խաղաղութի՛ւն ամենեցուն,
փողը մնաց եկեղեցուն:

Ճանչցած եմ մոլեռանդ համայնավարներ, որոնք բարբառախօս ըլլալով եւ չըտիրապետելով գրական աշխարհաբարին՝ զայն նոյնպէս կը սեպէին եկեղեցական, խնկաբոյր, ուստի եւ մերժելի: Գիրքերու եւ մամուլի էջերէն անխնայ կը քերթուէին

Գրեց՝
ԵՆՈՎՔ ԼԱԶԵԱՆ

գրաբարեան դարձուածքները: Օտար բառերու խայտաբղէտ կարկտանները կը զարդարէին խորհրդահայերէնին ձորձերը:

Լեզուապղծութիւնը տօնեց իր յաղթանակը 1922 թուականին, երբ մեսրոպեան ուղղագրութիւնը փոխարինուեցաւ նորաթուխ խեղագրութեամբ մը: Կառավարական հրամանագրով Է եւ Օ գիրերը կը վտարուէին այբուբենէն, եւ ընդհակառակն՝ առանձին գիրեր կը հռչակուէին և կցատառն ու ու տառազոյգը:

Այն ատենուան գրութիւններուն ընթերցումը աչքի համար իսկ տանջալի է. Յերկու յերիտասարդները՝ Յեղիշեն ու Յերվանդը գնում էյին վոտքով Եջմիածնից Յերեվան, վորտեղ ապրում էր Վոսկան Ոհանյանը:

Խեղագրութեան գաղափարը սաղմնաւորուեր էր Մանուկ Աբեղեանի ուղեղին մէջ տակաւին 1913–ին, երբ Հայութիւնը կը պանծացնէր Գրոց Գիւտին 1500–ամեակը, եւ Սիամանթօն իր «Սուրբ Մեսրոպը» կ'երգէր: Այն օրերուն նշանաւոր հայագէտի միտքէն անգամ չէր անցած, ինչ փորձանք պիտի դառնան գիտունի իր դիտարկումները ի ձեռս ընկ. փանջունիներու եւ զինուորեալ մանկանց նոցա:

Նորօրեայ հրապարակումները պարզած են եղելութիւնը. Ծերունի հայագէտը կը կանչուի կառավարական ատեանը, ուր իրեն կը թելադրուի ներկայացնել դարակէն խորը հանգչող 1913 թուականի գրութիւնները: Կ'ակնարկուի նաեւ, որ դոյզն իսկ առարկութիւն պիտի դիտուի իբրեւ հակայեղափոխական ընդվզում: Սպառնալիքին դիմաց անզօր՝ Մ. Աբեղեան կը հնազանդի եւ անվայել հապճեպով կեանք ու մարմին կու տայ զառանցելի իր ծրագրին:

Այնպէս որ հայաստանեան խեղագրութիւնը իր գոյութիւնը պարտական է ոչ այնքան Մանուկ Աբեղեանի, որքան... խորհ. պատժիչ մարմնոց:

Ուղղագրութեան հայաստանեան «բարեփոխումը» ծամածուռ կապկում մըն էր ռուսերէնի մէջ 1918–ին կատարուած բնապահանջ ու զուսպ բարեփոխման: Վըկայ՝ Յովհ. Թումանեան, որ նամակի մը մէջ կը ժպտի հեգնօրէն. – Չեն էլ հասկանում, թէ բացի շատ թերութիւնները – ինչ յետադիմութիւն է: Իբր թէ Ռուսներին են հետեւում: Դիտելի է սակայն, որ ռուսերէնի ուղղագրութեան տարձեւումով ժառանգը տէր մնացած է իր ժառանգութեան. այսօրուան Ռուսը առանց ճիգի կը կարդայ 1918–էն առաջ գրուածը:

Մինչդեռ հայաստանցին՝ քիթին դէմ բռնելով մեսրոպեան աւանդները յարգող գրութիւն մը եւ մէջը տեսնելով ըսենք թէ յոյս գոյականը՝ զայն իր դիտցած ձեւով կը հնչէ. հ օ յ ս եւ չինարէն կը կարծէ հայ–լուսաւորչական բառը:

Առհասարակ նոյն բառը հազիւ ըմբռնելի կը դառնայ յաճախ «բարեփոխեալ» տարազով:

յարութիւն – հարություն
յոյն – հույն
յիսնօրեայ – հիսնօրյա
յետոյ – հետո
յաւէտ – հավետ
յստակօրէն – հստակորեն եւլն.:

Նորահաստատ խեղագրութիւնը կը ջնջէ նուրբ սահմանագիծը նոյնահունչ բառերուն միջեւ՝ դարձնելով զանոնք նոյնագիր եւս...: Այնպէս որ կը շփոթուին ոչխարի հօտը եւ ոչխարի բուրդին հոտը, յամր քայլը եւ համր լռութիւնը, մեզ դերանունը եւ մէզ գոյականը, կաթի սերը եւ կեանքի սէրը, շէնքի մը բարձր յարկը ու հոն ելլելու հարկը, «ծայրայեղ» Հայն ու արիւնահեղ Թուրքը:

Հայրենիքի մէջ աւերներ գործելով՝ խեղագրութիւնը տարփոխիկ ախտի մը պէս կը ծաւալի այլուր: Իբրեւ ընկերվարութեան էատարր՝ անիկա պարտադրըւեր էր Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ Հայութեան՝ դառնալով ուծացումի պատճառներէն մին: Առաւել զարմանալի է սակայն պարսկահայ ձախակողմեան մամուլին ընթացքը: Մեսրոպեան ուղղագրութենէն հրաժարումը այս պարագային ալ ընկերվարութիւնը հրովարտակելու հոպիտ ձեւ մըն է հաւանաբար: Վերջին տասնամեակին հոս–հոն ծլած պարսկահայ պարբերականներ՝ լեզուին տոհմիկ օրէնքները արհամարհելու ազատութենէն զինով՝ սխալներ կը վխտացնեն իրենց էջերուն:

Խեղագրութեան ուխտեալ ջատագովներ կան նաեւ Երեւանի տիտղոսաւոր աւազանին մէջ: Հակառակ դիտուն այրեր ըլլալնուն՝ անոնց փաստաբանութիւնը չուկայիկ կը թուի. հնչիւնային ուղղագրութենէն ետք պատմականը որդեգրելը յետադէմ քայլ մըն է եղեր, ըսել է թէ էշ նստիլը մէկ ամօթ, իջնելը՝ երկու:

Սակայն հայրենի արեւը, որ կը դարմանէ ամէն խոց եւ կը սրբէ ամէն վարակ՝ սկսած է իր կիզիչ շողերով մաքրել հոգեմտաւոր այս որքինն ալ:

Բանավէճերը կէս ձգելով՝ բուռ մը խղճմիտ մտաւորականներ գործի կ'անցնին: Ծնունդ կ'առնեն «Լուսաւորիչը» եւ այլ թերթեր, որոնք ծայրէ ի ծայր աւանդական ուղղագրութեամբ լոյս կը տեսնեն:

Խեղագրութեան բախտը վճռուած է: Պերլինեան այս պատն ալ պիտի փլի վաղ–միւս օրը:

Մոսկուա

Rouben, mémoires d'un partisan Arménien

par
Taline TER MINASSIAN

Les Mémoires de Rouben viennent de paraître éditées, en français sous une forme fragmentaire, aux Editions de l'Aube; traduites par son fils, Waïk Ter Minassian pour qui cette entreprise a constitué une ultime source de survie, cette version des Mémoires surgit dans le contexte douloureux d'un deuil dont les circonstances ont été symboliques : comme son père Rouben, Waïk est parti son travail à peine achevé, comme si tous deux avaient voulu tour à tour nous confier la tâche d'en assurer la pérennité.

Pour les «petits-fils de Rouben» — titre d'un article récent de Séta Biberian — biologiques ou spirituels, la nécessité de réflechir et d'écrire même en français sur ces Mémoires, nous amène à renouer et à pratiquer instinctivement une coutume dont la dispersion d'une part, la civilisation moderne d'autre part avaient pourtant effacé la mémoire, celle du culte des Ancêtres. Dès lors, parler de ce livre, n'est ni tout à fait facile, ni tout à fait gratuit : il s'agit à la fois d'un «devoir national», d'une reflexion existentielle, d'un retour aux origines primitives et parmi elles, à ma propre mythologie familiale. Voici donc retrouvés dans ces «Regards Croisés», le grand-père et l'oncle, le père mythique et son fils, couple étrangement uni dans une commune conviction.

Rouben, figure «héroïque»

Il n'est pas inutile de rappeler ici combien la figure d'un révolutionnaire et d'un fédaï comme Rouben a été,de son vivant même, l'objet d'une véritable hérotisation. Héros, au sens grec du terme, c'est-à-dire auteur de hauts- faits à la réputation légendaire, Rouben tient une place de choix dans le récit de l'épopée révolutionnaire qui s'épanouit au tournant du siècle dans le Pays, pour libérer l'Arménie de la tutelle ottomane. Cependant on ne retient souvent de ce personnage que ses fonctions les plus «officielles» : militant de la FRA, ministre de la Défense et de l'Intérieur de l'éphémère République Indépendante d'Arménie. Mais derrière le personnage déjà connu de Rouben Pacha (surnom que d'ailleus il n'appréciait guère), il faut à travers la lecture des Mémoires, retrouver un jeune homme âgé de vingt-quatre ans à peine pour qui l'aventure au Yerguir, la découverte de ses habitants et de ses coutumes, le contact permanent avec une nature âpre et sauvage, a constitué une véritable épreuve initiatique.

Rouben, en réalité Minas Ter Minassian, est né en 1882 à Akhalkalak, petite ville située aux confins de l'Arménie Soviétique, aujourd'hui en Géorgie, où il fut élevé par sa mère avec ses six frères et sœurs. Après une formation élémentaire au Collège religieux d'Etchmiadzine, il entreprit des études au Collège Académique Lazarian de Moscou puis à l'Institut Polytechnique de Tomsk en Sibérie. Happé par l'effervescence révolutionnaire qui anime l'Empire Russe au tournant du siècle, il interrompt ses études pour s'engager dans les troupes cosaques puis rejoint les rangs de la FRA Dachnaksoutioun en 1903. Il suit une première formation à Kars, creuset révolutionnaire où les candidats militants de la FRA subissaient leurs premières épreuves. «Ils en sortaient formés et forgés ou bien, incapables de supporter la vie rigoureusement idéaliste et spartiate de l'endroit, abandonnaient la carrière révolutionnaire» (Rouben, p. 23). Rouben y subit ses épreuves «probatoires» et parvient à gagner le Yerguir en 1905.

A tous les égards, la découverte du Yerguir constitue pour le jeune homme une sorte d'étape initiatique : non seulement à cause du contact permanent et immédiat de la mort, conçue comme une véritable rédemption puisque lui et ses compagnons ont accompli un «vœu quasi-religieux de sacrifice», mais aussi parce que la découverte des coutumes et de l'histoire de l'Arménie, l'amène à renouer avec d'authentiques traditions ancestrales, avec la poésie millénaire d'un pays dont la Mémoire ne s'est pas encore effacée.

Rouben n'est pas un fédaï ordinaire. A ses heures, il se fait historien, archéologue ou éthnologue, note fièvreusement des transcriptions d'inscriptions cunéïformes de l'époque d'Urartu ou transcrit les grandes épopées qui se racontent encore en kurde ou en arménien dialectal comme celle qui rapporte les hauts-faits d'Alexandre le Grand.«Il faut comprendre —écrit Rouben— la valeur des dessins gravés dans la pierre, des blocs étrangement dressés sur les collines, des vestiges qui portent la marque de l'esprit et de la vie de nos ancêtres. Les expressions, les gestes et les chants «grotesques» de leurs descendants sont des documents sur notre histoire ancienne et sur le goût et la créativité de nos aïeux».

Documents soigneusement recopiés sur des petits cahiers où l'écriture de Rouben s'alignait minuscule et régulière, leur compilateur n'avait évidemment pas la possibilité matérielle de les amener avec lui pendant ses longs périples montagnards. Enfouis dans des cachettes rocambolesques ou expédiés par des moyens divers à l'Institut Lazarian de Moscou, ces documents ont été perdus ou sont restés sur leur lieu d'origine. Quel qu'ait été leur sort, leur existence révèle la personnalité de Rouben, son intérêt très particulier pour cette Arménie ancestrale : les Mémoires ne sau-

●▶

raient donc être réduites à un récit des prouesses de leur auteur; comme le signale leur traducteur, 40% du texte original sont des reconnaissances de terrain, des rétrospectives ou des reflexions d'ordre historique ou stratégique.

Rouben mémorialiste

«Les récits que nous sommes convenus d'appeler des mythes sont les produits d'une activité intellectuelle qui fabrique du mémorable». Si cette définition universitaire du mythe peut être considérée comme valable, les Mémoires de Rouben relèvent bien de ce genre particulier : transcrivant par écrit les faits d'une époque qui incarne le réveil national des Arméniens, Rouben se fait d'une certaine manière mythographe.

Des centaines de personnages apparaissent dans ces Mémoires, qu'il s'agisse des fedaïs dont la figure illustre entre toutes de Kevork Tchavouche, de chefs kurdes comme Moussa Begh et bien d'autres, ou de simples villageois rencontrés par Rouben, tous font l'objet de longs développements où sont dressés leur portrait et où sont rapportés des conversations hautes en couleur, émaillées de paraboles légendaires ou bibliques qui restituent le sens d'une morale codifiée de l'honneur. Cruelle morale en vérité, parfois dénoncée par Rouben comme les restes de «traditions pétrifiées», notamment pour les femmes adultères dont le sort est peu enviable à l'image de la fille de Tatersgom, l'épouse du fedaï Hovan, inspiratrice de l'épopée en vers de Kostan Zarian. Pour les fedaïs, qu'il soit question du combat révolutionnaire ou du jugement d'une femme exposée à la tentation, le sens de l'honneur amène invariablement à la mort, rédemptrice et purificatrice. Mais paradoxalement, parce qu'elle est accompagnée d'une force de conviction inébranlable et surtout parce qu'elle s'inscrit dans le cadre d'une société «vivante», cette morale «anatolienne» enseigne un certain sens de l'existence.

Sans nuances apparentes, le combat des fedaïs est intégré dans une vision religieuse manichéenne, paganisme et christianisme mêlés, opposant dans une lutte sans merci les forces du Bien à celles du Mal comme le rapportent les paroles aux accents décidément homériques de l'un des plus chers compagnons de Rouben, Guialcho Manouk alors que tous deux sont au milieu du fleuve : «les eaux noires sont haram et obscènes; les eaux claires sont sacrées et donnent la vie. Dans les unes, il y a des diables qu'il faut éliminer par le feu; dans les autres, vivent les anges du Ciel et tous les Saints». Guialcho Manouk n'était qu'un montagnard à demi-bandit avant d'embrasser la carrière de fedaï; en lisant ces quelques phrases rapportées par Rouben, on comprend davantage comment militants et révolutionnaires ont dû adapter leurs objectifs politiques pour les intégrer dans une conscience populaire souvent poétique et volontiers animiste.

Rouben révolutionnaire

Les fragments choisis par Waïk Ter Minassian pour l'édition française des Mémoires relatent les activités du jeune Rouben à la tête des groupes de fedaïs qui sillonent le Darone entre 1906 et 1908. Témoignage sans équivalent sur la guerre révolutionnaire et qui place le récit de Rouben au premier rang de ce genre, les Mémoires donnent une idée très précise de ce que fût le rôle des fedaïs dachnaks : entraînés, harnachés, armés, ces petits groupes de dix ou quinze combattants sont constitués en unités de combats mobiles; leur rôle est multiple : éduquer et éveiller la conscience nationale des populations locales, susciter leur résistance face aux institutions et aux fonctionnaires de l'Empire Ottoman mais aussi face aux exactions et aux pillages auxquels se livrent périodiquement les tribus kurdes de la région. Aussi, l'activité des fedaïs ne se limite-t-elle pas au combat : grâce à la propagande diffusée par tracts et brochures, véhiculée par le chant des bardes et des troubadours (achoughs) qui intègre l'action des fedaïs dans la tradition de l'épopée de David de Sassoun, il s'agit de reprendre le contrôle des villages de la région en leur imposant peu à peu des règles et une conduite propre au Arméniens, conformes aux objectifs de l'organisation armée de la FRA.

Ce but exige moins une idéologie précise (d'ailleurs rendue de plus en plus rudimentaire par le contact avec la paysannerie locale) que des actions concrètes menées sur le terrain : résoudre la question agraire en empêchant le grignotage des terres arméniennes par les paysans enrichis turcs ou kurdes et favorisé par la complexité des statuts fonciers dans l'Empire Ottoman, empêcher les Arméniens d'avoir recours aux institutions judiciaires ottomanes, tels étaient les modes d'action possibles pour les fedaïs qui créaient dès lors un véritable climat de guerilla rurale.

Par ailleurs, il fallait s'inscrire dans le cadre de la féodalité locale, maîtriser les conflits divers qui ne manquaient pas de survenir entre les différents clans kurdes pour que les fedaïs parviennent à établir, au moins temporairement leur souveraineté sur tel village et s'assurer la fidélité de tel autre. Surtout, l'établissement d'un contrôle relatif sur la région impose une «diplomatie» auprès des Achirets (tribus kurdes), faite d'alliances, de fidélités jurées, puis immédiatement trahies. Face à la duplicité de certains Torouns (nobles Kurdes) comme Ghassem Begh, Kevork Tchavouche choisit de déployer une tactique faite de «charme et de terreur». Mais les amitiés et les accords conclus avec les Kurdes ne sont pas suffisants; souvent les fedaïs doivent s'assurer une tolérance relative de la part des autorités locales grâce à des moyens divers dont la corruption apparaît entre tous comme le plus efficace.

Enfin, une part importante des Mémoires est consacrée au problème des relations entre les Dachnaks et l'Ittihad dont l'action aboutit en 1908 au renversement du régime hamidien. Les pages consacrées par Rouben à ce thème sont évidemment du plus haut intérêt : persuadé qu'il faut accompagner l'Empire Ottomon dans son effort de réforme constitutionnelle qui seule permettra de donner une place nouvelle aux Arméniens, Rouben médite longuement sur le caractère éphémère de l'alliance entre Dachnaks et Jeunes-Turcs. Bilan amer, lorsque l'on connaît la suite des événements, qui est finalement celui des erreurs tactiques du parti. Avec une certaine lucidité, Rouben analyse l'incapacité de celui-ci à formuler des revendications d'ordre général, hors d'un champ national spécifique, erreur qui, selon lui, a conduit à «l'inflexion ultérieure de l'Ittihad vers le panislamisme et le pantouranisme». Mouvement au programme encore informe en 1908, l'Ittihad aurait pu formuler une orientation «fédéraliste» si les peuples de l'Empire Ottoman n'avaient pas succombé à l'orientation catastrophique sur le plan politique, vers les intérêts nationaux spécifiques. «Nous avons laissé passer cette occasion parce que nous n'étions pas psychologiquement prêts à passer du cadre national au cadre ottoman». Reflexion lourde de sens car cette incapacité politique a entraîné la rupture en 1914 et ses suites dramatiques, elle est aussi d'une étonnante actualité. Conscient de formuler un jugement sans complaisance sur la politique de la FRA, Rouben ne revient sur ce passé que pour mieux éclairer l'avenir.

A l'heure de l'éclatement de l'empire soviétique et de la proclamation de l'indépendance de l'Arménie, au moment où la diplomatie de ce jeune état se confronte de nouveau au dilemme épineux du choix entre protecteurs et ennemis traditionnels, la lecture des Mémoires de Rouben vient éclairer nos consciences politiques. L'histoire certes ne se répète pas, mais la situation géopolitique de l'Arménie impose d'elle-même la reproduction de situations passées et dont l'issue ne semble guère envisageable sans le choix d'orientations nouvelles.

TALINE TER MINASSIAN

ՎԱՉՐԻԿ ԲԱՉԻԼ

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻՑ ԴՈՒՐՍ

Հիւանդանոցում գիշերապահ եմ․
Պիտի հսկեմ հիւանդներին,
Իրենցից, շրջապատ ունենալուց ձանձրացած հիւանդներին,
Որպէսզի ինքնասպանութիւն չգործեն։

Ամէն ձայն, շշուկ
Յիշեցնում է պարտականութիւնս,
Բացի, անօթի եղած պարագայիս,
գետին ընկող հացի փշրանքների աղմուկը։

Պատուհանից դուրս եմ նայում․
Տարօրինակ է գիշերը․
Հիւանդների սենեակից նայում եմ փողոցին
Եւ փողոցը ընկերակցող լապտերին,
Որոնք կաղանդին,
Մինչ ուրիշ տներում մարդիկ իրար են նայում,
Գիշերուան իր ընթացքն են ցոյց տալիս,
Իր ուղին,
Որով հիւանդներից ոչ մէկը անցնելու իրաւունք ունի․
Հիւանդները իրաւունք ունեն միայն պատուհանից դուրս նայել․
Դա էլ երբեմն,
Որովհետեւ ոմանք փորձել են պատուհանից վար ընկնել փողոցի վրայ։

Ուտելուց յետոյ սկսում եմ մօրս նամակ գրել․
Յանկարծ հիւանդներից մէկը արթնանում է, անկողնու վրայ նստում և ասում․
– Շատ թարմ եմ, կարծես մեռելներից եմ յարութիւն առել․
– Մրսո՞ւմ էք, պատուհանը փակեմ․
– Ոչ Հայր Սուրբ․
Պատասխանում է եւ շարունակում քնել։

Առաւօտեան, երբ գիշերապահութեան ժամը վերջացաւ,
Փողոց դուրս ելայ եւ հեռանալուց առաջ
Նայեցի սենեակի պատուհանին։
Չգիտեմ հիմա ինչ են անում հիւանդները․
Թերեւս արդէն նախանաշում են,
Կամ մէկը լուցկի է փնտռում օրուայ առաջին ծխախոտը վառելու համար,
Եւ կամ միւսը,
Չգիտեմ,
Փորձում է իրեն սպանել։

Հաար, 1990, Նոյ․ 25

◆

Գիշերային անզերծ մտքեր
Հոլղացնում են երեսիս գոյնը,
Եւ դաշտի անէրէկ, անվաղ ծաղիկներին
Վերածում աշխարհական սուտ միջադէպի՝
Աշնան։

Տների մէջ խցուած ձայները
Առնում են անընդհատ ուղեղիս մէջ
Եւ գիշերային դեգերումս
Դարձնում ինձ սիրելի՝
Սնոտի մի սիրելի,
Որը հեռանալու է ինձնից,
Երբ փորձեմ տխրութեանս օրը յիշել՝
Նորից անցեալը։

Միւնիխ, 1990, Հոկ․ 17

◆

Վախենում եմ նայել նամբորդներին,
Որոնց տարբերթաց տրամադրութիւնները
Պարպում են տարանցման նամբան փակող
Նախանձաբեկ ոստիկանին։

Գիշերը, ժամը երկուսին,
Երբ գնացքը կանգնում է,
Եւ ձիւնի տակ, մի քիչ քայլելով
հասնում եմ ոստիկանատան,
Անցագիրս եմ սեղանի վրայ դնում, եւ
սարսափում ոստիկանից՝
Իր ձանձրացած տրամադրութիւններից,
Տարանցման մէջ հալուող, մաշուող իր կեանքից։

Երկաթուղիների վրայ նետուած նամպրուկս
Կարգի եմ բերում, կանոնաւորում, հին վիճակին վերադարձնում,
Եւ սկսում եմ սպասել
Յաջորդ առաւօտեայ գնացքին։

LES VANITÉS DANS LA PEINTURE DU XVIIe

Conçue par le Musée des Beaux-Arts de Caen, l'exposition «Les Vanités dans la peinture du XVIIe», est actuellement présentée au Musée du Petit Palais à Paris qui la dédie au grand historien d'art, André Chastel, récemment décédé.

Le crâne hante les tableaux. Déposé aux pieds du Christ en croix, il rappelle la faute d'Adam et devient ainsi l'objet de méditation des Saints, particulièrement de Saint Jérôme, qui incarne, par son travail d'ermite traducteur et messager, la jonction entre la pensée chrétienne et la beauté formelle de la culture païenne. (La peinture des vanités recourt du reste à une transposition des deux mondes : Pandore, Vénus, la femme au miroir, équivalant à Eve et les attributs de l'orgueil féminin n'ont pas disparu du décor ascétique dans lequel Marie-Madeleine médite. Ils rappellent à la convertie son état de pécheresse). Peu à peu, le crâne quitte le décor purement religieux pour

par

Chaké MATOSSIAN

Docteur en philosophie, Professeur à l'Université Nouvelle de Lisbonne

s'infiltrer et s'imposer dans les natures mortes (qui, au XVIIe, s'appelaient «vie coye», «stilleven», c'est-à-dire, «vie tranquille»). André Chastel parle d'une «invasion de la tête de mort» dont le succès, qui s'étendra sur deux siècles et du nord au sud de l'Europe, indique nécessairement une diversité de significations, un «eventail d'implications».

Alors que, dans le cadre de la peinture édifiante, les Latins font appel à la figure sainte pour inviter le spectateur à l'humilité, le Nord, sous l'influence de la Réforme, abandonne la figure humaine pour se tourner essentiellement vers la composition d'objets. Svetlana Alpers a démontré comment cet étalage d'une «collection de matériaux» engendrés par la nature et travaillés par l'homme rattache l'artiste aux artisans. En outre, parce qu'elle veut donner à voir la nature des choses, la peinture hollandaise du XVIIe révèle son attachement à la philosophie de Bacon (1). Répondant au programme d'observation et de domination de la nature proposé par Bacon, l'artisan emprunte à la nature ses matériaux et rend, dans la forme, l'explication de la nature des choses. A sa suite, l'artiste choisira de les représenter, tel le peintre hollandais, David Bailly, dont les natures mortes mettent en évidence, à travers tous les symboles de la vanité, la fragilité de l'œuvre, c'est-à-dire son essence simulacrale. La ville de Leyde, célèbre pour son université, apparaît alors comme centre à la fois spirituel et scientifique, où l'observation et l'étude se trouvent encouragées dans la mesure où elles seules permettent d'atteindre une sagesse quasi stoicienne, équvalente à la tranquillité de l'âme. Ainsi, les représentations de squelettes qu'André Chastel a appelées «anatomie moralisée», relèvent-elles d'une double voie d'étude, celle de la médecine, de la précision scientifique, d'une part, qui mène, d'autre part, à la méditation, à l'éducation spirituelle. Mais seules les sciences aussi alimentent la vanité du savoir, cette vanité suprême d'avoir décelé la vanité, dont Pascal, —pour qui la peinture n'était que vanité—, avait soupçonné la présence au cœur même de la «libido sciendi» : «La vanité est si ancrée dans le cœur de l'homme, qu'un soldat, un goujat, un cuisinier, un crocheteur se vante et veut avoir des admirateurs; et les philosophes mêmes en veulent; et ceux qui écrivent contre veulent avoir la gloire d'avoir bien écrit; et ceux qui les lisent veulent avoir la gloire de les avoir lus; et moi, qui écris ceci, ai peut-être cette envie; et peut-être que ceux qui le liront....» (2).

L'ambivalence qui caractérise le traitement de la vanité du savoir (dont les symboles iconographiques seront les instruments et les livres), se remarque également dans celui de la vanité du pouvoir: les richesses entassées soulignent la disparition inéluctable de la vie terrestre mais exhibent, simultanément, le raffinement et la beauté des productions humaines. Il en ira de même pour les plaisirs. La peinture hollandaise apprécie les scènes de genre et glisse, dans ses tableaux de la vie quotidienne, qui sont des tableaux du plaisir procuré par les sens, des symboles de notre existence éphémère (fumée, bulle, sablier), ou des éléments faisant allusion à une culture populaire (dictons, chansons) prévenant le spectateur contre les excès des plaisirs. Cependant, comme le remarquait Hegel, c'est ce plaisir même que l'art hollandais transmet et c'est pour cela que nous supportons sa vulgarité : «alors même qu'il passe des sujets insignifiants et contingents aux scènes de la vie paysanne, à la nature grossière et vulgaire, ces scènes sont tellement pénétrées de naïve gaieté et de joie spontanée que ce sont cette gaieté et cette joie qui semblent constituer le vrai contenu, et non la grossièreté et la vulgarité des scènes... Cette intuition de l'intime nature humaine et de ses vivantes formes et manifestations extérieures, ce plaisir naïf et cette liberté artistique, cette fraîcheur joyeuse de l'imagination et cette sûre hardiesse de l'exécution, voilà ce qui forme la note poétique qui anime la plupart des créations des grands maîtres hollandais» (3). Au demeurant, Anne-Marie Lecoq a signalé le double jeu constitutif des «vanités» hollandaises : «on pourrait dire que les plus belles Vanités hollandaises du XVIIe siècle dénoncent la mort cachée derrière les choses aimables de la vie tout en magnifiant leur charme et leur beauté» (4).

Dénonçant tous les genres de vanités, le peintre risque alors d'atteindre le comble de la vanité. Aussi choisit-il de tourner son art en dérision dans ce qui constitue le sommet même de son art : le trompe l'œil. Le tableau devient présence, il sort du cadre, crée un espace illusoire, une autre dimension. Mais,tout à la fois,il présente sa fragilité, sa disparition, en incorporant des citations de dessin, en laissant une mouche se poser, ou en révélant une lacération, une béance. En conséquence, le double jeu, l'ambivalence —qui se reflète dans la mise en abîme— définit l'essence même de l'esprit baroque, qui se fonde sur un rapport spécifique à la mort. Comme l'a indiqué André Chastel, la mise en scène luxueuse, grandiose, devient le moyen le plus brutal de dénoncer le faste et elle se déploie, de façon particulièrement éclatante et macabre, dans le decorum des pompes funebres. Cette théâtralisation-annihilation (théâtre de la cruauté?), apparaît comme le propre du baroque : «Cette insistance, parfois forcenée, sur le trépas, ce besoin de dénoncer les grandeurs tout en les magnifiant, posent un problème qui tient assez intimement à ce que nous nommons la spiritualité, le goût et l'art baroques» (5). Si le symbole du squelette éclaire l'esprit religieux de l'art baroque ou son lien avec le moyen âge, il exhibe en outre, comme le souligne encore Chastel, l'«obsession anatomique» d'une époque, c'est-à-dire qu'il témoigne des préoccupations scientifiques de l'âge baroque, de sa façon de s'interroger sur le mystère de la vie. Or, l'exposition présentée au Petit Palais, à force d'insister sur l'efficacité religieuse de la rhétorique picturale, tend à reléguer à un plan secondaire ce rapport à la science, principalement à la médecine, ainsi qu'à une résurgence de l'épicurisme.

Le tableau de Karel Dujardin, «Allégorie» (Musée de Copenhague) montre un enfant soufflant des bulles de savon, debout sur une coquille flottant au milieu d'un océan où pointe la tempête. Le commentaire nous le présente comme une figure du Christ et considère ce tableau comme une allégorie de la Rédemption. Cette interprétation nous semble réductrice dans la mesure où le thème de l'enfant soufflant des bulles de savon —qui se retrouvera même, mais dans un tout autre esprit, chez un Manet (6)— correspond à une apologie de la vie, il offre une représentation épicurienne de la nature, c'est-à-dire non pas d'une nature innocente mais d'une nature qui est toujours déjà là. L'enfant soufflant des bulles de savon est comme la nature, ou la nature est comme un enfant, ce qui ne veut pas dire qu'elle est pure et innocente mais simplement qu'elle est, comme l'enfant, semblable au signe ou à l'automate et que, par conséquent, elle produit un beau spectacle en transformant la *matière*; sa production n'est pas une création ex nihilo mais bien au contraire une reproduction, une variation, une série, une mise en œuvre de la mimesis. A travers le thème de l'enfant soufflant des bulles, c'est donc la question même du tableau et du rapport de l'artiste à l'imitation qui se trouve posés et, dans le domaine de la philosophie, celui du matérialisme issu de l'épicurisme (7). Le plaisir que le tableau offre à la vue ne manque pas de renvoyer ici au plaisir charnel. Tout, dans une toile comme celle de Karel Dujardin, nous signale un hymne à Aphrodite, déesse de l'amour, née du mélange visqueux des vagues et du sperme divin et qui, à peine sortie des flots écumants, est porté par les zéphyrs. La bulle de savon, dans la mesure où elle enveloppe d'air, emporte un peu du souffle vital, du pneuma. Le tableau dit la respiration, le souffle, non pas l'humanité de l'enfant mais au contraire son animalité. Le thème de l'enfant soufflant des bulles de savon met en évidence la présence du bruit dans le langage, d'un parasitage de la rhétorique. La bulle est un babil, le terme anglais «bubble» évoque le «blabla» français aussi vide de sens que certaines promesses italiennes («non sono che bolle di sapone»). Babel aussi qui menace les langues, comme la tempête, au fond du tableau de K. Dujardin, menace la ville. L'enfant soufflant des bulles de savon, tableau du sublime en peinture, met en place, paradoxalement, à travers la minutie et l'exactitude, le brouillage même du tableau, sa babélisation, renvoyant le spectateur à une antévision inséparable du souffle de la non parole.

---

(1) *ALPERS S.*; The Art of describing: Dutch Art in the Seventeenth Century, *The University of Chicago*, 1983. *La traduction française de cet ouvrage a récemment été publiée chez Gallimard.*

(2) *PASCAL; Pensées* (*frag.* 153-*frag.* 150 *de l'éd. Brunschvicg*), Œuvres Complètes, (*texte établi par J.Chevalier*), *Paris, NRF* (*Pléiade*), 1954,,*p.* 1129.

(3) *HEGEL;* Esthétique, 7, *Paris, Aubier Montaigne*, 1955, *pp.* 152-153.

(4) *LECOQ, A.-M.;* Catalogue : La peinture dans la peinture, *Dijon*, 1983, *p.* 187..

(5) *CHASTEL, André;* Fables, Formes, Figures, *Paris, Flammarion*, 1978, *t.* 1, *p.* 206.

(6) *Nous avons examiné le tableau de Manet* «Les bulles de savon» (1868, *Musée Gulbenkian, Lisbonne*) *dans son rapport aux toiles hollandaises du XVIIe et à la philosophie de la médecine empreinte d'épicurisme, qui trouve encore un écho chez des artistes contemporains comme Agam ou Roy Lichtenstein. Cf. notre article «Des bulles de savon : La Mettrie et quelques peintres machines», paru dans la revue d'esthétique*, La Part de l'Œil, *n°* 5 (*Topologie de l'énonciation*), *Académie Royale des Beaux-Arts, Bruxelles*, 1989.

(7) *La Mettrie écrira, dans son* Système d'Epicure (1750), «*Je ne puis voir ces enfants qui avec une pipe et du savon battu dans l'eau, s'amusent à faire ces belles vessies colorées que le souffle dilate si prodigieusement, sans les comparer à la Nature. Il me semble qu'elle prend comme eux, sans y songer, les moyens les plus simples pour opérer*», Œuvres philosophiques, *Berlin*, 1774, *t.* 1, *pp.* 229-230.

Papken, dialogue ami

par J.-P. BODOSSIAN

NOISY ET MONTPANASSE

Je change à l'hôtel l'argent nécessaire et nous partons dans notre véhicule au bruit de mobylette. Nous avons opté pour un petit village en bord de mer, au sud- un cul de sac. Il devrait être moins «passant» : Sougia, via Skines, où un marché aux oranges est célèbre pour ses danses populaires, réduites à une manifestation annuelle. Sougia, dit le guide, avec ses tavernes en bord de mer.... s'assure un avenir touristique certain. Si c'est pour l'avenir, tâchons de passer avant. Nous piquons vers le Sud sur un mince filet d'asphalte, dans une incessante valse de montées et descentes en virages. Bords de route couverts de fleurs bleues, mauves, blanches nombreuses, inconnues, qui nous offrent leurs richesses dans notre lente avance. Nous nous arrêtons souvent, rafraîchis par l'air de la montagne. Une jeune oliveraie constelleée de fleurs jaunes, grimpe en un vallon vers le soleil dans des reflets de lumière bercée par le vent.

- Que de toiles à peindre! Tu enregistres tout j'espère ? dis-je à Papken.

- Bien sûr! Fais-moi quelques photos. Ce sera de bons documents. Essaye d'avoir ce fond avec les oliviers en colline jusqu'à l'horizon.

Nous commençons à descendre vers Sougia. Là, tapis sous un arbre, deux petits oratoires fraîchement blanchis nous attendent. Nouvel arrêt. Leur simplicité nous appelle.

Quelle est leur histoire ? Qui les a construits ? Forme rare. Sur un socle massif et court, un cube ouvert d'une porte ceintrée reçoit trois culs de fours sur les côtes et un petit dôme en toiture. Réplique miniature d'une chapelle ? L'autre oratoire deux fois plus petit, avec sa porte verte, et sa voûte mince sur deux murs puissants, donne de l'échelle à l'autre. Une lampe à huile vacille au fond de l'un comme de l'autre. Pure superstition, véritable vie religieuse?Quelqu'un est là quotidiennement pour maintenir la flamme.. Est-ce pour dire au passant : savez-vous prendre soin de la vôtre ?

Ces deux formes adossées l'une à l'autre, tel un vieux couple dans l'ombre feuillue de ce bord de route, me reviendront souvent en mémoire. Je leur suis reconnaissant d'être là. Humble, mais bien réel témoignage. Geste attentif, rappel de vie, que devenons-nous sans cela ? Je m'en ouvre à Papken.

- Oh ! tu sais, ce ne sont plus des valeurs à la mode. Cela fait vieux jeu. Aujourd'hui, il faut foncer, avoir du fric, se battre. Avec mon recul, je trouve cela non seulement fatiguant, mais tellement stérile. Toute notre époque fait fausse route, enivrée de confort matériel. C'est un raz de marée, un cataclysme des esprits, plus personne n'est debout, à part quelques artistes. Tous sont couchés, allongés, laminés devant les nouveaux dieux.

- Les artistes ?

- Je ne parle pas des connus, Picasso et autre Dali, ce sont des exemples. Oui, ils ont un métier formidable. Leur problème, c'est qu'ils se sont vendus, surtout Dali. Ils veulent faire une œuvre, épater la galerie.. C'est terrible. Tu ne le comprenais pas quand tu étais plus jeune. C'est peut-être pour cela qu'à l'époque de Montparnasse, sans le savoir, je suis resté moi-même.

Les artistes dont je veux parler, c'est autre chose. Je pense à ceux qui s'expriment dans leur vie de tous les jours. Mon exemple type, c'est Kazantzakis. Il cherche, va dans le détail, revient sur le sujet, la vie, dans tous ses livres. Pour moi, la plupart des vrais artistes ne sont pas connus. Cet art-là n'est pas fait pour être vendu, c'est le témoignage d'une vie, d'une passion de comprendre. Tout au moins de leur vivant, parce qu'après des Van Gogh, des Gauguin, après leur mort on s'en régale, le commerce s'en empare..

Pour revenir à ce que je te disais, celui qui échappe à notre monde mécanique, c'est celui qui met la vie comme art. Peu importe le moyen d'expression. Les maîtres de sagesse ne font rien d'autre que vivre. Crois-moi, c'est l'art par excellence.

Quand je dis dans notre monde mécanique, je me trompe. De tout temps,

cela a été ainsi. La vie est rare, la course vers ceci ou cela fréquente.

- Et nous que sommes-nous venus chercher ici ? N'est-ce pas aussi une course à la vie ?

- Si tu veux. Tu mélanges les deux.

Celui qui court pour être, fait fausse route. Il fait semblant. L'alchimie est un lent travail de répétition, pas une course forcée contre la montre. Nous, ici, on n'a pas de programme, à part de s'offrir du temps ensemble. C'est un plaisir rare ça aussi. La fête en plus, c'est d'être ici.

- Cela parle à nos racines, à ton histoire. Depuis mon voyage en Grèce il y a vingt ans, ce pays m'a adopté et je m'y sens chez moi. Tu as raison. Tout simplement, nous sommes ici ensemble chez nous. Quoi de plus naturel ? Pourquoi compliquer ?

Sur la route, un brusque et énorme tas de terre. J'avais constaté depuis plusieurs kilomètres que la route n'était plus d'asphalte mais de cailloux cylindrés. Dans cette combe boisée tout proche de Sougia, impossible de passer sur les côtés.

- Il y a des engins derrière les arbres de l'autre côté du virage. Ils n'ont pas l'air pressé. Que fait-on ? C'est l'unique accès pour Sougia.

- Allons les voir patron, dit Papken, pas le moins du monde ému par cet avatar.

Le temps de sortir et de faire quelques pas, un engin arrive, pelleteuse cahotante. Un passage nous est fait, larges ornières de terre meuble. Notre minuscule trottinnette me semble peu appropriée à ce type de piste. Nous passons et nous saluons d'un large sourire ces hommes installés dans leur lenteur.

Quelques centaines de mètres plus loin, nous rejoignons l'ancienne route et comprenons alors leur travail : c'est un sentier à mulet carossé, impossible de se croiser. Nul doute, il faut changer cet accès pour le développement d'un avenir touristique.

Un homme marche à notre rencontre, chemise noire, bottes noires jusqu'aux genoux, campé comme sur un cheval, arqué. Sa démarche est raide, digne. A notre passage, notre salut n'éveille aucun mouvement sur son visage. Pour lui, sommes-nous déjà l'avenir qui arrive et qu'il ne voit pas ?

Sougia. Un hameau perdu en bord de mer, pas de port, une plage. Une cinquantaine de cubes blancs et gris, une gargotte sur la plage, un petit hôtel de cinq ou six chambres refaites à neuf, orientées vers la mer à une bonne centaine de mètres d'elle. Une enseigne lumineuse Lowenbrau avec son lion, fixée au poteau électrique. Pas un chat. Une boîte à lettres jaune sur un mur blanc au soleil. Quand partent-elles d'ici les lettres ?

- Qu'en penses-tu. C'est vraiment un coin perdu dis-je à Papken qui s'étire en sortant de voiture.

- «Dieu est grand et nous sommes ses serviteurs». Mangeons un morceau et l'on verra après.

- Tu veux un ouzo ?

Quelques tables sont disposées devant l'hôtel-restaurant. Toiles cirées blanches. Sous les ifs et les tamaris, l'ambiance est agréable. L'espace de terrasse se délimite par des cannes de bambous fixées à angles droits coupant la vue sur la mer comme une toile de Mondrian. Un timide bougainvillée y grimpe, ponctué au sol par les inévitables bidons métalliques fleuris et peints à la chaux.

Derrière un bosquet de lauriers-roses, trois hommes s'affairent. L'un tient à la main une murène noire à la gueule de mort ouverte, menaçante, pendant qu'un autre en treillis vert, accroupi, la dépèce. Un troisième à la face massive, veste de cuir, pull gris et cigarette à la main, observe la scène en se voulant connaisseur.

Je me réveille le lendemain dans une pièce inconnue, minuscule. Le lit voisin est vide. Papken, discret et silencieux, matinal comme à son habitude, m'a laissé récupérer de mes excès nocturnes. Toute la journée d'hier me revient comme une fresque accélérée.

Notre repas de midi fait d'excellents petits barbounias, nom grecs pour les rougets, grillés et arrosés d'un vin généreux. Papken au soleil avec son profil léonin, comme voguant dans le ciel. Le ronronnement du bâtiment sombre et sale entre nous et la mer : un moulin à huile d'olive mécanique sans doute. La sieste sous les arbres au bout du sentier qui part de l'église aux mosaïques pré-chrétiennes. Le visage vieilli de Papken endormi à côté de ces fleurs étranges, calices violacés d'une trentaine de centimètres, tirant vers le noir. Fleurs de mort. Ambiance sombre qui fait écho aux collines noires de l'ouest et aux abords noircis du moulin. Pourquoi ce noir partout ?

Ballade hésitante de l'après-midi. Nous ne trouvons pas notre coin ici non plus. Comme un préalable nécessaire pour être enfin vraiment disponible à l'autre. Et puis, trop de monde. Le repas du soir qui s'éternise à notre grande table où les trois hommes à la murène du matin viennent s'asseoir avec le vieux tenancier au visage taillé au couteau. Dans la nuit sombre, sa chemise noire lui fait une tête qui semble flotter, sortir du néant de la nuit. A force de raki, ils conversent avec Papken et entrent dans d'interminables histoires de maquis pendant l'invasion allemande, toute la révolte devant l'occupant réveille l'âme farouche du Crêtois qui chassa le Turc envahisseur.

Cette soirée mangée par ces convives aux éclats souvent joyeux m'a privé de Papken se démêlant avec le grec qu'il doit déchiffrer et me traduire. J'en glisse davantage que de coutume vers mon verre généreusement rempli au raki qui se laisse si agréablement boire, et je n'ai pas vu arriver ma limite. Il me semble avoir fuit pour me coucher.

Goût du noir, de la mort, de coupure, de séparation préfiguration d'un futur que nous sommes venus éloigner en venant ici tous les deux, en partage de présence.

Je me lève et trouve Papken solitaire, à nouveau installé devant la grande table blanche, buvant un café oriental. Le soleil léger du matin nous pénètre.

- Bonjour, dis-je.

- Bien récupéré de ta cuite ?

- J'ai la gueule de bois. Cela faisait longtemps, des années. Celle-là, je ne l'ai pas vu arriver. Et toi ?

- Oh ! tu sais, moi je ne peux plus abuser. Tout va bien.

- On déjeune et l'on va voir plus loin l'autre village qui se nomme Paléochora. Nous aurons là plus de choix. Qu'en penses-tu ?

- D'accord.

J'apprécie ce moment où tout est encore possible dans la journée. Comme à Sillance le matin, j'ai envie d'entendre Papken dévider le fil de ses histoires.

- Comment tes parents se sont-ils installés à Noisy ?

- Quand Sodjoudj est mort. La sœur de papa a vendu le terrain de Bobigny et a donné une partie de cet argent pour acheter un terrain à côté d'amis arméniens.

Avec le peu d'argent qui restait, Papa a fait livrer les matériaux pour commencer la maison. Les samedi et dimanche nous allions en famille l'aider à construire. Harout venait aussi. C'est comme ça qu'il acheta avec Eva un terrain juste en dessous sur la route de Gournay.

Les parents sont venus s'installer avant que le chantier ne soit terminé, bien avant la guerre. Dédé était d'une économie incroyable. Je le vois encore, rue Mouffetard, ramasser toutes les caisses en bois abandonnées par les marchands en début d'après-midi. Le soir, tranquillement, avec son couteau, il démontait tout proprement et taillait de fines baguettes d'un centimètre et demi. Il en faisait des paquets bien ficelés qu'il amenait à Noisy le dimanche pour les clouer sur les chevrons du plafond comme lattis à recevoir le plâtre. Il achetait le moins possible. Nous avions très peu d'argent. Je t'ai raconté qu'il se faisait payer au prix juste et que maman, façonnière de pantalons, ne gagnait pas beaucoup non plus, et il y avait cinq bouches à nourrir. Mais papa était content, il avait ses arbres, ses poules, son jardin. Au fond, nous ne manquions de rien.

Par la suite, quand j'ai gagné une grosse somme par les toiles que je faisais pour le comte d'Andigny et qu'il signait, j'ai donné cet argent à mon père. Il ne comprenait pas comment je pouvais gagner autant avec des petits pinceaux et des tubes de couleur. Pour lui, ce n'était pas un travail. Enfin, il était très content et il a pu terminer la maison en faisant l'enduit extérieur.

Je t'ai raconté cette histoire du comte ?

- Je ne m'en souviens plus en détail. Vas-y.

- C'était une des figures que j'avais rencontrées à Montparnasse. Il était très doux, très gentil, riche, et se disait peintre. Sa peinture était tocarde. Il adorait les nus. Nous avions passé un accord. Il payait une partie du loyer de mon atelier, me fournissait en toiles et tubes et pouvait venir quand il voulait. Je crois qu'il devait avoir un problème d'organe. Il ne pouvait pas passer à l'acte.

De temps en temps, avec Briquet et d'autres copains, nous faisions une séance de modèle avec des copines qui ne nous faisaient pas payer. Une fois il y avait deux filles, des filles légères. Le comte d'Andigny était là, il les appelait «Mademoiselle». Tu parles ! Il leur tournait autour «Non, le bras comme ça, la jambe plus en avant» et ainsi de suite, en les touchant délicatement. Les filles se marraient et buvaient le champagne qu'il avait apporté de sa cave, excellent, avec tout un tas de nourriture. Pour nous, c'était une aubaine.

Il signait les toiles qui lui plaisaient et les embarquait. Aucune idée de ce qu'il en faisait. Je m'en foutais. Et puis il a disparu. Je ne sais pas ce qu'il est devenu. Problème de santé. C'était un chic type, agréable, un peu précieux, d'une autre époque.

- Tu avais ta vie à Montparnasse et le dimanche tu allais à Noisy. Deux mondes différents, la liberté totale et l'ordre patriarcal.

- Oui, à Montparnasse tout était possible. Dans notre repaire, le Dôme au carrefour Vavin, venait souvent O'Brien avec son canard. Tout le monde le connaissait. Il s'asseyait en terrasse, le canard sur une chaise, et conmmandait au garçon deux pernods dont un dans un verre large.

Coin-coin, coin-coin, le canard se tapait tous les jours son pernod et après se faisait caresser par tout le monde. Une histoire de fous. On riait de bon cœur.

En parlant de rigolade, une autre scène me revient à l'esprit. Je ne sais plus si c'était au Dôme ou à la Coupole. Nous allions y manger de temps en temps quand nous avions du fric. Sinon, nous allions chez Vadja, un Roumain très sympa. Il existe toujours. On payait avec une toile ou un croquis. C'était juste à côté de la Grande Chaumière et ça fonctionne encore ainsi.

Donc nous faisions la fête. Je ne sais plus qui était là : Briquet, Stefco le sculpteur. On était une bande. Quelqu'un invitait pour tous. Un autre arrive sans le sou, affamé. Nous étions déjà bien éméchés par le muscadet. Ah ! oui, dit celui qui payait, tu peux venir, mais comme tu es en retard, il faut que tu fasses un gage. «Tout ce que tu veux» répond l'autre. Alors le gage, c'était le plat de couilles. De temps en temps, ça se faisait. Il fallait dans une assiette collée au pantalon, sortir ses parties et aller les présenter à une table voisine.

Le gars n'a pas hésité. Il prit une soucoupe blanche et à côté, il y avait deux femmes seules, des Anglaises ou des vieilles filles ! Avec beaucoup de distinction, il s'est avancé vers elles et leur a dit: «C'est bien ce que ces dames ont commandé ?». Au début, elles étaient muettes, les yeux écarquillés. Puis elles ont hurlé : «C'est affreux, garçon, garçon ! C'est une honte. Notre honneur est bafoué» et je ne sais plus quelles salades !

Toute la bande riait comme des malades. Le garçon est arrivé, il connaissait l'histoire : «Ça suffit les gars, vous allez me faire avoir des ennuis». Il disait ça pour la forme, nous connaissait et nous aimait bien. Puis il est allé présenter des excuses de notre part et promis de ne plus nous accepter dans la brasserie.

- Vous étiez lâchés.

- L'esprit de farce, d'équipe, de bonne humeur. Nous étions la plupart du temps fauchés, mais on s'en foutait. On peignait, créait, se rencontrait souvent, tout le temps. Une grande famille, sans limite, avec toute la force de la jeunesse à qui tout est possible.

- Ton père aurait été horrifié d'histoires pareilles.

- Il n'en savait rien, s'en doutait un peu et n'avait pas de contact avec ce monde. Une fois, nous nous étions croisés, j'avais une fille au bras, un modèle très maquillé, une chic fille avec un grand cœur. Dédé est passé le regard au loin, sans me voir. Le dimanche suivant : «Qu'est-ce que c'était cette personne ?». «Un modèle, papa, une relation de travail». «Quel travail ?» m'a t-il dit et nous n'en avons plus parlé.

Il savait mais ne s'en occupait pas.

J'étais majeur. Tant que ce n'était pas à la maison, cela allait. Que veux-tu, c'était la vieille école d'Orient, de la famille, du respect devant le père. Ce n'est qu'à vingt-cinq ans qu'il m'a autorisé à fumer devant lui. Je ne sais plus à quelle occasion où il décida que j'étais un homme maintenant.

Le seul qui avait grâce à ses yeux, c'était Val.

- Le frère d'Harout.

Il venait à Noisy, couchait en bas dans la chambre d'amis, mangeait très peu. Il était devenu tubard à force d'abstinence et de mauvaises conditions de vie. Très lent, doux, toujours détendu, calme avec un petit sourire qui éclairait son visage pâle. Les yeux bleu passé, transparents parlaient de ce qu'il était devenu comme être humain.

Il avait quitté femme, enfants et business en Iran pour vivre dans un temple en Inde. Il y passa des années à balayer les salles et les escaliers comme le lui avait demandé son maître en réponse à toutes les questions avec lesquelles il était arrivé. Je crois que son maître ne lui donna aucune réponse à chacune de ses questions. Au bout d'un certain nombre d'années, il lui dit : «Va, tu as compris, maintenant tu peux retourner dans le monde». C'est ainsi qu'il est arrivé à Paris, sans plus aucune demande personnelle. La vie avec le maître lui apprit l'amour et le don. Il était en paix.

Val s'occupait d'une fille perdue. Une grande blonde assez belle, un peu malade. Il s'en occupait comme si c'était une déesse. Elle le trompait. Lui n'avait pas de réaction, continuait de s'occuper d'elle, à la soigner, à être prévenant, à se consacrer à elle, à sa santé. Pour moi, cela avait quelque chose d'étrange. Je le voyais comme un être d'un autre monde, d'au-delà, du futur, tout en douceur et en générosité sans aucun intérêt pour son propre soin.

Papa l'aimait beaucoup. Le dimanche après-midi, il savourait l'entendre raconter des histoires d'Orient, des maharadjahs, des danseuses hindoues, des houris du paradis. Dédé mettait quelques graines de pavot dans sa cigarette et l'écoutait tranquillement.

- Du pavot ?

- En Asie mineure, c'était la coutume le dimanche. Comme ici un verre de whisky. Il n'en abusait pas.

- Quel voyage tu me fais faire ! Qu'est devenu Val ?

- Sa santé n'était pas bonne. Il est mort. J'étais très triste. La fille n'est même pas venue à son enterrement. Nous ne l'avons jamais revue. Val n'est pas disparu pour moi. Sans mots compliqués, par sa simple manière de vivre, sa présence m'a beaucoup apporté. J'imagine qu'il avait reçu ça petit à petit dans la vie quotidienne avec son maître. C'est lui qui m'a fait comprendre que l'amour, le véritable amour rarissime, presque impossible pour l'amour humain, est don sans retour, sans attente. Pour moi, c'est la forme la plus haute de ce que l'on peut faire. Avec lui ce n'était pas des mots, mais des actes simples devant moi. C'est pour ça que j'aime bien faire les choses, tout passe par l'action. Si cela reste dans la tête, cela ne vaut pas grand'chose pour moi. Regarde ces fleurs autour de nous.

- Les bougainvillés.

- Elles n'attendent rien. Elles se donnent. Il n'y a pas de demande, elles sont.

- Tes fleurs, ce sont tes tableaux ?

- Bien entendu. Ce doit être pour cela que je ne sais pas vendre. Mais il ne faut pas limiter. Dans la vie de tous les jours, il faut porter cette manière en soi. Alors, prendre ne t'interesse plus. D'ailleurs la vie elle-même, si tu sais la regarder, du début jusqu'à la fin entièrement, totalement, elle n'est que don.

J.-P. BODOSSIAN

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 5

MARDI
5 FÉVRIER
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.466 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.466

ԾՈՑ

ՍՊԱՍՈՂԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆՈՐՈՇ ՎԻՃԱԿ

ՀՍԿԱՅ ՑՈՅՑ ՄԱՐՈՔԻ ՄԷՋ

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ԶՈՀԵՐԸ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐՈՒ ԶՈՀԵՐՆ ԵՆ...

Այս պատերազմը ամէն ձեւով եզակի բնոյթ ունի։ Ոչինչ յայտնի է, ոչինչ յըստակ է, ոչինչ ճշգրիտ է։ Միացեալ - Նահանգներու ցամաքային առաջին 11 զոհերը, հաւանաբար սպաննուած են ամերիկեան հրթիռէ մը, Մառինզներու առաջին զօրաբաժնին սպայակոյտը կը քննէ այս վարկածը, որ բաւական ահաւոր իրողութիւն մը կրնայ ըլլալ, թէեւ աննախընթաց չէ Ամերիկացիներուն համար։ Կը բաւէ յիշել որ զօրավար Շվարցքոֆ իսկ խոստովանեցաւ թէ Վիէթնամ ալ ամերիկեան ռմբաձիգներ ամերիկեան ուժերու վրայ ռումբ նետած են։ Չորեքշաբթի գիշեր է որ մառինզները կը ճակատէին, Սաուտի Արաբիա, իրաքեան զրահապատ ուժերու դէմ, Քուէյթէն եկած։ Ամերիկեան օդուժը գործի կ'անցնի, երբ միայն 25 մեթր կը բաժնէն թշնամի գիծերէն։ Կը ռմբակոծէին ցածէն։ Եթէ սխալը հաստատուի, բաւական, ծանրակշիռ հարց մըն է եւ այն ինքնավստահութիւնը, զոր Ամերիկացիք ունին իրենց գեր - կատարելագործուած զինամթերքին վրայ, կրնայ խախտիլ։

Երկուշաբթի առտու, արդէն կը հաստատուէր որ 11 մառինզներէն եօթը զոհերն էին ամերիկեան հրթիռներու։

Ֆրանսական կառավարութիւնը արտօնեց որ ամերիկեան Պի - 52 ռմբաձիգ հըսկայ օդանաւերը Ֆրանսայէն անցնին, երկու պայմաններ դնելով. — Ռմբակոծութիւնները պէտք է միայն զինուորական թիրախներ ունենան, խնայեն բնակութեան գօտիները եւ կրօնական վայրերը։ Այս պայմանները «կեղծաւորութիւն» կ'որակուին անշուշտ, պարզ է որ բաւական ծիծաղելի են։ Հիմա որ Իրաք արտօնեց արեւմտեան թղթակիցներու ժամա - նումը Պաղտատ, աւելի յայտնի կը դառնայ (մանաւանդ հեռատեսիլէն) թէ որքան չէնք փլած է։ Ալժերիոյ Արտաքին նախարարը հազարաւոր զոհեր կան ըսաւ Պաղտատէն վերադարձին, ինչ որ շատ բնական է։

Ինչ կը վերաբերի զինուորական կորուստներուն, կարելի չէ ճշգրիտ գաղափար ունենալ։ Ամերիկացիներու համաձայն 13 ամերիկացի եւ 22 սաուտցի զինուոր մեռած է, 50 օդաչու (ամերիկացի) անհետացած են, 12 զինուոր գերի ինկած են, 29 օդանաւ (20 ամերիկեան, 6 անգլիական, 1 իտալական, մէկ քուէյթեան մէկ սաուտական եւ երկու ամերիկեան թռան) փճացած են։ Ի դէպ, արկածով կորսուեցաւ նաեւ Կիրակի օր, ամերիկեան Պի - 52 մը, որու երեք օդաչուները փրկուեցան եւ 3-ը՝ կորսուեցան, մէկ թռան ալ ծովը ինկաւ։ Պաղտատի համաձայն 39 զինուորական մեռած է, իսկ ռմբակոծութիւններէն՝ մօտ չորս հարիւր մեռեալ կայ։

Երկուշաբթի, անորոշութիւն կը տիրէր միշտ։ Զինակիցները յարձակման կը սպասեն, թէեւ Ամերիկացիք կը պնդեն որ ցամաքային պատերազմը տեղի կ'ունենայ միայն երբ իրենք ուզեն (Պուշի ելոյթ)։

**

Ընդդիմութեան Մարոքցիները յաջողեցան հսկայ ցոյց մը ընել, առանց որեւէ միջադէպի։ Կիրակի օր, մօտ 400 հազարի կը հասնէր Սատտամ Հիւսէյնի համակիրներու թիւը Ռապաթի փողոցներուն մէջ։ Ցուցարարները այրած են իսրայէլեան, անգլիական, ամերիկեան, ֆրանսական դրօշակներ։ Երբ յիշենք որ Մարոք զինակցութեան 28 Պետութիւններէն մէկն է, բաւական յատկանշական բնոյթ կ'առնէ այս ցոյցը։

**

Թեհրանի մէջ, դիւանագիտական հանդիպումները կը շարունակուին։ Ռաֆսանճանի նամակ մը գրած է Սատտամ Հիւսէյնի, ուր դաշարի մը համար, առաջարկներ կան։ Ի դէպ, Փիէր Սալինճըր, Քենըտիի նախկին խորհրդականը, որ շատ լաւատեղեակ լրագրող մըն է, 7 / 7-ի հիւրն էր (ֆրանսական հեռատեսիլ) Կիրակի օր եւ ինք կարելի չի նկատեր դադար մը։ Պարզեց թէ փոքր թիւրիմացութիւններու եւ հեռաձայնային յապաղումներէն ծագում առաւ այս պատերազմը ու չծածկեց իր մտահոգութիւնները։

**

Ֆրանսայի Պաշտպանութեան նոր Նախարարը՝ Ժոքս, Ռիատ հասաւ։ Փարիզի մէջ, նախկին նախարարին, Շըվէնըմանի ընկերները մերժեցին քուէարկել կուսակցութեան տնօրէն Կոմիտէի բանաձեւը, որ ընկերվարականներու Միթերանի զօրավիգ ըլլալ կը հաստատէ։

**

Պապը կոչ մը եւս ըրաւ դադրեցնելու համար այս պատերազմը, որ «միջազգային իրաւունքին ծանր ձախողութիւնը կը չեչտէ»։ Յովհ. Պօղոս Բ., աղօթքի նըւիրուած հսկումի մը ընթացքին, Շաբաթ իրիկուն, ըսաւ թէ պէտք չէ տեղի տալ պատերազմին ճակատագրական համա - կերպութեան։ Ծիրանաւոր Էջէկարայ ալ բանալով «Արդարութիւն եւ խաղաղութիւն» Խորհուրդի ժողովը, կը յայտարարէր. — «Խաղաղութիւնը չկորսնցուցինք այն օրը, երբ պատերազմը ծագեցաւ, տարիներու երկայնքին զայն վատնեցինք թողլով որ դիզուին այնքան դառնութիւն, այնքան զրկում, այնքան յուսահատութիւն»։

Ամբողջ Ամերիկան աղօթեց Կիրակի օր։

**

× Իսրայէլի վարչապետը՝ Շամիր, կառավարութեան մէջ առաւ ծայրայեղ աջ շարժումին պետը՝ Ռեհվամ Զէէվի, որ կողմնակից է բոլոր Պաղեստինցիները Յորդանան ղրկելու եւ հոն տեղաւորելու, նաեւ փոխ - յարձակման դիմելու Իրաքի դէմ։ Այս որոշումը բաւական խնդրոյ առարկայ եղած է եւ երեք նախարար դէմ քուէարկած են, երկու նախարար ալ ձեռնպահ մնացած են։

× Ամերիկեան 50 զինուորական կառքեր անհետացած են Սաուտի Արաբիոյ յառաջապահ դիրքերէն։ Վախ կայ որ պաղեստինցի «ահաբեկիչներ» առեւանգած ըլլան, որովհետեւ ամերիկեան բանակի զըրահապատ առաջին զօրաբաժինը 10 - 12 Պաղեստինցի տեսած կ'ըլլայ դիրքերու մօտ։ Ամերիկացիք զանազան վարկածներ ունին, բայց ոչ մէկ ստոյգ գաղափար։

× Միշէլ Մարեան յօդուած մը ստորագրած է «Լիպերասիոն»ի մէջ (Փետր. 4) խորագրուած՝ «Ֆրանսայի արաբական քաղաքականութիւն - երեք պատրանք», ուր կը բացատրէ թէ ինչու այդ բանաձեւը

(Շար. ը Դ. էջ)

«LE FIGARO»

«ՄԱՀՈՒԱՆ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆ ՄԸ ՉԵՄ» Կ'ԸՍԷ ՍԱՐԳԻՍ ՍՈՂԱՆԱԼԵԱՆ

Ամերիկեան մամուլէն եւ հեռատեսիլէն ետք, Սարգիս Սողանալեանի «համբաւը» կը գրաւէր «Ֆիկառօ»ի գրեթէ ամբողջ մէկ էջը, Շաբաթ օր, Փետրուար 2-ին։

Մանրամասն թղթակցութիւնը զոր ստորագրած է Ուաշինկթընէն՝ Սթեֆան Մառշան, կը ներկայացնէ՝ «մարդը, որ զինած է Սատտամ Հիւսէյնը, ծագումով Հայ այս Լիբանանցին, որ 1958-էն ի վեր Ամերիկա հաստատուած է եւ աշխարհի զէնք վաճառող մեծագոյն անհատը կը նկատուի։ Տեսակցութիւն մը տուած է ամերիկեան Սի - Պի - Էս կայանին Մայամիի իր գրասենեակէն։ Ոչինչ կ'ուրանայ՝ «մահ վաճառող մը չեմ, զէնք արտադրող ճարտարարուեստներու համադրող մըն եմ» կ'ըսէ եւ չի ծածկեր որ ինչ որ ծախած է, ծախած է օրինաւոր կերպով, այլ խօսքով ըսել կ'ուզէ Միացեալ - Նահանգներու եւ Ֆրանսայի օրհնութեամբ։ Երեք տարի է դաշնակցային ատեանի մը հետապնդման տակ է, բայց դատը կը ձգձգուի, թերեւս կ'ըսէ. — «Պաշտպան հրեշտակներ ունիմ»։ Սողանալեան իր պաշտպանութեան համար կ'ակնարկէ փաստաթուղթերու «թոփ սիքրըթ» (խիստ գաղտնի) զորս գաղտնի սպասարկութիւնները կը մերժեն յայտնաբերել։ Սի - Պի - Էս-ի թղթածրարները կը հաստատեն որ Սարգիս Սողանալեան Սէ - Ի - Ա-ի հետ յարաբերութեան մէջ եղած է տասնամեակներէ ի վեր եւ թէ ամերիկեան կառավարութեան գիտակցութեամբ է որ զէնք ծախած է Իրաքի։ Այսօր, կը պարզուի որ 1986-էն 1990, Սատտամ Հիւսէյն 782 միլիոն տոլարի ամերիկեան կազմած գնած է։ «Սկզբունքներուս դէմ է, կ'ըսէ, ընդդիմանալ Միացեալ - Նահանգներու քաղաքականութեան։ Կը սիրեմ Ճորճ Պուշը, Նախագահս։ Արդար, խելացի մարդ մըն է։ Այլեւս բան չեմ ծախեր Իրաքի, ոչ իսկ կօշիկ մը, շապիկ մը, որովհետեւ այսօր՝ թշնամին է, նոյնիսկ եթէ երէկ՝ բարեկամ էր»։ «Ոմանք իրենց արիւնը կը թափեն, ուրիշներ դըրամ կը դիզեն, Սողանալեանը չըլլայ, ուրիշ մը պիտի ըլլայ», կը տրամաբանէ Սարգիս Սողանալեան։

Լաւ կը ճանչնայ Իրաքը, գիտէ թէ ո'վ ինչ տեսակ զէնք ունի, զինուորական խորհրդատու ալ եղած է։ Լաւատես չէ Ամերիկացիներուն կռուելու վճռականութեան մասին, երբ կը բաղդատէ Արաբին հետ։ «Անշուշտ, 25% չարքաշ մարտիկ կայ, բայց մնացեալը, 75%-ը վարժարանէն նոր ելած ուսանողներ են, որոնք արիւն չեն տեսած։ Իրաքցի զինուորները լաւ կը ճանչնան մահը։ Շատ տեսած են, առաւելութիւն մըն է»։ Ամերիկեան հրասայլերուն (թանք Մ1 - Ա1) եւ Աֆաչ թռանին համար կ'ըսէ որ անապատին մէջ լաւ չեն բաներ. — «Հրաշալիքներ են, բայց՝ այս պատերազմին համար չեն. եբաշտին, աւազի հովին եւ փոշիին։ Չի քալեր» ։Իրաքեան զինամթերքը աւելի յարմար կը նկատէ, — «օդափոխ սարքեր չունին հրասայլերուն մէջ, ոչ ալ արձակիչ կայունացնող, բայց պաշտպանողական գիծի վրայ վտանգաւոր են։ Խմելու համար, օրական ուղտի մէկ գաւաթ կաթ կը բաւէ իրաքցի զինուորին»։

Ցետոյ, ըստ Սողանալեանի իրաքեան հրետանին ամերիկեանէն լաւ է. — «Իրենց շուրջ 100 ֆրանսական ինքնաշարժ հովիցըր թնդանօթ ծախեցի» կ'ըսէ 1,4 միլիառ տոլար արժէքով եւ Ռեկընի կառավարութեան համաձայնութեամբ։ Սարգիս եւ եղբայրը՝ Ժան Փարիզէն 6% շահաբաժին առած են։ Ու Սողանալեան կը բացատրէ. — «Իրաքցիք այս թնդանօթներուն տարողութիւնը մինչեւ 42 քիլոմեթր տարած են։ Ամերիկեանները՝ 22 քիլոմեթր են։ Տարբերութիւնը ճակատագրական կրնայ ըլլալ Պօյքերուն։ Այդ պատճառով է, որ այնքան դէմ եմ այս պատերազմին»։

**

«Ֆիկառօ»ի նոյն էջին վրայ այլ գրութիւն մը՝ «Նոր հարուստի մը բարդոյթը» կը նկարագրէ 130 քիլօ կշռող այս «Նոր հարուստը», որ ապարանք մը ունի Մայամի, նաեւ տանչ մը Ոսխաքընսին եւ «փոքրիկ բնակարաններ»՝ Աթէնք, Մատրիտ, Փարիզ եւ Օդանաւերու անձնական օդատորմ մը...։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ի՞ՆՉ ԻՐԱՒՈՒՆՔՈՎ...

Հրեաները իրաւունք ունի՞ն դառնացումի ծովուն մէջ աւելորդ լոզանք մը պարտադրելու այլ փոքրամասնութեան մը պատկանողներու։

Անշո՛ւշտ, անոնք իրենց Սփիւռքին հազար ծագերէն զօրավիգ պիտի կանգնին հայրենիքի մը որուն այսօր կը սպառնան հուր եւ սուր. բնակա՛ն է որ Ֆրանսայէն հոն մեկնած 1500 Հրեաներու խումբէն Պէնի Քոհէն, Ֆրանսայի Հրեաներուն անունով իրենց «յաւերժական մայրաքաղաք Երուսաղէմ»ի մէջ գոչէ թէ 600 հազարնոց փոքրամասնութիւնը իր հայրենիքին կողքին է։ Ու ամբողջ աշխարհ գիտէ թէ այդ կամ նման արտայայտութիւններ գործով կատարուածին տասնէն մէկն իսկ չեն ցոլացներ։

Սակայն, ի՛նչ իրաւունքով անոնք կը յանդգնին այդ ոչ անամէջ ճառերով խանգարել ուրիշ փոքրամասնութեան մը թանձր անդորրը. ի՞նչ իրաւունքով քար կը նետեն ինքնագոհութեան մեր ճահիճին ուր մէկ քանիներու անձնագոհութեան կոզեակներուն վրայ պատեհապաշտ նարկիսներու անտառներ հասակ առած են։

Պատերազմի սպառնալիքին, սովի ներկայութեան դէմ զէնք ուղարկած, նիւթական ու բարոյական օժանդակութիւն կատարած ըլլալու օրօրները ի՛նչ անոյշ բըմբիրով մը պարուրած էին մեր ճահիճն ու անտառը. ի՞նչ իրաւունքով Պէնի Քոհէն մը կը փորձէ խռովել մեռելային այդ անդորրը։

**

Ընդվզումս երկար չի տեւեր բարեբախտաբար. ա՛լ արմատացած, աւանդական դարձած գիծը կը յուշէ թէ խռովելու պէտք չկայ. Պէնի Քոհէնի կամ Փարիզի ռաբունապետ Սիթթիւքի մը այսօրուան կոչերը ու նման բազմաթիւ օրինակներ չեն յաջողած, պիտի չյաջողին իրենց սեւ գործը տեսնել. անոնք ո՛չ իրենց արձակած քարերով, նետերով, ոչ ալ ազգ, ժողովուրդ դարձած գոյութեան ամբողջ ռազմամթերքով կրնան ամենափոքր ալիք մը յառաջ բերել մեր ուխտեալ, արմատացեալ ու մեծարեալ թմբիրին մէջ։

Այժմ եւ միշտ յաւիտեան։

Թ. ԱՐՓԻ

ԿԱՍԿԱԾԵԼԻ ՄԵՐԺԵՑՈՒՄՆԵՐ

ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Ա.

- 1 -

Անցեալ տարի՝ Օգոստոս 4-էն 7, Վենետիկի մէջ կայացաւ մանր գիտաժողով մը, Հայերէն լեզուին վերաբերող հարցերու մասին (ուղղագրութեան միասնացումը, արեւմտահայերէնի պարզած պատկերը Սփիւռքի մամուլին մէջ, արդի հայերէնի երկճիւղումը, անոր երկու տարբերակներու մերձեցման պահանջը) (1): Հոս կ'ուզեմ վերադառնալ զեկուցումներէն ետք եղած վիճարանութիւններուն, ու ներկայացնել յօդուածի մը թոյլատրած սահմաններուն մէջ՝ իմ համեստ կարծիքս արդի հայերէնի երկու տարբերակներու «մերձեցման» մասին: Գիտաժողովի մը ընթացքին ծաւալած վիճարկումները ունին միշտ կենդանի մեկնակէտ մը, կապուած այդ պահուն տեղւոյն վրայ արտայայտուած գաղափարներուն, ինչ որ բացառուած է յօդուածի մը պարագային: Բայց Գիտաժողովին կազմակերպիչը՝ Հայր Լեւոն Զէքիեան հրատարակած էր անկէ առաջ տարբեր առիթներով «Հայերէն լեզուի հարցեր եւ ազգային միութիւն» վերնագրով ծաւալուն գրութիւն մը, ու Վենետիկի իր զեկուցումը մեծ մասամբ՝ այդ գրութեան մէջ պարզաբանուած դրոյթներուն ու առաջարկներուն վրայ կը հիմնուէր: Պիտի առնեմ հոս ուրեմն իբրեւ գրաւոր վիճարկումի մեկնակէտ այդ գրութեան պարունակութիւնը, զոր կը կարդամ Լոս - Անճըլըս լոյս տեսնող «Նոր Օր» եռօրեային 1990ի Յունուար 23-ի համարին մէջ (2): Յօդուածը մամուլին ղրկուած էր, Լեւոն Զէքիեանի բառերով, «տուեալ հարցին շուրջ կարծիքներու փոխանակութիւն» յառաջացնելու դիտաւորութեամբ: Այդ յայտարարութիւնը կ'արտօնէ ինծի, թէկուզ յապաղումով, ո՛չ միայն անդրադառնալու հոն ներկայացուած ու Վենետիկի գիտաժողովին կրկնուած դրոյթներուն, այլեւ վիճարկումի սահմանները ընդլայնելու մինչեւ հակաճառութիւն: Յապաղումը չի վնասեր հարցի այժմէականութեան: Ընդհակառակն՝ հնարաւորութիւնը կուտայ աւելի հաւասարակշռուած եւ խոհուն մօտեցում ցուցաբերելու:

Լեւոն Զէքիեանի գլխաւոր մտահոգութիւնը ուրեմն՝ արդի հայերէնի երկու տարբերակներու «մերձեցում»ն է, կամ աւելի ճիշդ՝ անոնց այժմեան հեռաւորութենէն աւելի լայն խրամատ բացուելու վտանգին առաջքն առնելու համար ձեռնարկուելիք քայլերը: Խնդրոյ առարկայ յօդուածին բառերով՝ «ազգային միութիւնը չատ սերտ յարաբերութիւն մը կը ներփակէ լեզուական միութեան հետ», մինչդեռ «երկու պարագաներուն ինքնաբուխ յեղաշրջումը ... կրնայ գանոնք յառաջացնել այնպիսի հանգրուանի մը, ուր հետզհետէ աւելի դժուարահասկնալի եւ հուսկ անհասկնալի դառնան իրարու նըկատմամբ»: Երկու տարբերակներէն մէկուն «ջնջում»ը անընդունելի, պիտի ըլլար, որովհետեւ այդ քայլը պիտի նշանակէր հրաժարիլ «համազգային ... ժառանգութենէ մը»: Կը մնայ ուրեմն «լեզուական համազգային քաղաքականութ(իւն) մը կիրարկել», հիմնուած աւանդութեան եւ բծախնդրութեան «վարիչ ըսկզբունքներ»ուն վրայ, որոնց մէջ կարելի է ամփոփել «սփիւռքահայութեան փարումը լեզուին, իբրեւ նշան եւ խոր - հրդանիշ»: Այս «համազգային քաղաքականութիւն»ը պէտք է անդրադառնայ երկու գլխաւոր հարցերու՝ «գրելաձեւ»ի եւ «բառամթերք»ի: Առաջինը կը բովանդակէ ուղղագրութեան, երկրորդը՝ բառակերտումին եւ նորաբանութիւններուն վերաբերող դժուարութիւնները: Առաջին կէտին շուրջ սպասուածը կամ առաջարկուածը մէկ կողմէ՝ վերադարձն է անշուշտ մեսրոպեան ուղղագրութեան, «բատ էութեան», այսինքն՝ թոյլատրելով «կարգ մը փոփոխութիւններ, որոնք չեն խախտեր հիմնական համակարգը», իսկ միւս կողմէ՝ արեւմտահայ ցանդուածին համար տառադարձութեան եւ հնչիւնադարձութեան համակարգի կանոնաւորումը եւ միատարրումը: Երկրորդ կէտին շուրջ առաջարկուածն է՝ նորաբանութիւններու «էական միաձեւութիւն մը ամէնուրեք», մամուլին ընդմէջէն, Հայաստանի եզրաբանական յանձնախումբի չրջահայեցութեան շնորհիւ, եւ բառացանկերու հրատարակումին միջոցաւ: Ասկէ անդին՝ Լեւոն Զէքիեան կուտայ փոխառութիւննե-րու հարցին վերաբերեալ իր նախընտրութիւնները եւ իր յորդորները, եւ հուսկ ապա՝ կ'առաջարկէ «Համազգային Կոմիտէի մը կազմութիւնը», նոր եզրեր առաջարկելու եւ զանոնք վերստուգելու պարտականութեամբ:

- 2 -

Բառամթերքի հարցերը գիս չատ չեն յուզեր: Մենք կ'ըսենք «հեռաձայն», Հայաստանի մէջ կ'ըսեն՝ «հեռախօս», կ'ըսենք «մժեղ», իրենք կ'ըսեն «մոծակ»: Այս գետնին վրայ՝ յարմարեցումի եւ միաձեւումի անհրաժեշտութիւն չեմ տեսներ: Եթէ կատարուի, պիտի կատարուի ինքն ըստ ինքեան, երբ մեր ժողովուրդի երկու հատուածները սորվին քիչիկ մը՝ գիրար լսել, սկսին իրարու հեռաձայնել կամ հեռախօսել եթէ օգնանաւով կամ ինքնաթիռով ճամբորդութիւնները բազմանան ու դառնան բնական, եթէ սահմանները բացուին, եթէ երթեւեկը մտնէ բնականոն հունի մէջ, ու մանաւանդ՝ եթէ արեւմտահայերէնին հանդէպ, ու այս լեզուով գրուած (լայն իմաստով) գրականութեան հանդէպ Հայաստանի մէջ ստեղծուի չահագրգռութիւն, Զկայ ամէն պարագայի լեզուին վրայ տնօրինութիւն ստեղծելու ո՛չ մէկ պահանջ: Եթէ միաձեւութիւնն ու միասնութիւնը հրամայականներ են, այն ատեն՝ ընկերային ու քաղաքական նախապայմանները հարկ է տնօրինել, եւ ո՛չ թէ լեզուն: Կարեւոր կէտ մը պէտք է աւելցնել սակայն: Վերը անցողակի կերպով տրուած օրինակները (հեռախօս, ինքնաթիռ, ...), կը վերաբերին բոլորը՝ սթանտարտ ըսուած լեզուին: Զերկաբելու համար բացառութիւնները, ըսեմ միայն որ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ սահմաններէն ներս՝ ամէն մարդ կը խօսի իր գիւղին ու քաղաքին բարբառով, բայց կը հասկնայ միաժամանակ հեռատեսիլի ու մամուլի լեզուն՝ սթանտարտ գերմաներէնը կամ իտալերէնը: Ունինք այսպէս սթանտարտ արեւմտահայերէն մը, որ մեր մամուլի լեզուն է, եւ սթանտարտ արեւելահայերէն մը, նոյնպէս: Ասոնց պարագային՝ կարելի է ի հարկէ լեզուական որոշ քաղաքականութիւն մը կիրարկել, կարելի է թերեւս տնտեսել երկու տարբերակներու զարգացումը, տիրապետել առոր որոշ չափով, կատարել ընտրութիւններ, զանոնք պարտադրել խմբագիրներուն եւ խօսնակներուն: Բայց մէկ խաւ վար սթանտարտէն՝ կը սկսի արդէն իսկ լեզուական ամբողջ խլրտումը, կենդանութիւնը, դարձուածքներու եւ ասացուածքներու թագաւորութիւնը, որուն ո՛չ մէկը պիտի կարենայ երբեք տիրապետել: Արեւմտահայերէնի պարագային՝ պատմական դէպքերու բերումով ջնջուած են ի սպառ՝ բոլոր բարբառները, եւ փոխազդեցութիւն չկայ բարբառային դարձուածքներուն եւ սթանտարտ լեզուին միջեւ, մինչդեռ արեւելահայերէնի պարագային՝ բարբառային, ու մանաւանդ՝ ժարգոնային կամ պարզ ժողովրդական գործածութիւնները միշտ իրենց ճնշումին տակ կը պահեն սթանտարտ հայերէնը, աւանդական ճամբով, կամ քաղաքին մէջ նորանոր ստեղծումներու անհակակշռելի հոսքով: Սփիւռքի միակ հայաբնակ քաղաքը Պուրճ Համուտը եղած է, բացառելով Հալէպի եւ Պոլսոյ պարագաները, եւ Պուրճ Համուտէն եթէ եկաւ հայերէնի որոշ չեշտ մը, չեկաւ ամէն պարագայի՝ յատուկ ժարգոն մը եւ ժողովրդական լեզուի տարբերակ մը, որ կրնար մերուիլ գրական արեւմտահայերէնին մէջ: Ոչ մէկ տնօրինում պիտի չվերացնէ երբեք այս հիմնական տարբերութիւնը:

Լեզուն ո՛չ պարզուած դրօշ է, ո՛չ ինքնութեան խորհրդանիշ, ո՛չ ալ միութեան խարիսխ: Եթէ դառնայ մէկն ու մէկը, եթէ վերածենք զայն դրօշի, խորհրդանիշի կամ կռուանի, կը նշանակէ որ իր կենդանութիւնը կորսնցնելու վրայ է ան, որ դարձած է սրբազան բեւեռ, պաշտամունքի առարկայ, անշարժացումի ենթակայ, հետեւաբար՝ իր ամբողջ հիւթէն ու կենսունակութենէն պարպուած: Բարբարախօսարար՝ հոն չէ հասած տակաւին արեւմտահայերէնը: Քայլ մը եւս սակայն, եւ հոն պիտի հասցնենք զայն: Այդ պարագային՝ ան պիտի ըլլայ իսկապէս «ժառանգ» մը, մեռեալ տառի վերածուած: Կը նշանակէ որ սփիւռքահայութեան (խորքին մէջ՝ անոր չատ չնչին մէկ մասին) «այս փարումը լեզուին, իբր նըշան ու խորհրդանիշ» դէչ նշան է: Վահէ Օշականի բառերով՝ մաս կը կազմէ «հայկական միթոս»ին, ու պէտք է պայթեցընել միթոսները:

Միթոսները պայթեցնելով, թերեւս անդրադառնանք որ լեզուական անդիմադրելի, անհակակշռելի կենսունակութիւն մը կայ, որ պիտի չհպատակի երբեք մեր միասնացումի փորձերուն, ու թերեւս ալ այն ատեն՝ սկսինք ուշադիր դառնալ ու ականջ կախել դիմացինի ենթա - սթանտարտ լեզուի իրաչայտութիւններուն: Պիտի բերեմ հոս փունջ մը օրինակներ, Վահագն Գրիգորեանի «5-րդ Փողոց» (3) հատորէն քաղուած, պարզապէս արեւմտահայ ընթերցողի աչքին առջեւ դնելու համար ձեւեր, դարձուածքներ, որոնք բնականօրէն կը գործածուին բարբառային հայերէն գործածելու ո՛չ մէկ հակում ունեցող հեղինակի մը կողմէ, եւ որոնք ընդմիշտ անհամարկելի պիտի մնան արեւմտահայերէնին. «Ջուէնը թողը քամուն տուեց», «չքուել է հորիզոնից», «բղբղելով բաց թողեցին Գոհարի վրայ», «ծոր տալ», «ղառան մորթի հագած գաղան», «հայրս ծլթացրեց լեզուն», «հարսանքաւորների նման», «արագ - արագ ճըճըպացրեցին աչքերը»...», «Նրա փուքը սը նստել էր...», «Գոհարն այդ իրենց ջիլրու է անում», «կծեցին մատն ու սկըսեցին գցել - բռնել...», եւ այսպէս՝ հազարներով: Այս բոլոր ձեւերը, դարձուածքները, ասոյթները բացարձակապէս օտար են արեւմտահայերէնին վարժուած ականջին համար: Մինչդեռ ասոնք են լեզուին հիւթը կազմող տարրը, անոր ամենամտերիմ հէնքը: Այս հաշուով՝ ի՞նչ միասնացումի մասին է խօսքը: Մինչեւ այսօր՝ մէկ հատիկ լուրջ կամ անլուրջ ուսումնասիրութիւն չեմ կարդացած այս ուղղութեամբ, լեզուական այս «ենթա - սթանտարտ» երեւոյթներուն շուրջ, մեր ժողովուրդին երկու հատուածներուն ալ միաժամանակ՝ լսելի դարձնելու համար դիմացինի (հետեւաբար՝ ինքն իր) լեզուի ներքին սղուցուածքը, անդին՝ քերականական բացորոշ կառուցուածքէն եւ ըսթանտարտ միաձեւութենէն: Փոխադարձ (ու կատարեալ) անգիտութիւն: Եթէ ցաւ մը կայ, լեզուական միասնութեան պակասին մէջ չէ՛, այլ՝ հո՛ս է որ կը կայանայ այդ ցաւը:

Մնացեալը՝ փոխառութիւններու և նորակերտումներու հարցը չատ երկրորդական է, որովհետեւ «վերնախաւային» կամ մասնագիտացած լեզուին կը պատկանի ու կը վերաբերի, եւ ո՛չ թէ երկու հայերէններու ներքին հիւսուածքին ու պղուցուածքին: Լեւոն Զէքիեան կ'ըսէ, թէ «մուլտֆիլմ»ը անհասկնալի է ռուսերէն չգիտցողին համար: Ես կը հասկնամ այդ բառը, թէեւ ռուսերէն չեմ գիտեր: Պարզապէս սորված եմ, թէ ի՛նչ կը նշանակէ: Արուեստական լեզո՞ւ մը կ'ուզէք, էսփերանթօ հայերէ՞ն մը: Այն ատեն, խնդրեմ, բառացանկեր կազմեցէք, էջեր լեցուցէք բառերով զորս ո՛չ մէկը երբեք պիտի չգործածէ, որովհետեւ մտածուած ու յղացուած են անոնք առանց կոնկրետ, կիրառական չրջագիծի: Մինչդեռ Հայաստանի մէջ ամէն մարդ կը հասկնայ «մուլտֆիլմ»» կամ «սլիտըր», որովհետեւ գործածական են, որովհետեւ ամէն օր այդ բառերը կ'արտասանուին առարկային հետ կապակցութեամբ, եւ ո՛չ թէ վերացականօրէն, լեզու կերտելու կամ լեզու սրբագրելու սիրոյն: Եթէ «մուլտֆիլմ»ը քննադատելի է, այն ատեն նոյնքան քըննադատելի է «փոչմանել» բառը, քանի որ անհասկնալի է այս պարագային՝ թըրքերէն չգիտցողին համար: Եւ այս եզրակացութիւնը նոյնքան անիմաստ է սակայն, քանի որ Հայաստանի Հայերուն մեծ մասը չի գիտեր իսկ թէ «փոչմանել» բառը թրքերէնէ կուգայ: Բառը կը գործածուի ամէն օր ու ամէն վայրկեան մարդոց կողմէ, որոնք գաղափար իսկ չունին թրքերէնի մասին: Կը նշանակէ, թէ վերջնականապէս մտած է ան լեզուին մէջ, քաղաքացիական լման իրաւունքով: Յաջող փոխառութեան օրինակ մըն է: Զեմ ուզեր հրամցնել հոս փոխառութիւններու տեսաբանութիւն մը: Կը հրաւիրեմ միայն տեսաբանները ողջմտութեան: Լեզու մը խօսիլ չի նշանակեր «խաչալներ հետապնդել», Վ. Օշական պիտի ըսէր՝ «խաչալներ չուլլել»: Եթէ օտար են մեզի այդ լեզուին ներքին կեանքը, ներքին հիւսքը, եթէ օտար են անոր չրջածիրը, մշակութային համայնքը, մէկ բան կը մնայ ընելիք՝ սորվիլ զանոնք:

Անշուշտ սորվելու պարտադրանքը երկկողմանի է: Պէտք ունի՞մ սակայն բացատրելու թէ ինչո՛ւ մենք՝ Արեւմտահայերս անհրաժեշտութիւնը կը զգանք մեր հեռաւոր հարեւաններու լեզուն սորվելու, եւ ինչո՞ւ հակառակը գրեթէ երբեք չի պատահիր:

Ինչ որ ըսի առօրեայ եւ սթանտարտ լեզուներու պարագային, կ'արժէ նոյնքան եւ աւելի՝ մասնագիտացած լեզուներուն համար: Պէտք է թօթափել միանգամ ընդմիշտ՝ բառացանկեր կազմելու մենաշնորհը... Պէտք է թօթափել միանգամ ընդմիշտ՝ բառացանկեր կազմելու մենազբաղութիւնը: Ես ալ կրնամ այս կամ այն ճիւղին պատկանող մասնագիտացած բառեր չարել Ֆրանսերէն լեզուով, եւ դիմացը դնել խելապատակէս ելած հայերէն համազօրներ: Մեծ աշխատանք չի պահանջեր: Ինչ որ մեզի պէտք է սակայն՝ հակառակ ուղղութեամբ գործող իրապաշտ կեցուածքն է, այն մէկը որ գոյութիւն ունեցող բառեր, այսինքն՝ իրենց մարզին մէջ աշխատող անձերու կողմէ գործածուած բառեր կը հաւաքէ, ու անոնցմով կը կազմէ արդի հայերէնի բառարան մը: Ինչ որ իսկական աշխատանք մը պիտի պահանջէր անշուշտ, քանի որ այս իմաստով բառարան կազմողը ստիպուած պիտի ըլլար կարդալու ամէն ինչ որ հայերէն լեզուով լոյս տեսած է վերջին 25 տարիներու ընթացքին, առանց նախապաշարումի եւ նախընտրանքի, եւ ստիպուած պիտի ըլլար յետոյ՝ հետեւելու նորակերտութիւններու ճակատագրին, այսինքն՝ ապրելու օր ըստ օրէ լեզուի կեանքին մէջ տեղի ունեցող չարժընթացը: Իսկ եթէ որոշ մարզի մը մէջ չկան մասնագիտական գրութիւններ, օրինակ՝ արեւմտահայերէնով, բառարան կազմողը բառեր պիտի չհնարէ բնականաբար: Պէտք ունինք արեւմտահայերէնի պարագային՝ մէկու մը, որ ըլլայ գոյութիւն ունեցածին պարզ արձանագրողը: Բայց աւելի արդիւնաւէտ պիտի ըլլար նոյնիսկ՝ ընդհանուր բացատրական բառարան մը, արեւմտահայերէնի պէտքերուն համար, որ ըլլայ սակայն Սփիւռքի լեզուական բազմաթիւ նորութիւններու կողքին՝ Հայաստանի մէջ գործածական նորակերտութիւնները, իւրաքանչիւր բառի դիմաց՝ իր ծագումին ու գործածութեան չրջանակին նշումովը: Հայաստանէն չեմ կըրնար սպասել այսպիսի բառարան մը, որովհետեւ հոն՝ Մալխասեանէն եւ Աճառեանէն ետքը եկողները մոռցած են արեւմտահայերէնի գոյութիւնը, եւ պատճառ ալ չկայ որ տարբեր ըլլար: Ինչ որ անհրաժեշտ է իմ լեզուիս՝ ե՛ս պիտի հոգամ անշուշտ: Եթէ կան տակաւին արեւմտահայերէնի գոյութեամբ եւ որակով նախանձախնդիր Կաճառներ Սփիւռքի տարածքին, եւ այդ Կաճառներուն մէջ՝ ձեռնհաս անձնաւորութիւններ, կ'ուզէի որ գոնէ քանի մը տարի՝ իրենց գործունէութիւնը այս ուղղութեամբ չեզէին:

(Շար. 1)

1. - Տե՛ս «Յառաջ», Միտք եւ Արուեստ, Նոյեմբերի 3-ի համարը:

2. - Յօդուածին սկիզբը դրուած ծանօթութիւնը կ'ըսէ, թէ ան «իբր զեկոյց ներկայացուած է Հայերէնագիտութեան Միջազգային Բ. Գիտաժողովին, որ տեղի ունեցած է Երեւանի մէջ 1987-ի Սեպտեմբերին»: Տե՛ս նաեւ «Յառաջ»ի Միտք եւ Արուեստի յիշեալ համարը:

3. - *5-րդ Փողոց* Վահագն Գրիգորեանի վերջին հատորն է, 1989-ին լոյս տեսած, ու մեծ մասամբ՝ աւելի հին պատմուածքներ ու պատումներ կը համախմբէ: Այս հատորին գրական կարեւորութեան մասին պիտի խօսիմ այլ առիթով:

ԳՈՐԲԱՉՈՎԻ ԿԵՐՊԱՐԱՆԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱԼԹԵԱՆ ՀԱՅԵԼԻՒՆ ԴԻՏՈՒԱԾ

Երեք ամիս միայն անցած էր Գորբաչովի խաղաղութեան մրցանակի [illegible] Արեւմուտքը սկսաւ [illegible] մասին մտածել: Վիլնիուս, Ռիգա ու Տալին 'սկսան քիչ մը չատ նմանութիւններով յայտնուիլ 1956-ի Փեշթային կամ 1968-ի Փրակային...:

Այո, խաղաղութեան 1990-ի մրցանակին անարժան անուն մը չէր Գորբաչով. ան [illegible] Աֆղանիստանէն զօրքը ետ քաշած [illegible] նաւորութենէն ազատագրած էր Արեւելեան Եւրոպայի երկիրները եւ մանաւանդ Արեւելեան Գերմանիան: Անոր վերակառուցումը պէտք է արդիականացնէր եւ ա-

զատագրէր տնտեսութիւնը, իսկ հրապարակայնութիւնը փոփոխութեան կ՚ենթարկէր մտայնութիւնները եւ մարդիկ կ՚ազրէին գաղափարին ազատագրումը։ Ամբողջատիրական բացարձակապաշտութիւնը տեղը կը ձգէր լայնախոհ բազմակարծութեան մը։

Սակայն աշնան ամիսներուն Նոպէլեան դափնիները յանկարծ սկսան թօշնիլ։ Տընտեսական բարեփոխումը տեղքայլ կ՚ընէր. Գորպաչով չէր յաջողիր «պլանաւորման» նախկին գաղափարները փոխել կամ հաւաքական սեփականութեան յղացքը մէկդի դնել տալ. քաղաքական բազմակարծութիւնն ալ օրէ օր շնչահեղձ կ՚ըլլար նախագահին հետզհետէ զօրացող իշխանութեան ճնշումին տակ։ Կը ձախողէր 15 Հանրապետութիւններու եւ Կրեմլինի միջեւ իշխանութեան վերաձեւման գործընթացը։ Ճարահատ, Գորպաչով վերադարձաւ վարկաբեկուած դրութեան երեք հիմնասիւներուն. կուսակցութեան, ՔԱ – Կէ – Պէ–ին եւ յատկապէս զօրքին։ Նոյեմբերէն ի վեր զինուորականները կը գրաւեն բեմը։ Անոնք արգելակեցին ապազինման բանակցութիւնները, պաշտպան կանգնեցան զինային հսկայական ճարտարարուեստին ու պահանջեցին որ կեդրոնական բռունցքի մը տակ վերջ տրուի անջատողական ախորժակներու։ Անոնք այսօր հարուածեցին Պալթեան երկիրները։ Գիտակիցօրէն զօրավարներու քաղաքականութեան հետեւորդ կամ ակամայ անոնց խամաճիկին վերածուած Գորպաչով անճանաչելի դարձած է։

Անշուշտ կը սպասուէր որ բռնակալութենէն ժողովրդավարութիւն անցքը կարգ մը ճեղքեր գոյացնէր, սակայն Վիլնիուսի սեւ կիրակին արգելք կ՚ըլլայ որ յիշողութիւններէն ջնջուի Թիֆլիսի ջարդը։ Տրուած սուտ ու փուտ բացատրութիւնները կ՚ըսեն թէ իշխանութեան պայքար մը կը մղուի ու Խորհ. երկրին մէջ կայսրութիւն բառը սկսած է կրկին դըլխագիրով գրուիլ, իսկ ժողովրդավարութիւնը՝ փոքր տառով, ինչպէս ամէն անկիւն ուր հրապարակները կը հրջին։

Արեւմուտքի պատասխանատուներուն հակազդեցութիւնը տեղին էր. Պալթեան Հանրապետութիւններուն վրայ արինալի ճնշում մը վերջակէտ պիտի դնէր Արեւելք – Արեւմուտք համագործակցութեան։ Այլեւս կարելի չէր մտածել Մոսկուայի վարկ բանալու կամ թէքնիք օժանդակութիւն կատարելու մասին, եթէ խորհրդային ղեկավարները առ ոչինչ համարին մարդկային իրաւունքները եւ ինքնորոշման սկզբունքը։ Մարդասիրական օժանդակութիւնն իսկ կրնայ կանգ առնել։ Հեռատեսիլներու հաղորդումները դիտող զանգուածները այլեւս ոչ թէ կը խանդավառուին Խորհ. Միութեան յառաջընթացով, այլ կը տագնապին անոր ճնշուած ժողովուրդներուն ցաւով։

Արեւմուտքը յանցաւոր պիտի ըլլար լռելով կամ իր պոռթկումը սանձելով։ Ճիշդ է որ նախագահ Պուշ չուզեր Կրեմլինի ղեկավարին Իրաքի դէմ կազմուած ճակատէն քաշուելու առիթ տալ. Գերմանիա կը վախնայ որ Կարմիր բանակի զօրաբաժիններուն մեկնումը կիսատ կը մնայ. տակաւին նախկին Արեւելեան Գերմանիոյ տարածքին վրայ 370 հազար զինուոր մնացած է։ Անշուշտ անհեթեթ պիտի ըլլար Ծոցի պատերազմին մասնակցիլ ինքնորոշման իրաւունքը պաշտպանելու համար եւ միւս կողմէ թոյլ տալ որ այդ նոյն իրաւունքը ոտնակոխ ըլլայ Պալթեան գօտիին մէջ։

Այսուհանդերձ, Արեւմուտքը ճչալէն աւելի շատ բան չի կրնար ընել։ Եալթայի մէջ ճշդուած սահմանագիծը 1989–1990–ին սահեցաւ դէպի Արեւելք. Արեւելեան Գերմանիա եւ Լեհաստան այսօր արեւմըտեան երկիրներ են այլեւս։ Ճիշդ է որ ծիծաղելի պիտի ըլլար այդ գիծէն անդին զինեալ միջամտութիւն կատարել։ Սակայն Արեւմուտքի պարտքն է այս նոր տարածքները պաշտպանել նոր յարձակումներու դէմ։ Լեհաստանի արտաքին նախարարը արդէն ՕԹԱՆ–ի դիմած է, խնդրելով որ հիւլէական իր պաշտպանութեան գօտին ընդլայնէ։ Եւրոպայի խաղաղութեան եւ գործակցութեան համաժողովին մասնակիցները պէտք է արտակարգ վեհաժողով մը կազմակերպեն։ Եթէ Կրեմլինի մեծերը կրակով կը խաղան «եւրոպական հասարակաց տան» արեւելեան թեւին մօտ, անոր բնակիչներուն կը վիճակի գործի անցնիլ։

Եւրոպական համակարգ մը որ չի հիմնուիր Հելսինքիի համաձայնագրին եւ Փարիզի Ուխտին տրամադրութիւններուն վրայ, ապագայ չի կրնար ունենալ։ Խաղաղութեան մրցանակակիրը պէտք է այս պարագային լրիւ գիտակցութիւնը ունենայ։

Ա. Թ. Թ.

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ԿՈՏՈՐԱԾԸ 65 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

Շուէտի մէջ ուր քրտական ուշագրաւ գաղութ մը կ՚ապրի, քրտերէն լեզուով բազմաթիւ թերթեր լոյս կը տեսնեն. անոնցմէ մէկն է «Պէրկէի» քաղաքական – մշակութային երկլեզու (քրտերէն - թըրքերէն) ամսաթերթը։ 1990–ի հինգերորդ թիւին մէջ Ն. Տիյարպաքըրլը ստորագրութեամբ յուշագրութեան մը տեղ տըրուած է։ Հոն հեղինակը բնիկ եռք թէ ԺԹ. եւ Ի– դարերուն Քիւրտիստան հայկ. կոտորածներու թատերաբեմ եղած է, կ՚անդրադառնայ այդ կոտորածներուն մէջ Քիւրտերու կատարած դերին. կը խոստովանի թէ Քիւրտեր եւս գործօն դեր ունեցած են Հայերու ջարդերուն մէջ, մինչ միւս կողմէ Տէրսիմի ու Հաքքեարիի շրջաններուն մէջ երեւելի Քիւրտեր իրենց հովանաւորութեան տակ առած են Հայեր ու մահէ փրկած զանոնք։

Յուշագրութեան նիւթը հեղինակը կը փոխանցէ թուրք փաստաբանէ մը որուն անունին միայն սկզբնատառերը տրուած են։ Այդ փաստաբանը հետեւեալը պատմած է Ն. Տիյարպաքըրլըի։

«Տիգրանակերտի մէջ տարեց փաստաբան մը կ՚ապրէր. Սապիր Քարաօղան։ 1964 – 65–ին երբեմն Անեւտրականներու ակումբը կու գար որպէս հանդարտաբարոյ եւ ծանրախոհ եղբայր մը, պաշտօնակից մը, կը յարգէինք զինքը։ Օր մը երբ ամայի էր ակումբը ու սեղանի մը շուրջ նստած թէյ կը խմէինք, խօսք բացուեցաւ հին օրերու եւ Հայերու կոտորածներուն մասին. իրեն հարցուցի.

– Ի՞նչ էր այդ Հայերու ջարդը, ի՞նչպէս պատահեցաւ։ Այդ շրջանին դուք դատաւոր էիք, պէտք է լաւ յիշէք։

– Այն ատեն երիտասարդ էի. ամէն օր կը լսէինք թէ բազմաթիւ գիւղերու, զանազան վայրերու մէջ Հայերն ու մահմետականները զիրար կը սպաննէին։ Սկիզբի շրջանին այնքան յաճախակի չէր։ Օր մը, գիւղացիի մը հետ հետախուզութեան համար իր գիւղը կ՚երթայի. հիմակուան պէս ինքնաշարժով կամ ձիով երթալու կարելիութիւն չկար. ձիաւոր էի։ Երբ անցանք Տիգրանակերտը, Տիգրիսի միւս ափին, դէպի հիւսիս, ներկայի Սիլվանի ու Լիճէի ճամբուն ուղղութեամբ, ճամբուն եզրին շարուած 7–8 դիակ տեսայ։ Շէյխի պէյ եւս հոն էր։ Քովը քանի մը գիւղացիներ կային։ Ուշադրութիւնս գրաւեցին մեռեալներուն գլխու փաթթոցները որոնք կրօնաւորներու փաթթոցներ էին։ Անոնց պդեստաւորումը այն տպաւորութիւնը կը գործէր որ կարծէք յատկապէս անոնց այդ բաները հագուեցուցած էին, ու Հայեր էին անոնք, որոնց մահմետականի երեւոյթը տալ կ՚ուզէին։ Հարցուցի թէ ո՞վ էին. Շէյխի պէյ պատասխանեց. «մօտիկ գիւղերէ մահմետական գիւղացիներ ու կրօնաւորներ են։ Հայերը երէկ այս վիճակին հասցուցեր են զանոնք։ Հոս բերինք որպէսզի ժողովուրդը տեսնէ»։ Իրենց ածիլուելու կերպն ու վիճակը կասկած արթնցուցած էր մէջս. հակառակ պարագային ի՞նչ իմաստ ունէր ճամբուն վրայ անոնց ցուցադրութիւնը։ Այդ սոսկալի տեսարանին առջեւ, գիւղացի ընկերակիցիս ըսի թէ չէի կրնար այլեւս հետախուզութեան երթալ ու յետաձգեցի ուրիշ օրուան մը. ուղղուեցայ դէպի Տիգրանակերտ։ Կասկածի որդը կը կրծէր գլխս. խորհելով թէ բաներ մը կը պատրաստուէին, աղէտի մը առաջքն առնելու մտադրութեամբ ուզեցի եւ դառնալ ու տեղեակ պահել կուսակալը։ Քաղաք գացի ու կուսակալ բըժիշկ Ռէշիտ պէյին պատմեցի եղելութիւնը, կասկածներս յայտնեցի. քաղաքի բարձրագոյն իշխանաւորին ըսի թէ հաւանական վտանգաւոր կացութեան մը արգելք ըլլալու նպատակով գացեր էի զինքը տեսնելու։ Կուսակալը վերջին ծայր լըջացաւ ու դատաւոր ըլլալու հանգամանքս ալ մոռնալով ըսաւ. «Ոչ ինծի պատմածներդ տեսար, ոչ ալ գլխս տեսնելու եկար. վերադարձէք ձեր տեղը»։ Այո, Տիգրանակերտի Հայերուն կոտորածներն ու տեղահանութիւնը ահա այսպէս կը գործադրուէին։

ՅԱՌԱՋ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՇԱՌԼ ՀԵՌՆԻԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Տարի մը անցաւ արդէն։ Վիլէօրպանի սրահներէն մէկուն մէջ, հայկական եռեկոյթի մը ընթացքին, բեմին վրայ, քաղաքապետ – երեսփոխան Շառլ Հեռնիւ, ազգային պաշտպանութեան նախկին նախարար, զոհ կ՚երթար սրտի տագնապի մը։

Հայերը կը կորսնցնէին ճշմարիտ, անկեղծ բարեկամ մը՝ որ չէր խնայած երբեք իր օժանդակութիւնը մեր դատին՝ Թուրքիոյ հանդէպ։ Աւելի գործնական գետնի վրայ օգնած էր, զանազան ձեւերով, իր հայածնունդ քաղաքացիներուն։ Անոր կը պարտինք Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տան գոյութիւնը։

Այս դժբախտ տարելիցին առթիւ, տեղի ունեցան քանի մը յիշատակի հաւաքոյթներ։ Իր անունով պիտի մկրտուէր, Հանրապետութեան նախագահին կողմէ, քաղաքին մէկ հրապարակը։ Այդ յետաձգըւեցաւ, պատերազմին պատճառաւ։

Վիլէօրպանի Հայերը եւս ուզեցին ոգեկոչել իրենց բարեկամ քաղաքապետին յիշատակը։ Քաղաքապետութեան անդամ Վարուժան Գրիգորեանի առաջնորդութեամբ, ծաղկեփունջ մը դրուեցաւ շիրիմին վրայ։ Աղօթեց Իսահակ խչկր. քհնյ. Հեքիմեան։ Տեղի ունեցաւ նաեւ հոգեհանգստեան արարողութիւն Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ՝ ուր ներկայ էր Վիլէօրպանի նոր քաղաքապետը, Պ. Շապրու։

Վ. Մ.

ՀՈՂԱԹԵՐՈՒՔ

(Cannot be sure — heading reads:) ՀՈՂՎՐՏԻՔ

ՕՀԱՆ ՏԱԼՈՅԵԱՆ

Կատանի հայ գաղութը եւ ՀԲԸ Միութեան տեղւոյն մասնաճիւղը կը սգան իրենց ամէնէն հին անդամներէն Օհան Տալոյեանի մահը որ պատահեցաւ Յունուար 21–ին։

Ան ծնած էր Խարբերդի Դատէմ գիւղը 1898–ին ու 1925–էն ի վեր Կատան հաստատուած ուր երկար տարիներ աշխատած էր գործատան մէջ։ Սիրուած ու յարգըւած բոլորին կողմէ, դարձած էր իր բնակած թաղամասին սիրելի Բէքէն։ Տարիներու ընթացքին վարած էր ՀԲԸՄեան ատենապետի պաշտօնը։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Յունուար 23–ին տեղւոյն Փրանսական տաճարին մէջ, իր յիշատակը յարգող հայ եւ օտար բազմաթիւ բարեկամներու ներկայութեամբ։ Արարողութիւնը կը գլխաւորէր Գարեգին վրդ. Պեքճեան իր հետն ունենալով Մակար քհնյ. Նաճարեանը. երգեցողութիւնը կը կատարէր Մարսէյլի Սահակ. Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Խաչիկ Եըլմազեանի։ Պատուելի Զօրագետեան և Գարեգին վրդ. իրենց մահախօսականներով չեշտեցին հանգուցեալին ազգային գործունէութիւնը։ Ապա դագաղը առաջնորդուեցաւ Կատանի գերեզմանատունը ուր ամփոփուեցաւ ընտանեկան դամբարանին մէջ։

Յիշատակդ անթառամ կը մնայ մեր սիրտերուն մէջ սիրելի Օհան։

ՄԿՐՏԻՉ ՓԻԹԻՆԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՓԼՈՎՏԻՒԻ Հայ Մշակոյթի Տուն հասած է, Յունուար 3, Հիւսիսային Յունաստանի Կապոյտ Խաչի ու հայկական եկեղեցիներու վարչութիւններուն կողմէ ղըրկուած օգնութիւնը։ Սելանիկէն երկու բեռնակառքերով փոխադրուած 14,5 թոն սննդամթերքին (ալիւր, շաքար, լուբիա, ձէթ, բրինձ...) ու 35 քկ. դեղօրայքին մէկ մասը նախորդ օրը արդէն հասած ու բաշխուած էր Փազարճիքի հայութեան։ Փլովտիւի բոլոր Հայերը եկած ու ստացած են իրենց ծրարները, նուէրներ տարուած են նաեւ հիւանդներու եւ անկարողներու տուները։ Յունաստանէն եկած հիւրերը այցելած են տեղւոյն Հայոց գերեզմանատունը։

***

ԲԻՐԼԱՅԻ քաղաքապետական թատրոնին մէջ, Յունուար 20–ին նշուած Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան հարիւրամեակին ներկայ եղած է շուրջ 1000 հոգի։ Գեղարուեստական յայտագրով հանդէս եկած են «Համազգային»ի երգչախումբն ու պարախումբը։ Օրուան նախագահ Միհրան Քիւրտօղլեան հանդէս եկած է բացման ու փակման խօսքերով, կարդացուած են երեք յարանուանութեանց, Կապոյտ Խաչի, Հ. Մ. Ը. Մ.–ի, յունական կուսակցութեանց եւ այլ կազմակերպութեանց ողջոյնի խօսքերը։ Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի ներկայացուցիչ Հրայր Մարուխեան, մէկ ժամ տեւած իր խօսքին մէջ անդրադարձած է կուսակցութեան անցեալին, գործունէութեան, Հայաստան - Արցախի իրադարձութիւններուն, Հ. Յ. Դաշնակցութեան երկիր վերադարձին ու ապագայ հեռանկարներուն։

***

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ Էջմիածնական թեմի առաջնորդարանի հանդիսարահին մէջ, Նոյեմբեր 30, տեղի ունեցած է Խաչիկ Դաշտենցի 80-ամեակին նուիրուած երեկոյթ մը՝ կազմակերպութեամբ Թէքէեան Մշակութային Միութեան։ Գրողին կեանքին ու գործունէութեան մասին խօսած է Մոնրէալէն ուսուցիչ եւ գրագէտ Մանուէլ Քէօսէեան։ Օրուան երկրորդ բանախօսը՝ տոքթոր Հրանդ Մարգարեան ներկայացուցած է Խաչիկ Դաշտենցի թարգմանական գրականութիւնը։ Մերթ ընդ մերթ կատարուած ընթերցումներու եւ արտասանութիւններու կողքին, գասախօսութեամբ հանդէս եկած է նաեւ «Թէքէեան»ի մասնաճիւղին ատենապետուհին, Խաչիկ Դաշտենցի աղջիկը՝ Անահիտ Դաշտենց - Թիւրապեան։ Հուսկ խօսք առած է առաջնորդ Խաժակ Եպիսկոպոս Պարսամեան։

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ առաջնորդանիստ եկեղեցիին մէջ Ծննդեան տօնակատարութեան առնթեր, Հայրապետական կոնդակով մանիշակագոյն փիլոն կրելու իրաւունք շնորհուած է Եկեղեցւոյ Հովուոր Հոլիւ Բարթող քահանայ Արքաճեանի՝ որ միանգամայն Գանատայի առաջնորդի փոխանորդ նշանակուած է։ Հայրապետական կոնդակով պատուած է նաեւ գաղութին երկար տարիներ ծառայած Սուրէն եւ Էլզա Աքքիպրիթեան ամոլը։ Աւելի քան 1500 հոգիի ներկայ եղած արարողութեանց աւարտին, սիրոյ սեղան մը տեղի ունեցած է Եկեղեցիին «Մարի Մանուկեան» սրահին մէջ։

***

ՆԱՌԼԸԳԱԲՈՒԻ մէջ, Յունուար 20, տօնուած է Օրթագիւղի Թարգմանչաց Վարժարանի 206-րդ տարեդարձը։ Կրօնական արարողութեանց աւարտին տեղի ունեցած Սիրոյ սեղանին հանդիսավարած է Պ. Նալպանտ։ Վարչական տնօրէնը Հայկ Ասլանեանի կարդացած տեղեկագրէն յայտնի դարձած է թէ երեք տարի առաջ միայն 21 աշակերտ հաշուող վարժարանը ներկայիս 85 աշակերտներու ուսում կը ջամբէ եւ որ մօտ ատենէն այդ թիւը կը բարձրանայ 135-ի։ Ան յայտնած է նաեւ թէ դպրոցը 220 միլիոն լիրայի պիւտճէ մը ունի։ Վարժարանի աշակերտութեան կողմէ կատարուած արտասանութիւններէն ետք Հուսկ բանքը արտասանած է Պատրիարքը։

(Շար. Ա. էջէն)

ժամանակավրէպ եւ սխալ է: Կը յիշէ որ կոլեան 20 տարուան քաղաքականութիւն մը պէտք չէ քօղարկէ դարերու չերտը: Ֆրանսա Ա.էն ի վեր, անցնելով Նափոլէոն Գ.էն մինչեւ գաղթավայրերն եւ հոգատարութիւնները, եթէ Ֆրանսան արաբական աշխարհի մէջ Անգլեւսաքսոններէն անջատ քաղաքականութիւն մը ունեցաւ, անիկա եղաւ պաշտպանելու համար Մարոնի, Հայ, Ալաուիթ, Տիւրզի կամ Պէրպէր փոքրամասնութիւնները Անգլիոյ մը դիմաց, որ կը հրահրէր արաբական ազգայնականութիւնը եւ մեծ միապետութեան երազները: Ճիշդ հակառակը եղաւ կոլիրմը, Փոմփիտուէն սկսեալ Իրաքի օժանդակութիւն՝ չարամիտ փոխվրէժ մը Անգլիայէն, որ այդ երկիրը օգտագործած էր Սուրիոյ վրայ մեր հոգատարութիւնը խափանելու համար, քէն՝ Քէմփ Տէյվիտի առջեւ, մերժում մը տեսնելու որ հոն մեծ չափանիշի վրայ կը գործադրուէր ինչ որ Ֆրանսա սկսած էր, փոքր չափանիշի վրայ Լիբանան Մարոնիներու եւ Տիւրզիներու միջեւ: Մինչել Մարեանի համար, Ֆրանսայի արաբական քաղաքականութիւնը երազ մըն է:

***

Ամերիկեան սպայակոյտի պետին՝ զօրավար Շվարցքօֆի համաձայն, Սատտամ Հիւսէյն շատ ջղագրգիռ մարդ մըն է եւ երեք րժիշկներ զինքը կը խնամեն հանդարտեցուցիչներով,

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, Ուրբաթ եւ Շաբաթ գումարուած է Դաշնակցութեան Խորհուրդի նիստը, որ կատարեալ ձախողութիւն մը եղած է, ոչ մէկ եզրակացութեան կրցած է յանգիլ: «Մոնտ» երկար կ'անդրադառնար Շաբաթ իրիկուն (Փետր. 3/4) առաջին նիստին, ուր կը յիշէր թէ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան մերժած էր արտայայտուիլ Ուրբաթ իրիկուն հեռատեսիլի լրատուութեան յայտագրէն եւ թէ փակուած էր Մոսկուայի հայկական ներկայացուցչութեան իր գրասենեակը: Նոյն առաւօտեան «Լիպերասիոն»ն ալ (Փետր. 2) «Տագնապի Խորհուրդ» կը խորագրէր իր թղթակցութիւնը չեշտելով այդ նիստին ձախող բնոյթը: Ի վերջոյ ոչ մէկ որոշում տրուած է, խօսքն անգամ չէ եղած Մարտ 17-ին համար նախատեսուած հանրաքուէին, որ Միութեան ապագային կը վերաբերի եւ որ գլխաւոր կէտն էր օրակարգին: Ինչ կը վերաբերի Պալթեան Հանրապետութեանց, Գորբաչով որոշած է բարձր մակարդակի զինուորական պատուիրակութիւններ ղրկել: Լեւոն Տէր - Պետրոսեան Շաբաթ գիշեր Երեւան վերադարձած էր: Մոսկուայէն մեկնելէն առաջ, Լեւոն Տէր - Պետրոսեան ընդառաջելով Միացեալ - Նահանգներու դեսպանին հրաւէրին, գացած դեսպանատուն եւ մէկ ժամ տեսնուած էր դեսպան Մեթլոքի հետ, որ առաւելաբար հետաքրքրուած է Հայաստանի եւ ընդհանուր կացութեամբ: Երկուշաբթի առաւօտ, Երեւան կրկին ձիւնի տակ թաղուած էր եւ կը շարունակուէր:

ՏԱՎՈՍԻ մէջ (Զուիցերիա) բացուեցաւ Ուորլտ էքոնոմիք Ֆորումի տարեկան վեհաժողովը, որու պիտի մասնակցէր Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, բայց, Խորհրդային Միութեան ներկայ վիճակը արգելք եղաւ Հայաստանէն իր բացակայութեան: Ծոցի պատերազմն ալ արգելք է որ կարգ մը երկիրներու ղեկավարները իրենց մասնակցութիւնը բերեն տնտեսական այս կարեւոր հանդիպումին, որու գլխաւոր օրակարգերէն մէկն է Խորհրդային Միութեան եւ իր նախկին արբանեակներուն յեղաշրջումը դէպի շուկայի տնտեսութիւն:

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԼԻՈՆ, երեսփոխանական մասնակի ընտրութիւնները ոչ մէկ անակնկալ բերին: 15-րդ թաղամասին մէջ, միակ թեկնածուն (Տիկին Պարզաք քաշուած էր) Ռ. Կալի - Տը Ժան ընտրուեցաւ ձայներու 100%-ով, Լիոնի մէջ ալ՝ Միշէլ Նուար (74,5%) եւ Տիւպէռնար (71,7%): Այս Բ. շրջանին ալ մրցանիշ կոտրեց ձեռնպահութիւնը՝ 70%:

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷԻ Նախագահը կը շարունակէ իր ազատական քաղաքականութիւնը: Սեւերու դէմ խտրական երեք օրէնք եւս ջնջեց եւ խոստացաւ վերջնական ջնջումը Ափարթհէյտի:

ԹՈՒՐՔ ԵՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ երկու պատուիրակութիւններ Կարսի մէջ հանդիպում մը ունեցած եւ որոշած են Արաքսի վրայ կամուրջ մը կառուցանել Թուրքիոյ եւ Նախիջեւանի միջեւ: Կամուրջին շինութիւնը պիտի աւարտի 1992-ին ու որպէս սահմանային անցք կարելի պիտի դարձնէ տնտեսական եւ մշակութային գործակցութիւն մը երկու երկիրներուն միջեւ:

ԹՐՔԱԿԱՆ շրջանակներու խիստ հակազդեցութեան պատճառ դարձած է անգլիացի պահպանողական երեսփոխանի մը Եւրոպայի Խորհուրդին ներկայացուցած տեղեկագիրը. Տէյվիտ Աթքինսըն կ'ըսէ թէ Ծոցի պատերազմին աւարտին Քիւրտերու պէտք է տալ ինքնավարութեան իրաւունքը որ նախատեսուած էր Սեւրի դաշնագիրով: Թուրք ներկայացուցիչները հակազդելով պատասխանած են թէ Սեւրը ետ բերելու նման ջանքերու դէմ իրենք ալ կրնան Օսմանեան կայսրութենէն խլուած հողերը պահանջել: Այդ հողերու գլխաւորներն են Քէրքիւքի, Մուսուլի շրջանները:

ԵՐԵՒԱՆ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՓԵՏՐՈՒԱՐ 2)

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ

Խորհրդարանի նախագահութեան Յունուար 31-ի նիստին որոշուած է Հայաստանի տարածքին վրայ արգիլել Խորհրդային Միութեան Պաշտպանութեան եւ Ներքին Նախարարներու համատեղ որոշման կիրարկումը: Կեդրոնին այդ որոշումը կը նախատեսէր որ Փետրուար 1-էն սկսեալ հանրապետութիւններուն մայրաքաղաքներուն եւ այլ մեծ քաղաքներու մէջ զինուորականներն ու Ներքին նախարարութեան ուժերը համատեղ հսկողութիւն հաստատեն, յանցագործութեանց դէմ պայքար տանելու պատրուակով:

Հայաստանի Խորհրդարանի Նախագահութեան որոշումին մէջ նշուած է թէ այդ հրովարտակը հակասահմանադրական է եւ կիրարկումը կրնայ վտանգել հանրապետութեան ընկերա - քաղաքական իրավիճակին կայունացման գործընթացը:

***

Ժ. ԼԻՊԱՐԻՏԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ԲԱԺՆԻ ՎԱՐԻՉ

Գերագոյն Խորհուրդի տեղեկատուական եւ վերլուծական բաժնի վարիչ նշանակուած է ամերիկահայ պատմաբան եւ քաղաքագէտ, Պոսթընի Զօրեան Հիմնարկի նախկին տնօրէն՝ տոքթոր Ժիրայր Լիպարիտեան:

Բաժինը, համագործակցելով Հայաստանի ու արտասահմանի դիտականներու եւ մասնագէտներու հետ, Հայրենիքի ու Սփիւռքի միջեւ կապեր ստեղծելով, կը նպաստէ Խորհրդարանին գործունէութեան:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

եւ

-1990 — 1991-

Է. ԱՅՎԱԶԵԱՆ - ԳԱՎՈՒՔՃԵԱՆ
ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

ներկայութեամբ մրցանակակիրներ՝

ԶԱՀՐԱՏ-Ի
(Պոլիս)

եւ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ-Ի
(Սան - Ֆրանսիսքօ)

Կիրակի, Փետրուար 10, ժամը 13-ին,
PIZZA OSKIAN ճաշարանը
139, rue Saint Honoré, 75001 Paris
Métro: Louvre ou Palais Royal

Մասնակցութիւն՝ 150 Ֆր.:

Տեղ ապահովելու համար հեռաձայնել՝
45 - 08 - 40 - 39
երեկոյեան, եւ նոյն օրը, տեղւոյն վրայ:

ՆՈՒԷՐ

Տէր եւ Տիկին Ժաք եւ Սեդա Մուրատեան 1000 Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչին (սատանալ «Յառաջ»էն) եւ 4000 Ֆր. «Յառաջ»ին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ.- Ա. Գույումճեան 200 Ֆր.:

***

ՔԱԼԻՒԻՌ.- Մ. Քիթապճեան 200 Ֆր.:

***

ԼԻՈՆ.- Տիկին Ա. Միքայէլեան 200 Ֆր.:

***

ՆԻՍ.- Պր. Սեպուհ Կէտիկ 200 Ֆր.:

***

ՏԼՍԻՆ.- Ռուբէն Կէնճոյեան 100 Ֆր.:

ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի չորս մասնաճիւղերու ընդհանուր ժողովը Շաբաթ, Փետրուար 9, կէսօրէ վերջ ժամը 14.30-ին Մշակոյթի Տան մէջ, բոլոր ընկ. ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

CHAVILLE

Présentation de l'ouvrage

"ARMENIE, J'ECRIS TON NOM"

de
Gérard BEDROSSIAN
et Nicole PRIOLLAUD

le Samedi 9 Février à 20 h 45
Salle de l'église arménienne
6, rue du Père Komitas
92370 CHAVILLE

Diaporama - Dédicace

ROUBEN
Mémoires

Le Vendredi 8 Février
à 20 heures 30

Madame Ter Minassian présentera l'ouvrage

ROUBEN
MEMOIRES D'UN PARTISAN ARMENIEN
Traduit par *Waïk Ter Minassian*

dans la salle de la Maison de la Culture Arménienne
45, rue de la Défense, Issy-les-Moulineaux

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Փետրուար 7, Տօն է Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց՝ 1036 վկայիցն, Որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին (451 թուականին):

Այսօր Անուանակոչութեան տօնն է ՎԱԶԳԷՆ Ա. ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Ծանօթ. - Պետական տնօրինութեամբ, այսօր բոլոր Հայերը - դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր եւ ուրիշներ - կրնան բացակայիլ իրենց դպրոցներէն եւ գործատեղիներէն՝ կրօնական պարտաւորութիւններու համար:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Հինգշաբթի, Փետրուար 7, Սրբոց Վարդանանց Զօրավարաց տօնին առթիւ, Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենայ պատարագ:

Պատարագը կը մատուցանէ Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

Կը նախագահէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

որ վասն քարոզի պիտի կարդայ Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վազգէն Ա.ի կոնդակը տրուած՝ Վարդանանց տօնին առթիւ:

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբին կողմէ տաղերգութեամբ՝ ղեկավար Խաչիկ Երկմաղեանի:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
Tél. : (1) 43. 76. 55. 89

Dans le cadre de ses activités musicales,
a le plaisir de vous inviter
au PREMIER CONCERT
ELEVES-PROFESSEUR
DE GUITARE DE LA M.C.A.
sous la direction de Jean BEUJEKIAN
professeur
Dimanche 10 Février à 16 heures
—— Entrée libre ——

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

Հովանաւորութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ

ՄԵԾԱՐԱՆՔ՝
ԵԿԵՂԵՑԱՆՈՒԷՐ ԲԱՐԵՐԱՐ
ԳԷՈՐԳ ՊԱԳԸՐՃԵԱՆԻ

ԾՆՆԴԵԱՆ 85-ԱՄԵԱԿԻՆ

եւ կեանքին մասին լոյս տեսած գիրքին առիթներով:

Վարդանանց տօնին օրը, Հինգշաբթի, Փետրուար 7, երեկոյեան ժամը ճիշդ 8-ին, Առաջնորդարանի «Նուրհան Ֆըրընկեան» նորակառոյց սրահին մէջ
15 ռիւ Ժան - Կուժօն, Փարիզ

Յետ հանդիսութեան, տեղի կ'ունենայ ընդունելութիւն:

L'U. G. A. B.
a le plaisir de vous convier à sa soirée

Piano - Bar

le samedi 9 février à partir de 22 h 30
au 118, rue de Courcelles, Paris 17e

Nouveau décor
Ambiance musicale

Places limitées et
réservations conseillées
au 45. 20. 03. 18 (semaine)
et au 42. 27. 12. 26 (week-end)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6

MERCREDI
6 FÉVRIER
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.467 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.467

ԾՈՑ

ԻՐԱՆԵԱՆ ՄԻՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ ՀԱՄԱՐ ԴԻՒԱՆԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԺԱՄԸ ԱՆՑԱԾ Է

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՀԵՏԱՊՆԴԷ ԹԵՀՐԱՆ

Երկուշաբթի օր, աւելի մարմին առաւ Թեհրանի բուն նպատակը, վերջին օրերու դիւանագիտական երթուղարձերէն ետք: Նախագահ Ռաֆսանճանի նամակ մը ղրկած էր Սատտամ Հիւսէյնի, տրամադրութիւն յայտնած երթալ զինքը տեսնելու, միջնորդի դեր խաղալու Ուաշինկթընի եւ Պաղտատի միջեւ, դէպի խաղաղութիւն ելք մը գտնելու նպատակաւ: Դիւրին չէ, անշուշտ, գուշակել թէ ի՞նչ յետին միտք ունին Պարսիկները եւ Ուաշինկթըն սկիզբէն իսկ դէմ է: Կ'առարկէ որ Պարսկաստան գործ չունի այս պատմութեան մէջ եւ թէ ուշ է դիւանագիտական կարգադրութիւններու համար, ռմբակոծութիւններու ժամն է, ոչ՝ բանակցութիւններու: Իրանի նախաձեռնութեան զօրավիգ են սակայն Խորհրդային Միութիւնը եւ Միացեալ - Ազգերու ընդհ. քարտուղարը՝ Տէ Քուէյար: Ի՞նչ կ'առաջարկէ պարսիկ Նախագահը: Կ'ըսէ թէ հաշտութեան ծրագրէ մը աւելի «գաղափար» մը պարզած է Սատտամ Հիւսէյնի, ուրկէ մեկնելով կարելի կը դառնայ ծրագիր մը մէջտեղ հանել Իրաքի, Միացեալ - Ազգերու, եւ կարգ մը այլ երկիրներու (Թուրքիա, Փաքիստան, Խորհրդային Միութիւն, Ֆրանսա, Ալժերիա) խորհրդակցութեամբ: Եթէ Իրաքի ղեկավարը ընդունի նման առաջարկ մը, Ամերիկա բաւական ճնշումներու կ'ենթարկուի միջազգային գետնի վրայ եւ նեղը կը մնայ: Պարսիկները շատ լաւատես չեն եւ պարզ է որ իրենց նախաձեռնութիւնը անշահախնդիր բան մը չէ: Ռաֆսանճանի, ինչպէս շրջանի այլ ղեկավարներ, աւելի կը մտահոգուին յետ - պատերազմեան կացութեամբ: Կասկած չկայ որ յաղթանակը չի բաւեր եւ քաղաքական գիտութեանց վարժարանի շրջանաւարտ ըլլալն ալ անհրաժեշտ չէ գիտակցելու համար թէ առեղծուելիք վիճակը ոչինչ լուծած պիտի ըլլայ, ընդհակառակն: Գարթըրի նախկին խորհրդատուն (Զ. Պրզեզինսկի) «Ֆիկաոօ»ի մէջ կը բացատրէ թէ զինակիցներու ամբողջական յաղթանակն ալ Սատտամ Հիւսէյնի գործին կուգայ: Ի՞նչ կրնայ պատահիլ, եթէ այս պատերազմը երկար տեւէ եւ ի՞նչ արդիւնք ձեռք կը ձգուի: Շրջանի անկայունութիւնը կ'աւելնայ, ինչպէս նաեւ Արաբներու ատելութիւնը Միացեալ - Նահանգներու դէմ. ընկերային ծանր խառնակութիւններ Իրաք եւ դրացի երկիրները, գաղթականներ եւայլն, ամերիկեան քաղաքականութեան կեդրոնացում Մերձաւոր - Արեւելքի վրայ, ամերիկացի քաղաքացիներու զօրակցութեան նուազում որեւէ զինուորական ձեռնարկի:

Բազմաթիւ յօդուածներ լոյս կը տեսնեն այս առընչութեամբ, քանի «ախորժակները» բացուած են: Այլեւս յստակ է որ Իրաք եւ Իրան համաձայնութիւն մը ունին (գաղտնի՝ ստորագրուած Օգոստոս 25-ին): «Լա Սիխս» ժընեւի թերթն ալ մանրամասն կը խօսի այս մասին: Օդանաւերու Իրան հասատառուիլը միայն «տեսանելի կէտն է» սառնակոյտին, համաձայնագիրը գործակցութեան բազմաթիւ այլ կէտեր ունի:

Թուրքերն ալ կը խոստովանին, որ Իրաքէն Անգարա հասած անձնաւորութիւն մը լսած էր նման բաներ, բայց հաւատք չէին ընծայած եւ այդ պատճառաւ ալ չէին հրապարակած: Իրան, այսօր, ապահովութիւն կուտայ որ չէզոք կը մնայ, նոյնիսկ եթէ Թուրքիա որ գործնապէս պատերազմին մէջն է, մտնէ, բայց, Իրաքի հետ պատրաստած է շրջանի աշխարհագրական բաժանում մը: Դեռ կայ Սուրիան, որ իր «Ալզաս - Լոռէն»ը ունի, յանձին Ալեքսանտրէթի Սանճաքին, զոր Ֆրանսա Թուրքիոյ նուիրեց Բ. աշխարհամարտի նախօրեակին: «Ֆիկառօ» (Փետրուար 5) ամբողջ էջ կը նուիրէ այս հարցերուն և Անգարայի որ՝ «պատերազմի վաղորդայնը» կը պատրաստէ: Դամասկոս «պէնքեր» ունի. օրինակ, Անգարա կը մեղադրէ որ Սուրիա ապաստան կուտայ եւ կը քաջալերէ ԱՍԱԼԱ-ի հայ ահաբեկիչները, ՓՔՔ-ի Քիւրտերը: Թուրքիա ձեռք ձգեց որ Սուրիա Պեքաայի շրջանը քշէ այդ «մտահոգիչ» տարրերը: Նոյն էջին վրայ, Ալէն - Ժերար Սլամա գիտել կուտայ. - Դեռ քանի՞ դար հարկ պիտի ըլլայ վճարել Վերսայլի հաշտութեան հետեւանքները, առաւելաբար ծանրանալով քրտական հարցին վրայ: Յօդուածը խորագրուած է «Թշնամի Եղբայրները» (Իրաք, Թուրքիա): Եթէ այն տպաւորութիւնը կը ծագի, որ վաղը, եթէ կարելի է յաղթողի մասին խօսիլ, անոնք կրնան Թուրքիան ու Իսրայէլն ըլլալ առաջին առթիւ, առ այժմ կասկած չի վերցներ որ, պատերազմէն քանի օր ետք, գլխաւոր պարտեալը Ֆրանսան է, որ ամբողջ Մաղրէպը իր դէմ հանեց, միաժամանակ դժգոհ ձգելով Իսրայէլը:

Թուրկուտ Էօզալ չի կասկածիր անգամ «իր յաղթանակէն»: Կ'ըսէ՝ «Թուրքիա մեծագոյն շահողը պիտի ըլլայ այս պատերազմին», Ատլանտեան Ուխտը գիտակցութիւնն ունի այլեւս Թուրքիոյ ռազմագիտական կարեւորութեան: Առ ի երախտագիտութիւն, Պուշ զինուորական գերարդիական նոր կազմածներ պիտի ղրկէ: Կառավարութեան մէկ անդամն ալ կը յայտարարէ. - «ԻԱ. դարը Թուրքերու դարը պիտի ըլլայ»:

***

Ճակատը, անխնայ ռմբակոծութիւնները կը շարունակուին ու ռումբեր կը տեղան, սկզբունքով միայն ռազմական կէտերու վրայ: 44 հազար թռիչքներ կատարուած են Յունուար 16-էն ի վեր, ռմբակոծելու համար Իրաքը: Ընդհանրապէս, ամէն օր կ'ըսուի թէ գրեթէ ամբողջովին խորտակուած են իրաքեան օդուժը եւ նաւատորմը, բայց, չի թուիր որ Իրաք ծունկի կուգայ: Զինուորներն ալ, երեւի շատ չեն ազդուիր ամերիկեան հոգեբանական պատերազմէն (հազարաւոր թռուցիկներ կոչ ընելով որ յանձնուին):

× Ճետտայի մէջ (Սաուտի Արաբիա) առաջին անգամ ըլլալով հակամերիկեան ոճրափորձ մը գործուած է, երկու Ամերիկացի եւ պահակ մը վիրաւորուած են իրենց կառքին վրայ պարպուած գնդակներէն:

× Անգարայի մէկ արուարձանին մէջ, պայթում մը տեղի ունեցած է առջի օր: Երկու մեռեալ կայ եւ բազմաթիւ վիրաւորներ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ օդակայանը պատահած արկածին զոհերու թիւը բարձրացաւ: Բախում մը տեղի ունեցած էր 737 Պօյինկի մը եւ վարձուած օդանաւի մը միջեւ եւ 33 մեռեալ կայ: Հաստատուեցաւ որ միաժամանակ երկու օդանաւերու էջքի արտօնութիւն տրուած է, նոյն գօտիին մէջ:

ԻՏԱԼԻՈՅ Համայնավար Կուսակցութիւնը իր մահկանացուն կնքեց իր հիմնադրութենէն 70 տարի ետք: 75-ի դէմ 807 ձայնով եւ 322 ձեռնպահութիւն, իր տեղը կը գրաւէ Ձախի Դեմոկրատ կուսակցութիւնը:

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ բացը չի բարելաւուիր, ընդհակառակն: 1990-ին 9 միլիառ ֆրանքի հասած էր եւ 17 միլիառ կը նախատեսուի 1991-ի համար:

ԷՏՈՒԱՐ ՍԱԳԸԶ ընդհանուր նախագահը ԻՒՔԼԱՖ - ՌՈՒՍԷԼ ֆրանքեւգերման (Հէօքսթ) դեղօրայքի հաստատութեան, Երեքշաբթի իրիկուն Եւրոպա 1 կայանէն կ'արտայայտուէր «վճռող» (Տէսիտէօր) յայտագրին մէջ: Ծանօթ է որ Էտուար Սագըզ, բժիշկ, գիտութեանց տոքթոր, երկար տարիներ նուիրուած է հետազօտութեան նախքան անցնիլը Ռուսէլի գլուխը, որ հսկայ բարգաւաճում արձանագրած է իր տնօրէնութեան տակ: Տոքթ. Էտուար Սագըզ Եւրոպայի ամէնէն համբաւ վայելող մասնագէտներէն է ներծոր գեղձերու (անտոքրինոլոժիսթ):

ՄՈՍԿՈՎԵԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԷՆ

«Արմէնփրէս» Յունուար 18 / 22-ի հաղորդումով («Յառաջ» 26 / 27) արձագանգած էր Մոսկուայի հակահայ նոր մէկ տրամադրութեան ու անկէ թելադրուած գործնական քայլին: Խորհրդային քարոզչութեան սպասարկութիւնը կը ջանար համոզել արեւմտեան ոչ կառավարական կազմակերպութիւններ որ Հայաստանի աղէտի գօտին անապահով շրջան էր ու պէտք է վերջ տային հոն տարուած իրենց աշխատանքին: Այս լուրը տեղ գտած է նաեւ «Քուրիէ էնթէրնասիոնալ» շաբաթաթերթին Յունուար 31-ի թիւին մէջ: Հոն աւելցուած է նաեւ թէ Հայաստանի Արտաքին յարաբերութիւններու յանձնախումբը ձեռք անցուցած է վերի քարոզչութեան բնագրին մէկ պատճէնը: Շաբաթաթերթը կ'ըսէ թէ եթէ արեւմտեան կազմակերպութիւնները անսան Մոսկուայի, ալ աւելի պիտի ծանրանայ աղէտի շրջանին վիճակը:

Նոյն սիւնակին մէջ յաջորդական երկու լուրեր նոյնպէս կը մատնեն Մոսկուայի կեցուածքը որ բաւական շեշտ հեռաւորութեան մը վրայ է վերակառուցումի սկզբունքներէն, յատկապէս հրապարակայնութենէն: Բժշկական պարբերաթերթին վերջին թիւը լոյս տեսած է սպիտակ էջով մը. խմբագրութիւնը ուրիշ ճար չէ գտած: Խմբագրին օգնականը հրաւիրուած է Առողջապահութեան նախարարութիւն, ուր իրեն տրուած է խմբագրային նոր ուխտը որուն պատրաստութեան մասնակից չէ եղած խմբագրութիւնը, այլ ան միայն ընդունուած է թերթին հիմնադիրներուն կողմէ: Աւելի տարօրինակը այն է որ հոն խմբագրութեան իրաւունքներուն առընչուած յօդուածը պարզապէս ջնջուած է: «Այս ծրագիրը մամուլի խորհրդային օրէնքին բիրտ բռնաբարումն է. Նպատակ ունինք Գերագոյն Խորհուրդի հրապարակայնութեան յանձնախումբին դիմելու» կը յայտարարէ թերթին գլխաւոր խմբագիրը: Սակայն այնպէս կը թուի որ գրաքննութիւնը արդէն բաւական ճամբայ կտրած է, ետին ձգելով հրապարակայնութիւնը:

Միայն մամուլի ասպարէզը չէ որ թիրախ է գրաքննութեան. խորհրդային ազգային ձայնասփիւռ - հեռատեսիլի նոր նախագահը հեռատեսիլը «ապաքաղաքականացնելու» պատրուակին տակ պայքար բացած է ազատ ու անկողմնակալ տեղեկատուութեան դէմ: Այս կիրարկութեան անմիջական ազդեցութիւնը այն եղած է, ինչպէս կ'ըսէ «Քուրիէ էնթէրնասիոնալ», որ լուրերու երեկոյեան «Վրէմիա» յայտագիրը անմիջապէս վերադարձած է բրեժնեւեան ոճը...:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1 / 2)

ԱՄԷՆԷՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆԸ՝ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ – ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Գիտաթէքնիք ստեղծագործութեան «Էլթոն» երիտասարդական կեդրոնի ընկերաբանական խումբը ժողովրդականութեան չափանիշը պարզելու նպատակով Երեւանի մէջ հեռաձայնային հարցախոյզ մը կազմակերպած է: Հայաստանի Երիտասարդական Միութեան «Էպոխա» ռուսերէն շաբաթաթերթը հրատարակած է հարցախոյզին արդիւնքներուն մէկ մասը: Եղած էին երկու հարցում՝ «Հայաստանի քաղաքական գործիչներէն ամէնէն աւելի որո՞ւն կը վստահիք» եւ «Հայաստանի ո՞ր քաղաքական կուսակցութեան կամ հանրային կազմակերպութեան կողմնակից էք»:

Հարցումներուն պատասխանած է 330 հոգի (179 կին, 151 այր): Տարիքի, կրթութեան, մասնագիտութեան եւայլնի մասին տուեալներ չկան:

Քաղաքական գործիչներու շրջանակին մէջ մրցակից չունի Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, որուն ի նպաստ՝ արտայայտուած է հարցապնդուողներու 40%-ը: Նախագահին յաջորդող երեսփոխանին՝ Պարոյր Հայրիկեանի ժողովրդականութիւնը 7,6% է:

Քաղաքական կազմակերպութիւններու մէջ ամենաբարձր համեմատութեան կը հասնի Հայոց Համազգային Շարժումը՝ 22%: Ազգային Ինքնորոշում միաւորումը, Դաշնակցութիւն եւ Ռամկավար Ազատական կուսակցութիւնները գրեթէ հաւասար ժողովրդականութիւն կը վայելեն, յաջորդաբար 28, 25 եւ 23 հոգի, կամ 8, 8 եւ 7 առ հարիւր: Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան վստահութիւն յայտնած են պատասխանողներու 3,3%-ը:

Բնապահպան բազում խնդիրներ ունեցող Հայաստանի մէջ, զարմանալի կերպով Կանաչներուն ի նպաստ արտայայտուած է միայն հինգ հոգի, այսինքն 1,5%:

Բաւական մեծ թիւ կը կազմեն անոնք որոնք չեն վստահիր քաղաքական գործիչներէն ոեւէ մէկուն (51 հոգի՝ 15,7%) եւ չեն պաշտպաներ որեւէ կուսակցութիւն (91 հոգի՝ 27,6%): Ուշադրութեան արժանի այս դիրքորոշումը հասկնալի է մանաւանդ խառնակ այս ժամանակներուն, սակայն մտահոգիչն այն է որ պատասխանողներուն մեծ տոկոսը՝ 18% եւ 17%, չէ կրցած պատասխանել հարցումներուն:

***

ԱՐՑԱԽ ԶՈՀ ՄԸ ԵՒՍ

Ադրբէջանցի զինեալ յելուզակներուն զոհը դարձած է վերջերս Աշխապատէն (Թիւրքմէնիստան) վերադարձած ու Արցախի Մարտունի քաղաքը հաստատուած Ամիր Նասիրեան, զոր Յունուար 28-ի երեկոյեան գնդակահարած են իր տան առջեւ: Յանցագործները նռնակ մըն ալ նետած են Ամիր Նասիրեանի տան մէջ:

Յանցագործներէն մին պայթիւնէն վիրաւորուած ու ձերբակալուած է:

***

«ԱՐԱՄ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ՅՈՒՇԵՐԸ

«Արեւիկ» հրատարակչութիւնը լոյս ընծայած է «Արամ Մանուկեանի յուշերը» երկհատորեակը: Երկար տեւէց է կը սպասուէր այս գիրքին որ ճշգրիտ եւ լայն գաղափար կրնայ տալ Արամի մասին:

ԿԱՍԿԱԾԵԼԻ ՄԵՐՁԵՑՈՒՄՆԵՐ

ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Բ.

- 3 -

Գամ հիմա գիս չատ աւելի հետաքրքրող այն միւս հարցին, որ է՝ «գրելաձեւ»ի հարցը։ Հոս ալ պէտք է զանազանել սակայն ուղղագրութեան եւ հնչիւնադարձութեան հարցերը։ Ինչ կը վերաբերի ուղղագրութեան, ամէն ինչ պարզ է։ Մօտ 70 տարի առաջ Հայաստանի մէջ կատարուած «բարեկարգութիւնը» նպատակ ունէր չատ գիտակցուած կերպով՝ Սփիւռքը Հայաստանէն հեռացնել, եւ երկրորդ հանգրուանի մը՝ զայն արմատէն չորցնել։ Պէտք է ճշմարտութիւնը խոստովանիլ համայնավար նորահաստատ վարչակարգին այս սադայէլական ծրագիրը լայն համեմատութեամբ յաջողութեամբ պսակուեցաւ։ Կատարուեցաւ նոյնիսկ ամէնէն սարսափելին՝ Սփիւռքը ինքն իրմէ հեռացաւ, չհասաւ երբեք իր ինքնագիտակցութեան, ու այսօր՝ ինքզինքը ժխտելէ զատ՝ ուրիշ որեւէ բանի անկարող է։ Եթէ ինքնագիտակից ըլլար՝ չէր ապարտեր ու աղճատեր իր լեզուին՝ արեւմտահայերէնին դիմագիծը։ Բայց ամէն ինչ կարգով։

Պիտի կենամ նախ բաւական երկար՝ հնչիւնադարձութեան հարցին վրայ, որովհետեւ անոր չուրջ է որ լեզուական ինքնաճանաչումի պակասը ամենասուր կերպով կ'արտայայտուի։ Յայտնի է թերեւս ընթերցողին Մոնրէալի «Հորիզոն» շաբաթաթերթի ձեռնարկած ինքնայատուկ բարեկարգութիւնը, որուն գլխաւոր կէտերն են՝ 1) Համակարգայնօրէն կիրարկել դասական ըսուած կամ կարծուած տառադարձութիւնը, օտար անուններու եւ օտար բառերու պարագային, 2) մտցնել յաւելեալ բարեփոխութիւններ, որոնցմէ ամէնէն աչքառուն է «ատիկա» ցուցականը «ադիկա» ձեւին վերածել այն պատճառաբանութեամբ որ երկրորդ դէմքի ցուցականն է, ու դէմքերու յաջորդական յատկանիչներն են՝ ս, դ, ն տառերը (4)։ «Ադիկա»ի նման այլանդակութիւններու չուրջ վիճիլը ապարդիւն է։ Նոյնիսկ եթէ ասկէ 124 տարի առաջ, 1866-ին հրատարակուած* իր Հայերէն լեզուի քերականութիւն կոթողային ու վերջնական գործով, Արսէն Այտընեանը դատապարտած չըլլար ճիշդն ու սխալը, յիշեալ բարեփոխութիւնը պիտի չդադրէր ծիծաղելի ըլլալէ։ Ծիծաղելի է որովհետեւ հիմնուած է ո՛չ թէ լեզուի գիտութեան եւ լեզուի օրէնքներուն վրայ, այլ լեզուն գաղափարի մը պատշաճեցնելու ձգտումին վրայ։ Այդ գաղափարը կը թելադրէ որ մերձեցման սիրոյն արեւմտահայերէնն ու արեւելահայերէնը նոյն ձեւով գրուին հետեւաբար՝ արեւմտահայերէնի հնչումը չյարգուի։ Թո՛ղ որ «ատիկա» ձեւը գոյութիւն չունի արեւելահայերէնով, հետեւաբար՝ մեծ «վտանգ» մը չի ներկայացներ։ Կը կրկնեմ ուրեմն՝ ամբողջ հարցը կը կայանայ արեւմտահայերէնի հնչիւնակարգը յարգելուն կամ չյարգելուն մէջ։ «Ադիկա»ի հարցը վիճաբանութեան չի կարօտիր։ Մնաց օտար բառերու տառադարձութեան դժուարութիւնը։

Լ. Զէքիեան կը գրէ՝ «մինչեւ անցեալ դարու կէսերը եւ նոյնիսկ մինչեւ 80-ական թուականները մօտաւորապէս՝ պայթական եւ հպական բաղաձայնները վերածուած են, առհասարակ, ըստ դասական հնչիւնկարգին...։ Վերջին երեսնամեակի ընթացքին սկսած է բաւական ընդհանրանալ, երբ հնար է շնչեղներու կիրառումը...»։ Այս երկու նախադասութիւններուն մէջ ինչ որ կ'ըսուի սխալ է։ Զանազան պատճառներով, բայց ամէն պարագայի սխալ։

Կ'արժէ մանրամասել։

1) Ընթերցողը կը հրաւիրեմ Հ. Աճառեանի «Հայոց Գրերը» գրքին մէջ «Մեսրոպեան գրերի հնչումը կամ արժէքը» վերնագրուած գլուխը կարդալու (5), նախ որպէսզի անդրադառնայ թէ որքա՛ն բարդ է 5-րդ դարու հայերէնի հնչիւնակարգի վերակազմութիւնը։ Մեզ հետաքրքրողը անշուշտ պայթուցիկ բաղաձայններու խումբն է, որ 5-րդ դարէն մինչեւ 20-րդ դար՝ կրած է յայտնի բարեշրջում մը, այն օրէնքին համաձայն որ «մեր պայթուցիկները ձայնի կողմից հետզհետէ տկարացել են, իսկ շնչի կողմից հետզհետէ զօրացել»։ Քանի որ 5-րդ դարէն կը մնայ միայն պաշտօնական լեզուն, բացարձակապէս անկարելի է գիտնալ թէ կայի՞ն արդեօք տարբեր արտասանութիւններ։ Աճառեան, յիշեալ գլուխի վերջաւորութեան, կը յիշէ սակայն որ իր մէկ աշխատասիրութեան մէջ (6), երեւան բերած է «թրթուն»ի տեղ «հնչեղ խուլ» արտասանութիւնը, ու կ'աւելցնէ՝ «ճիշդ այսօրուան Պոլսի գրականին պէս»։ Բայց կարելի է նաեւ յիշել փրոֆէսօր Ֆէյտիի հատորը՝ Considérations sur l'alphabet arménien de Saint Mesrob (7), ուր մեծայարգ դասախօսը կը պաշտպանէ տարբեր արտասանութիւններու գոյակցութեան դրոյթը (8)։

2) Դասական հայերէնի հնչիւնային եռաստիճան համակարգը ամէնէն ուշը 11-րդ դարուն կատարեալ բարեշրջումի ենթարկուած է արեւմտեան բարբառներուն մէջ։ Կիլիկեան հայերէնին մէջ (որ գրական լեզուի մակարդակին կը բարձրանայ 12-րդ դարուն), ֆրանսերէն constable բառը կը գրուի «գոնդստապլ», bailli կը գրուի «պայլ», եւ մասամբ նորին (9)։ Ուրեմն ըստ ամենայնի՝ ճիշդ չէ՛ ըսելը որ «մինչեւ անցեալ դարու կէսերը ... բաղաձայնները վերածուած են, առհասարակ ըստ դասական հնչիւնակարգի», եթէ ատով թելադրուի որ միշտ այդպէս եղած է։ Ու կ'ըսեմ՝ «ամէնէն ուշը 11-րդ դարուն», որովհետեւ ասկէ առաջ կան բնականաբար հնչիւնափոխութեան հետքեր, եւ Կիլիկիոյ Հայերը մէկ օրէն միւսը չորոշեցի՛ն իրենց հնչիւնակարգը փոխել, աննախընթաց քմահաճոյքի մը հետեւանքով։ Այս բոլորը գիտէ անշուշտ ինքը՝ Լեւոն Զէքիեան։ Բայց կը պատահի երբեմն, որ գիտութիւնը ի սպաս դրուի կանխակալ գաղափարի մը։

3) Կիլիկեան շրջանին իսկ սակայն՝ միջին հայերէնի հնչումը, որ արեւմտեան բարբառներու հնչումն էր, միշտ չէ որ կը կիրարկուի հնչիւնադարձութեան կամ տառադարձութեան մէջ։ Ի զօրու է նոյն շրջանին, եւ զուգահեռաբար՝ նաեւ դասական հնչիւնադարձութիւնը։ Ինչո՞ւ։ Պատասխանը պարզ է։ Միջին հայերէնի կողքին՝ դասական հայերէնը կը շարունակէ պահել իր բոլոր իրաւունքները։ Մենաշնորհեալ շրջան մըն է այս մէկը, ուր երկու գրական լեզուներ կը գոյակցին (գրաբար, միջին հայերէն), գործածուելով տարբեր գաւառներու մէջ (խօսքը աշխարհագրական գաւառներու մասին չէ, եթէ հարկ կայ ճշդելու), դասականը՝ կրօնական համալսարաններուն, միջինը՝ աշխարհական դպրոցներուն ու վարչական մեքենային մէջ։ Պէտք է եզրակացնել որ հնչիւնադարձութիւն կամ տառադարձութիւն ըսուածը անմիջական կապ չունի իսկապէս հնչուածին կամ լսուածին հետ։ Գրական լեզուի մը համակարգն է որ կը պարտադրէ տառադարձութեան օրէնքները։ Գրաբարը ունէր իր օրէնքները, եւ մարդիկ կը շարունակէին մեքենաբար այդ օրէնքներուն հետեւիլ երբ գրաբար կը գրէին, անկախաբար իրենց լսածէն / հնչածէն։ Միջին հայերէնը կրցած է իր մարզին մէջ ի՛ր օրէնքները պարտադրել, մօտ երկու դար, ու չքացած է առ յաւէտ իբր գրական լեզու։

4) 19-րդ դարուն է որ գրաբարը կ'ապրի իր իսկական ոսկեդարը։ Երբեք այդքան գիրք չէ գրուած, այդքան գրականութիւն չէ մշակուած, այդքան գործ չէ թարգմանուած գրաբարով, որքան այդ շրջանին, ըսենք՝ 1820-էն մինչեւ 1870։ Այդ երեւոյթը կրնայ մեզի ժամանակավրէպ ու նոյնիսկ անհեթեթ թուիլ, բայց երեք սերունդ Մխիթարեան գործիչներ, զոյգ դպրոցներէն, լծուած էին գրաբարի վերածաղկման սրբազան գործին։ Բնականաբար՝ գրաբարը կը շարունակէր ի՛ր տառադարձութեան օրէնքները պարտադրել հակառակ անոր որ Մխիթարեան Հայրերը ջախջախիչ մեծամասնութեամբ՝ արեւմտահայ էին։ Եթէ այսօր Ամերիկա ու Իտալիա կը գրենք, պատճառը պէտք է փնտռել այդ ժամանակավրէպ երեւոյթին մէջ, որ սակայն իրողութիւն է, որքան ալ ըլլայ զարմանալի։ Մինչ այդ՝ ժողովուրդը խելքը չէր թռցուցած։ Երբ «Իտալիա» կը կարդար, հայերէնով, երբեք ոտք կոխած չըլլալով այդ սքանչելիքներու երկիրը Italia պիտի հնչէր անշուշտ։ Ո՛չ մէկ գաղափար ունենալով բուն հնչումին մասին, պիտի հնչէր ինչպէս որ կը կարդար, այսինքն՝ Idalia։ 1820-էն մինչեւ 1870՝ արեւմտահայ աշխարհաբարը, այսինքն՝ քաղաքացիական լեզուն, այնքան ատեն որ վերջնականապէս չէր պարտադրած ինքզինք իբրեւ գրական լեզու, պիտի վարակուէր բնականաբար գրաբարի սովորոյթներէն։

Մնաց որ այդ վարակումը տարբեր հանգրուաններ ունեցած է, ետ ու առաջ շարժումներով, տատանումներով։ Ատեն մը նոյնիսկ՝ Բազմավէպը կ'որդեգրէ նոր հնչումին համաձայն տառադարձութիւն մը, եւ 1890-ի չուրջ՝ կը վերադառնայ դասականին, յուզիչ մեղայականով մը։ Պոլսական մամուլը ընդհակառակն՝ հակառակ ուղղութեամբ կ'ընթանայ։ Սկիզբը՝ դասականին հաւատարիմ կը մնայ, եւ հետզհետէ կը ձերբազատի անկէ։ 1840-էն առաջ՝ գրեթէ միշտ հնչիւնային տառադարձութիւնն է որ կը գործադրուի «ռամիկ» լեզուով գրուած գիրքերուն մէջ։ Վիեննական Մխիթարեաններուն փորձը՝ դասական տառադարձութիւնը պարտադրելու՝ քանի մը տարիէն աւելի չի տեւեր (10)։

Սխալ է ամէն պարագայի, եւ քիչ մըն ալ անպարկեշտ, կարծել տալը որ մինչեւ 1880 աշխարհաբարի ներքին համակարգը կը հետեւէր ու կը համապատասխանէր դասական տառադարձութեան։ Ընդհակառակն, ինչպէս ըսի՝ Բազմավէպը երկար ատեն կը տառադարձէ ըստ արեւմտեան հնչումին, ու շատ ուշ է որ կը վերադառնայ «դասական»ին (պարզապէս՝ արեւելեանին)։ Դասականը կապկելու սովորութիւնը բարեբախտաբար վերցուեցաւ մէջտեղէն, երբ աշխարհաբարը վերջնականապէս անկախացաւ գրաբարէն, թօթափեց նաեւ քաղաքացիական լեզուի իր քիչ մը ռամիկ հանգամանքը, ու դարձաւ Հայոց միակ գրական լեզուն (11)։

(Շար. 2)

4. - «Հորիզոն»ի Օգոստոս 11-ի թիւին մէջ կը կարդամ՝ «ադիկա արդեօք դըժուարութիւններ չը՞ստեղծեր»։ Այլ տեղ կը տեսնեմ որ գործածուած է «չզգամ» ձեւը։ Փոխանակ բարեփոխութիւններու ենթարկելու մեր լեզուն, խմբագիրները աւելի խոհեմ կ'ըլլային արեւմտահայերէնը գրելով ինչպէս որ ընդունուած է այսօր։ Յօնքը շտկելու տեղ աչքը հանելու պատմութիւնն է։ Միասնութիւնը յարգե՛լ պէտք է նախ՝ մեր (արեւմտահայերէն) լեզուին մէջ ընդունուած ու այլեւս պարտադիր ձեւերը ճանչնալով ու կիրառելով։ Գէշ երազ մը կ'ապրինք։ Մարդիկ միասնութեան մասին կը խօսին, բայց իրենց աչքին առջեւ կատարուած արեւմտահայերէնի վերջնական ձեւաւորումը (կարելի է նոյնիսկ թուականները ճշդել, կատարուեցաւ ան 1950-էն ասդին, Պէյրութի մամուլին մէջ) կ'անգիտանան, ու կը կիրարկեն 75 տարի առաջ Պոլսոյ մէջ գործածուած ձեւերը, երբեմն ալ՝ իրահնար յաւելումներով։ Սթանտարտ արեւմտահայերէնի վերջնական ձեւաւորումին մասին ճիշդ է որ ուսումնասիրութիւն չկայ մինչեւ այսօր։ Բայց հարցը կատարուած եղելութեան անդրադառնալ ու անոր հետեւիլն է։

5. - Երեւան, 1984, էջ 566 - 599։

6. - Հայերէն նոր բառեր հին մատենագրութեան մէջ, Վենետիկ, 1913, էջ 158։ Տե՛ս Աճառեան, նշ. հատոր, էջ 599։

7. - Առաջին հրատ.՝ Վիէննա, 1964, 2-րդ հրատ.՝ Վենետիկ, 1983։

8. - Անցեալ դարու 1886 - 1889-ի թուականներուն է որ իր գագաթնակէտը կը գտնէ արեւմտահայերէնի հնչումին չուրջ վէճը եւ իբրեւ յարակից հարց՝ տառադարձութեան վերաբերեալ բանակռիւը։ Ժամանակակից բոլոր գիտունները մասնակցած են այդ վէճին, սկսելով Հիւպշմանէն եւ Արսէն Այտընեանէն։ Թեր ու դէմ ինչ որ կարելի է երեւակայել իբրեւ փաստարկ՝ հաստատուած է ու ջրուած է յաջորդաբար։ Հասկնալի է որ իմ փափաքս այդ հին վէճին մէջ վերստին մտնել չէ։ Ինչպէս ըսի՝ առիթը պիտի ունենամ ապագային՝ այդ վէճին ներքին տրամաբանութիւնը քակելու, անկախ լեզուաբանական դիտողութիւններէն, որոնք անշուշտ՝ երկրորդական են այդպիսի վէճի մը պարագային։ Ներկայ համագրին մէջ՝ կ'ուզէի միայն զգաստութեան հրաւիրել դրոյթներ պաշտպանողները։

9. - Աւելի երկար ցանկ մը կը գտնէ հետաքրքրուած ընթերցողը Ages et usages de la langue arménienne հատորին մէջ, Փարիզ, 1988, էջ 223։

10. - Այս անցումները, զղջումները, դարձերը կը կարօտին նուրբ ուսումնասիրութեան մը։ Ամբողջ «թղթածրարը» պիտի ներկայացնեմ այլ առիթով։

11. - Վենետիկի Մխիթարեանները մինչեւ 1890 կը թոյլատրեն ժողովրդական հնչումին կիրառումը նոր լեզուին մէջ, որովհետեւ զայն կը նկատեն «ռամկական» լեզու, որուն հետ ու մէջ պէտք չկայ խիստ ըլլալու։ Այդ կեցուածքին ամէնէն աչքառու ներկայացուցիչն է Արսէն Բագրատունին։ Ծրագիրը ժողովուրդի բերնին մէջ հնչիւնային փոփոխութիւն մը յառաջացնելն էր, ինչ որ կը համընկնէր գրաբարը իբրեւ գրական լեզու պարտադրելու ծրագրին հետ։ 50 տարուան վրայ երկարաձգուող այս «յետադէմ» միջադէպը էական նշանակութիւն ունի լեզուի պատմութեան համար։ Շրջադարձը կը կատարուի, երբ կը հասկցուի որ «ռամիկ» նկատուածը դարձած է արդէն իսկ քանի մը տասնամեակներէ ի վեր մեր ժողովուրդի գրական լեզուն։ Տարակարծիք մը եւս ահաւասիկ. Մէկ ու կէս դար՝ տասնեակ հազարաւոր էջեր գրած են Մխիթարեանները արեւմտեան աշխարհաբարով (յիշել 1824-էն 1827 տպուած Ինճիճեանի Դարապատումի 8 ստուար հատորները, 4000 էջ), մօտ ըլլալու համար ժողովուրդին, բայց պահ մը իսկ իրենց մտքէն չանցնելով որ այդ ռամկական լեզուն կրնայ Հայոց գրական լեզուն դառնալ։ Վիէննայի Մխիթարեաններու կեցուածքը, թէեւ աւելի արմատական, չի տարբերիր նախորդէն։ Դասական մաքրամաքուր տառադարձութիւնը փորձած են ներմուծել արեւմտահայերէնի մէջ 1840-ին, ու մտաւորականներու կշտամբանքին, ինչպէս պարզ մարդոց ծիծաղին առջեւ՝ նահանջած են քանի մը տարի ետք։ Այս կրկնակի շրջադարձին պատմութիւնը գրուած է Արսէն Այտընեանի կողմէ, 1888-ին, Հանդէս Ամսօրեայի մէջ։

ՈՐՈ՞Ւ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՂՕՂԱՆՋԷՆ ԶԱՆԳԵՐԸ

«Մոսկովեան Լուրեր» անկախ շաբաթաթերթին Յունուարի վերջին (27) թիւին մէջ լայն տեղ տրուած է Պալթեան Հանրապետութիւններու խռովութիւններուն։ Հոն, վերի խորագրով էջ մըն ալ ստորագրած է Սախարովի այրին՝ Ելենա Պոնէր որ մտահոգութիւն կը յայտնէ Վիլնիուսի, Ռիգայի մէջ կատարուածին մասին։

***

Նստած եմ գլուխս ձեռքերուս մէջ, աչքերս արցունքով վարագուրուած։ Ռիգայէն հեռաձայնեցին։ Երեկոյեան ժամը 10-ին նստած էի գրամեքենայիս առջեւ։ Յետոյ ժամը 11-ին հեռաձայնը հնչեց. Փոնիքսն էր, լատվիացի լրագրող մը։ Ոչ, անկարելի է ատիկա. գլուխս կը ցաւի։ Պէտք է հանդարտիմ։ Հակառակ պարագային պիտի խելագարիմ, կամ...

Սակայն սկիզբէն սկսինք։ Ես՝ Ելենա Պոնէր, ծնած եմ 1923-ին. կիսով հրեայ եմ, կիսով հայ։ Ռուսերէն կը խօսիմ, ռուսերէն կը գրեմ, ռուսերէն կ'երազեմ։ Կենսագրութիւնս արտակարգ ոչինչ ունի։ 1937-էն ի վեր որբ եմ։ Չորս տարի անցուցի բանակին մէջ. Հայրենիքի պաշտպանութիւն։ Պատերազմի հաշմանդամ եմ ու զինուորներուն հանդէպ գութի անսահման զգացում մը ունիմ։ Այդ գութը հոգւոյս խորքերուն մէջ պահուըտած է ու երբեմն կը յայտնուի հեծկլտանքիս հետ, ինչպէս Աֆղանիստանի առաջին օրերուն։

Յետոյ սկսաւ վերակառուցումը. հաւատացինք անոր։ Հաւատացինք կէս վերակառուցումին եւ կէս ճշմարտութեան,

ընտրութիւններուն, որոնք ազատ էին մէկ քառորդով եւ բարեփոխութեան զաւարին որ անկեց էր մէկ / ուԹերորդ տոկոսով: Հաւատացինք որ մէկը, անծանօթ մը պատուար կը կանգնէր...: Ու ամէն բան փառահեղանք անոր որ ճիշդ հասցէն չէր: Չէր, քանի որ պատժիչ զօրաբաժինները անկէ կուգային Սոեփանակերտ կամ Օսեթիա: Մայրեր չէին անոնց ծնունդ տուողները: Մայր մը չի կրնար աշխարհ բերած ըլլալ այդ հրասայլի վարորդը որ Վիլնիուսի մէջ տապալեց Լորեթան:

Չէ, պէտք է հանդարտիմ. պէ՛տք է: Բժշկական հիմնարկէ մը վկայուած եմ եւ չեմ աւարտած լեզուաբանական եւ ռուս գրականութեան ուսումս: Մանկադէտ եմ վաղածին երախաներու: Նորածինի մը առաջին ճիչը ամենամեծ ուրախութիւնս է: Առաւօտուն երբ դարմանատան սպիտակ նրբանցքէն ներս կը մտնէի եւ երախաները կը սկսէին ճչալ ժամը 9-ի մօտ, կ՚անդրադառնայի թէ կը ժպտէի ու պաբելու փափաք կ՚ունենայի: Սակայն այսօր Ցթրատսի մասին ժապաւէն մը ցոյց տուին հեռատեսիլէն եւ փայլերը ծածկեցին Վիլնիուսի զանգերուն ձայնը: Ընկեր Կրավչէնկօ մտադրած էր կ՚երեւի: կամ ան կը ծաղրէ ամբողջ երկի՞րը: Եւ կամ կը կրկնէ Կէօպէլսի օրինակը որ ամբողջ Գերմանիոյ մէջ «Երազներուս կինը» խորագրուած ժապաւէնը ցուցադրել կու տար, Աուշվիցի կիզարաններուն զարշելի հոտը անյայտացնելու համար:

Սակայն պէտք է հանդարտիմ: Լաւ ընտրած էի ասպարէզս եւ երջանիկ էի անով. ինչպէս ամուսինս իր ընտրածով: Կարճ խօսքով, բազմոփոլիթի մը կենսագրութիւնն էր որ վճռեց, չեմ գիտեր ինչու, թէ հողը բնկած էր իր հայրենակիցնե - րուն ոտքերուն տակ: Յօդուած թիւ 190-1. «Կեղծ ու պատիր յերիւրանքներ խորհրդային քաղաքական եւ ընկերային վարչաձեւին դէմ»: Այս յօդուածը ջնջուած էր բայց դատապարտումը մնաց: Թերեւս տխրա ճիշդ էր, որովհետեւ երկու անգամ օրէնքը բռնաբարեցի: Կաշառք տուի: Անտրէյ Սախարովի չիրմաքարին համար էր: Ան թաղուած է մօրս ու եղբօրս քով այն հողին մէջ որ նոյնպէս կաշառքով ձեռք ձգեցի: Գերեզմանատան մէջ ցուցատախտակ մը Ա. Սախարովի շիրիմին կ՚առաջնորդէ: Գրեթէ երբեք առանձին չեմ կրնար ըլլալ հոն: Միշտ մարդ կայ: Մարմարագործատան անօրէնը ինծի ըսաւ թէ մութ մոխրագոյն մարմարը որ ճեղի պէտք էր, ամբողջութեամբ գործածուած էր ՔԱ - ԿԷ - Պէ-ի նոր կեդրոնին երեսապատումին: Փառք աստուծոյ, քարհանքի մը գործաւորները տեղեկանալով մտահոգութեանս, ըսին թէ Սախարովի համար մարմար կը ճարեն ու ճարեցին:

Ռիգայէն հեռաձայնեցին. մեռեալներ կան, չորս հատ: Դարձեա՛լ: Կան նաեւ վիրաւորներ: Դարձեա՛լ: Հեռաձայնը կրկին կը հնչէ: Արդէն հինգ մեռեալ կայ: Տեսագրող Փոտնիքս մեռած է: Կը ճանչնայի զինքը, անգամ մը եկած էր Անտրէյը նկարահանելու: Աստուա՛ծ իմ. խոր-

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԳԱՀԻՐԷԻ «Զայթունքի»ի հանդիսասրահին մէջ, Յունուար 6-ի երեկոյեան, տեղի ունեցած է Հայ գեղարուեստասէր - րաց միջքաղաքային երիտասարդական փառատօնը, որուն մասնակցած են Գահիրէի ու Աղեքսանդրիոյ մշակութային եւ մարզական ակումբներ: Գահիրէի Հ. Բ. Ը. Միութեան ատենապետ Նորայր Տէօվլէթեանի նախագահած գեղարուեստական յայտագիրը բացած է Պրիժիթ Գալըճեան, երիտասարդները հանդէս եկած են արտասանութիւններով, երգուպարով, օրուան բանախօսուհին եղած է Աղեքսանդրիայէն Նուարդ Ճաճեան, իսկ փակման խօսքը ըրած է թեմի առաջնորդ Զաւէն Արքեպիսկոպոս Չինչինեան:

**

ՈՒԱԹԸՐԹԱՈՒՆԻ Ս. Յակոբ եկեղեցիին հանդիսասրահին մէջ, Յունուար 13-ին, գեղարուեստական յայտագրով հանդէս եկած է Հ.Բ.Ը.Միութեան «Մասիս» պարախումբը: Բարեգործականի մասնաճիւղին ատենապետին՝ Սուրէն Մահսեբեճեանի բացման խօսքէն ետք, նախակրթարանի 8 – 13 տարեկան աշակերտները զործադրած են երգ ու պարէ, երաժշտութենէ եւ արտասանութիւններէ բաղկացեալ յայտագիր մը:

**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի «Համազգային»ի ցուցասրահին մէջ, Յունուար 16-ի երեկոյեան տեղի ունեցած է «Հայրենի գոյներ» խորագրեալ Հայաստանցի վեց արուեստագէտներու նկարչական գործերու ցուցահանդէսին բացումը: Ցուցահանդէսի հինգ օրուան ընթացքին վաճառուած են աւելի քան երեսուն նկարներ:

**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ս. Աստուածածին եկեղեցիին սրահին մէջ, Յունուար 19-ի երեկոյեան տեղի ունեցած է բացառիկ համերգ մը՝ նուիրուած Համազգային մշակութային Միութեան երաժշտանոցին բացումին, մասնակցութեամբ գաղութի ծանօթ երաժիշտներուն եւ երաժշտանոցին դասախարակներուն: Գործադրուած է դասական եւ ժողովրդային երգացանկով յայտագիր մը. ներկայ եղած է շուրջ 400 հանդիսատես:

**

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Ս. Աստուածածին եկեղեցիին «Բ. Պետրոսեան» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 16-ին, 300 հոգիի ներկայութեամբ նշուած է Զէյթունի հերոսամարտի 95ամեակը: Զէյթունի Հայրենակցական Միութեան վարչութեան ատենապետ Պօղոս Մելքոնեանի բացման խօսքէն ետք, բանախօսութեամբ հանդէս եկած է «Նաւասարդ» ամսագրի վարիչ-տնօրէն Արմէն Տօնոյեան: Գեղարուեստական բաժնին մէջ հանդէս եկած են արտասանող՝ Յարութիւն Գաբրիէլեան, դաշնակահարուհի՝ Վիքթորիա Աբրահամեան, երգիչ՝ Յովիկ Գրիգորեան:

հեցայ թէ լաւ որ մահացած էր Անտրէյը. ի՞նչ պիտի ընէր: Կը նստէ՞ր օղանաւ: Այո՛: Կը նետուէ՞ր հրասայլերուն առջեւ. այո: Կը մերժէ՞ր Նոպէլեան մրցանակը: այո՛: Ան կը հեգնէր աշխարհի բոլոր մրցանակները: Ընդհանուր գործադուլի կոչ կ՚ընէ՞ր: Այո՛: Ուրիշ ի՞նչ: Աւելի լաւ է որ մեռած է ան: Մեռած, սպաննուածի նման: Այսուհանդերձ մեռած:

Հանդարտէ՛. մտածէ՛: Մտածեցէ՛ք խնդրեմ: Խորհրդային Միութեան զինուորներու բոլոր մայրերը պէտք է անմիջապէս երթան իրենց զաւակները տեսնելու: Պէտք չէ ուշանալ, պէտք է հասնիլ անոնց մարդ սպաննելէն առաջ: Զինուորները անզէն մարդոց վրայ կը կրակեն: Ատիկա դահիճի գործ է: Եթէ ան կրակեց մոլորվացի կամ վրացի աղջկան մը վրայ, կրնաս հրաժեշտ առնել զաւկէդ: Ան այլեւս երբեք քուկդ պիտի չըլլայ: Նոյնիսկ եթէ սեղան նստելէ առաջ ձեռքերը կը լուայ: Երբե՛ք:

Բոլոր կրօնքներու բոլոր կրօնաւորները պէտք է կոչ ուղղեն զինուորներու ծնողքներուն, որպէսզի երթան տեսնեն զաւակնին ու փրկեն անոնց հոգին: Դուք մեծ թիւ կը ներկայացնէք: Քաղաքազօրքէ ոչ մէկ յատուկ զօրաբաժին կրնայ իշխել ձեզի: Որովհետեւ Կաունասի մէկ ջոկատին հրամանատարը ըսաւ վերջերս թէ նախագահը միայն պիտի հրամայէր որպէսզի իւրաքանչիւր քաղաքի մէջ հաստատուած զօրքերը հաշիւը տեսնէին տեղական բոլոր խորհուրդներուն: Ռուսիոյ ամէն անկիւնը: Չեմ խօսիր միայն Ռուսիոյ մասին: Ներեցէ՛ք ինծի Ուկրանիա, Ուզբեկիստան, Խատոնիա եւ նախկին բոլոր «քոյր» հանրապետութիւններ: Ատիկա կը վերաբերի մեր բոլորին:

Մինչ այդ նախագահը կը հանգչի: Արդեօք միւս կիրակիներն ալ այս վերջինին պէ՞ս պիտի ըլլան: Այն տպաւորութիւնը ունիմ որ զանգը կը ղօղանջէ գլխուս մէջ. թէ որո՞ւ համար ատիկա մի՛ հարցնէք:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Լ Ի Ո Ն

ՆԱՐԵԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ Ս. ՅԱԿՈԲ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Կիրակի, Յունուար 27-ին, Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ պատարագիչն էր Նարեկ Եպիսկ. Շաքարեան: Եկած էր Նորվան Եպիսկ.ի հրաւէրով: Լիոնի Եպիսկոպոսը կը ջանայ ամէն առթիւ հոգեւորական նոր դէմքեր ներկայացնել իր ժողովուրդին, այդ կը նպաստէ որ եկեղեցին սովորականէն աւելի լեցուի: Ինչ որ պատահեցաւ նոյն Կիրակին ալ:

Հետաքրքրական էր Դամասկոս ծնած, Հայաստան մեծցած, Շիրակի նախկին առաջնորդին քարոզը՝ ուր ան շեշտը դրաւ մանաւանդ Հայաստանի կրօնական զարթնումին վրայ: Ըստ Նարեկ եպիսկոպոսին, մեծ եղած է աղէտին ազդեցութիւնը ժողովուրդին ներկայ հոգեւոր աշխուժութեան վրայ:

Էջմիածին դժուարութիւններ ունի ներկայիս հոգեւորականներ գտնելու հետեւեալ բացուող եկեղեցիներուն համար: Անցողակի նշեց՝ այդ է պատճառը որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Էջմիածին կանչած է Սէն Թ՚Էթիէնի եւ Վիէնի հովիւ Զաւէն վրդ. Աւետիքեանը: Նարեկ եպիսկոպոս կոչ ըրաւ որ Սփիւռքն ալ, Ֆրանսան մանաւանդ, սաներ ղրկէ Էջմիածնայ ճեմարանը:

Մեծ պէտք կայ հոգեւոր գրականութեան: Երեք օրուան մէջ, քանի մը հազար աւետարան ծախուած է Շիրակի ժողովուրդին:

Ընդգծելէ յետոյ ֆրանսական կառավարութեան արագ օգնութիւնը երկրաշարժէն անմիջապէս վերջ, ըսաւ՝ սխալ է կարծել որ Ֆրանսայի օժանդակութիւնը քիչ եղած է: Լաւատես լուրեր ալ տուաւ աղէտեալ վայրերէն: Կումայրի (Լենինական) դտած է արդէն իր բնակչութեան աղէտէն առաջուան թիւը, շուրջ 250.000 հոգի: Ծնունդներու քանակը բարձր է եւ նորածիններու առողջական վիճակը գոհացուցիչ: Նոյնիսկ մայրութեան սովորական տարիքը անցուցած կիներ չեն զիջիր նոր ծննդաբերութիւններու հոգեբուն առջեւ, որպէսզի աղէտին մարդկային վնասները մասամբ դոցուին:

Թէեւ նախատեսուած վերաշինութիւնը հարիւրէն երեսուն տարողութեամբ միայն ի գլուխ հանուած է, այսուհանդերձ ժողովուրդը կը մնայ հաւատարիմ իր քաղաքին. մեկնողներէն շատեր վերադարձած են եւ վերադարձած են նաեւ աղէտէն անմիջապէս վերջ աղդին անդին ղրկուած արկածեալ կամ որբ երախաները:

Ամփոփ՝ երկրաշարժէն երկու տարի վերջ քիչ շատ յուսադրիչ ներկայացում մը աղէտեալ Շիրակի ներկայ վիճակին: Չէ՞ որ լաւատեսութիւնը յաջողութեան լաւագոյն ազդակն է...:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
Թ Է Ո Դ Ի Կ

7. – ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏ

Վահան Քահանայ Դեղրարեան. – Ծնած 1883-ին, բնիկ, աշխարհական անունը Կարապետ, օծակից Տ. Վարդան Տէր - Խաչատուրեանի: Ինք ալ զերծ չի մնար բանտէ եւ զանակոծումներէ: Տիգրանակերտի զոհերէն միակ վերապրող եկեղեցականը (Կաթոլիկ Հայոց հովիւ Հ. Յովսէփ Ամիրխանեանի նման), քշուեցաւ Հալէպ՝ ուրկէ Մոսուլը, հոնկէ զինուոր ղրկուեցաւ Պոզանթի եւ Զինադադարին Ատանա դառնալով կը քահանայագործէր:

Ս. Կիրակոսի քահանայից դասուն կը պատկանէր նաեւ Տ. Պօղոս Տէր - Պօղոսեան, որ Աղէտի նախընթօրին վախճանած էր անդ եօթանասնամենի:

Զինադադարէն յետոյ, երբ տեղացի Հայութեան բեկորներ կը դառնան հայրենիք, կ՚ունենան իրենց նորընծայ երէցը՝ յանձին

Աշոտ Քահանայի, 1920-ի գարնան ձեռնադրուած Խարբերդի նորընտիր տեղապահ Գիւտ Եպիսկոպոս Մխիթարեանէ:

Կաթոլիկ Հայոց Եկեղեցին էր Ս. Լուսաւորիչ, իսկ առաջնորդը՝

Անդրէաս Գերապայծառ Չէլէպեան.- Ծնած 1848 Յունուար 13-ին Մէրտին եւ հոն ստացած նախնական կրթութիւնը: 1862-ին կ՚ուղարկուի Հռոմ, ուսումը կատարելագործելու, սակայն հիւանդանալով կը դառնայ Տիգրանակերտ՝ ուր կ՚աւարտէ եւ կը մեկնի ծննդավայր, քահանայ ձեռնադրուելով Նազարեան Արքեպիսկոպոսէ: Տարիներ յետոյ, երբ Ֆէրահեան Գերապայծառ կը վախճանի, կ՚ընտրուի Եպիսկոպոս, յաջորդելով հանգուցեալին՝ 1899 Փետրուար 6-ին: Անդրէաս Եպիսկոպոս եղած է բազմամեայ վիճակաւոր Տիգրանակերտի թեմին, արդիւնաւորապէս հովուելով իր հօտը:

Աղէտի օրերուն, Տոքթոր Րէշիտ՝ անոր կեանքը փրկելու սուտակասպաս խոստումներով՝ չորս հազար հնչուն ոսկի կը շորթէ եւ կը պահէ զայն ոստիկանական հսկողութեան տակ: Երբ կրկին կ՚արձակուի աքսորի հրամանը: Գերապայծառին առարկութեան վրայ՝ թէ առանց ստակի մնացած է, կը շնորհուի Պոլսէն դրամ բերել տալու արտօնութիւն, եւ անմիջապէս որ այդ գումարը կը հասնի՝ կուսակալին գրպանը կը մտնէ նորէն: Քաղաքը Լուսաւորչական համայնքէն մաքրուած էր արդէն. մնացորդ բարեկեցիկ ընտանիքներու հետ, ընդ որս Սապաղեանք, Անդրէաս Եպիսկոպոս ճամբայ կը հանուի, իբր թէ դէպի Հալէպ տարուելու համար: Զորս ժամ անդին՝ գետինը կը փորեն եւ ծերունազարդ առաջնորդը մինչեւ վիզը ուղղահայեաց թաղելով կը գլխատեն տապարահար: Վկայակից են իրեն «Անարատ Յղութեան» միաբանութեան հետեւեալ միանձնուհիք՝ այլակերպ տանջանքներով.

Մեծաւորուհի Էմիլիա Պապաեան. – Ծընած 1862 Մարտ 25-ին Կարին, վանք մըտած 1879 Օգոստոս 20-ին, նորընծայ 1881 Հոկտեմբեր 24-ին եւ ուխտեալ 1882 Սեպտեմբեր 25-ին:

Քոյր Մագդաղինէ Իփէքճեան. - Ծնած 1886 Մայիս 27-ին Պոլիս, նորընծայ 1906 Փետրուար 6-ին եւ ուխտեալ նոյն տարւոյն Դեկտեմբեր 6-ին:

Քոյր Կղեմանտին Քէօլեան. - Ծնած 1859 Սեպտեմբեր 7-ին Մարզուան, վանք մտած 1907 Փետրուար 7-ին, նորընծայ 1908 Նոյեմբեր 7-ին եւ ուխտեալ 1909 Դեկտեմբեր 9-ին:

Քոյր Հերմինէ Աֆրիկեան. - Այս չորս միանձնուհիներէն երկուքը քարած են (այսինքն խուժանը պատռելով անոնց շուրջ՝ չնչահեղձ նահատակած է):

Անդրէաս Եպիսկոպոսի կարաւանը կը կազմէին 600 անձ՝ ամբողջովին փճացած զանազան խժդժութիւններով: Մէջերնին էին

Հ. Յարութիւն Վ. Նազաշեան. - Ծնած 1887-ին, բնիկ, ուսած Պոլիս՝ Սէն Լուի եւ քահանայ ձեռնադրուած 1912-ին:

Հ. Լեւոն Վ. Նազարեան. - Ծնած 1877ին Մէրտին, ուսած Տիգրանակերտ եւ քահանայ ձեռնադրուած 1898-ին:

Շրջաններէն եւ ուրիշ վայրերէ՝ հազիւ 250 տնուոր Հայութիւն մը (մեծ մասամբ կին եւ տղայ) կրցած է զերծ մնալ բնաջնջումէ, առ երեւոյթս դենադարձ, փոթորիկն անցնելէ վերջ՝ հովուութիւնը վայելելով հրաշիւք իմն ողջ մնացող հեգահամբոյր

Հ. Յովսէփ Վ. Ամիրխանեանի (40 տարու). – Բախտակից Տ. Վահան Դեղրարեանի:

Աւետարանական Հայոց հովիւն էր

Պատուելի Յակոբ Անտոնեան. - Իր հօտին գլուխն անցած կ՚աքսորուի Գարա - Պաղչէի ճամբով: Ամէնքը միասին կը սպաննուին չարաչար մահերով:

(Շար. 179)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԼԻՈՆ. – Այրի Տիկին Հայկանոյշ Յովակիմեան, Պր Սարգիս Յովակիմեան, Տէր եւ Տիկին Յովհ. Յովակիմեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Մարկոսեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Փետրուար 10-ին, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ - հօր՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆԻ

մահուան Գ. տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ազգականներուն եւ բարեկամներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Ազգատախնամ Ընկերակցութիւնը Նոր Տարւոյ եւ Ծնունդի առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

ՊՊ. Հրաչեայ Զուլհակեան 6000 Ֆր., Դուիթեան 5000 Ֆր., Շառլ Եկէնեան 3000 Ֆր., «Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկ» եւ Պր. Յարութիւն Եկէնեան 2000-ական Ֆր., Պր. Ալէն Հաթօն 1500 Ֆր., Պր. Շառլ Մովսէսեան 1000 Ֆր., Տիկին Աչեա Քոլար եւ Պր. Եդուարդ Խրայրեան 500-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Ֆանարճեան 300 Ֆր., Պր. Յարութիւն Տէվլէթեան 250 Ֆր. եւ Օր. Մառի Պօյաճեան 100 ֆրանք:

ՊԱՐԱՐԱԳ - ՎԻԷՆ

Կիրակի, Փետրուար 10, Բունն Բարեկենդան, առաւօտեան ժամը 10-ին, Վիէնի Սէն - Թէօտոր մատրան մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի Դպրաց դասին կողմէ:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ

Կիրակի, Փետրուար 10, Բունն Բարեկենդանի առթիւ Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենայ հանդիսաւոր պատարագ, զոր կը մատուցանէ հիւրաբար քաղաքս գտնուող Լենինականի - Կումայրի - նախկին առաջնորդ՝

ՆԱՐԵԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՇԱՔԱՐԵԱՆ

որ նաեւ կը քարոզէ:

Երգեցողութիւնները կը՝ կատարուին Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ, առաջնորդութեամբ - ղեկավար՝ Խաչիկ Երըմազեանի,

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 8.40:

Պատարագ ժամը՝ 10:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է 6000 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Փօլ Ախպարեանէ, Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեանէ եւ Պր. Քլօտ Ղազարեանէ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԻՍԻ. - Յ. Շիրվանեան 200 Ֆր.–

**

Փարիզ. - Ժ. Մուրատեան 200 Ֆր.:

**

ՏԻՕՅԼ. - Ոմն 400 Ֆր.:

ՑՈՒՑԱՏԵՍԸ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի չորս մասնաճիւղերու ընդհանուր ժողովը Շաբաթ, Փետրուար 9, կէսօրէ վերջ ժամը 14.30-ին Մշակոյթի Տան մէջ, բոլոր ընկ. ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

**

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Փետրուար 9, ժամը 15-ին Հայ Մշակոյթի Տունը:

ԿՈՉ

ԳԹՈՒԹԻՒՆԸ

բարեսիրական այն կազմակերպութիւնն է որ առողջապահական օժանդակութեան համապարփակ ցանցով մը դեղօրայքի, բժշկական եւ այլ բազմատեսակ ԱՆՎՃԱՐ օգնութիւն կը կատարէ ամէն կարիքաւորի սկսեալ աղէտի գօտիէն:

ԳԹՈՒԹԻՒՆ-ը Հայաստանի այն կազմակերպութիւնն է որուն հսկայական գործին կրնաք ձեր մասնակցութիւնը բերել ուղղակի, պարզապէս ձեր չէքերը ղրկելով դրամատնային հետեւեալ հաշիւին՝

GTOUTIOUN
Union des Banques Suisses
N° 298 845 00 G
B. P. 811 — 1211 GENEVE

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Գարուն Մանկա - Պատանեկան երգչախումբի համերգը

Մարտ 17, Կիրակի, ժամը 15.30-ին
à l'Espace Julien

**

Հայ Ազգատախնամ Ընկերակցութեան տարեկան դաշտահանդէսը՝
Կիրակի, Յունիս 2-ին:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

Հովանաւորութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ

ՄԵԾԱՐԱՆՔ՝
ԵԿԵՂԵՑԱՆՈՒԷՐ ԲԱՐԵՐԱՐ
ԳԷՈՐԳ ՊԱԳԸՐՃԵԱՆԻ
ԾՆՆԴԵԱՆ 85-ԱՄԵԱԿԻՆ

եւ կեանքին մասին լոյս տեսած գիրքին առիթներով:

Վարդանանց տօնին օրը, Հինգշաբթի, Փետրուար 7, երեկոյեան ժամը ճիշդ 8-ին, Առաջնորդարանի «Նուրհան Ֆընէնկեան» նորակառոյց սրահին մէջ
15 ռիւ Ժան - Կուժօն, Փարիզ

Յետ հանդիսութեան, տեղի կ'ունենայ ընդունելութիւն:

ROUBEN
Mémoires

Le Vendredi 8 Février
à 20 heures 30

Madame Ter Minassian présentera l'ouvrage

ROUBEN
MEMOIRES D'UN PARTISAN ARMENIEN
Traduit par *Waïk Ter Minassian*

dans la salle de la Maison de la Culture Arménienne
45, rue de la Défense, Issy-les-Moulineaux

DIMANCHE 10 FEVRIER à 17 h
Salle Cortot
78, rue Cardinet, Paris 17e
Métro : Malesherbes

RECITAL DE CHANT
ASTRIG DEDEYAN

CHANTAL PERRIER - LAYEC
au piano

BERLIOZ - RAVEL - POULENC - GLINKA
TCHAIKOVSKY - RACHMANINOFF - RUBISTEIN
SVIRIDOFF - MELIKIAN - GODOIAN
GANATCHIAN - SADOYAN 1ère audition

Prix des places : 120 F 80 F Etudiant : 50'F
Réservations : 47 50 46 93
Billet en vente sur place le jour même

CHAVILLE

Présentation de l'ouvrage

"ARMENIE, J'ECRIS TON NOM"

de
Gérard BEDROSSIAN
et Nicole PRIOLLAUD

le Samedi 9 Févrierà 20 h 45
Salle de l'église arménienne
6, rue du Père Komitas
92370 CHAVILLE

Diaporama - Dédicace

L' U. G. A. B.
a le plaisir de vous convier à sa soirée

Piano - Bar

le samedi 9 février à partir de 22 h 30
au 118, rue de Courcelles, Paris 17e

Nouveau décor
Ambiance musicale

Places limitées et
réservations conseillées.

au 45. 20. 03. 18 (semaine)
et au 42. 27. 12. 26 (week-end)

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Փետրուար 7, Տօնն է Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց՝ 1036 վկայիցն, Որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին (451 Թուականին):

Այսօր Անուանակոչութեան տօնն է ՎԱԶԳԷՆ Ա. ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈ. ՍԻՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Ծանօթ. - Պետական տնօրինութեամբ, այսօր բոլոր Հայերը – դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր եւ ուսանողներ - կրնան բացակայիլ իրենց դպրոցներէն եւ գործատեղիներէն՝ կրօնական պարտաւորութիւններու համար:

**

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Հինգշաբթի, Փետրուար 7, Սրբոց Վարդանանց Զօրավարաց տօնին առթիւ, Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենայ պատարագ:

Պատարագը կը մատուցանէ Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

Կը նախագահէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

որ վասն քարոզի պիտի կարդայ Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վազգէն Ա.ի կոնդակը տրուած՝ Վարդանանց տօնին առթիւ:

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբին կողմէ առաջնորդութեամբ՝ ղեկավար Խաչիկ Երըմազեանի:

**

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Հինգշաբթի, տօն է Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոյ:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ՔԱՀԱՆԱՅ ՀԷՔԻՄԵԱՆ

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
Tél. : (1) 43. 76. 55. 89

Dans le cadre de ses activités musicales,
a le plaisir de vous inviter
au PREMIER CONCERT
ELEVES-PROFESSEUR
DE GUITARE DE LA M.C.A.
sous la direction de Jean BEUJEKIAN
professeur
Dimanche 10 Février à 16 heures
— Entrée libre —

OFFRE D'EMPLOI
UGAB

UGAB - France recherche secrétaire bilingue français - arménien. Traitement de Texte sur Mac Intosh. Connaissance Secrétariat de rédaction appréciée pour son service de presse.

Ecrire à UGAB-France
11, square Alboni, 75016 Paris
Lettre manuscrite, CV + photo.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Պօմոնի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը կը ներկայացնէ «Զար Ոգին» Յովհաննէս Շիրազ Թատերախումբի կողմէ, Կիրակի, Փետրուար 10, ժամը 15-ին տեղւոյն Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

**

Կապոյտ Խաչի Շավիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը՝ Մայիս 25-ին:

60ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ
ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպուած՝
Փարիզի Շրջանի Արենոյշներուն, Գայլիկներուն եւ Սկաուտներուն կողմէ
մեծ պատրաստութեամբ

Կիրակի, Մարտ 10, ժամը 14.30-ին
SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint-Dominique — Paris 7e
M° Invalides

Ճ ո խ ա ց ո ւ ա ծ   յ ա յ տ ա գ ի ր
Ներկայացումներ եւ պարերգներ հայերէն, Գայլիկներուն, Արենոյշներուն եւ Սկաուտներուն կողմէ, երգեր եւ խաղեր:

— Մուտք 60 Ֆր. —   Պիւֆէ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7

JEUDI
7 FÉVRIER
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.468 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.468

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՆԴԱԿ

Վազգէն ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի ողորմութեամբն Աստուծոյ եւ կամօքն ազգիս,

Եպիսկոպոսապետ եւ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց,

Ծայրագոյն Պատրիարք համազգական նախամեծար Աթոռոյ Այրարատեան Առաքելական Մայր Եկեղեցւոյ Սրբոյ Կաթողիկէ Էջմիածնի

Քրիստոսաւանդ սիրոյ ողջոյն եւ օրհնութիւն հայրապետական Տ. Տ. Գարեգնի Երկրորդին, Կաթողիկոսին Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Տ. Թորգոմայ Արքեպիսկոպոսին, Պատրիարքին Հայոց Սրբոյ Երուսաղէմի, Տ. Գարեգնի Արքեպիսկոպոսին, Պատրիարքին Հայոց Կոստանդնուպոլսոյ, համօրէն արքեպիսկոպոսաց, եպիսկոպոսաց, վարդապետաց, քահանայից եւ սարկաւագաց, թեմական երեսփոխանական ժողովոց, թեմական եւ թաղական խորհրդոց եւ պաշտօնէից եւ սիրեցեալ համայնիաւատացեալ ժողովրդեան Հայոց

«Մի երկնչիք յայնցանէ որ սպանանեն
զմարմին, եւ զհոգի ոչ կարեն սպանանել»
- ՄԱՏԹ. Ժ. 28 -

Սրբոց Վարդանանց նահատակութեան հազար հինգ հարիւր քառասուներորդ տարեդարձը այս տարի դիմաւորում ենք ինքնիշխան մեր Մայր Հայրենիքում, մասնաւոր ոգեշնչմամբ:

Ինչպէս մենք արտայայտուեցինք անցեալ տարի, Նոյեմբեր 27-ին Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհրդում, Վարդանանց Հերոսամարտը մեր Պատմութեան հորիզոնի վրայ հանդիսացել է իր ժամանակին անկախութեան մի հռչակամարտ:

Հայ ժողովրդի քրիստոնէական հաւատքի եւ ազգային դպրութեան լուսածին ոսկեդարը չէր հանդուրժում Մազդէական հեթանոս Պարսկաստանի կողմից, նրանում տեսնելով Հայ Ժողովրդի Ազգային ինքնութեան հզօր կազմաւորումը: Հեթանոս մոգերին հարկաւոր էր խափանել Հայոց կրօնական ու մշակութային զարթօնքը, ապահովելու եւ առաւել ամրապնդելու նպատակով նրանց քաղաքական տիրակալումը:

Այս ճշմարտութիւնը լաւ էին հասկացել թէ՛ Հայերը եւ թէ՛ Մազդէական Պարսիկները: Հայերի վճռականութիւնը բացարձակ էր Արտաշատի ժողովի պատասխանով, ուղղուած Յազկերտի զօրաց հրամանատար Միհրներսեհին՝ «ԱՅՍ ՀԱՒԱՏՔԻՑ ՄԵԶ ՈՉ ՈՔ ՉԻ ԿԱՐՈՂ ԽԱԽՏԵԼ, ՈՉ ՀՐԵՇՏԱԿՆԵՐԸ ԵՒ ՈՉ ՄԱՐԴԻԿ, ՈՉ ՍՈՒՐԸ, ԵՒ ՈՉ ՀՈՒՐԸ, ՈՉ ՋՈՒՐԸ ԵՒ ՈՉ ԷԼ ՈՐԵՒԷ ԱՅԼ ԴԱՌՆ ՀԱՐՈՒԱԾ»:

Վարդանանց պատերազմի պատմութիւնը ծանօթ է բոլորիս. 5-րդ դարի 451 թուականի գարնանը Պարսից զօրքը գերազանց ռազմական ուժերով յարձակուեց Հայաստանի վրայ, գլխաւոր նպատակ ունենալով արմատախիլ անել քրիստոնէութիւնը, բնաջնջել Եկեղեցին ու այսպիսով հանգցնել Հայոց Ոսկեդարեան արեւացած լոյսը:

Սպարապետ Վարդան Մամիկոնեանը, մի ձեռքին Սուրբ Գիրքը, միւսին՝ Սուրբ Էջմիածնում օրհնուած սուրը, իր քաջերով կռուի ելաւ Աւարայրի դաշտում, Տղմուտ գետի ափին: Պատերազմը վերջացաւ Վարդանի ու նրա զինակիցների նահատակութեամբ, թւով հազար երեսունվեց քաջեր: Թւում էր թէ Հայերը պարտուել են: Թւում էր թէ Վասակ Իշխանը առաւել իրատես քաղաքականութիւն էր առաջադրել: Սակայն իրողութիւնն այն է, որ Վարդանանք իրենց նահատակութեամբ առաւել հայկական հզօր Ազգութիւն կերտեցին, քան Վասակը, որը գուցէ պիտի կարողանար խուսափել պատերազմից Մազդէական կրօնը ընդունելով, գուցէ պիտի կարողանար փրկել ժողովրդի մարմինը, սակայն նրա հոգին խեղդամահ անելու գնով եւ դրանով նրա մարմինն էլ ստրկացնելով: Վարդանը եւ իր զինակիցները դէպի Աւարայր գնացին, գիտակցելով թէ պիտի պարտուեն մարմնապէս, համոզուած սակայն, որ մահուամբ մահին պիտի յաղթեն: Ահա Վարդանի վերջին խօսքը կռուից առաջ՝ «ՈՎ ԻՄ ՔԱՋ ՆԻԶԱԿԱԿԻՑՆԵՐ... ՉԵՐԿՆՉԵՆՔ ՈՒ ՉՎԱԽԵՆԱՆՔ ՀԵԹԱՆՈՍՆԵՐԻ ԲԱԶՄՈՒԹԻՒՆԻՑ... ԵԹԷ ՀԱՍԵԼ Է ԺԱՄԱՆԱԿԸ ՄԵՐ ԿԵԱՆՔԸ ՍՈՒՐԲ ՄԱՀՈՎ ԱՒԱՐՏԵԼՈՒ ԱՅՍ ՊԱՏԵՐԱԶՄՈՒՄ, ԸՆԴՈՒՆԵՆՔ ՈՒՐԱԽ ՍՐՏՈՎ, ՄԻԱՅՆ ԹԷ ԱՐԻՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՔԱՋՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ՎԱԽԿՈՏՈՒԹԻՒՆ ՉԽԱՌՆԵՆՔ»: Վարդան Մամիկոնեանը յաղթել էր պատերազմը սկսելուց առաջ:

Վարդանանք, այո, յաղթեցին, որովհետեւ նահատակուեցին հաւատքով արդար, որ Քրիստոսի դատարկ Գերեզմանը մնում է յաւէտ վկայութիւնը լուռ Յարութեան ու շարունակում պայծառակերպել մահկանացուների կեանքն ու ճակատագիրը:

Յետագայ պատմական իրադարձութիւնները ապացուցեցին Վարդանանց յաղթութեան ճշմարտութիւնը: Աւարայրի Հերոսամարտի ոգով գօտեպինդ Հայ ժողովուրդը երեսուն տարի շարունակ չխոնարհուեց հեթանոսների առաջ, եւ ի վերջոյ Վահան Մամիկոնեան Իշխանը իր զօրքով պարտութեան մատնեց խաւարի ուժերին Նուարսակում 484 թուին: Հայաստանում վերականգնուեց Քրիստոնէութիւնը ու շարունակեց ճառագայթել լոյսը մեր Ոսկեդարի: Լոյս, որը յետ այնու դարեր շարունակ այլեւս երբեք չհանգաւ: Հայ ժողովուրդն ու Եկեղեցին իրենց հոգում տեւապէս վառ պահեցին Սուրբ Յիշատակը ազգատենչ Վարդանանց Նահատակների, տեւապէս վառ պահեցին Քրիստոնէական Հաւատը, տեւապէս ծաղկեցրին Դպրութիւնն ու Գրականութիւնը, հարստացնելով մեր Ազգի պարծանք գանձատունը՝ Մշակոյթի, Գիտութեան ու Արուեստների:

Յիշատակութեան արժանի է Աւարայրի պատերազմից յետոյ, կամաւոր նահատակութիւնը այն երկու հարիւր տասնեւերեք զօրականների ու բազմաթիւ հոգեւորականների՝ գլխաւորութեամբ Յովսէփ Կաթողիկոսի եւ Ղեւոնդ Երէցի, որոնց մասին վկայում է Եղիշէ Պատմիչը եւ ասում. - «ԱՅՍ ԵՐԱՆԵԼԻՆԵՐԸ ՈՉ ԹԷ ՈՐԵՒԷ ԱԿՆԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԷԻՆ ՄԱՐՄՆԱՒՈՐ ԿԵԱՆՔԻ ՀԱՄԱՐ, ԱՅԼ ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՄԲ ՀՆԱՐՔ ԷԻՆ ՓՆՏՌՈՒՄ, ՋՈՀՈՒԵԼՈՒ ԱՄԲՈՂՋ ԱՇԽԱՐՀԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ»:

Մեր Ազգի մասին մեծագոյն վկայութիւններից մէկն է այս՝ «ՋՈՀՈՒԵԼ ԱՄԲՈՂՋ ԱՇԽԱՐՀԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ»: Յիշենք այս վկայութիւնը արդար հպարտութեամբ, մանաւանդ որ յոյժ այժմէական է հնչում այն մեր այս ալեկոծ ժամանակներին: Աւարայրը Համաշխարհային Պատմութեան մէջ մտնում է իբրեւ առաջին պատերազմը վասն կրօնական խղճի ազատութեան:

Աւարայր այսօր քո անունն է՝ Հայաստանի ազատութեան հռչակում, այսօր քո անունն է՝ Ազգային պայծառ զարթօնք՝ «Ի ՆՆՋՄԱՆԷ ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ», այսօր քո անունն է՝ Յաղթանակ սուրբ Հաւատի ու Մայրենի Լեզուի:

Օրհնութիւն եւ լոյս Ղեւոնդեանց ու Վարդանանց սուրբ յիշատակին:

«ՅԻՇԵՑԷՔ ԶԱՌԱՋՆՈՐԴՍ ՁԵՐ ՈՐ ԽՕՍԵՑԱՆ ՁԵԶ ԶԲԱՆՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ, ՀԱՅԵՑԵԱԼՔ ՅԵԼՍ ԳՆԱՑԻՑ ՆՈՑԱ, ՆՄԱՆՈՂՔ ԵՂԵՐՈՒՔ ՀԱՒԱՏՈՑՆ» - Եբր. ԺԳ. 7 - :

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Տուաւ կոնդակս ի Փետրուար 7-ի
1991 Փրկչական ամի,
եւ ի տումարիս Հայոց ՌՆԽ
ի մայրավանս Սրբոյ Էջմիածնի:
Հմր. 1752

ԾՈՑ

ՅԱՄԱՔԱՅԻՆ ՃԱԿԱՏՈՒՄԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՌՄԲԱԿՈԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ

Հանրային կարծիքի պայմանաւորումը կը շարունակուի, քիմիական զէնքերով իրաքեան յարձակումը անխուսափելի կը համարուի ու Պուշ կը կեդրոնանայ Սատտամ Հիւսէյնի վրայ, կը թուի որ բուն հարցը՝ տեսակ մը մենամարտ է այս երկու մարդոց միջեւ եւ որու պատճառաւ աշխարհ կրնայ բռնկիլ, մէկ ժամէն միւսը:

Նոր մամուլի ասուլիսով մը, Միացեալ - Նահանգներու Նախագահը ամբողջ կացութեան, աղէտներուն, զոհերուն միակ ու միակ պատասխանատու մը գտած է՝ Սատտամ Հիւսէյն: Բոլոր միւսները «անմեղ» են, բոլոր միւսները կը կռուին յանուն «իրաւունքի» եւ մեկնելով այս մանիքէական պարզամիտ բանաձեւումէն, Պուշ կը կեդրոնանայ Հիւսէյնի վրայ: Ան, կ'ըսէ, զինուորական հաստատութիւններ կը պահէ բնակավայրերու ետին, այդ պատճառով է որ բնակիչներու մէջ մեռեալ, վիրաւոր կայ եւ ոչ ռազմական փլատակներ: Ռումբերը կը տեղան, ամերիկեան աղբիւրներու համաձայն ամէն ինչ քարուքանդ է, հեռաձայն, ելեկտրականութիւն, ձայնասփիւռ եւ սակայն Պաղտատի ձայնասփիւռի կայանը չի լռեր: Ոչ միայն չի լռեր, այլեւ գաղտնի ուղերձներ կը ղրկէ (ինչպէս՝ Լոնտոն, Ֆրանսայի գրաւման շրջանին) եւ զինակիցները շատ մտահոգ են, կը փորձեն «թարգմանել», գաղտնի սպասարկութիւնները ջանք չեն խնայեր: Պի-Պի-Սի-ն է, որ առաջինը լսած է սապէս ուղերձներ. - «Կոչ, կոչ, Համատէն Քութէյպա, գործադրեցէ՛ք ինչ որ կայ սեղանին վրայ եւ դուրսը» կամ՝ «Համատէն՝ Քութէյպա ժողովուրդը բանտը պիտի չմնայ» եւայլն, եւայլն: Գլխաւոր վախն այն է որ ասոնք ահաբեկչական արարքներու հրահանգներ ըլլան:

Պուշի համար, ռմբակոծութիւնները չեն բաւեր եւ հարկ է պատրաստուիլ ցամաքային պատերազմի, որ մասնագէտներու եւ տեղւոյն վրայ գտնուող թղթակիցներու համաձայն անմիջական կը նկատուի: Նախագահը միշտ կը պնդէ որ Իրաքի քանդումը չէ իր հեռանկարը եւ օրինակ ալ կու տայ՝ քարիւղային ճարտարարուեստը, որու չի դպչիր...: Ինք չի հասկնար թէ ինչ կը զգայ Սատտամ Հիւսէյն՝, «երբ, իր զինուորները կը մղէ յարձակումի, յստակ եւ քաջ գիտնալով թէ պիտի պարտուին: Իմ առաջին մտահոգութիւնս մեր եւ մեր զինակիցներուն զօրքերն են, Սատտամ Հիւսէյն ալ պէտք է իրաքեան զօրքերով մտահոգուի, բայց մարդ մըն է որ իր հարազատ ժողովուրդը կազէ ըրաւ, Քիւրտերը կազէ ըրաւ...» (եւ այն ատեն, Ամերիկան ձայն հանե՞ց): Ամէն պարագայի մէջ, օդանաւային պատերազմը իր սահմաններն ունի: Շաբթու վերջ ալ Պուշ Ռիատ կը ղրկէ իր երկու զինուորական խորհրդատուները՝ պատերազմի նախարարը եւ սպայակոյտի պետը կացութիւնը տեղւոյն վրայ քննելու համար: Զօրավար Շվարցքոֆի համար Սատտամ Հիւսէյն «սարսափելի ափոց» մը կերաւ, արդէն զինուորական մը չէ:

Միջազգային մամուլը կը շարունակէ - իրաւացի կերպով - մեծ կարեւորութիւն տալ Թուրքիոյ: «Լիպերասիոն», Չորեքշաբթի օր (Փետրուար 6) երկար կը ծանրանար Էօզալի յետ - պատերազմեան ծրագրերուն վրայ: Վստահ է որ քրտական հարցը պիտի ըլլայ անպայման եւ ինքզինքը կը տեսնէ որպէս՝ «երաշխաւորը» յետ պատերազմեան Իրաքի քրտական ինքնավարութեան: «Վերջին տարիներուն», կը գրէ թերթին աշխատակիցը, «Մինչ կնճիռը հրաբորբոք էր Ազերիներու եւ Հայերու միջեւ, Թուրք կառավարութիւնը չափաւորութիւն խաղաց ընդհ. զոհու - նակութիւն պատճառելով»: Բոլոր անոնք որոնք կը վախնան Անգարայի ծաւալապաշտ ծրագիրներէն զրդապատճառներ ունին (Կիպրոսի յարձակումը) եւ Թուրքիա Էօզալի մօտ լրագրողներ կը խօսին «ամերիկեան ծրագրի» մը մասին, որ պատերազմէն ետք, կը նախատեսէ «արաբաքրտա - թրքական իրաքեան դաշնակցութիւն մը», Ուաշինկթըն բան չըսեր, բայց գաղափարը կայ: Կասկած չկայ որ քրտական հարցը մէջտեղ պիտի դրուի: «Եթէ քրտական իրողութեան գոյութիւնը չընդունինք, ուրիշները կ'ընեն» կ'ըսէ Թ. Էօզալ, որ կիսով Քիւրտ է:

× Իրաքի տեղեկատուութեան նախարարութիւնը կը շարունակէ օտար թղթակիցները պտըտցնել ռմբակոծուած վայրերը, ցոյց տալու համար, որ զինուորական չեն: «Ֆիկառօ» աւերուած գիւղի մը նկարը հրատարակած էր (Փետր. 6):

× Իսրայէլ կը շարունակէ ռմբակոծել Լիբանանի պաղեստինեան կայանները, ուր մեռեալներ կան:

× Աթէնքի մօտ երկու նոր ռմբափորձեր պատահեցան, մէկը՝ ամերիկեան հաստատութեան մը դէմ, միւսը՝ Ֆրանսական արձանագրութեամբ կառքի մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՐԲԱՉՈՎ հրամանագրով մը ապօրինի հռչակեց Լիթուանիոյ նախատեսած հանրավճիռը, Շաբաթ օրուան համար, երկրին ապագայ կառոյցը որոշող, այլ խօսքով՝ անկախութեան մասին: Նախագահական հրովարտակը, այսինքն՝ ուքազը, կը մեղադրէ լիթուանական իշխանութիւնները որ կ'ուզեն այդ ձեւով արգելք հանդիսանալ Մարտ 17-ին համար նախատեսուած Միութեան հանրաքուէին: Լանտըսպէրկիսի համար անընդունելի միջամտութիւն մըն է երկրի մը ներքին գործերուն:

ԻՏԱԼԻՈՅ Նոր անունով մկրտուած երբեմնի Համայնավար կուսակցութիւնը -

(Շար.ը Դ. էջ)

ԿԱՍԿԱԾԵԼԻ ՄԵՐՁԵՑՈՒՄՆԵՐ

ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

5) Եթէ Մխիթարեան Հայրերը գիտակցէին ու ընդունէին, որ գրաբար գրելով՝ կը կիրարկեն գրաբարին յատուկ համակարգ մը, ամէն ինչ կ'ըլլար տեղին (12): Բայց ո՛չ: Քաղաքացիական հայերէնի փակագիծը կիսով գոցելէ ետք, կը փորձեն հաստատել կամ հաստատցնել որ հայերէնի «բնական» հնչումը այդ մէկն է՝ դասականը: Մէկ ու կէս դարէ ի վեր կը շարունակուի անընդմէջ այդ կատակերգութիւնը: Երբ ես մանուկ էի դեռ, հայկական դպրոցի նստարաններուն վրայ, ուսուցիչներս կը բացատրէին ինծի «բ»ի եւ «փ»ի տարբերութիւնը, եւ ես ալ՝ խեղճ երախայ՝ կը փորձէի շնչեղութիւն մը մըտցնել «փ»ին, «թ»ին կամ «ք»ին մէջ, բերանի ու կոկորդի անկարելի մարզանքներու գնով: Անշուշտ «շնչեղութիւն» բառը չէի ճանչնար, քանի որ կ'ենթադրեմ՝ բացատրութիւնները Ֆրանսերէն կը տըրուէին: Ա՛յս է գաղափարաբանութիւն ըսուածը: Դիտաւորութեամբ եղած «սուտ» մը սերունդէ սերունդ, գաղափարի մը սիրոյն՝ լեզուական իրողութիւնները անտեսելու եւ խեղաթիւրելու հսկայ ճիգ մը: Մարդիկ հոգի ի բռին կը հաւատան իրենց ստեղծած առասպելին, իրենց գաղափարին, ու սերունդներ կը դաստիարակեն այդ առասպելով, որ իրական ու փորձառական տուեալները արհամարհելով՝ կը դիմանայ տասնամեակներ ու դարեր շարունակ (13):

Աւելի պարզ չէ՞ր ըլլար ընդունիլ որ առնուազն հազարամեակէ մը ի վեր՝ արեւմըտահայ որոշ բարբառներու մէջ (ո՛չ բոլորը) խուլերու եւ թրթռուններու փոխարինում մը տեղի ունեցած է, որուն աւելցած է երկրորդ իրողութիւն մը՝ հին համակարգի շնչեղ խուլերուն (փ, ք, թ) եւ նոր համակարգի պարզ խուլերուն (բ, գ, դ) հնչիւնային նոյնացումը:

6) «Վերջին երեսնամեակի ընթացքին սկսած է բաւական ընդհանրանալ ... շընչեղներու կիրառումը»: Նորէ՛ն սխալ է: Պոլսոյ մէջ ի հարկէ՝ մինչեւ 1908, p, k, t հնչումները կը գրուէին բ, գ, դ: 1908-ին է որ տեղի կ'ունենայ արեւմտահայերէնի տառադարձութեան կամ հնչիւնադարձութեան գլխաւոր օրէնքին հաստատումը: Կը կատարուի «Ազատամարտ» թերթի խմբագրութեան մէջ: Դէպքը կը պատմէ Յակոբ Սիրունին, «Ազատամարտի սերունդը» յօդուածաշարքին 5-րդ գլուխին մէջ, ուր կը յիշէ նախ «բարբառներու մերձեցման» խնդրին շուրջ կազմակերպուած հարցարանին պատմութիւնը, կ'ամփոփէ ստացուած պատասխաններուն իմաստը («...անզօր եղած են ցարդ թափուած ճիգերը միութիւն մը յառաջ բերելու համար, ... քանի լեզու չի ստեղծուիր, եւ ոչ ալ կարելի է գրողներու կամքով միացնել գաւառաբարբառները»...), ու կը հասնի այսպէս գործնական խնդիրներուն, ի շարս որոնց՝ տառադարձութեան խնդրին: Եւ ահա՛ իր պատմածը. «բայց փուշ ունէր այս հարցն ալ կարելի չէր Պոլիսն ու Թիֆլիսը ստիպել որ միեւնոյն ձեւով հնչեն տառերը: Paris-ին Փարիզ կ'ըսէինք մենք, իսկ Կովկասահայերը՝ Պարիզ. atlas-ին ադլաս կ'ըսէինք, անոնք՝ ատլաս...: Լաբիւրինթոս մըն էր տառադարձութիւնը: Ճիշդ է որ Կովկասահայերը մեզմէ աւելի իրաւունք ունէին իրենց հնչումին ու տառադարձութեան մէջ. բայց չէինք կրնար յեղաշրջել, մէկ անգամէն, մերը (14): «Ազատամարտ» միջին ճամբան հնարեց, սկսաւ գրել Փարիզ, Աթլաս...: Այս կերպով մեր գրածը թէ՛ մեզի եւ թէ՛ Կովկասահայերուն խրտչեցուցիչ չէր ըլլար: P'ն Փ'ի, T'ն Թ'ի, C'ն Ք'ի փոխելու դրութիւնը այդ օրերէն մնաց...» (15):

Անշուշտ ամբողջ արեւմտահայ մամուլը չհետեւեցաւ մէկ օրէն միւսը այդ դրութեան: Բայց օրէնքը հիմնուած էր, եւ ան է որ կը կիրարկուի մինչեւ այսօր, որովհետեւ ամէնէն ընդունելին է, ու կը յարգէ արեւմտահայերէնի հնչիւնակարգը, քայլ մը նետելով դէպի փոխադարձ հասկացողութիւն: Աւելորդ է ըսել որ «Կովկասահայերը» չնկատեցին իսկ կատարուածը, ու շարունակեցին գրել Պ եւրոպական P հնչումին դիմաց (16):

Մնաց որ 82 տարիէ ի վեր՝ տառադարձութեան դրութիւնը հաստատ է արեւմըտահայերէնի մէջ, ու կը կիրարկեն զայն անոնք որոնք իրենց լեզուին հանդէպ նուազագոյն յարգանքն ունենալով՝ կը ճանչնան նաեւ անոր պատմութիւնը: Սթանտարտ արեւմտահայերէնին մաս կը կազմէ այսօր «Ազատամարտ»ի հնարած դրութիւնը:

Թէ անբաւարար է այդ դրութիւնը ամբողջական «միութիւն» մը յառաջացնելու հարցով, կասկած չի վերցներ: Եւրոպական լեզուներու թրթռունները (b, d, g) պիտի շարունակեն գրուիլ պ, տ, կ եւ René Descartes անունը անձամբ՝ պիտի շարունակեմ գրել Ռընէ Տէքարթ: Բայց Կովկասահայութեան մօտ, կամ Հայաստանի մէջ՝ ո՞վ խորհեցաւ երբեւիցէ 80 տարիէ ի վեր, որ հոն որդեգրուած դրութիւնը կը նպաստէ՞ր արդեօք մեր երկու գրական լեզուներու միացումին: Այսօ՞ր: Բայց կացութիւնը նո՛յնն է, դոյզն չափով յառաջ չէ գացած: Կովկաս թէ Հայաստան՝ արեւմտահայերէնի հնչիւնային համակարգը կը մնայ փառաւոր կերպով անծանօթ, եւ խեղճ Արեւմտահայերս՝ ըստիպուած ենք կրկին ու կրկին «յանցաւոր» զգալու մենք զմեզ, խորհելով որ մի գուցէ իրե՛նք «իրաւունք ունին», ու մեր լեզուին դիմագիծը աղճատելու, անիմաստ մարզանքներու ենթարկելով մեր անմեղ ուղեղները եւ ա՛լ աւելի անմեղ խռչափողերը, լեզուները իրար մօտեցնելու սիրոյն, կամ մեր «հնչիւնային» սկզբնական մեղքը քաւելու պատրաստակամութեամբ:

- 4 -

Կրցա՞յ հասկցնել որ արեւմտահայերէնի եւ արեւելահայերէնի միջեւ յարաբերութիւնը կը նմանի մասամբ՝ միջնադարեան Կիլիկիոյ մէջ՝ գրաբարի եւ միջին հայերէնի յարաբերութեան: Երկուքէն մէկը պիտի վերանայ օր մը աշխարհէն, ու այդ մէկը պիտի ըլլայ հաւանաբար՝ արեւմտահայերէնը: Այն ատեն՝ յաղթողը պիտի կարենայ կիրարկել տառադարձութեան իր համակարգը, առանց այլեւայլի, առանց աւելորդ մտահոգութեան իր հեռաւոր հարեւանին մասին: Կրցա՞յ հասկցնել, թէ ինչո՛ւ տառաձայնութեան հարցը շատ աւելի կը յուզէ զիս քան թէ ուղղագրութեան վերականգնումին շուրջ շատարանութիւնները, եւ բառակերտումի մասին աւելորդ բանավէճերը: Չնչին հարց մը, այո՛, աննշան մանրամասնութիւն մը, երբ այդքա՛ն կարեւոր խնդիրներ կը մթագնեն, կը խցեն մեր հորիզոնը: Չնչին հարց մը, որ երեւան կը բերէ նոյն յարկին տակ ապրող հարեւաններու փոխադարձ հոգեբանութիւնը, մէկուն անձնապաստան անտարբերութիւնը, եւ միւսին խելայեղ ճիգերը, մինչեւ իսկ՝ խռչափողային հոպիտութիւնները, ինքզինք յանցաւոր խոստովանելու մարմաջը, չըլլա՛յ թէ կորչի միութիւնը:

Հաւաքական ատելի հոգեբանութիւն, որ սակայն ոչինչ կը փոխէ լեզուական իրողութիւններու մարզին մէջ: Ամէն գրական լեզու տառադարձութեան ու հնչիւնադարձութեան իր համակարգը կ'արտադրէ ու կը պարտադրէ: Պարտադրանքը կը դադրի ի զօրու ըլլալէ երբ մշակութային կամ քաղաքական պայմանները ամլացումի կը մատնեն լեզուի մը բնակիչները: Զանոնք կը դատապարտեն անսերունդ ու անժառանգ մնալու, ինչպէս պատահեցաւ մէկ անգամ Հայոց պատմութեան մէջ, 15-րդ դարուն, պատճառելով երկու, երեք կամ չորս դարու վրայ երկարաձգուող մթագնութիւն մը:

Մինչ այդ՝ արեւմտահայերէնը դեռ կը խօսուի ու կը գրուի: Ու պիտի շարունակէ գրուիլ ինչպէս որ կը հնչուի: Գրական լեզուի մը օրէնքն է այս մէկը: Եթէ հնչիւնադարձութեան դրութիւնը իրմէ, իր ընդերքէն, իր հնչիւնային համակարգէն չելլէ, այլ հպատակի գաղափարային այլ եւ այլ նկատողութիւններու, կը նշանակէ որ այդ լեզուն չէ եղած երբեք գրական լեզու մը, այլ դեգերած է զայն ըլլալու սեմերուն, ու տեղի տուած:

Ի՞նչ ունիմ առաջարկելիք: Ոչի՛նչ, եթէ ոչ ճանչնալ ու կիրարկել արեւմտահայերէնի ներկայ դրութիւնը: Որ է՝ դասական ուղղագրութիւնը պահել բնականաբար 15-րդ դարէն առաջ գրաբարի մէջ հաստատուած ու նուիրագործուած անուններուն համար, ու հնչիւնային տառաձուլութիւնը որդեգրել, անշուշտ՝ արեւմտահայերէնի հնչիւնակարգը յարգելով, 15-րդ դարէն ետքը երեւցած անուններուն համար: Ինչո՞ւ 15-րդ դար: Որովհետեւ հոն է որ կը սկսի Հայոց մտային կեանքի ահաւոր անկումը, կեդրոնական հաստատութիւններու չքացումը: 17-րդ դարուն, երբ ամէն ինչ կը վերսկսի, նոր աշխարհի մը մէջ կը գտնուինք այլեւս: Իսկ փոխառութիւննե՞րը: Նոյնպէս կիրարկել ներկայ դրութիւնը, «Ազատամարտ»ի օրէնքը: Մէկ ու միակ սկզբունքով մը - յարգել արեւմտահայերէնի հնչիւնակարգը (17): Կամ ալ ըլլալ հետեւողական, ու հրապարակաւ ընդունիլ որ արեւմտահայերէնը երբեք չէ եղած գրական լեզու, ու պիտի չըլլա՛յ ապագային:

- 5 -

Վերջին հաշուով՝ փոխադարձ յարգանքի հարց մըն է պարզապէս տառադարձութեան հարցը, այս կէտն ալ նկատի առէ՛ք: Իմ գործս գիրքեր կարդալ է, ու կրնամ ինքզինքս վարժեցնել՝ ամէն վայրկեան այդ պզտիկ մարզանքը կատարելու, երբ կը կարդամ Հայաստան արտադրուած գիրքերը: Մարզանք մը, որուն հետեւանքով մտքիս մէջ b պէտք է պարզուի երբ բ կը կարդամ, ու p՝ երբ պ կը կարդամ: Այսինքն՝ իմ բնական, իմ մայրենի հնչումիս ճիշդ հակառակը: Նոյն պզտիկ մարզանքը իրաւունքը չունիմ սակայն սպասելու եւ պահանջելու մօրմէս, գրասէր բայց ոչ գրագէտ կին մը (վերջին բառը կը գործածեմ անշուշտ արեւմտահայերէնի իմաստով), որ դժուար կը հասկնայ Հայաստանէն եկած գիրքերը: Իրեն պիտի պարտադրէ՞ի ի՛ր իսկ լեզուի դիմագիծին չարափոխո՞ւմ մը: 1897-ին՝ նկատելով որ արեւելեան հատուածի Հայերը չէին հասկնար արեւմտահայերէն գիրքերը, կամ չէին ախորժեր անոնցմէ, Մանուկ Աբեղեան կ'առաջարկէր ... արեւմտահայերէնի մէջ քերականական կարգ մը բարեփոխութիւններ: Ինչ որ իր գիտանկիւնէն՝ տրամաբանական էր, այնպէս չէ՞: Իր լեզուին մէջ հնչիւնային փոփոխութիւններ պիտի չմտցնէ՛ր հարկաւ, կամ հնչիւն / գիր բնականոն յարաբերութեան մէջ կատարեալ խախտումներ պիտի չյառաջացնէր: Ա՛յդ է որ կ'ուզենք ընել մենք:

Խախտումներ չյառաջացնել մայրերը «մայրենի» լեզուէն չզրկել: Հապա միութի՞ւնը: Բայց լեզուի մը բնականոն յարաբերութիւններու խախտումին գնովը ի՞նչ միացում կ'ուզէք ձեռք ձգել: Քանի որ ես վերը յիշուած մարզանքը կը կատարեմ ամէն օր ու գրեթէ ամէն ժամ, յարգելով արեւելահայ հնչումը եւ հետեւաբար՝ հնչիւնադարձութիւնը, կը սպասեմ արեւելահայ իրազեկ ընթերցողէն որ երբ ի՛մ լեզուս կարդայ՝ կատարէ ինքն ալ նոյն պզտիկ մարզանքը, կամ ալ հնչէ իմ գրածս ինչպէս որ կ'ուզէ անդրադառնալով սակայն որ ա՛յս է եղեր արեւմտահայերէնի հնչիւնային համակարգը եւ հնչիւնադարձութեան դրութիւնը:

12.- Կան նշանակալից բացառութիւններ, ինչպէս Այվազովսքին, որ Բազմավէպի առաջին օրերէն սկսեալ՝ պաշտպանած է արեւմտեան հնչումին հաւատարիմ գրառումը: Պէտք է հասկնալ սակայն որ արդիական լեզուի քաղաքացիական (նախա - գրական) պայմաններուն համաձայն է որ ինք այդ դրոյթին կողմնակից է:

13.- Արեւմտահայութեան ամէնէն ամօթալի պահերէն մէկն է, երբ 1888-ին՝ պաշտօնական յանձնախումբ մը կը կազմուի Պոլսոյ մէջ, Պատրիարքարանի դըրդումով, ամենաբարձր մակարդակի մտաւորականներէ բաղկացած, ու հրովարտակով կ'որոշէ թէ Արեւելահայերուն մեղադրանքները արդարացի են, ու Արեւմըտահայերը պէտք է փոխեն իրենց հնչումը: Այդ ամօթալի պատահարը ցոյց կուտայ թէ մենք՝ արեւմտեան թեւի Հայերս երբեք յարգանք չենք ունեցած մենք մեր լեզուին հանդէպ: Ինչո՛ւ կ'ուզենք որ ուրիշներ յարգեն մեզ, մեր լեզուն, մեր հնչումը:

14.- Հոս Սիրունին զոհ կ'երթայ իր կարգին՝ ընդհանուր գաղափարաբանութեան ու առասպելին, որոնց համաձայն 1) անոնք «իրաւունք» ունէին (կարծէք իրաւունքի հարց մը գոյութիւն ունենար), 2) կարելի է յեղաշրջել մեր հնչումը եթէ ոչ այսօր, գոնէ՝ վաղը: Մէկը միւսէն անիմաստ հաստատումներ կամ ենթադրութիւններ: Բայց ինչպէս տեսանք՝ հին անցեալ ունեցող:

15.- Տե՛ս «Հայրենիք Ամսագիր», Սեպտեմբեր 1924, էջ 107 - 108: Վերջին ընդգծումը՝ ինձմէ (Մ. Ն.):

16.- Պալերմօ, Պորտուգալ, եւայլն: Այս անշեղ օրէնքը մէկ հատիկ բացառութիւն կը կրէ, «Փարիզ»ի պարագային, որ Հայաստանի մէջ կը գրուի ինչպէս արեւմըտահայերէն՝ «փ»ով: Արեւելահայերէն՝ «Փարիզ»ի եւ «Պալերմօ»ի թ'երը տարբեր կը գրուին, հետեւաբար՝ տարբեր կը հնչուին: Անշուշտ Արեւելահայերը Ֆրանսա չեն եկած ճշդելու համար, թէ Ֆրանսացիները ինչպէ՛ս կը հնչեն իրենց մայրաքաղաքին անունը, եւ ըստ այնմ ճշդորոշելու: Պարզապէս՝ գրաւոր ձեւի անցում մը կատարուեր է: «Ազատամարտ»ի դրութեան միակ յաղթանակն է այս մէկը:

17.- Մինչեւ իսկ յատուկ անուններու գրելաձեւը փոխելով: Աստուածաշունչի անուններու պարագային՝ պէտք է ընտրել: Կա՛մ հնչումի միասնութիւն եւ գիրի տարբերութիւն, կամ հակառակը: Բայց ի՞նչ կարեւորութիւն ունի ի վերջոյ՝ այս բոլորը: Կարեւորութիւն պիտի ունենար, եթէ թարգմանութիւններ ընէինք արեւմըտահայերէն լեզուով, հին կամ օտար լեզուներէն: Բայց 70 տարիէ ի վեր, բացի Մուսա Լերան Քառասուն Օրերէն (երկու անգամ թարգմանուած արեւմտահայերէնի), ո՛չ մէկ լուրջ թարգմանութիւն չէ կատարուած: Դեռ կ'ապրի՞ արդեօք այս լեզուն: Երբ կատարեալ ամլութիւն կը տիրէ, ինչի՞ կը ծառայէ միասնութիւնը:

ԼԻՏՈՒԱՆԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ՎԵՐՋԻՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հակառակ Ծոցի տագնապին ստեղծած համատարած մտահոգութիւններուն, միջազգային հանրային կարծիքը այնպէս կը թուի որ դիւրաւ պիտի չկարենայ մարսել ու մոռնալ Վիլնիուսի Յունուար 13-ի Կիրակին: Կերպով մը սթափումի մը թըւականն է ատիկա: Այդ օրուան 13 զոհերը որոնք ինկան հրասայլերու հարթիչ շղթաներուն տակ, վերջապէս առիթ տըւին որ աշխարհին գոնէ մէկ մասը աչքերը բանայ ու տեսնէ խաղաղութեան մրցանակակիր ղեկավարին մինչ այդ քօղարկըւած դէմքը:

Այդ օրը յատկանշական եղաւ նաեւ Լիտուանացին համար: Մէկդի դրուեցան բոլոր վէճերն ու տարակարծութիւնները եւ ամէնքը խմբուեցան իրենց քուէներով ընտրուած իշխանութեան շուրջ: Մինչ Գորբաչով ու տեղական իր հաւատարիմ «զինակիցները» կը յուսային որ տնտեսական օրէ օր վատթարացող կացութեան ծանրութեան տակ ժողովուրդը զօրավիգ պիտի չկանգնէր Լանտըսպէրկիսի:

Յունուար 13-ի զոհերը սթափեցուցին նաեւ Մոսկուան որ տեսաւ թէ սխալ էին իր հաշիւները: Նոյնիսկ Լիտուանիոյ ռուսախօս զանգուածը որ կը նաւարկէ համայնավար կուսակցութեան մերձեկայ հոսանքներու մէջ, վիրաւորուած է պատահածէն: Մեկնաբանութիւնները միակերպ էին գրեթէ. Գորբաչով կ'առաջարկէր արիւնով ստորագրել Միութեան դաշնագիրը:

Այդ գիշերուընէ ետք, նոյնիսկ «պատերազմի վեթերան» կոչումը ստացած Ռուսեր սկսան հեռանալ կուսակցութենէն: Քսան հոգի ալ հրաժարեցան երկրին պաշտպանութեան սպասարկութենէն:

Այս տողերը առնուած են լիտուանական «Ատգիմիմաս» թերթին Յունուար 31-ի թիւէն որ իբրեւ ներդիր տրուած է «Քուրրիէ Էնթէրնասիոնալ»ի նոյն օրուան թիւով: Անոր խմբագիրը այս նշումներէն ետք հարց կուտայ. - «Կրեմլին ի՞նչ պիտի ընէ հիմա». պատասխանին առաջին տողերը մեղադրական շեշտ մը ունին Ֆրանսայի հասցէին. ան կ'ըսէ.- «Նախ պիտի փորձէ կրկին նուաճել համաշխարհային կարծիքը, քանի որ «ազնիւ Կորպի»ն կը շարունակէ սիրելի դէմք մը մնալ: Մեծանուն Ֆրանսացիներն ալ բացառութիւն չեն կազմեր. անոնք որ կրնան լիտուանացի

նախարար մը հրաւիրել Եւրոպայի համաժողովին ու ապա, Միջա հօրեղբօր պահանջներով անմիջապէս վտարել զայն»:

Վերոյիշեալ խմբագրապետը գրաման վիճակ կը կոչէ ներկայի կացութիւնը, ըսելով որ ոչ ոք գիտէ թէ որքա՞ն կը տեւէ ան: Ու դրութիւնը կ՚աւարտի վճռակամութեան արտայայտութեամբ մը. «կարելի չէ ազատութիւնը զինաթափել: Լիթուանիա ի վերջոյ պիտի յաղթանակէ: Նոյնիսկ կարելի է ըսել թէ Լիթուանիա դատապարտուած է անկախութեան, իսկ Կրեմլին դատապարտուած է անոր տալու այդ անկախութիւնը»:

Յաջորդ էջին վրայ տեղ գրաւած է «Քուրիէ էնթէրնասիոնալ»ի կատարած մէկ հարցազրոյցը, Լիթուանիոյ նախագահին հետ. Լանտսպերկիս եւս կը ծանրանայ այն կէտին վրայ թէ Վիլնիուսի արիւնահեղութիւնը վերջ կը դնէ վերակառուցումին, որովհետեւ ան ժողովրդավար ուժերու պատա կիրարկումով միայն կարելի է: Նախագահը ըսել է թէ նոյն գործընթացն էր որ կը կիրարկուէր Թիֆլիսի, Բաքուի եւ Վիլնիուսի մէջ, դանդաղութեան մը կ՚անդրադառնայ այսուհանդերձ, պալթեան մասնայատկութիւն մը կայ. այն որ իրենք չեն ու երբեք չեն եղած խորհրդային հանրապետութիւն մը: Այս տեսանկիւնով ալ Լիթուանիոյ դէմ կիրարկուածը կը նկատուի «յարձակողական արարք մը, զոր պետութիւն մը կը գործէ ուրիշ պետութեան մը դէմ: Որպէս յառաջիկայի նախատեսում ան հաւանական կը նկատէ որ զինուորականները գրգռիչ քայլերու դիմեն իրենց իսկ սպաներուն դէմ, կարծել տալու համար թէ լիթուացի ազգայնականները վրէժ կը լուծեն: Մտահոգութիւնը այն է որ Պաշտպանութեան ու Ներքին նախարարութիւններու զօրաբաժիններու թիւը կ՚աւելցնեն իր մայրաքաղաքին մէջ ու անոնց կամայական խժդժութիւնները ինքնապաշտպանութեան կը մղեն ժողովուրդը:

Այդ ժողովուրդին Լանտսպերկիս կը յանձնարարէ զգուշանալ զինուորներէն որովհետեւ անոնք վտանգաւոր են. լիթուանական կառավարութեան պարտականութիւնն է գործի անցնիլ ու արեւմտեան երկիրներէն եւ միջազգային կազմակերպութիւններէն օժանդակութիւն, պաշտպանութիւն խնդրել: Որպէսզի Վիլնիուսի մէջ պատահածը երկրի մը կողմէ ուրիշ երկրի մը վրայ գործուած յարձակում նկատուի, պէտք է որ վերջապէս արեւմտեան երկիրներ դիւանագիտական կապ հաստատեն Լիթուանիոյ հետ:

Լանտսպերկիս եւս կը կրկնէ թէ իր երկիրը արուեստականօրէն բաժնուած է Կեդրոնական Եւրոպայէն ու կը յուսայ հոն վերադառնալ. այդ վերադարձին համար խոչընդոտ է չգիտնալ թէ ինչպէս պէտք է թօթափել խորհրդայնացումը որ պարտադրուած է իրենց: Միւս կողմէ, լաւատեսութեան ազդակ մը կ՚ըլլայ Լիթուանիոյ երկրաքաղաքական դիրքը, որ բնական կամուրջի մը հանգամանքը կու տայ անոր կեդրոնական եւ հիւսիսային Եւրոպայի միջեւ:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ
- ՆԻՍ -

ՆԻՍ. - («Յառաջ»). -

– Ծառը արմատով է ծառ. հետեւաբար՝ ազգը մշակոյթով է ազգ: Այս ըմբռնումով ալ մենք՝ ցան ու ցիր Սփիւռքի Հայութեան մէկ փոքր մասնիկը, հոս, միջերկրականեան այս լազուարթ ափերուն, կը յամառինք պահել մեր ինքնութիւնը՝ ուծացման ահաւոր անդունդի եզրին, չխզելով կապը ազգային հաստատուն արմատներուն հետ:

Բացման կարճ խօսքին մաս կազմած այս պարբերութիւնը, մասնանշուած հանդիսավար Տիկին Սիւզան Գավճեանի կողմէ, միաժամանակ, հաստատեց բնոյթը այն ցերեկոյթին, որ նախաձեռնութեամբ Հայ Մշակոյթի Ակումբի համանուն Յանձնախումբին, տեղի ունեցաւ Կիրակի, Յունուար 27-ին, Պարսամեան Համալիր, երեք հարիւր հանդիսականներու ներկայութեան:

Ասոր անմիջապէս յաջորդեց ցերեկոյթի միւս հանդիսավար Պերճ Գավճեանի վարժ շունչով, յստակ շեշտադրութեամբ եւ բովանդակութեան հաղորդ խորքով արտասանած Վահան Թէքէեանի Ձօն քերթուածը՝ յատուկ նուիրուած Հայ Մշակոյթին, առ ի պանծացում: Խորասոյզ ապրում, միտքի եւ հոգիի իրաւ սուզումները:

Այնուհետեւ, ներկաները, որոնց աչքին առջեւ պարզուած էին Հացեկացի երախտաշատ սուրբին վերասլաց հայեացքով դիմանկարը, մեր լեզուին յաւերժութիւնը ապահոված հայկական Այբուբենին տառերը՝ մէկ առ մէկ զետեղուած բեմին պաստառին վրայ, մշակոյթի խորհրդանիշ կնիքն ու Գիրերու Գիւտին բոցավառ թուականը՝ 406, լսեցին Հայ Գիրի սպասարկու Շաւարշ Նարդունիի Կարօտ Հայ Լեզուի սրտայոյզ խօսքը: Հաղորդավար Տիկին Սիւզան Գավճեան շունչ եւ բոյր տուաւ նաեւ սա տողերուն. – Ո՛վ իմ հմայիչ հայերէնս, աղօթքի մը պէս մխիթարիչ, դեղի մը պէս օգտակար, եթէ մոռցայ մէկ վանկդ, թող ա՛լ չդառնայ լեզուս մեղաւոր բերնիս մէջ:

Բանախօս Ժիրայր Միրիճեան, գրաւոր կարգ մը հաստատումներ կատարեց՝ անհրաժեշտ վկայակոչումներով (Կորիւն, Հ. Ներսէս Ակինեան, փրոֆէսէօր Ն. Եօրկա եւ ուրիշներ):

Նախ այն թէ՝ Գիրերու Գիւտով մեր լեզուն եւ անով նաեւ մեր ազգային գոյութիւնը ամրապնդեցինք եւ ապահովեցինք ցայսօր: Եւ այժմ պատրաստ ենք ազգովին լայն, մաքուր, բաց ճակատով ողջունելու 21-րդ դարը: Որովհետեւ, Այբուբենի գիւտով մեր մշակոյթը՝ անցեալէն մնացած իր փշրանքներով եւ ապագայի իր նուաճումներով, հայկական ինքնուրոյն դիմագիծ ստացաւ. անով մենք հին ժողովուրդս Հայոց նկարագիր կերտեցինք, մեր ինքնատիպութիւնը հռչակեցինք ի լուր աշխարհի: Այնուհետեւ ըսաւ, թէ լեզուն առաւելաբար Հայ դպրոցով ծաղկեցաւ: Ընդգծեց այն իրողութիւնը թէ՝ «հին անցեալի, մօտաւոր ժամանակներու եւ այսօրուան կրթական յարկերուն մէջ է, որ թրծուեցան մեր այն տիրական դէմքերը, որոնք մեր բոլորիս անկողոպտելի հարստութիւնը՝ Հայոց աշխարհի չքնաղ հայերէնը դարձուցին ա՛լ աւելի յղկուն, ա՛լ աւելի կատարելագործ, ա՛լ աւելի ճկուն եւ բարեհնչուն»:

Յայտագիրը շարունակուեցաւ կարճ միջնարարի մը բաժանումով:

Յաջորդական չորս արտասանութիւն եւ մէկ ընթերցում:

Դեռատի Կարօ Քէշիշեան արտասանեց Վահան Թէքէեանի Տաղ Հայերէն Լեզուին: Հաճելի եղաւ լսել պատանիին լրջամիտ մօտեցումով արտաբերած բառերը՝ պարզ եւ յստակ. Փորձ եւ կրկնութիւն ու մենք, անկասկած, կ՚ունենանք բեմի վարժ նորահաս մը:

Երիտասարդ Արեգ Պաշար կատարեց երկու արտասանութիւն՝ Սիամանթօ-ի Մեսրոպի Գիւտին Փառքը եւ Համօ Սահեանի Հայերէն է գալիս: Ան այս անգամ եւս հաստատեց մեզի, թէ գիտէ ըմբռնել, զգալ ներքին խորքը բառերուն, զանոնք արտաբերել զուսպ զգայնութեամբ, լեզուի մաքուր առոգանութեամբ: Հիմնական տուեալներ նորանոր խոստումներու:

Արթօ Պեքճեան կարդաց Արշակ Զօպանեանի Գեղօն ի պատիւ հայ լեզուին: Երկարաշունչ այս գեղօնը զգայնիկ սիրտի յորդում մըն է՝ բառերու ականակուռ հիւսքով եւ, հետեւաբար, դժուար մատչելի ունկնդիրներուն: Մարսէյլ բնակող մեր երիտասարդը ճգնեցաւ ներկաներուն փոխանցել խօսքին սրտամօտ եռքը: Ունեցանք այն համոզումը, թէ բնատուր ձիրքին օժանդակ ցուցմունքը կրնայ գրաւական դառնալ յաջողութեան:

Բանաստեղծ Սարմէնի Պանդուխտ Հայ մայրերուն քերթուածին մէկ մի տողը կոչի բնոյթ ստացաւ թրթռուն լարերու տոնով, շնորհիւ Տիկին Անոյշ Սերովբեանի սրտաշարժ արտասանութեան: Նկատելի դարձան անոր վարժ երանգն ու ճարտար շեշտաւորումները:

Մէջ ընդ մէջ բեմ հրաւիրուեցաւ Մշակոյթի Ակումբի նորաստեղծ պարախումբը (երկսեռ նորահասներ՝ Նիսէն) ներկայացնելու համար գեղջկական պատկեր մը, ազգագրական պարերու շարք մը եւ Վաղարշապատի պարը: Բացառիկ հաճոյք, քանի շնորհիւ երիտասարդ պարուսոյց Արթօ Պեքճեանի բծախնդիր ցուցմունքներուն, յաճախ հետեւողութեան, ներկաները դէմ - յանդիման գտնուեցան հայրենի բնօրրանը յիշեցնող, կենդանացնող ժողովրդական խմբապարերու:

Երիտասարդները, ինչպէս միշտ, առոյգ շարժումներ ցուցաբերեցին, իսկ երիտասարդուհիները՝ հայուհին բնորոշող նրբարուեստ, հեզութիւն բուրող գալարուն սահանքներ: Անհրաժեշտ է, անպայման, զօրակցիլ խումբին, եթէ կ՚ուզենք մնայուն պարախումբ մը ունենալ հոս, իբրեւ գարնոց հայկականութեան պահպանումի:

Յայտագիրին «ողնասիւնը» ապահովաբար կազմեց Մարսէյլի Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը: Խմբավար՝ Խաչիկ Երմագեան, դաշնակի ընկերակցութիւն՝ Տիկին Ժիլիէթ Երմագեան:

Տասնեակէ աւելի խմբերգներ, զանազան երգահաններու, - Կոմիտաս, Եկմալեան, Յարութիւնեան եւ այլն: Խումբը Ե. Չարենցի խօսքերով հայ երգին պայծառ դաշնութիւնը հաստատեց: Առանց մանրամասնելու անգամ մը եւս կրկնենք, թէ մենք ականատես եղանք իր խմբավարին ճարտար ուշադիր երգչախումբի մը: Եւս Արթինեան, սոփրանօ, Անդրանիկ Մինասեան, թենոր, կը մնան միշտ գնահատուած ձայներ: Անհրաժեշտ կը նկատենք անպայման մասնանշել Տիկին Ժիլիէթ Երմագեանի դաշնակի ընկերակցութիւնը՝ միշտ համադաշն խումբին հետ:

Հայ Մշակոյթի պանծացումին նուիրուած այս այնքան տպաւորիչ հանդիսութեան յաջողութեան մեծապէս նպաստեցին «վարագոյրին ետեւ» բանողները: Հաղորդավար Տիկին Սիւզան Գավճեան յիշեց զանոնք, - խորհրդանիշ դիմանկար եւ զարդագիր՝ Վահէ Թաշճեան, բեմայարդարում դրաւիչ համապատկերով՝ Տիկին Ժաքլին Կէտիկ, լուսախաղեր՝ Կարօ Տիլանեան, տեսագրող՝ Յակոբ Յակոբեան: Եւ ուրիշներ այլ աշխատանքներով:

Տիկին Ա. Սերովբեան, յանուն կազմակերպիչ մարմնին, գնահատեց հանդիսավար զոյգին ճգնումը բեմը դարձնելու կենդանի եւ խօսուն ներկայութիւն:

Հայ Մշակոյթի Օրուան առթիւ ներկաները իրենց տրամադրութեան տակ ունեցան Յայտագիր - Գրքոյկներ, ուր տեղ գտած էին Մայրենիին անվրճելի փառքը հիւսող տաղաչափեալ բանաստեղծութիւններու, սեղմ մտածումներու, հաստատումներու փունջ մը: Քանի մը տիրական անուններ.- շարքով, Գէորգ Էմին, Դանիէլ Վարուժան, Սիամանթօ, Տոքթոր Ն. Մեզպուրեան, Պարոյր Սեւակ, Արշակ Զօպանեան, Սիպիլ, Մուշեղ Իշխան, Վահան Թէքէեան, Սարմէն, Շաւարշ Նարդունի, Աւետիք Իսահակեան, Ղազարոս Աղայեան, Վահան Տէրեան, Նար - Դոս, Խաչատուր Աբովեան, Նիկոլ Աղբալեան, Համօ Սահեան, Շաւարշ Միսաքեան:

Յունուար 27-ին, Մայրենին տիրակալեց հոս, Պարսամեան սրահը:

Օրուան պատգամը եղաւ, – Ազգը մշակոյթով է ազգ, ինչպէս ծառը արմատով է ծառ:

Ժ. Մ.

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ

Վիճակիս նախկին առաջնորդ Զաւէն Եպիսկոպոսի՝ 1912 տարւոյն Յուլիսին պատրաստած ցուցակին հետեւելով, երկու մասի տրոհեցինք Տիգրանակերտի խառն բնակչութեամբ Հայ գիւղերը. Ղարպ Նահիէսի եւ Շարգ Նահիէի (Արեւմտեան եւ Արեւելեան գիւղախումբեր): Առաջինոյն Ալի Փունար եւ Հայեղիկ գիւղերէն զատ, միւսներուն ժողովուրդը գաղթական եւ «մէրիկա» էին, տեղափոխուելու ենթակայ: Ահաւասիկ պատկերը «Ղարպ Նահիէ»ի. նահանգին «մէպուս» Ֆէյզին էր որ ամբողջ գիւղերը հրջան ընելով՝ գրգռեց Թուրքերը մերոնց դէմ, որոնք բախտակից եղան քաղաքին Հայութեան:

1. - Ալի Փունար, քաղաքին արուարձանը՝ մէկ ժամ հեռու, Տիգրիսի արեւմտեան դին, 50 տուն Հայ, «Ս. Աստուածածին» հոյաշէն վանք - տաճարով՝ որուն երիտասարդ, գեղադէմ եւ պերճախօս երէցն էր

Աշոտ Քահանայ Տէր - Մանուէլեան. - Ծնած 1882-ին Հաշթէր (Սլիվան), աշխարհական անուամբ Մկրտիչ, 1911 Մարտ 7-ին ձեռնադրուած Զաւէն Եպիսկոպոս Տէր - Եղիայեանէ, Իր ողբականը գարհուրելի կերպով եղերական է: Կը ձերբակալուի, եւ նախատինք չի մնար՝ կը թափեն վրան: Յետոյ խուժանը դէպի Մէրտին տանող դրան կից՝ բերդամասին մէջ կենդանւոյն կը խօթէ զինք եւ պատ կը հիւսէ վրայէն: Փշշտացիներ ձեռքը միայն դուրս կը ձգեն - ծեփուկիրով քարացուցած - եւ կը հրամայեն տարադրութեան ուղին նոր բռնող, այսինքն քաղաքէն քակուող ժողովրդեան՝ որ իր սիրելի հովիւին սուրբ աջը համբուրէ: Ու տողանցը կը սկսի բերդակին քովէն, ուրկէ կասկածալի թեւ մը կը կանգնէր օդակարկառ, խարազանի շաչիւններով համակերպութեան հրաւիրող Հայու աւուր ձեռք - պագի արարողութեան տարկայ...:

2 - 24. - Զարոխիկ՝ 1 տուն. Սէլըմի՝ 3 տուն. Տարպաշուր՝ 3 տուն. Պալուճա՝ 1 տուն. Տալէ՝ 1 տուն. Գարա Քիլիսէ՝ 4 տուն. Ջանախլի՝ 1 տուն, Մըխսի Օղլի՝ 1 տուն. Գըրթէ՝ 1 տուն. Վարի Կէօզլի՝ 6 տուն. Վերի Կէօզլի՝ 1 տուն. Սիրըմի՝ 3 տուն. Գըրդալի՝ 1 տուն. Կեավուր Վէլի՝ մէկ տուն Պալըղի՝ մէկ տուն, Տէնկէնուկ՝ մէկ տուն. Մեծ Նասրիկ՝ մէկ տուն. Օրնակ (Եկեղեցին աւերակ)՝ 1 տուն. Էսկի Նասրիկ՝ 1 տուն. Գամիշէկ՝ 2 տուն. Խմերիկ՝ 2 տուն. Շէյխքէնտ՝ 1 տուն. Հայեղիկ կամ Զըմի Եղիկ՝ 20 տուն:

Այս 23 գիւղերուն ժողովուրդը կը հովուէր Տ. Աշոտ Տէր - Մանուէլեան:

Իսկ «Շարգ Նահիէ»ի գիւղերն էին հետեւեալները, որոնցմէ ստորանիշ կրողները հաստատուն բնակչութիւն ունեցողներն էին.

25. - *Գըթըրպըլ, 22 տուն Հայ եւ 20 տուն քրիստոնեայ (Ասորի), Եկեղեցին Ս. Յակոբ (աւերակ), ուր կը պաշտօնավարէր

Խոսրով Քահանայ Տէր - Կարապետեան. - Ծնած 1873-ին Հազրօ (Սլիվան), աշխարհական անուամբ Յովհաննէս, 1911 Նոյեմբեր 13-ին ձեռնադրուած Զաւէն Եպիսկ. Տէր - Եղիայեանէ: Նահատակ:

26 - 40. - *Իրինիլ (քաղաքէն մէկուկէս ժամ հեռու, 25 տուն զուտ հայաբնակ). *Գապասագալ՝ հինգ տուն. Գավսէ՝ մէկ տուն. *Գապի կամ Քեապի՝ 19 տուն Հայ եւ 130 տուն քրիստոնեայ (Ասորի). Անշայ՝ 9 տուն. *Գարապաշ՝ 10 տուն (Եկեղեցին Ս. Քրիստափոր). Մէզրէ՝ չորս տուն. Շառապի՝ վեց տուն, 50 տուն խալամի վրայ. Գատիֆէօյ՝ հինգ տուն, 100 տուն խալամի վրայ. Եապանի՝ չորս տուն. Այնկէվրի՝ երկու տուն. *Սաթի Գիւղ կամ Սաթու Գեղ՝ 70 տուն զուտ հայաբնակ (Եկեղեցին Ս. Թուխ Մանուկ - Խաչ). Խըտըր Էլիաս՝ մէկ տուն. Հօլան՝ 4 տուն, 27 տուն քրիստոնէից (Ասորի) վրայ. *Արզօղլի՝ 27 տուն զուտ հայաբնակ, Սաթու Գեղի մօտ:

41. - *Պաղչէճիք՝ 12 տուն զուտ հայաբնակ, Ս. Դանիէլ «Ժամատուն»ով: (Այս անուամբ կ՚իմացուին այն առժամեայ սրբավայրերը՝ զորս ժողովուրդը կը կառուցանէ, գաղթելու պարագային քանդելով):

Գիւղիս ծխատէրն էր

Եղիազար Քահանայ Կարապետեան. - Ծնած 1867-ին եւ ձեռնադրուած 1895-ին: Նահատակ:

42 - 47. - Թավուղլի՝ չորս տուն. Պօզ Փունար՝ 12 տուն. *Ճոնիկ կամ Ճըրնըգ՝ 25 տուն, «Վրէժխնդիր Ս. Աստուածածին» ժամատունով. Մօլլա Ճապըռ՝ 2 տուն. Քէօշք՝ 2 տուն. Տարաղլի՝ 2 տուն:

«Շարգ Նահիէ»ի վերոյիշեալ 23 գիւղերուն ժողովուրդը կը հովուէին Տ. Խոսրով եւ Տ. Եղիազար:

(Շար. 180)

(Շար. Ա. էջէն)

այժմ՝ ձախի Դեմոկրատ կուսակցութիւն – առաջին օրէն իսկ տագնապի մը առիթ տուաւ: Ոչ ոք մտքէն կ'անցընէր թէ Աչիլ Օքքեթթօ կրնայ չընտրուիլ կուսակցութեան գլուխը հարկ եղած ձայները ստացած չըլլալով: Երկրորդ քուէարկութիւնը յետաձգուած է Ուրբաթ օրուան, բայց ոչ մէկ ապահովութիւն կայ որ այդ օրը մեծամասնութիւն գոյանայ: Օքքեթթօ 274 ձայնի պէտք ունի (264 ստացաւ): Իտալական թերթերը կծու ծաղրանկարներ կը հրատարակեն, օրինակ Ունիթան (նախկին պաշտօնաթերթ, այժմ դարձած՝ կրամշիի հիմնած թերթը) կրկնակ Օքքեթթօ մը գծած է՝ Համայնավար կուսակցութեան եւ Ձախի Դեմոկրատ կուսակցութեան նախկին քարտուղար:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ եւ Նախիջեւանի միջեւ սահմանային անցքին բացումի մանրամասնութիւնները ճշդելու համար Կարս գացած է Նախիջեւանի նախագահը. Միր Խամայիլ Ալիեւ մեծ խանդավառութիւն յայտնած է Թուրքիոյ բարեկամական կեցուածքին համար, սակայն աւելցուցած է նաեւ որ իրենց վիճտ պատճառած է Թուրքիոյ հաստատած քաղաքական յարաբերութիւնը Հայաստանի հետ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Նախագահը՝ Ելցին սպառնաց «արտակարգ միջոցներ» ձեռք առնել, եթէ խորհրդային իշխանութիւնները չջնջեն այն պարտադրանքները, զորս դրած են ռուսական ձայնասփիւռին: Ձայնասփիւռը, որ Ելցինի բանբերն է, անցեալ շաբթու այլեւս չէր կրնար օգտագործել ամէնէն ընթացիկ ալիքները:

ԷՌ – ՖՐԱՆՍ 2000-է աւելի թռիչք կը ջնջէ առաջին վեցամսեային համար: Տնօրէնութիւնը կը յայտնէ որ Ծոցի պատերազմէն ի վեր երթեւեկը աննախընթաց նուազում մը արձանագրած է:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՄԱՐՍԷՅԼ՝ ՅԱՂԹԱՐՇԱՒ

Մարսէյլի հայանուն ակումբները կը շարունակեն իրենց յաղթական երթը: Մերթ դժուարաւ, բայց միշտ զինուած՝ առաջատար մնալու կամքով:

Այսպէս, Սէն – Թ'Անթուանի Հ. Մ.-ը իր դաշտին վրայ, երկար տքնած է պահելու համար 18-րդ վայրկեանին նշանակուած կոլի մը առաւելութիւնը: Յաջողած է՝ 1 – 0:

Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ, մեծամասնութեամբ հայածին խաղացողներով, Պէօի դաշտին վրայ, պահ մը կրած է տեղական խումբին ճնշումը, բայց 77-րդ վայրկեանին Դերձակեան նշանակած է յաղթական կոլը: Հոն ալ՝ 1 – 0:

Որովհետեւ զինքը հետապնդողները գոհացած են հաւասարութիւններով, Արծիւի առաւելութիւնը դասաւորումին վրայ աւելցած է մէկ կէտով: Հինգ կէտերու առաւելութիւն մը ներկայիս՝ ի նպաստ հայ ակումբին:

***

● ՎԱԼԱՆՍ (2) ԱՌԱՋԱՏԱՐ

Նպաստաւոր Կիրակի մը Վալանսի Հ. Մ.-ին պահեստի խումբին համար. յաղթելով, իր դաշտին վրայ, Ֆէօրի (Լուար)՝ 2 - 1, կը մնայ միակ առաջատար լիկի շրջանային պատուոյ դասակարգի իր խմբակին մէջ:

Գէշ օր մը սակայն, նոյն խմբակին մէջ, Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն - Տէսինի համար՝ պարտուած՝ Վէնիսիէօյէ 2 – 0. երկու կոլերը նշանակուած են վերջին տասը վայրկեաններուն ընթացքին:

Յառաջիկայ Կիրակի ալ դժուար պիտի ըլլայ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի: Պիտի խաղայ Անօնէի մէջ, երբ մրցման Արտէշի խումբը յաղթած էր 2 – 1: Իսկ Վալանս պիտի կրնայ, կը յուսանք, պաշտպանել իր դիրքը Փիէրլաթի դաշտին վրայ: Երբ մրցման՝ Փիէրլաթ պարտուած էր 1-ի դէմ 5-ով:

***

● ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մինչ առաջին կազմը տկար մրցաշրջան մը կը բոլորէ, Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն - Տէսինի պահեստին առաջատար է Ռոնի բարձրագոյն դասակարգի ախոյենութեան մէջ: Կիրակի օր, յաղթած է Լիէրկի դաշտին վրայ՝ 2 - 1:

Հաւասարութիւն (0 – 0) Վիէնի Հ.Մ.-ին համար: Կը խաղար Լիոն, Քրուա - Ռուսի դէմ: Վիէն չորրորդ է դասաւորումին վրայ:

Փարիզեան շրջան՝ Իսի վերատին յաջող. Մէօտօն – Հ.Մ. (0 - 2): Ալֆորվիլ Հ.Մ. - Ռէօժիս յետաձգուած է: Հ.Մ.Մ. - Սփորթինկ՝ 1 - 2:

Փրովանսի մէջ, առաջին դասակարգի ախոյենութեան համար, դէմ - դիմաց էին Արծիւին եւ Սէն – Թ'Անթուանի Հ.Մ.-ին պահեստի խումբերը: Ինչպէս երբ մրցման, Սէն - Թ'Անթուան յաղթած է՝ 2 – 1:

Վ. Մ.

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Ճէպրայէլ Պախտուրեանի մահուան առթիւ, Փանթէնէն Պր. Քրիսթոֆ Հարբութեան փոխան ծաղկեպսակի 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Քլիշի - Լա Կառէնի նորակազմ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները, Դեկտեմբեր 8-ին իր սարքած ճաշկերոյթին առթիւ.- Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւն 3000, Կապոյտ Խաչի Անիէռի մասնաճիւղ 2000, Իսիի մասնաճիւղ 1000, Ալֆորվիլի մասնաճիւղ 500, Էլիզ Մինաս 500, Սոնա Ֆառա, Հրաչ Սիսեռեան, Քրիսթին Անսուրեան 1000-ական Ֆր., Պրիժիթ Անսուրեան, Վերգին Անսուրեան, Անի Պուրուշեան 500-ական Ֆր., Բարսեղ Պուրուշեան 300 Ֆր.:

(Շար.)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանտիկեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ճիմ Փափազեանի, Տէր եւ Տիկին Վահէ Լօրէնեանի եւ զաւակներուն, Հրաչեան ընտանիքներուն եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն, իրենց սիրելի հօր, մեծ - հօր, աներհօր, ազգականին, խնամիին, Միութեանս տասնեակ տարիներու նախագահ՝ Վարդան Պանտիկեանի մահուան առթիւ:

Soirée "Crêpes"

La section de la CBAF d'Alfortville Elen Puzant organise, le 9 février à 21 h, à la MCA, 9, rue de Madrid, une soirée «C R E P E S» costumée

Venez nombreux.

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

«Մոնտ» կը ներկայացնէ
ԱՐՄԻՆԷ ԵՈՀԱՆՆԷՍԻ
լուսանկարները՝
«Հայաստան»
Մինչեւ Մարտ 31
15, rue Falguière, Paris 15e
մասնակցութեամբ CRDA-ի
Հանդիպում՝ Արմինէ Եոհաննէսի հետ
Շաբաթ, Փետր. 9, ժամը 11.30-էն 13.30:

ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Փետրուար 7, Տօն է Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց՝ 1036 վկայիցն, Որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին (451 թուականին):

Այսօր Անուանակոչութեան տօնն է ՎԱԶԳԷՆ Ա. ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Ծանօթ. – Պետական տնօրինութեամբ, այսօր բոլոր Հայերը – դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր եւ ուրիշներ - կրնան բացակայիլ իրենց դպրոցներէն եւ գործատեղիներէն՝ կրօնական պարտաւորութիւններու համար:

DIMANCHE 10 FEVRIER à 17 h
Salle Cortot
78, rue Cardinet, Paris 17e
Métro : Malesherbes

RECITAL DE CHANT
ASTRIG DEDEYAN
CHANTAL PERRIER - LAYEC
au piano

BERLIOZ - RAVEL - POULENC - GLINKA
TCHAIKOVSKY - RACHMANINOFF - RUBISTEIN
SVIRIDOFF - MELIKIAN - GODOIAN
GANATCHIAN - SADOYAN 1ère audition

Prix des places : 120 F 80 F Etudiant : 50 F
Réservations : 47 50 46 93
Billet en vente sur place le jour même

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի չորս մասնաճիւղերու ընդհանուր ժողովը Շաբաթ, Փետրուար 9, կէսօրէ վերջ ժամը 14.30-ին Մշակոյթի Տան մէջ, բոլոր ընկ. ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Փետրուար 9, ժամը 15-ին Հայ Մշակոյթի Տունը:

ԿՈՉ

ԳԹՈՒԹԻՒՆԸ

բարեսիրական այն կազմակերպութիւնն է որ առողջապահական օժանդակութեան համապարփակ ցանցով մը դեղօրայքի, բժշկական եւ այլ բազմատեսակ ԱՆՎՃԱՐ օգնութիւն կը կատարէ ամէն կարիքաւորի սկսեալ աղէտի գօտիէն:

ԳԹՈՒԹԻՒՆ-ը Հայաստանի այն կազմակերպութիւնն է որուն հսկայական գործին կրնաք ձեր մասնակցութիւնը բերել ուղղակի, պարզապէս ձեր չէքերը ղրկելով դրամատնային հետեւեալ հաշիւին՝

GTOUTIOUN
Union des Banques Suisses
N° 298 845 00 G
B. P. 811 — 1211 GENEVE

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
Tél. : (1) 43. 76. 55. 89

Dans le cadre de ses activités
musicales,
a le plaisir de vous inviter
au PREMIER CONCERT
ELEVES-PROFESSEUR
DE GUITARE DE LA M.C.A.
sous la direction de Jean BEUJEKIAN
professeur
Dimanche 10 Février à 16 heures
— Entrée libre —

ՊԱՏԱՐԱԳ - ՎԻԷՆ

Կիրակի, Փետրուար 10, Բուն Բարեկենդան, առաւօտեան ժամը 10-ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի Դպրաց դասին կողմէ:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ

Կիրակի, Փետրուար 10, Բուն Բարեկենդանի առթիւ Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենայ հանդիսաւոր պատարագ, զոր կը մատուցանէ հիւրաբար քաղաքս գտնուող Լենինականի - Կումայրի – նախկին առաջնորդ՝

ՆԱՐԵԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՇԱՔԱՐԵԱՆ

որ նաեւ կը քարոզէ:

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ, առաջնորդութեամբ - ղեկավար՝ Խաչիկ Երմազեանի:

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 8.40:
Պատարագ ժամը՝ 10:

ROUBEN
Mémoires

Le Vendredi 8 Février
à 20 heures 30

Madame Ter Minassian présentera l'ouvrage

ROUBEN
MEMOIRES D'UN PARTISAN
ARMENIEN
Traduit par *Waïk Ter Minassian*

dans la salle de la Maison de la Culture Arménienne
45, rue de la Défense, Issy-les-Moulineaux

CHAVILLE
Présentation de l'ouvrage
"ARMENIE, J'ECRIS TON NOM"
de
Gérard BEDROSSIAN
et Nicole PRIOLLAUD

le Samedi 9 Février à 20 h 45
Salle de l'église arménienne
6, rue du Père Komitas
92370 CHAVILLE
Diaporama - Dédicace

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Պօմոնի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը կը ներկայացնէ «Զար Ոգին» Յովհաննէս Շիրազ Թատերախումբի կողմէ, Կիրակի, Փետրուար 10, ժամը 15-ին տեղւոյն Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

L' U. G. A. B.
a le plaisir de vous convier à sa soirée

Piano - Bar

le samedi 9 février à partir de 22 h 30
au 118, rue de Courcelles, Paris 17e

Nouveau décor
Ambiance musicale

Places limitées et
réservations conseillées
au 45. 20. 03. 18 (semaine)
et au 42. 27. 12. 26 (week-end)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 8

VENDREDI
8 FÉVRIER
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.469 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.469

ԾՈՑ

ԻՐԱՔ ԿԸ ԽԶԷ ՎԵՑ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

ՀԻՍԷՅՆ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ԽԻՍՏ ԵԼՈՅԹԸ ԶԻՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Պաղտատ որոշեց դիւանագիտական իր յարաբերութիւնները խզել զինակցութեան Պետութիւններէն ոմանց —վեց հատ— հետ: Ասոնք են՝ Միացեալ-Նահանգներ, Մեծն-Բրիտանիա, Ֆրանսա, Իտալիա, Եգիպտոս եւ Սաուտի — Արաբիա: Արդարեւ, որքան ալ անտրամաբանական թուի, պատերազմ հռչակուած չըլլալով, դիւանագիտական յարաբերութիւնները կը մընային, եթէ նոյնիսկ արեւմտեան դեսպան չէր մնացած Պաղտատ: Քաղաքական կեղծաւորութիւնը այս պատերազմը մըկրտած է՝ ոստիկանական միջազգային գործողութիւն, այսինքն Ապահովութեան Խորհուրդը նման պաշտօն մը յանձնած է զինակցութեան: Ճէյմս Պէքըր ճառ մը խօսելով չեչտեց թէ «պատերազմը երկար պիտի տեւէ» ու գծեց յետ-պատերազմեան շրջանի հաւանական կացութիւնը: Քառուքանդ ընելէ ետք Իրաքը, Միացեալ — Նահանգներու արտաքին նախարարը ապահովութիւն կու տայ որ պիտի «վերակառուցուի Իրաքը առանց վրէժխնդրութեան ոգիի», լուր մը որ հաւանաբար շատ պիտի ուրախացնէ Իրաքի ժողովուրդը, կը բաւէ որ համբերել գիտնայ եւ մինչ այդ ջանայ ամերիկեան ռումբերու տակ չըթաղուիլ...: Վերջը, Ծոցին մէջ, Ամերիկա նոր կարգ մը պիտի հաստատէ, «ապահովութեան դրութիւն» մը շրջանին մէջ, որմէ որեւէ Պետութիւն դուրս պիտի չմնայ (Ֆրանսա, Անգլիա անշուշտ) ու Պէքըր կ'աւելցնէ.— «Յետ-պատերազմեան Իրաքը բերելիք կարեւոր նպաստ մը պիտի ունենայ: Ոչ ոք պէտք է մոռնայ, որ իրաքցի ժողովուրդը տասը տարուան մէջ պատերազմի մը աղէտալի հետեւանքները կրեց» (Իրանի հետ պատերազմէն շատ գոհ էր Արեւմուտքը, որ այսօր կը նախընտրէ այաթոլլաներու Իրանը...): Ամերիկա, ըստ երեւոյթին, իր «Մարշալ ծրագիրը» կը պատրաստէ Ծոցին մէջ: Պէքըրէն ետք, Պուշ կրկին խօսած է եւ ըսած թէ Ամերիկացիք այն ազգն են, որ կրնայ կերտել վաղուան աշխարհը: Մինչ այդ կը պատրաստուի ցամաքային պատերազմը ու շատ կը խօսուի Իրաքի մանրէական եւ քիմիական զէնքերու հաւանական յարձակման մը մասին, որու հակազդելու պատրաստ է արդէն Ամերիկա նոյն ձեւով: Ասիկա յայտարարուած է պաշտօնապէս, միակ պայմանը այն է որ նախաձեռնարկը պէտք է Իրաքէն ըլլայ:

Յորդանանի Հիւսէյն թագաւորը շատ խիստ ելոյթ մը ունեցաւ հեռատեսիլէն, կոչ ընելով նախ որ անմիջական հրադադար մը ձեռք ձգուի, առիթ տալու համար ամերիկա-իրաքեան եւ արաբա-արաբական երկխօսութեան մը: «Ամօթ կը զգամ, ըսաւ Հիւսէյն թագաւորը, Արաբներուն համար որ կը թողուն իրաքեան արիւնահեղութիւնը: Այդ արիւնը երբեք չխնայուեցաւ արաբական դատին համար: Իրաքցիք բոլոր ճակատամարտերու մէջն էին արաբական հողը պաշտպանելու համար: Այս վայրագ պատերազմին բուն նպատակը Իրաքի քանդումն է: Ինչո՞ւ Միացեալ Ազգերը թոյլ կու տան որ իրենց անունով Իրաքցիները եւ անկէ անդին բոլոր Արաբները բնաջնջուին: Զինակից համախմբումը կ'ուզէ համաշխարհային նոր կարգ մը հաստատել, բայց, այդ նոր կարգը կ'ընդգրկէ Իրաքի ամբողջ քանդումը եւ մեր երկիրներուն ենթակայութիւնը օտարին»:

× Ատանայի մէջ, Հինգշաբթի առտու (Փետ. 7) սպաննուած է ամերիկացի մաքսային պաշտօնեայ մը, որ Ինճիրլիք կ'աշխատէր:

ԳԼԽԱՒՈՐ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐԸ՝
ՄԻՇՏ ԹՈՒՐՔԻԱ

Թուրքիա կը շարունակէ լայն տեղ գրաւել մամուլի մէջ: Հինգշաբթի օր (Փետ. 7), միայն Քուրիէ էնթէրնասիոնալ բազմաթիւ արտատպումներ հրատարակած էր, ինչ որ ցոյց կու տայ միջազգային մամուլին տուած կարեւորութիւնը: Իրան - Իրաք զինակցութիւն մը նպատակ ունի դէմ դնելու Թուրքիոյ փառամոլութեանց» (Ալ - Հայաթ), «Անգարայի կը բաւէ ծորակը գոցել, որպէսզի Իրաք ջուրէ զրկուի» (Տէր - Շփիկըլ), «Քիւրտերուն համար, Թուրքիա արդէն պատերազմի մէջ է» (Նօյէ Ցիւրխըր Ցայթունկ), «Քրտական հարցը՝ Թ. Էօզալ կողմնակից է Թրքա - քրտա - արաբական համադաշնակցութեան մը» (Ալ-Հայաթ), «Թրքական բանակը նուազ ռազմասէր՝ քան իր նախագահը» (Ռեսալաթ, Թեհրան), «Անատոլուի ամերիկեան ռազմակայանները՝ ամէն ինչ նախատեսուած էր» (Ճումհուրիյէթ): Քիւրտերուն վերաբերող զուիցերական թերթին յօդուածին կ'ընկերանայ քարտէս մը, ուր կը ներկայացուին քրտական հողային պահանջները (1919, Փետրուարի), որոնք անշուշտ նորութիւն չեն, բայց եւ այնպէս այսօր ալ չեն կրնար մեզ անտարբեր թողուլ:

Քոթիտիէն ալ, նոյն օրը, յօդուած մը հրատարակած էր, որմէ կը պարզուի որ Թուրքիա օրէ օր աւելի անպատկառ կը դառնայ (ինչո՞ւ ոչ...) եւ ղեկավարները չեն վարանիր իսկ յայտարարելու, ակնարկելով եւրոպական Համարակապետութեան վարանումներուն իր անդամակցութեան համար.— «Եւրոպական Համարակապետութիւնն է որ վաղը Թուրքիոյ պէտք պիտի ունենայ: Մեզի չի մնար մուրալ, իրենց կը մնայ մեզ հրաւիրել...»: Անգարա «ծիծաղելի» ալ կը գտնէ Համարակապետութեան օգնութիւնը, մանաւանդ բաղդատելով Ճափոնի (400 միլիոն տոլարի նոր օժանդակութիւն մը, նախկին 300-ին վրայ) եւ Ուաշինկթընի:

Մոնտ ալ, ինչպէս գրեթէ ամէն օր, թղթակցութիւն մը հրատարակած էր Տիարպէքիրէն, անգամ մը եւս նուիրուած Քիւրտերուն, որոնք կասկածամիտ կը մնան Անգարայի «հրապուրիչ» նոր կարգադրութիւններուն նկատմամբ (քրտերէնի արտօնութիւն եւլն. եւլն.):

ՑԻՒՆ - ՑՄԵՌ

Ֆրանսան ալ, իր կարգին, խիստ ձմեռ մը կ'ապրի քանի մը օր է: Հինգշաբթի (Փետ. 7) առաւօտ, Փարիզի մէջ ջերմութիւնը 0-էն վար 13 էր եւ ամբողջ Ֆրանսան ալ «կը մսի»: Հեռաքերքրական է նկատել թէ ամէն մարդ անակնկալի եկած է եւ կը ստեղծուին կացութիւններ, որոնք անընական են Ֆրանսայի նման երկրի մը համար: Ի վերջոյ ձմեռ է, եթէ նոյնիսկ սովորականէն աւելի ցուրտ է, բայց ատիկա պատճառ պէտք չէ ըլլայ որ երթեւեկը դադրի եւ բոլոր ճամբաները անգործածելի դառնան Քոթ տ'Ազիւր, ինչպէս եղած է Չորեքշաբթի օր եւ հարիւրաւորներ կէս ճամբան մնացած են, ու պարտաւորուած պանդոկ երթալ: Ասոնցմէ մէկն էր, որ իր վրդովումը կը յայտնէր, առարկելով թէ նոյն եղանակն էր Իտալիա եւ ոչ մէկ նման խուճապ ըստեղծուած էր: Փետ. 6-ին, Նիսի օդակայանը փակուեցաւ: Ձիւն կը տեղար, Հինգշաբթի օր, գրեթէ ամբողջ Ֆրանսայի վրայ, հարաւ-արեւմուտք 15 / 20 սանթիմեթր էր արդէն ձիւնին բարձրութիւնը եւ նոյնն էր կացութիւնը Մանշի շրջանը: Փարիզի մէջ ալ երթեւեկի հրակայ դժուարութիւններ ստեղծուած են, բեռնակառքեր կէս ճամբան կը մնան փիւէլը սառած ըլլալով, կառախումբեր չեն բանիր եւլն. եւլն.:

Ամբողջ Եւրոպան ալ նոյն ճակատագրին դատապարտուած է, ներառեալ

ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1 / 2)

ԲԱՔՈՒԻ ՍՊԱՆԴԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ
ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ

Մոսկուայի Երգահաններու Տան մէջ տեղի ունեցած է 1990 Յունուարին Բաքու կատարուած հակահայ սպանդին նուիրուած խորհրդաժողով մը՝ կազմակերպութեամբ Մոսկուայի հայկական մշակութային ընկերութեան, Մոսկուայի հայկական ժողովրդավարական շարժումին եւ «Փրօ-Արմենիա» ամսագրին լրատու կեդրոնին:

Բացման խօսքով հանդէս եկած է հայկական մշակութային ընկերութեան ներկայացուցիչ՝ տոքթ. Արամ Սիմոնեան: Խօսք առած են ազգամիջեան յարաբերութիւններու մասնագէտներ, ժողովրդավարական եւ ազգային շարժումներու ներկայացուցիչներ, երեսփոխաններ:

Երգահաններու Տան մէջ կազմակերպըւած էր Բաքուի ջարդերուն նուիրուած լուսանկարչական ցուցահանդէս մը:

***

ԱՒՍՏՐԱԼԻՈՅ ԴԵՍՊԱՆԻՆ
ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան ընդունած է Խորհ. Միութեան մօտ Աւստրալիոյ լիազօր դեսպան Ջարլզ Ռոպին Էշուինը, որ իր կնոջ ընկերակցութեամբ Հայաստան այցելած է:

Դեսպանը եղած է Արտաքին նախարարութիւն, այցելութիւն մը տուած է Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին, հանդիպած է Երեւանի քաղաքապետ Համբարձում Գալստեանի:

Յաջորդ օրը, Յունուար 31-ին, ան ընդունուած է վարչապետ Վազգէն Մանուկեանի կողմէ:

Խօսելով Հայաստանի ներկայ կացութեան ու անկախ պետականութեան գործընթացի մասին, վարչապետը դիտել տուած է թէ Հայաստան անկախութեան կը ձգտի հասնիլ կեդրոնին հետ նըւազագոյն առճակատումով: Ան ըսած է նաեւ թէ առաջին կարեւոր քայլերը արդէն կ'առնուին դէպի մասնաւոր սեփականութիւն:

Աւստրալիոյ դեսպանը այցելած է Ծիծեռնակաբերդ, ծաղիկներ դրած Եղեռնի զոհերու յուշարձանին: Ան եղած է նաեւ Կումայրի ու ծանօթացած երկրաշարժէն ետք քաղաքին մէջ ստեղծուած իրավիճակին:

Թուրքիոյ եւ Յունաստանի նման երկիրներ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅԻՍՈՒՍԵԱՆՆԵՐՈՒ ընդհ. մեծաւորը՝ Հ. Փետրօ Առուփէ, 27-րդ յաջորդը Իգնատիոս տէ Լօյոլայի որ հիմնած է յիսուսեաններու միաբանութիւնը 450 տարի առաջ, մեռաւ Հռոմ 83 տարեկանին: Ծնած էր Պիլպաօ, բժշկական ուսումներէ ետք, մտած էր յիսուսեաններու միաբանութեան մէջ, 1927-ին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՑԻՒՆ-ՑՄԵՌ ԵՒ ԾԱՆՐ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐ

Հինգշաբթի առտու ալ, Երեւանէն մեր առած լուրերը խրախուսիչ չէին: Ձիւն — ձմեռը կը շարունակէր ծանր հետեւանքներ ունենալ, քանի որ կազ չկայ, ջերմութիւն չկայ, ուժանիւթ չկայ եւ բազմաթիւ գործարաններ փակ են ու գործազրկութիւնը ծաւալած է: Այս մասին կը գրէին նաեւ Լիպերասիոն եւ Քոթիտիէն տը Փարի (Փետ. 7): Տասնեակ հազարաւոր գործազուրկներ, Երեւանի եւ Հրազդանի ելեկտրակայանները հազիւ կրնան հայթայթել հիւանդանոցներուն, դպրոցներուն ուժանիւթը, բազմաթիւ դպրոցներ արդէն գոց են, երկու շաբաթ է 60.000 բանուոր չեն աշխատիր (թեթեւ ճարտարարուեստ), աշխատավարձքերը 1/3-ով զեղչուած են: Հեռատեսիլը միայն երեք ժամ կը բանի:

Փետ. 5-ին Ազրբէջանի Գերագոյն Խորհուրդը, սկզբունքով պիտի վաւերացնէր Շահումեանի շրջանի լուծարքի որոշումը, զոր տուած էր կազմկոմիտէն, բայց, տեղւոյն վրայ կացութիւնը այնքան խառնակ է, Գ. Խ.ի նստաշրջանի հետեւանքով, որ Շահումեանը «մոռցուած է»: Բաքու ալ գործադուլ կայ ազերի ազգայնականներու հրահանգով, բողոքելու համար Գ. Խ.ի (համայնավար մեծամասնութիւն) նիստին ընթացքին դէմ: Որոշուած է թէեւ Հանրապետութեան անունը փոխել՝ «Ազրբէջանի Հանրապետութիւն» դնելով, նաեւ դրօշակը:

Խուզարկութիւնները կը շարունակուին Գետաշէն, Բերդաձոր, եւ երկու հոգի ալ 30 օրուան բանտարկութեան դատապարտուած են, զէնքի յայտնաբերման պատրուակով:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՌԸԿՊԻ

● ԹԵՐԵՒՍ ԵՐՐՈՐԴ ԵԼՈՅԹ ՄԸ, ՄԱՐՏ 2-ԻՆ

Միշէլ Թաշճեանի երկրորդ մրցումը Ֆրանսայի Ազգային կազմին մէջ, Շաբաթ օր, Տըպլին, Իրլանտայի դէմ, եղած է, վերստին, գոհացուցիչ:

Հայ մարզիկը, հսկայ մը, 1,96 մեթր հասակ, 104 քիլօկրամ, անդադար շարժման մէջ դաշտին վրայ, մասնակցած է Ֆրանսայի յաղթանակին՝ 21 – 13:

Կ'երեւի թէ սակայն իր հայու դիւրաբորբոք արիւնը պատճառ կ'ըլլայ որ Թաշճեան մեղանչէ երբեմն խաղին կանոններուն հանդէպ եւ առարկայ ըլլայ մրցավարին մօտիկ ուշադրութեանը, ինչ որ կրնայ վնասել խումբին:

Ֆրանսայի Ազգային կազմին յաջորդ ելոյթը տեղի կ'ունենայ Փարիզ, Մարտ 2-ին, Կալլէսի դէմ: Դեռ կանուխ է վերջնականապէս գիտնալու թէ Թաշճեան պիտի հրաւիրո՞ւի կամ ոչ մասնակցելու այդ մրցման ալ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ՝ ՎԵՐՍՏԻՆ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ԵԶՐԻՆ

Անցեալ Շաբաթ օր, Վալանսի Հ.Մ.-ը խաղացած է իր 18-րդ մրցումը, ի հաշիւ Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի առաջնու-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԻՆՉԵՒ Ե՞ՐԲ

Հետզ - հետէ կը հետեւինք Վահէ Օշականի գիրքին առիթով ծայր առած ամբաստանութեան, որ աւելի քան մէկ ամիսէ ի վեր մեղադրելի գիրքերը հրատարակող է, Հիմնական – ներ, Լոս – Անճըլըսի «Նոր Կեանք» շաբաթաթերթին էջերէն (*)։

Ուրիշ պարագաներու տակ, երեւոյթը պիտի կոչուէր «թանաքէն», բայց կարգ մը յառաջադիմական (ու բարոյագիտական) եզրոյթներուն մէջ կը մնան չզարծանելու այդ բառը եւ մեծնային ժամանակ կարգ մը խորհրդածութիւններ ընենք։

Առաջին հերթին, կը պարզուի որ հայ հրապարակագիրներ կը շարունակեն Բաբել զայր ապրիլ, ինչ կը վերաբերի փոխադարձ յարգանքի, բանավէճային մշակոյթի եւ գաղափարներու ճարմանութեան, առանց առնչելու ազնիւ իր ապրող երկրին բարքերէն, երկիր, ուր ամէն մարդ իր [illegible] լրագրական [illegible] նուիրա – գործուած երեւոյթ է, պայմանաւ որ պատշաճութեան տարրական սահմանները չանցնի։ Մեր պարագային, թափուած թոյնը, մաղձը եւ լուտանքը գլած - անցած են բոլոր սահմանները։

Միով բանիւ, այն ինչ որ կրնար բանավէճ կոչուիլ՝ սովորական ազբրամարտ մըն է, զերոյի հաւասար լրջութեամբ։

Երկրորդ. պարսաւներու այս մրցամարտը յար եւ նման է Վարուժանի «Հեթանոս երգեր»ու դէմ արշաւին, Շահնուրի «Նահանջը առանց երգի»ի շուրջ բարձրացած վխլուկին, Մահարիի եւ Վ. Պետրոսեանի վէպերուն՝ «Այրուող այգեստաններ»ու եւ «Կրակէ շապիկ»ի հանդէպ եղած հակազդեցութեան (մինչեւ իսկ հրապարակային հրկիզումով), ինչպէս եւ այլ դէպքերու, որոնք կը լեցնեն վերջին մէկ դարու մեր «ազատամիտ» գրական մթնոլորտի պատմութիւնը։

«Ով որ ինծի հետ չէ, ինծի դէմ է» սկզբունքի տխուր եւ խորօրինակ կիրարկում։

(Զթուեցինք Յ. Օշականի դէմ 1946-ի անմարդկային խաչակրութիւնը եւ Շահնուրի «Ազատն Կոմիտաս»ի վերհրատարակութեան առիթով փրթած հաւարը, որոնք այլեւս ողբերգութեան եւ խաւարամտութեան սահմաններուն կը մօտենան)։

Երրորդ. չահեկան պիտի ըլլար գիտնալ, թէ ինչպէ՞ս 1988-ին Նիւ - Եորք տպուած գիրքը, որ 1989 Մայիսին Փարիզի մէջ դասախօսութեան նիւթ եղած է, միայն 1990-ի Մայիսին Լոս - Անճըլըս «կը հասնի», այսինքն, անարգանքի սիւնին կը գամուի։

Եթէ գիրքին հեղինակը նոյնիսկ բանադրանքի արժանի գտնուած է (եւ ի՞նչ պէտք է ընէինք այն եկեղեցականներուն հետ, որոնք քարոզամբ բեմէն նախրապետական աթոռ մը եւ կրօնական պաշտօնաթերթ մը հայհոյանքներու բեմ դարձուցին...), ինչպէ՞ս կրցած է տարի մը ամբողջ խոյս տալ աչալուրջ հաւատաքննիչներէն։

Խորքին մէջ, ի՞նչ կը նշանակէ ամբողջատիրական վարչակարգերու վայել այս ընթացքը, եթէ ոչ՝ մարդ անհատի, տուեալ պարագային՝ արուեստագէտի մտաւոր ազատութեան ջնջումը։ 17-րդ դարուն, Կալիլէօ Կալիլէյը իբրեւ թէ եկեղեցական վարդապետութեան դէմ երթալուն հրաշքով ազատեցաւ խարոյկէն։ 20-րդ դարուն՝ միջնադարեան խաւարամտութեան կրկնութի՞ւն։

Ժամանակին, Վարուժանի եւ Շահնուրի երկերը պոռնկագրութիւն էին, իսկ ներկայիս՝ հայ գրականութեան գլուխ - գործոցներ։ Ուրե՞մն։

Սփիւռքի իմացական անցուդարձերուն մօտէն հետեւողները կրնան հաստատել, առանց երկմտելու, որ Վահէ Օշական անիշխանական մը եղած է միշտ, չպարփակելով իր գաղումները ընթացիկ կաղապարներու անձուկ սահմաններէն ներս, երբեմն՝ ի գին ծայրայեղութեան կամ մերժելի կեցուածքներու։ Զհաւնելու իրաւունքը ունինք, բայց հայհոյելու՝ ո՛չ։ Ինչպէս կ'ըսէր արժանթինցի աշխարհահռչակ գրագէտ՝ Խոնեսթօ Սապաթօ վերջերս, «անիշխանականը հաւատացեալ մըն է։ Ինչո՞ւ պիտի ամբաստանէր եկեղեցի մը, եթէ հաւատար որ ան գոյութիւն չունի»։ Դժուար թէ Վահէ Օշական «հայհոյէր» Հայութեան «նուիրական» արժէքներուն, եթէ խոր հաւատացողը չըլլար (եւ զգաստ վերլուծողը) անոր։

Ուստի, տառացիօրէն կարդալ «Օծումը» պատմուածքը - եւ ամբողջ գիրքը ընդհանրապէս – կը նշանակէ ոչինչ հասկնալ գրականութենէ։ Եթէ Ռուբէն Զարդարեանի «Զարնուած Որսորդը» կը կարդացուի փոխաբերական իմաստով, ինչո՞ւ պէտք է կիրարկենք երկու չափ, երկու կշիռ քաղաքականութիւնը։

Արդարեւ, «ընդդիմախօսները» չեն կրցած նկատել Վահէ Օշականի փորձին միտք բանին. հայութեան վերադարձնել իր մարդկային կերպարանքը։ Այսինքն, մեր խաթարուած ինքնապատկերութեան մէջ ստեղծել կեանքի բոլոր վերիվայրումներուն պատկերը, ուր մարդիկ նախ եւ առաջ մա՛րդ են, իրենց բոլոր լաւ ու վատ կողմերով, ազատ՝ մեզ, Հայերս կաշկանդող հոգեխոյզերէն, բարդոյթներէն ու հալածախտներէն։ (Կը յաջողի՞. այդ ուրիշ հարց է)։ Այդ աշխարհին մէջ կրնաք գտնել հրդեհարար բանաստեղծ մը (իմա՝ բանաստեղծներն ալ մարդ են), հայ պոռնիկ մը (ի հակադրութիւն ընդունուած կանոններուն, «բոլոր պոռնիկները օտար են») եւ երեւութապէս անհեթեթ կերպարներու եւ վիճակներու ամբողջ շարան մը, որ սակայն անիմաստ է միայն երբ կը փորձենք չափել զայն մեր ժանգոտած կարկիններով։

Անկասկած, Վահէ Օշականի լեզուն կրնայ խրտչեցնել շատերը (երբեմն՝ մեզ ալ)։ Ո՛չ իր գեղարուեստական գործերը, ոչ ալ լրագրական յօդուածները գրուած են մեր «գլոցած» կերպով։ Մարդ կրնայ համաձայն չըլլալ իր չափանիշներուն (լեզուին վերադարձնել իր բնականութիւնը, խօսեցնել լեզուն որպէսզի պատմէ իր գլխուն պայթած դէպքը։ Աղէտը մեր լեզուն ալ ենթարկած է բռնութեան), «դռեհկութեան»։ Բայց պէտք չէ շփոթել գրականութիւն եւ քերականութիւն, վարժապետական չեշտով ելլել եւ ըսել, թէ այս կամ այն ձեւը «ճիշդ հայերէն» չէ։ Մեր աչքերը յոգնած են մաքրամաքուր հայերէնով, գրուած բայց լեզուն սպաննող ճապաղ ու չքեղ բառակոյտեր կարդալէ, մեր ուղեղները զգուած են լեզուն ռնաբարող, ծանծաղ եւ մանուածապատ սխալագրութիւններ վերծանելէ։ Ո՞վ պէտք է գործածէ (այսինքն, փորձարկումի ու փորձանքի ենթարկէ) լեզուն, եթէ ոչ գրագէտը։

Վահէ Օշականի դէմ այս համատարած գրոհը (եկեղեցականներ ու աշխարհականներ, ողջեր ու մեռելներ, գրողներ ու ընթերցողներ) առաջինը չէ, ոչ ալ վերջինը, հաւանաբար։ Նեղացուցիչը ոչ թէ վէճն է ինքնին, այլ՝ ոճը։ «Հայհոյանքը փաստի սով է», ըսած է Պարոնեանը, եւ հարիւր տարի ետք իր խօսքը ամբողջովին այժմէական է։

Իսկ երբ «ինքնակոչ» կամ «ազէտ» կը պիտակուին, ի չարս այլոց, Սփիւռքի լաւագոյն մտածողներէն երկուքը՝ Վահէ Օշական եւ Մարկ. Նշանեան, յաջորդաբար (եւ առանց դոյզն պատճառաբանութեան), պէտք է նախ խղճալ բողին մտաւոր կարողութեան վրայ, ապա յիշեցնել, որ բոլոր առարկութիւնները, հիմնաւոր ըլլան կամ ոչ, լիովին անընդունելի կը դառնան երբ ուղեկցած են նման «փաստարկներով»։

Տարակարծիք ըլլալը իրաւունք մըն է, որ մեր մէջ հարկ եղածին պէս օգտագործուած չէ (գրաքննութեան թէ ինքնագրաքննութեան շնորհիւ), բայց նախ եւ առաջ պէտք է գիտնալ ինչպէ՛ս կը բանավիճին։ Ապա թէ ոչ, պիտի շարունակենք ականատես ըլլալ այսպիսի անպատուղ եւ անվայել տողանցքներու։

Մինչեւ ե՞րբ։

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

(*) Քանի մը շաբաթ տեղ տալէ ետք զանազան գրութիւններու, «Նոր Կեանք»ի խմբագրութիւնը փակուած յայտարարեց «թղթածրարը» Պօղոս Գուբելեանի մէկ պատասխան յօդուածը քանի մը հակազդեցութիւններու դուռ բացաւ վերջերս (Գուբելեանի յօդուածը արտատպուած էր «Ցառաջ»ի կողմէ անցեալ Նոյեմբերին), որով յարմար սեպեցինք գրի առնել այս տողերը։

ՏԷՕՔՄԷՃԵԱՆ ՄԵՐԺԵՑ ՆԵՐՈՒՄ ՇՆՈՐՀԵԼ ՀԱՄԲԻԿ ՍԱՍՈՒՆԵԱՆԻՆ

ԽՄԲ. – Նոյնութեամբ կուտանք Քալիֆորնիոյ մեր պաշտօնակից «Ասպարէզ»ի Յունուար 26-ի թիւին մէջ լոյս տեսած այս «անհաւատալի բայց ճշմարիտ» գրութիւնը, որմէ կը պարզուի որ Ամերիկահայութեան կուռքը դարձած՝ կառավարիչ Ճորճ Տէօքմէճեան անհասկնալի պատճառներով մերժած է ներում շնորհել Հ. Սասունեանի, երբ կրնար, այնպիսի առեն մը, ուր իր աթոռը չէր վտանգուեր այլեւս, քանի որ իր շրջանը լրացած էր։ Նման պարագաներու Ամերիկացիք կ'ըսեն՝ No comment, թէեւ մենք պիտի անդրադառնանք առանձին։

**

Շուտով կը լրանայ Թուրքիոյ Լոս - Անճըլըսի հիւպատոսի ահաբեկումով դատապարտուած Համբիկ Սասունեանի ձերբակալման 8-րդ տարին։

1983 Յունուար 28-ին, Փասատինայի մէջ ձերբակալուած 19-ամեայ հայ տխպար երիտասարդին «Ասպարէզ» յաճախակիօրէն անդրադարձած է թէ՛ իբրեւ քաղաքական բանտարկեալի եւ թէ՛ իբրեւ մարդկային իր տարրական իրաւունքներէն զրկուած անհատի եւ ջանք թափած է իր արդար դատին իրադարձութիւններու մասին օրը - օրին տեղեակ պահել հանրութիւնը։

Վերջին մի քանի ամիսներու ընթացքին ընթերցողներու կողմէ «Ասպարէզ»ի խմբագրութեան, գրաւոր թէ բանաւոր կերպով, ուշադրութեան յանձնուած էր այն պարագան, որ կառավարիչ Ճորճ Տէօքմէճեանի պաշտօնի աւարտէն առաջ, ան խոստացած է Համբիկ Սասունեանին ներում շնորհել կամ առնուազն տնօրինել, որ անոր առանց վերաքննութեան ցմահ բանտարկութիւնը, կարելի ըլլայ վերաքննութեան ենթարկել։

«Ասպարէզ»ի խմբագրութիւնը տեղեակ ըլլալով, որ կառավարիչին մօտ այս ուղղութեամբ հարկ եղած աշխատանքները անաղմուկ յառաջ կը տարուին, խուսափեցաւ հարցին մամուլով անդրադառնալէ։

Դժբախտաբար, մեր այս երկար լռութենէն ետք, հանրութեան կը ներկայանանք լրատուութեամբ մը, որ երբեք պիտի չուզէինք կատարել։ Արդարեւ, հայութեան կողմէ Ճորճ Տէօքմէճեանին ուղղուած բոլոր խնդրանքները մնացին ապարդիւն եւ կառավարիչը իր պաշտօնը աւարտեց առանց Համբիկ Սասունեանին նուազագոյն հոգածութիւնը ցուցաբերելու։

Կառավարիչին մօտ Համբիկ Սասունեանի ներման պարագան առաջին հերթին արծարծուած էր շուրջ ութ ամիս առաջ, երբ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս, Յունիս 1990-ին Քալիֆորնիա իր այցելութեան ընթացքին դիմում կատարած էր կառավարիչին։ Կաթողիկոսի դիմումէն առաջ, նոյն հարցով կառավարիչին դիմած էր նաեւ Կիլիկիոյ Թեմի Ազգային Իշխանութեան անդամներէն Մանուէլ Սասունեան։

Կառավարիչի պաշտօնի աւարտէն երկու ամիս առաջ Համբիկ Սասունեանի ներման հարցով իրեն դիմողներու թիւը բազմացաւ։ Ազգային բարերար Արշակ Տիգրանեան եւ Էջմիածնական Թեմի Առաջնորդ Վաչէ Սրբազան Հայ Բարեգործական Միութեան կողմէ Ճորճ Տէօքմէճեանին ի պատիւ տրուած հացկերոյթի ընթացքին մօտենալով կառավարիչին դարձեալ արծարծեցին Համբիկի ներման հարցը։ Բայց կառավարիչի պատասխանը ժխտական կ'ըլլայ տեղւոյն վրայ։

Ապա, կը սկսի խնդրագրերու արշաւ մը Ուոլթըր Քարապեան, Միլթըն Կելէնեան, Հայկական Համախմբումի նախագահ՝ Հրայր Յովնանեան, Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան նախագահ Լուիզ Սիմոն, Հայ Փաստաբաններու Միութեան նախագահ Տէյվիտ Պալապանեան, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Արեւմտեան Ամերիկայի Շրջանայինի նախագահ Պերճ Պօյաճեան եւ Համբիկ Սասունեանի սկզբնական շրջանի պաշտպան փաստաբաններ՝ Լեւոն Կիրակոսեան եւ Պիլ Փափարեան։

Խնդրագրերու այս շարքին յատուկ տեղ կը գրաւէր այն միացեալ դիմումը, որուն տակ ստորագրած էին Էջմիածնական Թեմի Առաջնորդ՝ Վաչէ Արք. Յովսէփեան, Կիլիկիոյ Թեմի Առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան, Կաթողիկէ համայնքի կրօնապետ Հայր Մեսրոպ Վարդապետ Թոփալեան եւ Աւետարանական համայնքի պետ. վերապատուելի Պերճ Ճամպազեան։

Դեկտեմբեր 26-ին Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի կողմէ պատուիրակութիւն մը, առաջնորդութեամբ ընկ. Գէորգ Սանդիկեանին, շուրջ մէկ ժամ տեսակցեցաւ Տէօքմէճեանի հետ եւ դարձեալ կառավարիչի պատասխանը եղաւ ժխտական։

Սասունեանի դատի համահայկական բնոյթ ունենալը Տէօքմէճեանի մօտ հաստատելու համար, անոր ներկայացուած է նաեւ Հայաստանէն ուղարկուած խնդրագիր մը, որ ունէր շուրջ 180 հազար ստորագրութիւն։

Տէօքմէճեան իր բացասական դիրքորոշումը հիմնականին մէջ կը հիմնաւորէ, թէ Հ. Սասունեանի պաշտպանութեան ի նպաստ փաստերը կը պակսին։ Ան Պր. Քարապեանի ուղղուած նամակին մէջ կը հաստատէ. – «Սասունեանի անմեղութիւնը հաստատող ոչ մէկ փաստ երեւան եկած է, որեւէ դատարանի առաջ»։

Առաւել, Տէօքմէճեան շարունակաբար խուսափած է կառավարիչի իր յատուկ հանգամանքը օգտագործելով վարչական տնօրինումի ճամբով ներում շնորհելու կարելիութեան անդրադառնալու։ Տաթեւ Արք. Սարգիսեանի ուղղուած իր նամակին մէջ կառավարիչը կ'ըսէ. - «Ստացուած արխիւներու քննարկումը ցոյց կուտայ, որ նոր ոչինչ կայ, որ անցեալին անյաջող կերպով արծարծուած է Սասունեանի ենթադրեալ (alleged) անմեղութեան մասին»։ Ան իր նամակին մէջ կը շարունակէ բացատրել, որ Սասունեանի դատի վերանայումը կը շարունակի եւ կարելիութիւն է, որ պատիժը մեղմացուելով կրնայ յանգիլ ցմահ բանտարկութեան վերաքննութեան իրաւունքով։

Տէօքմէճեան բացատրած է նաեւ, որ ինք ներում շնորհած է այն անհատներուն միայն, որոնց պատիժը արդէն իսկ աւարտած է (*)։

Փաստօրէն Տէօքմէճեան խուսափած է իր կառավարիչի իրաւասութիւնը գործածութեան դնելէ եւ պատճառաբանած է հիմնուելով երկրորդական ազդակներու վրայ, որոնք երբեք չեն առնչուիր իրեն ուղղուած դիմումներուն եւ խնդրանքներուն։

Առանց Տէօքմէճեանի տուած բացատրութիւններուն, դաղութի ղեկավարութիւնը լաւատեղեակ է, որ Համբիկ Սասունեանի դատը ամերիկեան դատական համակարգի ընձեռած կարելիութիւններու համաձայն տակաւին կը հետապնդուի։ Արդարեւ, Սասունեան Պաշտպան Յանձնախումբը կը յայտնէ, որ դատական նոր ունկնդրութիւն մը կը ըսպասուի։

Տէօքմէճեան պարզապէս մերժեց ընթացք տալ ներման կամ անարդարօրէն սահմանուած պատիժի մեղմացման մէջ դեր ստանձնել։

Մեր ընթերցողներէն շատերու Միացեալ - Նահանգներ նոր հաստատուած ըլլալու պարագան նկատի ունենալով, ստորեւ կը ներկայացնենք Համբիկ Սասունեանի դատի պաշտպանութեան կապուած կարգ մը տուեալներ.—

– Համբիկ Սասունեան հիւպատոսի ահաբեկումին համար մեղաւոր նկատուած էր դատական ատեանի կողմէ 1984 Յունուար 4-ին, իսկ դատաւորը անարդարօրէն անոր ցմահ բանտարկութեան դատապարտած էր 1984 Յունիս 15-ին։

– Համբիկ Սասունեանի պաշտպանութեան դատին համար հաւաքուած էր շուրջ 400 հազար տոլար։

– Սկզբնական շրջանին իր փաստաբաններն էին Փոլ Կիրակոս, Լեւոն Կիրակոսեան եւ Պիլ Փափարեան։

– Վճիռի վերանայման համար Մարտ 1984-էն ի վեր փաստաբան նշանակուած է Շարլ Սեվիլա, որ գործի վրայ է մինչեւ հիմա։

– Սասունեան Պաշտպան Յանձնախումբի անդամներն են՝ Պետրոս Ղազարեան, Յասմիկ Տէրտէրեան, Վարսենիկ Տէր - Մկրտիչեան, Լիլի Միրիկեան, Լուսին Տանիէլեան եւ Յակոբ Տաքէսեան (սկզբնական շրջանին)։

Պաշտպան Յանձնախումբի տեղեկութիւններուն համաձայն, ներկայիս Համբիկ կը գտնուի հոգեկան լաւ կացութեան մէջ եւ կ'ապրի այն յոյսով, որ անպայման դուրս պիտի գայ բանտէն։

Յանձնախումբը կը տեղեկացնէ նաեւ, որ Համբիկին տրուած յաւելեալ այցելութիւններ առաւել եւս պիտի զօրացնեն անոր հոգեկան կորովը եւ դիմադրականութիւնը։

(*) «ՑԱՌԱՋ». – Այս պարբերութենէն բան չհասկցանք։ Ի՞նչ ներումի պէտք ունի մէկը որու պատիժը աւարտած է...

ՎՐԱՍՏԱՆ

ԶԷՆՔ ԵՒ ԶՕՐՔՈՎ, ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆ

Վրաստանի Խորհրդարանը քուէարկած է որոշում մը որով Հանրապետութիւնը բացորոշ կերպով կը շեշտէ անջատողական ու գերիշխան իր կեցուածքը: Այդ որոշումը կը վերաբերի պաշտպանութեան յատուկ ուժի մը կազմաւորումին: Ընդունուած է միաձայնութեամբ: Օրէնքին տրամադրութիւնը կ՚ըսէ թէ ազգային զօրաբաժինը առաքելութիւնը պիտի ունենայ պաշտպանելու հայրենիքի շահերը, հողային ամբողջականութիւնը, քաղաքացիներու սահմանադրական իրաւունքները, Վրաստանի ազատութիւնն ու անկախութիւնը: Նախագահ Գամսախուրդիայի խօսքերով, ազգային զօրաբաժնին նպատակը պիտի ըլլայ դէմ դնել Վրաստանի ուղղուած ամէն յարձակումի, ի մէջի այլոց՝ խորհրդային: Նոր օրէնքը ունի նաեւ հետեւեալ տրամադրութիւնը. - «Խորհրդային բանակին բոլոր վրացի զաւակները պէտք է իրենց զինուորական ծառայութիւնը կատարեն ազգային զօրաբաժնին մէջ, եթէ փափաք յայտնեն»:

Վրաստանի ազգային զօրաբաժինը որ կը բաղկանայ 12 հազար հոգիէ, ունի զայն իսկական բանակի մը վերածելու բաւարար զէնք. ան պիտի լրացնէ երկրին Ներքին նախարարութեան հրամանին տակ գտնուող ներկայի քսան հազար հոգինոց շարքերը:

Այս օրէնքը իսկական առճակատում մը կը նկատուի Կրեմլինի հետ. արդէն Նոյեմբեր 21-ին Թիֆլիսի Խորհրդարանը օրէնքով մը արգիլած էր որ երիտասարդ վրացիները զօրակոչի ենթարկուէին Կարմիր բանակին համար: Արդիւնքը այն եղած էր որ զինուորական ծառայութեան տարիքին հասած տղոցմէն ոչ մէկը ներկայացած էր Կարմիր բանակի զօրանոցները: Չէր ուշացած Մոսկուայի հակազդեցութիւնը: Վերջնագիր մը տրուեցաւ Վրաստանի խորհրդային բանակի սպայակոյտի նախագահին՝ Մոյիսէեւի կողմէ: Այդ վերջնագիրը կը սպառնար բռնի ուժով կատարել զօրակոչը, ինչպէս՝ Պալթեան երկիրներուն մէջ:

Վրաստան կը շարունակէ այս մասին իր որոշած գործընթացը, առանց անսալու Մոսկուայի ձայնին: Ներքին նախարար Խազուրիանի յայտնած է թէ նորակազմ ուժերուն հրամանատարութեան ու գործածութեան ճշգրիտ կառոյցները պիտի ճշդուին յառաջիկայ օրերուն, միմիայն վրացի մասնագէտներու կողմէ:

Զօրահաւաքի ու մարզումներու երկու կեդրոններ պիտի բացուին Թիֆլիսի ու Քութայիսի մէջ: Գամսախուրդիա կ՚ըսէ թէ այս որոշումը տրուած է առանց խորհրդային բանակի իշխանութեան հետ ամենափոքր շփումի:

Այս բոլորին հետ պէտք չէ մոռնալ թէ Վրաստան ներքին հարցեր ունի: Առանցմէ ներկայիս ամէնէն աւելի իր մասին խօսեցնողը Հարաւային Օսէթիայի խնդիրն է: Այդ ինքնավար մարզը վերջերս անկախութիւն հռչակած ըլլալով իր վրայ հրաւիրած է Թիֆլիսի շանթերը. տեղի կ՚ունենան գրեթէ ամէն օր ազգամիջեան բախումներ ու վրացի քաղաքազօրքի ջոկատներ փոխադրուած են տեղւոյն վրայ:

Օսէթ ազգայնականները վախ կը յայտնեն որ նորակազմ զօրաբաժինները ճնշումի նոր ազդակ մը ըլլան իրենց մարզին համար: Հարաւային Օսէթիայի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը՝ Քուլումբակով ըսած է վերջերս թէ վրացական ազգային զօրաբաժիններու նպատակը պիտի ըլլայ ճնշում բանեցնել ոչ վրացի բնակչութեան եւ Գամսախուրդիայի քաղաքական հակառակորդներուն վրայ»: Կանխագուշակո՞ւմ: Քուլումբակով ձերբակալուած է Յունուար 30-ին...:

***

Վրացական ազգային զօրք կազմելու այս նախաքայլերուն զուգահեռ է վրացական ՔԱ - Կէ - Պէ-ին անկախութեան ծրագիրը:

«Խորհրդային Միութիւնը այնպէս կը թուի որ կ՚ուղղուի դէպի բռնապետական վարչաձեւ մը» կ՚ըսէ Վաժա Խաթիաշվիլի: Այս արտայայտութիւնը զգայացունց ոչինչ պիտի ունենար եթէ չպատկանէր խորհրդային ապահովութեան սպասարկութեան մէկ պաշտօնատարին: Վ. Խաթիաշվիլի 25 տարուան ծառայութիւն ունի ՔԱ - Կէ - Պէ-ի շարքերուն մէջ: Պէտք է անմիջապէս ճշդել թէ Վրաստանի ՔԱ - Կէ - Պէ-ն է խնդրոյ առարկան:

Թիֆլիսի կեդրոնատեղին չի նմանիր այս կազմակերպութեան միատիպ գրասենեակներուն. պատին վրայ Վրաստանի հսկայական քարտէս մը կախուած է. ոչ ներկայի նախագահին, ոչ ալ Լենինի դիմանկարը կայ հոն:

Խաթիաշվիլի կարծէք հզօրացնելով քարտէսին գործած տպաւորութիւնը, կ՚ըսէ. - «Մոսկուա կը շարունակէ մեր նիւթականը հայթայթել, մենք ալ պիտի շարունակենք տեղեկատուութիւն կատարել իրեն, սակայն ոչինչ պիտի տրուի Վրաստանի մասին: Մեր առաքելութիւնը պիտի ըլլայ պաշտպանել Վրաստանը եւ քաղել քաղաքական եւ տնտեսական այն լուրերը որոնք օգտակար են վրացական մեր կառավարութեան» կը շարունակէ վրացական ՔԱ - Կէ - Պէ-ին ղեկավարը:

Ան բացէ ի բաց երկընտրանք իսկ չունենար երբ զիրար կը խաչաձեւեն Մոսկուայի եւ Թիֆլիսի հրահանգները. յստակ է իր դիրքորոշումը. «Ի՛մ կառավարութեանս կը հպատակիմ եւ իմ խորհրդարանս է նկատի ունեցածս» կը յայտարարէ ան: Ակնարկելով երկիրը վրդովող ազգամիջեան բախումներուն, Խաթիաշվիլի կ՚ըսէ թէ հոն Մոսկուայի մատը կը նշմարէ, սակայն ոչ մէկ փաստ ունին այս մասին:

Ան չի կարծեր որ մեծ քաղաքներու մէջ Կարմիր բանակի ջոկատներ պահելու զօրաշարժեան հրովարտակը ազդու միջոցառում մը ըլլայ բիրտ ցոյցերու պանալիքին դէմ: Շատ - շատ ատիկա նոր միջադէպերու ծնունդ պիտի տայ հանրապետութիւններուն մէջ իր կարծիքով:

Վերադառնալով Վրաստանի ՔԱ - Կէ - Պէ-ին կազմութեան, Խաթիաշվիլի զարմանալի ոչինչ կը գտնէ հոն. ամէն մարդ գիտէ արդէն թէ իրենք երկու տարուան պայմանաժամ մը նախատեսած էին անկախութիւնը իրագործելու համար: Իսկ այն հարցումին թէ վրացական ՔԱ - Կէ - Պէ-ն ունի՞ այս հոլովոյթը իր աւարտին հասցնելու միջոցները, ան կը պատասխանէ փոխ առնելով անցեալի ոճը. «բաւարար են անոնք, հաւատացէ՛ք»:

Ա. Թ. Թ.

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷՆ

ՄՇԱԿՈՅԹ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Խիստ գնահատելի նախաձեռնութիւն մը առած է Փարիզի Ս. Մեսրոպ մշակութային կեդրոնը, Փետրուարի ընթացքին: «Արուեստ եւ մտածում» ընդհանուր յայտարարին տակ, գրեթէ ամբողջ ամսուան ընթացքին զանազան ձեռնարկներ իրարու պիտի յաջորդեն:

Քոքթէյլով մըն է որ բացումը կատարուեցաւ Ուրբաթ, Փետրուար 1-ին, Ս. Մեսրոպ կեդրոնը, ուր Թուէն, թէ չարքին եւ թէ գլխաւորաբար նկարչական ցուցահանդէսին, որու իրենց մասնակցութիւնը բերած են չորս ծանօթ արուեստագէտներ՝ Արշակ, Տարբեան, Պարումեան, Գազանճեան:

Ժամը 19-էն 22, բազմաթիւ էին անոնք որոնք փութացած էին այս բացումին եւ կրնային դիտել ու գնահատել լաւագոյնս ներկայացուած չորս նկարիչներուն քանի մը գործերը:

Այս ցուցահանդէսին կողքին, նախատեսուած են զանազան ձեռնարկներ, մշակութային, թատերական, երաժշտական, որոնք մանրամասնօրէն ներկայացուած են առանձին ծանուցումով (տես՝ «Յառաջ», Փետրուար 2): Կը մնայ մաղթել, որ բոլորին ալ եթէ ոչ անպայման «խուռներամ» գոնէ բաւականաչափ ունկնդիրներ եւ կամ հանդիսատեսներ ըլլան, որպէսզի միշտ այն ցաւալի տպաւորութիւնը չունենանք որ միայն ճաշերու կամ անճաշակ երգահանդէսներու կարելի կ՚ըլլայ բազմութիւն ապահովել:

ԻՆԱԼՔՕ

Շաբաթ մը առաջ ալ, Մ. Խորենացիի Քոլոքին առթիւ (Յունուար 25 / 26) Ուրբաթ Օր, Յունուար 25-ին Փարիզի Արեւելեան Լեզուներու եւ Քաղաքակըրթութեանց վարժարանի մէկ սրահը, հիւրասիրութիւն մը տեղի ունեցաւ, որու ներկայ էին Քոլոքի մասնակիցներն ու հրաւիրեալներ:

Քոլոքի մասին «Յառաջ»ի մէջ արտայայտուեցաւ փրոֆ. Կարէն Նուզրաչեան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՅՆԵՐ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան նորակառոյց սրահին մէջ, Չորեքշաբթի, Յունուար 16-ին բացուեցաւ ցուցահանդէս մը, ուր համախմբուած էին Կլօրիա - Անահիտ Ֆրէնկեանի, Իզապէլ Մանուկեանի եւ Մանուկի գործերը:

Այս բացումին ներկայ եղաւ Տիկին Տանիէլ Միթերան, որ հետաքրքրութեամբ դիտեց ներկայացուած գործերը եւ լսեց տրուած բացատրութիւնները, գլխաւորաբար այն պաստառներուն մասին, որոնք կը ներկայացնէին «Ցեղասպանութիւնը» (Մանուկ) կամ Այրուբենն, Սահակն եւ Մեսրոպը (Իզապէլ Մանուկեան):

Գեղեցիկ քաթոլոկ մը հրատարակուած է այս ցուցահանդէսին առթիւ: Ժան - Փիէր Մահէ, աւելի մանրամասնօրէն կ՚արտայայտուի այս ցուցահանդէսին մասին, որ կը տեւէ մինչեւ Մարտ 31:

Ա.

Գերմանահայ նամականի

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Վերջերս Գերմանիոյ ՑԵԹ - Տէ - էՖ հեռատեսիլի կայանը սփռեց հաղորդում մը Քարիթասի եւ Տիաքոնիշես Վէրքի միասնաբար կազմակերպած մէկ ձեռնարկին մասին «40 թոնով դէպի Հայաստան» խորագրին տակ: Խօսքը ուտեստեղէնի մասին էր: Ձեռնարկին բոլոր փուլերը՝ ապրանքներու գնումէն մինչեւ անոնց բաժանումը ցոյց տրուեցան: Գոնէ տողերուս հեղինակին համար ակներեւ էր այն ճիգը թէ այս բոլորը կը կատարուին յատուկ բծախնդրութեամբ. ուտեստեղէնները կը գնուին յարմարագոյն գնով, փոխադրութեան միջոցները կ՚ընտրուին ծախքերը նուազագոյնի իջեցնելու միտումով, կայ ապրանքներու բաժանումով զբաղող յատուկ ցանց Հայաստանի մէջ եւ կարեւորագոյնը՝ օգնութիւնը կը հասնի կարիքաւորներուն: Հայաստանեան Եկեղեցին է ուղղակի խօսակիցը վերոյիշեալ բարեգործական միութիւններուն: Տեսանք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը որ կուտար ամփոփ տեղեկութիւններ աղէտեալներու մասին, վնասուած գիւղերը եւ Կումայրին, ուր հոգեւորականներու հսկողութեան տակ կը բաժնուէին ծրարները ստորագրութեան փոխարէն, հերթի մտած մարդոց: Չէին պակսեր նաեւ գրուագներ մանկական հիւանդանոցէ մը, ուրկէ կը տրամադրուէր մանուկներու համար անհրաժեշտ յատուկ սննդեղէն, եւ փայտաշէն տուներ պատրաստող գործարանէ մը՝ կառուցուած բողոքական եւ կաթոլիկ կազմակերպութիւններու հայթայթող գումարներով:

1989 Յունուար ամսուան սկիզբները սփռուած ուրիշ հաղորդում մը ցոյց տուած էր յատկապէս բաժանումի անկազմակերպ վիճակը, բան մը որ աննպաստ տպաւորութիւն թողած էր գերման հասարակութեան վրայ: Յետ հաղորդման զրոյց շրջած էր թէ մարդիկ հիմա նուազ պատրաստ են նուիրատուութեան: Այնպէս որ այս նոր հաղորդումը սոյն մտահոգութիւնները ջրելու միտումով պատրաստուած ըլլալ կը թուի:

Մինչ այդ գերմանահայ համայնքը կը շարունակէ սատար կանգնիլ աղէտեալներուն: Վերջին շրջանին երկու անգամներ Հայաստան գացած է Գրիգոր Մինասեան, իր հետը տանելով այլազան բաներ (փաստօրէն իրեն կը պարտինք վերջերս գերման մամուլի (Ֆրանքֆուրթեր Ալկեմայնէ Ցայթունկի եւ ՔԱ - էն - Ա մամուլի գործակալութիւն եւ այլ թերթեր) մէջ լոյս տեսած լուրերը Արցախի վերաբերեալ): Իսկ Քէօլնի հայ համայնքը համագործակցելով Թեխնիշէ Հիլֆսվէրք կազմակերպութեան հետ ի մօտոյ երեսուն թոն ուտեստեղէն պիտի տանի Հայաստան:

ՎԱՒԵՐԱԳՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ ԳԵՐՄԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

ՑԵԹ - Տէ - էՖ կայանը օրերս սփռեց «Մարդիկ, տարիներ, կեանքեր» վաւերագրական շարժանկարը: Զայն պատրաստած են Երուանդ Ծանիկեան եւ Անճելա Րիքքի Լուքքի, ինչպէս կը տեղեկանանք «Կովկասի, Ռուսաստանի եւ Արեւելեան Եւրոպայի կարգ մը երկիրներու մէջ փնտռելով շատ մը ժապաւէններ, որոնք անյայտ կորսուած կ՚ենթադրուէին»: Շարժանկարը ունի ուրիշ առանձնայատկութիւն մը եւս. չկայ խօսակցութիւն, կան միայն քանի մը գրաւոր նշմարներ, որոնք կուտան գործողութեան վայր մը եւ անոր աւելցուած տարեթիւ մը: Փոխարէն կայ շարժանկարի ողջ տեւողութեան ընթացքին Փերկոլեզիի «Ստապատ մատեր»ը, այսինքն երաժշտութեան միջոցներով արտայայտումը Մարիամ Աստուածամօր խոր թախիծին՝ ի տես Յիսուս Քրիստոսի խաչելութեան: Վերադառնանք գրաւոր նշմարներուն, անով կը սկսի իւրաքանչիւր հատուած. Կովկաս 1915, Ս. Պետերսբուրգ 1906, Սեւան 1935 - Հայկական Խորհրդային Հանրապետութիւն, Կովկաս 1918 - Ադրբէջան: Այսքան եւ ոչ աւելին: Շարժանկարը ներկայացնող խօսնակն ալ կը ծածկէ քանի մը ընդհանուր նախադասութիւններ, լուսաբանելով ոչինչ: Աւելի շահեկան է Ֆրանքֆուրթեր Րունտշաու օրաթերթը, ուր «Հայաստանի կործանումը» խորագրին տակ կը կարդանք ի մէջ այլոց հետեւեալը. - «Առանց գիտելիքի պատկերները կը մնան անհաղորդ: Միայն հետաքրքրուող դիտող մը պատմական եղելութիւնները սեփական ջանքերով գիրքերու մէջ պրպտելէ վերջ միայն ի վիճակի է դարուս առաջին ցեղասպանութեան այս եզակի վաւերագիրը ըմբռնելու»: Իրօք այս մէկը բաւական դժուար ըլլայ, տրուած ըլլալով որ խօսնակը կը խուսափի «Հայ» բառը գործածելէ եւ միայն առաջին հատուածին սկիզբը կը տեսնենք «խօսուն» գրութիւն մը. «Հօրս յուշատետրէն, 1915: Կիսակ, հայկական գիւղ մը: Երբ աքսորը անխուսափելի դարձաւ, մեծ հայրս, որդոց Մելքոնը, մէկ հարուածով կտրեց մեր տոհմի զինանշանը»: Եւ այդ նոյն բաժնին մէջ կը տեսնենք ամենազգացիչ պատկերները. փախչող երախաներ եւ քահանայ հայր մը, այս վերջինները հալածող հեծեալներ, այրող շէնքեր, սպաննուած մատղաշ աղջիկներ, իր տան փլատակներուն առջեւ լաց եղող մայրիկ մը՝ առանց նշելու թէ ո՞ր գիւղը, աւանը եւ կամ քաղաքը կը գտնուինք, թէ ովքե՞ր են փախողները, ովքե՞ր հալածողները: Աւելի վերջ յուղարկաւորութիւն մը: Միթէ հեղինակները չափէ՞ն աւելի վստահած են պատկերներու զօրութեան եւ հրաժարած այսպէս կոչուած «աւելորդ» բացատրութիւններէ, որոնք կրնային շատ զուսպ ըլլալ եւ նոյն ատեն բովանդակալից: Չենք գիտեր, բայց նոյնքան հաւանական է կայանի չէզոք դիրք մը գրաւել ուզելու միտումը, տարակայական աղէտին տալով «վերացական» բնոյթ. ասոնք ենթադրութիւններ են լոկ, որոնք կրնան հիմնովին սխալ ըլլալ եւ կամ ճիշդ հակառակը: Կանխօրօք ներողութիւն եւ նոյն ատեն շնորհակալութիւն հեղինակներու հասցէին:

ՌԱՖՖԻ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

ԳԻՒՂԷ ԳԻՒՂ

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԻ «Մասիս» մարզական միութեան «Հայկ Բժշկեան» ակումբին մէջ, Դեկտեմբեր 29, խրախճանքի ցերեկոյթով մը նշուած է Նոր Տարուոյ գալուստը: Կազմակերպուած երգի, պարի ու տարազի մրցանքին աւարտին, պարման - պարմանուհիներէ կազմուած զոյգերը բեմ բարձրացած ու իրենց պարգեւները ստացած են: Կաղանդ Պապայի ժամանումէն ու նուէրներու բաշխումէն ետք տեղի ունեցած է նաեւ վիճակահանութիւն մը:

***

ԳԻՒՄՐԻՃԻ (Գանատա) Հայ Կեդրոնին մէջ, Յունուար 25-ին տեղի ունեցած է ՀՕՄ.-ի 81-ամեակի հանդիսութիւնը: Բանախօսութեամբ հանդէս եկած է Սոնա Զէյթլեան: Խօսք առած են նաեւ Սուրբ Նշան Եկեղեցւոյ հովիւ՝ Հրանդ Քահանայ Երէցեան, Հ. Յ. Դ. «Արամ - Դրօ» Կոմիտէի ներկայացուցիչ՝ Ժողէֆ Փոլատեան եւ Հ.Օ.Մ.-ի շրջանային վարչութեան ներկայացուցիչ՝ Հուրի Նաճարեան: Գործադրուած է նաեւ գեղարուեստական յայտագիր մը՝ Շաբաթօրեայ վարժարանի աշակերտներու մասնակցութեամբ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Անի Օսմանճեան եւ աղջիկը, Տէր եւ Տիկին Թորոս Օսմանճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժան - Ժաք Օսմանճեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Փետրուար 10, Արնուվիլի Վարդապետ Ս. Խաչ Եկեղեցին, իրենց մօր եւ մեծ - մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՍՈՆԱ ՕՍՄԱՆՃԵԱՆԻ

եւ իրենց մեծ հօրաքրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԴԱՒԻԹԵԱՆԻ

մահուան քառասունքներուն առթիւ :

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն :

CHAVILLE

Présentation de l'ouvrage

"ARMENIE, J'ECRIS TON NOM"

de

Gérard BEDROSSIAN
et Nicole PRIOLLAUD

le Samedi 9 Févrierà 20 h 45
Salle de l'église arménienne
6, rue du Père Komitas
92370 CHAVILLE

Diaporama - Dédicace

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Քլիշի - Լա Կառէնի Նորակազմ՝ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները, Դեկտեմբեր 8-ին իր սերցման առթիւ.-

Գլօտ Գարամաճեան, Ժոզէֆ Պօղոսեան, Ժոզէֆ Թէրզեան 500-ական Ֆր., Անահիտ Խաչիկեան 200, Ջայլ Շեխիկեան 300, Գէորգ Ալեքսանեան 200, Արթիւր Մեսրոպեան 250, Մինաս Փաչայեան 300, Կարապետ Գէչայեան 300, Զարեհճանեան 1000, Հայկ Պապուճեան, Անրիէթ Ժանէն 200-ական Ֆր., Խաչիկեան 100 Ֆր., Պօյաճեան 200, Նուլօ - Մատոյեան 1000, Էլիան Գիզիլեան 300, Թապագեան 1000, Նատիա Գարթալեան 200, եւ 1000 Ֆր. Գիլաճեան – Գէչայեան ընտանիքներէն Տիկին Անոյշ Խաչիկեանի թարմ յիշատակին :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը՝ Մայիս 25-ին :

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ - Սարսէլի Աստղիկ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 2400 Ֆր. Ոմն.երէ, նաեւ 500 Տիկին Վ. Բոսպէօյիւքեանէ Տիկին Օսմանճեանի մահուան առթիւ, Տիկին Շէրոյեանէ 200 Ֆր. Տիկին Վ. Գալճեանի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ :

Աստղիկ մասնաճիւղը 1000 Ֆր. կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի Փարիզի դպրոցին Տիկին Օսմանճեանի մահուան առթիւ :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մարսէյլի չորս մասնաճիւղերու ընդհանուր ժողովը Շաբաթ, Փետրուար 9, կէսօրէ վերջ ժամը 14.30-ին Մշակոյթի Տան մէջ, բոլոր ընկ. ներկայութիւնը անհրաժեշտ է :

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թագէոսեան մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Շաբաթ, Փետրուար 9, ժամը 15-ին Հայ Մշակոյթի Տունը :

Soirée "Crêpes"

La section de la CBAF d'Alfortville Elen Puzant organise, le 9 février à 21 h, à la MCA, 9, rue de Madrid,
une soirée «*C R E P E S*» costumée
Venez nombreux.

L' U. G. A. B.

a le plaisir de vous convier à sa soirée

Piano - Bar

le samedi 9 février à partir de 22 h 30
au 118, rue de Courcelles, Paris 17e

Nouveau décor
Ambiance musicale

Places limitées et
réservations conseillées.
au 45. 20. 03. 18 (semaine)
et au 42. 27. 12. 26 (week-end)

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

եւ

–1990 — 1991–

Ե. ԱՅՎԱԶԵԱՆ – ԳԱՎՈՒՔՃԵԱՆ
ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ՑԱՆՁՆՈՒՄ

ներկայութեամբ մրցանակակիրներ՝

ԶԱՀՐԱՏ-Ի
(Պոլիս)

եւ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ-Ի
(Սան – Ֆրանսիսքօ)

Կիրակի, Փետրուար 10, ժամը 13–ին,
PIZZA OSKIAN ճաշարանը
139, rue Saint Honoré, 75001 Paris
Métro: Louvre ou Palais Royal

Մասնակցութիւն՝ 150 Ֆր. :

Տեղ ապահովելու համար հեռաձայնել՝
45 – 08 – 40 – 39
երեկոյեան, եւ նոյն օրը, տեղւոյն վրայ :

(Շար. Ա. էջէն)

թեան : Խաղացած է Թուլոնի մէջ : Նոր հաւասարութիւն մը՝ 0 - 0 :

Մրցակցութիւնը սուր է այս ախոյենութեան մէջ : Երեք կէտերու տարբերութիւն միայն առաջինին (Կրընոպլը) եւ 6-րդին (Հ. Մ.) միջեւ :

Այս շարթու վերջը, Վալանս ունի աւելի կարեւոր մրցում մը : Մտնելու համար Ֆրանսայի բաժակի 9-րդ շրջանին մէջ, պէտք է յաղթէ Մոնթըլիէօյի, այս վերջնոյն դաշտին վրայ :

Մոնթըլիէօ, համեմատաբար, պզտիկ խումբ մըն է : Հ. Մ.-էն չորս դասակարգ վար, ախոյենութեան գծով : Բաժակախաղի մը ընթացքին, սակայն, կը պատահի որ դասակարգային տարբերութիւնները ոտնակոխ ըլլան : Մաղթենք որ այդպէս չըլլայ Հ. Մ.-ին համար :

***

● ԱՐԱՐԱՏ՝ ԿԸ ՊԱԿՍԻՆ ԿՕՇԻԿՆԵՐ

«Երեւանի «Մարզական Հայաստան» թերթէն կը տեղեկանանք թէ «Արարատ»ի մարզիկները վերսկսած են արդէն փորձ մրցումները, պատրաստուելու համար միութենական ախոյենութեան, Մարտին : Ունին դժուարութիւններ. գլխաւորը, ներկայիս՝ որակաւոր կօշիկներու պակասն է :

Այդ կօշիկները կարելի է գտնել միայն տարադրամով, տոլարով, ինչ որ կը պակսի «Արարատ»ի վարչութեան :

Լաւ կ'ըլլայ թերեւս որ Ֆրանսահայ գանազան կազմակերպութիւնները՝ որոնք կը ջանան օգնել Հայաստանի ժողովուրդին, չառնեն իրենց վրայ առնեն հայ ֆութպոլի ակումբներուն կօշիկ եւ մարզական սարքեր հայթայթելու գործը :

Երբ «Արարատ» յաջող արդիւնքներ ձեռք բերէ, այդ կը ծառայէ ժողովուրդին բարոյականին եւ կորովին ամրապնդմանը, կը ստեղծէ ազգային խանդավառութիւն. նոյնքան կարեւոր, երբեմն, որքան առատ սնունդը...

***

● ՅԱՋՈՂ ՄՈՒՏՔ
ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻՆ ՄԷՋ

Ֆրանսայի բարձրագոյն դասակարգի ախոյենութեան մէջ, նորեկ մը, Եուրի Ճորքայէֆ, աչքառու տեղ մը բռնելու վրայ է : Տեղափոխուելէ վերջ Կրընոպլէն Սթրազպուրկ եւ անկէց ալ՝ քանի մը շաբաթ առաջ, Մոնաքօ, ան, այս առաջնակարգ խումբին կազմին մէջ, արդէն ապահոված է իրեն համար միջին գիծի խաղացողի պաշտօնը՝ ուր ընդհանրապէս կ'արժանանայ մամուլին մէջ գովեստներու... :

Յիշենք որ Եուրի, 23 տարեկան, զաւակն է Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն - Տէսինի մարզիկին եւ Մարի Օհանեանի :

Որքա՜ն պիտի ուրախանար, Տէսինի մէջ հանրածանօթ Հ. Մ. Ը. Մ.-ական, Կարօ Օհանեան՝ տեսնելով իր թոռան յաջողութիւնը, եթէ ողջ գտնուած ըլլար արդէն ծերութեան...

Թերեւս ոչ անմիջապէս, բայց հաւանական է որ Եուրի Ճորքայէֆ հրաւիրուի մօտիկ ապագային, Ֆրանսայի Ազգային խումբին մէջ՝ ուր արդէն կը խաղայ, ընդհանրապէս, ուրիշ կէս - հայ մը՝ Պէրնար Փարտօ (Օ. Մարսէյլ), 30 տարեկան, ան գրեթէ վեթերան մը արդէն :

Վ. Մ.

LE CENTRE CULTUREL SAINT MESROB
présente
Du 1er au 24 Février

ART et PENSEE

PEINTURE POESIE
MUSIQUE THEATRE

10 bis, rue Thouin, Paris Veme — Tél. : 43. 26. 50. 43
(de 14 h 30 à 19 h)
Métro : Monge ou Cardinal Lemoine

EXPOSITION DE PEINTURE

L'exposition durera jusqu'au 24 Février tous les jours (sauf les lundis) de 17 h. à 20 h 30. Les dimanches de 15 h à 20 h 30.
ARCHAK — BARSOUMIAN — DADERIAN — J. KAZANDJIAN
Entrée libre

CONFERENCES

■— VAHÉ OCHAGAN
Panorama de la Poésie arménienne en diaspora
le vendredi 8 Février à 20 h 30
Participation : 50 F

La littérature arménienne et ses problèmes aux U.S.A.
le mardi 19 Février à 20 h 30
Participation : 50 F

■— MARC NICHANIAN
Le théâtre arménien jusqu'à Vahé Ochagan
le mardi 12 Février à 20 h 30
Participation : 50 F

■— KRIKOR BELEDIAN
Questions de poésie :
Entretien sur l'évolution du langage poétique
le vendredi 15 Février à 20 h 30
Participation : 50 F

■— *TABLE RONDE*
Rencontre et Débat
le vendredi 22 février à 20h 30
Regards et peintures
Entrée libre

THEATRE ET MUSIQUE

■— JIRAÏR DJOLAKIAN
présente
MANDRA III
de Krikor Beledian
Soirées : les samedis 2, 9, 16 et 23 Février à 20 h 30.
Matinées : les dimanches 3, 10, 17 et 24 Février à 17 h.
Participation : 75 F

■— OHANNES DEMIRDJIAN
Guitare classique et populaire
Tous les jours (sauf les lundis) de 17 h à 20 h 30
Les dimanches de 15h à 17h et de 18h30 à 20h30
Entrée libre

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 9-10
SAMEDI-DIMANCHE
9-10 FÉVRIER
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.470 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.470

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԾՈՑ

ՄԻԹԵՐԱՆ.- «ՑԱՄԱՔԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԱՆԽՈՒՍԱՓԵԼԻ Է»

Զորս լրագրողներու պատասխանելու ձեւն ընտրած էր նախագահ Միթերան, լուսաբանութիւններ տալու համար Ծոցի պատերազմին վերաբերեալ, ճշդելու նաեւ Ֆրանսական յանձնառութեան եւ մասնակցութեան սահմանները:

Միթերանի պարզած գլխաւոր կէտերն էին.— ցամաքային պատերազմը անխուսափելի է, ե՞րբ պիտի սկսի, «չեմ գիտեր», կ'ըսէ նախագահը, «գալի՞ք օրերուն, քիչ մը աւելի ուշ, թերեւս, ամէն պարագայի մէջ ամսուս ընթացքին»: Նախագահը ապահովութիւն կու տայ որ Ֆրանսա քիմիական զէնք պիտի չգործածէ, պիտի գոհանայ դասական միջոցներով: Նաեւ, Ֆրանսա չուզեր որ Իրաքի հողամասին վրայ պատերազմի վերածուի այս ճակատամարտը, քաղաքներու գրաւումով, դիմադրութեամբ եւայլն, եւայլն: Խաղաղութեան նպատակները կենսական են: Ապահովութեան Խորհուրդն է, որ պատերազմը արտօնեց: Ինք է որ պէտք է կազմակերպէ խաղաղութեան վերադարձը, ուրիշ ոչ մէկ իշխանութիւն կրնայ իր տեղը բռնել:

Միթերան չի խորհիր որ պատերազմը կրնայ աշխարհամարտի վերածուիլ, թէեւ վախ մը կայ, եթէ.— «պատերազմը դարունէն անդին տեւէ, բայց, պիտի չըլլայ»: Ահաբեկչութեան դէմ, բոլոր կարելի եւ երեւակայելի միջոցները ձեռք կ'առնուին:

Յետ-պատերազմեան շրջանին, Միթերան կը նախատեսէ մէկ կամ քանի մը միջազգային ժողովներ, մէկը մանաւա՛նդ պէտք է գրաղի խորայել - արար Թնձուկով, որ ի հարկին Լիբանանն ալ ազատէ օտար բանակներու գրաւումէն: Պէտք է նկատի առնել Իսրայէլի ապահովութիւնը, բայց նաեւ արդար բաղձանքները Պաղեստինցիներուն եւ Լիբանանցիներու իրաւունքները: Նաեւ տարբեր ըմբռնում հարկ է քարիւղի շահերու բաշխումին համար: Կարելի չէ հանդուրժել որ այս ամէնէն հարուստ երկիրները կողք կողքի ըլլան ամէնէն աղքատներուն հետ:

Ֆիկառօ-ի քրոնիկագիրը անդրադառնալով այս ելոյթին, Ուրբաթ օր (Փետ. 8), կը յիշէր թէ Միթերան խորհելով, վաղուան Պատմութեան եւ դարուս քանի մը դէմքերու, ինչպէս տը Կօլ կամ Քլեմանսօ, կը սիրէր ըսել «Ես բախտ չունեցայ, պատերազմ չունեցայ՝ ե՛ս»:

Հիմա, ունի: Կ'ուզէ վճռական դեր խաղալ:

× Զօր. Ժան-Շառլ Մուսքարտէս, որ հրամանատարն էր Ֆրանսական 6-րդ զօրաբաժինին, առողջական պատճառներով Ֆրանսա փոխադրուեցաւ եւ զինքը կը փոխարինէ զօր. Ժանվիէ: Կ'ըսուի թէ զօր. Մուսքարտէսի հիւանդութիւնը չի վերաբերիր Թուրքերուն եւ երկկամունքին Ալժերիա ստացած իր վէրքերուն, այլ՝ ալիքային խանգարումներու:

× Ատանայի մէջ ամերիկացի պաշտօնատարին սպանութենէն ետք, Հինգշաբթի իրիկուն Իզմիրի մօտ է որ ռմբափորձ մը գործած է միշտ նոյն ծայրայեղ – ձախ՝ Տեւ-Սոլը, Ատլանտեան Ուխտի հրամանատարութեան կեդրոնին դէմ: Զոհ չըկայ:

× Ուաշինկթըն Փոսթ-ի եւ Թայմզի համաձայն Սատտամ Հիւսէյն մեծ օգուտ կը քաղէ Սի – Ի – Ա-ի հետ վեց տարիներու իր գործակցութենէն եւ իր հողին վրայ գտնուող խորհրդային հրթիռներէն: Ամերիկեան օրաթերթը կը յայտնէ որ 1982-ին (Ռեկընի օրով) Սի – Ի – Ա-ն իր տնօրէնին միջոցաւ առաջարկած է Սատտամ Հիւսէյնի «իր ծառայութիւնները» այլ խօսքով Պաղտատի տրամադրութեան տակ դնել արբանեակ-նկարներ եւ տեղեկութիւններ Իրանի զօրքերուն շարժումներուն մասին: Ասոր նպատակն այն եղած է որ Իրաք Մոսկուայի գիրկը չիյնայ: Այս պատճառով, կը գրէ, Ուաշինկթըն Փոսթ, «Սատտամ Հիւսէյն աւելի բան գիտէ ամերիկեան տեղեկատուութեանց կարողութիւններուն մասին, քան արեւմտեան պարագլուխներու մեծ մասը»:

× Ուաշինկթըն հակադդելով Հիւսէյն Թագաւորի հակամերիկեան նկատուած ելոյթին, որոշեց զեղչել իր օժանդակութիւնը Յորդանանի:

× Պէքըր յետ-պատերազմեան շրջանը կը նախատեսէ եւ կը կազմակերպէ: Առաջին առթիւ պէտք է մեծ դրամատուն մը ստեղծուի ամէնուն, ներառեալ Իրաքը, օգնելու համար:

× Տոլարը կը շարունակէ իյնալ: Հինգշաբթի օր Փարիզ 4 Ֆր. 95-ի իջած էր: Մասնագէտները կը նկատեն որ միայն Ամերիկացիներուն կը նպաստէ այս կացութիւնը, քանի զարկ կու տայ արտածումին: Ուաշինկթըն ուշադիր է, որ անկումը չափաւոր մնայ:

× Եկեղեցիներու Էքիւմէնիք Խորհուրդին գործադիր կոմիտէն (քանի մը տասնեակ միլիոն ոչ-կաթողիկէ քրիստոնեաներ) կոչ մը ըրաւ որպէսզի Ծոցի պատերազմը անմիջապէս դադրի:

× Զինակիցներու դաղտնի սպասարկութեանց համաձայն (Յունուար 15-ին) Իրաք այնպիսի պահեստ մը ունի զինամթերքի, որ կրնայ պատերազմիլ երկու տարի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՈՆՏՈՆԻ վարչապետարանին (Տաունինկ սթրիթ) դէմ ԻՐԱ-ն ռմբափորձ մը գործեց Հինգշաբթի առտու: Զորս թեթեւ վիրաւոր կար (ոստիկաններ): Գործողութիւնը, ըստ Սքոթլանտ Եարտի շատ մանրագնին կերպով պատրաստուած էր, բայց՝ պէշ գործադրուած:

Մ. ԳՈՐԲԱՉՈՎ, հեռատեսիլէն, պաշտպանեց Մարտ 17-ի հանրաքուէն, նուիրուած Միութեան: Այս ելոյթով, ընտրապայքարն է որ կը սկսէր: Ժողովուրդին եղած հարցումն է.— «Կողմնակի՞ց էք Խորհ. Ընկերվարական Հանրապետութիւններու Միութեան պահպանման, որպէս ինքնիշխան եւ հաւասար Հանրապետութիւններու վերանորոգուած Դաշնակցութիւն»: Այս հանրաքուէին նպատակն ըլլալով հանդերձ Միութեան կողմնակիցներու ամրապնդումը կրնայ բոլորովին տարբեր հետեւանք ունենալ, որովհետեւ ներկայիս հարցերը շատ խառնակ են այս առընչութեամբ եւ կնճռոտ վիճակ կը ստեղծուի պալթեան երեք Հանրապետութիւններուն ինչպէս նաեւ Վրաստանի, Մոլդովայի եւ Հայաստանի մէջ (վերը՝ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի որոշումը այդ առընչութեամբ): Գալով Ռուսաստանի, որ կ'ընդունի հանրաքուէն, իր կողմէ ուրիշ խորհրդակցութիւն մըն ալ կ'աւելցնէ, այլ խօսքով՝ ուրիշ հարցումներ, ինչ որ ըսել կու տայ Ֆիկառօ-ի թղթակիցին, որ Ելցին «թունաւոր նուէր» մը կ'ընէ Գորբաչովի: Ապահով կը նկատուի որ այդ հարցումներէն մէկը պիտի վերաբերի «Ռուսաստանի նախագահ»ի մը պաշտօնի ստեղծման (հանրաքուէով ընտրուած): Առայժմ Ռուսաստանի Գերագոյն Խորհուրդը 157 ձայնով (15՝ դէմ, 14՝ ձեռնպահ) իր հաւանութիւնը տուած է միայն յաւելեալ հարցումներու սկզբունքին:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ Ֆրանսայի բնական կազ հայթայթող առաջին Պետութիւնը եղած է 1990-ին, իր ետին ձգելով Ալժերիան, ըստ Կազ տը Ֆրանսի վիճակագրութեան: Խորհրդային կազը ընդհ. պարենաւորման 31,5%-ը ներկայացուցած է ընդդէմ՝ 27,5%-ի նախորդ տարին:

ՄԱՐՏ 17-Ի
ՀԱՆՐԱՔՈՒԷԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԽՍՀՄ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ
1991 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ 16-Ի
«ԽՍՀՄ-Ի ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ՀԱՐՑՈՎ
ԽՍՀՄ ՀԱՆՐԱՔՈՒԷ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵԼՈՒ
ԵՒ ԱՆՑԿԱՑՈՒՄՆ ԱՊԱՀՈՎՈՂ
ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ»
ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ

Նշելով, որ հանրաքուէի դրած հարցը ձեւակերպուած է անորոշ եւ պահանջում է մէկ պատասխանում վերաբերմունք արտայայտել միաժամանակ մի քանի սկզբունքային խնդիրների նկատմամբ, նկատի ունենալով, որ համաձայն «Համաժողովրդական քուէարկութեան (ԽՍՀՄ հանրաքուէի) մասին» ԽՍՀՄ օրէնքի 29 յօդուածի, ԽՍՀՄ հանրաքուէի միջոցով ընդունուած որոշումը վերջնական է ու պարտադիր ԽՍՀՄ-ի ամբողջ տարածքում եւ կարող է փոփոխուել միայն ԽՍՀՄ նոր հանրաքուէի միջոցով, եւ հետեւաբար նման քուէարկութիւնը արգելափակում է Հանրապետութիւնների, ինքնավար կազմաւորումների, ընդհանրապէս ժողովուրդների ազատ ինքնորոշման իրաւունքի իրացումը, Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդը ԽՍՀՄ-ի պահպանման վերաբերեալ 1991 թ. Մարտի 17-ին հանրաքուէի հարցը համարում է չնախապատրաստուած, իսկ անցկացումը անընդունելի:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՓԵՏՐՈՒԱՐ 4 / 7)

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՏՕՆԸ ԷՋՄԻԱԾԻՆ

Հայաստանեայց Եկեղեցին հանդիսաւորապէս նշեց Վարդանանց հերոսամարտի յիշատակը, միաժամանակ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի անուանակոչութիւնը:

Փետրուար 6-ին, ժամը 17-ին, Մայր տաճարի մէջ կատարուեցաւ Վարդանանց նախատօնակը «Նորահրաշ» շարականի երգեցողութեամբ անգամ մը եւս բոլորին սրտերուն մէջ պայծառացան Հայրենիքի եւ հաւատքի մարտիկներու անունները: Փետրուար 7-ին, ժամը 11-ին, Մայր տաճարի մէջ, աւագ Խորանի վրայ սկսաւ հանդիսաւոր պատարագը: Եկեղեցական թափորով Մայր Տաճար իջաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, Պատարագեց Տրնորհք Արք. Պօղոսսարեան: Յաւարտ պատարագի կարդացուեցաւ Վազգէն Ա.ի կոնդակը:

Նոյն օրը, ժամը 13-ին, վեհարանի հանդիսութիւններու դահլիճին մէջ, Վազգէն Ա.ի նախագահութեամբ, տեղի ունեցաւ Վարդանանց տօնին նուիրուած ոգեկոչում, կազմակերպուած հոգեւոր ճեմարանի տեսչութեան կողմէ: Հանդիսութիւնը սկսաւ խմբովին երգուած «Հայր Մեր»ով, բացման խօսքը արտասանեց ճեմարանի փոխ - տեսուչ Գէորգ Բախտիշեան: Վարդանանց պատերազմի դերն ու նշանակութիւնը բացատրեց Վահան Տէր - Ղեւոնդեան: Գեղարուեստական բաժինը ապահովեցին ճեմարանի սաները: Ոգեկոչումը վերջ գտաւ Կաթողիկոսին օրհնութեան խօսքով եւ Պահպանիչով:

***

«ՆԱՅԻՐԻՏ»Ի ՀԱՐՑԸ

Փետրուար 1-ին երեսփոխաններու մեծ խումբ մը այցելած է «Նայիրիտ» գործատուն եւ տեղւոյն վրայ ծանօթացած անոր վերաբացման կարելիութիւններուն:

Փետրուար 4-ին, լիագումար նիստի մը ընթացքին Խորհրդարանը վերստին անդրադարձած է «Նայիրիտ» գործատան հարցին, ներկայացուած են Խորհրդարանի Տնտեսական ինքնուրոյնութեան եւ տնտեսական զարգացման հարցերու, բնութեան պահպանութեան եւ բնական պաշարներու հարցերու յանձնախումբերուն համատեղ նիստին եզրակացութիւնները:

Նոյն օրուան եւ յաջորդ օրուան քննարկումներուն ընթացքին եղած են թէր ու դէմ կարծիքներ: Գերակշռած է այն մօտեցումը, ըստ որուն կառավարութեան պարզած տեսակէտը լիովին հիմնաւորուած չէ թէ տնտեսական եւ թէ բնապահպանական տեսանկիւնէ, ուստի որոշուեցաւ ի վերջոյ երկու ամիս ժամանակ տալ եւ այդ շրջանին նախապատրաստել եւ Գերագոյն Խորհուրդին ներկայացնել քլորոպրենային եւ լաթեքսներու արտադրութիւններու համապատասխան տնտեսական, ընկերային, բնապահպանական տարբեր հաշուարկներ:

***

ԼՎՈՎԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԱԾ

Երկար տարիներու լռութենէն յետոյ կրկին ղօղանջած է 1363-ին օծուած Լվովի

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԲ ԵՍ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

Վաղը, Շաբաթ, մահուան 34-րդ տարելիցն է բազմավաստակ հրապարակագիր, գրագէտ եւ հանրային գործիչ Շաւարշ Միսաքեանի, Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ Արեւմտահայ մամուլի տարեգրութեանց մէջ յաւերժ յիշատակելի մշակին՝ որ կիսադարեան իր հերկ ու վաստակով, հանրանուէր մտաւորականի տեսիլքներով եւ յատկապէս «Յառաջ» օրաթերթի հիմնադրութեամբ, կոչուած է տեղ գրաւելու Հայ Մամուլի պատմութեան բազմավաստակ դէմքերու կարգին:

Ապրողներէ ոմանք եւ գործողներէ շատեր, իրենց առօրեայ ներշնչումը կը ստանան «անձից անցելոց» վաստակէն, կեանքէն ու գործէն բոլոր այն անդարձ մեկնողներուն՝ որոնց խօսքին, շունչին, նկարագրին եւ առօրեայ մաշումին հազորդ մնացած են: Սերունդներու յաջորդականութեան մէջ անհուն պարապութիւն մը գոյացած պիտի ըլլար, եթէ, մեռնողները իրենց ետին թողուցած չըլլային ապրողներուն համար պատգամի ուժ ունեցող խմացումներ, կեանքի ու գործի հանգանակներ, ծառայութեան ըմբռնումներ եւ բարոյական հասկացողութիւններ:

Ինծի համար այդպիսին եղած են, կեանքի իմ տարիներէս Մանուկ Ասլանեանի, Շաւարշ Միսաքեանի եւ Վահան Նաւասարդեանի նման հրապարակագիրներ, «մամուլը» իր հայութեան դիմագծին եւ առաքելութեան մէջ փրկարար դերակատարութեան կոչումի մը առարկայացման իբրեւ մեկնակէտ ու նպատակ դաւանելով, դիմագիծ ու նկարագիր տալով «Հայ Թերթ»ի որքան իբրեւ լրաբեր իրագործելի առօրեայ աշխատանքին՝ այլեւ ու մանաւանդ անոր դաստիարակչական առաքելութեան:

Շ. մէկն էր անոնցմէ, որոնք՝ յետ մահու՝ կոչուած են ապրելու իրենց ոգիով, գաղափարներով, անհատական թէ հաւաքական կեանքի մարզերուն մէջ ցուցաբերուած կեցուածքով, մասամբ թէ հոգեկան մանայատկութիւններով:

Իր մահէն 34 տարի ետք՝ այսօ՛ր ալ, մեր մէջ ու մեզի հետ է ան, առօրեայ մեր հեւքին վրայ՝ իր խոժոռանքով թէ հազուադէպ ժպիտով, իր ժխտումներով թէ զուրգուրոտ եւ հոգածու վերաբերումներով, իր հազուադէպ պոռթկումներով թէ լուռ այլ պերճախօս խրախոյսներով: Արդարեւ, անհրաժեշտ բան մը պիտի ըլլար խմբագրական աշխատանքը, եթէ անհատական մեր հաւաքումներուն ու քայլերուն մէջ չունենայինք համաձայնութիւնը կամ տարակարծութիւնը տիրական այն բոլոր անուններուն՝ որոնք շրջան մը մեզի հետ եղան եւ որոնց սաստը թէ գնահատանքը նո՛յնքան թելադրական ուժ մը ունին այսօ՛ր ալ, փոյթ չէ որ իրենք բացակային հիմա...

Իմ մայրս Աստուածաշունչ մատեանը կը պահէր իր սնարին մօտ. ես Միսաքեանի «Օրեր եւ Ժամեր»ը կը պահեմ 1959-էն ի վեր: Իր տողերու ընկալումին հետ՝ իր ձայնն է որ կը հասնի ինծի, իր անժպիտ խրախոյսը: Իր հատու տողերուն մէջ խտացած խորունկ, կէս ձգուած բայց երկարաձգուող ու ծաւալուն մտածումները կը թուին ապրողի մը շնչառութիւնը ըլլալ, այնքան կենդանի:

⁂

Տարին անգամ մը միայն դրչի տակ կուգան երխտասարդական օրերու մեր մեծ դէմքերը, անոնք որ չկան, բայց կ՚ապրին, կը տեւեն: Լռելեայն կ՚ապրին մեզի հետ՝ մեր գիրին ու մտածումին հետ, մեր առօրեային հետ, մանաւանդ աշխատանքի սեղաններուն առջեւ: Մարդկային մեր սխալականութեան ճամբով ամէն վրէպ՝ իրենց ներկայութիւնը կը շեշտէ մեր մէջ: Իրենցմո՛վ կ՚անդրադառնանք որ սխալ մը գործեցինք. իրենցմէ ուժ ու ներշնչում կը ստանանք, երբ ներքին ձայն մը կը մղէ մեզ հաւատալո՛ւ մեր գործին, ապրելո՛ւ մեր գործով, ճակատաբաց մնալու միշտ մեր համոզումներուն առջեւ, հրապարակագրային քաջութիւնը եւ ողջմտութիւնը նկատելու գրիչ բռնող մարդուն հանապազօրեայ հանգանակը:

⁂

Ու հիմա՝ կենսագրական քանի մը արձագանգ:

Միսաքեան ծնած է 1884-ին Սեբաստիոյ Զիմառայ գիւղը եւ յաճախած՝ Պոլսոյ Կեդրոնական եւ Ամերիկեան վարժարանները: Պատանութեան տարիներուն իսկ կոչուած է խմբագրական եւ հրապարակագրային աշխատանքի՝ հանրային կազմակերպական գործունէութեան կողքին: 1908 – 1918 տասնամեայ շրջանին աշխատակցած է կամ վարած՝ պատասխանատու խմբագրութիւնը Պոլսոյ «Սուրհանդակ», «Մանզումէ», «Ազդակ», «Ազատամարտ» - «Ճակատամարտ» թերթերուն եւ Կարինի «Յառաջ»ին:

Արհեստին մարդը չէր: Արուեստի՛ տենդով կ՚ապրէր: Աթոռին մարդը չէր, այլ կոչումին: Ահա նաեւ թէ ինչո՛ւ կրցաւ օրակով ըմբռնելի բարձրութեան մը վրայ մնալ միշտ՝ հրապարակագրին հետ հաշտ պահելով գրագէ՛տը եւ խմբագրական աշխատանքը վերածելով հանրային դերակատարութեան, մտաւորականէն ակնկալելի առաջնորդութեան: Եթէ լեզու եւ ոճ անհատականութիւն կը յատկանշեն՝ Շաւարշ Միսաքեան եղաւ ինքնուրոյն եւ անկախամիտ խմբագրի տիպարը, պարզութեան մէջ մնալով կուռ, պատկերուն, հաղորդական, զգայո՛ւն ու մտացի միանգամայն: 1908 – 1913 Թուականային շրջանի իմացական - մշակութային եռուզեռին թէ հանրային – քաղաքական ոգեւորութեան մէջ, մնաց յառաջապահ դիրքերու վրայ, Եղեռնին յաջորդող վերականգնումի ու հաւաքական տոկունքի օրերուն կրցաւ հաւատք եւ պայքարո՛ւնակ ոգի ներշնչել գաղթուածներուն եւ 1925 - 1957, աւելի քան երեսուն տարի, եղաւ Ֆրանսահայութեան մէջ վերանորոգումի շարժումը խօսքով, շունչով ու գործով խթանող ղեկավարներէն մին: Սերունդ խմբեց:

1925-ին հիմնելով «Յառաջ»ը, իր շուրջ խմբեց սերնդակից, նոր ու նորագոյն արժէքներ, ամէնէն համեստ խոստումներն անգամ մղելով «նպաստ» դառնալու ընդունակ ուժերու: Խիստ մնաց միշտ, անաչառ, յաճախ նաեւ աններող, բայց նաե՛ւ անհունօրէն հոգածու եւ գուրգուրոտ՝ հանդէպ բոլոր անոնց, որոնք տաղանդ ունէին, նկարագիր, ծառայութեան կամք եւ խոնարհամիտ հոգի:

Հաւատաց Հայոց լեզուի բարձրագոյն կարելիութիւններուն, անձի՛ն օրինակով հաստատեց՝ թէ արեւմտահայերէնը մշակոյթ ունեցող ժառանգութիւն է, մտածական թէ հոգեկան ամէնէն նրբին վիճակներն իսկ արտայայտելու ի վիճակի, ընդունակ՝ բառակազմական, շարահիւսական թէ ոճական բարեշրջումի, գիտականօրէն ամուր եւ գեղարուեստականօրէն բարձրորակ:

Պայքարեցաւ ի պաշտպանութիւն Մեծասքանչի հայեցի դիմագծութեան անխաթար պահպանման, օտար ու խորթ տարրերէ զտումին եւ իմաստի հարազատութեան, «Յառաջ»ը վերածեց դպրոցի մը. մշակութային եւ մտաւոր ճակատներու վրայ դարձաւ ապաստան ու հովանի ապահով տաղանդներու, ու մինչեւ վերջին շունչ՝ հայ մարդուն ու հայութեան անկորնչելի կռուան ճանչցաւ դպրոցն ու գրականութիւնը, ազգային գիտակցութիւնն ու արժանաւորութիւնը:

ՄԻՆԱՍ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

«Հայրենիք», Յունուար 25

Ո՞Վ ՍՏԵՂԾԵՑ ՀԻՒՍԷՅՆԻ ԶԻՆԱՆՈՑԸ

Աշխարհի մեծագոյն ուժերը տեսականօրէն կամ գործնապէս միաբանած, պատերազմ կը մղեն մենատիրոջ մը դէմ որ չյարգեց միջազգային կանոնները ու գրաւեց, կցեց իր դրացիներէն մէկուն հողատարածքը: Պատերազմը որ նոյն մեծերուն համաձայնութեամբ կոչուեցաւ «իրաւունքի պատերազմ», սահմանուած էր կարճ տեւելու, սակայն եւ այնպէս, առաջին օրերէն իսկ ունեցաւ երկարատեւ ըլլալու բոլոր յատկանիշերը: Այս առաջին նախատեսութեան սխալելէն ետք, շարքը շարունակուեցաւ Հիւսէյնի զինուորական ուժին արժեւորումին վրիպումով: Զինակից ուժերը որոնք ռմբումներու առաջին օրուան աւարտին իսկ յաղթանակի աղաղակներ կ՚արձակէին, յաջորդական օրերու ընթացքին պարտաւորուեցան աւելի խոհեմ դառնալու եւ ընդունելու որ Իրաքի զինամթերքը մէկէ աւելի յատկանիշերու տէր էր ու մեծ մասով դուրս կը մնար իրենց ենթադրութենէն:

Իրաքի ղեկավարին սպառնալիքը թէ ի հարկին կենսաբանական կամ շողագործօն զէնքեր կրնայ գործածել, հանրային կարծիքը դարձուց այլ կողմ. ո՞վ, ի՞նչպէս դանոնք հասցուցած էր այդքան վրտանգաւոր բռնակալի մը ձեռքը: Ենթադրութիւններէն ետք պրպտումներ ալ Արեւմուտքի ուղղութիւնը ցոյց տուին:

Այս մասին Սերժ Բաֆի ուշագրաւ տուեալներ կը ներկայացնէ յօդուածի մը մէջ որ հրատարակուած է Յունուար 31-ի «Նուվէլ Օպսէրվաթէօր» շաբաթաթերթին մէջ, «Սատտամ Հիւսէյնի գաղտնի զէնքերու մասին հարցախոյզ մը» խորագիրով:

Յուլիսի վերջաւորութեան Պաղտատի մէջ հրաւէր կ՚ուղղուի Ամերիկայի դեսպանին որ հանդիպում մը ունենայ Հիւսէյնի փեսային Քամալի հետ որ Իրաքը ատոմական ռումբով օժտելու կոչուած անձն է: Քամալ ամերիկեան հսկայական փուռերու ապսպրանք մը կը ներկայացնէ իր հրաւիրեալին. հանդարտ է խօսակցութեան թօնը. այդ փուռը արհեստական անդամներ շինելու դիրութիւն պիտի ընծայէ Իրաքի որ հաշմանդամներու նկատելի թիւ մը ունի: Քանի մը ժամ ետք ամերիկեան գաղտնի գործակալութիւնը երբ կը տեղեկանայ Իրաքի մտադրութեան, կը շշմի. այդ փուռերը կրնան նաեւ հրթիռներու կոռներ արտադրել ու յատկապէս գործածուիլ կորիզային զէնքերու պատրաստութեան: Ապսպրանքը պատրաստելու յանձնառու ամերիկեան ընկերութիւնը վերջապէս կը յաջողի համոզել Առեւտրական դրասենեակը թէ Իրաքցիները խաղաղական նպատակներով միայն յաճախորդ են ամերիկեան փուռերուն: Սակայն երբ անոնց արբանեակները կը ճշդեն թէ Իրաք զինուոր կը կուտակէ Քուէյթի սահմանին վրայ, հարցը կ՚երթայ մինչեւ Ապահովութեան յանձնաժողովը ու փուռերու յանձնումը կ՚արգիլուի:

Այս օրինակը նման դէպքերու ովկէանի մը մէջ կաթիլ մըն է միայն: «Թէքնոլոժիք ապահովութեան դրասենեակին» շնորհիւ Պուշ կը փրկուի գայթակղութենէ մը. ի՞նչպէս կարելի է երեւակայել որ մինչ մէկ կողմէն մարինները կը կռուին Քուէյթի մէջ քանի մը քառակուսի մեթր աւազ ետ առնելու համար, քանի մը շաբաթ առաջ Նիւ - Ճըրզիյի ափ մը առեւտրականներ «Պաղտատի դահիճ»ին միջոցներ ծախած են, որպէսզի ատոմական զէնք պատրաստէ...:

Իրենք միակը չեն. Քսան տարիէ ի վեր զինամթերքի գործատուներ սա կամ նա ձեւով կը մասնակցին Սատտամ Հիւսէյնի կայսրութեան ամրապնդումին: Ահա թէ ինչու այսօր ան կը դիմագրէ զինակիցներու կրակի տարափին: Իրաքի զինամթերքին մաս կը կազմեն հազարաւոր հրասայլեր, աւելի քան 700 օդանաւ, սօորերկրեայ ելուզիներ, հրթիռներ ու հազարաւոր թօն քիմիական կամ մանրէական զէնքեր, որոնք ցրուած են ամբողջ հողատարածքին վրայ: Ասոր վրայ պէտք է աւելցնել կեղծ զէնքերը, հրասայլերը, հրթիռներն ու զանոնք «ծպտելու» միջոցները: Այս բոլորին ան տիրացած է շնորհիւ գլխաւորաբար Խորհրդային Միութեան, սակայն նաեւ շնորհիւ Միացեալ – Նահանգներու, Անգլիոյ, Գերմանիոյ, Ֆրանսայի, Իտալիոյ, Պրազիլիոյ, արաբական երկիրներու:

Կեղծ զինամթերք պատրաստելու ֆրանսացի մասնագէտ մը որուն գլխաւոր յաճախորդն էր Իրաք, ըսած է թէ ապրանքները իրարու կը յաջորդեն եւ թէ կը մեղքնայ թէեւ իր «ապրանք»ին գործածութեամբ զոհուելիք երիտասարդներուն, բայց աւելցուցած է նաեւ թէ երբեք այդքան լաւ աշխատած չէր: Ան առանձին չէ, համոզուած է թէ Իրաք Ֆրանսայի հետքերով պիտի բռնէ ժողովրդավարութեան ճամբան, զէնքի ֆրանսացի վաճառականներ հանգիստ սրտով կ՚երթան Պաղտատ: Իրաք ի վերջոյ Արեւելքի եւ Արեւմուտքի միջեւ ռազմավարական կէտ է. հարուստ է քարիւղով ու ջուրով: Եթէ կ՚ուզէ թօթափել Մոսկուայի ազդեցութիւնը, պէտք է օժանդակել զէնք ծախելով, մանաւանդ որ լաւ վճարող է: Ու բազմաթիւ ձեռնարկատուներ կը մասնակցին Սատտամի երազին. Ֆրանսական ընկերութիւններ կը կառուցանեն Պաղտատի նոր օդակայանը, նախապահական պալատն ու անոր գետնափոր պունքրը, զօրանոցներ: Տիրող ընդհանուր կարծիքը այն էր որ Իրաք պատերազմական տխուր. ժակ չունէր: Հիւլէական գործակցութեան համաձայնագիր մը կը ստորագրուի:

Այս կարծիքը չի բաժներ սակայն Իսրայէլ. անոր գաղտնի կազմակերպութիւնը 1977-ին խափանարարական արարքով մը կը փճացնէ ատոմական երկու բաղդեր որոնք Իրաք ղրկուելու համար պատրաստուած էին Լա Սէյն Սիւր Մէրի մէջ: Այսուհանդերձ Փարիզ-Պաղտատ գործակցութիւնը կը շարունակուի: Իսրայէլ օդային անակնկալ ու կայծակնային յարձակումով մը կը փճացնէ Թամուզի հիւլէական կայանը որ կառուցուած էր Ֆրանսացի ճարտարագէտներու կողմէ: Անկէ ետք Իրաքի նախագահը կը գիտակցի թէ պէտք է քօղարկուած ձեւով յառաջ տանի աշխատանքը: Ընկերութիւններու հսկայական ցանց մը կը ստեղծէ որոնց միջոցով ամբողջ աշխարհէն կը դնէ կտորներ որոնք անհրաժեշտ են հիւլէական եւ քիմիական իր զինամթերքը լրացնելու համար: Կեդրոնախոյս սարքեր, հսկայական փուռեր, ուրանիոմ եւայլն շատ բարդ ուղեծիրերով իրենց թիրախին կը հասնին. այդ թիրախը բառ երեւոյթին երբեք Իրաքը չէ: Այս է պատճառը որ լրահաւաք կեդրոնները մեծ դժուարութեան կը բախին անոր իսկական ռազմական ուժը արժեւորելու գործին մէջ:

Սատտամ Հիւսէյնի ստորերկրեայ զինակայքերը անիրական պարկաններու կը նմանին. իրաքեան հալածիչ օդանաւերը կրնան անտարակէն դուրս ելլալ, հոգէն դուրս երկարող ելուզիներու շնորհիւ. անոնք զուիցերացի ճարտարապէտներու գործն են. ելեկտրական սարքաւորումները՝ գերմանական ու անգլիական. գրահապատ դռները իտալական են եւայլն:

Անցեալ Ապրիլ 11-ին բրիտանացի մաքսաւորներ ձեռք գրին մետաղեայ ութ գլաններու վրայ որոնք Շէֆիլտէն ճամբայ ելած էին Իրաք հասնելու համար: Ըսուեցաւ թէ անոնք կաղուղիի մը կառուցումին պիտի գործածուէին: Սակայն յաջորդական շարաթներուն մաքսատան պաշտօնեաներ ու ոստիկաններ նոյն տարօրինակ ապրանքէն ձեռք անցուցին նաեւ Իտալիա, Թուրքիա, Յունաստան, Գերմանիա, Աւստրիա եւ Ռումանիա, բեռցուած՝ շոգեկառքերու, նաւերու կամ բեռնատարներու: Անգամ մը քովէ - քով բերուելով, այդ բոլորը պիտի կազմէին 160 մեթր երկարութեամբ թնդանօթ մը: Մղձաւանջային այդ գործիքը պիտի կրնար բազմահարիւր մեթր անդին արձակել երկու թօն ծանրութեամբ հրագունդեր. մինչեւ Երուսաղէմ...:

Այս մահարեր գործիքին հնարիչը գանատացի նախկին զինուորական մըն էր որ անցեալ Մարտին սպաննուեցաւ Պրիւսէլի մէջ: Այդ մահափորձին մէջ Մոսատի (Իսրայէլեան գաղտնի կազմակերպութիւն) մատը նկատեցին անոր երկու որդիները: Անոր մահէն քանի մը օր ետք պաշտօնական ճառի մը մէջ Հիւսէյն յայտանք կ՚արտայայտէր «Իրաքի այս բարեկամին որ սպաննուած էր սիոնիստներու կողմէ»:

Իրաքի հաշուոյն աշխատող ուրիշ արար գիտնականներ ալ սպաննուեցան Մոսատի կողմէ. եւ Իրաք գիտցաւ թէ իր անհեղլիտալի թշնամին Իսրայէլն էր:

Ասկէ զատ, Իրաք հասկցաւ նաեւ թէ

Ամերիկա չէր կրնար ամբողջութեամբ հակակշռել սեփական ձեռնարկութիւններու ոլորտը. յատկապէս քիմիական զէնքերու մարզը։ Ի՞նչպէս հակակշռի տակ պահել մանրէաբանական դեղերը զորս կարելի էր մարդոց համար մահացու զէնքերու վերածել։

Անապատի աւազներու տակ ծածկուած միայն ստորերկրեայ նկուղները չէին. կար նաեւ Սամարա գործատունը ուր քիմիական արտադրութիւններ կը փորձուէին կենդանիներու վրայ, որոշ էր թէ անոնց բուն թիրախը մարդիկ էին։ Իսրայէլ այդ պարագան կը նկատէր անուղղակի ապացոյց թէ Հիւսէյն նոր Հիթլէրն էր։

1988 Նոյեմբերին Իրաքի Արտաքին նախարարը կ՚ըսէր. – «Եթէ Իրաք կարող է քիմիական զէնք արտադրել, ատիկա կը պարտի ճարտարարուեստական երկիրներու օժանդակութեան. յատկապէս Եւրոպայի»։

1970 – 1988 Խորհրդային Միութիւնը աւելի քան 20 միլիառ տոլար գրպանեց Իրաքի զէնք ծախելով։ Այսօր, արեւմտեան գաղտնի սպասարկութիւններ փաստեր ունին թէ Ռուսերը Իրանի ճամբով գաղտնօրէն զէնք կը ղրկեն Իրաք։ 1985-ին Աթլանթայի հիւանդութիւններու կեդրոնը մահացու երեք մանրէներ ղրկեց Պաղտատի մօտ հետազօտութեան տարրալուծարան մը. այսօր նոյն շրջանին մէջ կը տեղան գինակիցներու ռմբակոծումները։ Անցեալ տարի ալ գերմանական ընկերութիւն մը մահացու թունաւոր արտադրութիւն ղրկեց Իրաքցիներուն։ Ի՞նչ պիտի պատահի եթէ օր մը ամերիկեան հրթիռ մը իյնայ այս աշխատանոցներուն վրայ։

Այսպէս, զարգացած բոլոր երկիրները «Պաղտատի գայլ»ին զէնք հայթայթեցին, որպէսզի ահաբեկէ աշխարհը։ Քաղաքական դէմքեր, թնդանօթի վաճառորդներ գաղտնի գործակալութիւններ անդրադարձան կատարուածին միայն 1988-ի Հալէպչէի ռմբակոծումէն ետք, երբ Իրաք քիմիական զէնքով հարուածեց իր իսկ քիւրտ քաղաքացիները։ Պաշտօնապէս ոչ մէկ քայլ առնուեցաւ։ Որոշ կարծիքներ յայտնուեցան թէ պէտք էր այլեւս առանձին ձգել Սատտամը որ արդէն պարտքերու տակ կքած էր։ Ֆրանսացի դրամատնային պաշտօնատար մը ըսած էր թէ «Արեւմտեան դրամատէրերը լքեցին Սատտամը եւ այս է պատճառը որ ան Քուէյթը գրաւեց։ Ամէնքս ալ քիչ մը պատասխանատու ենք կատարուածին մէջ»։

Զէնքի վաճառականները որոնք Յունուարի վերջին օրերուն հանդիպում մը ունեցան Փարիզի մէջ, համամիտ են թէ Ծոցի պատերազմը բաւական բարդ է։ Անոնք իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած են Հնդկաստանի, Փաքիստանի, Մալէզիայի վրայ ու կ՚ըսեն թէ այդ գօտիին մէջ է որ ապագայ ապահովութեան հարցեր պիտի ծագին։ Պահանջքը մեծ պիտի ըլլայ։ Այլեւս պէտք է մէկդի ձգել Ծոցը։

Ա. Թ. Թ.

ԼԻՈՆԻ ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

1988-ի աշնան վերջապէս կ՚իրականանար Լիոնի Հայոց ամենահին երազներէն մէկը՝ ունենալ հայկական ամէնօրեայ վարժարան մը։ Երազ մը որուն շատ մը Լիոնցիներ դադրած էին այլեւս հաւատալէ։

Սկիզբը համեստ եղաւ. առաջին տարին 9 աշակերտ, յաջորդ տարուան վերամուտին արդէն 19 մանուկ, իսկ երրորդ տարեշրջանին վերամուտին – այսինքն՝ 1990 – 1991 մօտ յիսուն աշակերտ։

Թերահաւատութիւնը մեծ էր. «Լիոնի մէջ ծառ չի բուսնիր» կ՚ըսէին ոմանք, յիշելով Շաւարշ Միսաքեանի խօսքը, ուրիշներ կ՚առարկէին որ հայկական դպրոցի մը համար ոչ «յաճախորդ» կար եւ ոչ ալ տեղ այս գաղութին մէջ աւելցնելով յաճախ՝ «Սրբազան Հայր, պարապին մի չարչարուիք, եղածն ալ վրայ չտանք...»։

Սակայն գտնուեցան համոզուած, «բարի կամքի» տէր մարդիկ որոնք պատրաստ էին հակառակը փաստելու։ Խումբ մը հաւատաւորներ հաւաքուած Նորվան Եպիսկոպոսի շուրջ՝ Եկեղեցւոյ վարչութիւնը, միութիւններ եւ անհատներ, մանկավարժներ եւ բարերարներ ինչպէս Մարգար եւ Արփինէ Մարգարեան ամոլը։

Այսօր, դպրոցը մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի իր զոյգ բաժիններով շօշափելի իրականութիւն մըն է։ Այստեղ Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ գմբէթին տակ ամէն օր կը հաւաքուին ոչ միայն դպրոցին սաները, այլեւ՝ իրենց ծնողքները, մեծ հայրերը եւ մեծ մայրերը. ամբողջ գաղութ մը որ կը գուրգուրայ «Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան» – իր – վարժարանին վրայ։

Առանց չափազանցելու կարելի է նոյնիսկ ըսել որ այս նուիրական նպատակին համար զօրակոչի ենթարկուած է ամբողջ համայնք մը, ողջ գիտակից Լիոնի Հայութիւնը։

Բեռը ծանր էր անշուշտ Եկեղեցիին համար, սակայն ոգեւորութիւնը այնքան մեծ է դպրոցին շուրջ որ ամէն մարդ մեծ հաճոյքով յանձն առած է դժուարութիւններու իր բաժինը վերցնել։

Շնորհիւ «Կիւլպէնկեան» եւ «Պիւլպիւլեան» հաստատութիւններուն տուած նըպաստներուն ճաշակով կահաւորուած են դասարանները, խնամքով կառուցուած են առողջապահական սարքերը։ Հոս, ամէն ինչ պատրաստուած է երախաներուն համար, իրենց հասակին համաչափ։ Դասարաններուն պատերուն վրայ, կողք կողքի զետեղուած հայերէն եւ ֆրանսերէն արձանագրութիւնները կը վկայեն հաստատութեան ինքնուրոյնութեան եւ ինքնատպութեան մասին։

Ուսուցչական կազմը բաղկացած է երեք նուիրուած եւ կարող անձերէ, տնօրէնուհին Տիկին Էլիզապէթ Կայէ մանկապարտէզի ֆրանսերէնի ուսուցչուհի է, Օրիորդ Լուսին Պչաքճեան մեծ եռանդով հայերէն կ՚ուսուցանէ մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի երեք դասարաններուն մէջ։ Օրիորդ Պէաթրիս Շօմիէն ձեռնհասօրէն կը ղեկավարէ նախակրթարանի առաջին բաժինը (Cours Préparatoire)։ Երեքն ալ կը վայելեն աշակերտներուն եւ իրենց ծնողքներուն համակրանքը եւ յարգանքը։

Իր հիմնադրութենէն մինչեւ անցեալ ամառ դպրոցը կը գտնուէր Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի, Լիոնի հոգեւոր հովիւ՝ Իսահակ քահանայ Հէքիմեանի եւ եկեղեցական վարչութեան անմիջական հոգատարութեան տակ։ Յուլիսէն ի վեր դպրոցին ղեկավարութիւնը յանձնուած է խնամակալութեան մը – OGEA : Organisme de Gestion de l’Ecole de l’Eglise Arménienne – բաղկացած տասնեակ մը պատասխանատուներէ։ Քանի մը շաբաթներէ ի վեր ստեղծուած է «Ծնողական Խորհուրդ» մը որուն նպատակն է մօտէն հետեւիլ եւ նպաստել դպրոցին զարգացման յետագայ ծրագրերուն։ Սեպտեմբերի վերամուտին արդէն կը բացուի չորրորդ դասարան մը, որպէս նախակրթարանի Բ. բաժին (Cours Elémentaire Première Année)։

Այսպէս տարուէ – տարի աւելի կը զօրանայ հայկական դպրութեան այս նոր օջախը որ ուրիշ նպատակ չունի եթէ ոչ հայ երախան հայ պահել, որպէսզի չմարի երբեք Գրիգոր Լուսաւորիչին եւ Մեսրոպ Մաշտոցին վառած մշտնջենաւոր բոցը։

ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել դպրոցին խնամակալութեան.

Organisme de Gestion de l’Ecole
de l’Eglise Arménienne
40, rue d’Arménie, 69003 Lyon
Հեռաձայն. – 78 60 47 18

LIVRES REÇUS

LE FUMOIR DE L’AMBASSADE

SEDA
(La petite-fille d’Archak Djamalian)

Ed. Payot, Paris, 1991.

ԳՈՂԳՈԹԷ ԳՈՂԳՈԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ «Գլօտ Շամփանիը» լեցուն սրահին մէջ, Յունուար 20-ին հանդէս եկած է Պոլսահայ Միութեան «Շիրակ» պարախումբը՝ ղեկավարութեամբ հայրենի պարուսոյց՝ Ռուդոլֆ Խառատեանի։ Հանդիսութեան բացումը կատարած են միութեան ատենապետ Սահակ Գօրուճու՝ ֆրանսերէնով եւ պարախումբին ատենապետ Արմենակ Զօրայեան՝ հայերէնով։

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հայ Մարզական Միութեան ակումբին մէջ, Դեկտեմբեր 28-ին, միութեան ներկայ եւ ապագայ սկաուտները, ինչպէս նաեւ ընկերային դիւանի վարչական անդամները դիմաւորած են Կաղանդ Պապան։ Մանուկներն ու պատանիները կատարած են ամանորեան ու հայկական ժողովրդական խմբերգներ՝ ընկերակցութեամբ՝ Հ.Մ.Մ.-ի երիտասարդաց նուագախումբին։ Զուարթ մթնոլորտի մը մէջ տեղի ունեցած են նաեւ կարգ մը խաղեր՝ սկաուտներու կազմակերպութեամբ։

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ մէջ, Յունուար 25-ին տեղի ունեցած է հանդիպում մը անկլիքան եկեղեցւոյ Հիւսիսային – Ամերիկայի պատուիրակ Ճան Տեննիս Եպիսկոպոսի եւ Թորոնթոյի Արեւելեան Եկեղեցիներու ներկայացուցիչներուն միջեւ, որուն մասնակցած են նաեւ Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցիի հովիւ՝ Խաժակ Ծ. Վարդապետ Յակոբեան եւ Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցիի ներկայացուցիչ՝ Տիգրան Սարկաւագ Գույումճեան։ Արծարծուած են միջ – եկեղեցական, յատկապէս Թորոնթոյի անկլիքան եւ արեւելեան – ուղղափառ եկեղեցիներու փոխ – յարաբերութիւններուն առնչուող նիւթեր։

***

ՖԷՐԻԳԻՒՂԻ Ս. Վարդանանց Եկեղեցիին մէջ, Յունուար 27, հանդիսաւոր կերպով նշուած է Թրքահայ Ուսուցչաց Հիմնարկի 25-ամեակը։ Կրօնական արարողութեան աւարտին հոգեճաշ մը սարքուած է «Ալաճաճեան» սրահին մէջ, որուն նախագահած է Գարեգին Արք. Գազանճեան։ Գնալըի քամփի անօրէնուհի Ժագլին Էրմէնի բացման խօսքէն յետոյ Ուսուցչաց Հիմնարկի վարչութեան ատենապետ՝ տոքթ. Շահնուր Շահէն կարդացած է Հիմնարկի գործունէութեան եւ ծրագրերուն առնչութեամբ պատրաստուած իր գրութիւնը։ Հուսկ բանքը արտասանած է Գարեգին Պատրիարքը։

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ՏԵՐԻԿ

Տիգրանակերտի «գազա»ներէն մին, 600 տուն իսլամ, 80 տուն քրիստոնեայ եւ 60 տուն Հայ։ Վանքը «Ս. Դանիէլ»։ Եկեղեցին Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Պետրոս Քահանայ Քէպապճեան. – Ծընած 1877-ին եւ ձեռնադրուած 1907-ին։ Նահատակ։ Կը հովուէր յետագայ հայաբնակ գիւղերն ալ.

1 – 4. – Փիրան՝ 7 տուն (համանուն գիւղ Մատէն ալ ունի), Խալիլա՝ չորս տուն, Տէշի՝ վեց տուն, Սըլմէ՝ 3 տուն։

ՍԼԻՎԱՆ

Սլիվան կամ Սիլվան – համանուն Քիւրտ ցեղին յորջորջմամբ, գայմագամութիւն է։ Իր կեդրոնն է Ֆարղին (ասորերէն Միաֆարիգին, հայերէն Նփրկերտ=մարտիրոսաց քաղաք), որ նոյնացաւ իր դարաւոր կոչումին հետ, 1915-ին, Հայոց բնաջնջումովը։ Ֆարղինի բնակչութիւնն էր 279 տուն Հայ, 89 քրիստոնեայ եւ 213 իսլամ։ Հայոց հարստահարիչը եղած է Զիւլֆի զատէ Ատիլ։ Եկեղեցին Ս. Ստեփանոս՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Սահակ – Քահանայ Հայրապետեան. – Ծնած 1867-ին եւ ձեռնադրուած 1895-ին։ Առաջնորդական փոխանորդ։ Նահատակ։

Պետրոս Քահանայ Տէր – Մկրտիչեան. – Ծնած 1874-ին եւ ձեռնադրուած 1907-ին։ Նահատակ։

Պօղոս Քահանայ Տէր – Մկրտիչեան. – Ծնած 1880-ին եւ ձեռնադրուած 1905-ին։ Նահատակ։

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ՍԼԻՎԱՆԻ

Հայաբնակ 56 գիւղեր կային իր շրջակայքը, շատը քրտախօս Հայութեամբ, բոլորն ալ իրենց սեւ ճակատագրին յանձնուած։

1. – Հուսէյնան, 62 տուն՝ զուտ հայաբնակ, եկեղեցին Ս. Սարգիս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Կարապետ Քահանայ Կարապետեան. – Ծնած 1855-ին եւ ձեռնադրուած 1882-ին։ Այրիացեալ։ Նահատակ։

2. – Քրնեաք, 72 տուն, զուտ հայաբնակ, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Արտակ Քահանայ Մարտիրոսեան. – Ծնած 1880-ին, աշխարհական անունը Պօղոս Մուրատեան, օծակից Ալի Փունարի Տ. Աշոտի։ Նահատակ։

3. – Տիտան, 25 տուն, զուտ հայաբնակ։ Կը հովուէր մօտակայ գիւղի երէցը։

4. – Հաճիճան, 51 տուն Հայ եւ 11 տուն իսլամ։ Եկեղեցին Ս. Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Գէորգ Քահանայ Տէր – Կարապետեան. – Ծնած 1852-ին եւ ձեռնադրուած 1875-ին։ Նահատակ։

5. – Ալօտիճան, 22 տուն Հայ եւ 7 տուն իսլամ։ Կը հովուէր մօտակայ գիւղի երէցը։

6. – Աթշա կամ Ատըշէ, 45 տուն, զուտ հայաբնակ։ Եկեղեցին Ս. Սարգիս՝ ուր կը պաշտօնավարէին հայր եւ որդի

Համազասպ Քահանայ Տէր – Կարապետեան. – Ծնած 1827-ին եւ ձեռնադրուած 1875-ին։ Այրիացեալ։ Նահատակ։

Կորիւն Քահանայ Տէր – Կարապետեան. – Ծնած 1880-ին, բնիկ, աշխարհական անունը Պօղոս, 1912 Ապրիլ 21-ին ձեռնադրուած Ֆարղինի Եկեղեցին՝ Զաւէն Եպիսկոպոս Տէր – Եղիայեանէ։ Նահատակ։

7. – Հաշթէր, 92 տուն զուտ հայաբնակ, Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Հմայեակ Քահանայ Տէր – Պետրոսեան. – Ծնած 1858-ին եւ ձեռնադրուած 1893-ին։ Նահատակ։

8 – 12. – Պայիկ՝ 24 տուն. Ճըռնոգի՝ 8 տուն Հայ, 10 տուն իսլամ. Կըր՝ 11 տուն Հայ եւ 15 իսլամ. Փիրախալայ՝ 15 տուն Հայ, 15 քրիստոնեայ եւ 17 իսլամ. Գարա Ալեա՝ 12 տուն։

13. – Թըրպէսփի՝ 61 տուն զուտ հայաբնակ, Եկեղեցին Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Վարդան Քահանայ Շարոյեան. – Ծնած 1872-ին եւ ձեռնադրուած 1907-ին։ Նահատակ։

Յովհաննէս Քահանայ Խաչատուրեան. – Ծնած 1862-ին եւ ձեռնադրուած 1907-ին։ Նահատակ։

14 – 15. – Թըլմին՝ 4 տուն. Ասլօ՝ 25 տուն Հայ եւ հինգ տուն քրիստոնեայ, Եկեղեցին Սուրբ Դանիէլ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Եղիշէ Քահանայ Սէֆէրեան. – Ծնած 1872-ին եւ ձեռնադրուած 1908-ին։ Նահատակ։

16. – Զէրքէ (քրտերէն՝ ոսկեղէն, հողին արգիւնաբերութեանը համար)։ 26 տունը Հայ բնակչութիւնը նախապէս եռապատիկ էր։ Կը հովուէր Հազրոյի Տ. Գէորգ Տէր – Դաւիթեանը։

(Շար. 181)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Կարապետ Յովկաննեան եւ զաւակները 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Կարապետ Յովակիմեանի մահուան Գ. տարելիցին առթիւ :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 200 ֆրանք Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Գարաճեանէ Զաւէն Դաւիթեանի մահուան առթիւ եւ 500 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Թիրեաքեանէ :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՆԺԷ.- Ռոպէր Ղուկասեան 200 Ֆր. :

**

ՓԱՐԻԶ.- Արամ Արմադանեան 200 Ֆր. :

**

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.- Ժ. Փ. Տէր - Սարգիսեան 200 Ֆր. :

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Հինգշաբթի, Փետրուար 14-ին տօն է Տեառնընդառաջի, այս առթիւ առաւօտեան ժամը 10-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի: Խորանին վարագոյրը բաց :

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝ ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

60ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպուած՝
Փարիզի Շրջանի Արենոյշներուն, Գայլիկներուն եւ Սկաուտներուն կողմէ
մեծ պատրաստութեամբ

Կիրակի, Մարտ 10, ժամը 14·30–ին
SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint-Dominique — Paris 7e
M° Invalides

Խ ն ա մ ո ւ ա ծ յ ա յ տ ա գ ի ր
Ներկայացումներ եւ զաւեշտներ հայերէն, Գայլիկներուն, Արենոյշներուն եւ Սկաուտներուն կողմէ, երգեր եւ խաղեր :

— Մուտք 60 Ֆր. — Պ ի ւ ֆ է

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

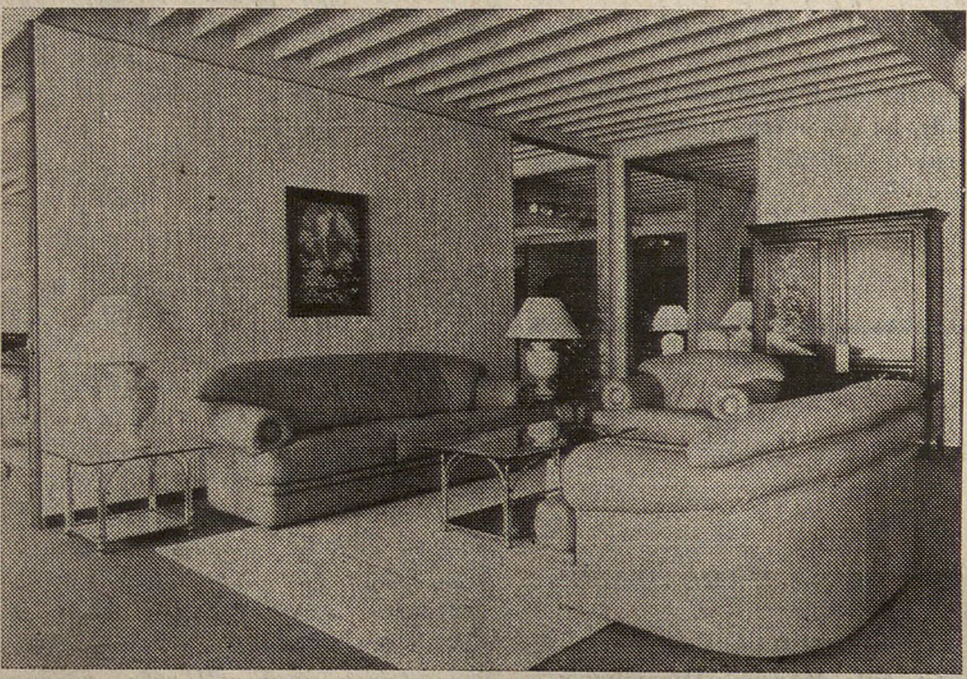

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

(Շար. Ա. էջէն)

(Արեւմտեան Ուկրանիա, նախկին՝ Լեհաստան) հայկական եկեղեցիին զանգակը :

Մինչեւ ԺԷ. դար Լվով քաղաքը առաջնորդանիստ կարեւոր կեդրոն եղած է : 1630-ական թուականներէն ետք սակայն ան խնիոնիստ չարժումներու զոհ դըլնաց : Լվովի Եկեղեցին, հակառակ հայ համայնքին կամքին, բաժնուեցաւ Էջմիածնի Մայր Աթոռէն ու միացաւ Կաթողիկէ Եկեղեցիին : Հետեւանքը այն եղաւ որ Լեհաստանի հայ գաղութը ձուլուեցաւ :

Այսօր Լվովի հայ գաղութը զարթօնք կ'ապրի : Նորաստեղծ «Արփիր» մշակութային ընկերութեան շուրջ հաւաքուած է մօտ 320 հայ ընտանիք : Գաղութը պաշտօնապէս ճանչցուած է իբրեւ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ կրօնական համայնք :

Ծննդեան տօներուն Էջմիածինէն ժամանած հոգեւորականները այնտեղ կատարած են ճրագալոյցի, Ծնունդի, Ջրօրհնէքի արարողութիւնները :

**

ՆՈՐ ԿԵՂԾԱԳԻՐ ՄԸ

«Բաքինսկի ռաբոչի» ռուսատառ ազրբէջանական թերթը Յունուար 31-ին հրապարակած է այսպէս կոչուած «Լեռնային Ղարաբաղի Հայերու դիմումը՝ ուղղուած Ազրբէջանի ժողովուրդին» : Բաքուի մէջ յօրինուած սրտակեղէք այդ ուղերձը լի է անհեթեթութիւններով ու սուտերով : Յատկանշական է որ այդ «փաստաթուղթ»ը մէջտեղ ելած է Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանին ընթացքին արցախեան հարցի ենթադրեալ քննարկման նախօրեակին : Պէտք չէ զարմանալ, եթէ այդ «դիմում»ը մէջտեղ հանուի Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի փետրուարեան նստաշրջանին :

**

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան նիստին ընթացքին, երեսփոխան Եուրի Սարգսեան եւ կրթութեան ու գիտութեան, լեզուի եւ մշակոյթի հարցերու մնայուն յանձնախումբի նախագահ Ռաֆայէլ Ղազարեան, որոնք վերջերս Միացեալ - Նահանգներ էին, մանրամասն տեղեկութիւններ տուած են տեղւոյն կրթական համակարգին իւրայատկութիւններուն մասին :

Խորհրդարանի նախագահութիւնը մնայուն յանձնախումբին յանձնարարած է առաջարկութիւններ պատրաստել կրթական համակարգի բարեփոխումներու ուղղութեամբ եւ զանոնք ներկայացնել Նախարարաց Խորհուրդին :

LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise une

EXPOSITION
"Tapis et textiles arméniens"

au Palais de la Bourse de Marseille — La Canebière

du 14 Février au 11 Mars

en collaboration avec
le *CONSEIL REGIONAL PROVENCE ALPES COTE-D'AZUR*
sous le haut patronage du Ministère de la Culture

ouvert tous les jours de 10h à 18h. (Entrée gratuite)

Inauguration le Vendredi 15 Février à 18 heures 30
au Palais de la Bourse de Marseille

le Samedi 16 Février à la M.A.J.C. — 12-14, rue Saint-Bazile
de 9h30 à 17h30

Colloque - Conférence - Débat

sous la présidence de M. Arthur GREGORIAN (U.S.A.)

avec la participation de : *P. Donabedian, H. Kevorkian, D. Kouyoumdjian* (U.S.A.), *B. Achdjian, M. Tchaloyan, M. J. Baumelle, B. Girault, H. Avakian* (Suisse), *E. Bedoukian* (Canada), *J.-P. Mahé*

EREVAN en direct

VOL HEBDOMADAIRE DIRECT

PARIS - EREVAN - PARIS

TOUTE L'ANNEE

Le Consulat soviétique nous informe que les visas touristiques pour l'Arménie sont, dorénavant, autorisés.

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՌԻՉՔ

ՓԱՐԻԶ - ԵՐԵՒԱՆ - ՓԱՐԻԶ

ԱՄԲՈՂՋ ՏԱՐԻՆ

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 12

MARDI
12 FÉVRIER
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.471 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.471

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԾՈՑ

ԻՐԱՔ ՄԻՇՏ ՌՈՒՄԲԵՐՈՒ ՏԱՐԱՓԻՆ ՏԱԿ

ՍԱՏՏԱՄ ՀԻՒՍԷՅՆ ՏԵՂԻ ՉԻ ՏԱՐ

ԽՈՐՀ· ԲԱՆԱԳՆԱՑ ՄԸ

Ռումբերը կը տեղան, անդադար, Իրաքի վրայ ու ամերիկացի զինուորական մասնագէտները եւ ուրիշներ չեն հասկնար թէ ի՞նչպէս դեռ այս երկիրը կը տոկայ, դեռ չէ քարուքանդ եղած եւ դեռ զինամթերքն ալ վերջնապէս չէ չքացած : Ամէն օր հսկայական քանդումներու մասին կը խօսուի, լաւատեղեակ աղբիւրներ երբ կը յիշեն թէ որքան ռումբ թափած են օդանաւերը առանց հիմնայատակ քանդած ըլլալու Իրաքի զինեալ ուժը, բան չեն հասկնար եւ ամէն օր կը փոխեն իրենց յայտարարութիւնները : Ամերիկայի պատերազմական նախարարն ալ՝ Չէնէյ չի ծածկեր որ շշմած է Հիւսէյնի պատերազմի մեքենային ահաւորութենէն եւ կ'ըսէ նոյնիսկ թէ Իրաքի ղեկավարը՝ «միշտ իր տրամադրութեան տակ ունի շատ կարեւոր մէկ մասը աշխարհի այն չորրորդ բանակին որ էր» :

Ուրեմն, հաշիւները նորէն սխալ ելան, քանի որ միշտ կը յետաձգուի ցամաքային յարձակումի թուականը, որ պիտի սկսէր, երբ ոմբակոծութիւնները իրենց աւերը գործած ըլլային, խնայելու համար զինակիցներու մարդկային կորուստները : Այլ խօսքով, պէտք է դիմացը շատ մեռնէին, որպէսզի այս կողմը՝ քիչ մեռնին : Եւ կը պարզուի որ պատերազմի երեք շաբաթներու ոմբակոծութիւնները չբաւեցին, ինչ որ ըսել տուաւ Սատտամ Հիւսէյնի Կիրակի օր որ Իրաք արդէն յաղթած է երեք շաբաթ դէմ դնելով «ամօթի օդանաւերուն» : Բոլորովին մերժեց հաշտութեան որեւէ նախաձեռնութիւն, ինչ որ յուսախաբ ըրած է Պարսիկները, բայց չէ յուսահատեցուցած Գորբաչովը, որ բանագնաց մը ղըրկեց Պաղտատ, յանձին իր յատուկ խորհրդատուին՝ Պրիմակովի : Արդէն, արտաքին փոխ նախարարն ալ՝ Բելոնոկով շատ արդիւնաւէտ գտած էր Անգարա կատարած իր այցելութիւնը, որովհետեւ. — «Թուրքիա կրնայ ազդեցութիւն ունենալ Իրաքի վրայ : Քուէյթի պարպումի մասին իրաքեան յայտարարութիւն մը կը բաւէ հրադադարի մը համար» :

Սատտամ Հիւսէյն տրամադիր չէ նման յայտարարութիւն մը ընելու, ընդհակառակն, քաջ կը հաւատայ «վերջնական յաղթանակ»ին, որ «մօտ է, Մեքքէ, Մետինէ եւ Երուսաղէմ պիտի ազատագրուին» :

***

Դամասկոսէն, Ժան Կեռաս կը գրէ Մոնտի թէ իրաքեան ընդդիմութեան չորս հողինոց պատուիրակութիւն մը Ռիատ գացած է : Պատուիրակութեան մաս կազմած է նաեւ Քիւրտիստանի հայրենասիրական Միութեան պետը՝ Թալապանի :

× Արաֆաթ հարցազրոյց մը տուած է Ֆիկառօ-ի, ուր կը յիշէ նախ թէ 1972-ին արդէն, միջնորդի դեր խաղացած էր Քուէյթի եւ Իրաքի միջեւ առաջքն առնելով պատերազմի մը : Այս անգամ ալ բազմաթիւ նախաձեռնութիւններ առած է եւ ցարդ միջարաբական հարցերը միշտ յաջողած է կարգադրել, բայց, հիմա Ամերիկացիները, որոնք կ'ուզէին սկիզբէն զինուորական լուծում մը, ամէն բան ձախողեցնել տուին : «Ամերիկացիք, կը շեշտէ Արաֆաթ, Շէյխ Ժապէրը փրկելու համար չէ որ կը միջամտեն — յիշեցէք ինչպէս լքեցին Պարսից Շահը եւ Փիլիպպեաններու նախագահը՝ Մարքոս— այլ ձեռք դնելու համար քարիւղին վրայ, նուաճելու զօրաւոր դիրք մը իրենց երկու մեծ մրցակիցներուն՝ Ճափոնի եւ Եւրոպայի հետ տնտեսական ճակատումին մէջ» : ՊԱԿ-ի ղեկավարին համար, Պաղեստինցիք առաջիններն են պատերազմը կորսնցնող, կը յիշէ Քուէյթի Պաղեստինցիներու կորուստը (աւելի քան 11 միլիառ տոլար), գրաւեալ հողամասերու (1,4 միլիառ տոլար) եւ արեւմտեաններն որոնք միշտ հաստուցումներ կու տան վնաս կրողներուն, ոչինչ կու տան երբ հարցը Պաղեստինցիներուն կը վերաբերի :

× Թել - Ավիվի, բնակչութեան վերապահուած թաղամասի մը մէջ, 25 հոգի վիրաւորուած են, Ուրբաթ գիշեր, Սքիւտ մը : Կարճ դադար մը ետք, այս յարձակումը անակնկալի բերած է Իսրայէլի իշխանութիւնները :

× Լը Փէն, որ հիւրն էր Եւրոպա 1 - Լիպերասիոն մամուլի ակումբին Կիրակի իրիկուն, անգամ մը եւս պարզեց իր տեսակէտները այս պատերազմին մասին, ուր Ֆրանսա գործ չունի : Այնքան վստահ ալ չէ որ զինակցութիւնը պիտի յաղթէ, Ամերիկա կորսնցուց Վիէթ-Նամ, որովհետեւ պատերազմները միայն մեքենաներով չեն մղուիր այլեւ՝ մարդոցմով : Ֆրանսայի շատ սուղի պիտի նստի այս ճակատամարտը :

Սերժ Ժիւլի ալ (Փետր· 11) շատ լաւատես չէ Ֆրանսայի համար, որ տասնամեակներու երկայնքին, երեք քարտ խաղաց Միջինարեւելքի՝ Իրաք, ՊԱԿ եւ Լիբանան եւ հաշուեկշիռը հեռու չէ ողբերգական ըլլալէ :

× Լուսարգելը վերնալէն ետք, Այսըրյորդանանի Պաղեստինցիները երբ գացած են իրենց աշխատավայրը, անախորժ անակնկալի մը առջեւ գտնուած են. իրենց աշխատանքը տրուած էր Խորհ. Միութենէն գաղթած Հրեաներու ու իրենք ալ այլեւս անգործ են :

× Ժերար Շալիան խիստ շահեկան եւ իրատես վերլուծում մը ստորագրած էր Մոնտի մէջ (Փետր· 9), ուր կը փորձէր գծել յետ պատերազմեան պատկերը : Անդրադառնալով թէ ոմանք կը մտահոգուին որ անդունդը մեծնայ Արեւմուտքի եւ արաբ ու մահմետական հանրային կարծիքներու միջեւ, կ'աւելցնէ թէ այս վերջիններուն նուաստացումը եւ իրաւազրկումը խորապէս կը զգացուին, թէեւ Սատտամ Հիւսէյն ոչ անձնեալներուն, ոչ ալ հաւատացեալներուն ախոյեանն է : Այսուհանդերձ, իր ձեւով Պետութիւն կերտող մըն է, որ ուզեց տակնուվրայ ընել տեղական սթաթու քուօ մը հաստատուած Արեւմուտքի կողմէ եւ մօտէն հակակշռուած, ապահովութեան պատճառներով, Իսրայէլի կողմէ : Գալով պատերազմի վաղորդայնին, Շալեան կը խորհի թէ ան աւելի պիտի նպաստէ Պետութեանց քան ժողովուրդներուն : Միակ ապահով կէտը Պուշի ողեկոչած համաշխարհային նոր կարգին մէջ, այն է որ ան կը սահմանուի Մ. - Նահանգներու կողմէ, որու այս պատերազմը գերազահ դիրք մը կու տայ կրկին : Քիւրտերն ալ պիտի զոհուին, կ'ըսէ Շալեան, քանի Թուրքիա ուշադիր պիտի ըլլայ այդ ուղղութեամբ, վստահ որ լռելեայն կը վայելէ Իրանի եւ Իրաքի նեցուկը, պայմանաւ որ բացէ ի բաց շատ յաւակնութիւններ ցոյց չտայ Մուսուլի վրայ, որու բնակչութիւնը մեծամասնութեամբ քիւրտ է :

× Բառերն ու ածականները այնքան այլափոխուած են, որ ԱՄՆ 2-ի լրագրողը չվարանեցաւ յայտարարելէ Շաբաթ իրիկուն, որ «Երբեք պատերազմ մը այսքան ժողովրդական չէ եղած Միացեալ-Նահանգներու մէջ», աւելցնելով որ կարգ մը առեւտրականներ միլիոն կը շահին իրաքեան դրօշակներ կամ Սատտամ Հիւսէյնի նկարներ շինելով ու ծախելով, որպէսզի Ամերիկացիք ... այրեն զանոնք :

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՃԱԿԱՏ

ԼԻՏՈՒԱՆԻԱ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆ Կ'ՈՒԶԷ ՋԱԽՋԱԽԻՉ ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՄԲ

Այս հանրաքուէն, որու կը դիմէր Լանտսպերկիս, ապօրինի հռչակուած էր, ինչպէս գրեցինք, Գորբաչովի կողմէ, բայց եւ այնպէս տեղի ունեցաւ եւ ժողովուրդին աւելի քան 90%-ը ի նպաստ անկախութեան արտայայտուեցաւ :Մասնակցութիւնն ալ 84,4% եղած է : Հարցումն էր .— «Զօրավի՞ գ էք Լիտուանիոյ որպէս անկախ եւ դեմոկրատ Հանրապետութիւն մը» : Քուէներուն 3%-ը ի զօրու չէր, «Ո՛չ» պատասխանած էր միայն 6,56%-ը : Ուժի առճակատում մըն է որ կրնայ ծայր տալ, քանի որ Մոսկուա չի ճանչնար այս քըւէարկութիւնը, իսկ Լիտուանացիք պատրաստ են կռուելու : Ցիսնամեայ Լուտվիքասը, օրինակ, կը պատմէ .— «Հինգ տարեկան էի, երբ գտայ հօրս չարչրկուած մարմինը պոլշեւիկներու կողմէ : Դեռ կը տեսնեմ արիւնլուայ դէմքը, պոկուած աչքերը, չուանի մը կապուած լեզուն : Այդ տեսարանը ամբողջ կեանքիս վրայ ճնշած է» :

ԹԱՍ գեկոյցով մը կը մատնանշէ «ծանր եւ անխուսափելի» հետեւանքները անջատողականութեան յաղթանակին : Հետեւանքները, անշուշտ տնտեսական, ընկերային, մշակութային պիտի ըլլան :

× Կարեւոր փոփոխութիւններ տեղի կ'ունենան ՔԱ - ԿԷ - ՊԷ-ի մէջ, որոնց մասին արտայայտուած է պետը՝ Կրիուչկով, բայց բոլոր մանրամասնութիւնները ծանօթ չեն :

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՈՒԺԱՆԻՒԹԻ ՏԱԳՆԱՊԸ

Ինչպէս ծանօթ է Հայաստան զրկուած էր արդէն կազէ, ինչ որ պատճառ դարձած էր ելեկտրականութեան յաւելեալ ըսպառումին : Բայց, ուժանիւթն ալ բաւարար չըլլալով (գրեցինք թէ բազմաթիւ գործարաններ փակ են), հարկ եղած է ելեկտրականութեան բաշխումն ալ սահմանափակել : Երկուշաբթի (Փետր· 11) Երեւանէն տեղեկացանք թէ թաղ թաղ հոսանքը կը կտրեն 2 կամ 3 ժամ, ցարդ եղած միւս խնայողութիւնները (գործատունի փակում, հեռատեսիլի միայն երեք ժամ յայտագիր եւլն·) բաւարար չըլլալով :

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7 / 8)

ԱՐՑԱԽ
ՆՈՐ ԶՈՀԵՐ

Ազրպէջանի ոստիկանութեան յատուկ ջոկատներու հակահայկական գործողութիւններուն պատճառաւ Արցախի թղթատարները գործադուլի դիմած են : Հայաստանէն այստեղ հասնող թերթերը յաճախ կը կողոպտուին, ծրարները կը բացուին, նամակները կ'անհետանան : Թըղթատարութեան աշխատողները, ընդհանուր ժողովի մը աւարտին, բողոքի հեռագրեր ղրկած են Խորհրդային Միութեան փոխ - նախագահին, Պաշտպանութեան եւ Ներքին նախարարութեանց, Արցախի դատախազութեան ու պարէտին :

Արցախի կրած մարդկային կորուստները կը շարունակուին ազրպէջանցի յելուզակներու գործողութիւններով : Այսպէս, Փետրուար 1-ին անգամ մը եւս պայթեցուցած են Ստեփանակերտի խմելու ջուր մատակարարող համակարգը : Փետրուար 2-ին, Մարտունիի շրջանի բնակավայրին մէջ սպաննուած է Խնուշինակ գիւղի 56-ամեայ բնակիչ՝ Գրիշա Գրիգորեան : Փետրուար 3-ի երեկոյեան Ասկերանի Ցովսէփաւան բնակավայրին վրայ արձակուած ազրպէջանական գնդակներէն մահացու կերպով վիրաւորուած են երկու զաւակի տէր Վերսէն Օհանեան եւ Կամօ Առուստամեան :

Փետրուար 6-ին անգամ մը եւս մէկ օրով ընդհատուած է կեանքը Արցախի մէջ : Ստեփանակերտ հրաժեշտ տուած է Ցովսէփաւանի մէջ զոհուած երկու Ստեփանակերտցիներուն : Թաղման այդ օրը բոլոր աշխատավայրերուն մէջ տեղի ունե-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԵՐՈՒԻ մէջ, կը տարածուի հնդկախտի (քոլերա) համաճարակը : Շաբաթ մը առաջ յայտնաբերուած հիւանդութիւնը Շիմպոթէէ հասած է մայրաքաղաքը (Լիմա) : Ցարդ 3662 պարագայ ծանօթ են եւ 30 մեռեալ կայ : Կը նախատեսուի որ վարակուածներու թիւը 300 հազարի հասնի մինչեւ Մարտի վերջը :

ԱՇԻԼ ՕՔՔԵԹԹՕ, առաջին ձախողութենէ մը ետք, ընտրուեցաւ Իտալիոյ Ձախի դեմոկրատ կուսակցութեան (նախկին Համայնավար Կուսակցութիւնը) Ա· քարտուղար 376 ձայնով 127-ի դէմ եւ 17 ձեռնպահութիւն :

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷԻ մէջ 11·361 հոգի ձերբակալուեցաւ մէկ գիշերուան մէջ (Փետր· 8-էն 9), «ոճիրը կանխելու» գործողութեան շրջագծին մէջ : Գլխաւոր թիրախն էր Եոհաննէսպուրկի շուրջ գտնուող սեւ կեթթօները :

ԱՐՑԱԽԵԱՆ ԱՆԿԱՊ ՆՇՈՒՄՆԵՐ

«...Զէնքերը կրակահերթի պատրաստ՝ ներխուժեցին տուն եւ խուզարկութեան պատրուակով ջարդեցին, կոտրատեցին ամէն ինչ, տեղ – տեղ ճանդեցին սենեակի յատակը, գետնին թափեցին պահարաններու բոլորին իրերն ու դարակները, դէսուդէն շպրտեցին սնտուքներն եւ տեղաշորերը, կոխկրտեցին անպետանի դարձին պարկերով առանձնացուած լոբին, գետնախնձորը եւ միւս սննդամթերքը...»:

⁂

«...Ծեծում էին ինքնագործ հրացաններով, ռետինէ մահակներով, ոտքերով, բռունցքներով...: Դիմեցի գնդապետի ուսադիրներով սպային թէ ինչո՞ւ են ծեծում անմեղ մարդկանց: Պատասխանն աւելի սահմռկեցուցիչ էր. «Ձեզ՝ Հայերին, միայն այդպէս պէտք է անել»:

Այս երկու մէջբերումները, մեզի դժբախտաբար այնքան ծանօթ իրենց ոճով Արեւմտեան Հայաստանի սա կամ նա գաւառակին կամ գիւղին չեն պատկանիր. անոնց պատահած վայրը մեզմէ շատերուն շատ մօտիկ է, սրտամօտ. իսկ բայերուն անցեալ ժամանակը տարիներու, տասնամեակներու շերտ մը չի պարփակեր. հազիւ քանի մը ամսուան հնութիւն միայն ունի ան: Այս մէջբերումները առնուած են «Դպրութիւն» թերթի Յունուար 22-ի թիւէն: Արցախի Աչանի գիւղին տնօրէնը Լեւոն Յարութիւնեան «Արինոտ Առաւօտ» խորագրուած էջով մը ընթերցողներու կը փոխանցէ Հոկտեմբեր 28-ին Աչանու գիւղին մէջ պատահածը: Դրութիւնը կ'երկարի, ներառնելով գիւղացիներու նման վկայութիւնները: Դրութեան կ'ընկերանայ համեստ հրապարակի մը լուսանկարն ալ, որ ամայութիւնը կ'ակօսուի միայն քանի մը հրասայլով ու զինուորներով...:

Արցախէն հասած արձագանգները հալածանքին դէմ պայքարի էջեր ալ ունին. այս մէկը սակայն կը տարուի բաւական տարբեր ապրումներով մը, որուն հոն փոխանակուած է քրտինքով, հրացանը, բիրը՝ բահ ու բրիչով: Հայը իր հողէն անջատելու, արմատախիլ ընելու ջանքերուն կը հակադրուի արցախահայուն գործնական յամառութիւնը:

Վաչիկ Մեսրոպեանը այս բոլորին մասին հաւանօրէն չէր մտածած, երբ պատերազմին յաջորդած տարիներուն անդրադարձաւ թէ «խորհրդային ռուբլով կարելի է միայն սակաւ ապրել» ու փորձեց առատ ապրելուն ճարը փորձել: Ելեկտրական սարքերու ստեփանակերտցի այս կազմարարը սկսաւ իր ազատ օրերը կնոջը հետ բանջարաբուծութեամբ զբաղիլ. քաղաքին մօտ տարածք մը ցանկապատեց ու սկսաւ լուբիա, գետնախնձոր ցանել: Հետզհետէ տեսակները բազմացուց. դժուար էր ամէն բան. սերմնացու ճարել, հմտանալ գործին մէջ: Հիմնուոր սորվեցան ամէն բան: Տարիներու գործնական աշխատանքը լրացուց գիրքերու տուածին պակասը: Հողամշակութիւնը իրենց սեղանին հարկաւոր կանաչեղէնը հայթայթելէ զատ, շուկայի ճամբան բացաւ իրենց առջեւ: Այսօր, իրենք թէ իրենց զաւակներուն, եւ թէ միւս հարազատներուն, բոլորին կ'օգնեն:

Մեսրոպեաններու տարիներու փորձառութիւնը կանխած է ակադեմիկոսներն քաղաքագէտները որոնք «նոր – նոր հասկանում են որ համայնական սեփականութիւնը համայնական անտէրութիւն է, որ հողը տէր պիտի ունենայ»:

Մուրատեաններու պարագան ուշագրութիւնը գրաւած է «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի գլխաւոր խմբագիր Մաքսիմ Յովհաննիսեանի որ թերթին Յունուար 22-ի թիւին մէջ «Ո՞վ ես դու, Վաչիկ Մեսրոպեան» խորագրուած էջով մը զանոնք կը ներկայացնէ ընթերցողներուն. ան հետեւեալ տողերով կը վերջացնէ իր գրութիւնը. – «Հրանտ Մաթեւոսեանը Աղունի մասին վիպակը անուանել է նախ՝ «Երկրի ցիրը», յետոյ՝ «Աշնան արեւ»: Առաջին անունը, իմ ըմբռնողութեամբ, աւելի ճիշդ է: Աղունը, Սեդան, Վաչիկը, հէնց ինքը՝ իմ սիրելի Հրանտը, մենք էս հողի ցիրն ենք, արմատն ենք որոնք ժառանգաբար իրենց պատկանող հողի վրայ արժէքներ են ստեղծում, որպէսզի ընտանիք պահեն, որպէսզի ազգը պահպանուի, պահպանուի մեր էս դժուար, ու անյարմար հողի վրայ, որի անունը, չգիտեմ թէ ով դրել է ՀԱՅՐԵՆԻՔ»:

Արցախցին միայն ադրբեջանական հալածանքին տոկալով; խորհրդային շատ ժուժկալ ռուբլին իր հողին ու քրտինքին միութեամբ հակադրելով չէ որ տէր կը կանգնի վտանգուած սպառնալիքներով կոտտացող հողին: Անոր տիրութիւնը կը տարածուի նաեւ առօրեային համար ոչ այնքան կենսական մարզերու վրայ. անոնցմէ մէկն է տեղանուններու փոփոխութիւնը:

Արցախը այն հողամասն է ուր «դաժան ժամանակներում փոխուել է հէնց իր՝ երկրամասի պատմական անունը, աղաւաղուել – աղաւաղուել են վաղընջական մեր բնաշխարհի բնիկ տեղանունները...»: Լեւոն Մկրտչեան Ստեփանակերտի քաղխորհուրդի մշակոյթի բաժնի վարիչ է ու տեղանուններու վերանուանման յանձնաժողովի նախագահ: «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի Յունուար 12-ի թիւին մէջ «Գործը կատարել հիմնաւորուած» խորագրով ան կ'անդրադառնայ անուանափոխութեան խնդրին: Ճիշդ, տեղին փոփոխութիւններու քով կ'ըլլան նաեւ սխալներ. այս վերջինները կը բխին պրպտումի պակասէն. փոխանակ վայրերու բուն հայկական անունները վերադարձնելու, պարզապէս կը թարգմանուին թրքական անուանումները: Օրինակ մը տալու համար բաւէ ըսէն, կարելի է առնել «հազարամեակների պատմութիւն ունեցող հայկական գիւղը որ ի սկզբանէ կոչուել է Բերդաշէն, յետոյ կրեց պարսկերէնով թարգմանուած երկու անուն՝ Ղալաքենդ եւ Ղըզղալա»: Երբ անուանափոխութեան ժամը կը հնչէ, հապճեպով, գիւղը Ղըզղալայի բառական թարգմանութեամբ կը կոչուի Կուսաբերդ. «յետոյ ուշքի եկան, եւ ընտրուեց ի սկզբանէ ճիշդը՝ պատմականն ու անժխտելին» կ'ըսէ Լ. Մկրտչեան:

«Խորհրդային Ղարաբաղ»ի աւելի հին թիւէ մը կուգայ անկապ այս նշումներուն վերջաբանը: Ղըզղալան Կուսաբերդի վերածող փութկոտութեան նման թերեւս վերջին այս մէջբերումէն հետեւցնել թէ սկսած Մեսրոպեաններու օրինակէն, ժողովուրդը յաճախ կը գտնենք գիտնութեան, գիտակցութեան շատ աւելի բարձր մակարդակի մը վրայ, քան իշխանութեան կարգերը գրաւածներ:

Արցախեան օրաթերթին Դեկտեմբեր 14-ի թիւը «Ազատ խօսափող» վերնագրուած անկիւնին մէջ տեղ տուած է «տնային տնտեսուհի» Մարգարիտ Սարգսեանի տողերուն, որոնցմով ան կ'ըսէ. – «Ես ուղղակի ուզում եմ դիմել Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն խորհրդի նստաշրջանին: Յարգելի պատգամաւորներ, դուք հեռուստատեսութեամբ եւ ձայնասփիւռով, ի լուր մեր հակառակորդների, յաճախ այնպիսի «գաղտնի» հարցեր էք քննարկում, նրանց յայտնում ձեր նպատակները, որ մարդ չգիտի թէ ինչ մտածի: Ծիծաղելի չէ՞ որ այդպէս բարձրաձայն անգամ խօսում էիք թէ Ստեփանակերտի օդանաւակայանը ի՛նչպէս կարելի է յետ վերցնել:

Անմիջապէս մեր կողքին նրանց շտաբն է եւ պատկերացնում եմ թէ նրանք որքան են ուրախանում, երբ մեր ծրագրերը այդպէս յստակ մատուցում էք իրենց:

Մի՞թէ այդպէս կարելի է»:

Իրա՛ւ, կարելի՞ է միթէ...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԳԵՐԶՕՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԱՊԱԳԱՆ

Պատմութեան գիրքերը պիտի գրեն թէ նոր շրջան մը սկսաւ 1991 Յունուար 17ին: Ինչի՞ պիտի նմանի ան: Այս եւ բոլոր նըման հարցականներու պատասխանը ամփոփուած է հետեւեալ հարցումին մէջ. ի՞նչ յարաբերութիւն կայ Պեռլինի պատին անկումին թուականին՝ 1989 Նոյեմբեր 9-ին եւ 1991 Յունուար 17-ին միջեւ: Պեռլինի պատին հետ նոյն թուականին վերջ գտաւ նաեւ Խորհրդային Միութեան Միացեալ – Նահանգներու հետ մրցակցութեան դիրքը:

Նոր ստեղծուած կացութեան մասին երկու մեկնաբանութիւն կը տրուի. առաջինը կ'ըսէ թէ խորհրդային ճակատին անկումով Ռուզվէլթի պատրաստած աշխարհի դրութեան գործադրութեան համար խոչընդոտ չի մնար այլեւս: Այդ դրութիւնը կը հիմնուէր 1945-էն ետք ամերիկեւխորհրդային պատերազմական համաձայնագրին վրայ:

Ստալինի օրով էր. երբ նացիական Գերմանիան չքացաւ, ամերիկեան գաղափարաբանութեան եւ զօրութեան մէջ ան նշմարեց իսկական սպառնալիք մը: Վճռեց չարտօնել որ աշխարհի նոր կարգավիճակը ի վնաս իրեն մարմին առնէ: Հետեւանքը այն եղաւ որ դրութիւնը արգելակուեցաւ ու պէտք եղաւ սպասել Գորբաչովեան շրջանին որպէսզի աշխարհ տեսնէր խորհրդային ղեկավար մը որ պիտի ստանձնէր Ռուզվէլթի կողմէ իրեն վերապահուած դերը: Անկէ զատ, երկու գերպետութիւնները կրնային դաշնակիցներ դառնալ այլեւս եւ ոչ մրցակիցներ:

Երկրորդ մեկնաբանութիւնը հետեւեալն է. ինչ որ ալ ըլլան համայնավար դրութեան արժանիքներն ու թերութիւնները, ջլամարտը ունեցաւ իր օգուտը. ոչ միայն ապահովեց Եւրոպայի խաղաղութիւնը, այլեւ նուազագոյն կայունութեան վիճակ մը ստեղծեց աշխարհի մնացեալ մասին մէջ: Ճիշդ է, բազմաթիւ պատերազմներ եղան, սակայն վախը որ բախումներու սաստկացումը կրնայ ի վերջոյ երկու մեծերուն միջեւ հիւլէական ճակատումի մը պատճառ դառնալ, միշտ սահմանափակեց վնասները:

Այս տեսանկիւնէն դիտուած, Խորհրդային Միութեան նահանջը, միջազգային մրցակցութենէն, իսկական փորձանք մըն է: Ամերիկա այսուհետեւ կը մնայ առանց հակակշռող ուժի:

Երրորդ մեկնաբանութիւնը կուգայ «Գերհզօրներու մեծութիւնն ու անկումը» հատորին հեղինակ Փօլ Քէնըտիէն. ան կ'ըսէ թէ Խորհրդային Միութեան անբուժելի ախտը սկսած է կրծել Միացեալ – Նահանգները:

Ամերիկա իր եկամուտները զինուորական պիւտճէին ու անդրանտլանտեան հըզօրութեան ցուցադրութեան յատկացնելով կը հետեւի այն ճամբուն որ անկումը պատրաստած է նախորդ մեծ զօրութիւններուն: Տնտեսական ցուցանիշերը կը յայտնեն թէ Միացեալ - Նահանգներու հասնելու մօտ են Ճափոն եւ շատ հաւանաբար նաեւ Եւրոպա: Այսօր, յօժարած այս կացութեան, փոխանակ առողջացնող քայլեր առնելու, կը պայքարի նոր հողմաղացներու դէմ:

Այս թէզը անհիմն կը նկատուի այն տնտեսագէտներուն կողմէ որոնք կ'ըսեն թէ հակառակ ներկայի դժուարութիւններուն, Ամերիկա լաւագոյնս գիտէ իր արդիւնաբերական զօրութիւնը վերածել քաղաքազինուորական հզօրութեան: Եթէ կարենայ իր նախապատուութիւնները ճշդել, ու քիչ թէ շատ հաւասարակշռել իր դաշնակցային պիւտճէն, Ամերիկա միշտ բախտը ունի գլխաւոր դիրքի վրայ գտնուելու:

Այսօր, նոյնիսկ եթէ Ամերիկա յաղթանակ մը տանի Սատտամի դէմ, այդ փառքը դառն համ մը պիտի ունենայ: Հակառակ անոր որ մարդկային կորուստները մեծ պիտի չըլլան, բախումներուն հաշուեցոյցը շատ ծանր պիտի ըլլայ: Ատիկա նոր տուրքերու դուռ պիտի բանայ, միջին դասակարգին զգալի ծանրութեամբ մը:

Ամերիկացիները այլեւս խորհրդային սպառնալիքը չունենալով, հարց պիտի տան թէ ինչո՛ւ այդքան անհամեմատական ուժ գործածուեցաւ հարցի մը մէջ որ աւելի Եւրոպային ու Ճափոնին կը վերաբերէր: Շատեր արդէն հարց կուտան թէ ճափոնական ճարտարարուեստին մրցակցութիւնն ու եւրոպական հողամշակութեան յատկացումները աւելի մեծ սպառնալիք մը չէի՞ն ներկայացներ, քան ինչ որ պիտի կրնար երեւակայել Սատտամ Հիւսէյն:

Վերջապէս, յստակ չէ որ ներկայի պատկերը կրկնուի. յաջորդ անգամուն շատ հաւանական է որ գործը ձգուի ուրիշներու որոնք աւելի ուղղակի առնչըւած են յարձակումներու: Թերեւս նախօրեակին կը գտնուինք ժամանակաշրջանի մը որ պիտի չունենայ գերզօրութիւններ. աշխարհը աւելի անիշխանական ու աւելի վտանգաւոր բնոյթ պիտի ունենայ, եթէ նոր զօրութիւններ երեւան չգան:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼՈՒՍԻՆԷ ԶԱՔԱՐԵԱՆ ԵՒ ՊԵՐՃ ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՄԵՐԳ ԵՒ ՊԱՏԱՐԱԳ

ՄԱՐՍԷՅԼ.– («Յառաջ»).–

Մարսէյլի հայ գաղութը գեղեցիկ պատեհութիւնը ունեցաւ վայելելու ներկայութիւնը Յունուար 24-էն 31, երկու հայ տաղանդաւոր եւ վաւերական արուեստագէտներու երգի եւ երաժշտութեան ընագաւառներէն ներս՝ երգչուհի՝ Լուսինէ Զաքարեան եւ երգեհոնահար՝ Պերճ Ժամկոչեան, որոնք Վենետիկէն ժամանեցին Մարսէյլ եւ եղան հիւրերը Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկին:

⁂

ՀԱՄԵՐԳ

Լուսինէ Զաքարեան հայ երգարուեստի մէջ ունի իր խորայատուկ տեղը որպէս՝ դասական երգչուհի, որպէս բացառիկ մեկնաբանող հայկական մեղեդիներու, հայ հոգեւորական երաժշտութեան միջնադարեան տաղերէն մինչեւ մեր ժամանակակից շարականները:

Քանի մը առիթներով եկած է Մարսէյլ ու երգած. Յատկապէս, 1973-ին Հայաստանի Պետական Երգչախումբին հետ եւ 1979-ին իր մասնակցութիւնը բերած էր Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի առաջին համերգին, քաղաքապետական օփերայի բեմին վրայ:

Այս անգամ յատուկ համերգի մը նպատակով չէր եկած Մարսէյլ, սակայն չմերժեց Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը եւ հակառակ իր յոգնած եւ քիչ մը վատառողջ վիճակին ելոյթ մը ունեցաւ Յունուար 25-ին:

Հրամցուց կարճ յայտագիր մը, երկու մասով: Առաջինը՝ միջազգային երաժշտութեան եւ երգին պատկանող, Թէօտոր Տիւպուայի «Օ Վոս Օմնէս»ը, ամերիկեան երկու հոգեւոր երգեր, Քասինիի «Աւէ Մարիա»ն, իսկ երկրորդ մասը եկեղեցական շարականներ՝ «Առաւօտ Լուսոյ», «Բաց մեզ Տէր», «Յորժամ» (Եկմալեան եւ Բարաջանեան), «Որ եւ մայր իմ» (Արա Պարթեւեան), «Մայր եւ Կոյս» (Արա Պարթեւեան), «Երանուհի Մարիամ» (Մխիթար Աբբահայր), «Սուրբ, Սուրբ» (Եկմալեան): Ունկնդիրները, սրահը կէսով լեցուն էր կամ կէսով պարապ, գնահատեցին, երկար եւ ուժգին ծափահարութիւններով, Լուսինէ Զաքարեանի բնատուր շնորհքը, իր այլ արժանիքներու կողքին: Ճշգրտութիւն, պայծառութիւն, մաքրութիւն, բացառիկ թեքնիք, ջերմութիւն որոնք ցոյց կուտան ձայնին կատարելագործումը:

Այս առիթով եւ բացառապէս Լուսինէ Զաքարեանին ընկերացաւ դաշնակի մը վրայ, ծանօթ եւ տաղանդաւոր երգեհոնահար՝ Պ. Ժամկոչեան, Պոսթընի Սէնֆոնիք նուագախումբէն: Բոլոր անոնք որոնք կը հետեւին Սփիւռքի հայ կեանքին, մանաւանդ կը ճանչնան Պերճ Ժամկոչեանի բացառիկ տաղանդը եւ Հայու ազնիւ եւ վեհանձն զգացումները: Պերճ Ժամկոչեան եւ Կոմիտաս հիմնարկն է որ, 1990 Հոկտեմբերին, նուիրեցին շքեղ երգեհոն մը Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան մայրավանքին Ս. Ղազար, երգեհոն՝ զոր Պերճ Ժամկոչեան նուիրագործեց յատուկ յաջորդական համերգներով:

⁂

ՊԱՏԱՐԱԳ

Լուսինէ Զաքարեան եւ Պերճ Ժամկոչեան իրենց թանկագին մասնակցութիւնը բերին, Կիրակի, Յունուար 27-ին, Սրբոց Թարգմանչաց Սուրբ Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցին, պատարագի երգեցողութեան եւ երաժշտութեան, ինչպէս նաեւ հոգեհանգստեան արարողութեան նուիրուած Արշամ Պապայեանի, հիմնադիր – նախագահ Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկին, յիշատակին եւ Փիէռ Պարպիզէի՝ տնօրէն Մարսէյլի Երաժշտանոցին եւ Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկի դաստակազմի նախագահ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀՈՂԱՐՏԻՔ

ՃԷՊՐԱՅԻԼ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Բեղուն կեանք մը, հարուստ բազմազան, սովորականէն դուրս դրուագներով, վերջ գտաւ Լիոնի հիւանդանոցներէն մէկուն մէջ, Յունուար 31-ի առաւօտուն։ Ճէպրայիլ Պահատուրեան, գնաց միացաւ իր կնոջը, Ազատուհիին՝ մահացած ճիշդ քառասուն օր առաջ։ Ծերունի բարեբարին սիրտը շատ յոգնած էր, անկասկած, դիմանալու համար աւելի երկար իր անսահման վիշտին...։

Պ. Պահատուրեան ծնած էր դարուս սկիզբը, Ազսարայ, աւան մը Գոնիայի շրջանին մէջ։ Հոն կար եկեղեցի եւ վարժապետ, բայց կը խօսուէր միայն Թրքերէն։ Հանգուցեալը հայերէն սորված էր Ֆրանսա, ընկերներու շրջանակին մէջ։

Բնականաբար, մանուկ ու պատանի, ճաշակած էր 1915-ի տարագրութեան արհաւիրքը։ Իր ձեռքով հողին յանձնած էր իր հայրը, Նշան, Պաղեստինի մէջ։ Կը սիրէր պատմել, մանրամասնօրէն, դէպքեր իր մանկութենէն, իր առաջին քայլերէն շուկային մէջ, Պաղեստին, Լիբանան։ Ունէր պատմելու ձիրք եւ յիշողութիւն՝ որ մնաց արթուն մինչեւ իր վերջին օրերը։

Ունէր մանաւանդ առեւտուրի անսովոր ձիրք՝ որ զարգացաւ արագօրէն, Ֆրանսայի ազատ հողին վրայ։ Անկէ առաջ ալ, սակայն, աքսորէն վերադարձին, ինչպէս կը պատմէր, դիրք շինած էր Ազսարայի մէջ, ընդարձակելով իր ապագայ աներհօր խանութին գործունէութիւնը։ Ինք էր եղած ձեռնարկուն, աւանին մէջ, ելեկտրական լոյսի մուտքին։ Եւ այդ կը պատահէր քէմալական վարչաձեւին տակ, Հայու մը կողմէ։

1928-ին, Ճէպրայիլ Պահատուրեան կու գայ Լիոն, տեսնելու համար իր մեծ եղբայրը՝ որ արդէն գաղթած էր։ Կը մնայ Լիոն։ Կը սկսի գործի, միայնակ, բանջարեղէն ծախելով Ռոն գետի քարափին վրայ, ձեռնակառքի մը վրայ։ Յետոյ կը բանայ նպարավաճառի կրպակ մը։ Ատեն մը վերջ՝ աւելի ներկայանալի խանութ մը՝ որ հետզհետէ կը մեծնայ, կը ծաւալի միանալով միանալով քովի խանութներուն, կը մեծնայ եւ կ'ըլլայ ներկայ «Սիւփէր մարշէ Պահատուրեան»ը, Մոնսէ Թաղին ամէնէն բանուկ վաճառատունը՝ արդիւնք աւելի քան կէս դարու անխոնջ աշխատանքի մը, զոր կը շարունակէ ներկայիս իր զաւակներէն մէկը՝ Արման։

Իր առեւտրական գործունէութեան կողքին, Ճէպրայիլ Պահատուրեան, ընտանեկան հոգերու հետ համընթաց, սկիզբէն իսկ իր վրայ առած է մեր համայնքին մէջ, համայնքէն դուրս ալ, պարտականութիւններ, պատասխանատու պաշտօններ, օգտակար ըլլալու համար անոնց՝ որոնք կը գտնուէին գաղթականութեան, օտարութեան դժուարութիւններուն առջեւ։ Պատերազմի վտանգաւոր տարիներուն, եղած է նախագահ Լիոնի ազգային Միութեան՝ որուն պատուոյ նախագահն էր շուրջ երեք տասնեակ տարիներէ ի վեր, բերելով միշտ իր նիւթական եւ բարոյական օժանդակութիւնը համայնքին աշխուժութեան։ Ներկայ էր եկեղեցին ամէն Կիրակի։

Իր բարեսիրական որոշումները եղած են բազմազան։ Անոնց հետքերը տեսանելի են էջմիածին եւ մանաւանդ՝ Տէսինի, Շարվիէօյի, Մարսէյլի եւ Լիոնի հայկական եկեղեցիներուն, սրահներուն մէջ։

Ոմանք զարմացան, թերեւս, նկատելով իր մահուան առթիւ, որ այս հայ ծերունին իր տեղն ունէր Լիոնի երեւելի դէմքերու շարքին մէջ։ Նոթապլը մըն էր։ Թերթեր եւ հեռատեսիլը սխնակներ եւ վայրկեաններ յատկացուցին անցեալ շաբթուան ընթացքին, այս տաղանդաւոր գործի մարդուն, Հայուն որ յաջողած էր։ Յաջողած՝ առանց իսկ կարելիութիւնը ունեցած ըլլալու դպրոց յաճախելու։ Արժանացած էր պետական «Մէրիթ նասիոնալ»ի ասպետի աստիճանին եւ նաեւ՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ Ս. Ներսէս Շընորհալի շքանշաններուն։

***

Յուղարկաւորութիւնն ալ առիթ եղաւ որ զանազան ազգերու, ամէն կրօնքի պատկանող անձեր միանան միեւնոյն տանիքին տակ արտայայտելու համար իրենց յարգանքը Ճէպրայիլ Պահատուրեանի յիշատակին եւ իրենց համակրանքը անոր զաւակներուն։

Ս. Յակոբ եկեղեցին շատ պզտիկ եկաւ, բնականաբար, ընդունելու համար բոլոր ժողովուրդը. մէկ մասը մնաց դուրսը։ Եղաւ շքեղ յուղարկաւորութիւն մը, ինչպէս որ պիտի սիրէր, կը կարծենք, հանգուցեալը։

Կը նախագահէր կաթողիկոսական պատուիրակ Գիւտ Արքեպիսկոպոս շրջապատուած եօթը հոգեւորականներէ եւ շրջանէն սարկաւագներէ։ Ներկայ էին վերապատուելի Ժաք Յակոբեան եւ կաթողիկէ համայնքին ժողովրդապետ Կղեմէս վրդ. Մալճեան, իրենց կողքին ունենալով Լիոնի իսլամ կրօնապետը։ Քաղաքապետութիւնը, նահանգային ժողովը ղրկած էին ներկայացուցիչներ։ Զանազան ուրիշ կազմակերպութիւններ ալ, ինչպէս՝ «ԼԻՔՐԱ»ն։

Կրօնական արարողութենէն յետոյ, Նորվան եպիսկ. կարդաց Ամենայն Հայոց Հայրապետին, Լիոնի եպիսկ. Կարդինալ Տըքուրթրէի եւ շրջանին ռաբունապետին ցաւակցական գիրերը։

Խօսեցան, յաջորդաբար, Գիւտ Արք., Յակոբ եպիսկ., Հարաւային Ֆրանսայի հայ համայնքին անունով եւ, բնականաբար, Նորվան եպիսկ.։ Երեքն ալ շեշտը դրին հանգուցեալին բարեսիրութեան եւ առատաձեռնութեան վրայ՝ ի նպաստ եկեղեցիներու եւ այլ հաստատութիւններու։ Խօսք առին նաեւ ազգ. Միութեան նախագահ՝ Ռիչար Կազարեան եւ եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան կողմէ՝ Պետրոս Գապաքճեան։

Յուզիչ էր հանգուցեալին անդրանիկ զաւկին հրաժեշտի գիրը՝ իր հօրը։ Զայն կարդաց Պ. Բարունակեան։ Արթիւր Պահատուրեան շատ յուզուած կ'երեւէր ինք անձամբ արտայայտուելու համար։

Թաղումին ալ, գերեզմանատունը, ներկայ էր անսովոր բազմութիւն մը։ Ինչպէս որ հանգուցեալը նախատեսած էր, տեղւոյն վրայ կատարուեցաւ Ազատուհի Պահատուրեանի քառասունքի հոգեհանգիստը։ Աւարտին, Շարվիէօյի Ս. Նշան եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Վրթանէս աւագ քհնյ. Տէրտէրեան իր երախտագիտական խօսքը ըսաւ, բաց չիրիմին առջեւ հանդէպ հանգուցեալին՝ որ գլխաւոր բարերարը եղած էր տաճարին շինութեան։

***

Փետրուար 4, Երկուշաբթի, կէսօրուան մօտ, Լիոն - Կիյոթիէրի գերեզմանատունը հողին յանձնեցինք բարի մարդ մը։ Ունեցաւ լեցուն կեանք մը։ Տեսաւ ու ապրեցաւ լաւն ու գէշը։ Յաջողութիւններու, ուրախութիւններու յաջորդեցին երբեմն դժբախտ պահեր ալ, բայց Ճէպրայիլ Պահատուրեան մնաց միշտ, իր լաւ ու գէշ օրերուն ալ, գիտակից Հայ մը։ Օրինակելի մը...։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ ԿՐԹԱԹՈՇԱԿԻ

Հայ Սաներու Հիմնարկութիւնը, որ բանտեղծուեցաւ 1924-ին Պրիւքսէլի մէջ հանգուցեալ Պօղոս Նուպար Փաշայի նախաձեռնութեամբ ու նուիրատուութեամբ, պարտականութիւն սահմանած է նպաստել երիտասարդ Հայերու եւ Հայուհիներու մտաւոր զարգացումին, նիւթական հնարաւորութիւն տալով իրենց՝ ստացած ուսումնին կատարելագործելու։

Այս ծրագրէն ներշնչուելով, Հիմնարկութիւնը նախապատուութեամբ պիտի յատկացնէ 3 կրթաթոշակ, իւրաքանչիւրը 75.000 պելժիական ֆրանք (ներկայ սակով մօտաւորապէս 2.400 ամերիկեան տոլար) 1991 - 1992 տարեշրջանին համար։

Թեկնածուները պարտին անպայման արդէն իսկ վկայուած ըլլալ Մագիստրոսի համապատասխան աստիճանով մը, եւ պատրաստ ըլլալ դեռ մէկ կամ երկու տարիէն տոքթորայի ատրտաճառ մը ներկայացնելու կամ թէ լրացուցիչ մասնագիտութիւն մը աւարտելու Եւրոպայի համալսարանի մը կամ հետազօտութեան կեդրոնի մը մէջ։

Դիմել հետեւեալ հասցէին, ֆրանսերէն կամ անգլերէն ձեռագիր նամակով, ղրկելով նաեւ վկայագիր պատճէնը, ստանալու համար հարցաթուղթ մը, զոր լեցուած վերադարձնելու է Մայիս 15-էն առաջ։ Ընտրութիւնը Յունիսի սկիզբը կը կատարուի։

ŒUVRE DES BOURSIERS
ARMENIENS A. S. B. L.
Fondation Boghos Nubar Pacha
Avenue Louise, 192
B-1050 BRUXELLES (Belgique)

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԹԵՀՐԱՆԻ «Յ. Թումանեան» սրահին մէջ, Յունուար 24-ին ու 25-ին, տեղի ունեցած է Զարմահալի հայ ուսանողական միութեան մանկապատանեկան երգչախումբին տարեկան համերգը՝ Արփի Սիմոնջեանի խմբավարութեամբ եւ Թինա Յովսէփեանի դաշնակի ընկերակցութեամբ։ Երկու համերգներուն ներկայ եղած է հոծ բազմութիւն մը։

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Յունուար 26-ի երեկոյեան, տեղի ունեցած է Հայ Օգնութեան Միութեան 81-ամեակի տօնակատարութիւնը, ներկայութեամբ շուրջ 300 անդամներու եւ համակիրներու։ Բանախօսութեամբ հանդէս եկած է Լոս - Անճըլըսէն հրաւիրուած Սոնա Զէյթլեան։ Գործադրուած է գեղարուեստական պատշաճ յայտագիր մը։

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի գրադարանին մէջ, Յունուար 27-ին, ՀՕՄ-ի «Ռուբինա» մասնաճիւղը դասախօսական ցերեկոյթ մը կազմակերպած է։ Շուրջ մէկ ժամ տեւող բանախօսութեամբ Սոնա Զէյթլեան ներկայացուցած է հայ կնոջ դերը Հ. Յ. Դաշնակցութեան մէջ, ինչպէս նաեւ արծարծած է ՀՕՄ-ի շարքերու երիտասարդացման հարցը։

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
Թ Է Ո Դ Ի Կ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ՍԼԻՎԱՆԻ

17. - Պըլպըլ՝ 12 տուն զուտ հայաբնակ։ Կը հովուէր Հաշրէթի Տ. Հմայեակ Տէր - Խոսրովեանը։

18. - Պաշ Պէօյիւք՝ 25 տուն զուտ հայաբնակ, Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Արշէն Քահանայ Պետրոսեան. - Ծնած 1873-ին Հէյլին, աշխարհական անուամբ Խաչատուր, օծակից Ալի Փունարի Տ. Աշոտի։ Նահատակ։

19 - 24. - Գուրթէ կամ Խուրթէ, Զէրբէի հարաւակողմը՝ բլրակի մը վրայ, 15 տուն քրտախօս Հայութեամբ. Ֆէրան՝ 57 տուն, նոյնպէս, Եկեղեցին Սուրբ Սարգիս. կը հովուէր Սալիզան գիւղի Տ. Խորէն Միքայէլեանը. Գանիգուլ՝ վեց տուն. Պաշֆէօյ՝ 8 տուն Հայ եւ 30 իսլամ. Ալիղէմ՝ երկու տուն Հայ եւ վեց իսլամ. Սալիգան՝ 32 տուն Հայ եւ 7 տուն իսլամ, Եկեղեցին Սուրբ Գէորգ ուր կը պաշտօնավարէին

Խորէն Քահանայ Միքայէլեան. - Ծնած 1842-ին եւ ձեռնադրուած 1880-ին։ Այրիացեալ։ Նահատակ։

Գրիգոր Քահանայ Ղազարեան.- Ծնած 1852-ին եւ ձեռնադրուած 1892-ին։ Նահատակ։

25 - 26. - Սըլօզ՝ 15 տուն զուտ հայաբնակ. Սէրգիր՝ 28 տուն զուտ հայաբնակ, մատուռով մը՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Պետրոս Քահանայ Գէորգեան. - Ծնած 1867-ին եւ ձեռնադրուած 1907-ին։ Նահատակ։

27 - 32. - Մըրառան՝ 8 տուն Հայ եւ 10 տուն իսլամ. Կըրկարմըզ՝ վեց տուն Հայ եւ վեց տուն իսլամ. Տըքըզ՝ երկու տուն Հայ եւ վեց իսլամ. Զաքալ՝ 17 տուն զուտ հայաբնակ. Հէյին կամ Հէղին՝ 96 տուն զուտ հայաբնակ, Եկեղեցին Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Պետրոս Քահանայ Տէր - Սիմոնեան. - Ծնած 1844-ին եւ ձեռնադրուած 1885-ին։ Նահատակ։

Արշակ Քահանայ Խաչատուրեան. - Ծընած 1873-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Սարգիս, օծակից Ալի Փունարի Տ. Աշոտի։ Նահատակ։

33 - 34. - Ալի Պէնկի՝ 10 տուն Հայ, 4 քրիստոնեայ եւ 8 իսլամ։ Գալէ՝ 3 տուն Հայ եւ հինգ իսլամ։ Գիւղիս եւ շրջակայից ծխատէրն էր

Պետրոս Քահանայ Նոնոյեան. - Նահատակ։

35 - 39. - Մալապատէ՝ չորս տուն Հայ եւ 43 իսլամ. Դէրէէվան՝ երեք տուն Հայ եւ 35 իսլամ. Հանի Չէրէէս՝ հինգ տուն Հայ եւ 30 իսլամ. Պաշըմտ՝ 13 տուն Հայ եւ 10 իսլամ. Տէրըէա Տէրունի՝ 29 տուն Հայ եւ երեք իսլամ։ Գիւղիս եւ շրջակայից ծխատէրն էր

Ներսէս Քահանայ Սողոմոնեան. - Ծընած 1874-ին Հազրօ, աշխարհական անուամբ Կարապետ, 1913 Օգոստոս 11-ին ձեռնադրուած Զաւէն Եպիսկոպոս Տէր - Եղիայեանէ։ Նահատակ։

40 - 43. - Պապօտին՝ 24 տուն Հայ եւ 10 քրիստոնեայ. Մազրէ՝ 13 տուն զուտ հայաբնակ։ Կունտէրաշօ՝ 26 տուն Հայ եւ 14 իսլամ. կը հովուէր Ֆարղինի Տ. Պետրոս Տէր - Մկրտիչեանը։ Զընգըն՝ 30 տուն Հայ եւ 11 իսլամ, Եկեղեցին Ս. Դանիէլ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Ներսէս Քահանայ Սարգիսեան. - Ծնած 1840-ին եւ ձեռնադրուած 1872-ին։ Այրիացեալ։ Նահատակ։

44 - 49. - Պաշգայ՝ 23 տուն զուտ հայաբնակ. կը հովուէր Ֆարղինի Տ. Պօղոս Տէր - Մկրտիչեանը։ Ֆէրհէնտ՝ 12 տուն Հայ եւ 83 իսլամ։ Հալտայ՝ 29 տուն Հայ եւ 53 իսլամ։ Շէյէմայ՝ 9 տուն Հայ եւ 9 իսլամ։ Հոտնոֆ՝ 85 տուն Հայ եւ 15 իսլամ, Եկեղեցին Սուրբ Յովհաննէս՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Եղիշէ Քահանայ Կարապետեան. - Ծընած 1867-ին եւ ձեռնադրուած 1890-ին։ Այրիացեալ։ Նահատակ։

Բաքգէն Քահանայ Տէր - Մարտիրոսեան. - Ծնած 1863-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Յակոբ, 1911 Մարտ 20-ին ձեռնադրուած Զաւէն Եպիսկոպոս Տէր - Եղիայեանէ։ Նահատակ։

50. - Գուրէյշան՝ 18 տուն Հայ եւ 8 քրիստոնեայ։ Գիւղիս ծխատէրն էր

Խորէն Քահանայ Տէր - Կարապետեան։ Նահատակ։

51 - 56. - Զըրըգ՝ քսան տուն զուտ հայաբնակ։ Կիւզէլ Տէրէ՝ 11 տուն հայաբընակ։ Շէրալ՝ 13 տուն, նոյնպէս։ Գավշան՝ երեք տուն, նոյնպէս։ Զօրավայ՝ 2 տուն, նոյնպէս։ Խայիկ՝ երկու տուն, նոյնպէս։

Սլիվանի, Պըշէրիկի եւ Լճէի ուրիշ քրտաբնակ գիւղօրէից մէջ ալ կային ցանցառ թիւով Հայեր՝ միշտ տեղափոխուելու ենթակայ։

(Շար. 182)

(Շար. Ա. էջէն)

ցած են ժողովներ, որոնց մասնակիցները Խորհրդային Միութեան ու Հայաստանի ղեկավարներուն հեռագիրներ ղրկած են: Անոնց հիմնական բովանդակութիւնն է՝ Արցախի ժողովուրդը կարելի չէ շեղել իր ընտրած ուղիէն, իր պայքարէն՝ յանուն իսկական ինքնորոշման:

Տարուան սկիզբէն ի վեր Արցախի մէջ զոհուած են տասնէ աւելի Հայեր:

⁂

ՔՐԷԱԿԱՆ ԹՂԹԱԾՐԱՐ ԶՕՐ. ՍԱՖՈՆՈՎԻ ԴԷՄ

Մոսկուայի Հայկական Ընկերութիւններու Միութեան համակարգիչ յանձնախումբը նամակ մը ղրկած է Խորհրդային Միութեան դատախազութեան, պահանջելով դատ բանալ ընդդէմ ԼՂԻՄ-ի արտակարգ վիճակի նախկին պարէտ՝ Զօրավար Սաֆոնովի եւ անոր ենթականերուն:

Նամակին կից ներկայացուած են 42 էջ կազմող նիւթեր: Կը պահանջուի որ զինուորական գլխաւոր դատախազութիւնը մանրակրկիտ կերպով ստուգէ հոն ներկայացուած փաստերը եւ ամէն մէկուն իրաւաբանական գնահատական տայ: Համակարգիչ խորհուրդը պատասխանի համար պայմանաժամ տուած է Փետրուար 20-ը: Օրէնքին համաձայն գործելու չափ անաչառութիւն կը ցուցաբերէ՞ արդեօք դատախազութիւնը:

⁂

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հայաստանի կառավարութեան որոշումով Նախարարաց Խորհուրդին առընթեր Հայ Եկեղեցւոյ գործերու Խորհուրդի նախագահ նշանակուած է Լուդվիգ Խաչատրեան:

⁂

Սիւնեաց թեմի առաջնորդ Աստղիկ Եպիսկոպոս Արխատակէսեան, Էջմիածնի Ս. Գայեանէ Եկեղեցիին մէջ քահանայ ձեռնադրած եւ օծած է Էջմիածնի հոգեւոր ճեմարանի շրջանաւարտ Տիգրան Սրկ. Աբելեանը, զայն վերանուանելով Եսայի Քահանայ: Նորօծ քահանան կը ստանձնէ Կապանի հոգեւոր հովիւի պաշտօնը, կեդրոն ունենալով տեղւոյն Սուրբ Հռիփսիմէ Եկեղեցին:

⁂

1990 Հոկտ.ին բացուած Սեւանի Թեմական հոգեւոր դպրանոցին սաները տարեշրջանի առաջին քննութիւնները անցուցած են: Հայ Առաքելական Եկեղեցիին համար կրօնական սպասաւորներ պատրաստող դպրանոցին մէջ կ'ուսանին 10 պատանիներ՝ Հայաստանի տարբեր շրջաններէն եւ Բաթումէն:

Այժմ Խորէն Աբեղայ Մարտիրոսեանի ջանքերով նոր կեանք կը ստանայ Սեւանի վանական համալիրը, որուն մաս կը կազմեն դպրանոցը, Թ. դարու Ս. Առաքելոց եւ Ս. Կարապետ Եկեղեցիները, Ս. Նշան մատուռը:

⁂

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան անցեալ Նոյեմբերին դիմած էր Եւրոպայի Ապահովութեան եւ Համագործակցութեան համաժողովին մասնակից երկիրներուն, փափաք յայտնելով որ Հայաստան՝ որպէս դէտ իր մասնակցութիւնը բերէ այդ համաժողովին: Ցարդ այդ դիմումին պատասխանած են Չեխոսլովաքիոյ նախագահ Վացլաւ Հաւէլ, Գերմանիոյ վարչապետ Հելմութ Քոհլ, Յունաստանի վարչապետ Կ. Միցոթաքիս եւ Աւստրիոյ Արտաքին նախարարութիւնը: Անոնք համակրութիւն տուած են Հայաստանի մասնակցութեան, շեշտելով հանդերձ թէ անոր իրագործման համար հարկաւոր է բոլոր 34 անդամ երկիրներու համաձայնութիւնը. Հելմութ Քոհլ կը յիշեցնէ նաեւ թէ անհրաժեշտ է նաեւ որ Հայաստան հանդէս գայ խորհրդային կեդրոնական իշխանութիւններուն հետ համագործակցաբար:

⁂

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ Կ. ԽԱՉԸ ԱՐՑԱԽ

Գերմանիոյ Կարմիր Խաչի Պաւարիոյ բաժանմունքի ներկայացուցիչները եղած են Ստեփանակերտ: Օդակայանին մէջ Ազրպէյճանի ոստիկանութիւնը այս անգամ բարեկրթօրէն վարուած է, պայման դնելով սակայն որ այցելուները նոյն օրը ժամը 15-ին վերադառնան օդակայան: Զարմանալին այն է նաեւ որ Ստեփանակերտի մուտքին մօտ՝ պահակակէտի զինուորը ինքնաշխատ զէնք չէր կրեր:

Գերմանացիները կրցած են հիւանդանոց այցելել:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Հինգշաբթի, Փետրուար 14-ին տօն է Տեառնընդառաջի, այս առթիւ առաւօտեան ժամը 10-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի: Խորանին վարագոյրը բաց:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Տէտէեան եւ Գիզիրեան ընտանիքներու ննջեցեալներու յիշատակին, երէցկին Եղիսաբէթ Տէտէեան 200 Ֆր.:

Աստիկ Աշճեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Ֆերտի Կրասեան 200 Ֆր.:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄՐՑԱՇԱՐՔԵՐ

Նիժնի Նովգորոդի մէջ (1932-էն 1990՝ Գորկի, Ռուսաստան) աւարտած ֆութպոլի պատանիներու համամիութենական մրցաշարքին գերազանց կերպով հանդէս եկած է ֆութպոլի Հայաստանի մասնագիտացած դպրոցին 14 տարեկան պատանիներու խումբը: Չորս յաղթանակով ու մէկ հաւասարութեամբ, Երեւանցիները գրաւած են մրցաշարքին առաջին տեղը:

⁂

Թիֆլիս տեղի ունեցած մրցաշարքին մասնակցած են 17 տարեկան պատանիներու վրացական չորս խումբեր եւ Հայաստանի ֆութպոլի դպրոցի խումբը: Այս վերջինը երկու յաղթանակ, մէկ հաւասարութիւն ու մէկ պարտութիւն արձանագրելէ ետք, առաջին տեղը զիջած է վրացական խումբին՝ միայն կոլերու տարբերութեամբ:

⁂

Հայաստանի ֆութպոլի դպրոցին 16 տարեկան պատանիներու խումբը մասնակցած է Ռուսաստանի Կալուգա քաղաքը տեղի ունեցած համամիութենական մրցաշարքին: Երկու յաղթանակ, երկու հաւասարութիւն ու մէկ պարտութենէ ետք, հայ մարզիկները գրաւած են մրցաշարքին 3-րդ տեղը: Լաւագոյն յարձակողի մրցանակին արժանացած է Երեւանցի Մ. Պօղոսեան:

⁂

Ա. ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ «ԿՈՏԱՅՔ»Ի ՄԱՐԶԻՉ

Աբովեանի «Կոտայք» ֆութպոլի ակումբին վարչութիւնը խումբին գլխաւոր մարզիչ նշանակած է միջազգային կարգի սպորտի վարպետ Արկադի Անդրէասեանը: Ան վերջերս վերադարձած է Լոնտոնէն, ուր կը մարզէր տեղւոյն «Արարատ» ակումբը:

ԿՐՕՓԵՄԱՐՏ

Թաթարիոյ մայրաքաղաք Կազանի մէջ տեղի ունեցած խորհրդային ախոյենութենէն յաղթական տուն վերադարձած են Նշան Մունչեան եւ Իսրայէլ Ցակորկոխեան:

Այսպիսով, Մունչեան չորրորդ անգամ կը դառնայ Խորհրդային Միութեան ախոյեան, իսկ Իսրայէլ Ցակորկոխեան՝ վեցերորդ անգամ, ինչ որ մրցանիշ մըն է Հայաստանի համար: Նախկին մրցանիշին տէրը Սամսոն Խաչատրեանն էր, որ խորհրդային ախոյեանի կոչումը նուաճած է հինգ անգամ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Չորեքշաբթի, Փետրուար 13, Գ. Օր Մեծի Պահոց

Այսօր, ժամը 16.30-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ երեկոյեան ժամերգութիւն կը կատարուի, որու ընթացքին Տեառնընդառաջի նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն տեղի կ'ունենան: Նախատօնակի ժամանակ՝ Խորանին Վարագոյրը կը բացուի:

ԾԱՆՕԹ. -

Տարուան առաջին Անդաստանն է այս որ կը կատարուի: Տարուան վերջին Անդաստանը տեղի կ'ունենայ հանդիսաւորութեամբ՝ Խաչվերացի երեկոյեան՝ Սեպտեմբեր 15-ին:

⁂

Հինգշաբթի, Փետրուար 14, Տեառնընդառաջ է: Տօն Քառասնօրեայ Գալստեանն Քրիստոսի ի Տաճարն

Ժամը 10-ին,, Պատարագ կը մատուցուի Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ՝ բացուած Խորանով: Պատարագի «Տէր Ողորմեա»ի ժամանակ՝ Խորանը կրկին կը փակուի:

SALON INTERNATIONAL
DU LIVRE — PARIS

Կը մասնակցին աւելի քան 27 երկիրներ:

ՅԱԿՈԲ ՊՕՂՈՍԵԱՆ
կը ներկայացնէ

«ՀԱՅ ԳԻՐՔՆ ՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԸ»

Փետրուար 14 – 17
Porte de Versailles — Hall 2/2
Stand Z-18

Ներկայ կ'ըլլան հեղինակներ եւ կը ձօնագրեն իրենց գիրքերը:

Փետրուար 14–էն 17
ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ
բաց է ամէն օր
ժամը 10–19
Ուրբաթ, Փետր. 15 մինչեւ ժամը 23

SOUTENANCE DE THESE

Anaïd DONABEDIAN

Thèse de doctorat, sous la direction de Claude Hagège :

«L'article dans l'économie des catégories nominales en arménien moderne occidental».

Sorbonne, Salle Bourjac
le Mercredi 13 Février à 8 h 30

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները ի նպաստ իր դպրոցին, Մանուկներու Օրուան առթիւ:

Տէր եւ Տիկին Աստուր Մաղաքեան 1000 Ֆր., Տիկին Արաքսի Թաղէոսեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յովհ. Ղազարեան 600 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պօղոս Սաթըլմըշ, Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Թաղէոսեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Մուրատեան, Տիկին Մարի Թէրէզ Տօլմաճեան, Տէր եւ Տիկին Փաթրիք Զոպոյեան, Տէր եւ Տիկին Ժօզէֆ Քլումճեան, Տէր եւ Տիկին Վրէժ Գալուստեան, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Քէօսէեան, 500-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սիմոն Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Ռընէ Ռէյմոն 400-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Տէրմիճեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Բալըյեան 300-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Աւագեան, Տէր եւ Տիկին Եղիա Գասպարեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Տէր-Յարութիւնեան, Տէր եւ Տիկին Սիրական Տիգրճի, Տիկին Մարիամ Ղազարեան, Տէր եւ Տիկին Պրիւթ Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Ժերար Տօլմաճեան, Տէր եւ Տիկին Ալեքսան Աքքայա, Տէր եւ Տիկին Յովհ. Թօփալեան, Տիկին Վարդանոյշ Ֆախրիկեան, Թօփալեան, Տէր եւ Տիկին Օքաշեան, Տիկին Հայկանոյշ Թաշճեան, Տիկին Ալիս, Տէր եւ Տիկին Տէրտէրեան, Ամէն՝ 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Թօփալեան 300, Տէր եւ Տիկին Միհրան Լուսարեան 300, Տիկին Քնար Մուրատեան, Տիկին Վարդուհի Ռստիկեան, Տէր եւ Տիկին Էտկար Սարգունճեան, Պր. Այվազեան, Հայր Լեւոնեան, Տէր եւ Տիկին Փաթրիք Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Խաչատուրեան 200-ական Ֆր.:

(Շար.)

LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise une

EXPOSITION

"Tapis et textiles arméniens"

au Palais de la Bourse de Marseille — La Canebière

du 14 Février au 11 Mars

en collaboration avec
le *CONSEIL REGIONAL PROVENCE ALPES COTE-D'AZUR*
sous le haut patronage du Ministère de la Culture

ouvert tous les jours de 10h à 18h. (Entrée gratuite)

Inauguration le Vendredi 15 Février à 18 heures 30
au Palais de la Bourse de Marseille

le Samedi 16 Février à la M.A.J.C. — 12-14, rue Saint-Bazile
de 9h30 à 17h30

Colloque-Conférence-Débat

sous la présidence de M. Arthur GREGORIAN (U.S.A.)

avec la participation de : *P. Donabedian, H. Kevorkian, D. Kouyoumdjian* (U.S.A.), *B. Achdjian, M. Tchaloyan, M. J. Baumelle, B. Girault, H. Avakian* (Suisse), *E. Bedoukian* (Canada), *J.-P. Mahé*

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 13

MERCREDI
13 FÉVRIER
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.472 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.472

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐԱՒԱՑԻ Է ՈՒ ՃԻՇԴ ՃԱՄԲՈՒ ՄԷՋ»

Եւրոպայի Խորհրդարանին Քաղաքական յանձնախումբը Փետրուար 8-ի նիստին քննարկած է Եւրոպայի համագործակցութեան եւ Թուրքիոյ յարաբերութիւնները: Ընդհանուր առմամբ թրքանպաստ մթնոլորտի մը մէջ, յատկապէս հոլանտացի Ընկերվարական ու գերմանացի Քրիստոնեայ Դեմոկրատ երկու երեսփոխաններ դրական արտայայտութիւններ ունեցած են Թուրքիոյ մասին. վերջինը նոյնիսկ պնդած է որ Իրաք արուեստական երկիր մըն է, Թուրքիա իրաւունք ունի բաժնեկից ըլլալու Մուսուլի եւ Քերքիւքի հողերէն եւ թէ այս շրջանները պէտք է Թուրքիոյ տարածքին մաս կազմեն: Այս առաջարկը յոյն երեսփոխաններու բուռն բողոքին պատճառ դարձած է:

Թուրքիոյ մասին քննադատական խիստ ելոյթ մը ունեցած է Գլոտ Շէյսոն. ան անդրադառնալով Կիպրոսի հարցին, ըսած է թէ չի վստահիր Եօզալի եւ թէ Թուրքիա Իրաքի հողերուն տիրանալու փափաք ունի: Ան պահանջած է որ թըրքական զօրքերը քաշուին Կիպրոսէն ու Թուրքիոյ վրայ ճնշում կատարուի որպէսզի Անգարայի եւ Նիկոսիայի միջեւ դիւանագիտական ուղղակի բանակցութիւններ սկսին:

Այս ելոյթին անմիջապէս հակադրած են Ամերիկայի Արտաքին Նախարարը եւ Պելժիոյ նախկին Արտաքին Նախարարը: Առաջինը ըսած է թէ սխալ է Քուէյթի հարցը համեմատել Կիպրոսի հետ, իսկ երկրորդը՝ Թինտէման պնդած է թէ Թուրք ղեկավարները կ'առաջնորդուին պատասխանատուութեան զգացումներէ: Ան ըսած է նաեւ թէ հակառակ զանազան քննադատութիւններու, ակներեւ է որ Թուրքիա ժողովրդավար երկիր է. հոն կրօնքն ու Պետութիւնը անջատուած են իրարմէ ու տնտեսական փայլուն զարգացում կ'արձանագրուի: Պատերազմէն ետք Միջին-Արեւելքի մէջ ուր զարգացումի ու հաւասարակշռութեան հարցեր պիտի ծագին, Թուրքիա կայուն միջավայրի մը ու յառաջընթացի գլխաւոր ազդակը պիտի ըլլայ: Թինտէման կը նկատէ որ Թուրքիա ինքնավստահ, կայուն երկիր է որուն իրականութիւնը կարելի է չէ անտեսել:

Կիպրոսի ու Քուէյթի միջեւ համեմատական մը կատարելու Յունաստանի փորձն ալ Ամերիկայի Արտաքին նախարարին վերոյիշեալ հակադրութեան նման պատասխան մը ստացած է Անգլիոյ վարչապետէն. ան ըսած է թէ Իրաքի կողմէ Քուէյթի գրաւումը ոչ մէկ դրդում – թեան հետեւանք էր. իսկ Թուրքիոյ կողմէ Կիպրոսի մէջ կատարուած միջամտութիւնը արդիւնք էր 1960-ի Կիպրական հանրապետութեան հռչակումով ընդունուած սահմանադրական կարգերու քայքայումին:

**

Շաբաթավերջի Թուրք մամուլը որ բաւական լայնօրէն կ'անդրադառնայ այս պարագաներուն, իր սիւնակները խորագրած է «Ուաշինկթըն չի փափաքիր Թուրքիան ու Յունաստանը վէճասիներ»...:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

• ՎԱԼԱՆՍ՝ ՁԱԽՈՂ ԵԼՈՅԹ ՄԸ

Կը վախնայինք որ, Մանոըլիէօյի մէջ, չի յաղթուիր դասակարգային տարբերութիւնը: Այդպէս ալ պատահած է Շաբաթ օր: Ֆրանսայի բաժակի 8-րդ հանդիպում–

(Շար.ը Դ. էջ)

ԾՈՑ

ՑԱՄԱՔԱՅԻՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԻ ԺԱՄԸ ՉԷ ԴԵՌ

ՊԷՏՔ Է ՇԱՐՈՒՆԱԿԵԼ ՌՄԲԱԿՈԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պուշ շատ գոհ է պատերազմին ընթացքէն: Այդպէս արտայայտուեցաւ խորհրդակցելէ ետք Պատերազմական Նախարարին եւ Սպայակոյտի պետին հետ, որոնք նոր կը վերադառնային ռազմաճակատէն եւ իրենց հաշուետուութիւնը կատարեցին Նախագահին: Ստացած տեղեկութիւններէն շատ գոհ ըլլալով հանդերձ, Պուշ կը գիտակցի որ աւելի քան 60.000 օդանաւային գործողութիւններէ ետք, պատերազմի սկիզբէն ի վեր (Յունուար 16) Իրաք ծունկի չէ եկած եւ կը թուի որ բանակն ալ ակնկալուածին պէս չէ փճացած: Ուրեմն, նախագահը պարտի սպասել «անհրաժեշտ ժամանակին» ցամաքային յարձակման անցնելու համար: Մինչ այդ պէտք է ռումբերը տեղան: Կարմիր Մահիկին համաձայն 6-էն 7000 հազար հոգի մեռած է այդ ռումբերէն, Պաղտատէն Պասրա: Բայց, Ամերիկացիք պիտի չպրունակեն. հանրապետութիւններու պետը Ծերակոյտին մէջ Ռոպըրթ Տոլ (Հայերու բանաձեւին ձախողած պաշտպանը) յայտարարած է՝ «Պէտք է շարունակել օդային պատերազմը մինչեւ որ որոշենք թէ կրնանք արագացնել վախճանը ցամաքային սահմանափակ գործողութեամբ մը»: Ամերիկա ուրիշ պատասխանատուներ ալ կան, որոնք հիւլէական զէնքի գործածութեան կողմնակից են «արագ եղրակացութեան մը համար»: Ինտիանայի հանրապետական ներկայացուցիչը՝ Պըրթըն կ'առաջարկէ «օդանաւերէ նետել հարիւրաւոր հիւլէական մէկ քիլօթոննոց ռումբեր» (ճափոնի վրայ նետուածին մէկ քըսաներորդը): Այս ուժը կը համապատասխանէ հազար թոն թի - էն - թի-ի (թրինիթրօթոլիւէն): Ամերիկացին անշուշտ չի մոռնար «բարոյական» կողմն ալ, ուրեմն՝ «կ'արժէ օգտագործել, եթէ այդ թոյլ կուտայ որ քանի հազար Ամերիկացիներ պատանքներու մէջ չվերադառնան»: Բացէ ի բաց չըսուիր, բայց յստակ է՝ մեռցնել չմեռնելու համար: Արդէն, օտար թղթակիցներն ալ կը վկայեն թէ վնասները շատ մեծ են, Պասրա ամէն գիշեր ռումբերու տարափին տակ է:

✕ Պուշ կը խորհրդակցի նաեւ Իսրայէլի պատերազմական նախարարին հետ: Ուաշինկթըն գացին նաեւ Ժօքս եւ Անգլիոյ իր պաշտօնակիցը, որպէսզի Միացեալ – Նահանգներու նախագահը պարզէ իրենց իր ծրագիրները: Եթէ որեւէ որոշում չեն կրնար տալ, գոնէ տեղեակ կ'ըլլան:

✕ Երկուշաբթի իրիկուն Սքիւտ մը եւս արձակուած էր Թել – Ավիւի վրայ, որու արգելք եղաւ փաթրիոթ մը, բայց եւ այնպէս ինկած կտորներէն վեց հոգի վիրաւորուեցաւ:

✕ Պաղտատ կոչ ըրաւ մահմետականներուն որ չմասնակցին Մեքքէի տարեկան ուխտագնացութեան, քանի սուրբ վայրերը ամերիկեան գրաւման ենթակայ են, այլ խօսքով անհաւատներու ձեռքն են:

✕ Թուրքիա հերքեց թէ ուզած է «պատժել» Իրաքը գեղչելով Եփրատի հայթայթումը: Բայց, եթէ հաստատուի որ Աթաթիւրք ամբարտակի դոնակները ջուրին միայն 40%-ը կը ձգեն որ անցնի, Իրաքի վիճակը ծանրակշիռ ընոյթ կ'առնէ:

✕ Ֆրանսայի արտաքին նախարարը Մոսկուա գնաց, ուր պիտի ընդունուի Գորբաչովի կողմէ:

✕ Իրանի նախագահը՝ Ռաֆսանճանի ըսաւ թէ Իրան ոչ Քուէյթի գրաւումը կ'ընդունի, ոչ ալ օտար զօրքերու ներկայութիւնը շրջանին մէջ:

✕ Միացեալ – Նահանգներու պատերազմական նախարարը՝ Չէնէ եւ սպայակոյտի պետը՝ զօր. Փաուըլ «անձնական ուղերձներ» դրկած են Սատտամ Հիւսէյնի ռումբի մը միջոցաւ, ուր գրած են յատուկ մատիտով՝ «To Saddam, you didn't move it and now you will lose it»: Ինչ որ կը թարգմանուի՝ «Ձուզեցիք գայն տեղէն շարժել, ուրեմն պիտի կորսնցնէք զայն»: Հարցը կը վերաբերի եղեր այս զայն-ին, որ կրնայ կամ Սատտամ Հիւսէյնի բանակին վերաբերիլ կամ իրեն անձին, ըստ թարգմանիչին: Եթէ անձին կը վերաբերի եւ այդ ըմբռնումով թարգմանուի, ֆրանսերէն հետեւեալ նախադասութեան կը վերածուի. – «Tu n'a pas voulu le bouger et maintenant gare à tes fesses» (Քոթիտիէն տը Փարի, Փետր. 12), ինչ որ բաւական բարձր գաղափար մը կրնայ տալ հեղինակներուն նրբամիտ մտայնութեան մասին:

ԳՈՐԻՍԻ ՇՐՋԱՆ

ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ԴԷՊՔ ԽՆԱԾԱԽ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ ԿԸ ԿՐԱԿԷ 8 ՄԵՌԵԱԼ, 11 ՎԻՐԱՒՈՐ

Երեքշաբթի առաւօտ, Երեւանէն մեր առած լուրերը շատ ծանրակշիռ էին, քանի կը վերաբերէին ընթացիկ դժուարութիւններէն եւ տագնապէն բոլորովին այլ մարզի մը:

Մանրամասնութիւնները դեռ կը պակսէին, քանի որ դէպքը պատահած էր, նոյն, այսինքն Երկուշաբթիէն Երեքշաբթի (Փետրուար 11 / 12) գիշերը:

26-ամեայ Հայ երիտասարդ մը մտած է յանկարծ Խնածախի (Գորիսի շրջան) տնտեսութեան շէնքը, ուր ժողովի նստած էին ու կրակ բացած, տեղն ու տեղը սպաննելով ութ հոգի եւ վիրաւորելով 11 ուրիշներ: Կրակողի փոխանակութեան ատեն, ինք ալ սպաննուած է:

Հեռաձայնով մեր խօսած ատեն (Երեւանի ժամով՝ 9.30) ուրիշ ոչ մէկ տեղեկութիւն կար, ոչ ալ դրդապատճառները ծանօթ էին, բայց եւ այնպէս դէպքը շատ ծանր բնոյթ ունի: Ցարդ, անշուշտ, ոչ մէկ խորհրդածութիւն կարելի է ընել, բացի հաստատելէ թէ նման արարքներ կրնան միայն աւելի ողբերգական դարձնել մեր – արդէն – ողբերգական վիճակը:

✕ Երեւանի որոշ թաղերը Երկուշաբթի իրիկունէ ի վեր զրկուած էին ելեկտրական հոսանքէ, այս անգամ արկածի հետեւանքով: Հաւանաբար հետեւանք չափազանց սպառումի հայթայթման ատեն:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7/8)

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԱՐՑԱԽԻ ՇՈՒՐՋ

Լենինգրադի Քաղաքային Խորհուրդի Մարդկային իրաւանց պաշտպանութեան Յանձնախումբը կազմակերպած է Լ. Ղարաբաղի խնդիրներուն նուիրուած խորհրդակցութիւն մը, որուն մասնակցած են քաղաքապետարանի երեսփոխաններ, տարբեր կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ, լրագրողներ, ինչպէս նաեւ ԼՂԻՄ-էն ընտրուած խորհրդային երեսփոխան Բորիս Դադամեան, Հայաստանի երեսփոխաններ Սօս Սարգսեան, Սամուէլ Շահմուրադեան, Շաւարշ Պետրոսեան եւ ՀՀՇ-ի վարչութեան անդամ Դաւիթ Շահնազարեան:

Քաղաքապետարանին նախագահութեան կողմէ հաստատուած բանաձեւը կը նշէ որ Արցախի մէջ կացութիւնը ծայր աստիճան լարուած է: Միութենական եւ ազրբէջանական ղեկավարութեան, զինուորական իշխանութիւններու օրինազանց գործողութիւնները մարզը դրկած են տեղական իշխանութեան օրինական մարմիներէն: Մարզին տնտեսութիւնը փլուզման եզրին է, բնակչութիւնը դաժան զրկանքներ կը կրէ. սովի վտանգ կայ:

Խորհրդակցութեան մասնակիցները մտահոգ են Արցախի մէջ իրենց զինուորական ծառայութիւնը ընող ռուս երիտասարդներու վիճակով: Բանաձեւին մէջ նշուած է թէ Լ. Ղարաբաղը կ'օգտագործուի իբր փորձադաշտ՝ զինուորականներու մէջ դաժանութիւն, անբարոյականութիւն, անպատժելիութիւն սորվեցնելու համար:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Սէ – Ժէ – Թէ շատ ծանր պարտութիւն մը կրեց, որ կարելի է պատմական անկիւնադարձ որակել, քանի որ առաջին անգամ ըլլալով է, պատերազմի վերջաւորութենէն ի վեր, որ մեծամասնութիւնը կորսնցուց իր բերդին մէջ, այսինքն՝ Ռընոյի:

Քէ ՏԸ ՊԷԹԻՒՆԻ թիւ 24-ի դրան առջեւ (Իլ Սէն-Լուի) ռումբ մը պայթեցաւ Երեքշաբթի առաւօտեան 1-ին, միայն նիւթական վնասներ պատճառելով: Հաստատուեցաւ թէ ոճրային արարք է, բայց յայտնի չէ թէ ի՞նչ դրդապատճառներով: Շէնքին մէջ կը բնակին Տիկին Ժորժ Փոմփիտու եւ գրագէտ՝ Քլոտ Մօրիաք:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՐ ԱՆՈՒՆ՝ «ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ»

Հայաստանի մամուլը հրապարակայնութեան շրջանի ազատութեան գինովութենէն ետք, ընականոնացման ճամբան բռնած ըլլալ կը թուի ամիսներէ ի վեր: Հակառակ թուղթ ճարելու դժուարութեան, առաջին օրէն իսկ մամուլի հրապարակը ողողեց բաւական գունաւոր բազմազանութիւն մը որուն մեծագոյն տոկոսը կը կազմէին քաղաքական ոլորտին յատկացուած անուններ: Այսօր նկատելի չափով կասած է այդ թափը ու արդէն կան թերթեր որոնք շատ ցանցառօրէն լոյս կը տեսնեն կամ դադրած են, ուրիշներ փոխած են իրենց սկզբնական հունը, ջանալով յարմարիլ օրուան ու պահանջներու նորոյթին, որպէսզի կարենան տոկալ ինքնաբաւ ըլլալու հրամայականին:

Այս համայնապատկերին մէջ Նոյեմբերին աւելցած է նոր անուն մը. այդ թուականը կը կրէ «Տեսութիւն» ամսաթերթին առաջին թիւը: Ան Հայաստանեան մամուլին վերջին երկու տարուան բազմութեան մէջ առաջին ակնարկով կարեւոր հանգրուան մը կը նշէ: Մինչեւ հիմա, մամուլի զոնէ մեզի հասած անունները, մեկնակէտով ու թիրախով կը սահմանափակուէին հայկական մարզով: «Տեսութիւն»ը նպատակ ըրած է իրեն, ընդլայնել մեկնակէտի սահմանները. Հայաստան որպէս աշխարհի բնակիչ ու անոր բազմազոյն բնակիչներուն ընկերակից, չէր կրնար շարունակել գոհանալ տեղական ու խորհրդային աղբիւրներով. միայն զանոնք ճանչնալով, իր «առեւտուր»ը միմիայն այս ոլորտին հետ սահմանափակելով: Միջազգային մամուլի գրիչները, միտքերը շատ բան ունէին տալիք ազատութիւններու, ժողովրդավարութեան կալուածէն ներս նոր ոտք կոխած ժողովուրդի մը որ մանաւանդ ծանօթ էր իր դիւրաբորբոք արեւելքցիութեամբ. աշխարհ ինչպէս կը դատէ դէմքերն ու դէպքերը. ի՞նչ հակումներ, ի՞նչ շահեր կը տիրեն քաղաքական միջազգային ասպարէզին: Հարցումներ, որոնք անկասկած ծագում առած, հետաքրքրութիւնը արթնցուցած էին նաեւ Երեւանցիներու, Կիրովականցիներու, Մեղրեցիներու եւայլն, ինչպէս՝ օրինակ, Փարիզցիներու, Լոնտոնցիներու կամ Թոքիոցիներու: Այս հետաքրքրութեան գոհացում տալու գրեթէ ոչ մէկ միջոց ունէին մամուլի նոր անուններն ալ. աւանդական գիծէն լուրջ շեղում պէտք էր տալու համար:

Սպասուած այս շեղումին տրամադրութիւնը բաժնած անուններ ծնունդ տուին «Տեսութիւն» ամսաթերթին. այդ անուններուն հաւանաբար ամբողջութիւնը չէ որ կը գտնենք խմբագրական կազմին մէջ. հոն կան Ա. Աբրահամեան (հրատարակման պատասխանատու), Ն. Հարուղեանց, Ն. Մկրտչեան, Յ. Ղանդիլեան, Գ. Յարութիւնեան, Խ. Ղահրամանեան անունները: Ոչ մէկ նշում որեւէ տեղ, թէ թերթը կը հրատարակուի սա կամ նա կազմակերպութեան կամ ընկերակցութեան կողմէ, ինչ որ ենթադրել կուտայ թէ սեփական ձեռնարկ մըն է ան:

«Տեսութիւն»ը Հայաստանցի ընթերցողին կը տանի միջազգային մամուլէն էջեր. արդէն թերթին անունին կցուած է «Աշխարհի մամուլ» վերտառութիւնը: Խմբագրութիւնը առաջին էջի կոչին մէջ հետեւեալ կերպով կը բացատրէ առնուած քայլին դրդապատճառը. «Մենք ելնում ենք նրանից որ Հայաստանում (որին մենք ամենայն իրաւունքով միացնում ենք նաեւ Արցախի տարածքը) տեղի ունեցող իրադարձութիւնների աշխարհի ռէակցիային մասին պատկերացում ունենալը կ'օգնի մեզ ոչ միայն միաւորուել, այլեւ մշակել գործողութիւնների ռէալ պլատֆորմ»:

Այսպէս, ներկայացնելէ ետք իր նպատակը, «Տեսութիւն» 16 էջերով կը հրամցնէ միջազգային մամուլի բաւական զանազանեալ քաղուածք մը: Առնուած էջերը կու գան սփիւռքեան, թրքական, անգլիական, ամերիկեան, ռուսական, ֆրանսական, նորվեկիական մամուլէն, ինչ որ կը մղէ մտածելու թէ հետեւողներու թարգմանիչներու բաւական լայն ցանց մը ունի ամսաթերթը:

Այսքան տեղին նպատակէ մը ու անհրաժեշտ պատրաստութիւններով ճամբայ ելլելով հանդերձ, «Տեսութիւն»ը չէ կըրցած զերծ մնալ խոցելի մէկէ աւելի կէտերէ: Ասոնց ամէնէն ակներեւն է խմբագրական ընդհանուր պակաս մը թէ՛ թէքնիք մակարդակի վրայ եւ թէ բնագիրներու ընտրութեան մէջ: Շատ անհանգստացնող պարագայ է չկարենալ ստուգել թէ ո՛րկէ առնուած է տուեալ յօդուած մը. ճիշդ է որ մեծ մասով տրուած են աղբիւր թերթերու անունները, սակայն Հայաստանցի ընթերցողը ի՞նչ կը հասկնայ օրինակ ԱԻՄ նշումէն որուն ոչ տեղանուն, ոչ ալ ծանօթագրութեան տող մը կցուած է. թողէք Հայաստանցին, Սփիւռքի ընթերցողներէն ալ քանի՞ն տեղեակ է թէ ատիկա Ամերիկա լոյս տեսնող ամսաթերթ մըն է: Նոյնպէս «Սփիւռք»ը, կամ «Ասպարէզ»ը. անոնցմէ առնուած էջերու լեզուն պահուած է. այդպէս, թերեւս արեւմտահայերէնը վերջին երկուքին պարագային, կրնայ պատկանելիութեան գաղափար մը տալ հետաքրքիր ընթերցողին: Նոյն անորոշութիւնը կը յայտնուի օտար մամուլէն առնուած էջերու համար եւս: Մէկէ աւելի գրութիւններու որպէս աղբիւր տրուած է «Զաս պիկ» անունը որ դժուար է գետեղել աշխարհագրական որեւէ գօտիի մէջ. իսկ կան գրութիւններ ալ որոնց տակ յիշուած է միայն հեղինակին անունը կամ ոչ իսկ ատիկա: Առաջինին օրինակ է 7-րդ էջի «Արդեօ՞ք ինքնորոշումը լուծում է» խորագրուած գրութիւնը, երկրորդին էջ 13-ի «Էմնըսթի Ինթերնեյշընըլ»ի տեղեկագրէն Թուրքիոյ վերաբերող գլուխէն առնուած հատուածը, որ տրուած է արեւմտահայերէնով..., կամ էջ 4-ի «Իսկ կային թէժ մարտեր»ը:

Ներկայացումի, թէքնիք տուեալներու նման կաղացումներէ ետք, երբ մարդ կը լծուի ամսաթերթին ընթերցումին, Հայաստանի առօրեային մօտէն կամ հեռուէն իսկապէս առնչուած բաժնի մը քով կը հանդիպի աւելորդ, անհեթեթ էջերու. անոնց ներկայութիւնը միայն կրնայ զարմանք պատճառել: Մանաւանդ երբեմն անոնց տրուած արժեւորումը դժուար է մեկնաբանել. այսպէս, 6-րդ էջին վրայ տեղ գտած հարցախոյզը հետաքրքիրներու կ'ըսէ թէ Ռուսիայէ մինչեւ Զուիցերիա երկարող 11 պետութիւններու ցանկին մէջ ո՛վ «գեղեցիկ արտաքինի առկայութիւն» կը նկատէ տուեալ հինգ ժողովուրդներու մէկուն կամ միւսին մօտ, հարցախոյզը կը քննէ տակաւին հետեւեալ հարցերը. «յատո՞ւկ է արդեօք բանականութիւնը ժողովուրդներին» ու «յատո՞ւկ է արդեօք բարութիւնը ժողովուրդներին»: Նոյնիսկ ենթադրելով որ հարցախոյզին հեղինակ «Փոսթֆաքթում» գործակալութիւնը տարուած է ամերիկեանացումի հոսանքէն, դիւրին չըլլար քաղաքական ոլորտի թերթի մը մէջ «մարսել» «Ո՞վ է աշխարհի ամենահմայիչը» խորագրուած էջը: Գալով անոր արժեւորումին որ տրուած է խմբագրութեան կողմէ, կը մատնէ կաղկումի անտեղի պատրաստակամութիւն մը. հարցախոյզը, երեւակայութեան որոշ ճիգով մը, ըսենք թէ կարելի էր գետեղել ընկերաբանական պրպտումի շրջածիրի մը մէջ, մոռնալով որ անոր ամէնէն շեշտուած յատկանիշը մոտայիկ ըլլալն է. սակայն հոս ալ պատուար կը կանգնի խմբագրութիւնը որ յայտնած է թէ զայն կը ծանօթացնէ «առանց սոցիոլոգիայի եւ գիտական եզրայանգումների», որպէս «գիտական լուրջ աշխատանք», անոր կարելի միակ արդարացումին առջեւ դուռը փակելով:

Անբացատրելի անհեթեթութիւններու շարքը կ'երկարի թուրք մամուլէն «Դժոխքի դասեր մանկապարտէզում» գրութեամբ ուր թուրք շրջանակներու յեղափոխութեան արձագանգը կայ. արձագա՛նգ, որ ընդհանրացումի ոչ մէկ յատկանիշով կը ներկայանայ: Եւ խորհիլ որ թուրք մամուլին մէջ որքա՛ն առատ ատաղձ կայ, Հայաստանեան նման հրատարակութեան մը հետաքրքրութիւնը արթնցնելու:

Նոյն էջին (14) մնացեալ մասը յատկացուած է «սէքսուալ դաստիարակութեան» մասին գրութեան մը, որ ստորագրուած՝ «հոգեբանական գիտութիւնների թեկնածու» Դինա Վիկտորովայի մը կողմէ, մարդ չի գիտեր թէ ո՛ւր. զոնէ «դաստիարակութիւն» կամ «հոգեբանութիւն» յղացքներուն առնչուած բան մը ունենար ան...:

Այս բաժնին փառաւոր փակումը կը կատարէ 15-րդ էջի «Յայտնութիւն 90» գրութեամբ, որուն յիշուած են թէ՛ հեղինակը, թէ՛ աղբիւր թերթը եւ թէ անոր թուականն ու թիւը...: Յօդուածագիրը աշխարհի ամէնէն այժմէական նիւթէն – Ծոցի հարցէն – մեկնելով ու իրար խառնելով մոգերը, աստղագուշակներն ու մարգարէները, Ս. Գրքին ալ նեցուկով կը յայտնէ թէ աշխարհ դէմ-յանդիման է մէկուկէս միլիառ զոհերու սպառնալիքի մը: Թերեւս խմբագրութիւնը մտածած է տուով գրօսանքի պահ մը ստեղծել ընթերցողներու. ճիշդ է որ նման ֆանթէզի էջեր, ինչպէս՝ Նոստրադամուսի էջերու մեկնաբանութիւններ եւայլն, տեղ կը գըտնեն ներկայիս նաեւ արեւմտեան մամուլին մէջ. սակայն երբե՛ք աշխարհի մամուլէն քաղաքական էջերու քաղուածքներուն յատկացուած նման թերթի մը մէջ:

Ենթադրելի են խմբագրութեան հաւանական պատճառաբանութիւնները. աղբիւրներու ընտրութեան սահմանափակ կարելիութիւն, միջազգային մամուլէն մտայնութեան հեռաւորութիւն եւայլն: Թերեւս Սփիւռքէն թղթակիցներու ցանցով մը կրճատուի «Տեսութեան» վարժընթացի շրջանը, ու ան իր էջերուն ամբողջ տարողութեամբ ըլլայ Հայաստանեան լրատուներու շատ կարեւոր մէկ թեւը:

Թերթին միայն առաջին թիւէն թելադրուած այս նշումները կը հիմնուին առաւելաբար երկու ազդակներու վրայ: Առաջինը խմբագրութեան այն հաւատումն է որ «թեմատիկայի բովանդակութեան եւ ձեւաւորման վերաբերեալ բոլոր դիտողութիւններն ու առաջարկները կ'ընդունուին եւ ըստ հնարաւորին հաշուի կ'առնուին յաջորդ թողարկումներում, յետագայ աշխատանքի ժամանակ». իսկ երկրորդը՝ ուժանիւթի ու թուղթի տագնապը որ կը տորէ Հայաստանի ժողովուրդը, արգիլելով ամէն կարգի անլըրջութիւն ու մսխում:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԲԱԿԱՏԻՆԻ ՅԱՆՑԱՆՔԸ

«Մոսկովեան Լուրեր» շաբաթաթերթին Փետրուար 3-ի թիւին մէջ բաւական լայն տեղ տրուած է պալթեան հանրապետութիւններու մէջ վերջերս պատահած արիւնալի դէպքերուն. քաղաքական մեկնաբաններու, դէտերու բաւական մտահոգութիւն կը պատճառեն բախումները եւ յատկապէս անոնց վերջ տալու տրամադրութեան բացակայութիւնը կեդրոնին մօտ:

Շաբաթաթերթին մէկ խմբագիրը այս հարցին մասին հարցազրոյց մը կատարած է Խորհրդային Միութեան նախկին Ներքին նախարար Վատիմ Բակատինի հետ: Ան ամէն բանէ առաջ տեղեկութեան պակասին կը գանգատի. ճիշդ է որ պալթեան երեք հանրապետութիւններուն մէջ պատահածը նոյն բնոյթը ունի. վայրերը միայն տարբեր են: Հասարակաց գլխաւոր կէտը այն է որ տեղի ունեցածը գաղափարաբանութիւններու բախում մըն է եւ ոչ թէ ժողովուրդներու: Առաջին յանցաւորը խօսակիցը մտիկ ընելու, հասկնալու տրամադրութեան բացակայութիւնն է: Ասիկա ծնունդ կուտայ բռնի ուժով իշխանութիւնը փոխելու փորձի մը որ դատապարտուած է ձախողութեան:

Բակատին կ'ըսէ թէ ներկայի կնճիռը ծայր առած էր Սեպտեմբերին, երբ պատուիրակութիւն մը Ռիգա գնաց. հարց ծագած էր թէ Յատուկ առաքելութեան քաղաքազօրքի ջոկատները հանրապետութեան մէջ պէտք է վերստին կազմակերպե՞լ թէ լուծարքի ենթարկել: Իր բացակայութեան կ'որոշուի այդ ջոկատները Ներքին նախարարութեան զօրաբաժիններուն հրամանատարութեան ենթարկել:

Պատասխանելով «քաղաքազօրքը գլխաւոր զոհը չէ՞ հանրապետական ու դաշնակցային օրէնքներու հակասութեան ու բախումին» հարցումին նախկին նախարարը կ'ըսէ թէ Պալթեան երեք հանրապետութիւնները անջատումի որոշում տուին. ատիկա օրինաւոր քաղաքականութիւն է, հոգ չէ թէ ոչ լաւագոյն լուծումը: Հիմնականը անջատումի մեթոդներն են ու գործընթացը: Օրէնսդրական ընդհարում մը խնդրոյ առարկայ է. մէկ կողմ մը կայ հանրապետութեան Խորհրդարանը որ որպէս գերիշխան պետութեան մը Խորհրդարանը, իրաւունք ունի ամէն կարգի որոշումներ տալու, մինչեւ իսկ Միութենէն անջատուելու: Միւս կողմէ, տուեալ հանրապետութիւնը շարունակելով մաս կազմել Միութեան, իրաւունք չունի անոր Սահմանադրութեան հակասող որոշումներ տալու: Ճիշդ է որ կարգապահական ուժերը դաշնակցային եւ հանրապետական օրէնքներու մուրճին ու սալին միջեւ մնացած են: Իրաւագիտական անբնական այս վիճակին մէջ մարդկային իրաւունքները կրնան բռնաբարուիլ:

Բակատին գլխաւորաբար կը քննադատուի որ Էստոնիայի հետ պայմանագիր մը ստորագրած է եւ նման փաստաթուղթ պիտի պատրաստուէր նաեւ այլ հանրապետութիւններու հետ: Իսկ ինք կը զղջայ որ չէ կրցած լաւագոյնս ղեկավարել նման կարեւոր գործ մը: Չէ շարունակած շփումները, վստահելով Միութեան նոր դաշնագրին: Մինչդեռ կը կարծէ թէ եթէ աւարտէր ձեռնարկած աշխատանքը, Ներքին նախարարութիւնը կարեւոր մասնակցութիւն մը բերած պիտի ըլլար Միութեան նոր դաշնագրին:

Էստոնիայի հետ ստորագրուած համաձայնագիրը, Նախարարաց Խորհուրդի օրէնքը բռնաբարող արարք մը կը նկատէ ան, քանի որ այդ օրէնքին համաձայն Ներքին նախարարութիւնը հանրապետութիւններու Միութենէն կախում ունի եւ ոչ թէ միայն հանրապետութիւններէ: Սակայն, կը բացատրէ նաեւ թէ Սահմանադրութիւնը որեւէ հանրապետութիւն գերիշխան Պետութիւն մը կը նկատէ ու անոր իրաւունք կուտայ ճշդելու իր նախարարութիւններուն օրինավիճակը: Բակատինի ստորագրած համաձայնագիրը հիմնուած էր երկրին Խորհրդարանին որոշումներուն վրայ: Ան կը հաստատէ թէ մէկը պէտք է զիջում մը ընէր եւ ինք եղած է այդ մէկը: Հակառակ պարագային, իր կարծիքով ամբողջ ուժը պիտի վատնուէր վէճերու մէջ, որոշելու համար թէ ո՞վ է գերական: Ինք քննադատութիւնները չի հասկնար, քանի որ ոչ ոք իրենց գործած սխալը բացատրած է: Որպէս Ներքին նախարար, ան փորձած է փաստել ամէնուն թէ քաղաքազօրքը պէտք է իր պարտականութիւնը կատարէ, առանց կախում ունենալէ խորհրդարանական վէճերէ: Ապօրինի ոչ մէկ գործ տեսած է ինք. միայն ուզած է ճանչնալ իր խօսակիցը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՃԷՊՐԱՅԻԼ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՇԱՐՎԻԼԷՕ.–

Շարվիլէօյի Ս. Նշան Եկեղեցին կորսնցուց եկեղեցաշէն իր մեծ բարերարը յանձին Ճէպրայիլ Պահատուրեանի:

Հոգեւոր Հովիւը եւ Ազգային Միութեան վարչութիւնը այս մեծ կորուստին առթիւ իրենց ցաւը կը յայտնեն: Ողբացեալը համեստ, բարի եւ ազնիւ հաւատացեալ մըն էր եւ այսօր այլեւս յաւէտ կը հանգչի արդարներու քունով: Շարվիլէօյի Հոգեւոր Հովիւը, Ազգային Միութեան վարչութեան անդամները եւ տեղւոյն գաղութը այլեւս պիտի չվայելեն իր ներկայութիւնը Եկեղեցւոյ մէջ: Արդէն իր թաղման օրն ալ, Փետրուար 4-ին, գերեզմանատունը կատարուեցաւ նաեւ իր ողբացեալ կնոջ մահուան քառասունքի հոգեհանգստեան պաշտօնը, ի ներկայութեան հոծ բազմութեան մը եւ անշուշտ Շարվիլէօյի Ս. Նշան Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւին եւ Ազգային Միութեան վարչութեան լրիւ կազմին, որոնք ցաւակցութիւն յայտնեցին ողբացեալին զաւակներուն եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն: Մեծ կորուստ մըն է մեզի համար:

Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ՇԱՐՎԻԼԷՕՅԻ
ՍՈՒՐԲ ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԸ ԿԸ ՅԻՇԷ

ՄԱՐՍԷՅԼ.- («Յառաջ») .-

Յարգանքի եւ երախտագիտական զգացումներու արտայայտութիւն մըն է որ ունեցաւ Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկի Մատակարար մարմինը ոգեկոչելով յիշատակը Հիմնարկի երկու տիրական դէմքերու՝ Արշամ Պապայեանի մահուան չորրորդ տարելիցին եւ Փիէռ Պարպիզէի մահուան տարելիցին առթիւ, Յունուար 27-ին Սրբոց Թարգմանչաց Ս. Սահակ Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյն մէջ, հոգեհանգստեան յատուկ արարողութեամբ մը:

Արշամ Պապայեան եւ Փիէռ Պարպիզէ իրարու ծանօթացան եւ մօտեցան, բարեկամութիւն կնքեցին, գործակցեցան Արամ Խաչատուրեանի Հիմնարկի ընդմէջէն: Արշամ Պապայեան եղաւ նախաձեռնողը որպէս հիմնադիր նախագահ եւ Փիէռ Պարպիզէ եղաւ արուեստագէտը որպէս նախագահ գատակազմին: Երկու անձնաւորութիւններ որոնք իրենց շրջապատին եւ ասպարէզին մէջ ունեցան ազդեցութիւն եւ անուն մը ձգեցին իրենց իրագործումներով: Փիէռ Պարպիզէ՝ տնօրէնը Մարսէյլի Ազգային Երաժշտանոցին իր դաշնակահարի մեծ տաղանդով, դաստիարակի յատկութիւններով հեղինակութիւն մը, անձնաւորութիւն մըն էր Մարսէյլի մէջ: Արշամ Պապայեան իր անսակարկ նուիրումով գաղութին, պատկառելի ներկայութիւն մըն էր: Երկուքն ալ անժամանակ մեկնեցան: Իրենց բացակայութիւնը կը շարունակէ զգալի ըլլալ:

Եկեղեցին ծայրէ ի ծայր լեցուն էր երկու ընտանիքներու անդամներով, Հիմնարկի հիմնադիր, բարերար անդամներով, օտար անձնաւորութիւններով երեսփոխաններ՝ մեթր Միշէլ Փըզէ եւ ժանին Էքոշառ, մեթր Մարսէլ Փաոլի՝ Հիմնարկի պատուոյ նախագահը եւ երկար տարիներ Մարսէյլ քաղաքի մշակութային հարցերու պատասխանատուն, եւ անշուշտ բարեկամներով Հայ եւ օտար: Օրուան հանդիսաւոր պատարագը մատոյց Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան: Երգեցողութիւնը կատարեց Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբը Խաչիկ Երլմազեանի ղեկավարութեամբ եւ իրենց բացառիկ մասնակցութիւնը բերին երգչուհի Լուսինէ Զաքարեան՝ մենակատար Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարի երգչախումբին եւ երգէոնահար՝ Պերճ Ժամկոչեան շարականները դարձնելով աւելի հոգեպարար եւ երկնամերձ: Հոգեհանգստեան արարողութենէն առաջ, ֆրանսերէնով Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան ոգեկոչեց յիշատակը Փիէռ Պարպիզէի եւ Արշամ Պապայեանի:

Ապա, Եկեղեցւոյ մերձակայ Քոնքորտ-Փրատօ պանդոկի սրահներուն մէջ բաժակի մը շուրջ ներկաները շարունակեցին լեցուիլ, հաղորդուիլ ու ապրիլ քաղցր յիշատակը երկու անձնաւորութիւններուն: Հակիրճ խօսքերով Պերճ Կարապետեան, Կարօ Յովսէփեան (հայերէնով) եւ մեթր Մարսէլ Փաոլի (ֆրանսերէնով) վերյիշեցին անոնց վաստակը, ծառայութիւնները եւ փայլուն իրագործումները ի սպաս հաւաքականութեան:

***

Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկի այս նախաձեռնութիւնը արդար հատուցում մըն է, արժանի ոգեկոչումն է որուն միացան նաեւ բարեկամներ չէշտելով վկայութիւնը իրենց հաւատարմութեան, սիրոյ եւ ակնածանքին: Նոյնատեն պէտք է ըլլայ կոչ մը շարունակելու համար սկսուած գործը, անշեղ եւ իր նպատակին ծառայող ձեռնարկներով:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՂԵՒՈՆԴԵԱՆՑ ՏՕՆԸ ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

Այս տարի անգամ մը եւս փառաշուք կերպով տօնուեցաւ «Ղեւոնդեանց» Քահանայից տօնը: Այս անգամ Սէն - Թ'էթիէնի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ նախագահութեամբ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի իր շուրջը ունենալով Զատիկ Վարդապետ Աւետիքեանը, Վրթանէս, Տէր Իսահակ եւ Ղեւոնդ Քահանայ հայրերը, իսկ Վալանսի եւ Տէսինի հոգեւոր հովիւները ներկայ չէին բանաւոր պատճառներով:

Քանի մը տարիներէ ի վեր Ղեւոնդեանց Քահանայից տօնը կը յիշատակուի Ռոն-Ալփ եւ շրջանի եկեղեցիներուն մէջ, այսպէս՝ երեք տարի առաջ հաւաքուած էինք Վալանս, անցեալ տարի Լիոն, իսկ այս տարի ալ Սէն - Թ'էթիէն:

Երկուշաբթի, երեկոյեան ժամը 19.30ին կոկիկ բազմութիւն մը հաւաքուած էր Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, ժողովուրդը կը հետեւէր երգեցողութեան «Մանկունքի Շարականի» ժամանակ Քահանայ հայրերը Սաղաւարտները դրին իրենց գլուխներուն եւ երգեցին միաձայնաբար «Արիացեալք սուրբ Շարական»ը:

Եկեղեցիին մէջ խօսք առաւ Զատիկ Վարդապետ Աւետիքեան ներկայացնելով հոգեւորականները, եւ օրուան խորհուրդին մասին քարոզեց Վրթանէս Ա. քահանայ Տէրտէրեանը:

Յաւարտ արարողութեան Սէն - Թ'էթիէնի վարչութիւնը ի պատիւ հոգեւորականներուն ճաշ մը սարքած էր, շատ ջերմ մթնոլորտի մէջ, մինչեւ ուշ ժամանակ տեւեց հանդիսութիւնը եւ ճաշը եւ բոլոր ներկաները ուրախ պահ մը անցուցին:

Հոգեւորական դասը յաջորդ օր Եպիսկոպոսին շուրջ հաւաքուելով գաղափարի փոխանակումներ ունեցան, Նորվան Եպիսկոպոս շնորհաւորեց քահանայից տօնը յաջողութիւն եւ ուժ մաղթելով, ըսաւ ան ամէն տարի արժանի ըլլանք տօնելու Ղեւոնդեանց տօնը եւ ժողովուրդը ալ աւելի զգայ այս տօնին իմաստը եւ խորհուրդը երբ այդ հոգեւորականները զոհուեցան: Երեկոյեան բաժնուեցան բոլորն ալ եւ գացին իրենց հօտին գլուխը:

ԻՍԱՀԱԿ ՔԱՀԱՆԱՅ ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ՊԱՐԱՃԱՆՈՎԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ԿԻՐՈՎԱԿԱՆ

Երկրաշարժի հետեւանքով աւելի քան երկու տարի փակ մնալէ յետոյ, Կիրովականի կերպարուեստի թանգարանին սրահներուն մէջ բացուած է առաջին ցուցահանդէսը: Արուեստասէրներուն ներկայացուած են հանճարեղ Սերգէյ Պարաճանովի ստեղծագործութիւնները՝ խըճանկարներ, քոլաժներ, դծագրութիւններ, որոնք դիտողը կը հմայեն իրենց ինքնատպութեամբ, խոր փիլիսոփայութեամբ ու անսահման պարզութեամբ:

***

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՆՈՒԷՐԸ

Պաւարիոյ Կարմիր Խաչի կողմէ Հայաստան առաքուած է 90 թոն սննդեղէն ու դեղօրայք, որոնք կը բաշխուին Հայաստանի Կարմիր Խաչի միջոցով՝ գերմանացի պաշտօնակիցներու մասնակցութեամբ եւ գլխաւորաբար կը յատկացուին մանկատուներուն եւ գիշերօթիկ դպրոցներուն:

ՆՈՐ ԹԱՏԵՐԱԽԱՂ

«Գրիգոր Տէր-Գրիգորեան» երգիծանքի թատրոնը հանդիսատեսին ներկայացուցած է ամերիկահայ ժամանակակից թատերագիր Սիմոն Էքմէքճեանի «Ամերիկահայ փեսացուն» կատակերգութիւնը՝ Կարպիս Ֆեսճեանի բեմադրութեամբ:

***

ԿՈՂՈՊՈՒՏ

Երեւանի ժամանակակից արուեստի թանգարանէն յափշտակուած են եօթը կտաւ, որոնց շարքին՝ Ռոպէր Էլիբէկեանի երկու գեղանկարչական աշխատանքներ:

ԱՌՆՕ ԲԱԲԱՋԱՆԵԱՆ 70

Երգահան Առնօ Բաբաջանեանի ծննդեան 70ամեակը լայնօրէն կը նշուի Հայաստանի մէջ: Յոբելեարին նուիրուած համերգներ, երեկոյթներ, զանազան այլ ձեռնարկներ տեղի կ'ունենան Երեւանի մշակոյթի կեդրոններու մէջ: Հեռատեսիլը յայտարարած է Ա. Բաբաջանեանի շաբաթ:

***

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔ

Միացեալ — Նահանգներու մէջ անգլերէն լոյս տեսած է պատմաբան Արգամ Այվազեանի «Նախիջեւանի պատմական յուշարձանները» աշխատութիւնը:

Պատկերազարդ այս գիրքը հրատարակած է Տիթրոյթի Համալսարանը: Ծախքերը հոգացած է Հ. Բ. Ը. Միութեան «Ալեք Մանուկեան» հիմնադրամը, իսկ թարգմանութիւնը կատարած է ամերիկահայ լեզուաբան Գրիգոր Մագսուտեան:

Ա. Այվազեան Երեւանի մէջ լոյս ընծայած է նաեւ «Ագուլիս», «Ջուղա» (հայերէն, անգլերէն եւ ռուսերէն), «Նախիջեւանի կոթողային յուշարձաններն ու պատկերաքանդակները» աշխատութիւնները:

***

Հայաստանի վաւերագրական ֆիլմերու «Հայք» արհեստանոցը ձեռնարկած է վաւերագրական շարժանկարի մը նկարահանումին: Ժապաւէնը նուիրուած է Քալիֆորնիոյ նախկին նահանգապետ Ճորճ Տէօքմէճեանի:

***

ՄԻՆԱՍԻ ՈՐՄՆԱՆԿԱՐԻՆ ՆՈՐ ԿԵԱՆՔԸ

Կումայրիի Դրամատիկական Թատրոնի սրահին մէջ զետեղուած է հայ կերպարուեստի արժէքաւոր գործերէն մին՝ Մինաս Աւետիսեանի որմնանկարը:

Գործատան մը ճաշարանին մէջ ստեղծուած որմնանկարը, որ ժամանակի ընթացքին վնասուած էր խոնաւութենէ, երկրաշարժէն ետք ոչնչացման եզրին էր: Այդ ստեղծագործութեան փրկութեան ձեռնարկեց յուշարձաններու պահպանման ու օգտագործման գլխաւոր վարչութիւնը, որուն հրաւէրով ժամանած պալթեան մասնագէտները շուրջ 45 մեթր մակերեսով որմնանկարը մաս առ մաս հեռացուցած են պատէն, ամրացուցած են շրջանակներու վրայ եւ հաւաքած են թատրոնին սրահին մէջ:

Հրամայական պահանջ է փրկել Մինասի միւս գործերը, որոնք կը գտնուին Ախուրեանի շրջանի Ազատան եւ Վահրամաբերդ գիւղերու ակումբներուն մէջ:

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
Թ Է Ո Դ Ի Կ

ՀԱԶՐՕ ԵՒ ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

Սղվանի գայմագամութեան ենթակայ Քոռնգան գաւառակի «նահիէ»ն է Հազրօ՝ 600 տուն խլամ, 10 տուն քրիստոնեայ եւ 230 տուն Հայ բնակչութեամբ: 10 վայրկեան հեռու է Այն Բղըրդի «Ս. Թովմաս» մենաստանը: Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Կարապետ Քահանայ Շահինեան. - Ծընած 1865-ին եւ ձեռնադրուած 1900-ին, Տ. Յովհաննէսի որդի: Նահատակ:

Յակոբ Քահանայ Տէր - Գրիգորեան. - Ծնած 1870-ին եւ ձեռնադրուած 1900-ին: Նահատակ:

Յակոբ Քահանայ Տէր - Աւետիսեան. - Ծնած 1869-ին եւ ձեռնադրուած 1901-ին: Նահատակ:

Գէորգ Քահանայ Տէր - Դաւիթեան. - Ծնած 1871-ին եւ ձեռնադրուած 1901-ին: Այրիացեալ: Նահատակ:

Հազրոյի հայաբնակ գիւղերն էին

1 - 7. - Քըֆըրճըն՝ 22 տուն Հայ եւ 8 խլամ: Խընճիգան՝ 11 տուն Հայ եւ 7 խլամ: Թըրճիլ կամ Թերճիլ՝ որուն մերձ է «Ս. Թովմաս Առաքեալ» վանքը, 11 տուն Հայ եւ վեց խլամ, Ռասըլ Այն՝ 10 տուն Հայ եւ 30 խլամ: Գիճան՝ 18 տուն Հայ եւ չորս խլամ: Այն Ըպըրգ՝ 1 տուն: Պաշնըգ կամ Բաշնեղ՝ 64 տուն Հայ, 18 քրիստոնեայ եւ վեց խլամ, Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Սարգիս Քահանայ Թովմասեան. - Ծնած 1862-ին եւ ձեռնադրուած 1893-ին: Նահատակ:

Գուրգէն Քահանայ Սարգիսեան.- Ծընած 1866-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Սայիտ, 1911 Ապրիլ 24-ին ձեռնադրուած Զաւէն Եպիսկոպոս Տէր - Եղիայեանէ: Նահատակ:

8 - 14. - Տերսըլ՝ 28 տուն Հայ եւ վեց խլամ, Եկեղեցին Ս. Գէորգ: Մըլուկ Սարայ՝ 11 տուն Հայ եւ 10 խլամ: Գազուխան՝ 8 տուն Հայ եւ 17 խլամ: Մէյֆուն՝ 7 տուն Հայ եւ 22 տուն խլամ: Հայտաբագան՝ 26 տուն Հայ եւ վեց խլամ, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին: Գասըմի՝ 3 տուն Հայ եւ 15 խլամ: Մարան՝ 68 տուն զուտ հայաբնակ. ծխատէրն էր

Յակոբ Քահանայ, որ կը հովուէր նաեւ մերձակայ գիւղերու ժողովուրդը: Նահատակ:

15. - Ագրակ (համանուն գիւղեր Ակլիգիէ, Քղի, Մուշ եւայլն ալ կան) 32 տուն՝ զուտ հայաբնակ: Ծխատէրն էր

Սարգիս Քահանայ, որ կը հովուէր մերձակայքն ալ: Նահատակ:

16 - 17. - Կուլէմիրան՝ 18 տուն զուտ հայաբնակ: Շէյխ Տավուտան՝ մէկ տուն Հայ եւ 11 քրիստոնեայ:

ՊԸՇԵՐԻԿ ԵՒ ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

Տիգրանակերտի «գազա»ներէն մին՝ որուն կեդրոնն է Էլմէտիա, 10 տուն Հայ բնակչութեամբ: Շրջակայ հայաբնակ գիւղերն են - ամբողջովին բնաջինջ՝ Հալիս Սապրիի հարստահարութեամբ.-

1. - Ֆօճան՝ 50 տուն զուտ հայաբնակ, Եկեղեցին Ս. Մարկոս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Յարութիւն Քահանայ Կարապետեան. - Ծնած 1874-ին եւ ձեռնադրուած 1899-ին, առաջնորդական փոխանորդ Պըշերիկի: Նահատակ:

2. - Տավուտի՝ 50 տուն զուտ հայաբընակ, Եկեղեցին Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մեսրոպ Քահանայ Պօյաճեան. - Ծնած 1879-ին Հազրօ, աշխարհական անուամբ Կիրակոս, 1912 Օգոստոս 12-ին ձեռնադրըւած Զաւէն Եպիսկոպոս Տէր - Եղիայեանէ: Նահատակ,

3 - 8. - Կունտըֆ՝ հինգ տուն Հայ եւ չորս տուն խլամ: Տէրֆէ Ամօ՝ հինգ տուն Հայ եւ 7 խլամ: Հլէլի՝ 23 տուն Հայ եւ 20 խլամ: Թըլմէրճ՝ հինգ տուն Հայ, 16 քրիստոնեայ եւ 10 խլամ: Հըլգամի՝ 20 տուն Հայ եւ 20 քրիստոնեայ: Գէրըգ՝ 45 տուն զուտ հայաբնակ, Եկեղեցին Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Աւագ Քահանայ Յակոբեան. - Ծնած 1857-ին եւ ձեռնադրուած 1885-ին: Նահատակ:

9. - Կրէսիրան՝ 70 տուն Հայ, 8 քրիստոնեայ եւ 37 խլամ, Եկեղեցին Սուրբ Սարգիս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Փիլիպպոս Քահանայ Տէր - Յովհաննէսեան. - Ծնած 1867-ին եւ ձեռնադրուած 1892-ին: Նահատակ:

(Շար. 183)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Լեւոն եւ Ժան Օզանեան եղբայրները

կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Փետր. 17, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՀԱՄԵՍՏՈՒՀԻ ՕԶԱՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Զօպանեան)

մահուան քառասունքին, իրենց հօր՝
ՄԻՍԱՔ ՕԶԱՆԵԱՆԻ
ինչպէս՝ ՄԱՔՐՈՒՀԻ եւ ԵՐՈՒԱՆԴ ՕԶԱՆԵԱՆԻ յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

MESSE - ANNIVERSAIRE

Pour la sortie de deuil (*karassounk*) de

HAMESDOUHI OZANIAN

décédée en son domicile le 8 Janvier 1991, une messe-anniversaire sera célébrée le Dimanche 17 Février en l'Eglise arménienne St. Jean-Baptiste, 15, rue Jean-Goujon, Paris 8e.

Nous prierons également pour
MISSAK OZANIAN
son époux (*décédé en 1947*)
ainsi que
YERVANT et MAKROUHI OZANIAN
et tous les *Ozanian* disparus.

Que tous ceux qui gardent leur souvenir nous réjoignent dans la prière à leur intention.

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Հինգշաբթի, Փետրուար 14-ին տօն է Տեառնընդառաջի, *այս առթիւ առաւօտեան ժամը 10-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի: Խորանին վարագոյրը բաց:*

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Չորեքշաբթի, Փետրուար 13, Գ. Օր Մեծի Պահոց

Այսօր, ժամը 16.30-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ երեկոյեան ժամերգութիւն կը կատարուի, որու ընթացքին Տեառնընդառաջի *նախատօնակ, Անդաստան եւ Մոմավառութիւն տեղի կ'ունենան: Նախատօնակի ժամանակ՝ Խորանին Վարագոյրը կը բացուի:*

ԾԱՆՕԹ. -

Տարուան առաջին Անդաստանն է այս որ կը կատարուի: Տարուան վերջին Անդաստանը տեղի կ'ունենայ հանդիսաւորութեամբ՝ Խաչվերացի երեկոյեան՝ Սեպտեմբեր 15-ին:

***

Հինգշաբթի, Փետրուար 14, Տեառնընդառաջ է: Տօն Քառասնօրեայ Գալստեանն Քրիստոսի ի Տաճարն

Ժամը 10-ին,, Պատարագ կը մատուցուի Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ՝ բացուած Խորանով: Պատարագի «Տէր Ողորմեա»ի ժամանակ՝ Խորանը կրկին կը փակուի:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՔԼԵՐՄՈՆ - ՖԵՐԱՆ. - Տիկին Սոնիա Սոնելի իր ծնողքին՝ Ջաֆար Ջաֆարեանի *եւ* Մարի Ջաֆարեանի (*մեռած Մոնրէալ*) *յիշատակին* 500 *ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

CAUSERIE - DEBAT

L'ARMENIE
FACE A LA PSYCHOLOGIE
présenté par le *Dr. ARA TCHALIKIAN*

avec la participation du
Dr. Hovannès Hovanessian

le Vendredi 15 Février à 21 heures

Salle de l'Eglise Arménienne
6, rue Père Komitas — CHAVILLE

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՄԷՋ
ԲՈԼՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Մեծ Պահոց *ամբողջ շրջանին, փարիզեան շրջանի մեր եկեղեցիներուն մէջ, Ուրբաթ իրիկունները ժամը 7-ին,* Հըսկումի՝ խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ *կը կատարուին եւ կը տրուի քարոզ՝ ըստ հետեւեալին.-*

- Ուրբաթ, Փետրուար 15-ին, *Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ.*

- Ուրբաթ, Փետրուար 22-ին, *Առնուվիլ-լէ-Կոնէսի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ.*

- Ուրբաթ, Մարտ 1-ին *Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ.*

- Ուրբաթ, Մարտ 8-ին, *Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ:*

AVARAÏR (451)

Une bataille pour l'identité arménienne

DEBAT PUBLIC

avec
KAREN YUZBASHIAN
Maître de Recherches
à l'Institut d'Etudes Orientales
de Leningrad
Député au Parlement Arménien

le Jeudi 14 Février à 20 h 30

à la Maison des Etudiants Arméniens
57, bld. Jourdan, 75014 Paris

(Շար. Ա. էջէն) .

նին, Վալանսի Հ. Մ.-ը չէ յաջողած, երկու ժամուան պայքարի մը ընթացքին, իր առաւելութիւնը պարտադրել տեղական խումբին վրայ, համեմատաբար փոքր խումբ մը՝ որ, ախոյենական գծով, կը պայքարի միայն նահանգային մակարդակի վրայ, ան ալ միջակ որակով.

Վալանսի հետ մրցման արդիւնքը՝ 1 - 1: *Ցագթաակնը որոշուած է փէնալթիի կէտէն քաշուած յաջող ադատ հարուածներու տարբերութեամբ՝* 4 - 3, *ի նպաստ տեղական ախումբին:*

Ձախող ելոյթ մը, ուրեմն, Հ. Մ.-ին համար՝ որուն կը մնայ, այլեւս, ներկայ մրցաշրջանին, փայլիլ ախոյենական մրցումներու ընթացքին:

Այս շաբթու վերջը, Վալանս կը հիւրընկալէ Քանէի խումբը, եթէ կլիման թոյլատրէ: Երթ մրցման՝ 1 - 1 :

Ռոն - Ալփ շրջանին մէջ, անցեալ Կիրակի, բոլոր մրցումները յետաձգուեցան: Անորոշութիւն՝ յառաջիկայ Կիրակիին համար ալ:

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

- ԲԱԲԱԽԱՆԵԱՆ ԿԸ ՀԱՍՆԻ ԱԽԱՐՏԱԿԱՆԻՆ

Անցեալ շաբթու վերջը, Ֆրանսայի Գարգասոն քաղաքը ժամադրավայրն էր աշխարհի ուժեղագոյն ըմբիշներու մէկ մասին: Հոն էին՝ մասնակցելու համար Ֆրանսայի բաց ախոյենութեանց: Խորհրդային Միութիւնն ալ ղրկած էր բազմանդամ խումբ մը. շահած է քանի մը ախոյնութիւններ.

Մէկ Հայ մը միայն հասած է աւարտականին՝ ադատ ոճի ըմբիշ Բաբախանեան (57 *քիլօկրամ*), *պարտուած է հարաւային քորէացի Ման Քիյէ: Ազատ ոճով, Քոբէացիները առաջին հանդիսացած են, իսկ դասական ոճով՝ Ֆրանսացիները:*

Բաբախանեան նորեկ մըն է միջազգային մակարդակի վրայ: Անցեալ տարի դոտեմարտած էր Նիսի մէջ ալ եւ յաղթած:

Վ. Մ.

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆր. Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի մասնաճիւղը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Արթիւր Պահատուրեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Սերժ Պահատուրեան եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ժաք եւ Ֆլորին Տէյիրմէնճեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Պահատուրեանի եւ զաւկին, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Յարութիւնեանի, Տէր եւ Տիկին Ազատ Պահատուրեանի եւ զաւակներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց հօր, մեծ - հօր եւ ազգականին՝ Ճէպրայիլ Պահատուրեանի *մահուան առթիւ եւ իր յիշատակին* 1000 *ֆրանք կը նուիրէ Մարսէյլի Համազգայինի դպրոցին:*

***

Կապոյտ Խաչի Սէն - Մօրիսի մասնաճիւղը կը փութայ յայտնել իր խորին ցաւակցութիւնները. - Տէր եւ Տիկին Արթիւր Պահատուրեանի, Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեանի, Տէր եւ Տիկին Սերժ Պահատուրեանի, Տէր եւ Տիկին Ժաք եւ Ֆլորին Տէյիրմէնճեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց հօր, մեծ - հօր, եւ ազգականին՝ Ճէպրայիլ Պահատուրեանի *մահուան առթիւ:*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները ի նպաստ իր դպրոցին, Մանուկներու Օրուան առթիւ:

Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Կ. Սապունճեան, Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Իւլէյեան, Քաղէկօլեան, Տէր եւ Տիկին Ժօզէֆ Թաշճեան 200-*ական Ֆր., Պալտասար Բալոյեան, Բօյատեան, Սաթէնիկ, Տիկին Մահիկեան, Զէքեան, Տօլմաճեան, Յովակիմեան, Տիկին Տանիէլ Սապունճեան, Արթիւր Պասմաճեան, Տիկին Սառա Ասոյեան, Տէր եւ Տիկին Երամեան, Տիկին Այթուն Նաճարեան, Տիկին Վարդուհի Եօքսիւզեան, Տիկին Վարդանոյշ Արզումանեան, Ոմն, Պր. Պաաքեան, Քորտիէ Տընի, Տէր եւ Տիկին Եամանճեան* 100-*ական Ֆր., եւ Տիկին Անժէլ Սուքիասեան* 200 *Ֆր.* Քրիստափոր Ուզունեանի *մահուան առթիւ:*

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Ազգատանուն Ընկերակցութեան տարեկան դաշտահանդէսը՝
Կիրակի, Յունիս 2-ին:

SALON INTERNATIONAL DU LIVRE — PARIS

Կը մասնակցին աւելի քան 27 երկիրներ:

ՅԱԿՈԲ ՊՕՂՈՍԵԱՆ
կը ներկայացնէ

«ՀԱՅ ԳԻՐՔՆ ՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԸ»

Փետրուար 14 – 17
Porte de Versailles — Hall 2/2
Stand Z-18

Ներկայ կ'ըլլան հեղինակներ եւ կը ձօնագրեն իրենց գիրքերը:

Փետրուար 14-էն 17
ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ
բաց է ամէն օր
ժամը 10–19
Ուրբաթ, Փետր. 15 մինչեւ ժամը 23

ԿՈՉ

ԳԹՈՒԹԻՒՆԸ

բարեսիրական այն կազմակերպութիւնն է որ առողջապահական օժանդակութեան համապարփակ ցանցով մը գեղօրայքի, բժշկական եւ այլ բազմատեսակ ԱՆՎՃԱՐ օգնութիւն կը կատարէ ամէն կարիքաւորի սկսեալ աղէտի գօտիէն:

ԳԹՈՒԹԻՒՆ-ը Հայաստանի այն կազմակերպութիւնն է որուն հսկայական գործին կրնաք ձեր մասնակցութիւնը բերել ուղղակի, պարզապէս ձեր չէքերը ղրկելով դրամատնային հետեւեալ հաշիւին՝

GTOUTIOUN
Union des Banques Suisses
N° 298 845 00 G
B. P. 811 — 1211 GENEVE

LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise une

EXPOSITION

"Tapis et textiles arméniens"

au Palais de la Bourse de Marseille — La Canebière

du 14 Février au 11 Mars

en collaboration avec
le *CONSEIL REGIONAL PROVENCE ALPES COTE-D'AZUR*
sous le haut patronage du Ministère de la Culture

ouvert tous les jours de 10h à 18h. (Entrée gratuite)

Inauguration le Vendredi 15 Février à 18 heures 30
au Palais de la Bourse de Marseille

le Samedi 16 Février à la M.A.J.C. — 12-14, rue Saint-Bazile
de 9h30 à 17h30

Colloque - Conférence - Débat

sous la présidence de M. Arthur GREGORIAN (U.S.A.)

avec la participation de : *P. Donabedian, H. Kévorkian, D. Kouyoumdjian* (U.S.A.), *B. Achdjian, M. Tchaloyan, M. J. Baumelle, B. Girault, H. Avakian* (Suisse), *E. Bedoukian* (Canada), *J.-P. Mahé*

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 14

JEUDI
14 FÉVRIER
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.473 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.473

ԾՈՑ

ԻՐԱՔ ՊԱՏՐԱՍՏ Է ԳՈՐԾԱԿՑԵԼՈՒ ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՈՒՐԻՇՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Առաջին անգամն է, պատերազմէն ի վեր, որ Սատտամ Հիւսէյն տրամադրութիւն ցոյց կու տայ գործակցելու Խորհ. Միութեան, նաեւ ուրիշ երկիրներու հետ լուծում մը գտնելու նպատակով: Այս մասին խօսած է Խորհ. Միութեան բանագնաց՝ Պրիմակովի հետ: Շեշտած է թէ պատրաստ է ընդլայնելու իր գործակցութիւնը Խորհ. Միութեան եւ ուրիշ երկիրներու «պատուաբեր, արդար, քաղաքական եւ հաշտարար լուծումի մը յանգելու համար շրջանի գլխաւոր հարցերուն, ներառեալ Ծոցի կացութիւնը»: Ուաշինկթըն եւ Միացեալ – Ազգերը թերահաւատ կը մնան, նկատելով թէ խօսք չկայ Քուէյթէն քաշուելու մասին, բայց Սատտամ Հիւսէյն չէ մոռցած պաղեստինեան հարցը:

Ուաշինկթըն շատ գոհ չէ խորհրդային այս նախաձեռնութենէն, կը վախնայ որ Մոսկուա առանձին գործէ եւ դադրի զինակցութեան հաւատարիմ ընկերն ըլլալէ: Ռոլան Տիւմա, որ Մոսկուա էր կը վստահեցնէ թէ Խորհ. Միութեան դիրքը «երկդիմի չէ, այլ՝ բազմադէմ», այնպէս որ մտահոգուելու պատճառ չկայ: Արտաքին նոր նախարարը՝ Բեսմերտնիխ պաշտօնապէս ալ տուած է որ խորհրդային զինուորական մասնագէտ չկայ Պաղտատ: Աւելիս նաեւ այն պատճառով, որ «ռուսերէն ձայնասփիւռ – հրահանգներ» լսուած էին (Լիպերասիոն տուեալը): Կրեմլին կը պնդէ որ դեսպանատան դիւանագէտները կան, բայց՝ ոչ մէկ ռազմական խորհրդատու:

X Ժոքս Ուաշինկթընէն վերադարձաւ եւ Ռոքարի հետ Ռիատ պիտի մեկնի: Ֆրանսայի պատերազմական նախարարը կը շեշտէ որ ներկայի բուռն ռմբակոծումները դէմ չեն Միացեալ – Ազգերու բանաձեւէն ճշդած իրաւասութեանց, ինչպէս կ'առարկուի, քանի որ նպատակն է արագացնել պատերազմի վերջաւորութիւնը: Աւելցուցած է թէ չի գիտեր որ «ֆրանսական ռմբակոծումները բնակչութեան մէջ զոհ պատճառա՞ծ են»: Ամերիկացիները գիտեն որ շատ զոհ կայ: Արդարութեան նախկին նախարարը՝ Քլարք, որ նոր վերադարձեր է Իրաքէն 6-էն 7000 կը նկատէ: Ֆրանսայի մարդասիրական գործունէութեան ենթանախարարն ալ՝ Պերնար Քուշնէր, երբ հարց կը տրուի իրեն թէ ի՞նչ կը զգայ հեռատեսիլէն ցոյց տուած վիրաւոր մանուկներու պատկերներէն, կը պատասխանէ.– «Նախ մեծ վիշտ կը զգամ: Վիրաւոր մանուկներ տեսած եմ բոլոր պատերազմներուն մէջ: Գիտեմ նաեւ թէ քարոզչութեան նկարներ են մեր գութը շարժելու համար: Իրաքցիներու կողմէ քիւրտ կազէ մանուկներու նկարներ ցոյց չտրուեցան: Կը խորհիմ որ քաղաքացի շատ զոհ չկայ, նոյնիսկ եթէ անշուշտ չափազանց կայ» (հոս՝ ենթանախարարը նրբութիւն մը կը դնէ, որ անթարգմանելի է beaucoup-ի եւ trop-ի միջեւ):

X Կասկած չկայ որ Իրաքի կորուստները մեծ են, բայց, Ամերիկա ալ ստիպուած է ընդունիլ, որ պատերազմէն 28 օր ետք, Իրաքի մարտակարգը չէ փլած եւ ռազմական պաշտպանողական ուժն ալ մեծ կը մնայ (թերեւս նաեւ այն պատճառով, որ ցարդ չէ գործածուած): Իրաքցի դիւանագէտ մը կ'ըսէ.– «Անկեղծ ըլլանք, եթէ Ամերիկացիներուն նպատակը Իրաքը կործանել էր, հասած են այդ նպատակին: Դժբախտաբար, ճակատամարտին յայտարարուած նպատակը՝ Քու-

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Զօրեքչաբթի առաւօտ նոր մանրամասնութիւններ չկային Խնածախի դէպքին վերաբերեալ, որ քրէական բնոյթ ունենալ կը թուի:

X Գերագոյն Խորհուրդը բաւական միձայնութիւններէ ետք, քուէարկած է այն օրինագիծը որ կ'արգիլէ կուսակցականներու պետական մարմիններու մէջ աշխատիլ (մաքս, ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ եւլն. եւլն.):

էյթը ազատագրել էր, ուրեմն ամէնէն դժուարը դեռ իրենց առջեւ է: Ցարդ իրենց պատերազմը ըրին, մերը՝ դեռ չէ սկսած»: Այս նոյն դիւանագէտին համար (որու խօսքերուն կ'արձագանգէ Լիպերասիոն, Փետր. 13), ամօթ չէ, որ Իրաք կորսնցնէ պատերազմը 29 զինակից պետութեանց դէմ, համախմբուած աշխարհի առաջին ուժին շուրջ, ճակատամարտէն ամիս մը ետք: Միշտ այս Իրաքցին է որ շեշտէ ետք թէ «այլեւս կորսնցնելիք բան չունինք, եթէ ոչ մեր ազատութիւնն ու անկախութիւնը, կ'ըսէ.– Եթէ Ամերիկա յաղթել կ'ուզէ, չի բաւեր մեզ կործանել, պէտք է երկիրն ու իր բնակիչները առնէ, պէտք է Պաղտատը գրաւէ»: Պատերազմէն առաջ արդէն, Սատտամ Հիւսէյն, օր մը յայտարարած էր. «Ճ. Պուշ կրնայ որոշել պատերազմը սկսիլ, սակայն պիտի չունենայ որոշելու թէ ե՞րբ կը վերջանայ»: Մարք Քրալեց մեկնաբանելով Իրաքցիներու այս խորհրդածութիւնները, կ'ըսէ թէ այդ գրաւն է, զոր այսօր Իրաք կ'ուզէ ստուգել ամբողջական պատերազմի մղելով զինակցութիւնը ու կ'եզրակացնէ թէ այս պատերազմը այլեւս շատ կապ չունի «յանուն Իրաւունքի Միացեալ – Ազգերու ոստիկանական գործողութեան հետ», ինչպէս դեռ կը կոչուի...:

X Թուրքիոյ արտաքին նախարարը՝ Ա. Ալփթեմիչին պաշտօնական այցելութիւն մը կատարած է Դամասկոս, ապահովութիւն տալու համար Սուրիոյ, որ Թուրքիա «աչք չունի» Իրաքի հողամասին վրայ: Պետական նախարար՝ Քամրան Ինան ալ Ֆրանսա կու գայ (Փետր. 14–16) «աշխատանքի» այցելութիւն մը կատարելու համար: Այդ առթիւ պիտի խօսուի նաեւ Թուրքիոյ յարաբերութիւններուն մասին Հասարակաց Շուկային հետ:

ՀԱՅԵՐ ԿԸ ԳԱՂԹԵՆ

Պոլսոյ թերթերէն կ'իմանանք որ Սիլոփիէն (Իրաքի սահման) Պոլիս կը գաղթեն հայ ընտանիքներ:: Կիւնէշ նկար մըն ալ հրատարակեր է, յայտնելով թէ անոնք ապաստան գտած են Կէտիկփաշայի Հայոց (աւետարանական, կը ճշդէ Մարմարա) եկեղեցին: Անոնք 15 օր առաջ եկած են (38 հոգի): Իրենց գիւղը հիւսուածեղէնի գործով կը զբաղէին, հիմա որեւէ բան ընելու պատրաստ են եւ կը վերադառնան իրենց գիւղը, երբ պատերազմը վերջանայ: Վախցած են իրաքեան յարձակումէ եւ քիմիական զէնքերէ:

X Իրանի փոխ-նախագահը՝ Հասան Հապիպի դատապարտած է «Իրաքի ժողովուրդին ցեղասպանութիւնը գործուած Միացեալ – Նահանգներու ղեկավարած զինակցութեան կողմէ»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԵՐՈՒԻ մէջ հնդկախտը կը տարածուի: 11 հազար պարագայ երեւան հանուած է եւ ցարդ 77 մեռեալ կայ:

ՎԻԷՆՆԱՅԻ մէջ սպաննուած քիւրտ պարագլուխ՝ Ղասըմլուի այրին կ'ամբաստանէ Աւստրիոյ իշխանութիւնները, որոնք թոյլ տուած են որ մարդասպանները փախուստ տան: Վնասուց հատուցում կը պահանջէ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ 10-ՐԴ ՍՊԱՐՏԱԿԻԱԴԱՅԻՆ

Մոսկուայի մարզական վարիչները – աւելի ճիշդ՝ «կեդրոն»ի վարիչները – խրթին պարտականութեան մը առջեւ կը գտնուին այս տարի՝ պահել ներկայ Սպարտակիադային ալ իր աւանդական համամիութենական տարազը:

Սպարտակիադան հսկայ մարզատօն մըն է. շարք մը մրցահանդէսներ՝ զանազան մարզաձեւերու: Կը կազմակերպուի համաշխարհային Ողիմպիականէն տարի մը առաջ: Կը ծառայէ ժողովուրդին մէջ մարզական խաղերու տարածումին, կը ծառայէ մանաւանդ յայտնաբերելու այն մարզիկները՝ որոնք կարողութիւն ունին մտնելու Ողիմպիականի Խորհրդային կազմին մէջ:

Սպարտակիադային կը մասնակցին Միութեան 15 հանրապետութիւններուն եւ, առաւել, զատ – զատ, Մոսկուայի եւ Լենինկրադի ներկայացուցչական խումբերը, այդ տարածքներուն վրայ բնակող ուժեղագոյն մարզիկներով, ինչ ազգութեան ալ պատկանին անոնք:

Պէտք է գրել՝ կը մասնակցէին, ժամանակները փոխուած են: Բոլոր հանրապետութիւններն ալ, հետզհետէ աճող, կեդրոնախոյս տրամադրութիւններու մէջ կը գտնուին: Բնականաբար, անոնց մարզական կազմակերպութիւններն ալ զուրկ չեն ձգտումներէ՝ դէպի անկախութիւն: Կ'ուզեն քակել իրենց կապերը Մոսկուայի հետ:

Այսուհանդերձ, իւրաքանչիւր հանրապետութեան լաւագոյն մարզիկներուն համար, խաչ քաշել Սպարտակիադայի վրայ, ըսել կ'ըլլայ խաչ քաշել նաեւ Պարսելոնայի Ողիմպիականին վրայ, իրաւունք չունենալ մասնակցելու 1992-ի համաշխարհային մարզատօնին: Արդարեւ, տրամաբանական չըլլար ենթադրել որ՝ Ողիմպիականի միջազգային Կոմիտէն հրաւիրէ անմիջապէս իրենք զիրենք անկախ հռչակած հանրապետութիւնները, եթէ անոնք չեն ճանչցուած իբր այդ, պաշտօնապէս, միջազգային մակարդակի վրայ:

Սպարտակիադայի մասնակցութիւնը, անհրաժեշտ նկատուած է Հայաստանի վարիչներուն կողմէ եւ ամիսներէ ի վեր արդէն մեր մարզիկները կը պատրաստուին այդ ուղղութեամբ: Փորձերը տեղի կ'ունենան, մասնաւորապէս, Ծաղկաձորի մարզական համալիրին մէջ՝ որ ծովու մակերեսէն շուրջ 2000 մեթր բարձր է, Խորհրդային Միութեան մէջ, մարզական մրցահանդէսներու պատրաստութեան համար մասնաւորապէս սարքաւորուած կեդրոն մըն է:

Այս տարուան Սպարտակիադան 10-րդն է Խորհրդային Միութեան մարզական պատմութեան մէջ: Իր յայտագիրը կը պարփակէ միջազգային Ողիմպիականին ընթացքին տեղի ունենալիք բոլոր մարզաձեւերը: Պիտի տեւէ մինչեւ աշուն, զանազան քաղաքներու մէջ: Երբ ամէն ինչ վերջանայ, կը հրատարակուի միջ - հանրապետական դասաւորում մը կէտերու դրութեամբ: Միաւորներու գումարով: Հայաստանի հաշւոյն, առաջին միաւորը բերած է ծանր քաշային Էլմիրա Աւետիսեան՝ որ ժիւտոյի մրցաձեւին մէջ կը պայքարի:

Սպարտակիադան իր մեկնարկը առած է այդ մարզաձեւով: Մրցումները սկսած են Մինսքի մէջ: Հոն հաւաքուած են Խորհրդային Միութեան լաւագոյն ժիւտոքաները, մանչ եւ աղջիկ, ի խնդիր ախոյեանի տիտղոսներուն: Պալթեան հանրապետութիւններէն, սակայն, ներկայ եղած են միայն Էստոնացիները:

Այս մեկնարկով, կը հաստատուի որ Սպարտակիադան՝ որուն կազմակերպութիւնը պահ մը տարակուսելի էր, տեղի պիտի ունենայ եւ շարունակուի, արդէն հրապարակուած յայտագիրով, ժամանակացոյցով, եթէ, անշուշտ, չպատահին, յառաջիկայ ամիսներու ընթացքին, մինչեւ հիմա եղածներէն աւելի ծանրակշիռ դէպքեր, խորհրդային տարածքին վրայ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՓԵՏՐՈՒԱՐ 8 / 12)

ՊԱՔՈՒԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆՆ ԱԼ ԿԸ ԼՈՒԾԷ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆ ՇՐՋԱՆԸ

Աւարտած է Պաքու տեղի ունեցած Ազրպէյճանի Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանը: Խորհրդարանին աշխատանքով յատկապէս հետաքրքրուած էին Արցախցիները. կը փոխուի՞ արդեօք ազրպէյճանցի երեսփոխաններու վերաբերմունքը Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզին նկատմամբ, յատակ ու շինիչ քայլեր կ'առնուի՞ն արդեօք շրջանին մէջ ազգամիջեան յարաբերութիւնները բարելաւելու ուղղութեամբ:

Պարզ է որ Ազրպէյճանցիները ի գին ամէն ինչի կը ձգտին ազատիլ Արցախահայութենէն: Փետրուար 5-էն 9 տեւած նստաշրջանը կու գայ փաստելու որեւէ կասկած. Ազրպէյճանի Խորհրդարանը միահամուռ կերպով պաշտպանած է Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան որոշումը՝ Շահումեան (գիւղական) շրջանի լուծարքի վերաբերեալ:

***

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՑՈՅՑ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

«Փոսֆաքթում» լրատու գործակալութեան համաձայն, Փետրուար 8-էն 9-ի գիշերը Ստեփանակերտի մէջ խորհրդային բանակի շուրջ 150 զինուորականներ ցոյց մը ըրած են՝ «Մեզ տուն վերադարձուցէ՛ք» եւ «Կորչի՛ն Ազրպէյճանի յատուկ ջոկատները» կարգախօսներով:

Յատուկ ջոկատներու ազրպէյճանցի ոստիկանները զինուորական հրամանատարութեան շէնքին քով բռնած են ցուցարարները ու մահակներով եւ օդի մէջ կրակոցներով ըմբոստացած զինուորականները զօրանոց վերադարձուցած են:

***

ՀԱՐԿ Է ԲԱՆԱԼ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ԹԱՏՐՈՆԸ

Ստեփանակերտի «Վահրամ Փափազեան» հայկական պետական դրամատիկական թատրոնը կը շարունակէ փակ մնալ աւելի քան մէկ տարիէ յայտարարուած արտակարգ վիճակին պատճառաւ: Սակայն նոյն օրէնքը չի կիրարկուիր Պաքու. մինչ Ստեփանակերտի մէջ կ'արգիլուին թատերական ներկայացումները, այնտեղ կը կազմակերպուին փառատօներ:

Ստեփանակերտի թատրոնը դիմած է Խորհրդային Միութեան թատերախումբերուն, որոնցմէ մէկ մասը արդէն դիմած է երկրին Գերագոյն Խորհուրդին՝ հանդէս գալով Ստեփանակերտի թատրոնի բացման ի նպաստ:

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Լիթուանիոյ եւ Մոսկուայի միջեւ խաղաղարար միջնորդութեան պատուիրակութեան կատարած գործին ու Իտալիոյ իր այցելութեան մասին Հայաստանի լրասփիւռներուն տեղեկատու մամուլի ասուլիս մը տուած է Յունուար 26-ին, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը: Այս հարցազրոյցը «Հայաստանն ընտրել է անկախութեան հասնելու ճիշդ քաղաքականութիւն» խորագիրով հրատարակուած է Գերագոյն Խորհուրդի պաշտօնաթերթ «Հայաստանի Հանրապետութեան» Յունուար 31-ի թիւին մէջ:

Ասուլիսին առաջին մասը յատկացուած է Լիթուանիոյ առաքելութեան: Լեւոն Տէր-Պետրոսեան նախ կ'արձագանգէ մտայնութեան մը, կ'ըսէ թէ Միութեան ժողովրդավարական ուժերը յաճախ եսասիրութեամբ կը վերաբերին իրադարձութիւններու հանդէպ, նկատելով որ որոշ խնդիրներ իրենց չեն առնչուիր, «ամենևին չանդրադառնալով որ վաղ թէ ուշ պէտք է հատուցեն իրենց անտարբերութեան համար»: Ու որոշ չափով Հայաստանը այդ հատուցումէն զերծ պահելու մտահոգութեամբ, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կը ձեռնարկէ վերոյիշեալ միջնորդութեան:

Արեւմտեան լրասփիւռները անշուշտ այս պարագան չյիշեցին իրենց լրատուութեան մէջ. կէտ մըն էր ասիկա որ իրենց համար բնական անհրաժեշտութիւն էր հաւանօրէն: Նոյնպէս, անոնք լռութեամբ անցան վերոյիշեալ պատուիրակութեան կազմութեան պարագաներուն վրայէն: Ըստ ծը - Մոսկուայի աղբիւրով -, այն էր թէ Գորպաչով, որպէս հաշտարար ու բռնութենէ խուսափող ղեկավար, աւելի չսրելու համար իրադրութիւնը, յարմար նկատած էր միջնորդ մարմին մը ղրկել Վիլնիուս. ան պիտի բանակցէր տեղւոյն երկգլխանի իշխանութեան հետ ու արգելք հանդիսանար կացութեան աւելի բարդացման: Ինչ որ - գոնէ առժամապէս - կատարուեցաւ:

Տարբեր բան կ'ըսէ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան. «Մենք նախաձեռնելով մեր միջնորդութիւնը, ելնում էինք այն հանգամանքից որ Լիտվայում զարգացող իրադարձութիւնները անպայման իրենց անդրադարձը կ'ունենան նաեւ մեզ մօտ: Եւ ահա խորհրդակցութիւնից յետոյ մենք որոշեցինք առաջարկել մեր միջնորդութիւնը: Այդ մասին տեղեկացրինք Լանդսբերգիսին: ... Նա մեծ ուրախութեամբ ընդունեց մեր միջնորդութիւնը եւ մենք համապատասխանաբար, ֆեդերացիայի խորհրդում կարողացանք ընդունելի դարձնել այս առաջարկութիւնը»: Հետաքրքրական պիտի ըլլար գիտնալ թէ, եթէ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի նախատեսութիւնները չիրականանային ու կացութիւնը վատթարանար, արիւնահեղութիւնը սաստկանար պալթեան այս մայրաքաղաքին մէջ, Գորպաչով կրկին որպէս իրը պիտի ներկայացնէ՞ր հաշտարար այս նախաձեռնութիւնը:

Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահը անդրադառնալով իրենց պատուիրակութեան կատարած գործին, կ'ըսէ թէ ան ընդունած են թէ՛ լիթուանական իշխանութիւնները, թէ՛ զինուորական հրամանատարութիւնը եւ թէ ազգ. փոքրամասնութիւններու, յատկապէս ռուսախօս բնակչութեան ներկայացուցիչները: Իսկ, երկրին մէջ «տեղի ունեցածը չի կարելի որակել այլ կերպ, քան պետական յեղաշրջման փորձ»:

Գալով Իտալիոյ այցելութեան, իրեն ի պատիւ սարքուած ճաշկերոյթներու, խօսուած ճառերու, մեծարանքներու լուրերէն անդին, մամուլի ասուլիսէն կը տեղեկանանք թէ տեղական իշխանութիւններու հետ հանդիպումներու ընթացքին համագործակցութեան զանազան հարցեր շօշափելէ զատ, համաձայնութիւն գոյացած է որ Սեպտեմբերէն սկսեալ, շուրջ 100 հայ երիտասարդներ Վենետիկ գալով մէկ կամ երկու տարուան ուսման մը շրջան մը բոլորեն յատկապէս ֆինանսատնտեսական ու մարքեթինկի ճիւղերուն մէջ:

Սկզբունքի համաձայնութիւն մըն ալ կը նախատեսէ ուսումնասիրել Վենետիկ - Երեւան օդային ուղղակի գիծի մը կարելիութիւնը: Կարճ խօսքով, Վենեթոյի նահանգը բաւական պատրաստակամ կը թուի լուրջ յարաբերութիւն հաստատելու Հայաստանի հետ: Այս կէտը կարեւորութեամբ կը շեշտուի նաեւ հարցումներու բաժնին մէջ. Լեւոն Տէր-Պետրոսեան պատասխանելով թղթակիցի մըն ալ կ'ըսէ. - «Արեւմուտքը պէտք է ձեւ գտնի հանրապետութիւնների հետ յարաբերութիւններ հաստատելու ուղղութեամբ: Եւ պէտք է ասել, եթէ մինչեւ այժմ յաջողւել էր այս գիտակցութիւնն արմատաւորել միայն լրագրողների միջավայրում, ապա այժմ՝ նոյնիսկ քաղաքական շրջանակներում, այլ չափազանց լրջօրէն է քննւում»:

Այս բոլորէն անջատաբար, անկասկած, Իտալիոյ այցելութեան կարեւորագոյն դէպքն էր Հայաստանի Նախագահին պաշտօնական հանդիպումը Պապին հետ: Ասիկա «ոչ այնքան քաղաքական բնոյթ էր կրում, որքան քաղաքավարական» կ'ըսէ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան: Այսուհանդերձ աւելցնելով որ «Դա պարզապէս Հայաստանի ճանաչման մի փաստ պէտք է նկատել Հռոմի Պապի կողմից»:

Լրագրողներու ուղղած հարցումներէն մէկը որ կը վերաբերի հայեւթուրք յարաբերութիւններու փշոտ մարզին, պատճառ կ'ըլլայ որ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը անուղղակի կերպով յիշեցնէ կարեւոր կէտ մը. լրագրողը կը հարցնէ թէ իտալահայ համայնքը ի՛նչ վերաբերում ցոյց տուած է Հայաստանի ու Թուրքիոյ յարաբերութիւններուն նկատմամբ:

«Որեւէ ընդդիմախօսութիւն մենք չտեսանք», ըսելէ ետք Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կը շեշտէ. - «Բոլորի մօտ տիրում էր այն առողջ գիտակցութիւնը որ հարցը նախ եւ առաջ վերաբերում է Հայաստանի բնակչութեանը»: Ապա կ'աւելցնէ նաեւ թէ «շատ շատերը չափազանց յստակ հասկանում են որ պետական յարաբերութիւններում պէտք է վերանալ զգացմունքներից, հանդէս բերել միայն ու միայն պետական մօտեցում»:

Հայաստանի նոր իշխանութեան օրով ձեռնարկուած այս յարաբերութիւնները ծանօթ է որ բաւական աղմուկ ստեղծեցին յատկապէս Սփիւռքի մէջ. քիչ մը զգացական, շատ մը քաղաքական ընդդիմադիրական մղումով, երբեմն ալ միայն առողջ մտահոգութիւններէ ծագում առաւ այդ աղմուկը: Հայաստանի ղեկավարութիւնը ընդհանուր առմամբ ո՛չ քննադատական արտայայտութիւններու պատասխանեց, ոչ ալ պաշտօնական պարզաբանում մը կատարեց այս հարցին մասին, հանդստացնելու համար արդարօրէն կամ անարդարօրէն պղտորած միտքերը: Ու Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի վերոյիշեալ պատասխանը անուղղակի կերպով կը լրացնէ այս բացը. պատասխանին երկու միտքերն ալ կը յանգին նոյն կէտին. «հարցը վերաբերում է Հայաստանի բնակչութեանը», ապա՝ «պէտք է հանդէս բերել միայն պետական մօտեցում» յստակօրէն կը նշանակէ թէ Սփիւռքի հակազդեցութիւնը տեսակարար յատկանիշ չի կրնար ներկայացնել խնդրոյ առարկայ հարցին նկատառումին մէջ: Թերեւս այս արտայայտութիւնն ալ իր կարգին նոր հակազդեցութիւններու տեղի տայ, ով գիտէ ո՛ր հրաշք հանդրուանին ձգելով անգամ մը եւս, դերերու բաշխումին իրապաշտ ու օգտակար մերձեցումը:

Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի ուղղուած հարցումներուն մէկը կը վերաբերի միութենական նոր պայմանագրին. նախագահը զայն կը նկատէ «Նոյն 1922 թուականի պայմանագիրը ուր ամբողջութեամբ պահպանւում է ամբողջատիրական համակարգը: Պարզապէս եզրաբանութիւնն է փոխւած»: Լեւոն Տէր-Պետրոսեան անոր ծայր տրուած վիճարկումներն ալ չառնչեր բուն նպատակին. իր կարծիքով ջանքը կայ պատրանք ստեղծելու միայն թէ խորհրդային ժողովուրդները կը մտածեն պայմանագրին մասին:

Խորհրդային Միութեան կեդրոնին ու հանրապետութիւններուն յարաբերութիւնները հետաքրքրութեան կեդրոն են ամբողջ աշխարհին համար: Կեդրոնը իր գործնապէս իշխող հանգամանքով ու անոր պարբերական կիրարկումներով, իսկ հանրապետութիւնները անկախութեան ու անջատումի քայլերով խուլ պայքարի մը մատնուած են: Ո՞ւր պիտի յանգի ի վերջոյ այս երթը: Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կը պատասխանէ. - «Թէեւ հանրապետութիւնների օրէնքները դեռեւս ցանկալի զօրութիւն ձեռք չեն բերել եւ ենթակայ են կեդրոնի ոտնձգութիւններին, բայց փաստ է նաեւ որ կեդրոնի որոշումները էլ արդէն չունեն իրենց այն ազդեցութիւնը, ինչ ունէին առաջ: Կեդրոնի հրապարակած ցանկացած օրէնք, նոյնիսկ նախագահի հրամանագիր, հեշտութեամբ մերժւում է հանրապետութիւնների կողմից: Ահա այս ուժերի յարաբերակցութիւնից է կախւած թէ որ կողմը յետագայում կը գերակշռի»:

Ինչ կը վերաբերի այս հակամարտութեան կեդրոնի ու Հայաստանի չէրտին, իտալական «Գորիէրէ տելլա Սերա» թերթին կողմէ իրեն հետ կատարուած հարցազրոյցին ընթացքին Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կ'ըսէ («Երեկոյեան Երեւան» Յունուար 29). «Անհրաժեշտ է նախ հասնել տնտեսական անկախութեան՝ յաղթահարելով այն դրութիւնը, որի պայմաններում Հայաստանի տնտեսութեան շուրջ 90 տոկոսը կապւած է խորհրդային տնտեսութեան: Միւս առաջնային նպատակն այն է որ հայ զինուորներն իրենց զինուորական ծառայութիւնն անցկացնեն հանրապետութեան ներսում»: Ասով եւ անկախութեան գործընթացին հաշւառումով, ըստ նախագահին, չի գրգռուիր Ազրբէջանի եւ Թուրքիոյ ախորժակը. ան կը նկատէ ընդհակառակն թէ «կեդրոնի գործունէութիւնն է յանգեցնում նման բախումների»: Ու առանց միջնորդի կարելի է լուծել հարցը Հայաստանի, Ազրբէջանի եւ Արցախի միջեւ անմիջական բանակցութիւններով: Ան կ'ըսէ նաեւ թէ արդէն «Արտաքին հարեւանների հետ առճակատման դէպքում խորհրդային Միութիւնը այլեւս երաշխիք ընել չի կարող: Այդ իսկ պատճառով որոշակի քայլեր ենք ձեռնարկել Թուրքիայի ու Իրանի հետ յարաբերութիւնների կարգաւորման համար՝ ինքնուրոյն արտաքին քաղաքականութեան հիման վրայ»:

Այսպէս, Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի մամուլի ասուլիսը Վիլնիուսէն Վենետիկ, անկէ Մոսկուա, ընդհանուր պարագիծով մը կը պատկերացնէ Հայաստանի իշխանութեան վարած քաղաքականութիւնը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԵԾԱՐԱՆՔ՝ ԳԷՈՐԳ ՊԱԳԸՐՃԵԱՆԻ

Հինգշաբթի, Փետր. 7-ին, Վարդանանց տօնին օրը, Փարիզի եւ շրջակայից կրօնական Ընկերակցութիւնը մեծարանքի երեկոյթ մը կազմակերպած էր ի պատիւ «եկեղեցանուէր բարերար» Գէորգ Պագըրճեանի, զոյգ առիթներով՝ իր 85ամեակը եւ կեանքին նուիրուած հատորը («Մեծ եղեռնէն վերապրող մը՝ Գէորգ Պագըրճեան այսպէս լուծեց իր վրէժը»՝ Թորոս Թորանեան):

Ողջոյնի հակիրճ խօսքով մը երեկոյթին բացումը կատարեց Պ. Գեղամ Թորոսեան, շեշտելով թէ այս ձեռնարկը բնական տուրք մը մատուցանել էր Գէորգ Պագըրճեանի յիշատակուած երկու առիթներով: Շնորհակալութիւն յայտնեց Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին, Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբին եւ Պ. Ն. Ֆրէնկեանի իրենց բերած նպաստին համար այս ձեռնարկին:

Գիւտ Արք. յայտնեց թէ այս առթիւ միշտ կը յիշէ առակ մը, բարի Սամարացիին առակը որ խորհրդանշական օրինակն է բուն օգնութեան հանդէպ իր նմանին: Բնորոշեց Գէորգ Պագըրճեանը որպէս պարզ, համեստ անձ մը, անձնաւորութիւն մը որ ամէնուն սրտակից է, ինք՝ զաւակը տառապանք տեսած սերունդի մը: Սերովբէ Արք. կ'ըսէր իրեն համար՝ ոսկի սիրտ ունեցող անձ մը, բայց ոսկին չփառաբանող: Մարդ մը, որ միշտ կ'ըսէ՝ ես ոչինչ ըրի, ամէն ինչ պարտքի զինք պարտաւոր զգալ: Պ. Պագըրճեան յաջողած է իր այդ ոգին փոխանցել իր զաւակին՝ Րաֆֆիի ու նաեւ իր թոռան:

Սարգիս Պետոյեան քանի մը խօսքով (հայերէն) յիշեց թէ ինչ պայմաններու մէջ, 35 – 40 տարի առաջ մայրը զինք եկեղեցի բերած էր, մոմավառութիւն ընելու համար եւ այդ առթիւ յարգանքի զգացում ներշնչած իրեն եկեղեցւոյ դասը գտնուող՝ Գէորգ Պագըրճեանին հանդէպ ու խօսքը փոխանցեց Գեղամ Թորոսեանի, որ խնամուած ելոյթով մը անդրադարձաւ մեծարեալին եկեղեցանուէր գործունէութեան: Յիշեց թէ այս «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին բացումը կատարած էին Վազգէն Ա. եւ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսները եւ այսօր՝ չորրորդ ձեռնարկն է այս սրահին մէջ, այս անգամ աւելի ընտանեկան բնոյթով: Բնորոշեց Գէորգ Պագըրճեանը որպէս ազնուական այլ՝ համեստ անձ մը, որ գործեց ազգին համար, միշտ նախանձախնդիր: Իրատես եւ հեռատես մէկը, որու մաղթեց դեռ երկար մնալ մեզի հետ: Պ. Սարգիս Պետոյեան, ֆրանսերէն քանի մը խօսքով, յիշեց Գ. Պագըրճեանի նուէրները նաեւ Երուսաղէմ, Էջմիածին եւ զայն նկատեց բառացիկ մէկը:

Գլխաւոր ելոյթն ունեցաւ Պ. Մովսէս Պչաքճեան, որ լաւագոյնս ներկայացուց Գէորգ Պագըրճեանը: Ստորեւ յատկանշական հատուածներ իր խօսքէն.–

«... Դժուար է խօսիլ նման մարդու մը մասին, արդարութիւն ընել՝ մանաւանդ այսքան կարճ սահմանափակ ժամանակուան մէջ, ու ներկաները, յատկապէս Մեծարեալը, ներող թող ըլլան, եթէ արտայայտութիւններուս մէջ ըլլամ զեղուն, որովհետեւ այլ կերպ կարելի չէ երեւակայել:

«Տարիներ առաջ, Պէյրութ, երբ տնօրէնն էի ճամբորդական գրասենեակի մը, ինքզինքս կը կարծէի տէրը աշխարհի բոլոր օդանաւերուն, բոլոր նաւերուն, պարզ այն պատճառաւ որ հեռաձայնիս գիծին ծայրերուն կը գտնուէին մարդիկ, որոնք պատրաստ էին գործադրելու հրահանգներս, ես յաճախորդներս կրնայի ղրկել իրենց ցանկացած վայրը, իրենց ցանկացած եղանակին, ամառ թէ ձմեռ, գիշեր թէ ցերեկ: Այդ ժամանակ, միամտօրէն, ինքզինքս նկատած եմ տէրը կայսրութեան մը, մանաւանդ որ տակաւին մանուկ, երկաթուղիի ընկերութեան պաշտօնեայ հայր ունենալով՝ կարծած էի թէ աշխարհի բոլոր շոգեկառքերը մեզի կը պատկանէին:

«Այս մասին մտածեցի, երբ առաջարկուեցաւ ինծի սրտի խօսք մը ըսել Մեծարանքի այս երեկոյթին, մտածեցի այս մասին ու Պարոն Գէորգ Պագըրճեանի գործն է որ հակադրուեցաւ երախայական երեւակայութեանս, անոր շօշափելի արդիւնքն է որ դիմացը կանգնեցաւ ինքնախաբէութեանս. որովհետեւ, այս իրիկուն կը մեծարենք մէկը, որ իսկական տէրն է հոգեկան փոքրիկ կայսրութեան մը, այդ կայսրութեան սահմանները կ'երկարին Փարիզէն մինչեւ Պէյրութ եւ Հալէպ, մինչեւ Լիոն, Մարսէյլ եւ Պոլիս, մինչեւ մանաւանդ Հայաստան, այն միակ տարբերութեամբ, որ Պարոն Գէորգ հետամուտ չէ եղած իշխանութիւն հաստատելու, ոչ մէկ յաւակնութիւն ունեցած է կայսր դառնալու, տիրապետած է ոչ ոքի վրայ, ճնշած է ոչ ոք, միջամուխ եղած է ոչ ոքի գործերուն:

«Ան չէ փնտռած իշխանութիւն ու ահա ըմբռնումի եղանակ մը, որ մեծապէս կը տպաւորէ զիս, կը վսեմացնէ խնդրոյ առարկայ անհատը:

...«Ինը տարի առաջ, մամուլին համար կատարուած զրոյցի մը ընթացքին, իր ջինջ, ինքնեկ բառերով կ'ըսէր.

– Ով որ ուզեց՝ տուի:

Ու առնել-ը որքան բարդ, տալ-ը այնքան պարզ գործողութիւն մըն է, երբ կը կատարուի Պարոն Պագըրճեանի ոճով, անոր խորհուրդով:

«Տալու համար չի բաւեր սակայն ունենալ: Տալու համար պայման է հաւատալ տեսլականի մը, ունենալ կեանքի որոշ փիլիսոփայութիւն, որոշ սկզբունք, տալու համար պէտք է ունենալ ոգի, բաներ, որոնք արդէն հիմնական գիծերը կը կազմեն Պարոն Պագըրճեանի նկարագրին: Ինծի կը թուի, թէ Մեծարեալը, հէքեաթի հերոսին պէս, բարեբախտութիւնը ունեցած է ձեռք անցընելու կախարդական այն տուփը, զոր ամէն անգամ որ բանայ զայն կրկին կը գտնէ ոսկիով լեցուած, հասկցած է ան, թէ այդ տուփին կախարդական զօրութիւնը պահպանելու համար, պէտք է բաժնեկից դարձնէ շուրջինները, բարեկամները, մանաւանդ հասարակութիւնը:

...«– Իսկական բարերարներ ունեցած ենք, բայց անձնապէս կ'ամչնամ բարերար կոչուելու, կ'ըսէր ան տարիներ առաջ ու կը շարունակէր.

«– Իսկական բարերարները դպրոց հիմնած են, գումարներ յատկացուցած են եկեղեցիներու շինութեան: Իմինս աւելի փոքր օգնութիւններ են, որովհետեւ,

ինչպէս գիտէք, մեծահարուստ մը չեմ ես, ձեռքի աշխատանքով է որ շահած եմ:

...«Առանց տարածուելու, պիտի ուզէի նշել գիրքին անունը կազմող բառերը՝ Մեծ - Եղեռն - Վերապրում - Գէորգ - Պագրբեան, վրէժ – լուծել: Անհասկնալի խորագիր մը, որ արդէն առաջին բան կը բովանդակէ, կը պարունակէ կեանքի ուղեգիծ մը, պարզապէս պատգամ մը: Նոյն Պարոն Պագրբեանը չէ՞, որ իր գրած յօդուածներէն մէկուն մէջ կը հաստատէ. "վրէժ լուծելու ձեւ մըն է տալ–ը, մեր դիմագիծը պահպանող հաստատութիւններու զօրավիգ կանգնիլ–ը"»:

Իրեն յաջորդեց Սարգիս Պալեան, որ առաւելապէս ծանրացաւ Գ. Պագրճեանի «եկեղեցական կենսագրական»ին, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ եկեղեցւոյ կրօնական Ընկերակցութեան, վարչութեան եւ Հոգաբարձութեան մէջ 1947–էն 1985, անոր բերած չինիչ մասնակցութիւնը ժողովներուն, որ զինքը շատ տպաւորած է:

Հասած բազմաթիւ շնորհաւորական հեռագրերէն թէ նամակներէն, կարդացուեցաւ միայն Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէի նախագահ՝ Գ. Կ. Դալլաքեանի գիրը: Ապա, Գիտ Արք. կարդաց նաեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին շնորհաւորականը եւ յանուն կաթողիկոսին, Պ. Գէորգ Պագրճեանի յանձնեց Ս. Ներսէս Շնորհալի շքանշանը:

Պ. Գէորգ Պագրճեան իր շնորհակալութեան խօսքը սկսաւ գնահատանքով Պ. Նուրհան Ֆրէնկեանի որ իր նուէրներով մնայուն գործեր ձգած է: Ապա, անդրադարձաւ, հակիրճ կերպով, իր կեանքին, Փարիզ ժամանման, առաջին օրէն եկեղեցիին փարելով, քանի ան է որ պետութենէ 6 դարեր զրկուած Հայութեան տէր եղած է ու անոր ծառաները, հոգեւորականները տուած են իրենց ծանր տուրքը ցեղասպանութեան, կը բաւէ կարդալ, ըսաւ Գ. Պագրճեան «Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսնող Թէոդիկի «Գողգոթա»ն: Բացատրեց թէ ի՞նչ ուզած է ըսել, գիրքին խորագրին կցելով՝ «Այսպէս լուծեց իր վրէժը»: Գէորգ Պագրճեան յայտնեց թէ ոչ զէնք ունինք, ոչ Թնդանօթ, ուրեմն ի՞նչպէս կրնանք մեր վրէժը լուծել եթէ ոչ տալով, Հայաստանը շէնցնելով, գործատուներ չինելով (ինչպէս ըրած են Անթապցիները):

Այս կոկիկ երեկոյթին մէջ ընդ մէջ գործադրուած գեղարուեստական բաժիններն եղան երգեր եւ արտասանութիւն (երկու աշակերտուհիներ՝ Վահան Թէքէեանէ): Երգչախումբը եւ Միհրան Էլմայեան երգեցին «Հիմի էլ լռենք», «Լուեց ամպեր», «Երեւան – Էրեբունի», «Կիլիկիա», «Արօլեան» (մեներգ՝ Մ. Էլմայեան), «Մարթերգ հայրապետական», հուսկ՝ «Տէր կեցո՛»:

Երեկոյթը շարունակուեցաւ Տիկնանց Յանձնախումբին կողմէ պատրաստուած ճոխ հիւրասիրութեամբ մը:

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

Arménie 1990

ԱՐՄԻՆԷ ԵՈՀԱՆՆԷՍԻ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ԵՒ « ԼԸ ՄՈՆՏ »

Ինչպէս գրեցինք (Փետրուար 7), մինչեւ Մարտ 31, «Լը Մոնտ» իր նախաձեռնութեամբ եւ ՍԷ - ԷՌ - ՏԷ - Ա.-ի մասնակցութեամբ կը ներկայացնէ Արմինէ Եոհաննէսի շարք մը տպաւորիչ լուսանկարներ, որոնք որոշ պատկեր մը կուտան Հայաստանի գիւղերուն եւ առօրեայ կեանքին: Պարսկահայ արուեստագիտուհիին նկարահանման տաղանդը ծանօթ է Փարիզի Հայութեան, անցեալին ցուցադրուած նկարներով (մանաւանդ՝ Ղարաբաղ): Գիտէ ընտրել յատկանշական դիմագիծեր:

«Լը Մոնտ» Փետրուար 9-ի իր թիւին մէջ ամբողջ էջ մը յատկացուցած է Արմինէ Եոհաննէսի, որ հարցազրոյցի մը միջոցաւ Նիքոլ Զանտի հետ, կը խօսի իր ստեղծագործութիւններուն մասին, բացատրելով թէ ինչ պայմաններու մէջ, 1980-ին, Իրան - Իրաք պատերազմի առեն, չէ կրցած վերադառնալ ու հաստատուած է Փարիզ եւ ընտրած այս ասպարէզը, միայն երեք տարի առաջ: Առաջին անգամ 1989-ին, երկրաշարժի վաղորդայնին, ապա՝ 1990 Օգոստոսին գացած է Հայաստան, մինչեւ Արցախ, բաւական արկածախնդրական պայմաններու մէջ եւ հոնկէ բերած խօսուն նկարներ:

Արմինէ Եոհաննէս կը պատմէ իր ուղեգիծը՝ Պարսկաստանէն Ուայթ կզզի, Բէմպրիճ, Վիշի Էքս - ան - Փրովանս, մինչեւ երեք տարի առաջ, երբ որոշած է լուսանկարիչ դառնալ: Սկսած է ցուցահանդէսով մը Ալլի Փառատոնին:

Նկարագրելէ ետք Հայաստան իր ղոյգ այցելութիւնները, ունեցած դժուարութիւնները, Գետաշէնէն կրած իր տպաւորութիւնները, կը յանգի բոլորովին անտեղի եզրակացութեան մը որ կը վերաբերի Ֆրանսահայ գաղութին եւ որու մասին կրցեր է հասած օրէն (1986) շատ բացասական կարծիք մը կազմել: Հոս, հարցը Ֆրանսահայ գաղութի պաշտպանութիւնը չէ, թէեւ այդ հարցին լաւ ծանօթ ենք եւ անկասկած արուեստագիտուհիէն քիչ մը աւելի լաւ: Եթէ նոյնիսկ, այսօր, այս գաղութը չէ, դժբախտաբար, ինչ որ էր երէկ, ունի թերիներ եւ կը պարզէ անդամագիծ պատկեր մը, այդ չարդարացներ նման վճռական եւ հապճեպ արտայայտութիւններ (ան ալ՝ ֆրանսական օրաթերթի մը սիւնակներէն) ինչպէս. - «Ես այլեւս զիրենք (իմա՝ Ֆրանսահայերը) Հայ չեմ նկատեր, հայ անուններ կան, քանի մը տօնակատարութեանց կը մասնակցին, բայց մեծամասնութեամբ ուզած են ձուլուիլ: Սիրտ չէ մնացած: Անոնք որոնք հոս ծնած են լեզուն չեն խօսիր, բացի տարեցներէն, կանոնաւոր կերպով եկեղեցի չեն երթար: Մարսէյլ, հոսկէ քիչ մը աւելի...: Փոքրամասնութիւն մը կայ որ լեզուն պահած է, քանի մը աւանդութիւն: Բայց, ընդհանրապէս, կորսուած է: Յետոյ զիրենք նոյնքան ջերմ չեմ գտներ որքան Միջին - Արեւելքի Հայերը: Հիւրընկալութիւնն է, որ կը պակսի հոս»:

Ամէնէն հետաքրքրական եւ հակասական կէտն ալ այն է որ, այս էքս քաթետրա վճիռէն առաջ, Արմինէ Եոհաննէս կը խոստովանի. - «Պարսկաստան բազմամարդ բնակչութեամբ թաղամաս մը կ'ապրէի եւ մէկ տարի հայկական դպրոց գացած եմ: Կարդալը՝ աւելի ուշ սորվեցայ, Ֆրանսա...»:

Աւելի չարժեր ծանրանալ այս fausse - note-ին վրայ, որմէ առնուազն կրնար խուսափիլ Արմինէ Եոհաննէս, մանաւանդ երբ հայահօծ, հայախօս գաղութէ մը գալով հանդերձ հայերէն կարդալն ալ մեր «այլասերած» գաղութին կը պարտի:

Ա.

ԿՐԿՆՈՒՈՂ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Երեւան հրատարակուող «Հայոց լեզուն եւ գրականութիւնը դպրոցում» հանդէսը Հայաստանի պետական արխիւներէն գտած ու լոյս աշխարհ հանած է պատմաբան, հրապարակագիր, գրականագէտ Լէոյի (Շուշի, 1860 – Երեւան, 1932) հետեւեալ նամակը, որ ուշադրութեան արժանի է ոչ միայն իր բովանդակութեամբ, այլեւ մանաւանդ իր թուականով ... Հայաստանի Հանրապետութեան օրերն են:

***

Մեր Ղարաբաղի դպրոցական եւ կրթական գործը գտնւում է սոսկալի եւ կատաստրոֆիկ դրութեան մէջ: Ուսուցիչները երկար ամիսներ է, որ ռոճիկ չեն ստանում: Ադրբէջանի կառավարութեան առաջարկութիւնը – ռոճիկ ստանալու Ադրբէջանի գանձարանից– ուսուցչութիւնը քանիցս մերժել է միահամուռ կերպով՝ չկամենալով զէնք տալ Ադրբէջանի կառավարութեան ձեռքը, վերջինիս քաղաքական միտումների համար: Առաջնորդ Վահան Եպիսկ. Տէր–Գրիգորեանը միանգամայն հրաժարւում է Ադրբէջանի կառավարութեան ցանկութեան հակառակ որեւէ քայլ անելու: Այնպէս որ ուսուցիչները մնացել են անելանելի դրութեան մէջ: Բազմամեայ ծերունի ուսուցիչ Գաբրիէլ Ղուլիքիովխլեանից ստացած նամակը, որով նա նկարագրում է իր եւ միւս ուսուցիչների վերին աստիճանի ցաւալի ու ողբերգական դրութիւնը, ուղղակի սոսկում է պատճառում ընթերցողին: Խեղճ ծերունի ուսուցիչը ծախել է իր ունեցած–չունեցածը, նոյնիսկ վրայի հագուստը եւ հիմա ուղղակի մնացել է քաղցած դրութիւնում, քանիս բուն մըտքով: Միայն Հայաստանի կառավարութիւնը կարող է Ղարաբաղի ուսուցչութեանը հանել ստեղծուած ծանր կացութիւնից եւ փրկել դպրոցական վտանգըւած գործը կատաստրոֆիկ վիճակից:

Այդ պատճառով յարգոյաբար խնդրում եմ Ձեզ, յարգելի բարեկամ, արտակարգ ուշադրութեամբ վերաբերուել թիֆլիսաբնակ Ղարաբաղցիների հայրենակցութեան միջնորդութեանը, որ ընդ ամին ուղարկըւում է, եւ Ղարաբաղի ուսուցչութեան լիազօրների խնդրին եւ բոլոր հնարաւոր միջոցները չխնայել՝ առանց յետաձգելու, բաւականաչափ գումարով նպաստել Ղարաբաղի հայութեան այդ կարեւոր օրգանի–ուսուցչութեանը, որը այնտեղի համարեա միակ ինտելիգենտ տարրն է, եւ դրանով կորստից փրկել նրանց. եւ թէ Շուշւայ ու բազմաթիւ գիւղերի դպրոցական կենդանի գործի փլուզումի առաջն առնել, որով մեծ ծառայութիւն արած կը լինէք պատմական Արցախին:

Մնում եմ ընդմիշտ Ձեզ խորապէս յարգող՝ Առաքել Բաբախանեան (Լէօ):

23 Յուլիսի 1919 թ., Թիֆլիս

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ՀՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հայաստանի Պատմութեան պետական Թանգարանին մէջ բացուած է «Հնագիտական նոր յայտնագործութիւններ» ցուցահանդէսը, որ կը ներկայացնէ Ակադեմիայի հնագիտութեան եւ ազգագրութեան Հիմնարկի գիտական արշաւախումբերու կողմէ 1987 – 1989 թուականներու ընթացքին Զրվէժի դամբարանադաշտը, Քարաշամբ գիւղին շրջակայքը, Լճաշէն եւ այլուր կատարած պեղումներու արդիւնքները: Պեղածոյ առարկաները՝ զաւաթներ, անօթներ, խցեղէն, պրոնզէ զէնքեր եւ զարդեր, կը վերաբերին Ն. Ք. 4 – 2–րդ հազարամեակներուն, գիտական մեծ արժէք կը ներկայացնեն եւ անգամ մը եւս կ'ապացուցանեն տեղաբնիկ ժողովուրդին անցեալի բարձր մշակոյթը:

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ՊԸՇԵՐԻԿ ԵՒ ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

10 - 12. - Սինան՝ 17 տուն Հայ, 15 քըրիստոնեայ եւ 150 խըլամ: Մէզրէ՝ 1 տուն Հայ եւ 50 խըլամ: Էլօհա կամ Էլըհա՝ 22 տուն Հայ եւ 80 խըլամ, եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Արամ Քահանայ Պօղոսեան. - Ծնած 1887-ին Ռնտվան, աշխարհական անուամբ Պօղոս, օծակից Ալի Փունարի եղբայրախտ երէց Տ. Աշոտ Տէր - Մանուէլեանի: Նահատակ:

13 - 16. - Էրմի՝ 8 տուն Հայ եւ 35 խըլամ: Թըլմըղ՝ չորս տուն Հայ եւ, վեց քըրիստոնեայ եւ 60 խըլամ: Գօրըք՝ 34 տուն Հայ, վեց քըրիստոնեայ եւ 39 խըլամ: Զէվըք՝ 10 տուն Հայ եւ 12 քըրիստոնեայ, Եկեղեցին Սուրբ Յակոբ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Յակոբ Քահանայ Խաչատուրեան. - Կը կոչուէր նաեւ Վարդապետեան: Ծնած 1857-ին եւ ձեռնադրուած 1885-ին: Նահատակ:

17 - 29. - Վարի Ազըգ՝ 15 տուն Հայ, վեց քըրիստոնեայ եւ հինգ խըլամ: Ծընէսքէր՝ 25 տուն Հայ եւ 20 քըրիստոնեայ: Կէտուք՝ 3 տուն Հայ եւ 20 քըրիստոնեայ: Վերի Քէֆէրզօ՝ 22 տուն Հայ եւ 6 քըրիստոնեայ: Պառըսըլ՝ 15 տուն Հայ, 12 քըրիստոնեայ եւ 50 խըլամ: Մէյմունի՝ երեք տուն Հայ, 15 քըրիստոնեայ եւ հինգ խըլամ: Պազպութ՝ 1 տուն Հայ եւ քանի խըլամ: Մէզրարէշ՝ վեց տուն զուտ հայաբնակ: Գանի Կուլան (Վարդաղբիւր)՝ 7 տուն Հայ եւ չորս խըլամ: Պրուքա Տէբունի՝ 33 տուն Հայ եւ չորս խըլամ: Սէրէզանիէ՝ հինգ տուն զուտ հայաբնակ: Պառատրէշ՝ վեց տուն, նոյնպէս: Պասօրք՝ 24 տուն, նոյնպէս, Եկեղեցին Սուրբ Յովհաննէս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Պօղոս Քահանայ Տէր - Յովհաննէսեան. - Ծնած 1867-ին եւ ձեռնադրուած 1892-ին: Նահատակ:

30. - Շիքէստէք՝ 35 տուն զուտ հայաբնակ. կը հովուէր Պասօրքի Տ. Պօղոսը:

31 - 34. - Պահըրզըք՝ 8 տուն Հայ եւ 5 խըլամ: Քրէտի՝ 10 տուն Հայ, երկու քըրիստոնեայ եւ 15 խըլամ: Պլէտար կամ Բլէյդար՝ 40 տուն Հայ, 10 քըրիստոնեայ եւ 60 խըլամ: Զէրճիլ կամ Զէրջըլ՝ նախապէս բազմամարդ Հայութեամբ, վերջերը հինգ տուն միայն մնացած, եկեղեցիով: Գիւղիս եւ մերձակայից ծխատէրն էր

Մակար Քահանայ Կիրակոսեան. - Նահատակ:

35. - Կունտէճամօ 70 տուն զուտ հայաբնակ, Եկեղեցին Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Պետրոս Քահանայ Երէցեան. - Ծնած՝ 1862-ին եւ ձեռնադրուած 1907-ին: Նահատակ:

36 - 37. - Վերի Քէէրզօ՝ 10 տուն զուտ հայաբնակ: Վերի Ազըք՝ հինգ տուն Հայ, երկու տուն քըրիստոնեայ, եւ 10 խըլամ:

ՊԱՀՐԱՄՔԻ ԵՒ ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

Պըշերիկի գայմագամութեան ենթակայ է այս գաւառակը՝ որ կը կոչուի նաեւ Պավարկայ, կեդրոն ունենալով Թէփէ գիւղը:

Շրջակայ հայաբնակ գիւղերն էին

1.- Խաս Փունար՝ 12 տուն Հայ եւ 10 քըրիստոնեայ: Ծխատէրն էր

Խորէն Քահանայ Մարտիրոսեան. - Ծընած 1880-ին Օփում (Լճէ) աշխարհական անուամբ Մելքոն, օծակից Տիգրանակերտի Գըլթըրպըլ գիւղի Տ. Խոսրով Տէր - Կարապետեանի: Կը հովուէր նաեւ յաջորդ 11 գիւղերու ժողովուրդը: Նահատակ:

2 - 12. - Գարա Փունար՝ 7 տուն Հայ, 11 Քրիստոնեայ եւ հինգ խըլամ: Մաթար՝ չորս տուն Հայ, երեք քըրիստոնեայ եւ 40 խըլամ: Սատի՝ 38 տուն Հայ եւ 12 քրիստոնեայ: Ալուզ՝ 15 տուն զուտ հայաբընակ, Կունտէ Ապտի՝ 28 տուն Հայ եւ 10 քըրիստոնեայ: Մօլլա Տավուտան՝ 12 տուն զուտ հայաբնակ: Ճըրէֆ՝ երեք տուն Հայ եւ չորս խըլամ: Զէրէ՝ 2 տուն Հայ եւ 20 խըլամ: Ավէնան՝ 8 տուն Հայ 20 քըրիստոնեայ եւ 100 խըլամ: Գըրգ Տիրէք՝ 2 տուն Հայ եւ 100 խըլամ: Կունտէ Իսօ՝ հինգ տուն Հայ եւ վեց քըրիստոնեայ:

ԼՃԷ ԵՒ ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

Կեդրոն համանուն գաւառակի, Տիգրանակերտի հիւսիսակողմը՝ 12 ժամ հեռու: Իր հին տեղն էր վարի ընդարձակ դաշտավայրը, «Հանդոյ» կոչուած աւերակները, մերձ «Սրբասուց» կիսաքանդ մենաստանին: Քաղաքաւանս ամփիթատրոնաձեւ կառուցուած է Շինօ լերան մէկ կողին: Բնակչութիւնն էր 1000 երկու հարիւր տուն խըլամ եւ 232 տուն Հայ, վերջինք ամբողջովին բնաջինջ՝ Թուրանեան թաթին տակ: Լճէի հարստահարիչը եղած է Նուրի: Այս գաւառակին մէջ էր Մակարայեցւոց վանքը որ «Սուրբ Առաքել» ալ կը կոչուի: Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Յակոբ Քահանայ Քէօղլեան. - Ծնած 1842-ին եւ ձեռնադրուած 1884-ին, երկար ժամանակ առաջնորդական փոխանորդ Լճէի: Նահատակ:

Եփրեմ Քահանայ Տէր - Ալիքսանեան. - Ծնած 1867-ին եւ ձեռնադրուած 1906-ին: Նահատակ:

(Շար. 184)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հոթոյեան զաւակներն ու իրենց ընտանիքները, ինչպէս նաեւ քոյրերն, եղբայրներն ու անոնց ընտանիքները Ֆրանսա (Լիոն, Վիէն) եւ Միացեալ – Նահանգներ (Լոս–Անճըլըս, Պոսթըն, Ֆիլատելֆիա), կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Փետր. 17–ին, Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցին, 40 ռիւ տ'Արմէնի

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՏԻՐԱՆ ՀՈԹՈՅԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Արաքսի Խաչատուրեան)

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ՄԵԾ ՊԱՀՔ

Ուրբաթ, Փետր. 15, ժամը 17–ին Հըսկում:

CAUSERIE - DEBAT

L'ARMENIE
FACE A LA PSYCHOLOGIE

présenté par le *Dr. ARA TCHALIKIAN*

avec la participation du
Dr. Hovannès Hovanessian

le Vendredi 15 Février à 21 heures

Salle de l'Eglise Arménienne
6, rue Père Komitas — CHAVILLE

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Գէորգ Պագըրճեան իր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ բոլոր անոնց որոնք հեռաձայնով, հեռագրով թէ նամակով փութացին շնորհաւորել իր 85–ամեակը, Փետր. 7–ի մեծարանքի հանդիսութեան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն–Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները.–

Ռոպէր Շէլէլէքեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Շէլէլէքեան եւ Աճառեան ընտանիքներ 500 Ֆր., Այրի Տիկին Քիւրտօղլեան, Յովհաննէս Շէլէլէքեան, Ասփիկեան ընտանիք, Դաւթեան ընտանիք, Բէշէքարեան ընտանիք, Վարդան ընտանիք, Գէորգ Զալըքեան 100–ական Ֆր.:

Յակոբ, Պօղոս եւ Բաղցրիկ Տէտէեանի, Եղիազար եւ Գոհար Գիզիրեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Ստեփան Առաքելեան 200 Ֆր.:

Առաքելեան, Պասմաճեան, Վիզոյեան եւ Խաչիկեան գերդաստաններու յիշատակին՝ Տիկին Տիրուհի Առաքելեան, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Առաքելեան 200–ական Ֆր., Յակոբ Խամիսեան, Տաքէս Առաքելեան 100–ական Ֆր., Ռուբէն Առաքելեան 75 Ֆր.:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ

Հինգշաբթի, Փետրուար 14, Տեառնընդառաջ է: Տօն Քառասնօրեայ Գալստեանն Քրիստոսի ի Տաճարն

Ժամը 10-ին, Պատարագ կը մատուցուի Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ՝ բացուած Խորանով: Պատարագի «Տէր Ողորմիա»ի ժամանակ՝ Խորանը կրկին կը փակուի:

⁂

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Մեծ Պահքի հետեւեալ Կիրակի օրերուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ, ժամը 10–ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի:

- Կիրակի, Փետրուար 17, *Արտաքսման Կիրակին*
- Կիրակի, Փետրուար 24, *Անառակի Կիրակին*
- Կիրակի, Մարտ 3, *Տնտեսի Կիրակին*
- Կիրակի, Մարտ 10, *Դատաւորի Կիրակին*
- Կիրակի, Մարտ 17, *Գալստեան Կիրակին*:

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՄԷՋ
ԲՈԼՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Մեծ Պահոց ամբողջ շրջանին, փարիզեան շրջանի մեր եկեղեցիներուն մէջ, Ուրբաթ իրիկունները ժամը 7–ին, Հըսկումի՝ խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ կը տրուի քարոզ՝ ըստ հետեւեալին.–

- Ուրբաթ, Փետրուար 15–ին, *Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ.*
- Ուրբաթ, Փետրուար 22–ին, *Առնուվիլ–լէ–Կոնէսի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ.*
- Ուրբաթ, Մարտ 1–ին *Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս–Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ.*
- Ուրբաթ, Մարտ 8–ին, *Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ:*

Մ. ՄԱՆՈՒՇԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՎՕ – ԱՆ – ՎԸԼԷՆ

Շաբաթ, Փետրուար 16, ժամը 10·30–ին
SQUARE MANOUCHIAN
(Angle ave. Salengro et Garibaldi)

Prendront la parole. —
M. M. Capievic, Ohanessian, Charrier.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է իւղագինի հետեւեալ նուէրները, ծննդեան տօնին առթիւ. –

Տէր եւ Տիկին Կարպիս Յակոբեան 500, Տիկին Վիոլէթ Յովհաննէսեան 50, Պր. Մարգարեան 400, Օր. Մատլէն Անանեան 3000 Ֆր., Պ. Անտրէ Թոլեան 1000, Տիկին Իրիս Բարսեղեան 100 Ֆր., Պ. Շառլ Տէրտէրեան 100, Տիկին Տէր–Յակոբեան 200, Տիկին Նազարեան 100, Պ. Միսաք Կիւլպէնկեան 200, Տիկին Գայեանէ Գաբոյեան 100, Օր. Վիրժինի Աստուրեան 200, Տիկին Երանիկ Ատիէմոֆ 100, Տիկին Անայիս Յակոբեան 100, Տիկին Ա. Հրաչեան 1000 Ֆր., Օր. Մարի Պօյաճեան 200, Պ. Փիէռ Թերճանեան 1000 Ֆր., Պր. Ալպրօ Խանճեան 500, Տիկին Աննիկ Թեհրիրճեան 100, Տիկին Լուիզ Մէրիկօ 100 Ֆր., Պ. Արշամ Հէլվաճեան 100, Պ. Ժորժ Կիրակոսեան 300, Օր. Ֆրանսուազ Նահապետեան 300, Տէր եւ Տիկին Վահէ Թորոսեան 200, Օր. Արփինէ Թերճանեան 300, Տիկին Եւա Նուգուճիքեան 500, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տամլամեան 250 Ֆր., Պ. Մեսրոպ Մարթայեան 150, Տէր եւ Տիկին Մարտիկ Պալիօզեան 2500 Ֆր., Տիկին Ժագլին Քիրազեան 100, Պ. Ս. Հայրապետեան 250, Պ. Ժորժ Սարաֆեան 300, Տիկին Սեդա Մեսճեան 500, Տիկին Վերժինէ Պօղոսեան 200 Ֆր., Օր. Ալիս Գազազեան 400, Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Հարենց 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ս. Տէմիրճեան 300, Տիկին Աշխէն Սվաճեան 200, Տէր եւ Տիկին Օ. Մերտանեան 100, Պ. Էտկար Շահվէքիլեան 300, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Թուղլուեան 100, Տէր եւ Տիկին Հայրապետեան 400, Պ. Գէորգ Մօրուքեան 200, Պ. Սարգիս Քէշիշեան 50, Տիկին Ս. Տէր–Անդրէասեան 100, Տիկին Վերոնիք Վան- Լով՝ 100, Պր. Արթիւր Մարտիրոսեան 200, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Ագատիկեան 200, Պ. Ալպեր Պաղտասարեան 1000 Ֆր., Տիկին Ռոզ Սամուէլեան 100, Տիկին Էլիզապէթ Պիզպիզեան 250, Պ. Ռիշար Ինճէեան 150, Տիկին Մելինէ Ղուկասեան 300, Տէր եւ Տիկին Ս. Պապիկեան 800, Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Տէր–Զաքարեան 200, Տիկին Ֆլօրիտա Տիւմա 500 Ֆր.:

(Շար.)

LE CENTRE CULTUREL SAINT MESROB
présente
Du 1er au 24 Février

ART et PENSEE

PEINTURE POESIE
MUSIQUE THEATRE

10 bis, rue Thouin, Paris Veme — Tél. : 43. 26. 50. 43
(de 14 h 30 à 19 h)
Métro : Monge ou Cardinal Lemoine

EXPOSITION DE PEINTURE

L'exposition durera jusqu'au 24 Février tous les jours (sauf les lundis) de 17 h. à 20 h 30. Les dimanches de 15 h à 20 h 30.

ARCHAK — BARSOUMIAN — DADERIAN — J. KAZANDJIAN

Entrée libre

CONFERENCES

VAHÉ OCHAGAN
La littérature arménienne et ses problèmes aux U.S.A.
le mardi 19 Février à 20 h 30
Participation : 50 F

KRIKOR BELEDIAN
Questions de poésie :
Entretien sur l'évolution du langage poétique
le vendredi 15 Février à 20 h 30
Participation : 50 F

TABLE RONDE
Rencontre et Débat
le vendredi 22 février à 20h 30
Regards et peintures
Entrée libre

THEATRE ET MUSIQUE

JIRAÏR DJOLAKIAN
présente
MANDRA III
de Krikor Beledian
Soirées : les samedis 16 et 23 Février à 20 h 30.
Matinées : les dimanches 17 et 24 Février à 17 h.
Participation : 75 F

OHANNES DEMIRDJIAN
Guitare classique et populaire
Tous les jours (sauf les lundis) de 17 h à 20 h 30
Les dimanches de 15h à 17h et de 18h30 à 20h30
Entrée libre

60ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՐԵՒՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպուած՝
Փարիզի Շրջանի Արենոյշներուն, Գայլիկներուն եւ Սկաուտներուն կողմէ
մեծ պատրաստութեամբ

Կիրակի, Մարտ 10, ժամը 14·30–ին
SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint-Dominique — Paris 7e
M° Invalides

Խ ն ա մ ո ւ ա ծ յ ա յ տ ա գ ի ր,
Ներկայացումներ եւ զանեշտներ հայերէն, Գայլիկներուն, Արենոյշներուն եւ Սկաուտներուն կողմէ, երգեր եւ խաղեր:

— *Մուտք 60 Ֆր.* — *Պ ի ւ ֆ է*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 15
VENDREDI
15 FÉVRIER
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.474 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.474

ԾՈՑ
ՊԱՂՏԱՍ

ՌՈՒՄԲԵՐ ԱՊԱՍՏԱՆԱՐԱՆԻ ՄԸ ՎՐԱՅ

ՀԱՐԻՒՐԱՒՈՐ ՄԵՌԵԱԼՆԵՐ

ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆ ԷՐ ԿԸ ՊՆԴԵՆ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՔ

Հարիւրաւոր մեռեալներ, զոհ այս «մաքուր պատերազմին», որակում որ առնուազն զարմանալի է։ Ո՞ր պատերազմը կրնայ «մաքուր» ըլլալ։

Ամերիկեան Ֆ–117 երկու օդանաւեր են, անտեսանելի ռատարներէն, որոնք հըրթիռներ արձակած են Պաղտատի բնակութեան յատկացուած թաղամասին ապաստանարանի մը վրայ։ Հակօդային այս ապաստանարանը, հազուագիւտներէն մէկը մայրաքաղաքին, Ամրիայի թաղամասը կը գտնուի, Տիգրիսի աջ ափին եւ հոն մօտ 1000 հոգի ապաստան գտած էին, Երեքշաբթիէն Չորեքշաբթի լուսնալիք գիշերը։ Գրեթէ բոլորն ալ կը քնանային։ Ամերիկացիք կը պնդեն, որ այդ ապաստանարանը կը ծառայէր նաեւ ռազմական հրամանատարութեան որպէս կեդրոն եւ ուրեմն՝ «օրինաւոր թիրախ» էր։ Սպիտակ Տան բանբերը յայտարարեց.– «Յարձակումի ենթարկուած պունքէրը զինուորական թիրախ մըն էր, հակակշռի եւ հրամանատարութեան կեդրոն մը, որ հրահանգներ կը փոխանցէր ուղղակի իրաքեան պատերազմական մեքենային, ներկուած եւ ծածկուած որպէսզի յայտնի չըլլայ»։ Ուրեմն, սխալ կամ թիւրիմացութեան հարց չկայ։ Պատերազմական նախարարն ալ՝ Չենէ կը շեշտէ.– «Երկու ռումբեր արձակեցինք որոնք թիրախին հասան մեծագոյն ճշգրտութեամբ։ Սատտամ Հիւսէյն կրնայ բնակիչներ տեղաւորել զինուորական կէտերու վրայ, իր հարազատ ժողովուրդը օգտագործելով որպէս մարդկային վահան»։

Հոն գտնուող թղթակիցները, որոնց գրութիւնները, անշուշտ, ենթակայ են իրաքեան գրաքննութեան, տարբեր բան կ՚ըսեն։ Ֆիկարօ–ի թղթակիցը, օրինակ, կը գրէ «Զինուորական կամ ճարտարարուեստական տիպի ոչ մէկ նպատակակէտ տեսանելի է հարուստ բնակիչներու այս թաղամասը»։

Ամերիկացիք, սակայն, կը յամառին եւ շատեր համաձայն են, հրէշը՝ Սատտամ Հիւսէյնն է։ Այս առնչութեամբ ամէնէն խիստ խմբագրականը կը գրէ Փօլ Քամպոն Քոթիտիէնի մէջ, ցածութեան, վատութեան, անարգութեան բոլոր մրցանիշները շնորհելով Հիւսէյնի։ Այս վերջինը դիմած է Միացեալ Ազգերուն բողոքելով այս վայրագ ռմբակոծութեանց դէմ։ Ապահովութեան Խորհուրդը, առաջին անգամ ըլլալով գոնփակ նիստ կը գումարէր, Հինգշաբթի կէսօրէ ետք, հաւանաբար, որպէսզի տարակարծութիւններու վկայ չըլլան մեդիաները։ Ֆրանսա, նաեւ նեղ կացութեան մատնուելով հանդերձ, կը ջանայ համոզուիլ ու համոզել որ «պատերազմին միակ պատասխանատուն Սատտամ Հիւսէյնն է»։ Ֆրանսական կառավարութիւնը կը ցաւի ռմբակոծութեան զոհերու «ողբերգական ճակատագրին համար. պատերազմի մը զոհերն են»։

Ֆրանս – էնթէր կը համարձակէր ոգեկոչել սակայն ամերիկեան ռմբակոծութիւնները Ֆրանսայի վրայ, ցամաքահանման նախօրեակին, օրինակ բերելով (եւ հեռու է միակն ըլլալէ) Սէն – Նազէրի նաւահանգիստը, որ հիմնայատակ կործանեցաւ մէկ թիրախի պատճառաւ՝ ընդծովեայ խարիսխ մը, որ միակ փրկուած կէտը մնաց։ Բայց, այսօր, ինչպէս խուլերը՝ «գէշ – լսողի» կամ կոյրերը «գէշտեսնողի» վերածուած են (պատճառ չէ անշուշտ որ լսեն ու տեսնեն...), այս «մաքուր» պատերազմին զոհերն ալ նոր անուններ ունին ու երբ զինուորական կէտեր են եւ զինուորականներ ռումբերէ վնասուած վայրերը կամ անձերը, կ՚ըսուի թէ քրէքէ եղած են, իսկ բնակիչները, երբ զոհ կ՚երթան կ՚որակուի «dégâts colateraux»։ Բան չի փոխուիր զոհերուն համար, բայց կը հանգստացնէ պատասխանատուներուն խիղճը։ Արդէն, այս ռմբակոծութիւններն ալ «վիրաբուժական գործողութիւն» անուանուած են, որովհետեւ Ամերիկացիք ճիշդ ու ճիշդ պէտք եղած կէտին վրայ կ՚արձակեն ռումբերը։ Ամէն պարագայի մէջ, Յորդանան 3 օր և Թունուզ՝ 24 ժամ ազգ. սուգ հռչակեցին զոհերու յիշատակին։ Մնաց որ մըտքերը պղտորած են, եւ որքան ալ ամէն մարդ ծանօթ ըլլայ Սատտամ Հիւսէյնի բռնատիրական, անգութ, անողոք նկարագրին (հիմա բոլորը կ՚ոգեկոչեն Քիւրտերու վրայ արձակուած կազերը, մինչ արարքը գործուած ատեն, խօսող չկար այդ մասին, որովհետեւ այն ատեն, Սատտամ Հիւսէյն դեռ չէր այն բռնակալը, որ յանկարծ յայտնեցաւ Օգոստոս 2–ին...), դիտել տուողներ կան որ Պաաս կուսակցութեան խոտոր կը համեմատի իշխանութեան կեդրոն մը պահել բնակչութեան մէջ։ Եւ Մարք Քրավեց ալ կը յիշէ ամերիկեան ռմբակոծութեանց «վրիպումները», ոգեկոչելով 1983 Հոկտեմբերին, ամերիկեան նաւատորմի ռըմբաձիգներու (Կռանատա) «սխալը», երբ ռումբերը ինկած են ծերանոցի մը վրայ։

***

Դիւանագիտական գետնի վրայ, շըփումները կը շարունակուին Պաղտատի եւ Մոսկուայի միջեւ։ Երկուշաբթի օր, արտաքին նախարար՝ Թարէք Ազիզ Մոսկուայի մէջ պիտի տեսնուի Գորբաչովի հետ։ Խորհրդային արտաքին նախարարութիւնը կը նախատեսէ կարգադրութեան ծրագիր մը՝ Իրաք պարպէ Քուէյթը, փոխարէն՝ երաշխաւորուի իր հողային ամբողջականութիւնը։

× Շատ կը խօսուի Ջուրի պատերազմին մասին, որու կը թուի թէ ձեռնարկած է Թուրքիա (գրած էինք թէ 40% զեղչած է Եփրատի ջրաքանակը Իրաքի վրայ)։ Թուրք դիւանագէտ մը սակայն կը խոստովանի.– «Եթէ քարիւղահանքերու վրայ յարձակիք, միայն տնտեսական վնաս կը բերէք, երկրի մը ջուրը կտրելով, կեանքն է զոր կը քանդէք»։ Ճումհուրիյէթի համար ոչինչ կ՚արդարացնէ այս ընթացքը, բացի քաղաքական նպատակներէ։ Պատասխանատու նախարարը՝ թէքնիք դըրդապատճառներ կը ներկայացնէ, բայց ամէն մարդ չի համոզուիր։

× Նախագահ Միթերան, Երկուշաբթի օր, հանդիպում ունեցած է Ֆրանսայի մեծ ռաբունապետին՝ Ժօզէֆ Սիթրիւքի հետ, այս վերջինոյն Նէօյիի բնակարանը։ Ներկայ եղած է նաեւ Հրէից ժողովոյ նախագահը։ Անոնք ապահովութիւն ստացած են Ֆրանսայի նախագահէն, որ Ֆըրանսա միտք չունի պարտադրելու լուծումներ, որոնք կրնան հակառակ ըլլալ Իսրայէլի շահերուն եւ Պետութեան ապահովութեան։

× Պատերազմի դէմ ցոյցերը կը շարունակուին հոս ու հոն։ Նաեւ ահաբեկչական արարքները ամերիկեան թէ ֆըրանսական հաստատութեանց դէմ։

× Պապը կրկին կոչ ըրաւ որ վերջ տրուի այս ջարդերուն։.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԱՏՎԻՈՅ կեդրոնական Կոմիտէի շէնքին առջեւ բուռն պայթում մը տեղի ունեցած է առջի օր։ Լատվիան ալ, նման Լիթուանիոյ, անկախութեան հանրաքուէի մը որոշած է Մարտ 3–ի համար։ Էստոնիան ալ նոյնը կ՚ընէ, նոյն օրը։

ՌԻՕ ՏԷ ԺԱՆԷՐԻՈՅԻ բարեկենդանին արդէն 157 մեռեալ կայ եւ աւելի մեծ թիւով ալ վիրաւորներ։ Դեռ միայն 4–րդ օրն է։

ՓԵՐՈՒԻ հնդկախտը կը տարածուի եւ սահմանակից երկիրները (Չիլի, մանաւանդ) շատ մտահոգ են։ 83 մեռեալ կայ եւ աւելի քան 13 հազար վարակուած։

ԵՐԵՒԱՆ — Հ Ե Ռ Ա Տ Ի Պ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՓԵՏՐՈՒԱՐ 8 / 12)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍՓԻՒՌՔ

Սամարղանդի մէջ (Ուզբէկիստան) վերջերս ստեղծուած է Հայ Մշակոյթի Կեդրոն մը, որուն նպատակն է համախմբել տեղւոյն համայնքը, կազմակերպել հայերէնի դասընթացքներ ու մշակութային ձեռնարկներ, ամուր կապեր ստեղծել գաղութին ու Հայաստանի միջեւ։

Կեդրոնին բացման առթիւ ողջոյնի խօսքեր ղրկած են տեղւոյն իրանեան, հրէական, տաջիկական եւ քորէական կեդրոններուն ղեկավարները, ուզբէկ մտաւորականներ։

***

ԿՐՕՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Շուրջ երեք ամիսէ ի վեր գործող Մայր Աթոռ Էջմիածնի Քրիստոնէական քարոզչութեան կեդրոնը իր գործունէութեան ծիրին մէջ կրօնքի ուսուցիչներ կը պատրաստէ։ Երեւանի առաջնորդարանին մէջ տեղի ունեցող դասընթացքներուն զուգահեռ Քրիստոնէական քարոզչութեան կեդրոնը, Փետրուար 12–էն, կրօնագիտական նիւթերու նման դասընթացք կը սկսի Էջմիածին քաղաքի մէջ՝ շրջանի միջնակարգ դպրոցի ուսուցիչներու համար։

***

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆԻՍՏ

Փետրուար 7–ին տեղի ունեցած Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան նիստը վարած է նախագահի Ա. տեղակալ՝ Բաբգէն Արարքցեան։

Օրակարգի նիւթ դարձած է «Հայաստանի արխիւային ֆոնդի պահպանման հարց»ը։ Մինչեւ «Հայաստանի Հանրապետութեան արխիւային ֆոնդի մասին օրէնք»ի որդեգրումը՝ պատմական, գիտական եւ արխիւային ֆոնդի հնարաւոր կորուստները կանխելու նպատակով որոշուած է Հայաստանի բոլոր հիմնարկներուն, ձեռնարկութիւններուն, հանրային կազմակերպութիւններուն արգիլել ոչնչացնելու, փոխանակելու, տեղափոխելու, վաճառելու կամ անհատներու նուիրելու որեւէ փաստաթուղթ կամ վաւերագրական այլ նիւթ։

Ի շարս այլ հարցերու, նախագահութիւնը լսած է Ագրարային (գիւղատնտեսական) եւ գիւղի զարգացման հարցերու մնայուն յանձնախումբի նախագահի պաշտօնակատար Նորայր Մանասերեանի հաղորդումը՝ իր գլխաւորութեամբ Լեռնային Ղարաբաղ մեկնած խումբին կատարած աշխատանքներուն վերաբերեալ։

***

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՆՈՐ ՎԵՐԱՏԵՍՈՒՉ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդի նախագահութեան նիստին ընթացքին հաստատուած է Առեւտուրի նախարարութեան կառոյցն ու կանոնադրութիւնը։

Քննարկուած է ակադեմական Սերգէյ Համբարձումեանի դիմումը Երեւանի համալսարանի վերատեսուչի պաշտօնէն հրաժարելու՝ Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի աշխատանքներով ծանրաբեռնուած ըլլալուն պատճառով։

Կառավարութիւնը ընդառաջած է Սերգէյ Համբարձումեանի խնդրանքին ու համալսարանի վերատեսուչ նշանակած է ակադեմական Նորայր Առաքելեանը։

Նիստի մասնակիցները անդրադարձած են նաեւ Երեւանի մէջ մէնէճըրներու խորհրդաամերիկեան միջազգային կեդրոնի ստեղծման հարցին։

***

ՌՈՒՍ ԳՐՈՂՆԵՐ ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ

Փետրուար 8-ին օդանաւով Երեւանէն Ստեփանակերտ գացած է խումբ մը ռուս գրողներ եւ, անշուշտ, դէմ - յանդիման եկած են Ազրպէյճանի յատուկ ջոկատներու ոստիկանութեան։ Արտակարգ վիճակի հրամանատարութեան միջամտութեան շնորհիւ անոնցմէ երկուքը՝ Խորհրդային Միութեան երեսփոխան՝ Եուրի Չեռնիչէնկօ եւ Թիմուր Հայդար կրցած են քաղաք հասնիլ։ Պատուիրակութեան միւս երեք անդամները, ստիպուած, Երեւան վերադարձած են։

Նոյն իրիկուն, Ստեփանակերտ հասած երկու գրողները հանդիպում մը ունեցած են քաղաքի մտաւորականութեան հետ։ Իսկ Երեւան վերադարձողները հայկական հեռատեսիլէն իրենց բողոքը յայտնած են պատահածին մասին։

***

«ՀԱՅ ԼՐԱԲԵՐ»Ը ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

Մոսկուայի «Ուդարնիկ» շարժանկարի սրահին մէջ նշուած է «Արմեանսկի Վեստնիկ» («Հայ Լրաբեր») թերթին Ա. թիւին

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՆԴՐԱԴԱՐՁՆԵՐ ԵՒ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐ

Ժամանակին, լեզուական խնդիրները սուր հարցադրումներու առիթ կուտային մամուլի սիւնակներու թէ գիրքերու մէջ: Հմուտ տեսաբանները սկսան անհետանալ, հերթափոխութիւնը տեղի չունեցաւ եւ այդ գրավէճերը փաստօրէն դադրեցան, հակառակ անոր որ տեսակ մը ուղեցոյցի դեր կը խաղային Լեզուի Ակադեմիայէ զուրկ արեւմտահայերէնին համար: Պէտք է յուսալ, որ Արեւմտահայ Աշխարհաբարի Եւրոպական Խորհուրդի ստեղծումը պիտի օգնէ քիչ մը յստակութիւն մտցնելու լեզուական արշաւանին (?) մէջ:

Խորհուրդի նախաձեռնարկ ոգին՝ փրոֆէսոր Ռոպէր Տէր - Մերկէրեան, շահեկան յօդուած մը հրատարակած էր «Յառաջ - Միտք Արուեստ»ի Դեկտեմբերի թիւին մէջ Ֆրանսայի հայերէնի կրկնախօսութեան (diglossie) հարցին շուրջ (*): Տեսական պատշաճ բնութագրումէն ետք, հեղինակը կը քննէ հինգ դարձուածքներ, որոնք կրկնախօսութեան ճամբով պատճէնուած են հայերէնի մէջ.–

Երրորդ տարիքի անձեր. – Բնականաբար, բոլորովին անհարկի հայացում մը, որ ըստ էութեան ոչինչ կ'աւելցնէ լեզուին: Եթէ ընկերային բնոյթի փոփոխութիւն կ'ուզէ ցոյց տալ այդ մեղմախօսութիւնը (euphémisme), դիտել տանք, որ «ալեւորներ» բառը կրնայ գործադրել այդ պաշտօնը, երբեմն «ծերունիներ» բառի հերթագայութեամբ:

Չենք կարծեր սակայն, որ այդ բառը շատ ընդհանրացած ըլլայ գրաւոր արեւմտահայերէնի (իմա՝ ֆրանսահայերէնի) մէջ: Վերջապէս, հայ մամուլը համեմատաբար քիչ կը զբաղի ալեւորներով: Մեզի կը թուի, որ ան ճամբայ գտած է լրատուական գործակալութիւններէ կատարուած մեքենական հայացումներու շնորհիւ, եւ այս գծով կը մտածենք Լիբանանի հայ մամուլի մասին, որ միջազգային լուրերը բառացի թարգմանութեամբ կու տայ: Զմոռնանք, որ Լիբանանը եւս ֆրանսախօս վայր է, ու թէեւ կրկնախօսութեան վիճակը հաւանաբար համեմատելի չէ արեւմտեան Սփիւռքի հետ, բայց գրաւոր պատճէնումները հընարաւոր են: Օրինակ՝ արեւելում թխածոյ բառը, որ քաղաքացիական իրաւունք կը թուի ստացած ըլլալ ամէնուրեք:

Անհրաժեշտ է հետեւեալ ճշգումը: Հակառակ յօդուածագրին պնդումին, «les gens du 3ème âge» ձեւը սպաներէնի մէջ կայ («personas de la tercera edad» կամ «la tercera edad»), թէեւ վերջինչեալ պատճէնումին չենք հանդիպած սպանախօս կամ սնապալիր միջավայրի մէջ:

Հող շահիլ. - Հոս եւս «gagner du terrain»ի այս աւելորդ հայացումը (բառաբար չէ՞ արդեօք «տեղ գտնել») կրնայ լիբանանեան ծագում ունենալ, կամ զուգահեռաբար պատճէնուած ըլլալ (սպաներէն ունինք «ganar terreno», ճիշդ ֆրանսերէնի իմաստով, բայց արժանթինահայ մամուլը երբեք հեղինակութիւն չէ ունեցած Սփիւռքի մէջ, լեզուական արժէչափեր պարտադրելու համար):

Ձիու դեղ, լուսանցքային վիճակ, մեծ ընտրողներ. - Առաջինը իսկապէս կ'արդարացնէ Ռոպէր Տէր - Մերկէրեանի հաստատումը, «այս պատճէնուած արտայայտութիւնները անհասկնալի են արեւմտահայերէնի բոլոր խօսողներուն, Ֆրանսա ապրողներու բացառութեամբ» (մենք չհասկցանք, թէ ի՞նչ կը նշանակէ):

Ինչ կը վերաբերի յօդուածագրի եզրակացութիւններուն, դիտել տանք որ պատճէնուած ձեւերու փոխադարձ անհասկնալիութիւնը յարաբերական է. կախում ունի մայր ձեւի բնոյթէն: Բարբառային ճիւղաւորումի հաւանականութեան պարագային, կ'արժէ նշել, որ սպաներէնը եւս ցրումի նմանօրինակ վիճակ մը կ'ապրի (պատճէնումներ, փոխառութիւններ, եւայլն), սակայն բաժանումի վըտանգը դիտելի չէ: Ասկէ զատ, պիտի յաջողի՞ ապրիլ արեւմտահայերէնը այնքան ատեն, որ ի վիճակի ըլլայ բարբառներ յառաջացնելու:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Պուէնոս - Այրէս

(*) Diglossie բառին հայերէնը կը քաղեմ «Հայկական Սովետական Հանրագիտարան»էն («Սովետական Հայաստան» հատոր, Երեւան, 1987, 472). Հ. Լեւոն Զէքիեան կ'առաջարկէ Երկլեզուախօսութիւն (տե՛ս «Միջազգային հայերէնագիտական գիտաժողով, Զեկուցումներ», Երեւան, 1984, 693):

ԻՍԿԱՊԷՍ ԱՊՐԱ՞Ծ Է ՀՈՄԵՐՈՍ ՄԸ

Հիները երբեք կասկած չունեցան թէ Հոմերոս անունով քերթող մը յոյն գրականութեան հիմնադիրը եղաւ. քանի մը հազուադէպ ինքնատիպ դէմքեր, ընդհանուրին հակասելու մարմաջով պնդեցին միայն թէ «Ոդիսական»ի հեղինակը կըրնար նոյն անձը չըլլալ «Իլիական»ի հեղինակին հետ: Սակայն ընդհանրապէս անոնք նկատուեցան «անջատողականներ» ու քննադատները ըսին թէ իրենց թէզը շատ անհեթեթ էր: Այսպէս շարունակուեցաւ մինչեւ ԺԷ. դարուն աւարտը, յետոյ բիւզանդական շրջանին եւ վերածնունդի դարուն: Աչազուրկ ծերունին նկատուեցաւ անհասանելի տիպար մը գերագոյն քերթողութեան ամէնէն ազնուական դրսեւորումներուն (?):

Յոյները Հոմերոսը աստուածներու կարգը դասած էին. ան մարդկային այն արարածն էր որ բարձրացած էր հերոսներու մակարդակին: Անոր փառքին համար յուշարձաններ շինուեցան ուր իր նըկարը պաշտամունքի առարկայ էր: Կան բազմաթիւ փաստաթուղթեր, արձանագրութիւններ, գրական էջեր, տողեր ու արձաններ որոնք կը հաստատեն թէ Հոմերոս բացառիկ ժողովրդականութիւն կը վայելէր զարգացած Յոյներու եւ Հռոմէացիներու միջեւ: Իր գործերը դաստիարակութեան հիմնական նիւթն էին: Աքիլլէս եւ Ոդիսեւս բարոյական յատկանիշերու խորհրդանիշերն էին. ռազմական ոգի ունէին, հոգեկան արիութիւն, արդասուր (?) միտք: Աքիլլէս իշխաններու կողմէ ընդօրինակելի տիպարն էր Մեծն Աղեքսանդրէն մինչեւ Յուլիոս Կեսար: Ոդիսեւսի արկածախնդրութիւնները նիւթ հայթայթած են Իտալիոյ Սփերլոնկա քարայրին նկարազարդումին ուր կայսրերը խնջոյքներ կը սարքէին: Պոմպէի տուներուն մէկ մասն ալ զարդարուած էր ոդիսականեան դրուագներու տիպարներով: Իսկ Հոմերոսի դիմաքանդակները տեղ գրաւած էին մատենադարաններու, պարտէզներու մէջ, կամարներու տակ: Ան ներկայացուած էր որպէս երկար մազերով աչազուրկ ծերունի մը, ներշնչումի պահուն: Ք. Ա. Բ. դարուն Քիոսի մէջ եփած հողէ փոքր գլուխ մը ցոյց կու տայ թէ այն համեստ շրջանակներն անգամ որոնք մարմարեայ դիմաքանդակի մը պերճանքը չէին կրնար նուիրել իրենք իրենց, կարելի ձեւով կը մեծարէին «աստուածային քերթողը» ինչպէս սովորութիւն էր զայն կոչել:

Ոչ ոք կասկած կը յայտնէր թէ Հոմերոս գոյութիւն ունեցած էր: Կարելի չէ ստուգել անոր ապրած տարաշրջանը (?). այսուհանդերձ, ան կը զետեղուի Ք. Ա. Ը. դարուն Բ. կիսուն Ք. ա. 750 - 700 թուականներուն միջեւ:

Յոյն ժողովուրդի պատմութեան մէջ այս դարը կարեւոր դեր ունի: Ճիշդ է որ պատմական դէպքերու մանրամասնութիւնները ծանօթ չեն այսօր, քանի որ անհետ կորսուած են այդ շրջանի պատմաբաններուն գործերը. սակայն Ք. ա. 776 թուականէն ի վեր երբ սկսած են Ողիմպիականները, կայ պատահարներու ժամանակագրութիւն մը: Հակառակ պատկերը կը պարզէ հնախուզական մարզը. այդ շրջանին յոյն աշխարհը կը կազմակերպուի քաղաքներու շուրջ. կեդրոնը մեծ հողատէր ընտանիքներ կը գտնուէին. ամէնէն ծաղկուն շրջանը Անատոլուի արեւմտեան ափի Զմիւռնիան էր: Այս քաղաքներու ազնուականութեան համար կ'աշխատէին քերթողները որոնք միեւնոյն ժամանակ նուագածուներ էին: Անոնք կը մասնակցէին մեծ խրախճանքներու եւ քանդակագործներու, ոսկերիչներու նման արհեստաւորներ կը նկատուէին, ըստ այնմ կը վարձատրուէին: Անոնց երկնաւոր հովանաւորներն էին Ապողոն ու Մուսաները որոնցմէ կը ներշնչուէին:

Իլիականի եւ Ոդիսականի հեղինակը պէտք է քաջ ծանօթ ըլլայ իր ժամանակակիցներուն. ան իր վարպետներուն մօտ լաւ պատրաստութիւն տեսած մէկն է որ զարգացուցած է բնատուր ձիրքերը: Իր պատումները հերոսական առասպելները Տրովադայի պատերազմին առընչուած են պատմամիթական անցեալի մը մաս կը կազմեն. անոնց լեզուն արուեստական է, խնամուած բարբառէն սերած: Այդ լեզուն խօսակցական չէ եղած բնաւ, ուղղակի գրական է, գործածուած՝ դիւցազնական քերթողութեան մէջ: Կը գործածուի նոյնիսկ Բիւզանդացիներու կողմէ: Հոմերոս այդ ժամանակաշրջանին գործօն մէկ դէմքն է. կը պատկանի մասնագէտներու այն խումբին որ ասպարէզին գաղտնիքներուն տէր է ու յաջորդ սերունդներու կը փոխանցէ զայն: Ասիկա պատճա՞ռ մըն է սակայն ուրանալու համար անոր ինքնատպութիւնը: ԺԷ. դարու վերջաւորութեան աբբայ Օպինեաք ու իրմէ դար մը ետք գերմանացի Վոլֆ իրենց հատորներով ստեղծեցին «հոմերական հարց» մը որ կը տեւէ մինչեւ այսօր:

Անոնց կասկածները ծնունդ կ'առնեն Հոմերոսի գործերուն մէջ նկատուած հակասութիւններէ, անկապակից մասերէ: Հին դարերուն այս թերացումները անփութութեան արդիւնք կը նկատուէին այդքան լայնածաւալ գործի մը մէջ: Մասնագէտներ նաեւ «հին» եւ «նոր» մասեր նկատած են Հոմերոսի պատումներուն մէջ: Ուսումնասիրողներ յայտնած են թէ կորիզի մը շուրջ հիւսուած են զանազան երգեր, զանազան ժամանակներու ընթացքին: Շատեր ալ հետեւելով հնադարեան հելլէնագէտներուն, կը պնդեն քերթողին մէկութեան վրայ:

Հոմերոսի ոճին, խօսքի կրկնութիւններուն ու տարազներուն վրայ կատարուած պրպտումներ ցոյց տուած են թէ քերթողին դիւցազներգութիւնները բերանացի արտադրութիւններ են, մինչ իր շրջանին կը գործածուէր Փիւնիկեցիներէ առնուած այբուբեն մը: Յունաստանի ու յունական շրջաններու մէջ կատարուած պեղումներէն գտնուած կաւեղէն իրերու վրայ յաճախակի կը տեսնուին կրաֆիթիներ, ինչ որ կ'ապացուցանէ թէ գրելու այս դրութիւնը ընթացիկ երեւոյթ էր Ք. ա. Ը. դարու սկիզբին: Աւելի յատկանշական է որ այդ կրաֆիթիները շատ կը յիշեցնեն Հոմերոսի լեզուն ու տաղերը: Անոնց վերծանումը, վերլուծումը առիթ տուած է ըսելու որ Հոմերոսի ստեղծագործութեան շրջանին իսկ կաւեղէններու վրայ այդ տողերը արձանագրողը ուզած է ժողովուրդին քաջ ծանօթ քերթուածները գործածել գիրերու օժանդակութեան դիմելով:

Այսպէս, վարկածը թէ ամէնէն կանուխ ժամանակին իսկ գրի առնուած են երկու դիւցազնավէպերը, կը բացատրէ բազմաթիւ նման գործերէ միմիայն անոնց վերապրած ըլլալուն երեւոյթը: Անշուշտ, կայ նաեւ այն պարագան որ Իլիականն ու Ոդիսականը իրենց ժամանակի ստեղծագործութիւններուն լաւագոյններն էին: Այսօր գրեթէ ոչ մէկ կասկած մնացած է թէ Հոմերոս ապրած է Ք. ա. Ը. դարուն երկրորդ կէսին եւ իր դիւցազնավէպերը պտուղն են հազուադէպ այլ արդիւնաւոր հանդիպումի մը. տաղանդին ու գրութեան:

ՔԱՂՀԱՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ ԵՒ ՍՓԻՒՌՔԻ ԱՐԴԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

Փարիզի «Ս. Մեսրոպ» Մշակութային Կեդրոնին փետրուարեան գործունէութիւններու ծրագիրը փետրուար 8-ին երեկոյեան նիւթ ունէր սփիւռքահայ բանաստեղծութիւնը: Նիւթին շահեկանութիւնն ու յատկապէս որպէս դասախօս Վահէ Օշականի ներկայութիւնը գրաւէր բազմութիւն մը առաջնորդած էր «Ս. Մեսրոպ»ի սրահը:

Մշակութային այս կեդրոնին պատասխանատուներէն Ֆրանսուազ Գույումճեանի բարի գալուստի խօսքին յաջորդեց Մ. Նշանեանի համառօտ ներկայացումը օրուան դասախօսին զոր որակեց «Սփիւռքի կեանքին մասնակից մտաւորականը»:

Վահէ Օշական նախ սահմանեց Սփիւռքը որպէս անդադրում տարտղնումի վայր մը ուր նկատելի էին երկու հակասական շարժումներ. մէկը կեդրոնախոյս, միւսը կեդրոնաձիգ: Սփիւռքը մէկ կողմէն հեռացում մը, փախուստ մըն էր աւանդականէն, անցեալէն, իսկ միւս կողմէն, կը ներկայանար դէպի խարիսխ մը դիմող շարժումով: Այս երկու հակադարձ ուղղութիւններու կեդրոնին զետեղեց Վահէ Օշական բանաստեղծութիւնը, աւելցնելով որ ամէնէն կարեւոր կեդրոնը որուն կ'առընչուի Սփիւռքը, արեւմտահայերէնն է:

Այդ «Սփիւռքը» որ մինչեւ 70-ական թուականները բարոյական, կրօնական յըղացք էր, այսօր աւելի քաղաքական բնոյթով կը ներկայանայ: Այս երկրորդ շրջանին աւելի հազուադէպ է դէպի արմատները վերադարձը:

Սփիւռքեան բանաստեղծութիւնը ունեցած է հետեւեալ կեդրոնները. Փարիզը, Պոլիսը, Թեհրանը: Առաջինը՝ Սարաֆեանով, Ահարոնով, Կոստանդեանով, Թօփալեանով եւայլն եղաւ թէեւ կարապի երգ մը ու մնաց ընտրանիի մը սեփականութիւնը, բայց կրցաւ յաջորդ սերունդներու փոխանցել մշակութային աւանդներ: Պոլսի մէջ Զահրատ ու Խըրախունիով ստեղծուած հոսանքը քանդեց քնարերգութիւնը եւ փրկեց բանաստեղծութեան լեզուն:

Թեհրանի մէջ թէեւ շարժում մը նկատուեցաւ 50-ական թուականներուն, բայց մեծ նորութիւն չբերաւ ու միակ ուշագրաւ պարագան մնաց Զօրայր Միրզայեան:

Նշելէ ետք այս կեդրոնները, Վահէ Օշական Սփիւռքի ներկայ բանաստեղծները խմբեց հետեւեալ դասաւորումով: կայուն վերակազմեալ քնարերգակներ (Զ. Գադանճեան, Վարանդ, Ժագ Յակոբեան, Դեւ եւայլն), ուշացած արդիականներ (Վեհանոյշ Թէքեան, Զահրատ, Զ. Խրախունի, Հ. Գալֆայեան - Փանոսեան, Տ. Եարտըմեան եւայլն), արդիականներ (Գ. Պըլըեան, Շ. Տասնապետեան) եւ ուլթրաներ - տարականոններ (Պէյրութի «Նոր գրականութեան» խմբակը. Հ. Չէյթլեան, Խ. Տէր - Ղուկասեան եւայլն):

Անդրադառնալէ ետք օտարագիր անուններու (Ամերիկա, Ֆրանսա) եւս, Վահէ Օշական շատերու համար զարմանալի լաւատեսութեամբ մը ըսաւ թէ ինք կը հաւատայ որ Սփիւռքի բուն բանաստեղծութիւնը նոր ճամբայ կ'ելլէ ու ներկայի թափը արդէն գրաւական կարելի է նկատել ապագայ նուաճումներու:

Հարցումներու թեր ու դէմ կարծիքներու փոխանակումի բաժինով մը աւարտեցաւ երեկոյթը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՀՈՒԱՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆՔԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՍՏԻԿ ԱՇՃԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Պարտիզակի գիւղը ուր ծնած էր 1902-ին, Աստիկ Աշճեան ապրեցաւ լեցուն կեանք մը: Կեանք մը՝ հարուստ եւ իմաստաւորուած հանրային ծառայութիւններու, ազգային պարտականութիւններ կատարած ըլլալու գոհունակութեամբ, կեանք մը բոլորուած ընտանեկան ջերմութեան եւ երջանկութեան մէջ, նոյնիսկ եթէ կնոջը մահէն յետոյ իր վերջին երեք տարիները եղան քիչ մը անհամ, ինչպէս ինք կ'ըսէր:

Իր նախնական ուսումը կատարած է Կէտիկ Փաշայի Մեսրոպեան վարժարանը: Ապրած է պոլսահայ կեանքի ճակատագրական տարիներու վերիվայրումները եւ լքած իր ծննդավայրը 1920-ին:

Աստիկ Աշճեան Ֆրանսա եկած եւ ուղղակի հաստատուած է Թուլոն քաղաքը: Հոն, 1925-ին, կազմած է ընտանիք եւ ունեցած իր մանչ զաւակը՝ Մինաս: Սակայն, հոգեկան կարիքն ու կարօտը զգալով հայկական միջավայրերու, 1929-ին, Թուլոնէն անցած է Մարսէյլ եւ բնակութիւն հաստատած Սէն-Լուի հայաշատ արուարձանը:

Աստիկ Աշճեան վերջին վկաներէն էր Սէն-Լուի հայ համայնքին կազմութեան տարիներուն, եւ ապա ազգային հետըզհետէ կազմակերպուող, աճող եւ հարըստացող կեանքին, ե՛ւ որպէս անդամ, ե՛ւ որպէս գործօն ղեկավար: Ապրեցաւ եւ գործեց միշտ իր ազգին վաղուան կառոյցին համար: Իր ծառայութիւններուն, քաղաքական ընտրութիւններուն, համոզումներուն ներքին խոյանքներուն ճանապարհը; արտայայտութիւնը, իտէալը գտաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան գաղափարաբանութեան մէջ: Որպէս անդամ, որպէս վարչական Սէն-Լուի Ակնունի ենթակոմիտէին, Վալպարէլի Դ. Վարուժան խումբէն մինչեւ քաղաքի Քրիստափոր ենթակոմիտէն տուաւ կուսակցութեան, եւ տուաւ անսակարկ, իր կեանքի ամէնէն դալար եւ լեցուն տարիները: Բայց քաշուած տարիներուն, վերջին յարգանքի պահուն մոռցուեցաւ: Մոռցուեցաւ որովհետեւ ինքը «անբախտ» եղաւ քիչ մը աւելի երկար ապրելով քան իր սերնդակիցներն ու գործակիցները: Եւ այսպէս, իր ֆիզիքական մահէն առաջ արդէն մեռած եւ ջնջուած էր մտքերուն մէջ անոնց որոնք շարունակութիւն մը ապահովելու պարտականութիւնը ունէին:

Աստիկ Աշճեան Սէն-Լուի մէջ մասնակցած է մարզական եւ երիտասարդական շարժումներուն: Եղած է Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղական խորհուրդի անդամ եւ ապա վարչութեան նախագահ: Մանաւանդ եւ շատ երկար տարիներ, որպէս սարկաւագ, ծառայած է եկեղեցւոյ՝ հաւատարմութեամբ, սիրով, հաւատքով, պատրաստակամութեամբ: Ան, տեսած էր եկեղեցւոյ հիմնադրութիւնը, ձեռամբ Գրիգորիս Եպիսկ. Պալաքեանի, եւ 60 տարի յետոյ ներկայ եղաւ նաեւ վաթսունամեակի հանդիսութեան եւ արդար գոհունակութիւնը ունեցաւ քօղազերծելու յուշաքարը՝ նուիրուած Պալաքեան Եպիսկոպոսին եւ բոլոր ծառայողաց. ասիկա իր մէն հազիւ ամիս մը առաջ: Իր ուրախութիւնը, երջանկութիւնը մեծ էր, տեսնե-

ՃԷՊՐԱՅԻԼ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Զրկուեցաւ այլեւս Լիոնի հայ գաղութը անոր շունչէն: Զրկուեցաւ հայ երախան Հայրիկ Պահատուրեանէն: Հայրիկ Պահատուրեանի համար կարելի չէր երեւակայել, հայ երախան առանց լեզուի, Հայը՝ առանց հաւատքի: Ան՝ ապրեցաւ իր հաւատքով եւ իր խօսքով, ատոր համար ալ ապրեցուց նաեւ բոլոր միութիւն եւ կազմակերպութիւնները: Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը չէ տօնած Մանուկներու Օր մը առանց Հայրիկ Պահատուրեանի ներկայութեան: Ան՝ ներկայ կ'ըլլար եւ նիւթապէս ալ իր օժանդակութիւնը երբեք չէր զլանար:

Ան՝ ունենալով Կապոյտ Խաչի հայապահպանման գետնի վրայ տարած աշխատութիւններուն գիտակցութիւնը, ամէն առիթով իր առատաձեռն նուիրատուութիւններով կը քաջալերէր զանոնք:

Անոր քաղցր յիշատակը յաւերժ պիտի մնայ Կապոյտ Խաչուհիներուն քով: Իր անունը քանդակուած պիտի մնայ Կապոյտ Խաչի մատեաններուն մէջ: Քանի որ ան՝ ապրեցաւ հայ կեանքի խորհուրդին գիտակցութիւնը ունենալով, ապրեցաւ եւ ապրեցուց զանոնք:

Օրհնեալ ըլլայ իր անթառամ յիշատակը, տիրանայ անոր հոգին յաւիտենական խաղաղութեան:

«ԱՐԱՔՍ»
Մասնաճիւղ

լով եւ հաստատելով թէ Սէն-Լուի մէջ իր վաստակը գնահատողներ կան:

Աստիկ Աչճեան մասնաւոր սէր մը ունէր հայ գիրին, գիրքին եւ մամուլին: Աշխատակցած է «Յառաջ»ին եւ յատկապէս Սէն-Լուի շրջանի ազգային կեանքը պատկերացնող թղթակցութիւններով:

Իր անակնկալ մահէն, հակառակ տարիքին, երկու օր առաջ, այցելութիւն մը տուած էի, որուն ընթացքին երկար խօսեցաւ երէկէն այսօր գաղութի կեանքի մասին եւ յայտնեց շատ մը գոհունակութիւններու կողքին նաեւ դառնութիւններ ազգային գետնի վրայ: Առանձնութիւնը զինքը կը կրծէր հակառակ իր զաւակներուն, թոռներուն եւ հարազատներուն գուրգուրանքին:

Ա. Աչճեան մեկնեցաւ Պարտէզակի եւ իր գործունեայ տարիներու ամբողջ ապրումներու կարօտով:

Յարգանք իր յիշատակին:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Ո՞վ աւելի զօրաւոր է. կի՞նը թէ այրը

Ամէնքս ալ գիտենք թէ կիներու եւ այրերու միջեւ գոյութիւն ունին «փոքրիկ» տարբերութիւններ: Մինչդեռ, փաստըւած է, որ երկու սեռերու միջեւ կան ճիշդ ու ճիշդ 25 տեսակ ֆիզիքական տարբերութիւններ: Ստորեւ կուտանք այն մասնայատկութիւնները, որոնք երկու սեռերը կը զատորոշեն իրարմէ:

ՈՒՂԵՂ - Եւ որովհետեւ կիներու ուղեղը բաղդատմամբ այրերու, աւելի շատ արիւնով կը սնանի, կիներու ուղեղը աւելի լաւ կը գործէ: Աւելի լաւ գործելու ուրիշ մէկ պատճառն ալ այն է, թէ կնոջ ուղեղին երկու կէսերը «կողմնակի ճամբաներ»է աւելի սերտ հաղորդակցութեան մէջ են մէկզմէկու հետ:

ՍՆՆԴԱՌՈՒԹԻՒՆ - Կիներու քալօրիի սպառումը այրերու բաղդատմամբ աւելի նուազ է: Այդ պատճառաւ կիները աւելի քիչ կը ճաշեն:

ՈՒԺԱՆԻՒԹԻ ՍՊԱՌՈՒՄ - Ուժանիւթի տեսակէտէ կիները աւելի խնայողական են: Կիները մարմնի իւրաքանչիւր քառակուսի մեթրին համար պէտք կը զգան 37 քալօրիի: Իսկ այրերու մօտ այս թըւանշանը կը բարձրանայ 39,5-ի, ինչ որ պատճառ կը դառնայ որ անոնք 2700 քալօրիի պահանջը զգան, Իսկ կիներու առօրեայ քալօրիի պահանջը 2000 է:

ԱԼԵՒՈՐԻԼ - Այս ուղղութեամբ կիները այրերէն անրաղդատելիօրէն աւելի բախտաւոր են: Յիսուն տարեկան կնոջ մը երակային դրութիւնը կը համապատասխանէ 35 տարեկան այրի մը երակային դրութեան: 55 տարեկան կին մը 90% համեմատութեամբ կը պահէ իր 25 տարեկանին ունեցած ուժը, մինչդեռ այս համեմատութիւնը այրերու մօտ կ'իջնէ մինչեւ 70 առ հարիւրի:

ՏԵՍՈՂՈՒԹԻՒՆ, ՀՈՏԱՌՈՒԹԻՒՆ - Կիներու տեսողութիւնն ու հոտառութիւնը աւելի զարգացած է: Ասոր փոխարէն այրերը մանրամասնութիւնները աւելի լաւ տեսնելու, մանրակրկիտ ձեւով քննելու կարողութեամբ օժտուած են:

ՄԱՐՄՆԻ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ - Կիներու ոսկրային կառոյցը աւելի ճկուն է, ասոր փոխարէն այրերու յօդերը աւելի զօրաւոր են: Այրերու ոտքերն ու ձեռքերը աւելի երկար են:

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷ ՓՈԽԱՆՑՈՒԵԼՈՒ ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԻՒՆ - Եւ որովհետեւ կիներու «ԻՔՍ» քրոմոզոմները աւելի մեծ թիւ մը կը կազմեն, անոնք աւելի շատ անթիճոր ունին: Այս առաւելութեան զուգահեռաբար՝ անոնք աւելի նուազ չափով տարափոխիկ հիւանդութիւններու ենթակայ են:

ՔՐՈՄՕԶՈՄՆԵՐ - Կիներու ձուարանին եւ այրերու բեղմնաւորութին մէջ 23-ական քրոմոզոմներ կան, Մարդկային ամէն բջիջի մէջ 46-ական քրոմոզոմներ կը գըտնուին: Այրերու բեղմնահիւթին մէջ իքս եւ իկրէք քրոմոզոմներ կան, մինչ կիներու մօտ միմիայն իքս քրոմոզոմներ գոյութիւն ունին:

ՄԱԶԵՐ - Կիներու մազերը աւելի տոկուն եւ խիտ են: Այրերը միջին տարիքի մէջ արդէն իսկ ճաղատ կը մնան մինչ կիներու մօտ այս հաւանականութիւնը շատ տկար է:

ԲԱԶԿԵՐԱԿ - Կնոջ սիրտը աւելի ուժգին կը բաբախէ: Այրերու սիրտը հակառակ անոր որ աւելի մեծ է, 1 վայրկեանի մէջ միջին հաշուով 72 անգամ կը բաբախէ, մինչ կիներու մօտ այս թիւը կը բարձրանայ մինչեւ 80-ի:

ՍԵՌԱՅԻՆ ՀԱՍՈՒՆՆՈՒԹԻՒՆ - Սեռային հասունութեան նիւթին շուրջ եւս կիները կը գերազանցեն այրերը: Աղջիկները 9 - 14 տարեկանին դաշտան կ'ունենան, մինչ այրերու արբունքի տարիքը՝ 10 - 15 է:

ՀԱՍԱԿ - Այս ուղղութեամբ ալ այրերը նուազ աճապարող են: Աղջիկներու մօտ հասակ երկարելու շրջանը 14 - 15 տարեկանին կը լրանայ, մինչ մանչերը կը հարկադրուին սպասել մինչեւ 17 տարիքը:

ՄՈՐԹ - Մարմինը պատող մորթի քանակութիւնը այրերու մօտ 1·8 քառակուսի մեթր է, իսկ կիներու մօտ այս համեմատութիւնը յաւելում կը կրէ 10 առ հարիւր համեմատութեամբ: Այրերու մորթը աւելի թանձր, իսկ կիներու մորթը աւելի բարակ, զգայուն եւ նուազ ճարպոտ է: Այդ իսկ պատճառով այրերը կիներէն աւելի շատ կը քրտնին:

ՇՈՒՆՉ - Այս նիւթին շուրջ կիները աւելի աշխատասէր են: Կիները մէկ վայրկեանի ընթացքին միջին հաշուով 21 անգամ, օրական երեսուն հազար անգամ կ'արտաշնչեն ու կը ներշնչեն: Իսկ այրերը կը բաւականանան օրական 23 հազար շնչառութեամբ: Եւ սակայն արդիւնքը անփոփոխ կը մնայ: Երկու սեռերն ալ օրական 21 քառակուսի մեթր օդ կ'ամբարեն:

ԱՐԻՒՆ - Կիներու երակներուն մէջ շըրջող արիւնը աւելի քիչ եւ աւելի ջրալից է: Այրերու մօտ 4,5 լիթր, կիներու մօտ 3,6 լիթր:

ԳԵՐՃՆՇՈՒՄ - Այս մարզին մէջ 14 - 8·8 համեմատութեամբ, այրերը կը գերազանցեն կիները: Կիներու մօտ միջին հաշուով գերճնշումը 13 - 8 է:

ՀԱՆԴԱՐՏՈՒԹԻՒՆ - Այրերը իրենց առնական hորմօններու ազդեցութեան պատճառաւ աւելի յարձակողական բնաւորութիւն կ'ունենան, իսկ կիները ուշադրաւ են իրենց հանդարտութեամբ:

ԲՇՏԻԿՆԵՐ - Այրերը իրենց դէմքին վըրայ աւելի յաճախակիօրէն բշտիկներ կ'ունենան: Ասոր պատճառն է թէսթօսթէրոն կոչուած hորմոնը:

ՀԱՄԲԵՐՈՒԹԻՒՆ - Եւ որովհետեւ կիները աւելի շատ ճարպիկ կուտակում ունին, աւելի համբերատար եւ հանդուրժող են այրերու բաղդատմամբ:

ԾՆՆԴԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ - Այրերու առողջութիւնը տակաւին ծննդաբերութեան պահուն իսկ աւելի շատ սպառնալիքի տակ է: Մտային ու մարմնական թերութիւն ունեցող նորածիններու 71 առ հարիւր համեմատութիւնը արական սեռին կը պատկանի:

ՁԱՅՆԱՅԻՆ ԼԱՐԵՐ - Կիներու մօտ ձայնային լարերը աւելի կարճ են եւ այդ պատճառաւ անոնք կրնան աւելի բարակ ձայնով խօսիլ եւ երգել:

ՄԱՐՄԻՆ - Կնոջ մարմինը 50 - 60 առ հարիւր համեմատութեամբ ջուր կը պարունակէ: Այրերու մօտ այս համեմատութիւնը կը տարուբերի 60 - 70-ի միջեւ:

ՃԱՐՊԱԿԱԼՈՒՄ - Այրերու մարմինը 15 առ հարիւր, իսկ կիներու մարմինը 27 առ հարիւր համեմատութեամբ ճարպ կը պարունակէ:

ԱՐՑՈՒՆՔ - Այրերը արցունքի տեսակէտով երբեք չեն կրնար բաղդատուիլ կիներու հետ: Կիները այրերուն բաղդատմամբ միջին հաշուով հնգապատիկ անգամ աւելի կուլան: Կիները այս զգացական յագեցումին համար կ'ընտրեն առաւելաբար օրուան 19 - 22 ժամերը:

«ՍՈՒՐԲ ՓՐԿԻՉ»

ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Հայ հրապարակագրին կը սպասեն տարօրինակ անակնկալներ:

Սովորութիւն է արդէն, որ հայերէն թերթի մը մէջ լոյս տեսած յօդուած մը արտատպուի ուրիշ թերթերէ, ամբողջութեամբ, կրճատեալ կամ ձեւափոխեալ, առանց որ հեղինակը տեղեակ պահուի: Բայց ինչ որ անսովոր է, ստորագրեալ յօդուածի մը օգտագործումն է, անստորագիր շրջաբերականի մը տարածման համար, իբր մուտքի դուռ:

Այսպէս, վերջերս Զուիցերիայէն բաշխուած ձեռագիր անանուն շրջաբերական մը, որուն առաջին էջին երկու-երրորդը կազմուած է «Յառաջ»ի 1990 Նոյեմբեր 9-ի թիւին մէջ հրատարակուած իմ մէկ յօդուածովս, «Ի՞նչ Շահեցանք Քննադատութիւնը Սպաննելով» խորագրով:

Ոեւէ առարկութիւն պիտի չունէի, եթէ շրջաբերականին անանուն հեղինակը իմ յօդուածս ամբողջութեամբ կամ մասնակի կցած ըլլար իր գրութեան, անջատօրէն: Բայց փոխանակ ատոր, ան յօդուածիս մէկ մասը կտրատելով եւ էջադրութիւնը փոխելով, յօրիներ է երկու սիւնակնոց գրութիւն մը, քովն ի վեր իբր 3-րդ սիւնակ սկսելով ձեռագիր իր գրութիւնը, եւ վրան ալ իր ձեռքով աւելցնելով չեղակի՝ «գրեց Տիգրան Հաճեան»:

Անշուշտ թէ, երբ ընթերցողը համբերութիւնը ունենայ կարդալու շրջաբերականին միւս էջերն ալ, պիտի կռահէ թէ հեղինակը կղերական մըն է, եւ հարցն ալ կը վերաբերի պատրիարքներու, եպիսկոպոսներու կամ վարդապետներու ներքին վէճերուն:

Բայց նկատելով որ ամէն մարդ օժտըւած չէ այդ համբերութեամբ, անուշադիր ընթերցողը կրնայ կարծել թէ շըրջաբերականին հեղինակը նոյնինքն Տիգրան Հաճեանն է, քանի որ իմ անունս կ'երեւի գրութեան գլուխը, եւ հեղինակի այլ անուն չկայ:

Կարեւորութեամբ կը ճշդեմ այս կէտը, կանխելու համար ամէն թիւրիմացութիւն:

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

Նիս

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ԼՃԷ ԵՒ ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

Շրջակայ հայաբնակ գիւղերն էին

1. - Օփում կամ Հոփում՝ 80 տուն Հայ, երեք քրիստոնեայ, եւ 25 խլամ, եկեղեցին Ս. Յակոբ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մելքոն Քահանայ Տէր - Պետրոսեան. - Ծնած 1857-ին եւ ձեռնադրուած 1884-ին: Նահատակ:

2 - 6. - Սառնէս՝ 30 տուն զուտ հայաբնակ, եկեղեցին Ս. Թովմաս: Հարպագնէ՝ 30 տուն Հայ եւ 10 խլամ: Կըր կամ Թէփէ Քէօյ՝ 15 տուն Հայ եւ 30 խլամ: Գումէ կամ Գում 35 տուն զուտ հայաբնակ Եկեղեցին աւերակ: Շամշամ՝ քառասուն տուն Հայ եւ 40 քրիստոնեայ, եկեղեցին աւերակ: Գիւղիս եւ շըրջակայից ծխատէրն էր

Գրիգոր Քահանայ Յակոբեան. - Ծնած 1862-ին եւ ձեռնադրուած 1892-ին: Նահատակ:

7 - 11. - Շատխիկ կամ Շաքհ՝ 5 տուն Հայ եւ նոյնքան խլամ: Անթագ կամ Անթաղ՝ 9 տուն Հայ եւ 80 խլամ: Աչֆան՝ 12 տուն Հայ եւ 15 խլամ: Նունիաս՝ 7 տուն Հայ եւ 25 խլամ: Սէրտէ՝ վեց տուն հայ եւ քառասուն խլամ:

ՀԱՅՆԻ

Լճէի գայմագամութեան ենթակայ է այս «նահիէ»ն, 600 տուն խլամ, 40 տուն քրիստոնեայ եւ 260 տուն Հայ բնակչութեամբ, վերջինք բնաջինջ: Իր միակ գիւղն է Գաթին՝ 10 խլամ եւ քսան տուն Հայ, վերջինք՝ բախտակից Հայնիի Հայութեան: Տեղւոյն ծխատէրն էր

Գրիգոր Քահանայ Արիսեան. - Ծնած 1872-ին եւ ձեռնադրուած 1905-ին: Նահատակ:

ՍԵՒԵՐԷԿ

Կեդրոն համանուն գաւառի (Լիվա), կը կոչուի նաեւ Սեւերակ, 400 տուն Հայութեամբ: Հա՞րկ է կրկնել թէ այս քաղաքն ալ թատր հանդիսացած է թուրանեան սխրագործութեանց՝ որոնց հերոսներն էին կառավարիչ Իհսան, hարիւրապետ Շէվքէթ, չավուշներ Աhմէտ եւ Մէhմէտ, տասնապետ Հաճի եւայլն:

Սեւերէկի սահմաններուն մէջ էր որ նահատակուեցան Պոլսէն տարագրեալ անմոռանալի Զօհրապ եւ Վարդգէս՝ ժանտարմայի hրամանատար Րէշիտի կազմած հերոսներուն (Տիւզճէցի Չէրքէս Ազիզ Զավուշի եւ իր եղբօր Էշրէֆի) ձեռամբ: Նոյնպէս սեւերէկցի Տօքթոր Էլմասեան:

Եկեղեցին Սուրբ Թորոս՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Մարտիրոս Քահանայ Բարաղամեան. - Ծնած 1862-ին եւ ձեռնադրուած 1897-ին, առաջնորդական փոխանորդ: Զէնքերու հաւաքումէն ետք՝ ամբողջ հօտին հետ տարագրուելով՝ կը նահատակուի ճամբան, Եղեսիոյ գիծով Հալէպ տարուելու պատրուակին տակ: Ժողովուրդն ալ բախտակից եղած է իրեն:

Յարութիւն Քահանայ Գալուստեան. - Ծնած 1865-ին եւ ձեռնադրուած 1899-ին: Վկայակից Տ. Մարտիրոսի:

Սեւերէկի բնակչութեան մեծամասնութիւնը կազմուած է Զազա կոչուած բարբարոս Քիւրտերէ՝ որոնք Հայ սպանդը յաջողապէս գլուխ հանեցին, չխնայելով նոյնիսկ Կարինէն ու Բղնէն ժամանող եկկելի կարաւաններուն: Ընդուշ գիւղաքաղաքին մօտ «Տուրտի» կոչուած պատմական վիհխարի հորը համայնական շիրիմը եղաւ 40 հազար Հայոց՝ որոնք Ջերմիկէն, Ընդուշէն, շրջակայ հայաշատ գիւղերէն, Խարբերդէն եւ Արղընի Մաադէնէն հասած էին գունդագունդ: Ամենամեծ եղեռնավայր՝ Սեւերէկի արեւմուտքը Հօշին կոչուած գիւղախումբը կրնայ համարուիլ, Եփրատի եզերք. հոն էր որ աւելի քան 100.000 Հայեր բռնամահը ճաշակեցին, Սամսոնէն, Ամասիայէն, Եւդոկիայէն եւ Սեբաստիայէն խմթանավար նախիրներու պէս հեւասպառ: Նախախնամութեան մէկ խաղն էր անշուշտ, երբ այդ արիւնկզակ Զազաները փարակուեցան յետոյ Հայերէ փոխանցեալ ժանտատենդով, եւ քստաբնակ գիւղօրէից 90 առ հարիւրը կոտորուեցաւ մահտարաժամ:

(Շար. 185)

(Շար. Ա. էջէն)

75-ամեակը եւ հանրութեան ներկայացուած է նոյն անունով նոր հրատարակութիւնը։

Ա. աշխարհամարտի օրերուն՝ 1916 Յունուար 31-ին Ա. Ամիրովի եւ Ա. Ջիվելեգովի նախաձեռնութեամբ լոյս կը տեսնէր թերթին առաջին թիւը։ Շաբաթաթերթը կը գոյատեւէր մինչեւ 1918 Մարտ։ 1989ին Մոսկուայի Հայերը դարձեալ կրնային կարդալ իրենց «Արմեանսկի Վեստնիկ»ը՝ այս անգամ ամսաթերթ։ Սակայն անհամաձայնութեան պատճառով 1990 Օգոստոսէն Մոսկուայի մէջ լոյս կը տեսնէին երկու հայկական թերթեր միեւնոյն վերնագրով, ինչ որ մտքերը կը պղտորէր գաղութին մէջ։

Եւ ահա, շաբաթաթերթին 75-ամեակին Մոսկուայի մէջ լոյս ընծայուեցաւ թերթին յոբելենական միացեալ թիւը։

Բանասիրական գիտութեանց թեկնածու Ալլա Դաւթեան դասախօսած է «Արմեանսկի Վեստնիկ»ի պատմութեան ու դերին շուրջ, ինչպէս նաեւ անդրադարձած է նոր թերթին ծրագրերուն։ Թերթին 75-ամեակին ու հրատարակութեան վերսկսման առթիւ շնորհաւորական խօսքեր ըսած են բազմաթիւ հայ եւ օտար անձնաւորութիւններ։ Երեկոյթին աւարտին ցուցադրուած են շուէտական «Վերադարձ դէպի Արարատ» եւ Լիտուանիոյ վերջին դէպքերուն առնչուած ժապաւէնները։

***

«ԱՐԱԳԱԾ» ԹԱՂԱՄԱՍ

1980-ական թուականներուն անորակ կերպով կառուցանուած եւ 1988-ին երկրաշարժէն աւերուած Կումայրիի «Հիւսիսարեւմտեան» թաղամասին տեղը քանի մը տարիէն կը բարձրանայ «Արագած» թաղամասը։ Շարժակայուն, ցած շէնքերուն մէջ բնակութիւն կը հաստատեն աղէտեալներու հարիւրաւոր ընտանիքներ, որոնցմէ մէկ մասը՝ այս տարի իսկ։

Բնակելի թաղամասը կ'ունենայ ընկերային կեդրոն, երկու դպրոց, 700 տեղով մանկապարտէզներ, դրադարան, խանութներ։

***

ՊԱՏԿԵՐԱՍՐԱՀԻ ՆՈՐ ՏՆՕՐԷՆ

Հայաստանի պետական պատկերասրահի նոր տնօրէն նշանակուած է արուեստաբան Շահէն Խաչատրեան, որ 25 տարիէ ի վեր «Մարտիրոս Սարեան» Տուն - Թանգարանի հիմնադիր - ղեկավարն էր։

Պատկերասրահին առջեւ ծառացած են լուրջ խնդիրներ։ Այդ մասին խօսելով, նոր տնօրէնը յատկապէս նշած է ցուցադրանքի ներկայացման խնդիրը։ Այսօր պատկերասրահին մէջ եղած 20 հազար արուեստի գործերուն միայն 10%-ը կը ցուցադրուի այցելուներուն։

***

ՀԱՅ - ՅՈՒՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ալավերդիի մէջ ստեղծուած է «Մանէս» հայ - յունական ընկերակցութիւնը։ Անոր գլխաւոր նպատակը Թումանեան շրջանի յունական համայնքին ընկերա - տնտեսական եւ կրօնական հարցերու լուծումն է։ Ան նպատակ ունի նաեւ իր նպաստը բերելու Հայաստանի ու խորհրդային Միութեան մէջ ապրող ծագումով յոյն եւ հայ բնակչութեան մերձեցումին։ Ընկերակցութիւնը կը նախատեսէ հրատարակել իր թերթը եւ հանդէսը։

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE

— Section d'Issy-les-Moulineaux —

organise des

COURS DE DANSES ARMENIENNES

pour les enfants de 6 à 15 ans
(filles et garçons)
Les Samedis après-midi.
Se présenter à partir du Samedi 2 Mars
à 14 heures 30
à la Maison de la Culture Arménienne
45, rue de la Défense
Issy-les-Moulineaux

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Մեծ Պահքի հետեւեալ կիրակի օրերուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ, ժամը 10-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի։

- Կիրակի, Փետրուար 17, Արտաքսման կիրակիին
- Կիրակի, Փետրուար 24, Անառակի կիրակիին
- Կիրակի, Մարտ 3, Տնտեսի կիրակիին
- Կիրակի, Մարտ 10, Դատաւորի կիրակիին
- Կիրակի, Մարտ 17, Գալստեան կիրակիին։

La FONDATION
NOURHAN FRINGHIAN

du

MUSEE ARMENIEN DE FRANCE

présente

COULEURS ARMÉNIENNES

par

GLORIA ANAïD FRINGHIAN
ISABELLE MANOUKIAN
MANOUK

SALLE NOURHAN FRINGHIAN
EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE
15, rue Jean Goujon, 75008 Paris

Ouvert : Jeudi — Samedi — Dimanche
du 19 Janvier au 31 Mars
de 14 h à 18 h.

Entrée : 10 Frs.
Tarif réduit : 5 Frs.

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի իրիկունները ժամը 5-ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանդստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով․-

- փետրուար 20,
- փետրուար 27
- Մարտ 6, Միջինք
- Մարտ 13
- Մարտ 20։

***

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի կիրակիներուն պատարագէն առաջ։

Ժամանակացոյց կիրակի արարողութեանց՝

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8․45-ին,
Սկիզբ Արեւագալի՝ ժամը 9․45-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10․30-ին,
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11․45-ին։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Դողրամաջեան Այտա կը փնտռէ իր մեծհայրը՝ Ռուբէն Արշակի Թումանեանը, ծնած 1912-ին Ալավերդիի շրջանի Դսեղ գիւղը։ 1943-ին կռուած է Կերչ, ապա կորսուած նկատուած է։ 1962-ին լուր հասած է Հայաստան, որ ողջ է։ Լուր ունեցողներէն դիմել Ֆրանսայի հայ նախկին ռազմիկներու եւ կամաւորներու Միութեան․ -
c/o K. Bakerdjian
35, Rue de Trévise — 75009 Paris

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Գարուն Մանկա - Պատանեկան երգչախումբի համերգը
Մարտ 17, Կիրակի, ժամը 15․30-ին
à l'Espace Julien

***

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը՝ Մայիս 25-ին։

LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise une

EXPOSITION
"Tapis et textiles arméniens"

au Palais de la Bourse de Marseille — La Canebière

du 14 Février au 11 Mars

en collaboration avec
le *CONSEIL REGIONAL PROVENCE ALPES COTE-D'AZUR*
sous le haut patronage du Ministère de la Culture

ouvert tous les jours de 10h à 18h. (Entrée gratuite)

Inauguration le Vendredi 15 Février à 18 heures 30
au Palais de la Bourse de Marseille

le Samedi 16 Février à la M.A.J.C. — 12-14, rue Saint-Bazile
de 9h30 à 17h30

Colloque - Conférence - Débat

sous la présidence de M. Arthur GREGORIAN (U.S.A.)

avec la participation de : *P. Donabedian*, *H. Kevorkian*, *D. Kouyoumdjian* (U.S.A.), *B. Achdjian*, *M. Tchaloyan*, *M. J. Baumelle*, *B. Girault*, *H. Avakian* (Suisse), *E. Bedoukian* (Canada), *J.-P. Mahé*

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ

Նիւթ ունենալով․-
Հայ Մտաւորական Պատմութիւնը 19-րդ եւ 20-րդ դարերուն

Չորեքշաբթի, Փետրուար 20, ժամը 20-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը, 17, rue Bleue, Paris 9e
Métro : CADET

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է իւղագինի հետեւեալ նուէրները, ծննդեան տօնին առթիւ․ -

Տիկին Էլփիս Առաքելեան 500, Տէր եւ Տիկին Ժան Առաքելեան 500, Տիկին Փաքալ Սահակեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Պագրճեան 500, Տէր եւ Տիկին Հերվէ Նալպանտ 100, Պ. Ալեքսանդր Օկանէսոֆ 300, Պ. Արթիւր Ճիրճիրեան 300, Տիկին Սիւզան Պաղտասարեան 300, Պ. Եսայի Ղազարեան 150, Տէր եւ Տիկին Պերճ Համբար 150, Տիկին Ատրինէ Թաւուրեան 100, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Պիւրթէ 500, Օր. Սոնիա Մեղրուպեան 100, Տիկին Էլզա Իսպէնեան 400, Տիկին Ռոզ-Մարի Մեծատուրեան 100, Տէր եւ Տիկին Ռաուլ Գաղանճեան 300, Պ. Արփ Փանոսեան 200, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Քիոսեան 100, Պ. Պերճ Յովնանեան 500, Տիկին Թէրէզ Պարոնեան 500, Տիկին Հոփսիմէ Շիրինեան 200, Տէր եւ Տիկին Գեղամ Ունճեան 50, Տիկին Հայկուհի Տամլամեան 250, Պ. Վ. Տէր Ղուկասեան 200, Տէր եւ Տիկին Արամ Ֆրէնկեան 300, Տիկին Արմենուհի Խոտիկեան 300, Տիկին Անն Էլմայեան 150, Օր. Մատլէն Արապեան 100, Օր. Ֆրանսին Գազանճեան եւ Պ. Հայկազուն 200, Պ. Գրիգոր Համբարձումեան 1000, Պ. Ճի Ֆրէնկեան 300, Տիկին Մարկրիթ Ալթունեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տէր-Թովմասեան 200, Օր. Գարդուհի Զաքարեան 150, Օր. Արաքսի Արսլանեան 200, Օր. Ալիս Տէր-Գալուստեան 100, Պ. Յարութիւն Քէչեան 1000, Տիկին Ագնիւ Տագըլճեան 500, Տիկին Սոնիա Մասէն-Տագըլճեան 500, Տէր եւ Տիկին Ս. Աչճեան 200, Պ. Տիգրան Լօզմանուկեան 300, Օր. Աննիկ Սարգիսեան 800, Տէր եւ Տիկին Արթին Տամլամեան 100, Տիկին Ռուբինա Սթէյն 200, Տիկին Գրիգոր Փաթթուկեան 250, Պ. Միսաք Ռումէլեան 400, Պ. Հրանդ Յակոբեան 50, Տիկին Էլիզ Գոչեան 100, Տիկին Սիրանոյշ Լուսյեան 300, Տիկին Էլիզ Քէչիչօղլանեան 100, Պ. Խաչիկ Պալեան 50, Տիկին Մարգրիտ Փափազեան 100, Տիկին Թագուհի Պէյլէրեան 170, Տիկին Լուսիա Պալապանեան 170, Տէր եւ Տիկին Ա. Սերոբեան 200, Պ. Մովսէս Պետիրեան 100, Տիկին Մատլէն Թագւորեան 700, Գորգիկեան ընտանիք 200 Ֆր.։

(Շար.)

***

Արշամ Պապայեանի մահուան 4-րդ տարելիցի հոգեհանգիստին առթիւ Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ կատարուած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները․ -

Պապայեան ընտանիք 2000, Պ. Վարուժան Պօղաճեան 1000, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանտիկեան 500, Տիկին Հայկուհի Պօյաճեան 400, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Բարակեան 200, Տէր եւ Տիկին Ենովք Գրիգորեան 200, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Պէրպէրեան 200, Տիկին Էլիզ Յակոբեան 100, Տէր եւ Տիկին Բունարճեան 100, Նէվշէհիրլեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Պերճ Ճէզվէճեան 1000, Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեան 500 եւ 500 Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկին, Սէն Ժեռոմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղ 300 Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկին, Տէր եւ Տիկին Ժան Մէլեան 250 եւ 250 Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկին։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 16-17

SAMEDI-DIMANCHE
16-17 FÉVRIER
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.475 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.475

ԾՈՑ

ՊԱՂՏԱՍ

ՔԱՆԻ՞ ՄԵՌԵԱԼ

ՍՊԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ԿՈՉ Կ'ԸՆԵՆ ՈՐ ՎԵՐՋ ՏՐՈՒԻ ՌՄԲԱԿՈԾՈՒԹԵԱՆՑ

Որո՞ւ հաւատալ՝ Սատտամ Հիւսէյնի թէ Չէնէյի։ Սկզբունքով, պէտք է Ամերիկացիին հաւատալ, քանի որ մէկը՝ մեր զինակիցն է, միւսը՝ թշնամին։ Եւ թշնամին վկայուած է (թէեւ միայն Օգոստոս 2-էն ի վեր) որպէս անողոք բռնակալ մը, որ ոչ մէկ բանի առջեւ կանգ կ'առնէ եւ չի վարանիր իսկ իր ժողովուրդը օգտագործելու որպէս մարդկային վահան։ Այս տրամաբանութիւնը չի բաւեր սակայն որպէսզի մտքերը չպղտորին։ Չի բաւեր յայտարարել թէ քաղաքակրթութիւնը կը կռուի բարբարոսութեան դէմ եւ նման «խիղճ հանդարտեցնող» վճիռներ գործածել ժողովուրդի մը ջարդը արդարացնելու համար։

Մեռեալներու թիւը կարելի չէ ճշգրտօրէն գիտնալ, ինչպէս արդէն ոչ մէկ բան կարելի է ճշգրտօրէն գիտնալ, այս տարօրինակ պատերազմին մէջ։ Իրաքեան աղբիւրներն իսկ նախ 400, ապա մօտ 100 մինչեւ իսկ 64 մեռեալի մասին խօսեցան։ Օտար թղթակիցներու համաձայն 400 դիակ արդէն հանուած է փլատակներէն եւ այդ նոյն թղթակիցները կը հաստատեն որ զինուորական ապաստանարան չէր, կրցած են այցելել, «Մաչ»ի թղթակիցն ալ կը յայտարարէր թէ հարցապնդած բոլոր թղթակիցներէն ոչ մէկը կասկած արտայայտած էր այդ մասին։ Մայրաքաղաքին 21 ապաստանարաններէն մէկն է եւ զայն շինող Ֆինլանտացին ալ հաստատած է որ ան պատրաստուած է բնակչութեան պաշտպանութեան համար։ Բնակիչները դեռ ցնցուած են եւ մեռելները կը թաղուին վրէժխնդրութեան մթնոլորտի մը մէջ։ Եթէ Սպանիա եւ Իտալիա կոչ ըրած են որ վերջ տրուի ռմբակոծութեանց Պաղտատի վրայ, Ամերիկացիք վճռած են բան չփոխել եւ շարունակել նոյն ձեւով։ Ամերիկացիք այն բախտաւոր ժողովուրդն են, որ ռմբակոծութեան համը չէ առած, մնաց որ «ամերիկեան ռմբակոծութեանց» համը առնելու վտանգը բնաւ չունի։

Հարցումները անպատասխան կը մնան։ Ի՞նչպէս Ամերիկացիք գիտցած են որ զինուորական նպատակներու ալ կը ծառայէ այդ ապաստանարանը։ «Քէյհօլ» (կղպանքի ծակ) տեսակի հրթիռներ հետազօտական աշխատանքներ տարած են եւ ատոնց արդիւնքն է եղեր։ Բացատրութիւնները համոզիչ չեն, կը գրէ «Լիպերասիոն»։

Արաբական երկիրներու մէջ, վրդովումը ընդհանուր է՝ ջարդ, բարբարոսութիւն, ցեղասպանութիւն, սպանդ եւայլն, եւայլն, կը կրկնուին ամէն կողմ։ «Ալժէ Ռեփիւպլիքէն» կը գրէ. – «Պատմութիւնը պիտի արձանագրէ Հիթլէրի, Պուշի եւ Միթերանի անունները»։

***

Ֆրանսական կառավարութիւնը որոշեց 12 միլիառ Ֆրանք խնայողութիւն ընել, բայց բոլոր ընկերվարական երեսփոխանները համաձայն չեն այս կարգադրութենէն, վախնալով որ կը տուժեն որոշ մարզեր։ Այդ մտահոգութեամբ է, որ երմտական յանձնախումբի նախագահը՝ Տոմինիք Սթրօս - Քահն կ'առաջարկէ որ «պատերազմի տուրք մը» հաստատուի։

**

Այս միջոցին դժուար է «ճշմարտութիւններու» հանդիպիլ, մամուլի մէջ։ Ամէն կողմ, նոյն կաղապարուած քլիշէ արտայայտութիւնները։ Առտուն կանուխ ձայնասփիւռը կուտայ վերջին հաղորդագրութիւնը, որպէսզի անհատական մտածում ունենալու յոգնութիւն անգամ չկրէ ոչ ոք։ Քննադատական ոգին, որ փառքն էր Ֆրանսացիին, մեռած է Պուալոյի երկրին մէջ։ Տեղ - տեղ, բարեբախտաբար կան խմբագրութիւններ որոնք կը հրատարակեն քաջ տեսակէտներ։ Մէկն է «Լիպերասիոն», որ շատ դիպուկ լեքսիք մը համարձակած էր տպել Փետրուար 14-ին, 15-ին ալ մարոքցի գրագէտ՝ Տրիս Շրայպիի մէկ յօդուածը, որմէ սա տողն ալ քաղուած էր առանձին. – «Չեմ ճանչնար Սատտամ Հիւսէյնը, միջազգային իրաւունքի հերոս, երբ դէմ կը դնէ Իրանի եւ թիւ մէկ թշնամի երբ կը նուաճէ Քուէյթը...»։ Ու կ'ըսէ ի մէջ այլոց. – «Կը ճանչնամ Իրաքը։ Եւ եթէ, այսօր, զայն կը պաշտպանեմ, որքան նաեւ իմ երկիրս, անցած դարերու իր ճառագայթումին համար է, իր մշակոյթին որ օժանդակեց արեւմտեան աշխարհի ծաղկումին։ Եւ ի՞նչ կը ներկայացնէ ինծի համար Քուէյթը։ Ոչինչ։ Մաքի ոչ մէկ ստեղծագործութիւն իր գոյութենէն ի վեր։ Իսկ Սաուտի Արաբիա՞ն, բացի Մեքքէի Քաապայէն եւ Մետինէի Մարգարէին գերեզմանէն, միայն մշակութային հսկայ անապատ մը։ Եւ այդ անապատն է, քարիւղով լեցուն այդ պարապը զոր կը պաշտպանէ հակիրաքեան զինակցութիւնը»։

**

Ոմանց դժբախտութիւնը ուրիշներու բախտ կը բերէ, կ'ըսուի եւ գրեթէ միշտ ալ ճիշդ է։ Ներկայիս, շատ են Ծոցի պատերազմէն վնասուողները։ Գլուխը կը հանեն օդանաւային ամէնէն ծանօթ եւ հաստատուն ընկերութիւնները, որոնցմէ ոմանք սնանկութեան դուռն են, պանդոկները, գործի գրեթէ բոլոր ասպարէզները (կար, կառք, մեծ ճաշարաններ, ճամբորդական ընկերութիւններ եւայլն, եւայլն)։ Գործ մը կայ, սակայն, որ այնքան բարգաւաճում արձանագրած է պատերազմի առաջին օրէն՝ բախտագուշակներն են, որոնք չեն հասնիր յաճախորդներու գոհացում տալու համար, այնքան խուռներամ բազմութիւն կայ։ Մէկուն ամսական գործառնութիւնը 30 հազարէն 50 հազար ֆրանքի անցած է եւ յաճախորդ կը մերժէ...։

**

Ուրբաթ առաւօտ, որպէս գլխաւոր լուրը կը հաղորդուէր իտալական կառավարութեան մէկ անդամին յայտարարութիւնը, ըստ որուն Գորպաչով տեղեկացուցած է Իտալիոյ, թէ Իրաք տրամադրութիւն յայտնած է խօսելու Քուէյթէն քաշուելու մասին, որոշ պայմաններու տակ։ Մոսկուա հերքեց թէ նման յստակ որեւէ բան ըսուած ըլլայ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Արտաքին նախարարը որ Միջին - Արեւելեան շրջապտոյտի մը ձեռնարկած էր, որպէս առաջին կայան հասած էր Դամասկոս («Յառաջ», Փետր. 14) ուր դիւանագիտական գայթակղութիւն մը դիմաւորած է զինքը։ Երկու Արտաքին նախարարներուն պաշտօնական հանդիպումը տեղի ունեցած է սենեակ մը, ուր պատէն կախուած քարտէսին վրայ Սուրիոյ սահմաններուն մէջ ցոյց տրուած է նաեւ Հաթայ քաղաքը։ Թուրք նախարարը չտեսնել ձեւացուցած է քարտէսը. իսկ հանդիպումը տեղի ունեցած է շատ պաղ մթնոլորտի մը մէջ։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՑԵՏ ՊԱՏԵՐԱԶՄԵԱՆ ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԹՈՒՐՔ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆ

Թուրքիոյ քաղաքական տեսակէտները արեւմուտքին ծանօթացնելու պարտականութեամբ, եւրոպական մայրաքաղաքներու շրջապտոյտի մը ձեռնարկած է պետական նախարար Քեամրան Ինան։ Ան Լոնտոնի մէջ որպէս նախագահ Էօզալի յատուկ ներկայացուցիչը, պատասխանելով Պի – Պի – Սի-ի հարցումներուն ըսած է. «ԻԱ. դարու մեծ երկիրն է Թուրքիա. օրէ օր կը պակսի մեր հետաքրքրութիւնը Եւրոպայի համայնքին հանդէպ, ընդհակառակն, անոնք հետզհետէ աւելի կախում կ'ունենան մեզմէ։ Ապագան մերն է. օտարները իսկ կը նշմարեն այսօր այս պարագան։ Աւելի երկար չենք կրնար մնալ Եւրոպայի Հասարակապետութեան սպասման սրահին մէջ։ Այլեւս ոչ ժամանակ, ոչ ալ պէտք ունինք արդէն անոր դուռը մաշեցնելու։ Անկէ ետք անոնք պէտք է մտածեն այս մասին։ Լոնտոնի, Փարիզի եւ Մատրիտի այցելութիւններս որեւէ բան խնդրելու նպատակը չեն հետապնդեր։ Եկած եմ հաւասարէ հաւասար կարծիք փոխանակելու եւ վերջին ծայր ծանրակշիռ հարցերու մասին Թուրքիոյ տեսակէտը փոխանցելու»։

Քեամրան Ինան ակնարկելով նաեւ Միջին Արեւելքի մէջ ուժերու համակարգին հաւանական փոփոխութեան, ուշադրութիւն կը հրաւիրէ 2000 թուականի Եւրոպային ու Թուրքիոյ վրայ, առաջինը կը նկատէ թոշակառուներու հաւաքականութիւն մը ուր բնակչութեան 30% համեմատութիւնը միայն գործող ուժ է, մինչդեռ 70–75 միլիոննոց Թուրքիան 70%-ով երիտասարդ բնակչութիւն մը պիտի ունենայ։ «Անոնք որ այսօր մեզ կ'անտեսեն, վաղը կարմիր գորգեր պիտի փռեն մեր քայլերուն առջեւ» կ'ըսէ Թուրք պետական նախարարը որ Լոնտոնէն ետք Փարիզի մէջ ալ հանդիպում ունեցած է արտաքին նախարար Ռոլան Տիւմայի հետ. «պէտք է այսօրուընէ պատրաստել խաղաղութիւնը, վաղը անակնկալի առջեւ չգտնուելու համար, որովհետեւ յետ պատերազմեան վիճակը կրնայ շրջանը վտանգաւոր խառնակութեան մը բեմը դարձնել» ըսած է Ինան, հոս եւս չմոռնալով Թուրքիոյ կարեւոր դերն ու դիրքը։ Ան չէ մոռցած նաեւ յիշեցնելու թէ Ծոցի պատերազմին պատճառաւ Թուրքիա ենթարկուած է նիւթական, քաղաքական ու բարոյական մեծ վնասներու, որոնք շատ անբաւարար կերպով հատուցուած են։ Արտայայտելով Եւրոպայի արհամարհանքին ստեղծած դառնութիւնը, Ինան կրկնած է սպառնալիքի քօղարկուած չեչտով մը. – «Եւրոպան կը մոռնայ մեզ. սակայն աւելի ու աւելի նուազ պէտք ունինք իրեն. ինք է որ հետզհետէ աւելի կարօտ կ'ըլլայ մեզի»։

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

" L'ACTUALITE RELIGIEUSE DANS LE MONDE " (*)

ARMENIENS DE FRANCE FRANCAIS D'ARMENIE

Այս խորագրին տակ, «լ'Աքթիւալիթէ Ռըլիժիէօզ» ամսաթերթը չորս էջ նուիրած է Ֆրանսահայ գաղութին։ Յօդուածը պատրաստած է Ժենան Քարեհ Թաժէր եւ ծանրացած գլխաւորաբար Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ դերին վրայ եւ այդ առընչութեամբ տեղեկութիւններ առած է Միւռոն Վարդապետէ եւ իբրեւ խորհրդանշական օրինակ ալ՝ Իսիի գաղութը, Եկեղեցին, Միօրեայ դպրոցը։ Կ'անդրադառնայ նաեւ Տէսինի Մշակոյթի Տան, կ'ակնարկէ «Յառաջ»ի 65-ամեայ դերին, յետոյ Փարիզի Մշակոյթի Տան, ուր կը հաւաքուին երիտասարդներ։ Պարզ է որ շատ մասնակի գաղափար մը կրնայ տալ գրութիւնը, ուր կան նաեւ հապճեպ եւ երբեմն անհիմն կարծիքներ, գլխաւորաբար կուսակցութեանց վերաբերեալ։ Քանի մը նկարներ կ'ընկերանան գրութեան։

(*) L'Actualité religieuse dans le monde, n° 86, 15 Février 1991,

163, Boulevard Malesherbes, 75017 Paris

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՓԵՏՐՈՒԱՐ 12 / 14)

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ ԿՐԿԻՆ ՋՈՒՐ ՈՒՆԻ

Փետրուարի սկիզբէն, մէկ շաբաթ, Ստեփանակերտի բազմաթիւ թաղամասեր առանց ջուրի մնացած են, ջուր ընդունող կայանի ջրանցքի պայթեցման հետեւանքով։ Ըստ սովորութեան պայթեցնողները «անծանօթ անձեր» են։ Կարելի եղաւ աշխատանքներ տանիլ եւ կարգաւորել ջրաբաշխումը։

**

«ՂԱՐԱԲԱՂ՝ ԻՍԿԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ Է»

Արցախ այցելող ռուս լրագրող Լիխանովա Լենինգրադի մէջ յայտարարած է. – «Ղարաբաղ իսկական պատերազմ է։ Հոն կ'ոտնակոխուին ամբողջ ժողովուրդի մը

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՀ՝ ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾ ԽՈՐԷՆ ՏԷՐ-ՅԱՐՈՒԹԵԱՆԻ

Նիւ - Եորքի մէջ, Փետրուար 8-ին, կառքի արկածի մը զոհ գացած է Խորէն Տէր - Յարութեան (Յարութիւնեան), ծանօթ քանդակագործ, որու համբաւը լայն տարածում կը վայելէ նաեւ Հայաստան։ Վերջերս իր գործերը նուիրած էր Հայաստանի պետական պատկերասրահի Էջմիածնի մասնաճիւղին։

Ծնած էր 1909-ին Աշտարակ (Խարբերդ), Մեծ Եղեռնին տեղափոխուած է եւ 1921-էն հաստատուած Միացեալ - Նահանգներ, երկար տարիներ ալ ապրած է Ճամայքա։ Տուած է բազմաթիւ ցուցահանդէսներ, աշխարհի զանազան քաղաքներու մէջ, արժանացած է ամերիկեան եւ եւրոպական կարգ մը մրցանակներու եւ մետալներու, որոնց շարքին Պրիւքսէլի համաշխարհային ցուցահանդէսին (1958) արծաթէ շքանշանը՝ «Արարատի արծիւները» քանդակի համար։ 1982-էն 1985, Երեւանի մէջ, տուֆով կերտած է Հայաստանի վերածնունդը խորհրդանշող քանդակը։ Առաջին սփիւռքահայ արուեստագէտն է որ ստացած է Մարտիրոս Սարեան մրցանակը։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է, Հինգշաբթի, Փետրուար 14-ին, Նիւ - Եորքի Ս. Վարդան Եկեղեցին։

ԹԱՂԱՒՈՐԻՆ ՋԻՆ ՄԵՋԻ ՉԻ ՆԱՅԻՐ

Ամերիկահայ մամուլէն անուններ վերջերս հրապարակեցին երկրին մեծագոյն նահանգին աչյանուն կառավարիչին «հրաժեշտի պատգամը», ուղղուած՝ անոր անունէն աչքն ու միտքը շլացած ու շլմոլած իր հայ քաղաքացիներուն: Սփիւռքի հայկական այլ թերթեր ալ իրենց կարգին արտատպեցին հրապարակումը (տե՛ս՝ «Յառաջ», Փետրուար 8), մեր ներկայութեան աշխարհակալ քարտէսին ամէն անկիւնին մէջ գայրոյթի ալիքներ յառաջ բերելով: Այդ գայրոյթին առաջին կոտտանքը անցնելէ ետք, այսօր, կը մնայ նոյն դասին հազարերորդ կրկնութիւնն ալ խիրացուցած չըլլալու անդրադարձը: Ու այս հանդրուանին այլեւս խժաձայն սուլոցներ են միայն, ըմբոստութեան, դառնութեան եւ ախտանքի զգացումները:

Գալիֆորնիայի նահանգապետը՝ Ճորճ Տէօքմէճեան իր պաշտօնավարութեան աւարտին մերժած է ներում շնորհել հայ քաղաքական բանտարկեալ Հ. Սասունեանի, որ ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուած էր որպէս ահաբեկիչը թուրք դիւանագէտի մը: Ինը տարիէ ի վեր ան արգելափակուած է նահանգային բանտի մը մէջ:

Քաղաքակիրթ աշխարհի մը չափանիշերը յարգող ամէն անձ, սա կամ նա ձեւով, պէտք է լռեցուցած ըլլայ սրտին ցաւը ի տես այս վճիռին, իր զգացումներուն հակադրելով միտքը: Ազատութիւններու, մարդկային իրաւունքներու այդ ընօրրանին մէկ դատարանէն արձակուած վճիռը միայն յարգելի կրնար ըլլալ, եթէ նոյնիսկ չատերու մաքին մէջ կասկածներ կը պտտէին Սասունեանի յանցաւորութեան մասին. կամ ուրիշներ զգացականէն մղուած, կը յիշէին ու կը յիշեցնէին անդադար թէ այդ դատապարտութիւնը կը կատարուէր հայահոծ նահանգի մը մէջ, որ ունէր հայ դատաւոր մը...:

Այսօր տարբեր են սակայն նկատումները. հայանուն նահանգապետին մերժումը ոչ կարելի է արդարացնել օրէնքին յարգանքով, ոչ ալ նոյնիսկ կարելի է հասկընալ, առանց դառնալու մեր «ապրիս»ին: Եղածը կրկնութիւնն է պարզապէս, մեր ածուէն նկատուածներէ պարբերաբար մեզի տրուած դասին, Տէօքմէճեանի պարագային արտասովոր հոն է որ Սասունեանով տրուած դասը առաջինը չէր: Ո՛չ անշուշտ նոյն թափով, սակայն նոյն անդրադարձով նոյն գայրոյթը պատճառած էր շատերու անոր ընթացքը, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահին Ամերիկա այցելութեան օրերուն: Զգացականէն չտարուելու հրամայականը ըլլալով հանդերձ, բաւական էր տեսնել թէ յաղթանակեց սակայն հոն. ինչո՞ւ Տէօքմէճեան երբեք ողջունէր Լեւոն Տէր-Պետրոսեանը կամ նոյնիսկ ընդունէր զինքը, եթէ օրուան ամերիկեան դիւանագիտութեան անյարիր էր նման քայլ: Արդարեւ, երբ երկրին թագաւորը նոյն օրերուն կը մեծարէր Եօզալ մը, անոր մէկ փոքրաւորը կրնա՞ր Հայաստանի Նախագահի մը ներկայութեան մասին մտածել: Ինչո՞ւ կը սպասուէր որ ըլլար նման բան. որովհետեւ Հայու անո՞ւն կը կրէր նահանգապետը: Բայց Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի այցելութիւնը աւելորդ առիթ մը չէ՞ր արդէն, պէտք ունեցողներու հասկընելու թէ Տէօքմէճեանները հայութեամբ կրնային հետաքրքրուիլ միայն ու միայն իրենց առնելիքներուն միաթեւ կշիռով:

Այո՛, այսօր տարբեր է պարագան. Ճ. Տէօքմէճեան վերընտրելի թեկնածու մը չէ այլեւս Գալիֆորնիայի նահանգապետութեան աթոռին. ակնկալուած ներումը ոչ կրնար քաղաքական մարդու իր վարկին, ոչ ալ հաւանական քուէներուն վրայ ազդել, եթէ անշուշտ աւելի շողշողուն աթոռի մը տիրանալու հեռանկարը չէն փայփայեր իր երազները...:

**

Հայանունը Հայէն զատորոշելու հազարերորդ այս հրամայականին առթած ցասումը այս անգամ բաւական լայնածիր է: Ան կը պարփակէ Տէօքմէճեանի փառաշուք հրաժեշտին արժանացողներու երէկուան ընթացքն ալ: Ամերիկահայ նոյն մամուլը դեռ պատկերներ կը պահէ անոր ի պատիւ կազմակերպուած խնջոյքի սեղաններէն, կամ կ'արձագանգէ երթաս բարովի սրտայոյզ ճառերու: Հետեւեալ տողերը այդ արձագանգին մինչեւ Հայաստան հասած մէկ էջէն կուգան. «Սփիւռքի ամենահայաշունչ գաղթօճախը տխրութեան ու հպարտութեան զգացումներով է հրաժեշտ տուել իր նահանգապետին:

Իր գործունէութեան ամբողջ ընթացքում ոչ ոք չկարողացաւ նրան մեղադրել ազգայնականութեան մէջ, որովհետեւ սահմանադրական իր լիազօրութիւնները նա կիրառում էր արժանաւորներին նշանակելով իրենց արժանաւոր պաշտօններին:

Նա էր որ տուեց օրինակը այն պարզ իրողութեան որ կարելի է քաղաքական ասպարէզում նուաճել դիրքեր, ծառայել ապրած երկրին, սակայն չմոռանալ հայկական արմատները՝ Արաբկիրից մինչեւ Այնթապ («Երեկոյեան Երեւան», Փետրուար 1):

«Քաղաքական ասպարէզում դիրք նուաճել»ով, «ապրած երկրին ծառայել»ով հանդերձ, «հայկ. արմատները չմոռանալ»ու Տէօքմէճեանական բացառիկ տիպարը անմահացնելու նպատակն է անկասկած, որ «Հայկ» կինոստուդիան ալ մղած է նախկին նահանգապետին կեանքին ու գործունէութեան նուիրուած ժապաւէնի մը պատրաստութեան: Այսքանէն ետք զարմանալի իսկ պիտի չըլլայ եթէ այդ ժապաւէնին ցուցադրութեան առիթով ալ փող ու թմբուկով Երեւան հրաւիրուին ու զիմաւորուին ծափերով, ծաղիկներով:

**

Քիչ անգամ, շատ քիչ անգամ առիթ կը տրուի այսքան խրապաշտութեամբ անդրադառնալու թէ անիրաւ ենք կասկածով վերաբերելու «մէկ ազգ, մէկ ժողովուրդ» լոզունգին. այս խանդավառութիւնը չի՞ բաւեր արդեօք կարկտելու կոտրած սիրտերն ու վիրաւորուած արժանապատուութիւնները: Է՛հ, ի վերջոյ մենք ենք մեր ճառերն ու լոզունգները, եթէ նոյնիսկ թագաւորին ձին մեզի չի նայիր...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Երբ ես կը նայինք...

ՏԱՐԻՆԵՐԸ Կ'ԱՆՑՆԻՆ, ԴԻՊՔԵՐ ՈՒ ԴԻՄՔԵՐ ԱՆԱՆՑ ԿԸ ՄՆԱՆ...

Մանկութեան եւ պատանութեան մեր տարիներուն, 1922 - 1927, երբ Պոլիսը իր հայկական եռուզեռով կը յատկանշուէր եւ հանրային - կազմակերպական կառոյցը վարչական առումով թէ մշակութային - ընկերային հետամտութիւններով հեղինակութիւն էր ներազգային մարդերու մէջ, քառասունի մօտ թաղային վարժարաններ եւ պատմական եկեղեցիներ կ'եռային կենսունակութեամբ եւ հանրանուէր գործունէութեամբ:

Այսօ՛ր ալ, տակաւին, հակառակ 70-ի մօտ տարիներու իր նոր փորձառութեանց, չըսելու համար ցնցումներուն եւ անձկութեանց, գաղութային այդ գօտին կը պահէ առնուազն այն բոլոր աւանդութիւնները՝ որոնք մեր ժողովուրդը ընդունակ կը պահեն համարկումի սախողութիւնը ներդաշնակելու ինքնութեան ներքին, ընդոծին գիտակցութեան հետ: Լեզու, դաստիարակութիւն, ընկերային իմացումներ, անհատական եւ ընտանեկան կապեր, տօնախմբումներէ եւ ոգեկոչումներէ թելադրուող ոգի, ու տակաւին ա՛յլ ազդակներ՝ հաւաքական կենսունակութեան աղբիւրներ են: Եւ թրքահայութեան մնացորդացը պատմական օրինակ մըն է այդ առումով...

Անոնք որ հոն թողուցին իրենց մանկութեան, պատանութեան, յաճախ նաեւ՛ չափահասութեան տարիները եւ ցրուեցան դէպի արեւմուտք կամ այլ գօտիներ՝ այսօ՛ր ալ չեն կորսնցուցած Պոլսէն առած իրենց ճանաչումները, կեանքի իմացումները, ե՛ւ դառնութիւնները ե՛ւ քաղցրութիւնները, ընտանեկան թէ յարաբերական բարքերը, «ապրիլ» բառով ըմբռնելի եւ բացառաբար Հայուն մասնայատուկ փորձառութեանց դասերն ու թելադրանքները: Արտասահմանեան ո՛չ մէկ գաղութ ունեցած է դպրոցի, եկեղեցիի, հանրային ծառայութեան ու յատկապէս նուիրաբերումի փրկարար դերակատարութեան այն ճանաչումը՝ զոր ունեցած է Պոլսեցին, ե՛ւ օսմանեան ե՛ւ հանրապետական կարգուսարքի տակ:

Չեմ ուզեր քանի մը նշումներու այս սահմանէն անդին անցնիլ հիմա: Այսքանն ալ կրնայի չըսել ապահովաբար, եթէ պատանեկան օրերու վերյուշքը գլխ մղած չըլլար փնտռելու այն աղբիւրներն ու ազդակները՝ որոնք ալեւորութեան հասած եւ աշխարհաքաղաքացի դարձած մարդուն մէջ անգամ մարելու չեն տար ե՛ւ տրտում ե՛ւ երջանիկ դրուագներու ոգեկոչման պահանջը, - կարօտը ապրումներու կամ փորձառութեանց՝ որոնք երբեմնի պատանիին եւ այժմու ծերունիին համար հաւասար չափով ողջունելի ըլլալ կը թուին...

**

Եւ, աչհաւասիկ, ես վերադարձած եմ արդէն 7 - 14 տարու պատանիի մը ապրումներուս:

Ինչպէս թաղային բոլոր շրջաններու բոլոր վարժարաններուն՝ նաեւ Օրթագիւղի «Թարգմանչաց» նախակրթարանի երկսեռ աշակերտութիւնը պարտաւոր էր ներկայ կամ մասնակից դառնալ Կիրակմուտքի (Շաբաթօրեայ) երեկոյեան ժամերգութեանց, ողջունելու համար «Լոյս Զուարթ»ը, իսկ Կիրակի եւ տօնական օրերուն՝ պատարագը: Այս աւանդութիւնը կանոնապահօրէն կը յարգուէր երեսունէ աւելի ազգային վարժարաններու կողմէ, որոնք ունէին նաեւ իրենց երգեցիկ խումբերը: 'Դժկամակողներ կային անշուշտ այս պարտադրանքին դէմ, - մանաւանդ անո՛նք որ իրենց տարիքէն առաջ մեծցած էին կամ կանխահասօրէն տարբեր հորիզոններու սեւեռած, կար տօնադրնակը, սինեման, ծովեզերեայ պտոյտները, տարբե՛ր հաճոյքներ ալ ... Բայց ինծի համար Եկեղեցին ... «ծննդավայրն էր հոգւոյս»: Միխանի պարոն Աւետիսը, գիշերային ժամերգութեան, աղօթքներու, փոխասացութեանց, տաղերու եւ շարականներու երգեցողութեան ալեւոր մեր ուսուցիչը, կարգապահական իր աններող վերաբերումով հանդէպ բացակայողներու եւ թերացողներու, ինծի համար կը թուէր ըլլալ երկինք գացած, հրեշտակապետներու մըտերմութեան մէջ ապրած եւ աստուածային պատուիրաններու անշեղ գործադրութեան առաքելութեամբ աշխարհ վերադարձած մեծ հայրիկ մը՝ որուն հանդէպ յարգանք, համակրանք եւ պատկառանք ունէին բոլոր թաղականները, հաւատացեալ ժողովուրդը, քահանաները, նոյնիսկ քարոզչական պարտականութեամբ կամ պատարագելու պաշտօնով Պատրիարքարանին կողմէ հերթականօրէն Խնդրակատար Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցի փութացող քարոզիչներ՝ վարդապետ կամ եպիսկոպոս: Երբ պարոն Աւետիս ատեանի աջակողմեան դասուն մէջ էր՝ քառասունէն մինչեւ վաթսուն տարիք թեւակոխած դպիրներ, երիտասարդ թէ պատանի տղաք ու աղջիկներ, ուրարակիր սարկաւագ, պատարագիչ քահանայ թէ եպիսկոպոս, գիտէին որ զիրենք կշռող աչք մը կայ ատեանին մէջ, - վա՛յ է եկեր որ մէկը կամ միւսը սխալ շարժում մը ընէ, ծուռիկ ձայն մը հանէ, քովը կեցող մէկուն հետ խօսք մը փոխանակէ, բառ մը սխալ արտասանէ, կամ ճիշդ բոպէին բուրվառը կամ քշոցը չգործածէ ... Ոչինչ կը խուսափէր տեսողութենէն: Արծուի նայուածքով ու խոժոռած դէմքով կը սաստէր ենթական:

Բարակուկ, ոսկրոտ կազմով, շարժուն, ամենատես դպրապետ մըն էր Պր. Աւետիս, դուակը քահանայ հօր մը՝ որ, փախ-

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՆԻՍԻ ՄԷՋ

ՏԱՐԲԵՐ ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐ ԵՒ ԱՄՐՈՑՆԵՐ

ՆԻՍ. - Երբ հայ ճարտարապետութեան մասին խօսք ըլլայ, եկեղեցի կը մտաբերուի սովորաբար: Այդ սովորութենէն շեղելով է որ հայկական հին բնակարաններու եւ ամրոցներու ճարտարապետութիւնը Յունուար 13-ի իրենց զոյգ բանախօսութիւններուն նիւթ դարձուցին Տէր եւ Տիկին Հախնազարեան, յատկապէս

ճանած չատո՛նց, յաճախ կը յիշատակուէր շրջանի յայտնի դէմքերուն կողմէ, իբրեւ պատկառելի եւ հմուտ անձնաւորութիւն մը: - Օրթագիւղը հարուստ էր եկեղեցական տարեգրութեանց, պատմական դէպքերու եւ նո՛յնքան անուանի դէմքերու քաջածանօթ անձնաւորութիւններով, որոնցմէ մէկը կը յիշեմ միայն՝ իր մականունով՝ - «Պարոն Ազուտրիկեան»: Ինծի համար, պատանութեան այդ օրերուն, երկու մեծ դէմքեր կային գիւղին մէջ. պարոն Արփիկ Մուպահեաճեան (մեր տան տէրը, - «Նոր Լոյս»ի գլխաւոր դէմքերէն՝ որուն համար կ'ըսէին թէ մաս կը կազմէ նաեւ Երեսփոխանական Ժողովին) եւ պարոն Ազուտրիկեան, որ ամէն Կիրակի եւ տօնական բոլոր օրերուն, անվրէպ հետեւողականութեամբ, նո՛յն ժամուն, կուգար գրաւել իր տեղը՝ առաջին շարքի վրայ, արձանացած եւ «ականջ կտրած»՝ հետեւելու համար ժամարարին, այսինքն պատարագիչ քահանային կամ եպիսկոպոսին մէկն մի շարժումին, խօսքին կամ ընթերցման, ու ժամերգութեանց լրումէն ետք մտնելու համար «Խորհրդարան», թաղականներու եւ եկեղեցականներու յատուկ սրահը - ուր հաւաքուած կ'ըլլային բոլորն ալ, յետ պատարագի - եւ յայտնելու համար իր գնահատանքը կամ պարսաւը:

- «Հա՛յր Սուրբ, քարոզդ գէշ չէր, բայց աւելի ապրում դիր խօսքերուդ մէջ»...

- «Սրբազա՛ն, Յովհաննու Աւետարանէն մէջբերած տողիդ մէջ սխալներ կային. ուրիշ անգամ աւելի ուշադիր եղիր»...

Պարոն Ազուտրիկեան գիտէ՛ր նաեւ գնահատել:

Չեմ մոռնար: - Աւագ Հինգշաբթիի գիշեր մըն էր: Քահանաներ եւ աւագերէց յաջորդաբար ընթերցումներ կը կատարէին Աւետարաններէն: Կարգը եկած էր Կոմիտասի մօտաւոր ազգականներէն Գրիգորիս Վարդապետ Կարապետեանի՝ որ պիտի կարդար Խաչելութեան վերաբերող ամէնէն ծաւալուն, երկարաշունչ աւետարանը: - Գրիգորիս Վարդապետ, որ իր ձայնով ու քարոզներով համբաւ ունէր ամբողջ քաղաքին մէջ, եկաւ ատեան, եւ, առանց աչքերը հեռացնելու ժողովուրդէն (առանց գրակալին վրայ բացուած Աւետարանին նայելու)՝ քառասուն վայրկեան «գոց» արտասանեց ամբողջական գլուխը Քրիստոսի չարչարանքներուն վերաբերող բոլոր վկայութեանց: Ունկնդիր հոծ բազմութիւնը հմայուած ու քարացած էր...

Պարոն Ազուտրիկեան, եկեղեցւոյ կողմնակի մէկ դուռնէն դէպի շրջափակ փութալով, կանգ առաւ Խորհրդարանի մուտքին առջեւ: Եւ ժամերգութեանց լրումին, երբ վարդապետը կուգար իր կարգին Խորհրդարան, յարգանքով խոնարհեցաւ անոր Աջին ու ըսաւ.

- «Վարդապե՛տ, ձայնիդ հմայքին չափ ու աւելի՝ այս գիշերուան Աւետարանիդ մատղ՛ղ. տո՛ւր որ համբուրեմ Աջդ»...

ՄԻՆԱՍ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

հրաւիրուած՝ Ախըն-էն (Գերմանիա) Նիւի Հայ Մշակութային Միութեան համանուն Ցանձնախումբին կողմէ :

Պարոն Արմէն եւ Տիկին Մարկրիթ Հախնազարեան, երքուքն ալ մասնագիտութեամբ ճարտարապետ, հիմնադիրն են Research on Armenian Architecture (RAA) Հայկական Ճարտարապետութիւնը Ուսումնասիրող կազմակերպութեան, որ իր անդամներուն մէջ կը հաշուէ հայ եւ գերմանացի մասնագէտներ, եւ որուն հիմնական նպատակն է վերջնական անհետացումէ առաջ նկարներով ու չափագրութիւններով գոնէ թուղթի վրայ արձանագրել կամ video-ի վրայ առնել ներկայ Հայաստանի սահմաններէն դուրս գտնուող հայ ճարտարապետութեան մնացորդները, ինչպէս նաեւ, հնարաւոր միջոցներով սատարել անոնց նորոգութեան :

Տիկին Հախնազարեանի բանախօսութեան նիւթն էր ուրեմն, Պատմական Հայաստանի Տայք Գաւառի հայկական բնակարանները, կամ՝ «Բնակելի տուները», ինչպէս կ'ըսեն Երեւանի մէջ : Տիկին Հախնազարեան, գերմաներէնի ըլլալով հանդերձ, անթերի արեւելահայերէնով մը բացատրութիւններ տուաւ այդ շրջանի հայկական բնակարաններու շինութիւններուն առանձնայատկութիւններուն մասին, սահիկներու միջոցաւ ցոյց տալով մէկէ աւելի դարու հնութիւն ունեցող տուներ, պատկանող՝ հնամենի գիւղերու, որոնք հիմնուած ըլլալ կը թուին բուսառատ հրաբխային հովիտներու ծոցը : Բոլորովին անծանօթ գիւթական աշխարհ մը, բոլորիս համար ալ :

Ներկայ Հայաստանի սահմաններէն դուրս գտնուող հին հայկական բնակարաններու ճարտարապետութիւնը շատ քիչ ուսումնասիրուած ըլլալ կը թուի : Հետեւաբար, Տիկին Հախնազարեանի ուսումնասիրութիւնները եթէ չարունակուին ու ընդլայնուին, նոր տարազ պիտի հայթայթեն յօդուտ հայ ճարտարապետութեան մասամբ անտեսուած (*) մէկ ճիւղին լուսաբանութեան :

Իսկ Պարոն Հախնազարեանի նիւթն էր Կիլիկիոյ հայկական բերդերն ու ամրոցները, որոնց մասին բաւական ուսումնասիրութիւններ կատարուած են թէեւ, բայց այսպէս հետաքրքրական էր տեսնել հարիւրէ աւելի ուշագրաւ նկարներ, առնուած՝ այլեւայլ անկիւններէ, եւ որոնց շնորհիւ տեսանելի կը դառնային շատ մը անմատչելի մանրամասնութիւններ ալ :

Պարոն Հախնազարեան իւրաքանչիւրին համար տուաւ նաեւ պատմական ծանօթութիւններ, ճշդելով թէ այդ շինութիւններէն ոմանք Հայերէ տարբեր ժողովուրդներու կողմէ ալ օգտագործուած են ատենին, երբ պաշտպանութեան միջոց, եւ հաւանաբար դոյութիւն ունեցած են Հայոց Կիլիկիա հաստատուելէն առաջ : Բայց մեծ մասամբ ձեռակերտն են հայ շինարարներու, եւ իրենց պատերէն ներս կը պարփակեն սրահներ, բնակելի խուցեր եւ անպայման՝ մատուռ մըն ալ :

Դիտելի է որ, այդ բերդերն ու ամրոցները մեծ մասամբ կանգուն մնացած են եւ չեն ենթարկուած եկեղեցիներու դժբախտ ճակատագրին : Ատոր պատճառն ալ, ըստ Պարոն Հախնազարեանի, ամրութիւններուն անանուն եւ ո՛չ-կրօնական հանգամանքն է առ հասարակ, ինչպէս նաեւ իրենց դժուարամերձ դիրքը՝ մասնաւորաբար :

Այս զոյգ բանախօսութիւնները, ներկայացուած՝ երկու անխոնջ պրպտողներու կողմէ, առեղծեցին մեծ հետաքրքրութիւն եւ դիմաւորուեցան անսակարկ գնահատանքով : Անվիճելի էր մանաւանդ՝ ցոյց տրուած նկարներուն բարձր որակը : Պարոն Հախնազարեան ճշդեց թէ իրենց կազմակերպութիւնը պատրաստած է արդէն հազարաւոր նկարներու ճոխ հաւաքածոներ, որոնք կը տրամադրուին գիտական եւ համալսարանական միջազգային հաստատութիւններու :

Պարոն Հախնազարեան բացատրեց նաեւ թէ Ր.Ա.Ա.-ն միա՛յն անցնող տարւոյն ընթացքին ձեռնարկած է ուսումնասիրութիւններու, Արեւմտահայաստանի երեք տարբեր շրջաններուն մէջ : Ատկէ դուրս, զբաղած է Կովկասի եւ Անդրկովկասի հայրենակ վայրերու ճարտարապետական կոթողներու պրպտումով : Բայց իրենց աշխատանքի գլխաւոր շրջանն է Պարսկաստանը, ուր Ջուղայի, Թեհրանի, Թաւրիզի եւ Ուրմիոյ հայկական շինութիւնները կը կարօտին լայն ուսումնասիրութեան :

Ատկէ դուրս, վերջին տարիներուն Ր.Ա.Ա.-ն աշխատանքի լայն մասնակցութիւն բերած է Հիւսիս-Արեւմտեան Պարսկաստանի մէջ գտնուող Ս. Թադէ, Ս. Ստեփանոս վանքերուն եւ քանի մը փոքր հայ եկեղեցիներու նորոգութեան, ինչպէս նաեւ Ծործորի վանքին տեղափոխութեան, առանց որուն այդ վանքը մընացած պիտի ըլլար Բարուն ամբարտակին ջուրերուն տակ :

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

(*) Այդ անտեսումին մէկ ապացոյցն ալ ա՛յն է, որ մինչ հարեւան Վրացիները, վրացական (մեծ մասամբ հայկական) ճարտարապետութեան յատկացուած մասնաւոր թանգարան մը եւ ժողովրդական տուներու տեւական ցուցահանդէս մը հիմնած են Թիֆլիսի մէջ, Երեւանի մէջ նման բան գոյութիւն չունի դեռ :

Տ. Հ.

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան տարեկան ճաշը

Հայկ. կազմակերպութեան մը համար սովորութիւն դարձած հաւաքոյթէ մը աւելի հնչողութիւն ունի Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան տարեկան ճաշը, որուն կապուած կ'ըլլայ նաեւ գրական մրցանակի մը յանձնումը : Ծանօթ է որ էլիզ Գավուքճեան - Այվազեան մրցանակն է այդ մէկը որով յատուկ դատակազմ մը ամէն տարի կը պարգեւատրէ սփիւռքահայ գրողի մը գործը : Տարեկան այս աւանդական ճաշը որ տեղի ունեցաւ Փետրուար 10, Կիրակի օր, այս անգամ կրեց եզակի բնոյթ մը. ուրախալի պարագաներու զուգադիպութեամբ մը անոր ներկայ գտնուեցան վերջին 2 տարուան (1990 - 1991) դափնեկիրները : Այսպէս, գրասէր բազմութիւնը որ լեցուցած էր ճաշասրահը, առիթը ունեցաւ ողջունելու ժամանակակից արեւմտեան գրականութեան ամէնէն ուշագրաւ երկու անունները՝ Վահէ Օշական ու Ջահրատը : Սփիւռքի հակադիր երկու ծայրերէն քով քովի եկած այս անունները խնքնաբերաբար կը կամրջէին հոն, մեր ծաւալուն այլ տարտղնուած ամբողջութիւնը :

Ընկերակցութեան նախագահ Գ. Պըլտեանի բարի գալուստի խօսքերուն ու հայ գրականութեան կենացը բարձրացած բաժակներուն յաջորդեցին Արմենուհի Գեւոնեանի երկու խնքնաբուխ երգերն ու Սարգիս Պօղոսեանի Ն. Քուչակէն ու Ջահրատէն կատարած արտասանութիւնները :

Հաւաքոյթին գրական բաժնին մէջ որ յատկացուած էր երկու գրագէտներուն, նախ Հ. Գալֆայեան - Փանոսեան ներկայացուց արդիաշունչ Ջահրատ քերթողըան ըսաւ թէ մրցանակի յանձնախումբին երէց անդամին՝ Տիգրան Պալեանի մահը որոշ խանգարումներու պատճառ դարձած էր աւանդական գործընթացին մէջ ու յապաղած՝ յանձնումը : Ջահ - րատի ամփոփ կենսագրականին ու գործերու ներկայացումին առընչուած անոր տողերը կ'ընդմիջուէին Անահիտ Թէրզեանի արտասանութիւններով. ան Ջահրատի վերջին, մրցանակի արժանացած հատորէն՝ «Մէկ քարով երկու գարուն»էն զանազան քերթուածներ արտասանեց, ճաշակ մը տալով բառնաստեղծին գործէն :

Վ. Օշականի մասին Գ. Պըլտեան կարդաց մրցանակի դատակազմէն Անահիտ Կարմիրեանի կողմէ պատրաստուած գրութիւն մը ուր կը բացատրուէին հեղինակին «Թակարդին չուրջ» հատորը մրցանակի արժանի նկատելու դրդապատճառները, որոնց յաջորդած էր հեղինակին դէմ բացուած խաչակրութիւնը յետադիմական տարրերու կողմէ :

Ապա խօսք տրուեցաւ երկու գրագէտներուն. Ջահրատ շեշտեց թէ Պոլիսէն մինչեւ Փարիզ գալը արդէն ապացոյց էր իրեն համար մրցանակին ներկայացուցած կարեւորութեան : Ինք եւս ոգեկոչեց Տիգրան Պալեանը որ գրասէր Հայու բացառիկ տիպար կը նկատէր :

Իրեն յաջորդեց Վ. Օշական. ան եւս անդրադարձաւ «Թակարդին չուրջ»ի առիթով կեանք առած յարձակումներուն. ըսաւ թէ հատորը մատծուած էր որպէս քաղաքական աfp մը որ սակայն վրիպեցաւ : Ան բացատրեց թէ այդ քայլով կը յուսար մաս կազմել սփիւռքեան ցաւերուն, որովհետեւ Սփիւռքը ալ դադրած էր միայն բարոյական խնքնութիւն մը ըլլալէ ու կը ձգտէր -ինչպէս Հայաստան-, քաղաքական անկախութեան : Յարձակումներու բուն թիրախը՝ Օծում պատմուածքը կը բացուէր դէպի առաւել փառամոլ նըպատակ մը որ էր «Նոր պատարագը» :Ատիկա օշականեան աշխարհահայեացքով պատարագ մըն էր որուն հրատարակութենէն առ այժմ եւ կը կենար հեղինակը :

Այս կարճ ելոյթով Վ. Օշական կը նոյնանար իր գործին ընթերցումով գըծուած գրագէտի մտապատկերին հետ. բասփիւռքցի յանձնառու մտաւորականն էր ան, անրաժան՝ ժողովուրդին ընթացքէն : Ու գրագէտը բաւական սուղ վճարած էր ու կը վճարէր այդ յանձնառութեան համար : Արդարեւ, առնուազն դարմանք կը պատճառէր անդրադառնալ թէ մեր մէջ այս այնքան հաղուադէպ յատկանիշը բախած էր պատեհապաշտ ու զգուելի խուսարամտութեան մը. այս պարագան ակամայ կը մղէր մտածելու թէ ան աւելի ծանր էր գրագէտի՞ն համար, թէ Հայուն մշակութաւէրի, յառաջադէմի, զարգացածի համբաւին, որով այնքա՜ն կը սիրենք տեղի, անտեղի հպարտանալ :

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ

Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի (World Council of Churches) 7րդ ընդհանուր համագումարը տեղի պիտի ունենայ Փետրուար 7 - 21-ի ժամանակամիջոցին, Աւստրալիոյ մայրաքաղաքին՝ Քանպերայի մէջ :

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը, որպէս անդամ Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդին պիտի մասնակցի հինգ պատգամաւորներով : Ս. Աթոռոյս Վեհափառ Հայրապետին կողմէ պատուիրակութեան անդամ նշանակուած են՝

Գերշ. Տ. Մեսրոպ Արք. Աշճեան
Գերշ. Տ. Արամ Արք. Քէշիշեան
Պր. Թ. Իսահակեան (Թէտ Այզըք)
Օր. Մանուշակ Պօյաճեան
Պր. Խաչիկ Տէտէյեան :

Ընդհանուր համագումարը տեղի կ'ունենայ ամէն եօթը տարին մէկ անգամ :

Կիլիկեան Աթոռի ներկայացուցիչները արդէն մեկնեցան Աւստրալիա իրենց մասնակցութիւնը բերելու :

ԴԻՒԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆԻ

Փետրուար 4, 1991
Անթիլիաս

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
Թ Է Ո Դ Ի Կ

ՍԵՒԵՐԷԿ

Կը հասնի Տոքթոր Բէշիտի հեռագիր - հրամանը : Սեւերէկի մէջ ծուարած ընտրեալ 200 Հայուհիներ կը յանձնուին Մէհմէտ Ջավուշի, որ զանոնք չարալլուկ տանջելէ վերջ, կը մահացնէ ամբողջովին : Ասիկա այն Մէհմէտն է, որ ապա սատկեցաւ պաշտօնակիցի մը գնդակով՝ կողոպուտի բաժանման միջոցին անհամաձայնութիւն ծագելով մէջերնին : Հարիւրապետ Շէվքէթ եւս - զոր յիշեցինք վերեւ - հաւատարիմ արբանեակ Տոքթոր Բէշիտի, մեծ դեր խաղացած է ուրիշ տեղերէ հոն լեցուած կարաւաններու փճացումի գործին մէջ, հուսկ ուրեմն ինք ալ գնդակահար ըլլալով Քիւրտ հրոսախումբի մը կողմէ, հինգ ժամ հեռու գիւղի մը մէջ :

Ահաւասիկ Սեւերէկի Հայ բնակչութեան մարդահամարը՝ պատուհասի տարին.

	Լուսաւորչ.	Կաթոլիկ	Բողոք.
Սեւերէկ	950	100	300
Ջերմիկ	900	—	150
Վէրան Շէհիր	750	500	100

Այս 11.750 հոգինոց պատկառելի գումարէն՝ հիմա հազիւ կարելի է գտնել ափ մը ժողովուրդ, ան ալ ցիրուցանդ : Սեւերէկի բանտին մէջ սպաննուած է Տոքթոր Խլմասեան. իսկ տարագրելոց սպանդարանները եղած են Վէրան Շէհիրի, Եղեսիոյ Ջերմիկի ճանապարհները :

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ՍԵՒԵՐԷԿԻ

Առաւել կամ նուազ բնակչութեամբ իր 15 գիւղերը մատնուեցան նոյնպէս հուրի եւ սուրի, մինչ տարբեր տեղերէ այդ սահմանները քշուող աքսորախումբեր անմասն չմնացին սոդոմական կոտորածէն : Ահաւասիկ այդ գիւղերը.

1.– Նիսիպին կամ Մըսեպին (Ս. Յակոբի հռչակաւոր Մծբինը)՝ քսան տուն Հայ : Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Աստուածատուր Քահանայ Պետրոսեան. - Ծնած 1862-ին եւ ձեռնադրուած 1908-ին :

Այրիացեալ : Կը հովուէր նաեւ յաջորդ գիւղերը : Նահատակ :

2 - 15. - Օշին կամ Հօշին, «Նահին», գլխաւոր կրկէս Հայ սպանդին : Հայ բընակչութիւն՝ 22 տուն : Նանարուկ՝ վեց տուն : Մըլլի Սարայ՝ հինգ տուն : Գարապըրճիկ՝ հինգ տուն : Հըլպըլօզ՝ 6 տուն : Կիւն Կէօրմէզ՝ 1 տուն : Հատրօ՝ 22 տուն : Մազրա՝ 10 տուն : Խարզընօ՝ վեց տուն : Միատուն՝ չորս տուն : Հօզան՝ 3 տուն : Սըմագլի՝ տասը տուն : Տաշլի՝ երկու տուն : Գունաղ՝ 1 տուն :

ՎԷՐԱՆ ՇԷՀԻՐ

Սեւերէկի ենթակայ գաւառակ՝ որուն կեդրոնն է համանուն քաղաքաւանը, եւ որ տառապէս արժեցուց իր կոչումը՝ 120 տնուոր Հայութեան սպառսպուռ անճիտմամբ : Վէրան Շէհիրի սրբավայրը ժամտուն էր՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Յարութիւն Քահանայ Կօլօտեան. - Ծընած 1862-ին եւ ձեռնադրուած 1898-ին : Կը վախճանի Աղէտի նախընթօրին, չտեսնելով իր հօտին մեծ Գողգոթան :

ՋԵՐՄԻԿ

Կը կոչուի նաեւ Ջերմուկ : Սեւերէկի ենթակայ, կեդրոն համանուն գաւառակի. ծառազարդ եւ ջրառատ աւան, ամուր լերանց մէջ, իր անունը ստացած է ջերմ ջուրերէն որ երկու աւազանով մերձ առ - մերձ կը բխին : Հայ բնակչութիւն՝ 180 տուն : Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Զաքարիա Քահանայ Գէորգեան. - Ծընած 1864-ին եւ ձեռնադրուած 1898-ին : Նահատակ :

Յակոբ Քահանայ Անանեան. - Ծնած 1859-ին եւ ձեռնադրուած 1899-ին : Բախտակից Տ. Զաքարիայի :

(Շար. 186)

(Շար. Ա. էջէն)

չահերը, խակ Ռուսաստանը անտարբեր է»: Այս կարծիքը յայտնած է Լենինգրադի Քաղաքային Խորհուրդի Լենայեն Ղարաբաղի հարցերուն նուիրուած Գ. պատգամաւորական խորհրդակցութեան ընթացքին: Մասնակցած են նաեւ Արցախէն խորհրդային երեսփոխաններ եւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի ներկայացուցիչներ:

Բանաձեւ մը ընդունուած է, ուր կը դատապարտուին զինուորականներու դաժան վերաբերումը տեղւոյն հայ բնակչութեան նկատմամբ, Ղարաբաղի հարցի կողմնակալ մեկնաբանութիւնը կեդրոնական եւ Ազրբէջանի լրատուական միջոցներու կողմէ եւ կը պահանջուի Արցախի մէջ վերահաստատել խորհրդային իշխանութիւն, վերջ տալով չրջափակման:

***

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ «ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷ»

Երեւանի մէջ, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, Ղարաբաղ այցելած Մոսկուայի գրողները յայտարարեցին թէ Ղարաբաղի մէջ ցեղասպանութիւն կը կատարուի Հայերու դէմ եւ իշխանութիւններու կողմէ կը կիրարկուի Արցախի ազրբէջականացումը: Գրողներէն միայն մէկ մասը կրցած էր Ստեփանակերտ երթալ (*): Անոնցմէ Տիմուր Գայդարը, որ նաեւ փոխ ծովակալ է եւ Աֆղանիստանի պատերազմի մասնակցող, ըսած է թէ Ղարաբաղը իրեն յիշեցուցած է Գաբուլը եւ Գանտահարը: Գրողները ըսած են որ Մոսկուա իրենց վերադարձին, պիտի տեղեկացնեն ճշմարտութիւնը եւ ջանք թափեն տեղւոյն վրայ ստեղծելու «Ղարաբաղ Կոմիտէ» մը, որ ամէն բան ընէ խօսելու համար Հայաստանի եւ Ղարաբաղի շուրջ գոյութիւն ունեցող չրջափակումը:

(*) Տե՛ս՝ «Յառաջ», Փետրուար 15:

BILAN DE L'ACTION HUMANITAIRE POUR L'ARMENIE DE L'ASSOCIATION *HAY-PEM*

Recettes de la soirée de solidarité du 20 Décembre 1988 organisée par l'Association *HAY-PEM* et parrainée par l'ensemble de danses folkloriques arméniennes *NAVASART*.

Recettes

Soirée de solidarité	230.000 Francs
Dons divers :	46.660 Francs
Cotisation :	450 Francs
Total :	277.110 Francs

Depenses

Première action :
Don d'ordinateurs à l'école française de *Koumaïri* (*Leninakan*) 150.000 Francs
Acheminement et installation réalisés par l'Association *HAY-TEK*.

Deuxième action :
Don à l'Association *AMARASS* *«Une pharmacie pour l'Arménie»* 10.000 Francs

Troisième action :
participation à l'édition du livre de photographies inédites sur l'Arménie : *«LE FEU SOUS LA GLACE»* aux *Editions Parenthèses.* 44.503,24 Francs

Autres frais :
Déplacements et missions : 42.413 Francs
Frais de fonctionnement : 29.764,95 Francs
Total : 276.681,19 Francs

Pour tout renseignement complémentaire, merci de bien vouloir joindre l'Association *HAYPEM* au 19, rue Micolon, 94140 Alfortville.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՈՑ ամբողջ շրջանին, Չորեքշաբթի իրիկունները ժամը ճիշդ 6-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Հսկումի խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ կը տրուի աւուր պատշաճի քարոզ՝ ըստ՝ հետեւեալ ժամանակացոյցի եւ կարգի:

Չորեքշաբթի, Փետրուար 20
Քարոզիչ՝ ՆԱՐԵԿ ԵՊԻՍԿ. ՇԱՔԱՐԵԱՆ
Չորեքշաբթի, Փետրուար 27
Քարոզիչ՝ ՆԵՐՍԷՍ Ծ. Վ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ
Չորեքշաբթի, Մարտ 6
Քարոզիչ՝ ԺԻՐԱՅՐ ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Չորեքշաբթի, Մարտ 13
Քարոզիչ՝ ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ
Չորեքշաբթի, Մարտ 20
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ

Նիւթ ունենալով.-
Հայ Մտաւորական Պատմութիւնը 19-րդ եւ 20-րդ դարերուն

Չորեքշաբթի, Փետրուար 20, ժամը 20-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը,
17, rue Bleue, Paris 9e
Métro : Cadet

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԻՍԻ. - Խ. Քէօշկարեան 200 Ֆր.:

***

ՓՈՒԱԶԼՕ. - Հ. Գրիգորեան 200 Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է իւղագինի հետեւեալ նուէրները.-

Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Պալեան, Մեծատուհի Տէր - Մաթէոսեանի մահուան տարելի փոխան ծաղկեպսակի՝ 1000 Ֆր.:

Պր. Կարպիս Ջրբաշեան, իր մօր՝ Վեհանոյշ Ջրբաշեանի մահուան 20-րդ տարելիցին առթիւ 10.000 Ֆր.:

Տէր եւ Տիկին Արա Զընար եւ Տէր եւ Տիկին Կարպիս Զընար, Գարեգին Քիրագեանի մահուան առթիւ՝ փոխան ծաղկեպսակի՝ 1000 Ֆր.:

Եկեղեցւոյ պայծառութեան.-

Պր. Արթիւր Համբարեան 200, Օր. Մարի Տէօվլէթեան 300, Տիկին Արաքսի Մուրատեան 3000, Տէր եւ Տիկին Ֆայրիս Բուա 200, Պր. Միքայէլ Յակոբեան 8500, Պր. Յակոբ Քահվէճեան 500, Պր. Ճէպրայիլ Պահատուրեան 1000, Տիկին Վերոնիկ Եանքուլօֆ 1000, Տէր եւ Տիկին Աշոտ Մալաքեան 5000 Ֆր.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կայոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի ճաշը՝ կիրակի, Յունիս 23
Hôtel Sevan — Pertuis
Մանրամասնութիւնները յետագային:

Comité de Coordination des associations arméniennes d'entraide sociale

Les représentants des Eglises Apostoliques, Catholiques, Protestantes et des associations, l'Association Arménienne d'Aide Sociale (A. A. A. S.), l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance (U.G.A.B.) et Croix Bleue des Arméniens de France, ont signé le Jeudi 7 Février un protocole d'accord, permettant de mettre en place un comité de coordination dont l'objet est de réunir les ressources et les moyens nécessaires dans une structure unique afin de rendre plus efficace l'aide aux nouveaux immigrants d'origine arménienne.

Elle aura pour mission de pourvoir aux premiers besoins matériels, d'apporter assistance pour remplir les formalités administratives et enfin, de soutenir moralement ceux qui sont contraints de quitter leur pays d'origine pour raisons sociales, politiques ou économiques majeures ou tout simplement pour sauver leur vie.

Le Comité de coordination des Associations Arméniennes d'Entraide Sociale est composé de deux organes distincts : un «conseil» qui aura pour tâche de fixer les grandes orientations et de prendre les décisions importantes et une «commission exécutive» chargée de satisfaire aux demandes d'aide sociale.

Son budget annuel sera alimenté par chaque association ainsi que par les dons et subventions qui seront reçus par le Comité.

Une permanence est ouverte les jeudis de 15 heures à 18 heures au 77, rue Lafayette, 75009 Paris.

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

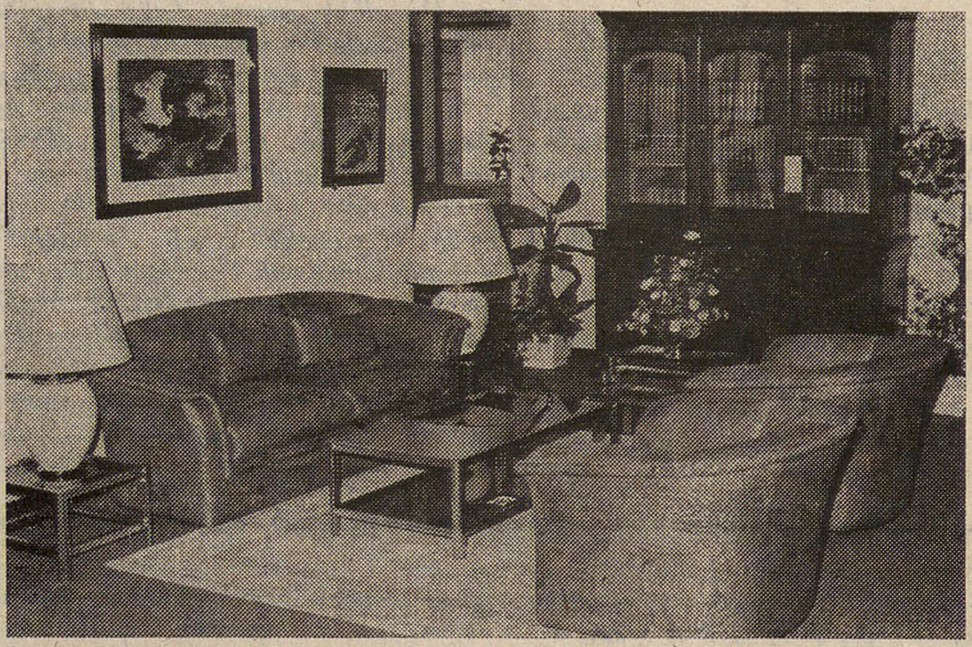

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Մեծ Պահքի հետեւեալ կիրակի օրերուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ, ժամը 10-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի:

- Կիրակի, Փետրուար 24, Անառակի Կիրակիին
- Կիրակի, Մարտ 3, Տնտեսի Կիրակիին
- Կիրակի, Մարտ 10, Դատաւորի Կիրակիին
- Կիրակի, Մարտ 17, Գալստեան Կիրակիին:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի իրիկունները ժամը 5-ին, Հսկումի խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով.-

- Փետրուար 20,
- Փետրուար 27
- Մարտ 6, Միջինք
- Մարտ 13
- Մարտ 20:

***

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի կիրակիներուն պատարագէն առաջ:

Ժամանակացոյց կիրակի արարողութեանց՝
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45-ին,
Սկիզբ Արեւագալի՝ ժամը 9.45-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին,
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11.45-ին:

60րդ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպուած՝
Փարիզի Շրջանի Արենոյշներուն, Գայլիկներուն եւ Սկաուտներուն կողմէ
մեծ պատրաստութեամբ

Կիրակի, Մարտ 10, ժամը 14.30-ին
Salle de la Chimie
28 bis, rue Saint-Dominique — Paris 7e
M° Invalides

Խնամուած յայտագիր
Ներկայացումներ եւ զաւեշտներ հայերէն, Գայլիկներուն, Արենոյշներուն եւ Սկաուտներուն կողմէ, երգեր եւ խաղեր:

— Մուտք 60 Ֆր. — Պիւֆէ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19
MARDI 19 FÉVRIER 1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.476
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
66e ANNÉE — No 17.476

ԾՈՑ

Վճռակա՞ն ժամեր

ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԵՐ

ԲԱՅՑ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ ԱՆԶԻՋՈՂ ԿԸ ՄՆԱՅ

Ուրբաթ ցերեկ, յանկարծ, «զգլխացուցիչ» լուր մը կը սփռուէր՝ Իրաք կը քաշուէր Քուէյթէն: Անհաւատալի բայց՝ իրաւ, հարկ էր կամաց-կամաց տեղեկանալ թէ այդպիսի բան չկար, ըստ երեւոյթին անգամ մը եւս, մեռածները աճապարած էին եւ չէին իսկ կարդացած ու թարգմանած Իրաքի յեղափոխական խորհուրդի ամբողջական զեկոյցը, որու առաջին մասը 6 կէտերէ կը բաղկանար, այսինքն՝ վեց պայմաններ կը ներկայացնէր: Ճիշդ է որ Իրաք կը յայտնէր թէ պատրաստ է գործակցելու Ապահովութեան Խորհուրդի թիւ 660 բանաձեւին շուրջ, յանգելու համար քաղաքական պատուաբեր լուծումի մը, որ կ'ընդգրկէ Քուէյթէ քաշուիլը: Այս կէտին գործադրութիւնը կապուած է հետեւեալին.- Ա.- անմիջական եւ ամբողջական հրադադար ցամաքային, օդանաւային եւ ծովային բոլոր գործողութեանց: Բ.- սկիզբէն՝ ջնջում Ապահովութեան Խորհուրդի 661, 662, 664, 665, 666, 667, 669, 674, 677 եւ 678 թիւ բանաձեւերուն եւ անոնցմէ բխած բոլոր հետեւանքներուն (շրջափակում, պատժական միջոցներ, եւլն. եւլն.): Գ.- Միացեալ-Նահանգներն ու միւս ուժերը կը քաշուին: Դ.- Իսրայէլ, ըստ ՄԱԿ-ի բանաձեւերուն, կը քաշուի Պաղեստինէն եւ արաբական գրաւեալ հողերէն (Կոլան եւ Լիբանան) եւ այն պարագային, երբ Իսրայէլ չի քաշուիր, Ապահովութեան Խորհուրդը պարտի նոյն միջոցները ձեռք առնել, զորս առաւ Իրաքի դէմ: Ե.- Իրաքի պատմական իրաւունքներու ամբողջական երաշխաւորութիւն ցամաքի, ծովու վրայ եւ օդի մէջ: Զ.- Ձեռք ձգուած կարգադրութիւնը հիմնուած կ'ըլլայ ժողովուրդին կամքին վրայ եւ ոչ Քուէյթի իշխող ընտանիքի առանձնաշնորհումներուն: Այս առաջին մասին կը յաջորդեն հինգ ուրիշ մասեր ալ: Յարձակող երկիրները պէտք է յանձն առնեն վերաշինել ինչ որ քանդեցին Իրաքի մէջ, պէտք է ջնջուին բոլոր պարտքերը, Ծոցի երկիրները, ներառեալ Իրան պէտք է իրենց մէջ կարգադրութիւններ ընեն, Ծոցի շրջանը պէտք է ազատ հռչակուի եւ ոչ մէկ ռազմական օտար կայան ըլլայ:

Նման առաջարկ մը Ամերիկայի անմիջական «ո՛չ»ին բախեցաւ, Պուշի համար «դաժան խեղկատակութիւն» մըն էր: Նախագահ Միթերան ալ «քարոզչութեան դիւանագիտութիւն» կ'որակէր, Անգլիա՝ կատակերգութիւն մը, Իսրայէլի համար Պաղտատի ջղագրգռութեան փաստն է եւլն. եւլն.: Ինչ որ յստակ է, հակառակ բոլոր հերքումներուն, այն է որ Ուաշինկթըն ոչինչ կ'ուզէ լսել, վճռած է հիմնովին հաշիւը մաքրել Սատտամ Հիւսէյնի: Այդ իսկ պատճառաւ, ընաւ լաւ աչքով չի նայիր Գորբաչովի նախաձեռնութեանց: Երկուշաբթի առտու, Կրեմլինի պետը կ'ընդունէր Իրաքի արտաքին նախարարը՝ Թարէք Ազիզ, թէեւ այս վերջինը ճամբուն վրայ, յայտնած էր թէ նոր առաջարկ չունի: Ազիզ ստիպուած եղած էր Իրան երթալ ու անկէ Մոսկուա, որովհետեւ Ամերիկացիք մերժած էին երաշխաւորել իր ապահով մեկնումը, այսինքն յանձն առնել չռմբակոծել զինքը փոխադրող օդանաւը: Ուրեմն, Երկուշաբթի օր ամէն ինչ կը սպասուէր Մոսկուայէն, թէեւ, յստակ էր որ Պուշ որեւէ առաջարկի տեղի տալու տրամադիր չէ, կ'ուզէ ճզմել Իրաքեան բանակը, թոյլ չտալ որ Սատտամ Հիւսէյն պատուով դուրս ելլէ այս պատմութենէն: Ժամէ ժամ կը սպասուէր այլեւս ցամաքային յարձակման, որու օրը եւ ժամը կը մնային լրագրողները պատասխանատու անձերէ: Ռոլան Տիւմա կ'ըսէր «նախօրեակին ենք, կամ՝ նախօրեակին նախօրեակին», մինչ Ժոքս աւելի խոհեմ, կը յայտարարէր թէ որոշումը կը տրուի երբ որ հարկ ըլլայ Պետութեանց ղեկավարներուն կողմէ, թէեւ յոգնակին աւելորդ է, քանի այս պատերազմին որոշումները Պուշի կողմէ կը տրուին:

× Անգլիական օդուժը կը խոստովանի որ բեճիֆ թիւրիմացութիւն մը պատահած է եւ իսկապէս անցեալ Չորեքշաբթի ռումբ ինկած է Ֆալլուժահի շուկային վրայ, ժամու մը երբ շատ բազմութիւն կար: Նոյն վկայութիւնը կը բերէ Ա.-Էֆ.-Փէ.-ի թղթակիցը, որ կ'ըսէ թէ զինակիցներու օդանաւերը կորած են Եփրատի կամուրջը, բայց երկու ռումբեր շուկային վրայ ինկած են, ուր 130 մեռեալ եւ 87 վիրաւոր կայ:

× Ուաշինկթընի Իսրայէլի դեսպանը շատ խիստ կերպով քննադատած է ամերիկեան կառավարութիւնը, որ կը ձգձգէ 400 միլիոն տոլար փոխատուութեան մը երաշխաւորութիւնը (տուներ շինելու համար Խորհ. Միութենէն հասնող Հրեաներուն): Ուաշինկթըն շատ բուռն հակազդեցութիւն մը ցոյց տուած է: Ամերիկա կ'ուզէր գրաւոր յանձնառութիւն մը ունենալ, որ այդ բնակարանները գրաւեալ հողերուն վրայ պիտի չշինուին: Արտաքին նախարարը յանձնառու կ'ըլլար, ի վերջոյ, բայց, Ուաշինկթըն չէր ստորագրեր, որովհետեւ Ուաշինկթըն Փոսթ լուր մը կը հրատարակէր, ըստ որուն ձախ երկու երեսփոխաններ կ'ամբաստանէին Արիէլ Շարոնը որ ծրագիր մը պատրաստած է 12 հազար բնակարանի շինութիւնը նախատեսող, մինչեւ 1993 գրաւեալ հողամասերուն վրայ (50 հազար բնակիչ կը նշանակէ): Լեվի, արտաքին նախարարը, ի մօտոյ, Ուաշինկթըն պիտի երթայ տարակարծութիւնը կարգադրելու համար:

× Երկուշաբթի առտու յաջորդական ռմբափորձեր պատահեցան Լոնտոնի կայարանները: Նախ՝ Փատինկթըն, ուր միայն նիւթական վնասներ կային, ապա՝ Վիքթորիա, ուր 1 մեռեալ կար եւ 26 վիրաւորներ: Սքոթլանտ Եարտ փակել տուած էր անմիջապէս մայրաքաղաքին բոլոր կայարանները, փապուղին կը բանէր, բայց չէր կենար շոգեկառքի կայարանները եւ կոչ եղած է արուարձաններու բնակիչներուն տունը մնալ:

× Փազարճըք, Շաբաթ օր մէկ հոգի մեռած է եւ բազմաթիւ ուրիշներ ալ վիրաւորուած են, Մարաշի մօտ զինուորական կառախումբի մը գիծէն ելլելուն հետեւանքով: Հաստատուած է որ արկած չէր, այլ ոճրային արարք մը, զոր Թուրք մամուլը կը վերագրէ քրտական ՓՔՔ կուսակցութեան:

× Էռ-Ֆրանս, իր պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով, մասնակի գործազրկութեան դրութիւն մը կը հաստատէ, կարենալ 610 միլիոն Ֆրանք խնայելու համար: 39 հազար աշխատաւոր նուազ պիտի աշխատին եւ աշխատավարձքի 6% նուազում պիտի կրեն: Այլ միջոցներ ալ ձեռք կ'առնուին, ինչպէս 200 քատրերու մեկնումը (53-էն 57 տարեկան): Օդաչուներու ալ պատրաստութեան ծրագրերը առայժմ չեն գործադրուիր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՁՄՐԱՆ արձակուրդի մեկնողներէ աւելի քան 60 հազար հոգի կէս ճամբան մնացած են Շաբաթէն Կիրակի լուսնալիք գիշերը, Ալպեաններու փէշին, 200 քիլոմեթրի վրայ: 10 տարի է նման խճողում չէր տեսնուած: Շամպերի, Կրընոպլը, Էքս -

(Շար.ը Դ. էջ)

ՍԱՂԻՄԱՀԱՅ ԼՈՒՐԵՐ

Ուրբաթ օր, հեռաձայնով, Երուսաղէմի Ս. Յակոբայ վանքէն կարգ մը լուրեր առինք, որոնք կուգան նախ հաստատելու որ հակառակ Ծոցի պատերազմին, վանքին գործունէութիւնը կը շարունակուի, ամէն ինչ լաւ է եւ բնական ընթացքի մէջ:

Փետրուար 14-ին, Հինգշաբթի պատրիարքարանը ոգեկոչած է Վարդանանց տօնը (Երուսաղէմ կը գործադրէ հին տոմարը) եւ այդ առթիւ Թորգոմ Պատրիարք երկու շրջանաւարտներ ձեռնադրած է խարտաւիլակութեամբ Լուսարարապետ՝ Դաւիթ Եպիսկոպոսի:

Երկու շրջանաւարտներն են.- Մատթէոս Սարկաւագ Իպրաճեան եւ Վարդան Սարկաւագ Պուրճէքեան, որոնք դարձած են Աւետիս եւ Բագրատ աբեղաներ:

Արարողութեան յաջորդած է ճաշ մը, որու ընթացքին խօսք առած են փրոֆ. Չէյթունցեան, Լուսարարապետ՝ Դաւիթ Եպիսկոպոս: Փակման խօսքը արտասանած է Թորգոմ Պատրիարք:

Երկու աբեղաները իրենց քառասունքը պիտի անցընեն Հրեշտակապետաց Եկեղեցին: Այլ մանրամասնութիւններ՝ առանձին թղթակցութեամբ:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԵՆՓՐԷՍ» - ՓԵՏՐՈՒԱՐ 12 / 15)

ՆՇԱՆԱԿՈՒՄ

Հայ Ազգային Գրադարանի տնօրէն նշանակուած է ծանօթ մտաւորական, բանասիրական գիտութիւններու տոքթոր՝ Ռաֆայէլ Իշխանեան:

**

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ

Փետրուար 14-ին, Մայր Աթոռ գումարուած է Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի եւ Եպիսկոպոսական ժողովի միացեալ նիստ, նախագահութեամբ՝ Վազգէն Ա.-ի:

Նիստի ընթացքին քննութեան առնուած է Ազրպէյճանի կառավարութեան Յունուար 21-ի որոշումը (*) փակելու Արցախի նորաբաց Ամարասի եւ Գանձասարի հայկական վանքերը: Որոշում տրուած է, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը բողոքի հեռագրեր ղրկէ Գորբաչովին եւ օրերս Աւստրալիոյ մայրաքաղաք՝ Քամպերա գումարուող Եկեղեցիներու համաշխարհային Խորհուրդի եօթներորդ ընդհանուր ժողովին:

(*) Տե՛ս, «Յառաջ», Յունուար 29:

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան դիւանը որոշած է Յունուարէն սկսեալ վեց ամիսով կրթաթոշակ յատկացնել հինգ գրողներու, ի շարս որոնց ստեփանակերտցի՝ Մաքսիմ Ոսկանեանի եւ Ռոպէր Եսայեանի:

Դիւանի նիստին միաձայնութեամբ որոշուած է Հայաստանի Գրողներու Միութեան անդամ չնկատել այն գրողները, որոնք անջատուելով մայր կազմակերպութենէն, ստեղծած են նոր միութիւն մը:

Անցեալ աշնան յետաձգուած Գրողներու Միութեան համագումարը Փետրուար 14-ին վերսկսած է իր աշխատանքները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԳԱԳԻԿ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱ ՄԵԿՆԵՑԱՒ

ԱՐՑԱԽԵԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻ Գ. ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Կիրակի, Փետրուար 17-ին, Գերագոյն Խորհուրդի տեղակալ Գագիկ Յարութիւնեան Նիւ-Եորք մեկնած է, ուրկէ կ'անցնի Լոս-Անճըլըս մասնակցելու համար գիտական ժողովի մը, որ կազմակերպուած է Ամերիկահայ ճարտարապետներու եւ գիտնականներու ընկերակցութեան (ԱՃԳԸ) կողմէ, Փետրուար 21-էն 23: Գլխաւոր օրակարգն է Հայաստանի տնտեսական վերակառուցման եւ զարգացման հարցը յառաջիկայ տասնամեակին: Տասը հոգինոց պատուիրակութիւն մըն ալ պիտի մեկնէր Երեւանէն Երեքշաբթի, Փետրուար 19-ին, ուղղակի Լոս-Անճըլըս: Այս պատուիրակութեան մաս կը կազմեն, ի մէջ այլոց, վարչապետի տեղակալ Հրանդ Բագրատեան, Արտաքին առեւտուրի Նախարար Եսայի Ստեփանեան, երեսփոխան եւ տնտեսագէտ՝ Իգոր Մուրատեան, Երեւանի Փոլիթեքնիքի փոխ-նախագահ՝ Կարէն Գալուստեան եւ ուրիշներ:

**

Երկուշաբթի առաւօտ (Փետրուար 18) Երեւանէն տեղեկացանք թէ նոյն օրը միթինկ մը կազմակերպած էր ԱԻՄ-ը (Պ. Հայրիկեանի Ազգային Ինքնորոշման Միաւոր), բայց Արցախեան Շարժումի 3-րդ տարեդարձը ոգեկոչող մեծ միթինկ մը նախատեսուած է Չորեքշաբթի օր, Փետրուար 20-ին, ուր հաւանաբար ելոյթ կ'ունենան Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, որ Երկուշաբթի իրիկուն պիտի վերադառնար Մոսկուայէն, Վազգէն Մանուկեան, Բաբգէն Արարքցեան եւայլն, եւայլն:

Երեւանի մէջ, ցուրտը զգալապէս մեղմացած է եւ կեանքը դիւրացած: Փետր. 18-ին, ջերմաչափը 3 աստիճան էր:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐԳԵՐՈՒ ԵՒ ՀԻՒՍՈՒԱԾԵՂԷՆՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ.- («Յառաջ»).-

Ուրբաթ, Փետրուար 15-ին, Փալէ Տը Լա Պուրսի թանգարանին մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ, տեղի ունեցաւ պաշտօնական բացումը «Հայկական գորգերու եւ հիւսուածեղէններու» նուիրուած ցուցահանդէսին, կազմակերպուած Հայ Մշակոյթի Տան կողմէ:

Այս առթիւ հայկական հարազատ ճարտարապետական ոճով կառուցուած հոյակապ եկեղեցիի մը մանրակերտը կը ճոխացնէ եւ յատուկ նկարագիր մը կու տայ այս բարձր մակարդակի ցուցահանդէսին:

Խօսք առին Մարսէյլի ճարտարարուեստի եւ Առեւտուրի Սենեակի նախագահը՝ Ֆրանսուա Լը Պարս, Հայ Մշակոյթի Տան անունով՝ Ալպէր Պօղոսեան, Արթիւր Գրիգորեան ցուցադրուած գորգերուն հաւաքածոյին սեփականատէրը յատկապէս ժամանած Միացեալ-Նահանգներէն, Օժանդակ Մարմնի կողմէ՝ Փիէռ Ղազարեան, Մարսէյլի քաղաքապետին ներկայացուցիչը՝ Քրիսթիան Փուաթրվէն, կցորդ Մշակութային հարցերուն եւ հուսկ Կարօ Յովսէփեան: Խօսնակի պաշտօնը կատարեց Ժաք Աւտոյեան:

«Քոքթէյլ»ով մը վերջ գտաւ բացումը:

Յաջորդ օրը, Փետրուար 16-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ տեղի ունեցաւ դասախօսութեանց շարք մը, որուն մասնակցեցան՝ Յարութիւն Գէորգեան, Փաթրիք Տօնապետեան, Տիգրան Գույումճեան, Էլլին Պետուքեան, Միշէլ Զալոյեան, Մ. Ժոզէ Պոմէլ եւ Պերճ Աչճեան:

Մանրամասնութիւնները առանձին թղթակցութիւններով:

ԶԱՀՐԱՏ

ԽՄԲ. - Կիրակի, Փետրուար 10-ին, Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը ճաշի մը ընթացքին, կը յանձնէր 1990-ի եւ 1991-ի Էլիզ Գալուճեան - Այվազեան գրական մրցանակները Զահրատի եւ Վահէ Օշականի: Հիլտա Գալֆայեան - Փանոսեան ներկայացուց Զահրատը:

**

Այսօր մեզի համար մեծ ուրախութիւն է մեր մէջ ունենալ ժամանակակից հայ բանաստեղծութեան եւ ժամանակակից հայ արձակի երկու յառաջապահ դէմքերը՝ Զահրատն ու Վահէ Օշականը, Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան տարեկան ճաշին, որուն ընթացքին աւանդութիւն դարձած է անցնող տարուան գրական մրցանակի յանձնումը մրցանակակիրին:

Այսօրուան մեր ճաշը կը տարբերի երկու պատճառներով իր նախկիններէն: Առաջին տարբերութիւնը այն է, որ նախորդ տարիներուն յանձնած ենք մրցանակակիրներուն բարոյական ներկայութեան միայն, մինչ այսօր բախտը կ'ունենանք մրցանակակիրները մեր մէջ ունենալու: Երկրորդ տարբերութիւնը այն է որ այս տարի երկու մրցանակակիրներ ունինք. պատճառն այն է որ Էլիզ Գալուքճեան - Այվազեան մրցանակի կտակակատար եւ դատակազմի անդամ հրապարակագիր՝ Տիգրան Պալեան անդարձ բաժնուեցաւ մեզմէ, հետեւաբար թէ Միութեան ծոցին եւ թէ դատակազմի մօտ յառաջացան խանգարումներ: Այդպէս է որ անցեալ տարի չկարողացանք տարեկան ճաշ կազմակերպել եւ մրցանակի յանձնում կատարել: Այդ ուշացումն է ուրեմն որ այսօր սրբագրուեցաւ եւ 1990-ի եւ 1991-ի մրցանակները կը յանձնուին երկու տարբեր հեղինակներու:

Երկու մրցանակակիրներէն Զահրատը եւ իր նոր գործը ներկայացնելու պարտականութիւնը վստահուեցաւ ինծի: Պարտականութիւն մը, զոր սիրով պիտի կատարեմ եւ շնորհակալ եմ վարչութեան ընկերներուս, որ այդ պարտականութիւնը տուին ինծի, որովհետեւ զայն պատիւ կը համարիմ:

Զահրատ, բուն անունով՝ Զարեհ Եալտըզճեան, ծնած է Պոլիս 1924-ին, ուսումը ստացած՝ Մխիթարեան լիսէն եւ հետեւած Պոլսոյ Համալսարանի Բժշկական ֆաքիւլթէի դասընթացքներուն: Գրականութենէն ներս իր մուտքը կը գործէ 1943-ին, իսկ 1950-ական թուականներէն սկսեալ արդէն իսկ դարձած է գլխաւոր դէմքը Պոլսահայ արդի քերթողութեան, որ սկսած էր կազմաւորուիլ 1940-ական թուականներուն՝ Կարպիս Ճանճիկեանի եւ Հայկազուն Գալուստեանի շնորհիւ:

Որպէս բանաստեղծ, Զահրատ բացառիկ ծնունդ *մըն է: Կը պատկանի այն երջանիկ բայց հազուագիւտ օժտեալներուն, որոնք պատմութեան ընթացքին ժողովուրդի մը ծոցէն յարմար պահու մը «արկած»ով կը ժայթքին: Ինքնատիպ ու զարմանալի, առինքնող ու անկրկնելի քերթողն է Զ., որ ամէն կաղապարէ ու կաշկանդումէ ազատ իր քերթուածներով, իր գերիրապաշտ պատկերներով, իր հրաշալի գիւտերով, անիրականին ու իրականին միջեւ ձգուած լարին վրայ տարուբերող իմաստներով, իր բազմաբովանդակ, բազմամակարդակ եւ բազմիմաստ քերթողութեամբ, աւելի քան 40 տարի է որ կը հմայէ բոլորը, կը զարմացնէ, կը խանդավառէ, անակնկալի կը բերէ, կը ծիծաղեցնէ եւ կը ջերմացնէ ընթերցողներու հոգիները, բանաստեղծական գրչով կը թրթռացնէ մարդոց սրտերը:*

Այսպէս է որ ան դարձած է արդի հայ քերթողութեան ամենայառաջապահ եւ ամենափայլուն մէկ ներկայացուցիչը, մեծ ազդեցութիւն գործած է ընդհանուր հայ քերթողութեան վրայ, ծակած - անցած է ազգայինի սահմանները, ճանաչում գտած միջազգային գրական շրջանակներու մօտ, թարգմանուած է 18 լեզուներու եւ իրմով ճանաչումի արժանացուցած է ժամանակակից հայ քերթողութիւնը:

Իր առաջին գիրքը «Մեծ Քաղաք»*ը, լոյս տեսած 1960-ին, երեւոյթ մը եղաւ սփիւռքահայ կեանքին մէջ, իր վրայ հրաւիրելով գրական շրջանակներու ուշադրութիւնն ու զարմանքը: Այնուհետեւ հրատարակեց* «Գունաւոր Սահմաններ» (1968), *իսկ 1971-ին հրատարակեց իր երկրորդ կարեւոր գիրքը* «Բարի Երկինք», *որմէ յետոյ 1975-ին «Կանաչ Հող»ը՝ Քաթրայի կողմէ Փարիզի մէջ, իսկ 1978-ին Հայաստանի մէջ լոյս տեսաւ իր երկերու ժողովածուն: Յիշենք նաեւ* «Gigo poems» (E.U. 1969), «Selected Poems» (Canada, 1974).

Յիշուած այս գիրքերուն մէջ Զ.-ի քերթողութիւնը կը սեւեռի 20-րդ դարու Բ. կիսուն մարդկային կեանքը յուզող հարցերուն, ընկերային տագնապներուն; Բ. աշխարհամարտի յառաջացուցած վերիվայրումներուն, խելագար թափով զարգացող գիտութեան եւ քաղաքակրթութեան յարձակող աշխատող անհատին հոգեկանին մէջ յառաջացած բախումներուն եւ պայքարներուն, նաեւ անոր ակերուն, երազներուն, յուսախաբութիւններուն ինչպէս նաեւ պատերազմներուն լուծել չյաջողած ազգային հարցերուն, մարդուն ոտնահարուած արժանապատուութեան:

Կը տեսնուի թէ ինչքան բարդ, խոր, բազմազան եւ ընդհանուր հարցեր կ'ընդգրկէ իր քերթողութիւնը:

Իսկ Մէկ Քարով Երկու Գարուն *գրքին մէջ, Զ. կը սեւեռի մարդուն չգոհացող տենչերուն, անկարելիի իր հետամտութենէն ծնած ողբերգութեան, կեանքի եւ մահուան միջեւ ինկած ճանապարհին մարդուն բաժին ինկած երջանկութեան պահերուն, ինչպէս նաեւ դարաշրջանի խիզախ իրագործումներուն, հրթիռներու, անջրպետի տիրակալութեան նման նուաճումներու հանդէպ մարդուն կեցուածքին եւ վերապահութիւններուն:*

Մէկ Քարով Երկու Գարունը *բաղկացած է 15 բաժիններէ, որոնցմէ ոմանքը առանձին շարքեր կը կազմեն, բովանդակութեան տեսակէտէն ամբողջութիւն մը կը կազմեն: Այսպիսի շարք մըն է* Խեչափառը, *որուն մէջ Զ. կը սեւեռի այդ փոքրիկ ծովային կենդանիին, զայն որպէս խորհրդանշան նկատելով մարդուն չգոհացող եւ անկարելի բաղձանքներուն, եղածէն տարբեր երեւիլ ուզելու հակումին, աւելիի հետամտութեան:*

Նման շարք մըն է նաեւ «Կենդանաշրջան» *շարքը, որուն մէջ կը սեւեռի կենդանակերպերու (խոյ, առիւծ, կշիռ, կարիճ եւայլն) ու կը հանէ իմաստներ՝ մարդուն կեանքին առնչուած: Օրինակ, թէ ինչպէս մարդ երբ* Առիւծ *է, մեծութիւններու ետեւէն կը վազէ, մինչ «ամէնէն մեծը պզտիկ է այնքան - գրեթէ աննիւթ»: Իսկ* Երկուորեակը *կը պատմէ մարդուն կենսասիրութեան մասին, որով ան իր կեանքը կ'իմաստաւորէ, մինչեւ վերջին պահը:*
պահը:

Ունի նաեւ «Հանդիպումներ» *շարքը, ուր կը սեւեռի շարժուող 7 օրերու ընթացքին պատահած դէպքերու, սիրարկածներու: Զ.-ի մօտ կենսասիրութիւնն ու սէրը երկու վահաններ են՝ դիմագրաւելու համար կեանքի դժուարութիւնները:*

Գրքին մէջ կայ նախորդ գիրքերէն մեզի ծանօթ հերոսին՝ Կիկոյի նուիրուած շարքը, որ իր ծոցին կը մէկնեղէ այս անգամ ձայնային ամբողջութիւն մը կազմող քերթուածներ: Արդարեւ, այստեղ հաւաքուած են միավանկ եւ «ող» հնչիւնով վերջացող բառեր, ինչպէս՝ հող, տող, շող, լող, գող, որոնց կը սեւեռի Զահրատ: Անոնցմէ Տող *քերթուածին մէջ Կիկոյի ինքնութիւնը նոյնացած է ստեղծագործական, գրողական արարքին հետ, քերթուածի՛ է վերածուած եւ պիտի մնայ անմեռ:*

Այս բաժնին մէջ սակայն, Կիկօ այլեւս յուշի մը վերածուած է, այլեւս չի պատկանիր զահրատեան քերթողական աշխարհին: Ան իր տեղը թողած է մեր դարաշրջանի նոր հերոսին՝ Նորիկ-ին: Բովանդակութեան տեսակէտէն այս գրքի նորութիւնն է «Յայտագիր Նորիկի» *խորագրուած բաժինը, ուր զահրատեան նոր հերոսը անջրպետի տիրակալն է, հրթիռներու մարդը, որ՝*

Կոբերն ի վեր ճշգրտօրէն ճշդուած
կը ճախրէ
անսայթաք
կը ճախրէ
ապահով
հեռու -

Այս հերոսը շատ տարբեր է նախկին Կիկոյէն, որ մեծ քաղաքի թոհուբոհին մէջ կորսուած, դարաշրջանի իրագործումներէն ետ մնացած, հին ժամանակներու կարգ ու սարքին սովոր, շուարած, խեղճացած, թափառիկ եւ մենաւոր անձ էր: Այդ վախուորած, պարզ ու բարի տիպարէն բաւակա՛ն տարբեր է Նորիկ, որ շատ լաւ յարմարած կը թուի ըլլալ իր անջրպետային կեանքին: Յամենայն դէպս, դարուն «միջին մարդ»ը ունի որոշ վերապահութիւններ այս մեքենականացած, ծրագրաւորուած, արհեստական եւ անբնական կեանքին դիմաց: Օրինակ, «Գոռ» *խորագրուած քերթուածին մէջ, Նորիկ կոճակին կոխելով խօսակից կը փնտռէ եւ չի գտներ. ինքնիրեն խօսիլ կը փորձէ, սակայն բառերը իմաստ փոխած են ու մեռած. ուստի նոր բառեր կը հնարէ, կը կոխէ կոճակին եւ կը զարմանայ. «իր ձայնը այդքան գոռ է - չէր գիտեր»: Իսկ* «Սերանատի պէս» *խորագրուած քերթուածին մէջ անջրպետի մարդը կարօտ կը մնայ եղբայրութեան, մտերմութեան եւ սիրոյ: Ինչ կը վերաբերի սիրոյ Չակին, սակայն, ան յաճախ դէպի նոյնն է մնացած, ինչպէս որ էր Կիկոյին կինը խորապէս կնոջական: Այս իմաստով յատկանշական է* «Նորիկի կինը» *խորագրուած քերթուածը:*

Այս քերթուածը կրկնագիր մը է. խիստ նման է «Կիկոյին կինը» քերթուածին, ուր նոյնպէս, Կիկոյի աչքին կինը կը մըն է: Ուրեմն, անջրպետի տիրակալ Նորիկի ալ մտածումը «ազնիւ պահուն» կինն է: Որով կեանքը եւ կեանքի մը ծնունդ տալու ընական կարողութիւնը նախամեծար կը համարուին դարուն գլխաւոր յատկութիւններէն, որոնք արհեստական են:

ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ - ՓԱՆՈՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդիւ)

ԹՈՒՐՔԻԱ
ԾՈՑԻ ՊԱՍՏԱՌԻՆ ՎՐԱՅ

Եղածը պատերազմ մըն է, [illegible] ապագայ սերու-ժանկներու, նրբանուէր հաշիւներու ամբողջական պատկերով: Շատախօս լրափիւռներու ոչինչ յայտնող արտայայտութիւնները չեն միայն ուշադրութիւնը հոն հրաւիրողը. կայ աւելի լուրջ մարդ մը. քաղաքական հետաքրքրութիւնը միշտ փորձած է թափանցել ներքնայի եւ պատահարներու քօղէն անդին. ինչ կայ երեւցածին ներքեւ. տասնամեակին տեսանելի մասը, ծածուկ մնացածին տեղը մասնանշելի արժէքով միայն կը գնահատուի: Այսպէս է նաեւ Ծոցի պատերազմին պարագան: Վար առնուած, կամ այդպէս ներկայացուած օդանաւերու, հերթներու, քարիւղի, նաւթահորերու մասին բաւածներն ու գրուածները մեթրոյի ուղեւորութեան մը ընկեր միայն կրնան ըլլալ: Իսկ սանկմէ բաւական հեռուն կայ վաղուան առնչուած ենթադրութիւններու, վարկածներու ամէն օր պարարտացող դաշտը:

Այդ դաշտին մէջ Թուրքիոյ տրուած է յատուկ անկիւն մը, որ օրէ օր կ'ընդլայնէ սահմանները: Առոր ամէնէն ցայտուն ապացոյցն է միջազգային մամուլի այն հայելին որ կը կոչուի «Քուրիէ Էնթէրնասիոնալ»*: Շաբաթաթերթին Փետր. 7-ի թիւը բազմաթիւ էջեր յատկացուցած է Թուրքիոյ, որուն կ'ուղղուին զանազան անկիւններէ արձակուած հայեացքներ: Այդ երկիրը հակառակ հանդիպակաց ճակատին պատկանելուն, յաճախ կը նկատուի եռանկիւնի մը գագաթներէն մէկը. միւս երկուքը Իրանն ու Իրաքն են:*

Լոնտոնի «Էլ Հայաթ» *թերթէն առնուած յօդուած մը կը միտի Իրան - Իրաքեան դաշնակցութիւն մը տեսնելու գլխաւորաբար հակակշռելու համար Թուրքիոյ կարեւորութիւնը: Իրաքեան սաւառնակներու Իրան դառնալը կը նկատուի երկու երկիրներու միջեւ երկխօսութեան մը ապացոյցը, ինչպէս նաեւ Թեհրան - Անգարա բախումի մը պարագային Իրաքի կողմէ օգտագործելի խաղաքարտ մը Թուրքիոյ դէմ: Յօդուածագիրը կը հետեւցնէ թէ Իրաք նախապատիւ կը համարի Իրանը որոշ առաւելութեան տէր դարձնել, քան Թուրքիան: Անկասկած, այս կեցուածքը նպատակ ունի նաեւ սահման մը դնելու Թուրքիոյ ակնկալութիւններուն:*

Թուրքիոյ բացայայտ առաւելութիւններէն համանմանը գլխաւորն է ջուրի պաշարը: Տիրակալութեան այս նոր զէնքը արդէն վէճերու պատճառ դարձած էր Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ միջեւ: Եփրատի վրայ կառուցուած «Աթաթիւրք» ամբարտակը իր հսկայական չափերով 48.7 քմ. խորանարդ ջուր կրնայ ամբարել. տարիներ պիտի սպասել հարկ պիտի ըլլայ որպէսզի ամբողջովին լեցուի ան: Պարունակութիւնը հաւասար պիտի ըլլայ Քոսթանս լիճին մէկուկէս անգամին: Երկու ուրիշ ամբարտակներ եւս կառուցուած են նոյն գետին վրայ ու այս բոլորը Փոքր Ասիոյ մէջ 500 քմ. երկարութեամբ արուեստական ծով մը կը ձեւացնեն: Ճիշդ է որ Եփրատ եւ Տիգրիս գետերը Պաղտատի հարաւ - արեւելեան շրջանին մէջ կը միանան իրարու ու կը թափին արաբապարսկական ծոցը: Սակայն Թուրքիա վերջին տարիներուն կառուցած իր ամբարտակներով մեծցած կը նեղէ Սաուտ [illegible]: Եթէ [illegible] այս գետերուն հոսքը դէպի հարաւ, Թուրքիա շատ կարճ ժամանակի մէջ կրնայ ցամքեցնել Իրաքի մեծ մէկ մասը: Խօզալ Հարաւ - արեւելեան Անատոլուի համար ծրագրած է նաեւ շարք մը ամբարտակներ, Տիգրիսի ջուրերը հաւաքելու նպատակով: Անոնցմէ երկուքը արդէն կառուցուած են, վեց հատ եւս պիտի կառուցուի, յատկապէս քիւրտ բնակչութեամբ շրջաններու մէջ:

Խօզալ խանդավառ կը թուի արեւելեան ոռոգումի գաղափարով, որ գրաւոր պիտի վերածէ շրջանը: Կը ծրագրուի տարեկան երկու - երեք անգամ հունձք առնել: Այլ խօսքով՝ վերայիշել ծրագիրը կը վերաբերի Հոլանտայի, Պելժիոյ եւ Լիւքսէմպուրկի տարածքներու գումարով շրջանի մը որ ոչ միայն Թուրքիոյ, այլ նաեւ Եւրոպայի եւ Միջին - Արեւելքի ցորենի ու պտուղի շտեմարանը պիտի ըլլայ:

Այս հեռանկարը առնչուած է Թուրքիոյ ջրաելեկտրական կարողութիւնը աւելցնելու եւ ճարտարարուեստը լրջօրէն զարգացնելու մտադրութեան: Միջին - Արեւելքի ջուրի մեծագոյն պաշարներով Թուրքիա կրնայ ապագայի մեծ ուժերէն մէկը ըլլալ, ինչպէս վստահութեամբ կը յայտնէ երկրին փոխ նախագահը:

Ինչ կը վերաբերի Սատտամ Հիւսէյնի, ան եւս գիտակից է թէ նորակառոյց ամբարտակը ինչ առաւելութիւններով կ'օժտէ Թուրքիան: Ան նոյնիսկ Քուէյթի գրաւումէն առաջ երկրին գիտցիները զգուշացուց թէ կարելի էր ջուրի գործածութիւնը սահմանափակել մօտ ապագային ու յանձնարարեց որ խնայողութեամբ գործածեն զայն:

Այս կոչէն առաջ արդէն Անգարայի ու Պաղտատի միջեւ լարում մը ստեղծուած էր, երբ Խօզալ փակած էր «Աթաթիւրք» ամբարտակէն դուրս հոսող ջուրի մէկ թեւը Եփրատի վրայ ընդունարան մը լեցնելու համար: 24 ժամէն Իրաքի քաղաքի նախարարը անակնկալ այցելութիւն մը կու տար Անգարա, բողոքելով այս կարգադրութեան դէմ: Սակայն Թուրք իշխանութիւնները անդրդուելի կը մնային: Աւելին, երբ Քուէյթի գրաւումը եղաւ, ամերիկացի մասնագէտներ յորդորեցին որ Թուրքիա փակէ ամբարտակէն արտահոսքը, որպէսզի Իրաք չոր ու ցամաք մնայ: Այնքան ինքնավստահութիւն կար այս թելադրանքին մէջ որ ամերիկացի մարտավար մը կ'ըսէր. «Թուրքիոյ օժանդակութեամբ Սատտամը կրնանք քանի մը շաբաթէն ծունկի բերել առանց միակ կրակոցի մը»:

Անգարայի Արտաքին Նախարարութեան վախը այն էր որ Իրաք կը գործածէ քիմիական խաղաքարտը. Հիւսէյն որ Թուրքիոյ կողմէ Իրաքի հիւսիսային քրտաբնակ շրջանը ամայացուց, մեռեալ գօտի մը ստեղծելով Թրքական սահմանին շրջակայքը, յանկարծ սկսաւ դարպասել իր թշնամիներուն: Գնաց մինչեւ անոնց կեդրոնները, Քիւրտերուն բարեկեցիկ կեանք խոստանալու եւ համոզելու որ կռուին Իրաքի համար:

Իրաք միակ տուժողը չէ Թուրքիոյ ջուրի քաղաքականութենէն. կայ նաեւ

Սուրիան որ աւելի կախում ունի Թուրք իշխանութիւններու տրամադրութենէն։ Անոր ջուրի պահանջերը 90% համեմատութեամբ կախեալ են Թուրքիայէն։ Ու Եփրատի եւ Տիգրիսի ջուրերը պատուաբելու շարժում մը պիտի վնասէ նաեւ դրացիներու. ճակատին անդամ այս երկրին, որ Իրաքէն աւելի ենթակայ է թըրքական սպառնալիքին։

Զուիցերական «Նոյէ Ցիւրխըր Ցայթունկ» թերթն ալ կանգ առած է քրտական հարցին վրայ։ Իրաքէն խոյս տուածներ որոնք ապաստանած են Թուրքիա, խղճալի վիճակի մէջ են. երկուուկէս տարուան ընթացքին ոչ մէկ բարեփոխութիւն կատարուած է անոնց համար։

Թուրքիա կը մերժէ քաղաքական ապաստանեալի օրինականութիւն տալ, արգելք ըլլալով նաեւ որ ՄԱԿ-ի ապաստանեալներու Գերագոյն Կոմիտէին ներկայացուցիչները այցելեն քրտական գաղթակայանները։

Այդ գաղթակայաններուն մէջ շուրջ 15 հազար Քիւրտ կ'ապրի ներկայիս։ Անոնց մէջէն կը տիրէ այն կարծիքը թէ Հիւսէյն չի յանձնուիր այնքան ատեն որ թշնամիներու գլխուն չպարպէ իր ամբողջ զինամթերքը։ Մտահոգ են անոնք ու մղձաւանջի մը մէջ կ'ապրին, վախնալով որ ի վերջոյ պիտի չկրնան փրկուիլ կործանարար զէնքերու զոհ դառնալէ։ Այս վախը միայն Իրաքի կողմէն չի գար։ Կ'ըսուի թէ Ինճիրլիքի ամերիկեան օդակայանէն մեկնող օդանաւերը որոնք կը ռմբակոծեն Քէրքիւքն ու Մուսուլը, կը հարուածեն նաեւ քրտական կեդրոնները։ Անոնք կ'ըսեն թէ թրքական զինեալ ուժերը Ծոցի պատերազմին սատարելու տակ, Քիւրտ բանուորական կուսակցութեան ուժերը քանդելու վճռականութեամբ գործի լծուած են։ «Երկար ատենէ ի վեր Քիւրտերու դէմ պատերազմը սկըսած է» կը յայտարարէ ուսանող մը։ Միւս կողմէն, ծանօթ են Թուրք իշխանութեան քրտանպաստ վերջին կարգադրութիւնները։

Միջազգային մամուլը մինչ զինք հետաքրքրող զանազան տեսանկիւններէ կը գրէ Թուրքիոյ մարտավարութիւնները, Թեհրանի «Ռէսաալաթ» թերթն ալ կանգ կ'առնէ երկրին իշխանութիւններուն ու ժողովուրդին հակամարտութեան վրայ, պատերազմի հարցին մասին. Թուրք ժողովուրդը մեծամասնութեամբ չի բաժներ իր ղեկավարներուն պատերազմի ախորժակը։ «Ռէսաալաթ»ի յօդուածագիրը կ'անդրադառնայ նաեւ Օզալի Քէրքիւքի եւ Մուսուլի առընչուած հաշիւներուն։ Սակայն եթէ այս ենթադրութիւնները ճիշդ են, Օզալ կը սխալի, կ'ըսէ ան։ Ոչ միայն Մուսուլի խլրացումը ազգերու իրաւունքին կը հակասէ, այլեւ առով անհամար դժուարութիւններ կը ստեղծուին Թուրքիոյ համար, քանի որ Մուսուլի բնակչութիւնը մեծ մասով Քիւրտերէ բաղկացած է։ Անկէ զատ, շրջանին մէջ տիրապետող դիրք մը գրաւելու Թուրքիոյ տրամադրութիւնը յստակ է որ վաւերացում պիտի չգտնէ արաբական երկիրներու եւ Իրանի կողմէ։

Իսկ Իրաքի հաւանական պարտութիւնը բնականաբար Իրանի դիրքը պիտի զօրացընէ ստեղծելով թերեւս նոր հարցեր։ Ինչ որ ալ ըլլան ենթադրութիւնները, յստակ է որ Թուրք բանակը կողմնակից չէ Ծոցի շրջանին մէջ իր երկրին գործօն դեր մը ունենալուն։ Այս թէզը զօրացնող ազդակ մը կը նկատուի Թուրքիոյ սպայակոյտի նախագահին հրաժարականը։ Այս անհամաձայնութիւնը այլ վտանգ մըն ալ կը ներկայացնէ Օզալի համար։ Հիւսէյնէն ետք ան յաջորդ զոհը կրնայ ըլլալ շրջանին մէջ ծաւալող մեծ փոփոխութիւններուն. Ճիշդ է որ պատերազմի ընթացքին կարելի չէ մտածել զինուորական պետական հարուածի մը մասին, սակայն անկէ ետք Թուրքիա կրնայ ենթարկուիլ ծանրագոյն վնասներու։ Կայ նաեւ այն պարագան որ Թուրքիոյ ՕԹԱՆի դաշնակիցները պիտի օժանդակեն միայն եթէ ուղղակի յարձակում մը տեղի ունենենայ անոր վրայ։ Այլապէս, եթէ Թուրքիա գործօն մասնակցութիւն չբերէ պատերազմին, պիտի չվայելէ ՕԹԱՆ-ի հովանաւորութիւնը, ինչ որ կը նշանակէ թէ պիտի ստիպուի եւրոպական Հասարակապետութեան անդամակցելու երազները յետաձգելու այլ յարմար առիթներու։

Ա. Թ. Թ.

«ԼՈՅՍ ԱՐԵՒ»

«Տի Հորըն»ի 160-րդ թիւը

Պրէմէրհաւլըն (Գերմանիա) հրատարակուող գրականութեան, արուեստի եւ քննադատութեան «Տի Հորըն» (լատիներէն «hora»ի գերմաներէն յոգնակին, որ նշանակում է թէ «ժամ» եւ թէ ժամերգութեան «ժամը») պարբերաթերթի 160րդ թիւը նուիրուած է հայ գրականութեան եւ արուեստին։ Հատորը կազմել է հանովրաբնակ արձակագիր եւ թարգմանիչ Ր. Քանդեանը, որը ստանձնել է նաեւ հրատարակուած քերթուածների, արձակ կտորների, յօդուածների եւ մեծամասնութեան թարգմանութիւնը։

Նոյն պարբերաթերթը արդէն 1969-ի եւ 1980-ի իր 78-րդ եւ 119-րդ թիւերում Գրիգոր Մելիքեանի պատասխանատուութեամբ հրատարակել էր էջեր հայ գրականութիւնից։ Սակայն 160-րդը առաջին թիւն է, որ ամբողջովին յատկացուած է հայ գրականութեան եւ արուեստին։

Այս հատորը միատեղում է թէ Հայաստանի եւ թէ Սփիւռքահայ զանազան հեղինակների արձակ եւ չափածոյ կտորները, որոնք միայն, ինչպէս նշում էր Ր. Քանդեանը՝ «Ո՞րտեղ է, ասացէք, գտնւում Հայաստանը» ներածականում, ի վիճակի են բացայայտելու արդի հայ գրականութեան ամբողջական պատկերը։

Պարբերաթերթում ներկայացուած աւելի քան 25 հեղինակները պատկանում են տարբեր սերունդների։ Տարբեր սերունդների ներկայացուցիչների այս համատեղումը, որոնք թրծուել են տարբեր քաղաքական եւ ազգային խմորումներով եւ իրենց կտորների բովանդակութեան բազմազանումը, ինչպէս շարունակում է ներածականը, մաս են կազմում այս հրատարակութեան նպատակին։

Հատորը բաժանւում է վեց մասի.

Առաջին մասում՝ «Հողը՝ գրքի վերածուած. հայ արձակին եւ քերթողութեան մերձեցման փորձ», Թեսա Հոֆմանի («Եօթանասուն տարի խորհրդահայ գրականութիւն. յետադարձ հայեացք եւ գընահատման փորձ») եւ Ր. Քանդեանի («Պոլսոյ եւ Լոս - Անճըլըսի միջեւ. հայկական գրականութիւնը դրսից») յօդուածները աշխատում են լուսաբանել հայ գրականութեան վերոյիշեալ երկու ճիւղաւորումների քաղաքական եւ ազգային այն ենթախորքը, որի հիման վրայ ձեւաւորուել են համապատասխանող գրական միտումներ։

Այս երկու յօդուածները ամբողջացնում են Զարենց (Վչաունի) Արովի 1922-ին հրատարակած «Երեքի դեկլարացիա»յով եւ Շաւարշ Նարդունիի 1930-ին հրատարակած «Մենք ... մենք ... մենք...»ով, որոնի ամփոփում են այս երկու հատուածների որոշ ժամանակահատուածի գըրական ծրագիրը։ Առաջին մասը պարունակում է նաեւ Ալ. Թօփչեանի «Պօէզեան՝ գիտակցուած անհրաժեշտութիւն» յօդուածը։

Երկրորդ մասը՝ «Մենք ունենք նաեւ ուրիշ կարիքներ ... հայ արձակը՝ երէկ եւ այսօր», ներկայացնում է՝ Յ. Մնձուրիի, Ա. Բակունցի, Շ. Շահնուրի, Գ. Մահարիի, Ս. Խանզադեանի, Յ. Կարապենցի, Ռ. Հատտէճեանի, Հ. Մաթեւոսեանի եւ Ր. Քէպապճեանի արձակ երկերի մի փոքր ժողովածուն։

Երրորդ մասը՝ «Մթութիւնը մեզ երազելու է մղում. հայ բանաստեղծութիւնն ու արուեստը» ամբողջովին յատկացուած է հայ քերթողութեան։ Այստեղ հրատարակուած են Դ. Վարուժանի, Վ. Տէրեանի, Ե. Զարենցի, Մ. Իշխանի, Մ. Մեծարենցի, Գ. Էմինի, Ս. Կապուտիկեանի, Հ. Գալուստեանի, Վ. Օշականի, Պ. Սեւակի, Զ. Խրախունիի, Զահրատի, Ռ. Դաւոյեանի, Զ. Գալանճեանի, Հ. Էդոյեանի, Ս. Զիլոյեանի, Յ. Գրիգորեանի, Ա. Յարութիւնեանի, Է. Միլոնեանի, Յ. Պէրպէրեանի, Դ. Յովհաննէսի եւ Վ. Բագիլի քերթուածները։

Չորրորդ մասում՝ «Երբ գիշերները Հայաստանի մասին եմ մտածում. վերջին տարիների աղէտներն ու բողոքները», հրատարակուած են Թ. Հոֆմանի «Սպառնալիքի եւ հաստատունութեան միջեւ. Խորհրդային Հայաստանի քաղաքական շարժումը 1988 - 1990» յօդուածը, որը համառօտ անդրադառնում է արցախեան շարժման եւ Հայաստանի բնապահպանման հարցին, «Ղարաբաղ Կոմիտէի» 1988 Դեկտեմբեր 13-ին հրատարակած «Թռուցիկ»ին եւ Արա Պալեոզեանի «Մի նոր եղեռնի» գրական ակնարկին։

Հինգերորդ մասը՝ «Հայերէն բառ, դու վայրի կատու ես. ընկերներից եւ վկաներից», երեք յօդուածով անդրադառնում է Ֆրանց Վերֆելին (Արտեմ Օհանջանեան, «Նուաստացնելու այս մոլութիւնը»...։ Ֆրանց Վերֆելի եւ «Մուսա Տաղի Քառասուն Օրերի» մասին), Օսիփ Մանդելշթամին (Ռալֆ Տուլթի, «Սաբաթի երկիրը, վայրագութիւն. Օսիփ Մանդելշթամը եւ Հայաստանը») եւ Արմին Վէգներին (Մարթին Ռունի, «Արմին Վէգներ - հայկական կոտորածի վկան եւ ամբաստանողը»), որոնք ուրիշ հեղինակների նման Հայաստանը, Հայութիւնը ճանաչեցին եւ ոմանք նաեւ ականատես եղան Եղեռնին։

Վերջին մասը՝ «Գրքերի մասին խօսել... եւ Սերգէյ Փարաջանովի յիշատակին» անդրադառնում է Սերգէյ Փարաջանովին եւ «Նռան գոյնին» (Գ. Պըլտեան, «Խօսքի համր շարժանկարը») եւ ապա, գրախօսականներով եւ ծանուցումներով, Հայ գրականութեան, արուեստին եւ հայկական հարցին վերաբերող գերմաներէնով հրատարակուած գրքերին։

Գրութիւններից բացի հատորը պարունակում է նկարներ Մ. Սարեանից, Ե. Քոչարից, Ա. Գորկիից, Ր. Սարգսեանից, Մ. Աւետիսեանից, Յ. Յակոբեանից, Ասատուրից եւ Ք. Սալերից, որոնց ընկերակցում եւ հատորը ճոխացնում են Հայաստանի տեսարժան վայրերի, երկրաշարժի աղէտի եւ տարբեր ցոյցերի լուսանկարները։

«Տի Հորըն»ի այս թիւը օգտակար է ոչ միայն Գերմանացիներին, այլ նաեւ ունամանաւանդ գերմանախօս Հայերին, որոնք այսպիսով որոշ տպաւորութիւն կարող են ունենալ հայ արդի եւ ժամանակակից գրականութեան մասին։

Վ. Բ.

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ՄԱՐՏԻՆ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔ

Տիգրանակերտի երեք «սանճագ»ներէն մին՝ որ Թուրքերէն Մէրտին կ'արտաբերուի. անապատի մը ծայրը, Մասիոս լերան հարաւային կողին վրայ, Ուրարտական Տիգրիս եւ Եփրատ գետերուն միջեւ, աւերակ պարիսպներով, կղզիացեալ մենաւոր յոգնաբեկ Հայութեան՝ որ խնայուած էր Համիտեան ջարդերուն եւ որ վերջապէս զոհ դարձաւ անողոք սպանդի մը։ Մարտին քաղաքը, նաեւ իր վարի գիւղաշխին մէջ՝ այն գիւղը - որ յատկանութիւնն ունեցեր էր «Հայ Բլուր (Թէլ Արմէն) կոչուելու - անցան հուրի եւ սուրի մկրտութիւններէ։ Իր եւ իր «գազա»ներու 12.300 Հայ բնակչութեան մեծա-գոյն մասը Կաթոլիկ էր, մնացեալը Բողոքական եւ Լուսաւորչական, որոնց թիւերը տըրուած ենք ստորեւ.-

	Կաթոլիկ	Բողոք.	Լուսաւորչ.
Մարտին	6,620	900	150
Ճէզիրէ (1,600ը վրանաբնակ)	100	250	2,350
Միտեաթ	80	1,000	70
Սաուր	100	650	30
	6,900	2,800	2,600

Կաթոլիկ Հայոց Եկեղեցիներն էին Ս. Յովսէփ եւ Ս. Գէորգ (Մայր Եկեղեցի), որոնք Աղէտի օրերուն, մերկացած իրենց խորաններէն, վարագոյրներէն, պատկերներէն, արձաններէն եւ անհամար թանկագին անօթներէն՝ զինուորական հիւանդանոցի եւ ախոռի վերածուեցան։ Իսկ առաջնորդարանի անտգիտ ձեռագիրները վառեց Տաճիկ զօրքը՝ տաքնալու համար պարզապէս։ Հայութիւնը հարստահարուած է փոխ կառավարիչ Պէտրէտտինի կողմէ։ Գաղափար մը տալու համար այն շահատակութեանց մասին՝ զորս այս տխրահռչակը գործեց Մարտինի մէջ, կը բաւէ ըսել թէ իր արբանեակներէն Մէմտուհի տրուած միջնորդչէքը եղած է 7.000 կարմիր ոսկի, իսկ Հարունի 6.000։

Վիճակիս բարեջան առաջնորդն էր Իգնատիոս Գերապայծառ Մալոյեան. Ծնած է 1878-ին, րնիկ։ Նախնական կըրթութիւնը ստանալէ վերջ կը մեկնի Զըմմառ, որուն վանքէն ուսումնաւարտ՝ քահանայ կը ձեռնադրուի եւ կը դառնայ ծընընդավայր։ Ժամանակ մը հոն պաշտօնավարելէ յետոյ՝ Պոլիս կը դառնայ եւ կը կարգուի քարտուղար Կաթոլիկ Պատրիարքարանի. ապա կը մեկնի Եգիպտոս՝ առաքելական պաշտօնով։ Տարիներ վերջ Պոլիս կանչուելուն՝ 1911 Հոկտեմբեր 22ին կ'ընտրուի Եպիսկոպոս Մարտինի՝ զոր կը հովուէ մինչեւ իր եղերաշուք վախճանը։

Այս տարաբախտ գերապայծառը - նախաշաւիղ մարտիրոս եւ օրինակ իր հօտին -, կանխատեսելով պայթելիք Զուլումը, 1915 Մայիս 1-ին տեղւոյն Աթոռոյ առաջնորդարանը կը հաւաքէր իր թեմին 15 հոգեւորականները, գրաւոր եւ բերանացի յորդորելով ամէնը, որպէսզի իրենց հաւատքը վերակենդանացնեն եւ պատրաստուին՝ քաջ վկաներ հանդիսանալու եկեղեցւոյն։ Յետոյ իր ժողովուրդը կը յանձնէր Արհ. Գաբրիէլ Թափփունիի, Մարտինի Ասորի - Կաթոլիկ Եպիսկոպոսին։ Կ'արտագրենք Մալոյեան Սրբազանի այն շրջաբերականը որ երեւցաւ Տ. Իսահակ Արմալէ ասորահայ եկեղեցականին «Խաչքալումն Քրիստոնէից ի ժամանակս նեղութեան» խորագրով արաբերէն գիրքին մէջ եւ զոր վերջերս հրատարակեց «Բազմավէպ».-

«Մետրոպոլիտ եկեղեցականաց Մարտնի եւ վիճակի նորին, հաստատեալ յԱռաքելական Աթոռոյ, սիրեցեալ որդւոց մերոց ի Տէր, դասուց վարդապետաց, քահանայից եւ այլ ամենայն պատուական եկեղեցականաց, ողջոյն հրաժեշտի՝ հանդերձ աստուածային օրհնութեամբ, եւ ցանկալի որդւոց մերոց ի Տէր՝ ժողովրդեան Մարտնի եւ վիճակի նորին, ողջոյն եւ օրհնութիւն ի սրտէ։ Ներկայ դիրքերը կը ստիպեն զմեզ՝ պէտք եղած բոլոր միջոցները ձեռք առնել, մեր ցանկալի թեմին գործոց կառավարութեան համար՝ այս նեղ ժամանակներուս մէջ, ուր օր ըստ օրէ ամէն կողմէ փչող յուզեալ երեքալեան խռովութիւն մը կը սպառնայ մեր մառախլապատ եւ թշուառ կեանքին։ Արդ, ամէն բանէ առաջ, կը պատուիրենք ձեզ որ զօրացնէք ձեր հաւատքը, յոյսերնիդ ամրապնդելով ի Խաչ որ կանգնած է Պետրոսեան Վէմին վրայ՝ ուր շինեց Քրիստոս իր յաւիտենական եկեղեցին, գնելով անոր խարիսխ եւ հիմ՝ մարտիրոսաց արիւնը։ Ո՛ւր էր թէ մեղաւորներս ալ արժանի ըլլայինք այդ մեծ շնորհին եւ մեր արիւնն ալ խառնուէր անոնց արդար եւ անարատ արեան։ Եւ եթէ Բարձրեալին դատաստանը վճռած է մեզի՝ չկօթակով կամ մարտիրոսութեամբ եւ կամ ուրիշ կերպով մեռնիլ, որոշեցինք որ մեր թեմին վարչութեան հոգաբարձութիւնը յանձնուի Հ. Յովհաննէս Վ. Պօտրեանի եւ իրեն օգնական ըլլան Հ. Գաբրիէլ Գաթմարճեան եւ Տ. Իգնատիոս Շատրեան։ Արդ կը խնդրենք որ անոնց կատարեալ կերպով հնազանդ ըլլաք, Հօգւոյն Սրբոյ ազդեցութեանց սպասելով, մինչեւ որ մեծաւորք ուրիշ տնօրինութիւն մը խորհին՝ պարագայից եւ ժամանակներուս յարմար։

(Շար. 187)

Դր. Վարդան Մանկասարեան,
Տէր եւ Տիկին Լեւոն Մանկասարեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արարատ Մանկասարեան,
Տէր եւ Տիկին Արթուն եւ Նաթա Սոզիկեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Նուարդ Խաչատուրեան,
Տէր եւ Տիկին Կորլօն եւ զաւակները (Գանատա),
ինչպէս նաեւ Գասպարեան, Բամուքօղլու, Սողիկեան, Թորունեան եւ Բէտիօղլու ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրեցեալ կնոջ, մօր, զաւկին, քրոջ, խնամիին եւ ազգականին՝

ՍԻԼՎԱ ՄԱՆԿԱՍԱՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Խաչատուրեան)

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 15-ին:

Յուղարկաւորութեան արարողութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Փետր. 20, ժամը 15-ին Առնուվիլի Վարդայ Սուրբ Խաչ Եկեղեցին:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ: Փոխան ծաղիկի նուիրատուութիւնները ընել ազգային բարեսիրական հաստատութիւններու:

Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Oxygéne

«BILAN DE VOYAGE EN ARMENIE»
vous sera présenté
au cours d'une rencontre
à laquelle nous vous convions :
le Mercredi 20 Février à 20 h 45
à la Maison des Associations
93, La Canebière — Marseille 1er

(Շար. Ա. էջէն)

ըէ — Պէն աճուր խրարանցում մը ստեղծուած է ապաստան մը ճարելու համար ճամբան մնացած ճամբորդներուն:

ՓԵՐՈՒԻ հնդկախտի համաճարակէն արդէն 100 մեռեալ կայ եւ աւելի քան 16 հազար վարակուած:

ՍՈՖԻԱՅԻ հարաւ — արեւելքը ցուցարարներ արգելք կ'ըլլան Գարծհալիի աւելի քան տասնեակ մը դպրոցներու մուտքին, բողոքելու համար Թրքերէնի ուսուցման, մինչ այլ շրջաններու մէջ, ճիշդ հակառակն է, այսինքն 51 դպրոցներ գործադուլի դիմած են, պահանջելու համար որ Թրքերէնի դասաւանդութիւնը պարտաւորիչ ըլլայ: Թրքարնակ շրջաններուն մէջ, մինչեւ 1980 Թրքերէնը կը դասաւանդուէր, ապա ժխտկով արգիլած էր, նաեւ պարտադրած որ Թուրքերը անուն փոխեն: 1989-ին շուրջ 320 հազար Թուրքեր փախած էին ազատելու համար հալածանքներէ, կէսը վերադարձաւ, ոչ աշխատանք, ոչ ալ բնակարան գտած ըլլալով Թուրքիա:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀ. 57-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի
Ա. ՇՐՋԱՆԻ ԽԱՂԵՐ

	ՄԱՐՏ
Արարատ – Դինամօ Մն.	10
Արարատ – Լոկոմոտիւ	15
Շախտեօր – Արարատ	19
Մետալիստ – Արարատ	23
Դորպեդօ Մ. – Արարատ	30
	ԱՊՐԻԼ
Արարատ – Չերնոմորէց	5
Արարատ – Դնեպր	9
Սպարտակ Մ. – Արարատ	20
	ՄԱՅԻՍ
ԲԿՄԱ – Արարատ	3
Արարատ – Սպարտակ Վլ.	6
Մետալուրգ Զապ. – Արարատ	14
Դինամօ Մ. – Արարատ	18
	ՅՈՒՆԻՍ
Արարատ – Դինամօ Կ.	2
Արարատ – Պախտակոր	6
Պամիր – Արարատ	19

ՄԱՆՈՒՇԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԸ

Հայ Նախկին Ռազմիկներու, կամաւորներու եւ դիմադրականներու ընկերակցութիւնը կը հրաւիրէ բոլորը մասնակցելու Մանուշեանի եւ ընկերներու նահատակութեան 47-րդ տարեդարձին, Կիրակի, Փետր. 24, ժամը 10.30-ին. համախմբում Փորթ տը Շուազի եւ Թաֆօրով երթ Իվրիի գերեզմանատան գնդակահարուածներու բաժինը:

Ժամը 13.30-ին ճաշ եւ ողեկոչում Տխամանթէօ ճաշարանը:

60, rue Lafayette, 75009 Paris

Նոյն առթիւ պիտի նշուի Միութեանս պատուոյ նախագահ՝ Պր. Գ. Պապըրճեանի 85-ամեակը: Իր մասին Թ. Թորանեանի հեղինակութեամբ լոյս տեսած գրքոյկէն մէջբերումներ եւ ուղերձներ:

Ծախքերու մասնակցութիւն:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՈՑ ամբողջ շրջանին, Չորեքշաբթի իրիկունները ժամը ճիշդ 6-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Հսկումի խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ կը տրուի աւուր պատշաճի քարոզ՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի եւ կարգի:

Չորեքշաբթի, Փետրուար 20
Քարոզիչ՝ ՆԱՐԵԿ ԵՊԻՍԿ. ՇԱՔԱՐԵԱՆ
Չորեքշաբթի, Փետրուար 27
Քարոզիչ՝ ՆԵՐՍԷՀ Ծ. Վ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ
Չորեքշաբթի, Մարտ 6
Քարոզիչ՝ ԺԻՐԱՅՐ ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Չորեքշաբթի, Մարտ 13
Քարոզիչ՝ ՄԻԽՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸԳԵԱՆ
Չորեքշաբթի, Մարտ 20
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ազգային բարերար՝ Ճէպրայիլ Պահատուրեանի մահուան առիթով, Հ. Բ. Ը. Միութեան Հարաւային - Ֆրանսայի մասնաճիւղերուն վարչութիւնները եւ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Երիտասարդաց Շրջանային Մարմինը իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Պահատուրեան գերդաստանին, ինչպէս նաեւ Տէյիրմէնճեան եւ Յարութիւնեան ընտանիքներու անդամներուն:

Հ. Բ. Ը. Մ.
ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն - Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ վարչութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները..

Գարեգին Գունտաճեանի յիշատակին. - Տիկին Նուարդ Պօղեան 300, Տէր եւ Տիկին Ռաֆֆի Տէմիրճեան, Տէր եւ Տիկին Թելման Միհրանեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սիմոն Այնաճեան 100 Ֆր.:

Աստիկ Աշճեանի հոգեհանգստեան առթիւ. - Մինաս Աշճեան, Անդրէի ընտանիք 500-ական Ֆր., Օննիկ Կէօնճեան 300 Ֆր., Յովհաննէս Պարէյեան, Ջաւէն Աշճեան 200-ական Ֆր., Անայիս Աւետեան, Մանոյշ Շամիրեան, Այրի Տիկին Նունուֆար Պարէյեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 100-ական Ֆր.:

Թագուհի Մարաշլեանի յիշատակին. - Աբրահամ Մարաշլեան 300, Եսթեր Պօտուրեան 200, Յարութիւն Մարաշլեան 300 Ֆր., Գէլէյեան 50 Ֆր.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի չորս մասնաճիւղերը կը ներկայացնեն Շաբաթ, Մարտ 23, Օտէօնի սրահներուն մէջ ժամը 20.45-ին

«Cirque N O R K d'Erevan»

Մանրամասնութիւնները յետագային:

Comité de Coordination des associations arméniennes d'entraide sociale

Les représentants des Eglises Apostoliques, Catholiques, Protestantes et des associations, l'Association Arménienne d'Aide Sociale (A. A. A. S.), l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance (U.G.A.B.) et Croix Bleue des Arméniens de France, ont signé le Jeudi 7 Février un protocole d'accord, permettant de mettre en place un comité de coordination dont l'objet est de réunir les ressources et les moyens nécessaires dans une structure unique afin de rendre plus efficace l'aide aux nouveaux immigrants d'origine arménienne.

Elle aura pour mission de pourvoir aux premiers besoins matériels, d'apporter assistance pour remplir les formalités administratives et enfin, de soutenir moralement ceux qui sont contraints de quitter leur pays d'origine pour raisons sociales, politiques ou économiques majeures ou tout simplement pour sauver leur vie.

Le Comité de coordination des Associations Arméniennes d'Entraide Sociale est composé de deux organes distincts : un «conseil» qui aura pour tâche de fixer les grandes orientations et de prendre les décisions importantes et une «commission exécutive» chargée de satisfaire aux demandes d'aide sociale.

Son budget annuel sera alimenté par chaque association ainsi que par les dons et subventions qui seront reçus par le Comité.

Une permanence est ouverte les jeudis de 15 heures à 18 heures au
77, rue Lafayette, 75009 Paris.

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ
ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի իրիկունները ժամը 5-ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով..

- Փետրուար 20,
- Փետրուար 27
- Մարտ 6, Միջինք
- Մարտ 13
- Մարտ 20:

***

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ:

Ժամանակացոյց Կիրակի արարողութեանց՝

Սկիզբ ժամերգութեանց՝	ժամը 8.45-ին,
Սկիզբ Արեւագալի՝	ժամը 9.45-ին,
Պատարագ՝	ժամը 10.30-ին,
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ՝	ժամը 11.45-ին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Մեծ Պահքի հետեւեալ Կիրակի օրերուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ, ժամը 10-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի:

- Կիրակի, Փետրուար 24, Անառակի Կիրակիին
- Կիրակի, Մարտ 3, Տնտեսի Կիրակիին
- Կիրակի, Մարտ 10, Դատաւորի Կիրակիին
- Կիրակի, Մարտ 17, Գալստեան Կիրակիին:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ

Նիւթ ունենալով.-
Հայ Մտաւորական Պատմութիւնը
19-րդ եւ 20-րդ դարերուն

Չորեքշաբթի, Փետրուար 20, ժամը 20-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը,
17, rue Bleue, Paris 9e
Métro : Cadet

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Յ. Նոտարեանէ 500 Ֆր. փոխան ծաղկեպսակի Էտմոն Զօրաքարէլեանի մահուան առթիւ:

***

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղային Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները..

Անճիկ Քիլիմեանի մահուան առթիւ. Տիկին Քիլիմեան 300 Ֆր., Նարեկացեան ընտանիք 200 Ֆր.,

Ովսաննա Փափազեանի մահուան առթիւ, Տիկին Գալուստեան եւ զաւակները 200 Ֆր.:

Ժորժ Շամլեանի մահուան առթիւ, Շամլեան ընտանիք 200, Տէր եւ Տիկին Վարդան Դաւիթեան 100, Տէր եւ Տիկին Կիւլեան 100 Ֆր.:

Այրի Տիկին Սիրանոյշ Զարգարեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Զարգարեան եւ զաւակները 500, Տէր եւ Տիկին Ժան Օհանեան եւ զաւակները 500, Պէժեան ընտանիք 200, Օր. Ազնիւ Խաչիկեան 50, Տիկին Բունարճեան եւ զաւակները 250, Երուանդ Պօղոսեան 100, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Մարգարեան 200, Տէր եւ Տիկին Վարդան Տէր - Կարապետեան 100, Գասպար Հայրապետեան 100 Ֆր., Կզոսի ընտանիք 100, Հաւճեան 200, Մարտիկեան 200, Տէր եւ Տիկին Սինանեան 100, Տէր եւ Տիկին Աւետիսեան 100, Տէր եւ Տիկին Արամ Հրասեան 500, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Ոսկեան 200, Անի Տէմիրճեան 100, Օհանեան 300 Ֆր.:

***

Սէն - Ժեռոմի Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը փոխան ծաղկեպսակի ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Վարդան Պանտիկեանի մահուան առթիւ.-

Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանտիկեան 3000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հարոնեան ընտանիք 1000, Տէր եւ Տիկին Շարլ Կուրտիկեան, Այրի Տիկին Էլիզ Ջրբաշեան, Պապայեան ընտանիք, Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկ, Հ.Բ.Ը.Մ., Տէր եւ Տիկին Ժան Մելքոնեան 500-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժան Աճէմեան 300, Տիկին Հիլտա Լուսարարեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հօթօթեան, Տէր և Տիկին Փ. Պիսքիճեան, Տէր եւ Տիկին Վռամ Սիմոնեան, Տէր-Զաքարեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Սայապալեան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մահտեսեան, Տէր եւ Տիկին Վրոյր Շալճեան, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տէր-Մինասեան, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Զաքուքեան, ԺԱՖ, Տէր եւ Տիկին Մինաս Իսկէնտէրեան, Տէր եւ Տիկին Նուպար Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Ասարլըքեան, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Շալճեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Համբարձումեան, Տիկին Տօնիկեան, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Ալիքլազեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ֆէրտի Կրասեան 200, Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան 300 եւ 500 Համազգային Դպրոցին: Տէր եւ Տիկին Ժաք Վարժապետեան 150, Այրի Տիկին Շարլ Պալանճեան 150 Ֆր եւ 150 Կապոյտ Խաչին:

(Շար.)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 20
MERCREDI 20 FÉVRIER 1991
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TÉL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.477 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.477

ԾՈՑ

ՄՈՍԿՈՎԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ, ԻՐԱՔ, ՊՈՒՇ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ

Ինչ որ յստակ է եւ նորութիւն ալ չէ, այն է որ Գորպաչովի այս նախաձեռնութիւնը կը խանգարէ Պուշը։ Ուիք-էնտ-էն վերադարձին, երկուշաբթի իրիկուն նամակ մը ստացած է Կրեմլինի ղեկավարէն, ուր ան կը պարզէ ծրագրին բոլոր կէտերը։ Պուշ մէկ մտքմանք ունի՝ Սատտամ Հիւսէյնի մերժումը, քանի որ խորհրդային ծրագրին (եթէ անշուշտ գերմանական «Պիլտ Ցայթունկ» թերթին տեղեկութիւնները ճիշդ են) առաջին կէտը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ Իրաքի քաշուիլը Քուէյթէն առանց որեւէ պայմանի, այսինքն Ապահովութեան Խորհուրդի առաջին բանաձեւին պայմանը։ Գորպաչով, աւելի քան երեք ժամ տեսնուելէ ետք Թարէք Ազիզի հետ, Իրաքի Արտաքին նախարարին գիրքը «շատ շինարար» գտած է։ Խորհրդային ծրագրին միւս երեք կէտերն են.- Ա) Խորհրդային Միութիւնը ջանք պիտի թափէ որպէսզի «պահպանուին պետական կառոյցները եւ Իրաքի սահմանները։ Բ) Մոսկուա պիտի ընդդիմանայ փոխ-վրէժի որեւէ ձեռնարկի Իրաքի դէմ եւ որեւէ արարքի մղուած, անձնապէս, Սատտամ Հիւսէյնի դէմ։ Գ) Բանակցութիւններ՝ բոլոր միւս հարցերուն շուրջ, ի մասնաւորի պաղեստինեան։ Թէեւ Գորպաչով Ազիզի հետ տեսնուելէ ետք, առաջին անգամ Քոհլին հեռաձայնած է, բայց եւ այնպէս գերմանական կառավարութիւնը մերժած է հաստատել «Պիլտ»ի լուրը։ Գորպաչով 24 ժամ պայմանաժամ տուած է Իրաքի եւ Երկուշաբթի իսկ Թարէք Ազիզ Պաղտատ կը վերադառնար Թեհրանէն անցնելով։ Ի՞նչ պիտի ըլլայ Սատտամ Հիւսէյնի պատասխանը, եթէ դրական ըլլայ, նեղը կը մնայ Պուշ, որու համար այլեւս Քուէյթի պարպումը, չէ բուն հարցը, այլ՝ Սատտամ Հիւսէյնի եւ իր վարչակարգին տապալումը։ Արդէն, Ամերիկա չընդհատեր իսկ իր ռմբակոծումները Իրաքի վրայ եւ կը թուի որ մինչ կը պատրաստուի ցամաքային յարձակման։

Վճռական օր մըն էր, Փետրուար 19-ը եւ եթէ խաղաղութիւնը փրկուէր, կարելի կը դառնար ըսել թէ Գորպաչով արժանացաւ խաղաղութեան Նոպէլ, իր մրցանակին։

× Զինակիցները, ցարդ 45 օդանաւ կորսնցուցած են, երկու ռազմանաւ վնասուած է, 44 զինուորական մեռած են կռուի ընթացքին (18 Սաուտցի, 14 Ամերիկացի, ութ ամերիկացի օդաչու, չորս անգլիացի օդաչու) 141 Ամերիկացի մեռած են կռուէ դուրս, որոնց 105-ը՝ պատերազմը չսկսած։ 13 գերի կայ Իրաքցիներու ձեռքը (8 Ամերիկացի, 3 Անգլիացի, 1 Իտալացի, մէկ Քուէյթցի)։ Այս տեղեկութիւնները կը տրուին զինակից աղբիւրներէ։ Իրաքեան աղբիւրներու համաձայն 53 զինակից զինուոր սպաննուած է, 186 օդանաւ փճացած, քանի հոգի գերի կայ (մէկ կին)։

Ըստ զինակից աղբիւրներու իրաքեան կորուստներն են.- 139 օդանաւ եւ ութ թռան, 74 նաւ ընկղմած, 1400 հրասայլ եւ 1800 հրետանի կազմած, 1196 գերի, 79 մեռեալ։ Ամերիկացիք չեն ուզեր իրաքեան ընդհանուր կորուստներու թիւ տալ, բայց ՄԱԿ-ը տասը հազարի մասին կը խօսի։ Պաղտատ կ'ըսէ թէ 91 զինուոր ունի մեռած եւ բնակչութեան մէջ ալ 1147 մեռեալ եւ 750 վիրաւոր կայ։

× Փարիզի ոստիկանապետութիւնը արգիլեց «75»երու ցոյցը որ նախատեսուած էր Երեքշաբթի օրուան համար, Ռեփիւպլիքէն ելլէր ժամը 18·30-ին։ Երեքշաբթի առաւօտ, «Իւմանիթէ», ըստ երեւոյթին, լուր չունէր արգելքէն եւ առաջին էջին վրայ կոչ կ'ընէր որ բոլոր խաղաղա-

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՆԿԱԽԱՊԱՇՏՆԵՐԸ ՀԱՆՐԱՔՈՒԷ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Փետրուար 18-ին, Երկուշաբթի ԱԻՄ-ը (Ազգային Ինքնորոշման Միաւոր) միթինկ մը կազմակերպած էր։ Քանի մը հարիւր հոգի հաւաքուած էին Թատերական հրապարակը ժամը 12-ին։ Ելոյթ ունեցած են Պարոյր Հայրիկեան եւ ուրիշներ։ Ապա, ցուցարարները գացած են Հանրապետութեան (նախկին Լենին) հրապարակը եւ ներկած Լենինի արձանը։

Շուրջ 300 հոգի դիմած է Խորհրդարան, ուր փոխ-նախագահ՝ Բաբգէն Արարքցեան ընդունած է պատուիրակութիւն մը։ Անոնց գլխաւոր պահանջն է որ հանրաքուէ կազմակերպելու օրէնք հաստատուի Հայաստանի մէջ։ Բաբգէն Արարքցեան յայտնած է որ Փետրուար 14-էն ի վեր արդէն Գերագոյն Խորհուրդի օրակարգի հարցն է եւ ի մօտոյ օրինագիծն ալ կը քուէարկուի։ Ցուցարարները բաժնած են նաեւ թռուցիկներ ուր կը շեշտուի թէ Հայրենիքը միայն ժողովուրդը կրնայ փրկել, թէ իշխանութիւններու հոգու ականջները խուլ են եւ աչքերը չեն տեսներ, եւայլն, եւայլն։ Ինչ որ հակասական է այս պատմութեան մէջ, այն է որ Պարոյր Հայրիկեան, որ տօք - փառօք Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի կողմէ ողջունուեցաւ Երեւան իր վերադարձին, Գերագոյն Խորհուրդի մէջ, ոչ միայն երեսփոխան է, այլեւ Նոյեմբերին թեկնածու եղաւ ՀՀՇ. Բ. համագումարին եւ վարչութեան անդամ ընտրուեցաւ ու ցայսօր՝ է՛։

***

ԲԱԽՈՒՄՆԵՐ ԹԻՖԼԻՍ

Երկուշաբթի առտու, բախումներ պատահած են զինեալ ուժերու եւ կէս-զինուորական ազգայնական խմբակի մը միջեւ, ըստ ԹԱՍ-ի եւ Էնթէռֆաքսի։ Առաջինին համաձայն երկու վիրաւոր կայ, Թաղամասը անմիջապէս զինուորական շրջափակումի մէջ առնուած է եւ 20 հոգի «ահաբեկչական խմբակի մը անդամ» նկատուած ձերբակալուած են։ Երեսուն ատրճանակ գրաւուած է, նաեւ թոն մը պայթուցիկ եւայլն, եւայլն։

պաշտոնները հաւաքուին։ Շարժումին բանբերը անհանդուրժելի կը գտնէ որ այս ողբերգական կացութեան մը մէջ, ազատութեան նման կաշկանդում ըլլայ։ Մէթր Լանկլուա, բանբերը, կը շեշտէ նաեւ՝ «տէրն ենք մեր պատասխանատուութեանց, կառավարութեան կը մնայ տէրն ըլլալ իր պատասխանատուութիւններուն»։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ նախարարապետը՝ Պաւլով յայտարարեց թէ գիները 60% համեմատութեամբ յաւելում կրած են Խորհրդային Միութեան մէջ, աւելցնելով սակայն որ անյապաղ հատուցման միջոցներ պէտք է կիրարկուին։ Այդ հատուցումը պիտի ապահովուի 85% կ'ըսէ Պաւլով, ճշդելով թէ իւրաքանչիւր աշխատաւորի նուազագոյն աշխատավարձքը 60 ռուբլի պիտի ըլլայ։ Կարգ մը գիներ անփոփոխ պիտի մնան, ինչպէս՝ դեղերու, ելեկտրականութեան, կազի, ածուխի, վառելանիւթի նաեւ սուրճին եւ վոտկային։ Բայց, ընթացիկ սպառումի ապրանքները (հագուստեղէն, կօշիկ, կարգ մը անօթեղէններ եւ ելեկտրական մեքենաներ եւայլն) 30% կրնան յաւելում կրել։

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ կառավարութիւնը որոշեց վերահաստատել թրքերէնի ուսուցման պարտաւորութիւնը, Մարտ 1-էն սկսեալ, դպրոցներուն մէջ։

« Փակագիծը բաց ձգեցէք, խնդրե՛մ »

ԾԱՂԻԿ ԾԱԽՈՂ ԱՂՋՆԱԿԸ

(16)

Երբ կիսով դատարկ են թատրոնները, երբ օդանաւերը չունին ճամբորդի բաւարար ծանրութիւն, երբ հանրային հրապարակը իր ուսին նետած է անձկութեան քօղը, դերասանը ինչպէ՞ս խաղայ իր դերը, օդաչուն ինչպէ՞ս անվտանգ թռիչք կազմակերպէ, վայրը ինչպէ՞ս ջերմանայ իր վրայ բացուած պաղ լուսարձակներէն։

Ներկան կը խանգարէ ո՛չ միայն առօրեան, կ'արձակէ ո՛չ միայն չարագուշակ իր ստուերը ապագային վրայ, ան կը միջամտէ նաեւ անցեալին, արգելք կ'ըլլայ որ լսուի Հաղբատի զանգին ղօղանջը, կը խափանէ նաեւ լռութեան ճանապարհները, կը հակադրէ անապատը՝ բնութեան երկիւղած մրմունջին։

Ու ահա 16-ը չըլլա՞ր նախատեսուածը։

Ձիւն կը տեղայ Փարիզի վրայ, կը հալչի շուտով, Քաղաքին ներքին ջերմութի՞ւնն է, թէ անոր աննախատեսելի մէկ քմայքը։ Չեմ հասկնար, արդէն ինչպէ՞ս պիտի հասկնամ, երբ կեցած եմ անկայուն հողի վրայ, կը տարուբերիմ անցեալէն ապագայ նետուած, ամէն վայրկեան փրթելու հակամէտ պարաններով օրօրուող առկախ կամուրջի մը վրայ։

Արդէն ինչպէ՞ս պիտի հասկնամ, երբ մարդիկ կ'աճապարեն նկարուելու, ունենալու ա՛յն նկարը, որ պիտի ընկերանայ իրենց մահազդին։ Ինչպէ՞ս պիտի հասկնամ, երբ մարդիկ յիմար սքանչացումով կը նային իրենց սեփական ստեղծագործութիւնը եղող ռմբաձիգ օդանաւին, մինչ երկրագունդը կը շարունակէ գարեջուր խմել, պեխերուն վրայ անպակաս է անոր փրփուրը, մինչ կը շարունակէ ան գինովնալ՝ սրբութիւնները դարձուցած իր լուտանքներուն միակ թիրախը։

Արդէն ինչպէ՞ս պիտի հասկնամ, երբ մարդիկ հիացումով կը շարունակեն դիտել հրթիռները, անոնց բախումը այլ հրթիռներու, խորագրի կը վերածեն ա՛յն ռումբերը, որոնք *երկու* անգամ պայթելու կարողութիւն ունին, որոնք ունին ատակութիւնը սպաննելու *մարդ արարածը* կրկնակի կերպով, որոնք անոր վերապրելու ո՛չ մէկ պատեհութիւն կուտան։

– *Կատարելագործուած* այս ի՛նչ զէնքեր ստեղծած են գիտնականները, Աստուա՛ծ իմ։

Ու մարդիկ կը նախընտրեն զէնքի պայթիւնները, հրթիռներուն հրավառութիւնը, կը նախընտրեն թնդանօթներն ու հրետանիները, կ'երկրպագեն ռազմանաւերուն, երբ անդին աշխարհի ամէնէն քաղցր, ամէնէն ամոքիչ, ամէնէն իմաստուն խօսքերն են որ կ'արձակուին Հաղբատի վանքին զանգակատունէն։

Տեսած եմ պերճազեղ անհամար կամուրջներ, տեսած շքեղ անթիւ կառոյցներ, տեսած եմ բնութեան այլազան հրաշալիքներ, աչքերս շլացած են շատ անգամ, սակայն, ըսեմ ասիկա միանգամընդմիշտ, թէ այս բոլորը չեն յաջողած ինծի ապրեցնել զգայնութիւնը զոր ունեցած եմ երբ նոյնիսկ նկարի մը մէջ տեսած եմ *Կարմրաւորը*, տեսած եմ *Արուճավանքի* Եկեղեցին, *Սաղմոսավանքը* կամ *Ամբերդի* Եկեղեցին։

Կարդացած եմ անհամար վէպեր, անթիւ պատմուածքներ, ընթերցած եմ անհամար քերթուածներ, հմայուած եմ Վարուժանով եւ Մեծարենցով, գնահատած Ուիթմանն ու Քիցը, սակայն, որպէս մարդու ստեղծած *կատարելութիւն*, մեր *վանք*ն է որ ներգրաւած է զիս ամբողջութեամբ, անոր կեցուածքն ու կորութիւնները, անոր մուտքն ու խորանը, անոր գմբէթը, մթնոլորտն ու քանդակները ու երբ բնութեան մէջ նայած եմ անոր, աշխարհին մէջ գտնուելով հանդերձ, *երկրագունտ*ին մէկ չնչին միջոցը գրաւելով հանդերձ, ինծի ներկայացած է ան *պարունակեալ*ի եւ *պարունակող*ի շրջումով, որպէս արտայայտութեան կատարելութիւն՝ մարդու աստուածային կարողութեան։

Իսկ ոմանք ո՛չ միայն ռումբերու խուճապով կը լեցնեն աշխարհը, ո՛չ միայն արգելք կ'ըլլան որ մարդիկ լսեն *Հաղբատ*ի վանքին ղօղանջը, այլ կը քանդեն նման երկնումներ, կը պղծեն զանոնք, կը ջանան ջնջել, վերջնականապէս լռեցնել անոնց մնայուն, երկնային *պատարագ*ը։

Ու ահա ահազանգ մըն է որ կը հնչեցնէ նոյնինքն Էջմիածին։ Ադրբէջանցիները որոշած են փակել Արցախի *Գանձասար*ն ու *Ամարաս*ը։

Ռմբակոծութիւններու ձայները արգելք են որ վերագտնեմ ճամբաս, ամբողջութեամբ գտնուիմ *Ալավերտ*ի, ընեմ *Հաղբատ*ի պատմութիւնը, խօսիմ անոր ճարտարապետին, անոր վանականներուն, օրուան իշխանաւորներուն մասին, վերարտադրեմ տրուած մանրամասնութիւններ։

Աշխարհի նորէն դագաղներով պիտի յորդի։ Երկրաշարժը բաւարար չէր, ահա տեղ մը համաճարակի պարագաներ, ուրիշ տեղ՝ ազատագրութեան պայքար մը արգիլող ոճրագործ միջամտութիւններ, նոր սպառնալիքներ, ոչ մէկ գոհունակութիւն տուող տեղեկութիւն։

Կը յիշեմ *Բարեւ, Հայաստան*-ի մէջ յայտնուած միտքը, թէ, օր մը, ցանկութիւնը ունեցած եմ գրաւելու *Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան* քարտուղարին աթոռը։ Ուզած եմ ըլլալ գլխաւորը այդ կազմակերպութեան՝ հաւատալով, թէ անիրաւուած ժողովուրդի մը մէկ զաւա՛կը միայն կրնայ արդարութիւն ընել, արդար լուծում հայթայթել աշխարհի բոլոր հարցերուն։ Յայտնած եմ միտքը, ունեցած եմ ցանկութիւնը, բայց ի՞նչ ըրած եմ այդ ուղղութեամբ։ *Ոչինչ*։ Ի՞նչ միջոցներու դիմած եմ։ *Ո՛չ մէկ*։ Հիմա որ կ'անդրադառնամ ասոր, կը կատարեմ ինքնաքննադատութիւն, ունիմ համոզումը, թէ ինծի պէս կան շատեր, կան շատ-շատեր, որոնք կը յայտնեն ազնիւ մտածումներ, գեղեցիկ ցանկութիւններ, կը ստեղծեն կազմակերպութիւններ, բայց, ոչինչ կ'ընեն այդ ազնիւ մտածումներու իրականացման համար։

*Հանրակառք*ին կը թելադրեմ համբերութիւն, արժանի տեղ կը խոստանամ յառաջիկայ էջի մը մէջ՝ առանց ունենալու սակայն ապահովութիւնը, թէ աշխարհի այս մթնոլորտին մէջ ես պիտի վերագտնեմ *Ալավերտ*ի ճանապարհը։

Բայց, բայց չի՞ կրնար պատահիլ, որ սա տողերը ըլլան նաեւ *անկատար* վերծանումները *Հաղբատ*ի ղօղանջներուն։

***

Կիսով պարպուած են թատրոնները, բայց ահա, դադարին, միջանցքին մէջ, *ծաղիկ* ծախող աղջնակ մը ծաղկեփունջեր կ'առաջարկէ հաւանական յաճախորդներու։ Երբ կը բռնեմ անոր անմեղունակ ժպիտը, ես ալ կը վերածուիմ վաւերական դերասանի ու կը բացագանչեմ մեկուսի.

– Իսկ ես ինչպէ՞ս յուսահատիմ, Աստուա՛ծ իմ։

Մ. ՊՉԱՔՃԵԱՆ

ՋԱՀՐԱՏ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Բովանդակութեան նետուած այս ակնարկէն յետոյ, հետաքրքրական պիտի ըլլայ Զ.ի քերթողութիւնը ուսումնասիրել կառուցողական տեսակէտէ։

Ջահրատ այնպիսի նորութիւններ բերած է հայ քերթողութեան, որ միայն քերթուածներուն բովանդակութեամբ հետաքրքրուիլ՝ արժեզրկել պիտի ըլլար իր գործը։ Ժամանակի սղութեան պատճառով պիտի բաւականանամ ամենայատկանշական գիծերուն մասին խօսելով․-

Նախ անհրաժեշտ է նշել թէ Ջահրատ 1945-էն սկսեալ վերիրապաշտութիւնը հայ բանաստեղծութեան մէջ ներմուծող անձն է։ Ուստի, իր տողերուն մէջ անթիւ, անհամար են վերիրապաշտ պատկերները։

Յետոյ, պէտք է ըսել թէ Ջահրատ, բանաստեղծականը կեանք առօրեային մէջ կը գտնէ։ Կը դիտէ առարկաները, կենդանիները, իրադարձութիւնները եւ նոյնիսկ բառերը, կը քննարկէ զանոնք որմէ յետոյ դէպքերը բանաստեղծի իր պրիսմակէն անցընելէ եւ որոշ ձեւափոխումի ենթարկելէ ետք, կուտայ իրականութեան գեղարուեստական վերստեղծումը։ Եւ այս գործողութեան ընթացքին իր մեթոտը երբեմն վերլուծական - նկարագրական է․ կը դիտէ եւ կը վերլուծէ առարկային զգլխիչ հանգամանքները եւ կը հասնի անոր էութեան, անոր խորհուրդին։ Այսպիսի քերթուածներ են խնչափառի շարքը, քարանուտի շարքը, եւայլն։ Այս գրելակերպն է ահա, որ «առարկայական խորհրդապաշտութիւն» որակուած է Զարեհ Խրախունիի կողմէ, որ զայն ընդհանուր եւ ընորոշ կը նկատէ Պոլսահայ արդի քերթողութեան համար։

Երբեմն ալ սակայն, Ջահրատի մեթոտը ամբողջական է, կէշտալթային է։ Այսինքն առանց հանգամանքները թուելու, ընդհակառակը մերժելով բոլոր նկարագրութիւնները, ակնթարթային կարճ պատկերով մը էակա՛նն է որ կուտայ, հարցին էութիւնը կուտայ։ Այսպիսի գեղչական գրելաձեւով գրուած քերթուածները կարճառօտ, խիտ, սեղմ, մեծ ուժականութեամբ լեցուն գործեր են, որոնցմէ ցայտող իմաստը յանկարծ կը պայթի ընթերցողին գիտակցութեան մէջ, ինչպէս օրինակ հետեւեալ քառատողը՝

Մեզմէ մէկը հոն
Երբ անեզրութեան դուռը կը զարնէ
Մեր ողբերն այնքան կը պզտիկնան հոս
որ չարժեր երգել

Այսպիսի կարճառօտ քերթուածներու անօրինակ վարպետ մըն է Ջահրատ։

Ջահրատ երբեմն կը մեկնի անհեթեթ, անտրամաբանական կարծուած պատկերներէ եւ անտրամաբանականին համոզչութեամբ ու տողերու յաջորդականութեան ստեղծած ամբողջականութեամբ կը հասնի յանկարծ իրականին, տրամաբանականին, դէպքին դիտարկումէն մէջտեղ հանել ուզած իմաստին։

Այլ քերթուածներու մէջ սակայն, Ջահրատ կարծէք նոյն անձը չըլլայ, այնքան որ խոր, տեքարթեան կուռ տրամաբանութեան հարցերուն մօտեցող եւ անոնցմէ փիլիսոփայական իմաստներ հանող քերթողն է։

Տարակոյսը, կասկածը, «արդեօ՞ք»ը լոյս մըն է, որ կ'իջնէ ու կը ծածկէ բացարձակ ճշմարտութիւն կարծուածը․ նաեւ յոյս մըն է, նո՛ր միտք մըն է որ յանկարծ կը ծագի։ Ճշմարտութեան անապատին մէջ, ուրեմն, տարակոյսը հնաշխարհիկ բոյս մըն է, որ մեզի կը բարբառի ամէն ինչի յարաբերականութեան մասին։

Այս քերթուածը յատկանշական է իր իմաստէն անդին, այդ իմաստի ձեռքբերման մէջ լոյս, յոյս, բոյս բառերուն վստահուած դերին պատճառաւ։ Ջահրատ առաջին անձն է արդի քերթողութեան մէջ, որ ճանաչողական (épistémologique) սեւեռումի կ'ենթարկէ բառերը, որպէս թուղթին վրայ գրուող առարկայացած գոյութիւններ։

«Տարակոյս» խորագրուած այս քերթուածը յատկանշական է նաեւ այլ տեսակէտով մը․ Ջահրատ մեծ կարեւորութիւն կուտայ բառերու ձայնային, հնչիւնային արժէքին։ Այսպէս, վերեւի լոյս, յոյս, բոյս բառերը ընտրուած են իրենց նմանահնչիւնութեան պատճառով տարակոյս բառի վերջին վանկին հետ։

Այդպիսով, քերթուածը հնչական եւ կշռութային տարբեր արժէք մը կը ստանայ՝ տարակոյս - լոյս, տարակոյս - յոյս եւ տարակոյս - բոյս միացութիւններու շնորհիւ։

Ջահրատի քերթողութիւնը ձերբազատուած է չափի եւ յանգի կաշկանդումներէ։ Կը կիրարկէ ազատ բանաստեղծութիւնը, սակայն չանտեսեր բանաստեղծական կշռոյթին եւ հնչական խաղերուն կարեւորութիւնը, ինչպէս տեսանք։ Իր քերթուածները ունին ներքին կշռոյթ մը, որ կը բխի իւրաքանչիւր քերթուածի ներքին պահանջէն։

Ջահրատ կը գանցէ նաեւ աւանդական կէտադրութիւնը, անհրաժեշտ պարագային օգտագործելով գծիկը միայն։ Ունի քերթուածի էութենէն թելադրուած շարուածքի դրութիւն մը, որով իր քերթուածները էջի տարածքին ստեղծուող տեսողական կառոյցներ են, որոնք կը գրաւեն ազատ միջոցը եւ իրենց շարուածքի լրացուցիչ արտայայտութեամբ կը համալրեն իմաստը, անհասկնալիութեան տեղ չթողլով։ Այսպիսով, քերթուածին ձեւը կը դառնայ խորքին բացայայտիչը։

Ջահրատի արուեստ նուրբ է, թելադրական, մանկունակ շունչով, բայց՝ անզուգելի խորութեամբ։ Յաճախ զուարթ, երբեմն թախծոտ, բայց միշտ մարդկային, երգիծելու հրաշալի եւ հազուագիւտ կարողութեամբ մըն ալ օժտուած, որ կը տպաւորէ ընթերցողը։

Անուրանալիօրէն մե՛ծ մըն է Ջահրատ։ Ժամանակակից միակ հայ բանաստեղծն է, որուն անունը կը յիշատակուի բանաստեղծներու միջազգային յուշագրքին մէջ, Լոնտոն, The International Who's who in poetry, 1971-էն սկսեալ։ Եւ ասիկա շնորհիւ իր արուեստի ընդհանրական եւ համամարդկային բնոյթին։

Յարգանք եւ սէր իրեն։ Նորանոր գանձեր եւ առողջ կեանք կը մաղթեմ։

ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ - ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

Գերագոյն Խորհուրդը հաստատած է Հանրապետութեան գերագոյն դատարանի կազմը, որ պիտի գործէ մինչեւ Հայաստանի նոր Սահմանադրութեան կիրարկումը։ Դատարանը կազմուած է 33 հոգիէ, Տարիէլ Բարսեղեանի նախագահութեամբ։

«ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆ» ԹԻՒ 10.000

Լոյս տեսած է «Երեկոյեան Երեւան» օրաթերթին 10-հազարերորդ թիւը։ Թերթին առաջին թիւը հրատարակուած է 1957 Հոկտեմբեր 1-ին, սկզբնական շրջանին՝ «Երեւան» անունով։ Թերթին ներկայիս խմբագիրն է՝ երեսփոխան Կամօ Վարդանեան։

ԻՐԱՔԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Գրեց՝ ԼԻՊԱՐԻՏ ԱԶԱՏԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

Յոյն պատմահայր Հերոդոտոսի համաձայն, քրիստոնէական թուականէն շատ տարիներ առաջ, Հայերը կը ճամբորդէին Հայաստանէն մինչեւ Նինուէ ու Բաբելոն՝ Տիգրիս եւ Եփրատ գետերու վրայէն, լաստերով ու ցամաքային ուղիով, արտածելով գինի, ընկուզեղէն, փայտեղէն, ցորեն, ձի, եւայլն։

Մեծն Տիգրան, Ատրպատենը (Մուսուլ) կը գրաւէ Ք. Ա. 83-ին։ Այս յաղթանակը առիթ կուտայ Հայերուն ճամբորդելու Միջագետք։ Մաս մը անոնցմէ վաճառականական նպատակներով կը հասնի մինչեւ Պասրա ու Արաբական Ծոց։

640 թուականէն առաջ, երբ Տիզբոն (Պաղտատի մօտիկ) Պարսիկներու մայրաքաղաքն էր, հոն կը գտնուէին մեծ թիւով հայ արհեստաւորներ, ոսկերիչներ, առեւտրականներ եւ հողագործներ։ Համաճարակի մը հետեւանքով Հայերը Տիզբոնէն կը հեռանան աւելի ապահով վայրեր։ Անոնք կ'անցնին դէպի Հարաւ ու Հնդկաստան, ուր ժամանակի ընթացքին կը կորսնցնեն իրենց ինքնութիւնը առանց որեւէ հետք թողելու։

642-ին երբ Արաբները երրորդ անգամ ըլլալով կ'արշաւեն Հայաստան՝ 35.000 հայ գերիներ կը տեղափոխեն արաբական աշխարհի զանազան մասերը, ինչպէս Արաբական Թերակղզին, Միջագետք եւ Սուրիա։ Ուստի հաւանական է այս թիւէն մաս մը Միջագետք հաստատուած ըլլան, թէեւ այս ուղղութեամբ պատմական ոչ մէկ արձանագրութիւն կայ։

Փետրօ Թաքսէյրօ անունով եւրոպացի մը, որ Պաղտատ այցելած է 1604-ին, գրած էր թէ 10 տուն Հայեր կային այնտեղ այդ թուականին։

Իտալացի ուրիշ ուղեւոր մը, Փիէթրօ Տէլլա Վալլէ, կը վկայէ թէ 1616-ին Տիգրանակերտէն եւ Մարտինէն փախած եւ Պաղտատ ապաստանող քրիստոնեաներուն մէջ կային նաեւ Հայեր, որոնք սակայն ոչ եկեղեցի ունէին ոչ ալ եկեղեցականներ։

1605-ին Շահ Աբբաս հազարաւոր Հայեր Հայաստանէն կը բերէ եւ կը տեղաւորէ Պարսկաստանի մէջ․ անոնք կը սկսին տարածուիլ երկրի զանազան կողմերը եւ հետզհետէ կը հասնին Արաբական Ծոց, Հնդկաստան եւ այլուր։ Այս գաղթականներէն մաս մը կը հասնի Միջագետք ու կը հաստատուի Պասրա եւ Պաղտատ քաղաքներուն մէջ։

1638-ին Օսմանեան բանակը կը յաջողի Պաղտատ քաղաքը գրաւել, հայազգի հրետանիի հրամանատար Գոգ Նազարի (Գէորգ Նազարէթեան) ձուլած թնդանօթի (*) մը օգնութեամբ։ Իր այս մատուցած ծառայութեան համար՝ Սուլթան Մուրատ Դ. կ'առաջարկէ Գոգ Նազարին շնորհ մը խնդրել։ Ան իմանալով որ Պաղտատի իր ազգակիցները եկեղեցի եւ գերեզմանատուն չունին, կը խնդրէ Սուլթանէն հետեւեալ շնորհները․-

1) Արտօնութիւն տրուի Հայերուն գաղթել Միջագետք։

2) Պաղտատ քաղաքին մէջ հողամաս մը նուիրել Հայկական Եկեղեցի մը կառուցանելու համար։

3) Հողամաս մը Պաղտատի մէջ հայկական գերեզմանատուն մը ունենալու համար։

Վերոյիշեալ կէտերը ամբողջութեամբ կը գործադրուին՝ Սուլթան Մուրատ Դ.ի հրովարտակով։

Եկեղեցին հողամասը՝ Պաղտատ քաղաքին հիւսիսային կողմն է, իսկ գերեզմանատունը՝ Պապըլ Մուատտամ։

Գէորգ Նազարէթեանի ջանքերով 1640-ին Պաղտատ քաղաքի կեդրոնը կը կառուցուի իրաքահայութեան առաջին եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին անունով, որ կանգուն կը մնայ մինչեւ օրս։ Եկեղեցին նշանաւոր է այն իմաստով որ հոն կը գտնուին Քառասնից Մանկանց մասունքներէն, զորս Գէորգ Նազարէթեանը Սեբաստիայէն մասունք բերել տուած է, արծաթէ տուփի մը մէջ դրած եւ գետեղած եկեղեցւոյ որմին մէջ շինուած խորշի մը մէջ։ Այս տուփին վրայ 1639 թուականը փորագրուած է, որ տարեթիւն է Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցւոյ հիմնարկէքին։

Այս պատմական եկեղեցին այսօր դարձած է սրբավայր մը, ուր ուխտի կուգան տարբեր կրօնքներու ու յարանուանութիւններու պատկանող հաւատացեալներ։ Թաղը, ուր շինուած է եկեղեցին, մինչեւ օրս կը կոչուի Գոգ Նազար։

Գերեզմանատունը ուր հարիւրաւոր տարիներ հայ ազգի մեռեալները թաղուած էին, 1914-ին կը գրաւուի ու լայն պողոտայի մը մաս կը կազմէ, այժմեան Վեզիրիա թաղամասին մէջ։

Միջագետքը հինէն ի վեր եղած է Էջմիածնի թեմ՝ Նոր Ջուղայի Ամենափրկչեան վանքի իրաւասութեան տակ, ինչպէս էր Հնդկաստանի թեմը։ Իրեն հոգեւոր հովիւներ՝ պարսկահայ եկեղեցականներ կը պաշտօնավարէին մինչեւ 1845, որմէ ետք թեմը կը կապուի Պոլսոյ Պատրիարքարանին ու ապա ուղղակի Ս. Էջմիածնին։

1847-ին Միջագետքի Առաջնորդ, Պոլսեցի Տ. Մեսրոպ Ծ. Վարդապետը կը նկատէ որ Ս. Աստուածածին Եկեղեցին քրիստոնէաբնակ թաղերէն հեռու կը գտնուի, ուստի նոր եկեղեցի մը շինելու գաղափարը կը յղանայ Շորճա թաղամասին մէջ, ուր բազմաթիւ քրիստոնեաներ ու Հայեր կը բնակէին։ Առաջնորդի կարգադրութեամբ պարսկահայ Շիրազցի բարերարուհի Մարիկ Խաթունը, կողակիցը Պաղտատի անգլիական ընդհանուր հիւպատոս, գնդապետ Թէյլըրին՝ նոր եկեղեցիի համար շէնք մը կը գնէ ու ազգին կը նուիրէ։ Շէնքին շրջակայ տուներն ալ կը գնուին նուիրատուութիւններով ու շափազանց լայն շրջափակով, 1852-ին, Պաղտատ իր երկրորդ եկեղեցին կ'ունենայ Ս. Երրորդութիւն անունով։

Պաղտատի մէջ մանկապարտէզ մը կար որ կը կոչուէր Հայկական Կրթարան։ Տ. Մեսրոպ Ծ. Վարդապետը այս մանկապարտէզը անբաւարար գտնելով, հանգանակութեամբ վարժարան մը կը շինէ եկեղեցիին կից՝ անուանելով Սուրբ Թարգմանչաց Վարժարան, չորս դասարաններով եւ մեծկակ «ծաղկոց» մը փոքրերու համար։ Աշակերտներուն թիւը 90-ը կ'անցնի։

Բնակարան մըն ալ կը շինուի թեմական քահանայից բնակութեան համար։

1876-ին Պոլսէն Պաղտատ կը հրաւիրուի փաստաբան դաստիարակ, Միհրան Հրաչեայ Սվաճեան, որպէս Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի տնօրէն։ Իր ջանքերով, 1890-ին կը հիմնուի Պաղտատի աղջկանց առաջին դպրոցը՝ Զապէլեան Վարժարան։

Միհրան Հ. Սվաճեանի բեղուն կրթական աշխատանքները կը շարունակուին Պաղտատի մէջ մինչեւ 1915. երբ Օսմանեան կառավարութեան կողմէ ան քանի մը հայ երեւելիներու հետ կ'աքսորուի Ռաս Իւլ Այն ու այնտեղ կը նահատակուի։

1918-ին, Վասպուրականի նահանջող ժողովուրդը, ղեկավարութեամբ Լեւոն Փաշա Շաղոյեանի, Ատրպատականի Հայութեան հետ Պաղտատի արեւելքը գտնուող Պաքուպա քաղաքին դիմացի եզերքը, Տիալա գետի ափին, ժամանակաւոր բացօթեայ վրաններու տակ կը հաստատուի (20 հազար հայ գաղթականներ) անգլիական զինուորական իշխանութեանց կարգադրութեամբ։

Եղեռնէն մնացած խլեակներ, որոնք Պաղտատ կը հասնին, կը միանան Վասպուրականի եւ Ատրպատականի գաղթականներուն։ Անոնք Միջագետքի մէջ կը տարածուին եւ մնայուն բնակութիւն կը հաստատեն գլխաւորաբար Պաղտատ, Պասրա եւ Մուսուլ քաղաքներուն մէջ։ Իրաքի հայ գաղութը աճելով մօտաւորապէս 25 հազարի կը հասնի։

Գաղթականներուն անմիջական կարիքները անհաշիւ էին։ Ուստի, Պաղտատի ազգային իշխանութիւնը կը կազմէ «Հայ Տարագրելոց Պաշտպան» ու «Գաղթականներու Օգնութեան Հայ Տիկնանց Օժանդակ» մարմինները, որոնք անմիջապէս

գործի կը լծուին ու կ՚օգնեն իրենց ազգակիցներուն: Միեւնոյն ժամանակ ազգային իշխանութիւնը որբանոց մը կը բանայ Պաղտատի մէջ:

Մերձաւոր - Արեւելքի Ամերիկեան Նպաստից Յանձնախումբը (American Near-East Relief) 1917-ին Պաղտատ կը հաստատուի ու ազգային իշխանութեան օգնութեամբ՝ հազարաւոր որբեր կը բերուին Տէր Զօրէն Պաղտատ եւ նաւերով կը փոխադրուին Երուսաղէմ եւ Եգիպտոս:

1921-ին Վասպուրականի գաղթականներէն մօտաւորապէս 8000 անձ, երեք նաւերով կը ներգաղթեն Հայաստան, Պաթումի ճամբով, բատ եղած համաձայնութեան մը Անգլիոյ եւ Հայաստանի կառավարութեանց միջեւ: 1700 Ատրպատականցիներ կը վերադառնան Պարսկաստան:

1929-ին Լեւոն Փաշա Շաղոյեան 450 վասպուրականցի ընտանիքներ կը հաւաքէ ու Մուսուլի եւ Զախոյի միջեւ Հաւրէզք գիւղը կը փոխադրէ, որ քառասուն տարի ետք բոլորովին կը պարպուի հայութենէ:

Երկրորդ անգամ կազմակերպուած ներգաղթը Իրաքէն դէպի Հայրենիք՝ տեղի կ՚ունենայ 1947-ին, 900 անձերով:

ՏՊԱՐԱՆ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ

Պաղտատի մէջ առաջին հայկական տպարանը կը բացուի 1874-ին: Թադէոսեան երկու եղբայրներ կը հաստատեն տպարան մը, որ կը ձեռնարկէ դասագիրքերու տպագրութեան:

1890 - 1892-ին Միհրան Հ. Սվաճեան կը հրատարակէ «Փունջ» անունով տպագիր հանդէս մը, ազգային վարժարանին յառաջադէմ աշակերտներուն խմբագրութեամբ:

Առաջին համաշխարհային պատերազմը վերջանալէն քանի մը տարի ետք, «Տիգրիս» անունով խմբաւորեալ պարբերաթերթ մը կը հրատարակուի Պաղտատի մէջ բըժիշկ Գուրգէն Փափազեանի կողմէ: Լոյս կը տեսնեն 12 թիւեր:

1948-ին կը հրատարակուի «Գոյամարտ» շաբաթաթերթը՝ Լեւոն Գարմէնի եւ բըժիշկ Բ. Փափազեանի խմբագրութեամբ: Թերթը կը փակուի 1954-ին, վերստին լոյս տեսնելով 1957-ին: Վերջնականապէս կը դադրի 1958-ին:

(Շար. 1)

(*) Այս թղթածոցը մինչեւ օրս կը գտնուի Պաղտատի մէջ Ռէշիտ՛ պողոտային վրայ իրաքի զին. նախարարութեան շէնքին դիմացը:

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԳԱՀԻՐԷԻ «Զայթունքի» լեփ - լեցուն հանդիսասրահին մէջ, Յունուար 6-ի երեկոյեան տեղի ունեցած է Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան երիտասարդական յանձնախումբին աւանդական փառատօնը: Յայտագրին մասնակցութիւն բերած են Աղեքսանդրիոյ Հ. Մ. Ը. Միութեան «Գարուն» երգչախումբը, «Յառաջդիմասէր» Մշակութային Միութիւնը, Գահիրէի Հ. Բ. Ը. Միութեան «Կոմիտաս» երգչախումբը, «Զանգեզուր» պարախումբը, «Յուսաբեր» Երիտասարդաց Մշակութային Մարմինը: Բացման խօսքը կարդացած է Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան Երիտասարդական Յանձնախումբին կողմէ՝ Պրիժիթ Գալընեան, հանդիսավարած է նոյն Միութեան սրահին ատենապետ՝ Գրիգոր Մարգարեան, բանախօսած է Նուարդ Ճաճեան: Աւարտին խօսք առած են օրուան նախագահ՝ Գարլօ Կարապետեան ու Թեմի առաջնորդ Զաւէն Արքեպիսկոպոս Չինչինեան:

***

ԳԱՀԻՐԷԻ Ամերիկեան Համալսարանին շէնքին մէջ, Յունուար 29, հանդիսաւոր կերպով բացումը կատարուած է հայկական սրահին: Սենեակին չորս պատերը ոճաւորուած են հայ ճարտարապետութեան յատուկ սիւներով ու կամարներով, նաչխերով, թռչնագրերով եւայլն: Բացման խօսքին մէջ, Համալսարանի տնօրէնը՝ փրոֆէսէօր Տանըլտ Մըք Տանըլտ գովեստի խօսքեր ըսած է նուիրատուներուն հասցէին, ապա յիշած է այդ ուսումնական հաստատութենէն տասնեակներով ընթացաւարտ հայ երիտասարդները: Խօսք առած են նաեւ Համալսարանի շրջանաւարտից կազմակերպութեան կողմէ Մերի Իսքանտար եւ Լեւոն Իշխանեան:

***

ՈՒԱԹՐԹԱՈՒՆԻ Ս. Յակոբ Եկեղեցիին մէջ, Յունուար 24-ի երեկոյեան, Էջմիածնական Թեմի առաջնորդ Խաժակ Եպիսկոպոս Պարսամեան կատարած է տօքթոր Գրիգոր Արեղայ Մաղաքեանի վարդապետական չորս աստիճաններու տուչութեան արարողութիւնը: Այս առթիւ Գրիգոր Վարդապետ Մաղաքեանի տրըւած է 1884-ին Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Սահակ Բ. Խապայեանի յանձնուած վարդապետական գաւազանը, որ սեփականութիւնն է Սուրբ Յակոբ Եկեղեցիին:

***

ԿԼԷՆՏԷՅԼ Արեւմտեան - Ամերիկայի Հայ Դատի Յանձնախումբը կը յայտարարէ թէ իր ինքնութիւնը յայտնել չուզող նուիրատու մը տուած է 125 հազար տոլար գումար մը (շուրջ 625 հազար Ֆըրանք): Նուիրատուն խնդրած է գումարը օգտագործել յատկապէս թրքական եւ հակահայկական քարոզչութեան դէմ պայքարելու նպատակով: Գումարը կը տեղադրուի դրամատան յատուկ հաշիւի մը մէջ եւ կ՚օգտագործուի միայն տարեկան գոյանալիք մօտաւորապէս 10 հազար տոլար տոկոսը:

***

ԷՆՍԻՆՈՅԻ Ֆերահեան Վարժարանի «Ալեքսեան» սրահին մէջ, Յունուար 20-ին տեղի ունեցած է Գրիգոր Նարեկացիի «Մատեան ողբերգութեան» երկին նուիրուած գրական - երաժշտական երեկոյթ մը: «Համազգային»ի Հովիւի մասնաճիւղէն՝ Զաւէլ Պօյաճեանի բացման խօսքէն ետք, դասախօսութեամբ հանդէս եկած է արուեստագիտութեան տօքթոր Նիկողոս Թահմիզեան: Գեղարուեստական բաժնին ընթացքին նկարիչ Սամուէլ Սեւադա պաստառի մը վրայ գծած է Գրիգոր Նարեկացիի դիմանկարը, ցուցադրըւած են հայկական մանրանկարչութենէն սահիկներ, երգչուհի Անահիտ Զադոյեան մէջընդմէջ երգած է հինգ շարականներ, Նարեկացիի տաղերէն ընթերցումով հանդէս եկած է արտասանող Գագիկ Խոճասարեան:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի «Ա. Ահարոնեան» սրահին մէջ, Յունուար 29-ին տեղի ունեցած է «Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութեան գործունէութեան ներկայացման երեկոյթ մը: «Համազգային»ի մասնաճիւղի ատենապետ Նուշիկ Էլոյեանի բացման խօսքէն ետք, ելոյթ ունեցած են «Երկիր եւ Մշակոյթ»ի Հիւսիսային - Ամերիկայի նախագահ՝ Մեսրոպ Արք. Աշճեան եւ օրուան զեկուցաբերը՝ կազմակերպութեան հիմնադիրներէն Գեղամ Գեւոնեան, որ սահիկներու ընկերակցութեամբ ներկայացուցած է կազմակերպութեան ցարդ կատարած աշխատանքներու հակիրճ պատկերը:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ «Ալեք Մանուկեան» մշակութային կեդրոնին մէջ, Փետրուար 3, տեղի ունեցած է «Մ. Սահակեան» արտասանական մրցումը, ներկայութեամբ 300 հանդիսականներու եւ մասնակցութեամբ «Արփի» ուսումնարանէն, Հ. Բ. Ը. Միութեան «Զարուկեան» ամէնօրեայ, Հայ կաթողիկէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ շաբաթօրեայ, Ս. Խաչ ամէնօրեայ եւ Ս. Սահակ - Մեսրոպ շաբաթօրեայ վարժարաններէն 30 աշակերտներու:

***

ՊԷՅՕՂԼՈՒԻ Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցիին մէջ, Փետրուար 3, հանդիսաւոր պատարագով ու հոգեհանգստեան պաշտօնով նշուած է Աստղիկ Դպրաց Դաս երգչախումբին 90-րդ տարեդարձը: Եկմալեան բազմաձայնով Աստղիկ երգչախումբին ամբողջատիրական կազմին մասնակցութեամբ կատարուած պատարագէն ետք, «Նարեկեան» հանդիսասրահին մէջ սարքուած է Սիրոյ սեղան մը: Գեղարուեստական յայտագրին զուգընթաց, «Աստղիկ»ի տնօրէն խորհուրդի ատենապետ Միքայէլ Չընկըրեան կարդացած է տարեկան տեղեկագիրը, ճառով հանդէս եկած է տօքթ. Վարդ Շիկահեր: Հուսկ բանքը ըրած է Գարեգին Պատրիարք Գազանճեան:

***

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ «Պրէնտ Լայպրըրի»ի հանդիսասրահին մէջ, Յունուար 12, տեղի ունեցած է Մարա Զաքլասեանի դաշնակի աշակերտներու երաժշտական ունկնդրութիւնը: Երկու մասերէ բաղկացեալ համերգը ընդգրկած է միջազգային ու հայ երգահաններու յօրինումներէն:

***

ՊՈԼՍՈՅ Աթաթիւրք մշակոյթի կեդրոնին փոքր դահլիճին մէջ, Փետրուար 4-ին, Մոցարթի մահուան 200-ամեակին առթիւ կազմակերպուած համերգին իր մասնակցութիւնը բերած է սոփրանօ Ալիս Մանուկեան: Ան իբր մենակատար մասնակցած է Պոլսոյ պետական օփերայի սենեկային նուագախումբին նուագած երկու համերգային արիաներուն: Փետրուար 6-ին, նոյն կեդրոնին մեծ դահլիճին մէջ, Ալիս Մանուկեան մասնակցած է Ռոսինիի «Սեւիլեան սափրիչ»ին ներկայացման:

***

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ Ս. Կարապետ Մայր Եկեղեցւոյ օծման տասնամեակը, Յունուար 19, նշուած է Եկեղեցւոյն «Կարապետեան» սրահին մէջ: Ս. Կարապետ Մայր տաճարի ճարտարապետ՝ Յակոբ Տաքէսեանի հանդիսավարած յայտագրին խօսք առած են նաեւ Հոգաբարձութեան ատենապետ Կարօ Աւագեան եւ Կիլիկեան Թեմի առաջնորդ՝ Տաթեւ Արքեպիսկոպոս Սարգիսեան: Տեղի ունեցած աւանդական մոմավառութեան ու նուիրատուութիւններու միջոցով հանգանակուած է 100 հազար տոլար:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ
Հայագիտական Ուսումնաթերթ
1991 - Թիւ 1 - 12
Հրատարակութիւն՝
Վիէննայի Մխիթարեան Միաբանութեան

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ՄԱՐՏԻՆ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔ

«Ես՝ ցորչափ որ տկարութիւնս ներեց՝ ջանացի խոնարհաբար եւ կատարելապէս հնազանդիլ Աստուծոյ Եկեղեցւոյն Գըլխուն, Հռոմայ Ս. Քահանայապետին, եւ իմ փափաքս է տեսնել որ եկեղեցական - ներս եւ ցանկալի հօտս ալ ինծ հետեւին եւ առանց դեղեւելու պատրաստ ըլլան Առաքելական Աթոռոյ հրամաններուն: Կը յայտարարեմ դարձեալ թէ ես յամենայնի միշտ անկեղծութեամբ վարուեցայ Բ. Դրան հետ եւ կատարելապէս հաւատարիմ եղայ անոր՝ ինչպէս կաթողիկէ եպիսկոպոսի մը պատշաճ է. կը պատուիրեմ որ ամէնքնիդ նոյն շաւղին հետեւիք: Կը յանձնեմ զձեզ Աստուծոյ, սիրեցեալ որդեակք, խնդրելով ինծ, որպէսզի աւարտեմ այս ապականացու կենցաղս իր շնորհօքն ու սիրով՝ ցհեղումն արեան: Խոնարհ Արքեպիսկոպոս Իգնատիոս Մալոյեան»:

Կ՚օգտուինք դարձեալ նոյն ամսաթերթին մէջ Եղբայր Սարգսեանի ծանօթագրութենէն, անոր կցելով ուրիշ անձերէ քաղած մեր նօթերն ալ: Մալոյեան սրբազան իր նահատակութենէն առաջ տարիկայ դարձած է քամահելի այպանքներու եւ եպերանքներու՝ որոնցմէ դրուագմըն է հետեւեալը, չարժանկարներու ժապաւէնին վրայ անցուելիք եւ քաղաքակիրթ աշխարհի թատրոններուն մէջ ներկայացուելիք: Մերկացուցուիլ եւ հակադարձ աշտանակուիլ աւանակի մը վրայ, ագին ձեռքը դրուած՝ պտըտցունելով փողոց - փողոց, խուժանագոռ հայհուչներու տարափի մը տակ՝ որ քրիստոնէութիւնը դաւոնելու ընոյթն ունէր սոսկ: Կալանակայ կը տարուի դատարան՝ Հ. Փօղոս Վ. Գասպարեանի ընկերակցութեամբ: Հայատեաց հարցաքննիչը Մէմտուհ ուժգին ապտակով մը գետին կը փռէ գերապայծառը, մինչ ուրիշ գազան մը անոր ոտքէն բռնած՝ կը սկսի քաշկռտել: Յետոյ ոլորքներուն եւ դաստակներուն շղթաներ անցուած՝ կը նետուի բանտ: Գանակոծութեան պատիժին գործադրութիւնը կը յանձնուի կաշմրուան վայրենիի մը, Ջէլֆօ պին Նուրի էլ Պէտլիսիի, որ ամէն իրիկուն անոր եղունգներուն 12 գաւազան կը զարնէր, հրամայելով որ այդ վիճակին մէջ ոտքի ելլէ եւ իր տեղը երթայ. գոհին անշարժութենէն գայրացած՝ Ջէլֆօ ընդ քարշ կ՚ածէր զայն խորտուբորտ սալարկին վրայ: Կը լսուէր այն ատեն կեղերջական ձայնը զոհին. «Ով որ զիս կը լսէ, վերջին արձակումս թող տայ...»: Բանտակից ընկերը՝ Հ. Պօղոս, որ ծակէ մը ականատես եւ ականջալուր կ՚ըլլար այդ ամէնուն, կ՚աղօթէր արտասուալից: Մալոյեան սրբազան անմրմունջ կը տոկայ երաշխէլի բոլոր տեսակներուն եւ կը զրկուի մասներուն եղունգներէն ալ՝ բրտօրէն աքցանուած: Յունիս 10-ի առտուն, 417 հոգիէ եւ 12 վարդապետներէ կազմուած չորեքկարգեան բանակի մը ետեւէն կը քալէր ան կաղնիկաղ, բոկոտն ու շղթայակապ: Երբ եղերաշուք թափօրը կը մօտենայ Զարզաւան բերդին Այն Ամարօ անուն աղբիւրին, Մալոյեան սրբազան Մէմտուհի թոյլտուութեամբ՝ հաց մը սրբագործելէ վերջ կը հաղորդէ բոլորն ալ: Կը սկսի հրացանաձգութիւնը. զոհերը կ՚իյնան գետին մէկմէկու ետեւէն: Մէմտուհ ուզելով խնայել գերապայծառին կեանքին՝ կ՚առաջարկէ անոր խլամանալ, եւ երբ սառն մերժումը կ՚ընդունի իրր պատասխան՝ կը յարձակի վրան, վայրագօրէն անոր աչքերը փորելով եւ մօրուքէն բռնած՝ հուսկ ուրեմն գլխատելով զայն:

Ահաւասիկ անունները երանելեաց հօյլի մը - բոլորն ալ ընիկ, նոյն թեմին 14 կըղերականք, որ Առաջնորդ Գերապայծառին բախտակից՝ ըմպեցին քամեց դառնութեան բաժակը, թուրանեան ձեռօք մատուակեալ:

Հ. Պօղոս Վ. Գասպարեան (մականուանեալն Սինօր). - Ծնած 1880-ին: Նախնական ուսումը ծննդավայրին մէջ ստանալով՝ կ՚ուղարկուի Վենետիկի Սուրբ Ղազարու վանքը 1899-ին, ուր քահանայ կը ձեռնադրուի 7 տարի յետոյ: Կ՚անցնի Հռոմ եւ իր ուսումը կը կատարելագործէ՝ ստանալով աստուածաբանութեան վկայական: Այնուհետեւ կը մեկնի ծննդավայր: Յանցառակի աշխատակցած իր Ուխտին օրգան «Բազմավէպ»ի:

Հ. Աթանաս Վ. Պաթանեան. - Ծնած 1862-ին, ուսած Մէրտին եւ քահանայ ձեռնադրուած 1884-ին:

Հ. Յովհաննէս Վ. Պօտրեան. - Ծնած 1839-ին, ուսած Մէրտին եւ քահանայ ձեռնադրուած 1865-ին:

Հ. Ստեփան Վ. Հոլոզեան. - Ծնած 1845-ին, ուսած Զմմառ եւ քահանայ ձեռնադրուած 1870-ին:

Հ. Անտոն Վ. Ախմարանեան. - Ծնած 1863-ին, ուսած Մէրտին եւ ձեռնադրըւած 1888-ին:

Հ. Սահակ Վ. Հոլոզեան. - Ծնած 1866-ին, ուսած Մէրտին եւ ձեռնադրուած 1895-ին:

Հ. Պետրոս Վ. Թէրզիպաշեան. - Ծնած 1870-ին, ուսած Մէրտին եւ ձեռնադրըւած 1894-ին:

Հ. Մինաս Վ. Նէմէեան. - Ծնած 1874-ին, ուսած Մէրտին եւ ձեռնադրուած 1903-ին:

Հ. Ներսէս Վ. Զըրեան. - Ծնած 1879-ին Օգոստոս 15-ին, ուսած Մէրտին եւ ձեռնադրուած 1904-ին:

Հ. Մկրտիչ Վ. Գալէօնճեան. - Ծնած 1878 Յունուարին, ուսած Մէրտին եւ ձեռնադրուած 1903-ին:

(Շար. 188)

Conférence de Presse

AZNAVOUR POUR L'ARMENIE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

S. O. S. ARMENIE

Donneront une Conférence de Presse le Jeudi 21 Février à 18 heures en l'Eglise apostolique arménienne Salle Nourhan FRINGHIAN 15, rue Jean Goujon, 75008 Paris

Les trois associations présenteront leur :

RAPPORT D'ACTIVITE
BILAN FINANCIER
REALISATIONS EN COURS
ET PERSPECTVES

La Presse et les associations arméniennes sont cordialement invitées.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի չորս մասնաճիւղերը կը ներկայացնեն Շաբաթ, Մարտ 23, Օտէօնի սրահներուն մէջ ժամը 20.45-ին

«Cirque N O R K d'Erevan»

Մանրամասնութիւնները յետագային:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ԲՈԼՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Մեծ Պահոց ամբողջ շրջանին, փարիզեան շրջանի մեր եկեղեցիներուն մէջ, Ուրբաթ իրիկունները ժամը 7-ին, Հսկումի՝ խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ կը տրուի քարոզ՝ ըստ հետեւեալին.—

- Ուրբաթ, Փետրուար 22-ին, Առնուվիլ-լէ-Կոնէսի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ.
- Ուրբաթ, Մարտ 1-ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ.
- Ուրբաթ, Մարտ 8-ին, Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

— Section d'Issy-les-Moulineaux —

organise des

COURS DE DANSES ARMENIENNES

pour les enfants de 6 à 15 ans (filles et garçons)

Les Samedis après-midi.

Se présenter à partir du Samedi 2 Mars à 14 heures 30 à la Maison de la Culture Arménienne 45, rue de la Défense Issy-les-Moulineaux

ՄԱՆՈՒՇԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԸ

Հայ Նախկին Ռազմիկներու, կամաւորներու եւ դիմադրականներու ընկերակցութիւնը կը հրաւիրէ բոլորը մասնակցելու Մանուշեանի եւ ընկերներու նահատակութեան 47-րդ տարելիցին, Կիրակի, Փետր. 24, ժամը 10.30-ին. համախմբում Փոքր տը Շուազի եւ Թափօրով երթ Իվրիի գերեզմանատան գնդակահարուածներու բաժինը:

Ժամը 13.30-ին ճաշ եւ ոգեկոչում Տիգրանեան ճաշարանը:

60, rue Lafayette, 75009 Paris

Նոյն առթիւ պիտի նշուի Միութեանս պատուոյ նախագահ՝ Պր. Գ. Պազըրճեանի 85-ամեակը: Իր մասին Թ. Թորանեանի հեղինակութեամբ լոյս տեսած գրքոյկէն մէջբերումներ եւ ուղերձներ:

Մախքերու մասնակցութիւն:

ԿՈՉ

Գ Թ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ը

բարեսիրական այն կազմակերպութիւնն է որ առողջապահական օժանդակութեան համապարփակ ցանցով մը դեղօրայքի, բըժշկական եւ այլ բազմատեսակ ԱՆՎՃԱՐ օգնութիւն կը կատարէ ամէն կարիքաւորի սկսեալ աղէտի գօտիէն:

ԳԹՈՒԹԻՒՆ-ը Հայաստանի այն կազմակերպութիւնն է որուն հսկայական գործին կրնաք ձեր մասնակցութիւնը բերել ուղղակի, պարզապէս ձեր չէքերը գրկելով դրամատնային հետեւեալ հաշիւին՝

GTOUTIOUN
Union des Banques Suisses
N° 298 845 00 G
B. P. 811 — 1211 GENEVE

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է ի նպաստ Հայաստանի սննդեղէնի օգնութեան, Տէր եւ Տիկին Մանուկեանէ 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Զաքմաքճեանէ 100 Ֆր.:

Մարգար Արգումանեանի յիշատակին, ստացած է 2300 Ֆր. ողբացեալին բարեկամներէն, ի նպաստ Հայաստանի:

***

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Նոր Տարուան առթիւ.— Տիկին Հրանոյշ Աճէմեան 1000 Ֆր., Պ. Շահէ Մակարեան, Պ. Վ. Տէր-Վարդանեան, Տիկին Ժօրժէթ Կազանճօ 500-ական Ֆր., Տիկին Անահիտ Սարաճեան, Պ. Սերժ Հորոյեան 200-ական Ֆր., Պ. Ժան Ումետեան 150 Ֆր.:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Մեծ Պահքի հետեւեալ կիրակի օրերուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ, ժամը 10-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի:

- Կիրակի, Փետրուար 24, Անառակի Կիրակիին
- Կիրակի, Մարտ 3, Տնտեսի Կիրակիին
- Կիրակի, Մարտ 10, Դատաւորի Կիրակիին
- Կիրակի, Մարտ 17, Գալստեան Կիրակիին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Ժեռմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը փոխան ծաղկեպսակի ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Վարդան Պանտիկեանի մահուան առթիւ.—

Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Շէհիրեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան, Տէր եւ Տիկին Մինասեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Կարապետեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան 100, 100 Կապոյտ Խաչին: Տէր եւ Տիկին Անթիքաճեան 100 եւ 100 ԷՍ. Օ. ԷՍ. Արմէնիին, Տէր եւ Տիկին Զամանդեան 100 եւ 100 Արմէնեան Դպրոցին: Պ. Տիրան Սիմոնեան 100 եւ 100 Համազգային Դպրոցին: Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւն 100 և 400 Հայ Մշակոյթի Տան: Տէր եւ Տիկին Արման Տէրտէրեան 200 Համազգային Դպրոցին: Տէր եւ Տիկին Լըպլօն 100 Համազգային Դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Ալպէռ Զորպաճեան 200 Համազգային Դպրոցին, Սիանօ ընտանիք 200 Համազգային Դպրոցին, Մինէ Սպատայ 200 Համազգային Դպրոցին, Պ. Ժան Գաբրիէլեան 200 Ֆր. Համազգային Դըպրոցին, Պ. Ժաք Սիմոնեան 100 Ֆր. Համազգային Դպրոցին, Պ. Յակոբ Պօչնաքեան 200 Համազգային Դպրոցին, Տէր եւ Սիմոն Աւտոյեան 100 Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան, Տիկին Հայկուհի Շալճեան 200 Ֆր. «Յառաջ»ին:

Բօնիի եւ Նիկողոսեանի հոգեհանգըստեան առթիւ.— Տէր եւ Տիկին Նիկողոսեան, Տէր եւ Տիկին Տէր-Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Ծերուկեան, Տէր եւ Տիկին Հանրի Զիչէքեան, Այրի Տիկին Երանուհի Տէր-Կարապետեան 200-ական, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Գլըքեան, Պ. Պետրոս Սահակեան, Ժիւլիէն ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Սիմոնիս, Սահակեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Վարդան Հաճի-Վարդանեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան 100 եւ 100 Կապոյտ Խաչին, Տէր եւ Տիկին Հայկ Մկրտիչեան 50 Ֆր.:

60րդ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպուած՝

Փարիզի Շրջանի Արենոյշներուն, Գայլիկներուն եւ Սկաուտներուն կողմէ

մեծ պատրաստութեամբ

Կիրակի, Մարտ 10, ժամը 14.30-ին

SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint-Dominique — Paris 7e
M° Invalides

Խ ն ա մ ո ւ ա ծ յ ա յ տ ա գ ի ր

Ներկայացումներ եւ զաւեշտներ հայերէն, Գայլիկներուն, Արենոյշներուն եւ Սկաուտներուն կողմէ, երգեր եւ խաղեր:

— Մուտք 60 Ֆր. — Պ ի ւ ֆ է

LE CENTRE CULTUREL SAINT MESROB

présente

Du 1er au 24 Février

ART et PENSEE

PEINTURE POESIE
MUSIQUE THEATRE

10 bis, rue Thouin, Paris Vème — Tél. : 43. 26. 50. 43 (de 14 h 30 à 19 h)
Métro : Monge ou Cardinal Lemoine

EXPOSITION DE PEINTURE

L'exposition durera jusqu'au 24 Février tous les jours (sauf les lundis) de 17 h. à 20 h 30. Les dimanches de 15 h à 20 h 30.

ARCHAK — BARSOUMIAN — DADERIAN — J. KAZANDJIAN

Entrée libre

■— *TABLE RONDE*

Rencontre et Débat
le vendredi 22 février à 20h 30
Regards et peintures

Entrée libre

THEATRE ET MUSIQUE

■— JIRAïR DJOLAKIAN

présente

MANDRA III
de Krikor Beledian

Soirée : le samedi 23 Février à 20 h 30.
Matinée : le dimanche 24 Février à 17 h.

Participation : 75 F

SOIREE POESIE

■— LECTURES ET RECITS

BELEDIAN K.
KAZANDJIAN Z.
OCHAGAN V.
ZAHRAD

avec également la participation de *BOGHOSSIAN S.*
le Dimanche 24 Février à 18 h 30

■— OHANNES DEMIRDJIAN

Guitare classique et populaire
Le Dimanche 24 Février de 15h à 17h.

Entrée libre

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 21

JEUDI
21 FÉVRIER
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.478 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 66e ANNÉE — No 17.478

ԾՈՑ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

Թ. ԱԶԻԶ ԿՐԿԻՆ ՄՈՍԿՈՒԱ ԳՆԱՑ

ՊՈՒՇ ԱՆԶԻՋՈՂ ԿԸ ՄՆԱՅ

Սաստիկ ռմբակոծումները կը շարունակուէին Երեքշաբթի գիշեր ալ, Չորեքշաբթի ալ Պաղտատի վրայ։ Քաղաքներ աւերակներով լեցուն, մեռեալներու քով տարտամ նայուածքներով անձեր, դժոխքը՝ պատերազմի մը, որուն անունը՝ իրաւունքի պատերազմ է, ածականն ալ՝ մաքուր։

Թարէք Ազիզ չունի հանգչելու ալ ժամանակ չունի․ Երեքշաբթի Թեհրան էր, ուրկէ կ'անցնէր Պաղտատ, Չորեքշաբթի, Սատտամ Հիւսէյնի պատասխանն ի ձեռին կը վերադառնար Մոսկուա։ Կը կարծուէր որ Իրաք կ'ընդունէր խորհրդային ծրագրին կէտերը։ Բայց, Ամերիկա չընդունիր, քանի գաղտնիք չէ որ Պուշի ուզածը այլեւս Քուէյթի ազատագրումը չէ, այլ Սատտամ Հիւսէյնի հաշիւը մաքրել հիմնովին։ Մթնոլորտը սակայն այնպէս է որ Ուաշինկթըն կը ստիպուի ըսել թէ՝ «դուռը չի փակեր»։ Արդարեւ, քիչ չեն այն երկիրները, որոնք դրական կը նկատեն խորհրդային ծրագիրը եւ Ս․ Հիւսէյնի «այո՛»ն բաւարար կը նկատեն, մինչ Պուշ՝ «Չի բաւեր» կ'ըսէ։ Չուզեր որ Հիւսէյն «պատուով» դուրս գայ այս պատերազմէն, պէտք է ծունկի գայ։ Այլեւս բոլորովին կ'անտեսուի Ապահովութեան Խորհուրդի բանաձեւը (660), ՄԱԿ-ը չէ (եթէ դեռ կարծողներ կային որ իսկապէս ան է) որ որոշումները կու տայ, այլ միայն ու միայն՝ Ուաշինկթըն, որուն որպէս գործիք ծառայեց ՄԱԿ-ը Իրաքի եղած այս մարտահրաւէրին մէջ։ Իսրայէլ գոհ էր, որ Ամերիկա վճռական կը մնայ, արդէն անմիջապէս ապահովութիւն ստացած էր այդ առընչութեամբ։ Անգլիա, անշուշտ, նոյնքան վճռական է եւ կը մերժէ խորհրդային ծրագիրը։ Գերմանիոյ համար, սակայն, «մետասաներորդ ժամու բախտ մըն է», որուն պէտք է զօրավիգ ըլլալ։ Ֆրանսա Իրաքի անմիջական պատասխանին կը սպասէ, ՄԱԿ-ի քարտուղարը՝ Տէ Քուէյար մեծ յոյսեր ունի, Իտալիա, Սպանիա նաեւ յոյսեր ունին եւ դրական կը նկատեն, ինչ որ կը կատարուի։

Գորպաչովէն զատ, Իրան ալ դեր խաղաց այս հարցին մէջ եւ կ'ըսուի թէ, օրինակ, այն կէտը որ կը վերաբերի Իրաքի հողային ամբողջականութեան երաշխաւորութեան, հաւանաբար ներշնչուած է Թեհրանէն։ Իրանի գործին կու գայ տկարացած Իրաք մը, բայց ոչ՝ անդամահատուած, Միացեալ Նահանգներու հողատարութեան ներքեւ եւ անկարող դէմ դնելու Թրքական հողային ախորժակներուն։

Այս դիւանագիտական ջանքերը արգելք չեն որ Ամերիկա պատրաստէ անհամբերութեամբ, ցամաքային յարձակումը։ Ամերիկեան բանակը կը կազմակերպէ նոյնիսկ Իրաքի գրաւումը, նախատեսուած են բոլոր վարչական մարմինները եւլն․ եւլն․։

X Քուէյթցի օդաչուները սկսած են ռմբակոծել իրենց երկիրը։ Կ'ըսուի թէ «տարօրինակ զգացում մը» ունին եղեր, երբ ռումբեր կը թափին իրենց հայրենիքին վրայ։

X Փարիզեան շրջանի քանի մը ընկերվարականներ կոչ մը ըրին նախագահ Միթերանի բողոքելով Ծոցի պատերազմին դէմ։ Ըստ իրենց Քուէյթի կցման միակ պատասխանը Ֆրանսայի պատերազմի մտնելը չէ ամերիկեան հրամանատարութեան տակ։ Չեն խորհիր նաեւ որ քաղաքներու զանգուածային ռմբակոծութիւնները եւ մահացու կռիւները կրնան ժողովրդավարութիւն բերել Իրաքցիներուն։ Առայժմ շարժումը սահմանափակ է, բայց, կասկած չկայ որ անախորժ մթնոլորտ մը կայ Կուսակցութեան մէջ եւ քանի օրերը կ'անցնին, այնքան հակապատերազմ տրամադրութիւնները կ'աճին։

X Ճափոնի դրամատուներն ու ապահովութեան ընկերութիւնները համախմբուած են տեսակ մը միութեան (քոնսորսիոմ) մէջ, որպէսզի ժամ առաջ կարենան օգնութեան ծրագիր մը ներկայացնել Թուրքիոյ։ Ըստ Ճափոնի Եոմիուրի թերթին 18 դրամատուն եւ ընկերութիւն միացած են եւ ի մօտոյ 54 միլիառ իէնի (415 միլիոն Ֆրանք) վարկ մը պիտի տրամադրեն։ Առաջին անգամն է, որ նման օժանդակութիւն մը կը կատարուի ոչ-պետական գետնի վրայ, պատերազմական ճակատը գտնուող երկրի մը հանդէպ։ Ասիկա կ'ամբողջացնէ Ճափոնի կառավարութեան խոստացած 700 միլիոն տոլարի փոխատուութիւնը։ Ճափոն նոյնքան (700 միլիոն) պիտի տայ Յորդանանի եւ 600 ալ՝ Եգիպտոսի։

X «Պէտք է մէջքը կոտրել Սատտամ Հիւսէյնի, Քիւրտերը ճզմեց»․․․։ Այս յայտարարութիւնը կրնար արտասովոր բնոյթ չունենալ, եթէ ըսողը՝ Թուրկութ Էօզալը չըլլար։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ժողովրդական ճակատի պարագլուխներէն Էլչիպէյ «Թուրքիոյ ձայնը» ձայնասփիւռի կայանէն արտայայտուած ու ըսած է թէ Ադրբեջան երբեք այս աստիճան գէշ կացութեան մէջ գտնուած չէր։ Ան աւելցուցած է թէ Ծոցի պատերազմն ու երկրին վրայ ի գործ դրուած ճնշումները մէկ միլիոնի հասցուցած են անգործներու թիւը։ Էլչիպէյի համաձայն երկրին մէջ երկու միլիոն հոգի անօթի են եւ յատկապէս այն 200 հազար Ազերիները որոնք Ղարաբաղէն (°) արտաքսուեցան Հայերու կողմէ եւ որոնք ներկայիս փողոցը կ'ապրին։ Ազերի ղեկավարը ակնարկելով երկրին դրօշակին ու անունին փոփոխութեան, ըսած է թէ Խորհրդարանի որոշումը թերի է․ 1918-20ի շրջանին ազգ․ դրօշակը մէկդի դնողները համայնավարներն էին, այսօր ալ հին դրօշակը մէջտեղ հանողները կրկին համայնավարներն են։ Այսուհանդերձ, ան յուսալի է ապագային նկատմամբ․ կ'ուզեն անկախ Ազրբեջան մը ունենալ, հարաւային Ազրբեջանի հետ յարաբերութիւնները սերտացնել, յառաջիկային միանալ անոր հետ ու այսպէսով դառնալ 40 միլիոննոց երկիր մը։

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ նախագահ Մութալիպովի ու Մոսկուայի Թուրք աւագ դեսպանին միջեւ հանդիպումի մը ընթացքին որոշուած է որ Թուրքիա հիւպատոսարան մը ունենայ Բաքուի մէջ։ Հաւանօրէն բացումը կատարուի նախագահ Էօզալի կողմէ որ Մարտին Մոսկուա կ'այցելէ ու նախատեսուած է որ անկէ անցնի Բաքու։

ԵԼՑԻՆ յայտարարեց թէ Գորպաչով պէտք է անմիջապէս հրաժարի Խորհ․ Միութեան նախագահութենէն։ Ըստ Ռուսաստանի նախագահին, Գորպաչով երկիրը կ'առաջնորդէ դէպի մենատիրութիւն մը, որ «անոյշ-անոյշ նախագահական իշխանութիւն մկրտուած է»։

ՓԱՐԻԶԵԱՆ շրջուղիին վրայ, երեսնամեայ ոստիկան կին մը սպաննուեցաւ, իր գործակիցն ալ ծանրօրէն վիրաւորուեցաւ Չորեքշաբթի առաւօտեան 2-ի շուրջ, երբ ռատարի ընթացիկ գործողութիւններ կը կատարէին։ Կառք մը կրակ բացած է եւ Չորեքշաբթի առտու, ոչ պատճառը յայտնի էր, ոչ ալ կրակողները գտնուած էին։

ՎՐԱՍՏԱՆԻ համայնավար Կուսակցութեան Ա․ քարտուղարը՝ Մարկիանի հրաժարած է։

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17 / 19)

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԵՐԵՒԱՆ

Փետրուար 19-ին, վարչապետ Վազգէն Մանուկեան ընդունած է Պարսկաստանէն եկած պատուիրակութիւն մը, որ Երեւան կը գտնուի առեւտրա - արդիւնաբերական պալատի հրաւէրով։ Խօսակցութեան ընթացքին, շեշտուած է դրացի երկու երկիրներու միջեւ յարաբերութիւնները սերտացնելու կարեւորութիւնը, օգտուելով նաեւ Պարսկաստանի Հայ գաղութէն։

Պարսիկները հանդիպում ունեցած են քաղաքային Խորհուրդի գործադիր Կոմիտէին հետ, ուր զիրենք ընդունած է քաղաքապետ՝ Համբարձում Գալստեանը, այցելած են նաեւ զանազան հաստատութիւններ, մշակութային եւ կրթական կեդրոններ։

***

ՌԱԿ-Ի ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹԸ «ԱԶԳ» ՍԿՍԱՒ ԼՈՅՍ ՏԵՍՆԵԼ

Երեւանի մէջ սկսած է լոյս տեսնել Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան պաշտօնաթերթ «Ազգ»ի առաջին թիւը։ Թերթին գլխաւոր նպատակն է սատար հանդիսանալ հայ պետականութեան ամրապնդման։

***

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄ

Կառավարութիւնը Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդի կից պատմութեան եւ Մշակութային Յուշարձաններու պահպանութեան եւ օգտագործման գլխաւոր վարչութեան պետ նշանակած է Կորիւն Կարապետի Ղաֆադարեանը, այդ պաշտօնէն «ազատելով» Լաւրենտի Բարսեղեանը։

***

ԾՈՑԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ԿԱՐԳ ՄԸ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կառավարութիւնը որոշեց ժամանակաւորապէս դադրեցնել անհատական, զբօսաշրջիկական եւ այլ այցելութիւններ Միջին եւ Մերձաւոր - Արեւելքի կարգ մը երկիրներ, իբրեւ հետեւանք Ծոցի պատերազմին։ Այս երկիրներն են․ - Սուրիա, Իսրայէլ, Սաուտի - Արաբիա, արաբական Միացեալ իշխանապետութիւններ, Պահրէյն, Քաթար, Օման, Յորդանան, Իրաք եւ Քուէյթ։

***

ԽՈՒԶԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԲԵՐԴԱԶՈՐ

Բերդաձորի ենթաշրջանի հայկական 3 գիւղեր ամբողջ շաբաթ մը աւազակային խուզարկութիւններու ենթարկուած են։ Թալանի տրուած են հիմնարկութիւններու կահ - կարասին, թանկարժէք առարկաներ, աւերի տրուած դպրոց մը, կտրուած կապը, ապա ձերբակալուած են ինը հոգի եւ տարուած անծանօթ ուղղութեամբ։

***

ՃԱՏՐԱԿ

Ալմա Աթայի մէջ տեղի ունեցած խորհրդային ախոյենութեան մէջ (մինչեւ 18 տարեկաններու մասնակցութեամբ) հանդէս եկած է երեւանցի Յովհաննէս Դանիէլեան, որ գրաւած է երկրորդ տեղը։ Ան իրաւունք ստացած է մասնակցելու նոյն տարիքի պատանիներու աշխարհի ախոյենութեան զոման մրցաշարքին։

***

Երեւանի «Տիգրան Պետրոսեան» ճատրակի կեդրոնական տան մէջ ընկերային հանդիպում մը ունեցած են Հայաստանի եւ Վրաստանի ազգային խումբերը։ Ընդհանուր արդիւնքը եղած է՝ 11,5 - 6,5 յօգուտ Հայերուն։

Վրացիները ընդունուած են Վազգէն Ա․ Կաթողիկոսի կողմէ, որ իր խօսքին մէջ ընդգծած է թէ Էջմիածին այցելութիւններ կատարած է Վրաստանի Կաթողիկոս Իլիա Բ․։ Յատկանշական է որ դահակալութեան իր սկզբնական շրջանին առաջին վրացի անձնաւորութիւնը զոր ընդունած էր Վազգէն Ա․, եղած է գրող Կոնստանտինէ Գամսախուրդիա՝ Վրաստանի Խորհրդարանին ներկայ նախագահին հայրը։

Ընդունելութեան ներկայ եղած է նաեւ աշխարհի ախոյեան Կ․ Գասպարովի մարզիչ՝ Զուրաբ Ազմայփարաշվիլի։

***

ԾԱՆՐԱՄԱՐՏ

Ռուսաստանի Մինսկ քաղաքը տեղի ունեցած Խորհ․ Միութեան բաժակի խաղերուն, երեւանցի Եդուարդ Դարբինեան 60 քկ․ դասակարգի մէջ առաջին տեղը գրաւած է։ Իր դասակարգին մէջ երրորդ տեղը գրաւած է հոկտեմբերեանցի Գագիկ Խաչատրեան։

Ե․ Դարբինեան այժմ կը պատրաստուի Գերմանիա տեղի ունենալիք ախոյենութեան, որուն կը մասնակցի Խորհ․ Միութեան երիտասարդական հաւաքականին կազմին մէջ։

***

ՖՈՒԹՊՈԼ

Փետրուարի սկիզբէն ի վեր Աբխազիոյ Գագրա քաղաքին մէջ խորհրդային 57-րդ ախոյենութեան պատրաստուող «Արարատ»ը ընկերային հանդիպում մը ունեցած է բարձրագոյն դասակարգի նորեկ՝ Վլադիկավկազի «Սպարտակ»ի հետ։ Խաղը աւարտած է 1 - 1 արդիւնքով։ Մէկ այլ հանդիպումի մը, երեւանցիները պարտութեան մատնած են «Ստախանովեց» խումբը՝ 6 - 2։

***

«ԶԱՆԳԵԶՈՒՐ» ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Գորիսի «Զանգեզուր» ձեռնարկութիւնը Սիւնիքի ամենամեծերէն է․ ան ունի

(Շար․ը Դ․ էջ)

ՆԻՒԹԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

1990 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 5/9 ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

ԽՄԲ. – 1990, Սեպտեմբեր 5/9, Անգարայի մէջ տեղի ունեցաւ համագումար մը, զոր կազմակերպած էր թրքական Պատմութեան Ընկերակցութիւնը եւ ուր հրաւիրուած էին նաեւ հայ պատմաբաններ: Անոնց պատասխանը, ընդհանուր ձեւով ժխտական եղաւ: Փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննիսեան, օրինակ, կը մերժէ, քանի կ'ըսուի իրեն թէ պէտք է որ ծանօթ հայ պատմագէտ մը գայ պարզելու համար իր եւ Հայութեան տեսակէտը «*այսպէս կոչուած Հայկ. Հարցին մասին*» (The so-called Armenian question), ինչ որ անընդունելի է, քանի Փրոֆ. Յովհաննիսեան իր հատորներուն մէջ արդէն «*հակա–պատմական*» որակած է նման մօտեցում մը: Համագումարին կը մասնակցի սակայն, Փրոֆ. Լ. Մարաշլեան, որ «Ցառաջ»ի համար պատրաստած է այս թղթակցութիւնը: Նման համագումարի մը երեւոյթը չի նշանակեր երբեք որ Թուրքերը նոր հանգրուանի մը յանգած են, բայց, անկասկած, հարկ է որ տեւականօրէն չբացակայինք նման ձեռնարկներէ: Հակառակ յապաղումին, կը հրատարակենք այս տեղեկատուութիւնը, որպէս նիւթ մեր ժամանակակից պատմութեան, քանի որ ցարդ համագումարին մասին, մեր աղբիւրները միայն թրքական էին (տե՛ս «Ցառաջ», 1990, Սեպ. 15/16, արձագանգ՝ *Կիւնէշէն* եւ *Հիւրրիյէթէն*): *Բնագիրը անգլերէն էր*:

Պատրաստեց՝ *Լ. ՄԱՐԱՇԼԵԱՆ*

Թարգմ. *ԵԴՈՒԱՐԴ ԱԲԼԵԱՆ*

ԿԼԷՆՏԷՅԼ. - (Գալիֆորնիա). - *Դէպքերու աննախընթաց զարգացումով մը, հայ պատմաբան մը վերջերս Անգարայի մէջ դեկուցում մը կարդաց Հայկական Հարցի մասին*: 1932-*ին Քէմալ Աթաթիւրքի կողմէ հիմնուած Թրքական Պատմութեան Ընկերակցութիւնը, առաջին անգամ ըլլալով, հայ պատմաբաններ հրաւիրած էր դեկուցումներ ներկայացնելու թրքական պաշտօնական համագումարի մը՝ Թուրքիոյ պատմութեան* 11-*րդ համագումարին, որ* 1990 *Սեպտեմբեր* 5 - 9-*ին գումարուեցաւ մայրաքաղաք Անգարայի մէջ: Կլէնտէյլ Գոլէճի պատմութեան դասախօս՝ Լեւոն Մարաշլեան միակն էր, որ ընդունած էր հրաւէրը*:

Նախագահ Էօզալ համագումարին բացումը կատարեց Սեպտեմբեր 5-ին, մասնակիցներու կողմէ (Մարաշլեան՝ ներառեալ) Աթաթիւրքի դամբարանին տրուած խմբային այցելութենէ մը վերադարձին: Հայոց յատկացուած առաջին նիստը տեղի ունեցաւ նոյն օր, որու ընթացքին Մարաշլեան ներկայացուց իր դեկուցումը «Տնտեսական Ազդեցութիւններ Թուրքիոյ եւ Հայոց հանդէպ Միացեալ - Նահանգներու վարած քաղաքականութեան վրայ 1919 - 1923 թթ.» *թեմայով: Ներկայացուեցան աւելի քան* 300 *դեկուցումներ, որոնցմէ* 16-*ը կը վերաբերէին Հայոց պատմութեան զանազան երեսներուն, իսկ Մարաշլեանինը միակն էր հայ պատմագրութեան տեսանկիւնէն տրուած, ու թէեւ միայնակ՝ դաշլիճին մէջ գերակշիռ թիւով Թուրք մասնակիցներու դիմաց, սակայն ան տարկութիւններով համդէս եկաւ դրեթէ իւրաքանչիւր դեկուցարերի դէմ, առք վիճարանութիւն բորբոքելով*:

Բացի պաշտօնական նիստերու մասնակցելէ, Մարաշլեան հնարաւորութիւն ունեցաւ հայեւթուրք ընթացիկ խնդիրներու մասին խօսակցութիւն ունենալու ամերիկեան դեսպան՝ Մորթըն Աբրամովիցի հետ, Միացեալ - Նահանգներու դեսպանատան մէջ, եւ ներկայ գտնուեցաւ անոր բնակարանին մէջ Համագումարին մասնակցողներու խումբի մը տրուած ընդունելութեան: Մարաշլեան նոյնպէս անպաշտօն խօսակցութիւններ ունեցաւ Թուրք կառավարական պաշտօնատարներու եւ Հայոց պատմութեան կալուածին մէջ աշխատող Թուրք եւ ոչ - Թուրք երեւելի գիտնականներու հետ:

Այս գիտնականներու կարգին էին՝ Թրքական Պատմութեան Ընկերակցութեան նախագահ դոկտ. Եաշար Եիւճէլ, Ուաշինկթընի Տի - Սի-ի մէջ Թրքական Ուսումնասիրութեան Հիմնարկի տնօրէն դոկտ. Հիթ Լաուրի, բազմահատոր «Բրիտանական Վաւերագրեր Օսմանեան Հայոց Մասին» *աշխատութեան խմբագիր դոկտ. Պիլալ Շիմշիր, օսմանեան արխիւներու Հայոց վերաբերեալ վաւերագրերու համակարգիչ դոկտ. Շինասի Էօրէլ, դիւանագէտ եւ* «Հայկական Թղթածրարը» *գրքին հեղինակ դոկտ. Քամուրան Կիւրիւն, Միացեալ - Նահանգներէն՝ դոկտորներ՝ Ռոտըրիկ Տէյվիսըն, Սթանֆորտ Շօ եւ Ճասթին Մըք Քարթի, Անգլիայէն՝ դոկտ. Էտուըրտ Մանկօ,* «Օսմանեան Հայերը» *գրքի հեղինակ դոկտ. Սալահի Սոնիէլ,* «Հայկական Վայրագութիւններ Կարսի Նահանգի եւ Շրջակայից Մէջ» *գրքի հեղինակ դոկտ. Քըրգըօղլու Մ. Ֆահրէտտին, Իսթանպուլի համալսարանէն՝ դոկտ. Մէհմէտ Սարայ, ինչպէս նաեւ՝ ուրիշ Թուրք գիտնականներ եւ լրագրողներ*:

Վերադարձին, Լ. Մարաշլեան կատարեց հետեւեալ յայտարարութիւնը. - «*Հետաքրքրական էր հանդիպիլ Թուրք գիտնականներու, որոնց ծանօթ էի միայն իրենց գրութիւններուն ընդմէջէն: Գիտական մակարդակի վրայ, բուռն կերպով տարակարծիք եղայ իրենց հետ, իսկ անձնական մակարդակի վրայ արտաքնապէս բարեկամական ու սիրալիր գտայ զիրենք: Թէեւ խիստ բուռն վերաբերմունքով փոխադարձեցի անոնց, եւ յարաբերութիւնները լաւ էին, սակայն իւրաքանչիւր առիթ օգտագործեցի ուժգնօրէն շեշտելու անոնց՝ թէ իրենց դիրքը Հայկական Հարցին նկատմամբ անճիշդ էր եւ սխալ: Թէեւ Թուրքերն ու Թուրք պատմագրութեան այլ ներկայացուցիչներ պահեցին իրենց տեսակէտը, սակայն կը խորհիմ թէ առնուազն անոնցմէ մէկ քանին հաշուի առին իմ ներկայացուցած վերլուծումներս ու հիմնաւորիչ փաստաթուղթերս, - ի մասնաւորի Հայկական Ցեղասպանութեան իրականութիւնը հիմնաւորող թրքական եւ գերմանական ապացոյցներուն, - կ'ըսէր*»:

Առաջին դեկուցման մէջ, - «Հայկական Հարցին Ծագումը», *- դոկտ. Մէհմէտ Սարայ շեշտեց թէ ինք թշնամանք չէր տածեր* «*մեր հայ բարեկամներուն*» *հանդէպ, սակայն առաջ քաշեց այն թէզը թէ դժբախտաբար Հայերը, իբրեւ* «*գործիքներ*» *օտար Պետութիւններու, աշխատեցան* «*անդամահատել*» *Օսմանեան Կայսրութիւնը: Մարաշլեան, որ անձնական խօսակցութեանց ընթացքին Սարայը գտած էր որպէս մին իր հանդիպած* «*քանի մը Թուրքերէն, որոնք իսկապէս բարեկամական ու որոշ չափով բաց մտքի տէր կը թուէին ըլլալ*», *հարց ու պատասխանի բաժնի ընթացքին դիմակայեց Սարային*:

«*Ուրախացայ լսելով քանիցս՝ Ձեր՝* «*մեր հայ բարեկամները*» *յատուկ գործածութիւնը, եւ կը յուսամ որ օր մը այդ բառերը գործնական արդիւնք կ'ունենան*», *- նշեց Մարաշլեան, - եւ շարունակեց. -* «*Դուք ըսիք, թէ Հայերը օգտագործուեցան օտար Պետութիւններու կողմէ.- ճիշդ է: Դուք ըսիք թէ Հայերը ուզեցին անդամահատել Օսմանեան Կայսրութիւնը.- ատիկա ճիշդ չէ: Օտար Պետութիւննե՛րը ուզեցին անդամահատել Օսմանեան Կայսրութիւնը, եւ ո՛չ թէ Հայերը ի սկզբանէ*»: *Մարաշլեան յայտարարեց, թէ Սարայի դեկուցումը լիովին չէր գնահատեր այն իրողութիւնը, թէ* «*Հայերը Օսմանեան Կայսրութեան քաղաքացիներ էին, եւ որպէս քաղաքացիներ՝ իրաւունք ունէին փոփոխութիւն պահանջելու: Հայերը 19րդ դարուն սկսան յառաջդիմական փոփոխութիւն՝ բարենորոգումներ պահանջել, եւ ո՛չ թէ անկախութիւն*»: *Մարաշլեան շեշտեց, թէ Հայերու միայն* «*աննշան փոքրամասնութիւն*» *մը անկախութիւն կը պահանջէր, մինչ* «*ջախջախիչ մեծամասնութիւնը չէր պահանջեր*» *այդ: Ան աւելցուց, թէ Հայոց կողմէ 19-րդ դարուն առաջ քաշուած կարգ մը սկզբունքները* «*իսկ եւ իսկ նոյն սկզբունքներն են*» *որոնք որդեգրուած են այսօրուան հանրապետական Թուրքիոյ կողմէ, եւ թէ* «*Հայերը բնաջնջուեցան որովհետեւ կը պահանջէին ա՛յն սկզբունքները զորս Թուրքերը կը վայելեն այսօր, եւ ո՛չ թէ (որովհետեւ) անկախութիւն (կը պահանջէին*»): *Եւ չնայած* «*քանի մը Հայերու պահանջածին, - իսկ ոմանք օգտագործուեցան, այո՛, - երկու միլիոն օսմանեան Հայերու ջախջախիչ մեծամասնութիւնը հաւատարիմ (քաղաքացիներ) էին*», *հետեւաբար, այն ինչ որ պատահեցաւ անոնց՝* «*անհանդուրժելի է*»:

Այստեղ, Մարաշլեան քաղուածքներ կատարեց 1919-ի օսմանեան պատերազմական ատեանի դատավճիռէն, մէջբերուած՝ դոկտ. Վահագն Տատրեանի մէկ յօդուածին մէջ, ըստ որում օսմանցի ամբաստանեալները յանցաւոր էին «*Հայերու ջարդի ու բնաջնջման, եւ անոնց ինչքերուն ու սեփականութեանց թալանի եւ կողոպուտի ... իրենց ոճրային գործունէութեանց մէջ սանձարձակ ազատութեան ... ջարդելու պարտականութեան նշանակուած ապաւակախումբերու կազմակերպութեան եւ հաւաքագրման*» *յանցանքով: Մարաշլեան մատնանշեց նաեւ օսմանեան պատերազմական ատեանի վճիռը, ըստ որում կարգ մը Հայերու ձեռնարկած ապստամբական արարքները* «*չեն արդարացներ գործադրութիւնը այն ոճիրներուն, որոնցմով մեղադրուած են ամբաստանեալները: Բաց աստի, հայ բնակչութեան չնչին մէկ մասն է միայն որ մասնակից եղած է այս արարքներուն. անոնց մեծամասնութիւնը ցուցաբերած է իր հաւատարմութիւնը: ... Ցանցանքի նման փոխադրում՝ մը որեւէ պարագայի տակ ներհակ է օրէնքի ու խղճի պատգամներուն*»: *Այլ խօսքով, եզրափակեց Մարաշլեան. -* «*Ի՞նչ յանցանք ունէին մէկ տարեկան, հինգ տարեկան երախաները: Ինչ որ պէտք է ընել այս խնդրի էութեան թափանցելու համար, - կը խորհիմ, - տեսնելն է Օսմանեան Կայսրութեան մէջ տիրող այն ներքին ընկերային, տնտեսական ու քաղաքական վիճակները՝ իմանալու համար թէ ինչո՛ւ իթթիհատական ղեկավարները ուզեցին ձերբազատուիլ ամբողջ (հայ) բնակչութենէն*»:

Դոկտ. Սարայ պատասխանեց. - «*Ամէնէն առաջ կ'ուզեմ շնորհակալութիւն յայտնել որ նման հետաքրքրական կէտ մը բերիք այստեղ, այս քննարկումին: Ճիշդ էք. մենք ոչ մէկ գործ ունինք այն Հայերուն հետ, որոնք բարեփոխումներ կը պահանջէին: Անոնք վէճի առարկայ չեն: Այն Հայերը որոնք քաղաքացիական ու գինուորական միաւորներ կազմեցին, ապստամբեցան՝ պետութեան, իշխանութիւններուն դէմ*», *եւ որոնք* «*Ռուսերուն հետ գործակցեցան*» *Համաշխարհային Առաջին պատերազմի ընթացքին, - անո՛նք էին այն մարդիկը որոնց դէմ օսմանեան իշխանութիւնները միջոցներ ձեռք առին: Գալով* «*ջարդերու կամ աղանդ բառերու, ո՞ր պատահեցաւ ատիկա - իսկապէս, պէտք է իմացնէք ինծի*», *որովհետեւ Ասիոյ մէջ,* «*կը վախնամ, դէպքերը կը չափազանցուին միշտ*»: *Լուսաբանելու համար իր միտքը, Սարայ նշեց պարագայ մը, ուր իր հետազօտութիւնը յայտնաբերեր է, որ Կեդրոնական Ասիոյ մէջ Ռուսերու կողմէ Թուրքերու վրայ գործադրուած որպէս թէ գանգուածային ջարդի մեղադրանքները մեծապէս չափազանցուած էին: Վերադառնալով Հայերու պարագային, ան պնդեց, թէ* «*կրնայ ճիշդ ըլլալ որ օսմանեան իշխանութիւնները գործածած ըլլան այդ բառը (ջարդ)*», *սակայն ինք կը խորհի թէ ատիկա կը վերաբերէր* «*միայն*» *անոնց՝ որոնք մասնակից եղած էին ապստամբութիւններուն:* «*Ես չեմ հաւատար, թէ անոնք ըսել ուզեցին որ Օսմանեան Կայսրութեան հաւատարիմ, լաւ քաղաքացիները*» *ջարդուեցան.* «*չեմ հաւատար, որ իրենց միտքը այդ էր*»: *Սարայ նշելով Մարաշլեանի կողմէ օսմանեան վաւերագրերուն որպէս ապացոյց գործածութիւնը, յայտարարեց.* «*Մենք ատիկա պէտք է քննենք բաց սրտով, իսկապէս. մեր բոլոր ապացոյցները պէտք է մէջտեղ դնենք այստեղ, եւ քննենք ու երեւան հանենք արդիւնքները: Շնորհակալութիւն Ձեր ներդրումին համար*»:

Մարաշլեանի հետ տարակարծիք գտնուեցաւ նաեւ ունկնդիրներու շարքէն դոկտ. Սալահի Սոնիէլ. «*Դուք չէք կրնար, իսկապէս, ըսել թէ անոնք (Հայերը) պարզ բարեփոխման համար կ'աշխատէին, եւ չէք կրնար մեղադրել օսմանեան կառավարութիւնը՝ բարենորոգումները գործադրելու անկարող ըլլալուն համար: Ինչպէ՞ս կրնաք ակնկալել որ հիւծած օսմանեան կառավարութիւնը՝ որուն արիւնը կը ծծէին օրուան արեւմտեան դրամատիրական Պետութիւնները՝ միլիոններով թրքական ոսկի ծախսէր գործադրելու համար հայկական այս շռայլ բարենորոգումները արեւելեան Անատոլուի մէջ*»:

Մարաշլեան հակաճառեց Սոնիէլին, մատնանշելով, որ Հայոց պահանջած բարենորոգումները նպաստաւոր պիտի ըլլային բոլոր Օսմանցիներուն - Հայոց, ինչպէս եւ մնացեալ բոլորին համար»: *Ինչ կը վերաբերի այն Հայերուն որոնք ինքնավարութիւն կամ անկախութիւն կը ջատագովէին, Մարաշլեան հաստատեց, թէ թէ ատիկա* «*Հայոց խաղաղ միջոցներով ժողովրդավարական բարեփոխութիւններ պահանջելէն 40 - 50 տարի ետքն էր*»: *Երբ ատիկա ձախողեցաւ, կարգ մը Հայեր սկսան ինքնավարութիւն ջատագովել, իսկ երբ ա՛յդ եւս չյաջողեցաւ՝ անոնցմէ ոմանք ալ անկախութիւն ջատագովեցին: Զմոռնանք, որ 1908-ի Յեղափոխութեան ժամանակ Հայերը դաշնակցած էին Երիտթուրքերուն՝ իթթիհատականներուն հետ: Զմոռնա՛նք ատիկա*»:

Սոնիէլ նոյնպէս յիշեց, թէ 1984-*ին հանդիպած էր Մարաշլեանի եւ անոր մենտոր՝ դոկտ. Ռիչըրտ Յովհաննիսեանի, Սան - Ֆրանսիսքոյի մէջ, ուր* «*անձնապէս հարց տուի փրոֆէսէօր Յովհաննիսեանին եւ ըսի, թէ Ինչո՞ւ մէկտեղ չենք գար եւ տեսակ մը կազմակերպութիւն չենք հիմներ թուրքեւհայ յարաբերութիւններու ուսումնասիրման համար: Ես ձեզի կ'օգնեմ թրքական արխիւները մատչելի ընծայելու, դուք ալ կ'օգնէք հայկական արխիւները ինծի մատչելի դարձնելու համար, գլուխ - գլխի կու տանք եւ կը ջանանք խնդրին էութեան թափանցել: Այն ինչ ստացայ իմծ՝ քմծիծաղ մըն էր եւ ձեռքի սեղմում մը: Առաջարկը տակաւին կը մնայ ի զօրու*»:

Դոկտ. Սարայ. - «*Ես կը խորհիմ թէ մենք պէտք է քով - քովի գանք: Պէտք է միացեալ նիստեր, սիմփոզիումներ կազմակերպենք: Իմաստ չկայ ատելու, մեր ձեռքը սեղմել մերժելու մէջ, եւայլն, եւայլն: Կը խորհիմ, թէ իբրեւ քաղաքակիրթ մարդիկ կրնանք քով - քովի գալ*»: *Պատմելէ ետք իր հաճելի փորձառութիւնը որոշ հայ անձնաւորութեան մը հետ, Սարայ ըսաւ թէ ուրի՛շ Հայեր ալ կան, որոնք կը տարածեն* «*այս ամբողջ քարոզչութիւնը*», *եւ* «*կը շարունակեն ատել Թուրքերը: Մենք հակառակ ենք այս բանին*»: *Որուն Մարաշլեան պատասխանեց.* «*Լա՛ւ, ես չեմ ատեր Թուրքերը*»:

Յաջորդ դեկուցումին նիւթն էր «*Ուրֆայի Հայկական Ապստամբութիւնը եւ Թալէաթ Փաշայի Տեղեկագրութիւնը*», *ներկայացուած՝ դոկտ. Էրկինէօզ Աչըքբայի կողմէ, որուն հետեւեցաւ դոկտ. Հիթ Լաուրիի դեկուցումը՝* «*Դեսպան Մորկընթաուի Պատմութիւնը՝ Վերանայուած*»: *Մարաշլեան հարցումներ ուղղեց երկու դեկուցաբերներուն եւս, սակայն իր կարծիքով Լաուրիի ուսումնասիրութիւնը մասնաւորաբար յատկանշական էր, այն իմաստով, որ ան կը միտէր վարկաբեկել Ցեղասպանութեան վերաբերող ամերիկեան գլխաւոր աղբիւրներէն մին՝* «*Դեսպան Մորկընթաուի Պատմութիւնը*»: *Ըստ Լաուրիի,* «*Գիրքը կը փաստարկէ, որ սիստեմաթիք ծրագիր մը գոյութիւն ունէր երիտթուրքական ղեկավարութեան կողմէ՝ բնաջնջելու Հայերը, եւ թէ այս ծրագիրը կրնար ի դերեւ հանուիլ Գերմանացւոց կողմէ*», *որոնք* «*ընտրեցին չընել այդ բանը եւ, հետեւաբար, ըլլա՛յ Գերմանները, ըլլա՛յ Թուրքերը պատասխանատու են պատահածին համար*»: *Լաուրի նշեց, թէ անցեալ Փետրուար ամսուան բազմաթիւ (ամերիկացի) ծերակուտականներ յիշեցին Մորկընթաուի գիրքը Հայկական Ցեղասպանութեան բանաձեւի (SJR 212) քննարկման վիճաբանութեանց ընթացքին, եւ բացատրեց. -* «*Այս նիւթի*

ԻՐԱՔԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Գրեց՝ ԼԻՊԱՐԻՏ ԱԶԱՏԵԱՆ

ՊԱՍՐԱ

Պասրայի հայ համայնքը, գլխաւորաբար Նոր Ջուղայէն գաղթող ժողովուրդին մէկ մասը կը ներկայացնէ։

Պասրայի Հայոց յիշատակարանը եղած է 1691 թուական կրող խաչքար մը, որ դժբախտաբար կորսուած է այսօր։

Այս քաղաքը ժամանակի ընթացքին կ'ունենայ 4000-էն աւելի հայ բնակչութիւն։ 1660 - 1797 թուականներուն մարգարիտի առեւտուրին Արաբական Ծոցին մէջ հայ վաճառականները կ'իշխէին։ Պասրայի եւ Հնդկաստանի հայ առեւտրականները փոխադարձ կապեր կը հաստատէին եւ իրենց սեփական նաւերը կը նաւարկէին Արաբական Ծոցին ու Հնդկական նաւահանգիստներուն միջեւ։

Սկզբնական շրջանին ունեցած են երեք եկեղեցիներ եւ դպրոցներ։ 1736-ին կը կառուցուի Ս. Աստուածածին Եկեղեցին հարուստ վաճառական՝ Աղա Պետրոս Սեթաղյեանի ծախքով։ Այս Եկեղեցին հիմնովին վերանորոգուած է ու վերակառուցուած իր ներկայ ձեւով։

1773-ին ժանտախտի համաճարակի պատճառով հայ համայնքը շատ զոհեր կուտայ ու շատերը հեռանալով՝ Պասրայի հայութեան թիւը կը նուազի։

Առաջին Համաշխարհային պատերազմէն ետք, 1921-ին կարեւոր թիւով հայ գաղթականներ, որոնք Նահր էլ Օմարի մէջ վրաններու տակ կ'ապրէին, մնայուն բնակութիւն կը հաստատեն Պասրայի մէջ։

1973-ին Ս. Յովհաննէս Կարապետ անուամբ մատուռ մը կը կառուցուի, ազգային գերեզմանատան մէջ։

ՄՈՒՍՈՒԼ

1830-էն սկսեալ Հայեր հաստատուած են Մուսուլ քաղաքը, գաղթելով Սղերդէն, Տիգրանակերտէն, Էրզրումէն եւ Կիլիկիայէն։

Պաղտատի Առաջնորդ Մեսրովբ Ծ. Վարդապետի ջանքերով 1857-ին կը կառուցուի Ս. Էջմիածին Եկեղեցին որ յետագային կ'ընդարձակուի եւ կը վերակառուցուի։

Առաջին համաշխարհային պատերազմէն առաջ 150 Հայեր կ'ապրէին Մուսուլ քաղաքին մէջ, իսկ պատերազմէն ետք, տարագրութեանց հետեւանքով երկու հազարը կ'անցնի։

Մուսուլի Հայոց դպրոցը փոքր ըլլալով, չէր կրնար բաւարարել կրթական բոլոր պահանջները, ուստի 1934-ին մեծ հողամասի մը վրայ երկյարկանի դպրոց մը կը կառուցուի։

ՔԷՐՔՈՒՔ

Օսմանեան Կայսրութեան ժամանակ, քանի մը կառավարական հայ պատասխանատու պաշտօնեաներ եղած են Քէրքիւք քաղաքը, որոնք իրենց պաշտամունքին համար կը դիմէին արաբ կաթողիկէ Եկեղեցին։

1927-ին երբ անգլիական քարիւղի ընկերութիւնը Քէրքիւք կը հաստատուի, Իրաքի զանազան քաղաքներէն Հայեր կը տեղափոխուին այստեղ, ուր նոր համայնք մը կը ստեղծուի, մօտաւորապէս երկու հազար անձերով։

1929-ին կը հիմնուի մանկապարտէզ մը, որուն կը յաջորդէ դպրոց մը, որ ժամանակին 300 աշակերտ կ'ունենայ։ Դպրոցի շէնքը ազգային սեփականութիւն է, որ 1955-ին կ'ընդհատուի։

Եկեղեցի չունենալով, Քէրքիւքի ժողովուրդը Կիրակի օրերը դպրոցը կ'օգտագործէ որպէս աղօթավայր, մինչեւ 1948. երբ Սուրբ Աստուածածին եկեղեցին կը կառուցուի։

Քէրքիւքի համայնքը ունի իր սեփական գերեզմանատունը։

ԶԱԽՕ

Զախօ քրտական գիւղաքաղաքը Թրքական սահմանէն վեց մղոն հեռու է։

Առաջին համաշխարհային պատերազմէն առաջ Զախոյի մէջ չորս - հինգ հայ ընտանիքներ կային որոնք եկած էին Իրաքի սահմանին մօտիկ, քրտական Տրհէ եւ Շարնախ գիւղերէն։

1895 - 1896-ի կոտորածներէն ետք, Հայերու թիւը կը շատնայ 20 - 25 ընտանիքի։ 1915-ի Եղեռնէն ետք, այդ գիւղերուն բոլոր վերապրող Հայերը կը գաղթեն Զախօ եւ հայութեան թիւը կը հասնի 100 ընտանիքի։

1926-ին Զախօ իր հոգեւոր հովիւը կ'ունենայ մինչեւ 1955, որմէ ետք որոշ ժամանակ՝ կը մնայ առանց ծխական քահանայի։ Առաջին Եկեղեցին կը կառուցուի 1932-ին Ս. Աստուածածին անունով։ Քանի մը տարի ետք, հայկական վարժարան մը կը հաստատուի։

1947-ին բաւական թիւով քրտախօս Հայեր կը ներգաղթեն Հայրենիք, իսկ Զախոյի մօտ հայկական Աւզրուկ գիւղի քրտախօս Հայերը ամբողջութեամբ կը ներգաղթեն Հայաստան։

1960-ին Զախօ կ'օժտուի նոր եկեղեցիով եւ դպրոցով։

ԽԱՆԱՔԻՆ

● Այս քրտական գիւղաքաղաքը Պարսկաստանի սահմանին մօտիկ է։

1926-ին երբ անգլիական քարիւղի ընկերութիւնը Խանաքին կը հաստատուի, երեսուն տուն Հայեր կը փոխադրուին այստեղ եւ դպրոց մը կ'ունենան։ 35 տարի ետք՝ բոլորովին կը պարպուի հայութենէ։

ՀԱՊԱՆԻԱ

1937-ին երբ անգլիացի արքայական օդային ուժը (Royal Air Force) Հապանիա զինուորական կեդրոն մը կը կառուցանէ, Ասորիներ եւ Հայեր կը տեղափոխուին այնտեղ։ Հայերու թիւը կը հասնի 600-ի։

Հայեր եւ Ասորիներ հաւաքաբար կը գործածէին եկեղեցի մը եւ դպրոց մը։

Քանի մը տասնեակ տարիներ ետք, գրեթէ կը պարպուի հայութենէ։

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

1753-ի մարդահամարի մը համաձայն, 65 կաթողիկէ Հայեր կ'ապրէին Պաղտատի մէջ։ Ասոնք իրենց եկեղեցին չունենալով, պաշտամունքի համար կը դիմէին արաբ Կարմեղեաններու եկեղեցին։

1832-ին Պաղտատի հայ կաթողիկէ համայնքը պաշտօնապէս կը հաստատուի Պոլսոյ Բարձրագոյն Դրան հրովարտակով։ Այդ թուականին համայնքը կը հասնէր աւելի քան 140 անձի։

Առաջին Եկեղեցին, Մայր Վերափոխման՝ կը կառուցուի 1844-ին. իսկ երկրորդը Յիսուսի Ս. Սիրտը՝ 1837-ին։

1906-ին հայ կաթողիկէ համեստ վարժարանը կը յանձնուի Միհրան Հ. Սվաճեանի տնօրէնութեան, զոր կը փոխադրէ Մայր Վերափոխման Եկեղեցիին շրջափակին մէջ, վերածելով ներկայանալի վարժարանի մը։

1932-ին Անարատ Յղութեան Քոյրերու Սրբուհի Աննա աղջկանց վարժարանը կը հիմնուի։

Մայր Վերափոխման Եկեղեցին խոնարհած է։ Այժմ Կաթողիկէ առաջնորդարանին կից, մեծ եկեղեցի մը կը կառուցուի։

Իրաքի Հայ Կաթողիկէ Համայնքին ճնշիչ մեծամասնութիւնը արաբախօս եղած է, որ այժմ իջած է 50 տոկոսի։

Հայ կաթողիկէ համայնքին թիւը այսօր 3000-ի կը հասնի ու ենթակայ է Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքին, Պէյրութ։

ՀԱՅ ԲՈՂՈՔԱԿԱՆՆԵՐԸ

Իրաքի մէջ գոյութիւն չունի հայ աւետարանական համայնք։

Պաղտատի բողոքականները իրենց հոգեւոր պահանջները բաւարարելու համար կը դիմեն Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին եւ զիրենք կապուած կը զգան առաքելական համայնքին։

Պաղտատի Կէլանի գէմփին մէջ կար Հայ Աւետարանական Եղբայրութիւնը, իր մասնաւոր աղօթավայրով, ուր հայերէն լեզուով պաշտամունք կը կատարէին 1921-էն ի վեր։ Այս աղօթավայրը կը խոնարհի 1939-ին եւ նորը կը կառուցուի 1945-ին միեւնոյն հողամասին վրայ, վերջնականապէս փակուելով 1984-ին։

(Շար. 2)

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԿՈՉԸ

Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհուրդը իր եօթներորդ ընդհանուր ժողովը կը գումարէ Աւստրալիոյ Քամպերա քաղաքին մէջ, մասնակցութեամբ քրիստոնէական բոլոր Եկեղեցիներու ներկայացուցիչներուն։ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին կը մասնակցի ընդհանուր ժողովին Մայր Աթոռոյ տասը եւ Կիլիկեան Աթոռի 6 ներկայացուցիչներով։ (*)

Փետրուարի 12-ին, Արցախի թեմին Առաջնորդ Պարգեւ Եպիսկոպոսէն ստացուած մտահոգիչ լուրերէն վրդոված, Վազգէն կաթողիկոսը հետեւեալ հեռագիրը ղրկած է Քամպերայի ժողովին։

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻՆ,
Քամպերա, Աւստրալիա

Կ'ողջունենք ձեզ՝ քոյրեր եւ եղբայրներ ի Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս, որ միաբանաբար կ'ոգեկոչէք Սուրբ Հոգին։ Կը միանանք ձեր աղօթքներուն առ լոյսերու Աստուածը, խնդրելով որ Ան լուսաւորէ ձեր ճանապարհը դէպի խաղաղութիւն եւ միութիւն։

Սոյն կոչը ուղղուած է ձեզի Հայաստանի փորձութեան ենթարկուած հողէն, ուր բնակչութիւնը կը տառապի խիստ ձմեռուան արհաւիրքներէն, զրկուած՝ տաքնալու միջոցներէն եւ իր վէրքերը դարմանելու կարելիութիւններէն։

Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի եւ անոր անդամ Եկեղեցիներու առատ եւ թանկագին օգնութիւնը երկրաշարժի աղէտեալներուն՝ մեզ երախտապարտ կը թողու ձեր բոլորին հանդէպ։

Այսօր, կոչ կ'ընենք ձեզի որ ձեր բարոյական օգնութիւնը բերէք մեզի, անբաղատելի տագնապի մը առիթով, որ կը յուզէ մեր Եկեղեցին եւ մեր ժողովուրդը։ Այս տարուան Յունուարի 21-ին, Ազրպէյճանի կառավարութիւնը որոշում կայացուցած է անդամ մը եւս փակելու խնդրոյ առարկայ Ղարաբաղի երկու վանքեր՝ Ամարասը եւ Գանձասարը։

Ամարասի վանքը հիմնուած է չորրորդ դարուն։ Ան կը պատսպարէ նոյն դարու Գրիգորիս կաթողիկոսի պաշտելի մասունքները։ Կրօնական կեանքի արթուն կեդրոն, ան ծառայած է իբրեւ սրբավայր անընդհատ կերպով, մինչեւ մեր օրերը։

Գանձասարի վանքը կանգնած է 13-րդ դարու Հայ Եկեղեցիներու ոճով կառուցուած հոյակապ իր տաճարով։ Արցախի թեմի աթոռանիստ վանք, ան ծառայած է իբրեւ մեծ դպրեվանք, եղած է Հայ Եկեղեցւոյ վարդապետներու ուսման կեդրոն եւ ձեռագրատուն, երկար դարեր։

Այդ շրջանի բոլոր վանքերուն եւ Եկեղեցիներուն հետ, երկու վանքերը փակուեցան եւ զրաւուեցան մեծ հալածանքի տարիներուն, 1929ին, Արցախի թեմի վերջին Առաջնորդը՝ Վրթանէս Եպիսկոպոսը ձերբակալուեցաւ եւ աքսորուեցաւ։

Երկու վանքերը վերադարձուեցան Եկեղեցիին 1989-ին։ Հայ հաւատացեալներուն ձեռքով անոնք վերանորոգուեցան եւ օծուեցան 1989-ի Հոկտեմբերին, մեծ ուրախութեամբ եւ գոհաբանական աղօթքներով առ ամենակարողն Աստուած։

Այսօր, երկու վանքերը կը գտնուին Ազրպէյճանի կառավարութեան կողմէ վերագրաւուելու նոր վտանգի մը առջեւ, հակառակ ժողովուրդի կամքին եւ Աստուծոյ ժողովուրդին մարդկային բոլոր իրաւունքներուն։

Մենք կ'ապրինք նոր արխնահեղութեան մը վախը, եթէ Ազրպէյճանի կառավարութիւնը որոշէ բռնութեամբ գործադրել իր որոշումը։

Յանուն ժողովուրդներու կրօնական ազատութեան, կոչ կ'ընենք օգնելու մեր Եկեղեցիին նոր այս փորձանքին առիթով։ Յանուն քրիստոնէական հաւատքին, կը խնդրենք որ բարձրացնէք ձեր ձայնը ի պաշտպանութիւն մեր աղօթատեղիներուն ընդդէմ իշխանութիւններու նոր ոտնձգութեան մը, որուն միակ նպատակն է լռեցնել քրիստոնէական մեր Եկեղեցիները։

Քամպերայի ձեր աշխատանքներու մասին մենք կը տեղեկանանք մեր ներկայացուցիչներէն։ Փառք կուտանք Աստուծոյ հաւատքի հոգեպարար այս մեծ արտայայտութեան առթիւ, նշան Ս. Հոգիի մշտական ներգործութեան Եկեղեցիներու առաքելական կեանքին մէջ։ Օրհնեալ ըլլայ Տիրոջ անունը։

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Ս. Էջմիածին
1991, Փետրուարի 12--ին

(*) «ՅԱՌԱՋ» կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան հաղորդագրութիւնը տես՝ «Յառաջ» Փետրուար 16 / 17 ։

գծով ես հետաքրքրուած չէի մօտենալու առաւել ընդարձակ այն խնդրին թէ ինչպէ՞ս պէտք է առաւելագոյն ճշգրտութեամբ բնութագրել այդ ժամանակաշրջանի պատահարները, այլ հետաքրքրուած էի անոր մօտենալու նեղ անկիւնէ մը, այսինքն՝ թէ ինչքա՞ն արժանահաւատ է «Դեսպան Մորկընթաուի Պատմութիւնը» խորագրեալ գիրքը որպէս աղբիւր առեալ ժամանակաշրջանի պատմութեան»։ Լաուրի կարգ մը հետաքրքրական խօղութիւններ յայտնեց գիրքին շուրջ, թէ ան շարադրուած էր ուրիշի մը՝ Պըրթըն Ճէյ. Հէնտրիքի կողմէ, եւ թէ կարգ մը հակասութիւններ կը պարունակէր։

Յաջորդող վիճաբանութեան ընթացքին, Մարաշլեան ուշադրութիւն հրաւիրեց այն խօղութեան վրայ, որ Մորկընթաուի նամակագրութիւնը (Միացեալ - Նահանգներու) Արտաքին նախարարութեան հետ կը հաստատէին գիրքին ընդհանուր միտ բանին (այն՝ թէ Հայերը բնաջինջ եղած էին), եւ հարց տուաւ Լաուրիին թէ գիրքին մասին անոր եզրակացութիւնները կը հակասէի՞ն դեսպանին կողմէ Ուաշինկթըն ղրկուած պաշտօնական տեղեկագրութեանց։ Լաուրի պատասխանեց, թէ ինք «չէր յարձակէր Մորկընթաուի վրայ որպէս աղբիւր որեւիցէ բանի», այլ պարզապէս հարց կը դնէր, թէ «մարդ կրնա՞յ (նշուած) գիրքը որպէս աղբիւր գործածել որեւիցէ բանի համար»։ Լաուրի շարունակեց, ըսելով. - «Հակասութիւնները խոշոր են իր յղած հեռագիրներուն եւ գիրքին միջեւ, եւ ես սա պահուն չեմ խօսիր հայկական տեղահանութեանց վերաբերութեամբ իր տեղեկագիրներուն եւ (ատոնց) ընթացքին պատահած մահերուն մասին։ Ես կը խօսիմ, օրինակի համար, գիրքին մէջ տեղ գտած անձնաւորութիւններուն իր տուած բնութագրութեանց մասին, (որոնք) տառացիօրէն երեւակայական են։ Այսինքն, չկայ ոչ իսկ միակ բառ մը որ հաստատէր այս անհատներուն մասին իր տուած գնահատականը՝ հեռագրերուն մէջ։ Այդ չի նշանակեր, թէ տարբեր բաժիններու մէջ հեռագիրները (արժանահաւատ ?) - Լ. Մ.) չեն, եւ անշուշտ թէ անոնք պէտք է օգտագործուին՝ նախքան որ ոեւէ մէկը փորձէ ընդգրկիչ բնութագիր մը տալ Մորկընթաուի բառերուն»։ Ակնարկելով իր նոր հրատարակած գրքին՝ «The story behind "Ambassador Morgenthau's story"», ան պարզաբանեց. - «Իմ միտքս, նպատակս՝ այս կապակցութեամբ աւելի նեղ էր»։ Լաուրի աւելցուց, թէ կը շարունակէր իր հետազօտութիւնը յարակից նիւթերու մասին, եւ յայտարարեց, թէ ներկայիս կ'աշխատէր գիրքի մը վրայ՝ «Վան քաղաքի ապստամբութեան մասին»։

Այս առաջին նիստը վերջ գտաւ քանի մը յաւելեալ հարց ու պատասխաններէ ետք։ Երկտասնեակ մը աւելի զեկուցումներ, ներառեալ եւ Լ. Մարաշլեանինը, ծրագրուած էին յաջորդող նիստերուն համար։

(Շար. 1)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԲԱԶՄԱՎԷՊ
ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ – ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ – ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ
Թիւ 3–4, 1990
Հրատարակութիւն՝
Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան,
Ս. Ղազար, Վենետիկ։

(Շար. Ա. էջէն)

չուրջ 1000 աշխատող եւ տարեկան կ՚արտադրէ 13 միլիոն ռուբլի արժողութեամբ ապրանք՝ ճերմակեղէն, հագուստեղէն, պայուսակ եւայլն: Ձեռնարկութիւնը իր մասնաճիւղերը ունի Մեղրիի, Սիսիանի, Եղեգնաձորի, Ջերմուկի, Վայքի, ինչպէս նաեւ գիւղական 14 բնակավայրերու մէջ: Միայն վերջերս Գորիսի շրջանի Տաւուշ գիւղին մէջ բացուած է կարի արտադրամաս մը, ուր աշխատանքի անցած են Բաքուէն գաղթած եւ հոս հաստատուած 80 ընտանիքներու 40 անդամներ: Նոյն ձեւով Վայքի շրջանի Վանքաձոր գիւղի կարի արտադրամասին մէջ աշխատանքի անցած է 200 հոգի:

Ձեռնարկութեան ղեկավարութիւնը չէ մոռցած նաեւ Արցախը: Այս տարուան Յունուարին Ասկերանի շրջանին տրամադրուած են կարի արտադրութեան սարքեր:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ՝
ԴԻՒՐԻՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Կլիմայական պատճառներով, շարք մը մրցումներ յետաձգուեցան: Վալանսի Հ.Մ.-ը կրցած է խաղալ Քանէյի դէմ. իր դաշտին վրայ, յաղթած է անոր՝ 3-0: Խումբին միակ Հայը, Մխիթարեան, մարզադաշտ մտած է միայն 79-րդ վայրկեանին, եւ գրեթէ անմիջապէս, նշանակած է իր ամկումբին երրորդ կոլը:

Այս յաղթանակէն վերջ, Հ.Մ.-ը կը գրաւէ դասաւորումին 4-րդ տեղը: Այս շաբթու վերջը, մրցում Քաննի մէջ: Երթ մրցման, հայանուն ակումբը յաղթած էր՝ 2-1:

***

● ՄԱՐՍԷՅԼ՝ ՄԻՇՏ ԱՌԱՋԱՏԱՐ

Մարսէյլի շրջան՝ մեր երկու ակումբները կը մնան առաջատար: Լիկի ախոյեանութեան ի հաշիւ, Սէն-Թ՚Անթուանի Հ.Մ.ը Բարփանթրայէ վերադարձած է հաւասար արդիւնքով մը՝ 0-0: Յառաջիկայ Կիրակի, կը հիւրընկալէ Փրիմիէ Բանթոնը՝ որուն յաղթած էր երթ մրցման՝ 2-1. կարելի է ակնկալել դոնէ հաւասարութիւն մը:

Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ չունի տակաւին որեւէ պարտութիւն: Միակն է այդպիսին իր խմբակին մէջ եւ թերեւս ալ՝ Փրովանսի առաջնութիւններուն մասնակցող բոլոր խումբերուն միջեւ:

Անցեալ Կիրակի՝ 0-0 Թղթատարական ակումբին հետ: Յառաջիկայ Կիրակի, մրցում Մարինեանի մէջ՝ որուն խումբը այս ախոյենութեան գործուղարկողներէն մէկն է, Հ.Մ.Ը.Մ.-ի հետ: Անկասկած, հայ մարզիկներուն համար դժուար պիտի ըլլայ յաղթել վերստին այնպիսի տարբերութեամբ մը, ինչպէս երթ մրցման՝ 5-0:

Փրովանսի Ա. դասակարգին մէջ՝ Սէն-Լու-Սէն Թ՚Անթուան (2) 1-1, Արծիւ (2)-Լա Սիոթա (2) 1-2:

Ռոն-Ալփի մէջ, մէկ մրցում միայն. Վալանս (2) պարտուած է Անննէյէ՝ 1-0, բայց կը մնայ առաջատար:

Յառաջիկայ Կիրակի՝ Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն-Տէսին-Ուլէն Վալանս (2) ախոյենական խաղ չունի:

Վ. Մ.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Արթիւր Պահատուրեան,

Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան,

Տէր եւ Տիկին Սերժ Պահատուրեան,

Տէր եւ Տիկին Ժաք եւ Ֆլօրին Տէյիրմէնճեան,

Կուգան իրենց ամենախորին շնորհակալութիւնները յայտնել Բարձրաշնորհ Տ. Գիւտ Արք. Նագգաշեանի, որ նախագահեց եւ մեղմացուց իրենց խոր վիշտը: Շնորհակալութիւններ նաեւ Գերշ. Տ. Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեանի, եւ Գերշ. Տ. Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի, որոնք իրենց դամբանականներով մասամբ մը մեղմացուցին իրենց սուգը:

Շնորհակալութիւններ նաեւ Հոգեշնորհ Տ. Զատիկ Վրդ. Աւետիքեանի, Տէր Վրթանէս, Տէր Նարեկ, Տէր Իսահակ, Տէր Մկրտիչ, Տէր Ղեւոնդ Քհնյ. Հայրերուն:

Շնորհակալութիւններ նաեւ բոլոր կազմակերպութիւններուն, այն ազնիւ ազգական եւ բարեկամներուն որոնք անձամբ, գրով, ծաղկեպսակ ուղարկելով, հեռաձայնով, հեռագրով հաճեցան ցաւակցութիւն յայտնել իրենց շատ սիրելի հօր, մեծ-հօր՝

ՃԷՊՐԱՅԻԼ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

մահուան ի Յուղարկաւորութեան առթիւ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

FRANCE DES ETRANGERS
FRANCE DES LIBERTES

Presse et communautés dans l'histoire nationale

Cette exposition fort intéressante qui se tient à l'Arche de la Défense depuis Septembre 1990 fermera ses portes le 3 Mars prochain.

La presse arménienne —«Haratch» en particulier— y est très largement représentée, accompagnée d'une collection de photos (Arax), portant témoignage de la vie de la communauté.

Tous les jours de 10h à 17h.
Samedi et Dimanche de 9h à 19h.

ՄԱՆՈՒՇԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԸ

Հայ Նախկին Ռազմիկներու, կամաւորներու եւ դիմադրականներու ընկերակցութիւնը կը հրաւիրէ բոլորը մասնակցելու Մանուշեանի եւ ընկերներու նահատակութեան 47-րդ տարելիցին, Կիրակի, Փետր. 24, ժամը 10.30-ին. համախմբում Փողոց Շուազի եւ Թամփօրով երթ Իվրիի գերեզմանատան դնդակահարուածներու բաժինը:

Ժամը 13.30-ին ճաշ եւ ոգեկոչում Տիամանթէն ճաշարանը:

60, rue Lafayette, 75009 Paris

Նոյն առթիւ պիտի նշուի Միութեան պատուոյ նախագահ՝ Պր. Գ. Պապըրճեանի 85-ամեակը: Իր մասին Թ. Թորանեանի հեղինակութեամբ լոյս տեսած գրքոյկէն մէջբերումներ եւ ուղերձներ:

Ծախքերու մասնակցութիւն:

LE CENTRE CULTUREL SAINT MESROB
présente
Du 1er au 24 Février

ART et PENSEE

PEINTURE POESIE
MUSIQUE THEATRE

10 bis, rue Thouin, Paris Vème — Tél. : 43. 26. 50. 43
(de 14 h 30 à 19 h)
Métro : Monge ou Cardinal Lemoine

EXPOSITION DE PEINTURE
L'exposition durera jusqu'au 24 Février tous les jours (sauf les lundis) de 17 h. à 20 h 30. Les dimanches de 15 h à 20 h 30.
ARCHAK — BARSOUMIAN — DADERIAN — J. KAZANDJIAN
Entrée libre

— *TABLE RONDE*
Rencontre et Débat
le vendredi 22 février à 20h 30
Regards et peintures
Entrée libre

THEATRE ET MUSIQUE
— JIRAïR DJOLAKIAN
présente
MANDRA III
de Krikor Beledian
Soirée : le samedi 23 Février à 20 h 30.
Matinée : le dimanche 24 Février à 17 h.
Participation : 75 F

SOIREE POESIE
— LECTURES ET RECITS
BELEDIAN K.
KAZANDJIAN Z.
OCHAGAN V.
ZAHRAD
avec également la participation de
BOGHOSSIAN S.
le Dimanche 24 Février à 18 h 30

— OHANNES DEMIRDJIAN
Guitare classique et populaire
Le Dimanche 24 Février de 15h à 17h.
Entrée libre

CABINET TERZIYAN
Toutes Assurances Toutes Compagnies
21, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 42. 82. 01. 41
Ապահովագրական Ձեր հարցերուն համար մի՛ վարանիք դիմելու մեզի

EREVAN en direct
VOL HEBDOMADAIRE DIRECT
PARIS - EREVAN - PARIS
TOUTE L'ANNEE
Le Consulat soviétique nous informe que les visas touristiques pour l'Arménie sont, dorénavant, autorisés.
ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՌԻՉՔ
ՓԱՐԻԶ-ԵՐԵՒԱՆ-ՓԱՐԻԶ
ԱՄԲՈՂՋ ՏԱՐԻՆ
ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆ
RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :
Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13
Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

ՈՒՐԲԱԹ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22
VENDREDI 22 FÉVRIER
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.479 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.479

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԾՈՑ

ՍՊԱՍԵԼ ՏԵՍՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՊԱՏԵՐԱ՞ԶՄ ԹԷ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

Հինգշաբթի առտու ոչինչ յայտնի էր։ Կը քաշքշուէր։ Թ. Ազիզ դեռ Պաղտատ էր, յետաձգած էր Մոսկուա երթալը Ս. Հիւսէյնի պատասխանով, մինչ արեւմըտեան ճակատի վրայ, պատասխանատուներ գիրար կը հերքէին, Ատլանտեանի մէկ կողմէն միւսը։ Ժ. Լըքանիւէ, Զորեքշաբթի իրիկուն, կը յայտարարէր, խորհըրդակցելէ ետք Արտաքին Նախարար Ռ. Տիւմայի հետ, որ պայմանաժամ տրուած էր Սատտամ Հիւսէյնի մինչեւ Հինգշաբթի իրիկուն (Փետրուար 21)։ Ուաշինկթընէն անմիջապէս կը հերքուէր։ Ուրե՞մն։ Ֆրանսացի նախարարը չգիտցա՞ծ բաները կ'ըսէ թէ աւելի - պակաս կը խօսի, ինչ որ բաւական մտահոգիչ է, երբ հարցը կը վերաբերի Արտաքին Նախարարին։ Արտաքին Նախարար մը կը խօսի, բայց բան մը պէտք չէ ըսէ, Ֆրանսան ունեցած է իր մեծ վարպետը այդ ճիւղին մէջ՝ յանձին Ժօրժ Պիտոյի։

Ուրեմն, կը սպասուէր Պաղտատի պատասխանին, որմէ ետք ալ՝ Ուաշինկթընի հակազդեցութեան։ Բայց, Սատտամ Հիւսէյն «կը խաղցնէ», իր վերջին զէնքերը այդպէս գործածելով, մինչ ռումբերու տեղատարափը կը շարունակուի իր երկրին վրայ։ Ցամաքի վրայ ալ, Քուէյթ բախումներ եղած են։ Ամէն օր, ամէն ժամ որ կ'անցնի, նոր մարդիկ կը մեռնին, պատերազմիկ թէ ոչ, այր թէ մանուկ, տարեց թէ կին, ու եթէ խաղաղութիւն գոյանայ, ա՛յս մեռեալները ամէնէն աւելորդները կ'ըլլան։

Տարածուող, բայց չհաստատուած լուրերու կարգին, կ'ըսուէր թէ - ըստ Ուաշինկթըն Փոսթի - Պուշ պայմաններ աւելցուցած կ'ըլլայ Մոսկուայի ծրագրին վրայ։ Ամերիկա կը պահանջէ որ Քուէյթի պարպումը չորս օրէն իրագործուի, Քուէյթի ականուած շրջանները յայտնուին եւ բոլոր գերիները վերադարձուին։

× Թեհրանի մէջ, երեք ռմբարձակներ գործուած են Զորեքշաբթի իրիկուն, Մեծն - Բրիտանիոյ, Իտալիոյ եւ Թուրքիոյ դեսպանատուներուն դէմ։ Զոհ չկայ։ Արարքը ստանձնած է իսլամական ճիհատը։ Առաջին անգամն էր, Ծոցի պատերազմէն ի վեր, որ ահաբեկչական գործողութիւններ կը կատարուէին Պարսկաստան։

× Ծոցի միապետութիւնները շատ մըտահոգ են վերջերս, որ Պաղտատ - Թեհրան - Մոսկուա առանցք մը կը կազմուի, որ «ճըմմարտ» մը կը ստեղծէ Ծոցի շըրջանը։ Ինչ որ կը հաստատէ այն տեսակէտը, թէ այս պատերազմէն ետք ստեղծուած կացութիւնը աւելի դէշ պիտի ըլլայ, քան՝ նախապատերազմեան վիճակը։

***

ԺԵՐԱՐ ՇԱԼԵԱՆԻ ՀԵՏ

«Ֆիկառօ» հարցազրոյց մը հրատարակած էր Հինգշաբթի օր (Փետրուար 21) Ժերար Շալեանի հետ, զոր կը ներկայացնէ որպէս լաւագոյններէն մէկը մարզի մը, որ լաւ ծանօթ չէ՝ «պատերազմագիտութիւն» (փոլէմոլոժի), այլ խօսքով պատերազմի ուսումնասիրութիւնը որպէս ընկերային եւ հոգեբանական երեւոյթ։ Կը յիշէ որ 1978-էն ի վեր, անդամ է Լոնտոնի «Ռազմագիտական ուսումնասիրու - թեան միջազգային հիմնարկին» եւ թէ նոր լոյս ընծայած է կարեւոր գործ մը՝ «Ռազմագիտութեան համաշխարհային ծաղկաքաղ» մը։ Ժօրժ Սիւֆէր կարգ մը հարցումներ կ'ընէ պատերազմի ներկայ ընթացքին մասին, անոր՝ բնոյթին եւ Սատտամ Հիւսէյնի բուն վիճակին։ Շալեան թեքնիք գետնի վրայ կը խորհի որ նոր պատերազմ մըն է, քանի որ նոյնքան ժամանակ անցած է 1918-էն 1939-ի պատերազմը, որքան Վիէթնամէն՝ Ծոց։ Ըստ իրեն «իտէալը» կ'ըլլար Նոյեմբերին հարուածել, բայց Ամերիկա պայմանաժամի պէտք ունեցաւ, որպէսզի Միացեալ Ազգերու հաւանութիւնը ձեռք ձգէ։ Բաւական «խաղեր» ալ կան այս պատերազմին մէջ, օրինակ երբ Չէնէ կ'ըսէ թէ Իրաքի բանակը չորրորդն է աշխարհի (Միացեալ - Նահանգներ, Խորհրդային Միութիւն, Չինաստան) գիտակցաբար կը մեծցնէ անոր կարեւորութիւնը, արդարացնելու համար ցամաքային յարձակման անցնելու դժուարութիւնը։

× Եկեղեցիներու էքիւմէնիք Խորհուրդը կոչ ըրաւ որ անմիջական հրադադար մը հռչակուի Ծոցի պատերազմին։ Հրաւէր կը կարդացուի նաեւ բանակցութեամբ կարգադրելու տագնապը եւ միջազգային ժողով մը գումարելու Պաղեստինի շուրջ։ Այս որոշումները տրուած են Քանպէրա գումարուած ընդհանուր ժողովին ընթացքին։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀ. ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ազդարարութիւն մը տուած է Վրաստանի, յայտնելով թէ ամբողջ Հանրապետութեան մէջ արտակարգ վիճակ կը հաստատէ, եթէ հարաւային Օսէթիայի կացութիւնը չբարելաւուի եւ հանդարտութիւն չտիրէ։

ԱԼՊԱՆԱՑԻՆԵՐԸ այլեւս չեն զսպեր իրենց պոռթկումը եւ Զորեքշաբթի օր վար առին Էնվէր Հոճայի արձանը, Թիրանայի կեդրոնն իսկ։ Համայնավար քառասնամեայ բռնատիրութեան մը խորհրդանիշը տապալեցին քարկոծութեամբ, բայց ուսանողները կը շարունակէին գործադուլը, պահանջելով որ համալսարանը այլեւս չկրէ մենատէրին անունը։ Ի վերջոյ իշխանութիւնները տեղի տուին։ Ազատ ընտրութիւններ նախատեսուած են Մարտ 31-ին։

ՖՈՒԹՊՈԼԻ ԱԶԳԵՐՈՒ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ախոյեանութեան, Ֆրանսա մէկի դէմ 3 կէտով փառաւոր յաղթանակ մը տարաւ Սպանիոյ վրայ։ Այս ձեւով աւելի հաւանական կը դառնայ որ կարենայ մասնակցիլ մրցումներուն (1992, Յունիս, Շուէտ)։ Շուրջ 50 հազար հանդիսականներ խանդավառութեամբ քաջալերեցին խաղացողները Զորեքշաբթի իրիկուն, Փարք տէ Փրէնս։

ՇԸՎԻՆԵՌՆ ցուցանիշով հրապարակ հանուած գլանիկը, խոր բանավէճերու դուռ բացած է Առողջապահութեան եւ Պիւտճէի նախարարներուն միջեւ։ Երի - տասարդներու սահմանուած Ս-Է-Ի-Թ-Ա-ի այս ծխիկը կը կրէ ծանօթ ցուցանիշի մը անունը (որ 10% կը զանձէ) եւ արդէն իսկ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՓԵՏՐՈՒԱՐ 17 / 19)

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Յունուար 13-ին, մամուլին մէջ հրապարակուած կառավարական որոշումով կը վերսկսի Հայաստանի տարածքին վրայ տեղաբաշխուած զօրանոցներուն կից պահեստի սպաներու, մասնագէտ զինուորականներու պատրաստութիւնը։ Ուսումնական հաւաքները կանոնաւոր կերպով կազմակերպելու համար կառավարութիւնը յանձնարարականներ տուած է քաղաքապետութիւններուն, համապատասխան կազմակերպութիւններուն։

Որոշումը տրուած է մեկնելով պահեստի իւրաքանչիւր զինուորական մասնագէտի՝ ժամանակակից զէնքին ու մարտական արուեստին կատարելապէս տիրապետելու, Հայաստանի ապահովութիւնը երաշխաւորելու անհրաժեշտութենէն։ Անոր նպատակն է բարձրորակ զինուորական մասնագէտներու պատրաստութիւնը, որուն հիման վրայ յետագային կը ստեղծուի ազգային բանակ։

***

ՄԱՀ՝ ԵՐԱԺՇՏԱԳԷՏ Գ. ՏԻԳՐԱՆՈՎԻ

83 տարեկանին իր մահկանացուն կնքած է Հայաստանի եւ Ռուսաստանի «Արուեստի վաստակաւոր գործիչ», Հայաստանի պետական մրցանակի դափնեկիր, փրոֆ. Գէորգի Տիգրանով։

Ողբացեալը ծնած էր Պետերբուրգ, ապա՝ 1935-էն մինչեւ կեանքին վերջը, որոշ ընդմիջումներով, դասաւանդած է նոյն քաղաքին (արդէն Լենինգրադ) երաժշտանոցին մէջ։ 1940-էն սկսեալ ան եղած է Երեւանի Երաժշտանոցի դասախօս։ Տիգրանովի բազմազգ դասարանի սաներուն այսօր կարելի է հանդիպիլ Խորհրդային Միութեան տարբեր հանրապետութիւններու եւ ամէնէն առաջ Հայաստանի մէջ, ուր գրեթէ բոլոր երաժշտագէտները «Տիգրանովի դասարան»էն են։ Ան նաեւ եղած է Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի Արուեստի պատմութեան եւ տեսութեան բաժանմունքի հիմնադիրներէն մին (այժմ «Արուեստի Ինստիտուտ»)։

***

ՄԱՀ՝ Ա. ՉԱՈՒՇԵԱՆԻ

Երեւանի մէջ իր մահկանացուն կնքած է թաւջութակահար, «Կոմիտաս» Երաժշտանոցի Լարային ամպիոնի դասախօս՝ փրոֆ. Ալեքսանդր Չաուշեան։ Ան ծնած էր 1917-ին, Դիլիջան։ Ուսանած էր Թիֆլիս, ապա՝ Երեւանի երաժշտանոցներու մէջ։

***

ԻԼԻԱ ԷՐԷՆԲՈՒՐԳ 100

Իլիա Էրէնբուրգի ծննդեան 100ամեակին առթիւ Հայաստանի Ազգային Գրադարանին մէջ բացուած է ցուցահանդէս մը։ Յատուկ ցուցափեղկ մը տրամադրուած է Էրէնբուրգի Հայաստանին նըւիրուած ստեղծագործութիւններուն, անոր գործերուն հայերէն թարգմանութիւններուն, այն նիւթերուն ու լուսանըկարներուն, որոնք կը վկայեն գրագէտին բարեկամութիւնը Սարեանի, Չարենցի, Իսահակեանի եւ այլոց հետ։

***

ԿԻՊՐՈՍԻ ԴԵՍՊԱՆԸ ԵՐԵՒԱՆ

Փետրուար 19-ին Նախարարապետ Վազգէն Մանուկեան ընդունած է Խորհրդային Միութեան մօտ Կիպրոսի Հանրապետութեան լիազօր դեսպան Խրիստափորու Խարալամպոսը։

Անդրադառնալով հայ - կիպրական կապերուն, վարչապետը ըսած է որ Եղեռնէն փրկուած բազմաթիւ Հայեր ապաստան գտած են Կիպրոս, ուր այսօր ազդեցիկ գաղութ մը ստեղծուած է։

Կիպրահայ գաղութին մասին դրուատական խօսքերով արտայայտուած է նաեւ դեսպանը։ Ան ըսած է թէ երկու ժողովուրդները նոյն ճակատագիրը ունեցած են, դարեր շարունակ պայքարած են անկախութեան համար։ Դեսպանը նշած է որ եթէ 1974-ին Թուրքիոյ կողմէ Հիւսիսային Կիպրոսի գրաւումը դատապարտուէր, եւ կարուկ քայլեր առնուէին նախայարձակին նկատմամբ, այսօր միւս նախայարձակը՝ Իրաք չէր յափշտակեր Քուէյթը։

Վարչապետը եւ դեսպանը շօշափած են Հայաստանի եւ Կիպրոսի տնտեսական համագործակցութեան հարցեր։

Հանդիպումին աւարտին դեսպանը Վազգէն Մանուկեանի յանձնած է Կիպրոսի Նախագահ Կէօրկիոս Վասիլիուի ողջոյնի նամակը ուղղուած Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի։

***

ԿԻՊՐԱՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ԽՆԴՐԱՆՔԸ

Կիպրոսի մօտ Խորհրդային Միութեան դեսպան Զենկով վերջերս ընդունած է «Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէ»ի խումբ մը անդամներ ու անոնց յայտնած՝ որ ինք պատրաստ է տեղւոյն հայ համայնքին աջակցելու Հայաստանի հետ մշակութային եւ տնտեսական կապերու ամրապնդման համար։

Օգնութեան Կոմիտէի Նախագահ՝ Արամ Գալայճեան յայտնած է որ գաղութին կողմէ հանգանակուած գումարը - մօտ կէս միլիոն տոլար - լաւագոյն կերպով օգտագործելու նպատակով կը փափաքին յատուկ պատուիրակութիւն մը ղրկել Հայաստան։ Ան դեսպանէն խնդրած է որ «Արմէնփրէս»ի միջոցով Հայաստանէն լուրեր, ինչպէս նաեւ ժապաւէններ ու տեսերիզներ ղրկուին, զանոնք տեղական ձայնասփիւռի հայկական ռատիօժամի ու հեռատեսիլի միջոցով հաղորդելու համար։

***

«ՂԱՐԱԲԱՂ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ՊԱՅՔԱՐԸ»

«Խորհրդային Ղարաբաղ» թերթը հրապարակած է Զորի Բալայեանի «Ապրելու ստրատեգիան» ծաւալուն նամակ - յօդուածը՝ ուղղուած Ռուսաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ՝ Բորիս Ելցինի, ուր յոյս կը յայտնէ թէ Ռուսաստանի ղեկավարը կ'ըմբռնէ տագնապը եւ կը գիտակցի անյապաղ լուծում պահանջող խնդրին կարեւորութեան։

ՆԻՒԹԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

1990 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 5 / 9 ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Պատրաստեց՝ Լ. ՄԱՐԱՇԼԵԱՆ

Թարգմ. ԵԴՈՒԱՐԴ ԱԲԷԼԵԱՆ

«Հայոց Պատճառած Աւերը Արեւելեան Անատոլուի Մէջ՝ 1914 - 1922 թթ.» խորագրով զեկուցում տուաւ դոկտ. Ճասթին Մըք Քարթի (հեղինակ՝ «Մահմետականներ Եւ Փոքրամասնութիւններ. Անատոլուի Բնակչութիւնն ու Կայսրութեան Վախճանը» գրքին), որուն ներկայացումը ճիգ մըն էր կանխակալութեան պրատով վարկաբեկելու 1919 Թուականի Քինկ - Քրէյնի եւ զօրավար Հարպըրտի կատարած քննական առաքելութիւնները, եւ չէզոքելու իր կողմէ «կարեւոր» համարուող «փոքրիկ առաքելութիւն մը, որ բնաւ չէ յիշատակուած ու մոռցուած է. Նայլզի եւ Սաթըրլէնտի առաքելութիւնը»: Մըք Քարթի բացատրեց թէ Նայլզ եւ Սաթըրլէնտ «Հայերու կողմէ գործըուած աւերածութեան» «շօշափելի ապացոյց»ներ արձանագրած են, եւ գտած՝ որ Պիթլիսի (Բաղէշ) ու Վանի տեղացի իսլամները «մեղադրած» են Հայերը «ամէն կարգի խժդժութիւններով», եւ «ատած են Հայերը՝ Հայոց իրենց ըրածներուն պատճառով»: Ցոյց տալէ ետք Նայլզի եւ Սաթըրլէնտի հաւաքած եւ անոնց «հաստատած» ապացոյցները, Մըք Քարթի եզրակացուց, որ անոնց տեղեկագրութիւնը կը ցոլացնէր ճշմարիտ իրողութիւնները: Նշելով որ երկու Ամերիկացիները իրենց երկիրը վերադարձան ու յաջողեցան իրենց անհատական ասպարէզներուն մէջ, Մըք Քարթի եզրափակեց. «Պիտի ուզէի խորհիլ, որ պարկեշտ մարդիկ առենը մէկ անգամ կը բարգաւաճին»:

Ունկնդիրներէն Թրքուհի մը հարց տուաւ, թէ «կարելի՞ էր այս բոլոր իրողութիւնները ծանօթացնել» հանրային կարծիքին, «վերստին գրել պատմութիւնը» եւ «այս ծանօթութիւնը» փոխանցել Միացեալ - Նահանգներու Քոնկրէսին ու Նախագահին: Մըք Քարթի. - «Մենք կը փորձենք վերստին գրել պատմութիւնը», սակայն «դժուարութիւն ունինք» Միացեալ - Նահանգներու մէջ, որովհետեւ «երկար տարիներով, այս մարդոց (Նայլզի եւ Սաթըրլէնտի) ժամանակէն ի վեր այն ինչ որ լսուած է՝ եղած է Թուրքերու մասին չարախօսել ուզող մարդոց վկայութիւնը: Հիմա տակաւ շրջուիլ կը սկսի»: Սակայն սխալ պիտի ըլլար մտածել, թէ տակաւ արագօրէն պիտի կրնանայ», - շարունակեց Մըք Քարթի, եւ պարզաբանելու համար իր միտքը՝ նըշեց, թէ զանազան ժողովուրդներու հանդէպ որդեգրուած կեցուածքներու նըկատմամբ ամերիկեան համալսարաններու մէջ կատարուած հետազօտումները ցոյց կուտան, որ «Թուրքերը միշտ յետիններն կը հանդիսանան՝ այս բոլոր արմատացած նախապաշարումներուն» հետեւանքով: Ան յայտնեց, թէ վերջերս ինք անձամբ ղեկավարած է իր իսկ պաշտօնավարած համալսարանին մէջ 300 ուսանողներու մօտ կատարուած հետազօտում մը, ուր «Թուրքերը աւելի գէշ ելեւցան, քան՝ Քամպոճիացիները, աւելի գէշ քան Քոլոմպիացիները, եւ այսպէս կարգաւ՝ աւելի գէշ քան Ռուսերը, Գերմանացիները...»: Բայց երբ հարցուեր է թէ ինչքա՞ն բան գիտէին Թուրքերուն մասին, - բացատրեց Մըք Քարթի, - պարզուեր է որ այն ուսանողները, «որոնք ամէնէն աւելի չէին սիրեր Թուրքերը, անոնք էին՝ որոնք ընդունեցան թէ բնաւ բան չէին գիտեր անոնց մասին: ... Անոնք ըսին. - «Ոչինչ գիտեմ անոնց մասին, բայց կ՚ատեմ զիրենք»: Ասիկա նախապաշարումն է, եւ միայն տասը, քսան, երեսուն տարի ետք կարելի է յուսալ պարտութեան մատնել զայն, եւ ա՛յս է որուն վրայ մենք պէտք է խիկարէս աշխատինք»:

Այս պահուն, Մարաշլեան ձայն ուզեց հարցում մը ուղղելու համար, սակայն ատեանի ղեկավար դոկտ. Էնտրու Մանկօ (Լոնտոնի Համալսարանի Թրքական Ուսումնասիրութեանց Ծրագրի պատասխանատու) դժկամութիւն ցոյց տուաւ ձայն տալու, ըսելով, թէ քանի որ Մարաշլեան արդէն իսկ զեկուցում մը պիտի կարդար, «Կրնա՞ք ձեր հարցումը շատ կարճ կերպով ընել, եթէ կը հաճիք»:

Մարաշլեան հարց տուաւ Մըք Քարթիի, թէ Հայոց կողմէ 1914-ին կամ 1915-ին կատարուած որեւէ զանգուածային աւերածութեան ապացոյց գտա՞ծ է, - քանի որ այն դէպքերը, որոնց մասին կը խօսէր, 1918 - 1919-ին պատահած կ՚երեւնային:

Մըք Քարթի փորձեց ուրանալ որ աւերը, որուն կ՚ակնարկէին իր աղբիւրները, վերջին տարիներուն կատարուած էր. «Ո՛չ, անոնք կը խօսին (աւերին) պատահած (ժամանակին) մասին, եւ տարբեր (ժամանակ) է: Ես առիթ չունեցայ վերանայելու ... Որոշ աւեր մը տեղի ունեցաւ ... լա՛ւ, ես կ՚ուզեմ բաժնել, ես պիտի չխօսիմ ուրիշ (աւերի) մասին, (այլ) միայն այն՝ որուն մասին Նայլզ եւ Սաթըրլէնտ կը խօսին ... Անոնք խօսած են նախորդող փուլի մը ընթացքին քիչ՝ իսկ վերջաւորութեան պատահած շատ մը աւերի մասին – Պիթլիսի ու Վանի աւերը շատ վաղ պատահած, իսկ Պայազիտի եւ Էրզրումի (Կարին) շրջակայքն ու այդ շրջանին մէջ կատարուած աւերը պատահած ըլլալով այն ատեն երբ Հայերը նահանջեցին»: Հիմնաւորելու համար իր պատասխանը, Մըք Քարթի մէջբերում կատարեց Նայլզի եւ Սաթըրլէնտի յայտարարութենէն. «1917-ին ռուսական բանակը ցրուեցաւ եւ Հայերը թողուց առանձին՝ եւ կացութեան տէր: Այս շրջանին հայկական անկանոն խումբեր կը շրջէին երկիրը ... Հայկական բանակը քայքայուեցաւ եւ բոլոր զինուորները, կանոնաւոր թէ անկանոն, ինքզինքնին յանձնեցին մահմետական ինչքերու կողոպուտին եւ վայրագութիւններ գործեցին իսլամ բնակչութեան վրայ: Արդիւնքը՝ ամբողջութեամբ աւերուած երկիր մը, մօտաւորապէս իր նախկին բնակչութեան մէկ քառորդով ու նախկին շինութեանց մէկ ութերորդով, եւ իսլամներու կողմէ Հայոց հանդէպ դառնագոյն ատելութիւն մը»:

ՄԱՐԱՇԼԵԱՆ. - «Ահաւասիկ դուք փաստեցիք իմ ըսածս: Դուք հայկական բանակ ըսիք. 1914-ին...»:

ՄԸՔ ՔԱՐԹԻ միջամտելով. - «Ես անկանոն (զինեալներ) - ոչ, ոչ, ոչ, 1917-ին ես...»

ՄԱՐԱՇԼԵԱՆ՝ միջամտելով. - «Դուք հայկական բանակ ըսիք: 1917-ին հայկական բանակ գոյութիւն չունէր»:

ՄԸՔ ՔԱՐԹԻ.- «Կը կարծեմ թէ ինչ որ կ՚ըսէ այն է, որ Թրքական բանակը (կը կարդայ մէջբերումը՝) «հայկական բանակը քայքայուեցաւ...»:

ՄԱՐԱՇԼԵԱՆ՝ միջամտելով. - «1917-ին հայկական բանակ գոյութիւն չունէր»:

ՄԸՔ ՔԱՐԹԻ. - «Կան, - 1917-ին զինեալ միաւորներ կան, որոնք իրենք զիրենք հայ կը կոչեն»:

ՄԱՐԱՇԼԵԱՆ. - «Բայց ոչ թէ բանակ»:

ՄԸՔ ՔԱՐԹԻ. - «Եթէ կ՚ուզէք ըսել, թէ տակաւ հայկական բանակը չէ, մնաս չունի ինծի համար: Ինչ որ կրնամ ըսել այն է, թէ երբ մէկը քեզի դէմ կը կրակէ, եւ հայկական խումբի մը մաս կը կազմէ, եւ քեզ կը սպաննէ ու գիւղդ կը հրդեհէ, դուն հաւանաբար հայկական բանակ պիտի ըսէիր»:

ՄԱՐԱՇԼԵԱՆ. - Իմ մտահոգածս այն է, որ Դուք կը փորձէք գծել (այնպիսի) պատկեր մը, ըստ որուն Հայերը աւերածութիւն պատճառեցին, ինչ որ յանգեցուց տեղահանութեան»:

ՄԸՔ ՔԱՐԹԻ. - «Թերեւս ուրիշ մէկը լսեց նման պատկեր մը գծելս, սակայն ես, փաստօրէն, չեմ յիշեր այդ ըսելս»:

ՄԱՐԱՇԼԵԱՆ. - «Ակնարկութիւնը յստակ է»:

ՄԸՔ ՔԱՐԹԻ. - «Հարց կուտամ ուեւէ մէկու, թէ նման բան ըսի՞»:

ՄԱՐԱՇԼԵԱՆ. - «Ես մէկ նկատողութիւն ունիմ ընելիք այս մասին...»:

ՄԱՆԿՕ. - «Ես կը խորհիմ թէ պէտք է դադրեցնեմ (վէճը) այստեղ, որովհետեւ, ինչպէս այս տեղեկագրութեան մէջ գծուած պատկերը ոչ մէկ առնչութիւն ունի 1915-էն առաջ տեղի ունեցած որեւէ պատահարի հետ, եւ ես չեմ տեսներ ուեւէ մէկը որ այդ կերպով հասկցաւ զայն»:

Մանկոյի յայտարարութիւնը զարմանալի էր, քանի որ Մըք Քարթիի զեկոյցին խորագիրը բանաձեւուած էր հետեւեալ կերպով. - «Հայոց Պատճառած Աւերը Արեւելեան Անատոլուի Մէջ՝ 1914 - 1922 թթ.»: Այս փոխանակութեան շուրջ յետագայ խորհրդածութեամբ, Մարաշլեան կը գտնէ որ Մըք Քարթիի զեկոյցը նմոյշ մը կը հանդիսանայ «Թուրք պատմագրութեան թեմաներէն մէկուն, որ է՝ սեւեռել համաշխարհային Ա. պատերազմի վերջաւորութեան, կամ յետ - պատերազմեան շրջանին Հայոց կողմէ որպէս փոխ - վրէժ գործադրուած աւերումի կամ անկարգութեան մէկուսի պարագաներու վրայ՝ որոնք պատահած էին գրեթէ բովանդակ օսմանեան հպատակ հայ ազգաբնակչութեան տեղահանութենէն ու բնաջնջումէն շատ ետք, - ծանօթ «ջարդ - եւ - հակաջարդ»ի արդարացման անուղղակի պաշտպանութեան ակներեւ ճիգով մը»: Այդ պատճառով էր, որ «ես Մըք Քարթիէն ապացոյց պահանջեցի (պատերազմի) սկզբնական տարիներուն գործուած զանգուածային աւերներու մասին, եւ ապացոյց հայթայթելու իր ձախողութիւնը բացայայտիչ էր»:

Յաջորդ զեկուցումը ազրպէյճանցի պատմաբան դոկտ. Ֆերիտէ Մէհմէտովայի կողմէ էր, հետեւեալ խորագիրով. - «Հիւսիսային Ազրպէյճանի Մէջ Հայկական Հողամասեր Եղա՞ծ Են», որուն յաջորդեց «Կիլիկիոյ Հայկական Պարոնութեան Պատմութիւնը Ըստ Միջնադարեան Ջենովացիներու» խորագրով զեկուցումը՝ դոկտ. Մ. Ալթոք Քաշկարլըի կողմէ, որ փորձեց նսեմացնել անկախ պետականութիւն ունենալու գծով Հայոց քաղաքական որակաւորումը (qualifications): Երբ Թուրք ունկնդիր մը հարց տուաւ, թէ երբեւիցէ հայկական անկախ պետականութիւն մը գոյութի՞ւն ունեցած է, Քաշկարլը յայտարարեց. - «Անկախ հայկական Պետութիւն գոյութիւն ունեցած չէ»:

Դոկտ. Մէհմէտ Սարայ (Մարաշլեանի կարծիքով՝ «քաջաբար եւ պարկեշտօրէն») անհամաձայնութիւն յայտնեց Քաշկարլըի ներկայացման, ըսելով, թէ «Հայերը՝ Թուրքերու, կամ Ռուսաց, կամ Գերմաններու չափ իրաւունք ունին պայքարելու իրենց քաղաքական անկախութեան համար: Պարզապէս ըսել, թէ անոնք այս կամ այն Պետութեան դէմ դիրք բռնեցին, անընդունելի է»: Սարայ ընդգծեց, թէ «աւելի աղէկ» պիտի ըլլար եթէ այս հարցերը «աւելի գիտական» կերպով բացատրուէին:

Այս միջոցին Մարաշլեան յայտարարեց թէ գոյութիւն ունեցած են «մէկէ աւելի հայկական թագաւորութիւններ, եւ ոչ մէկ տարակոյս կայ այդ մասին»: Ունկնդիր մը հարցուց. - «Կրնա՞ք թուել այդ թագաւորութիւնները»: Մարաշլեան կարգաւ թուեց զանոնք, եւ երբ կարգը եկաւ Կիլիկիոյ, ան մէջտեղ դրաւ չորս օսմանեան քարտէսներ, բացատրելով, որ անոնք հրատարակուած էին Օսմանեան Զինուորական Վարժարանին կողմէ 1911 թուականին: Հրատապ վիճաբանութիւն մը ծայր տուաւ՝ մինչ Մարաշլեան կը պարզաբանէր իր հիմնական միտքը, երբ Մանկօ փորձեց խափանել զինք, ժամանակի սղութեան ենթադրեալ պատճառաբանութեամբ: Մատնահարելով սեղանը, Մանկօ յայտարարեց. - «Կարգէ դուրս էք, պարոն»: Իր տեղը գրաւելէ առաջ, Մարաշլեան վեր պարզեց Թրքական քարտէսը եւ մատնանշելով այնտեղ համապատասխան գրութիւնը՝ կարդաց բարձրաձայն. «"Էրմէնի Քրալիէթի" («Հայկական Թագաւորութիւն»)»: Մանկօ ապա ձայն տուաւ Թուրք ունկնդիրի մը, որուն նըկատողութիւնները հայկական թագաւորութիւններու եւ Բիւզանդական Կայսրութեան մէջ Հայոց գրաւած երեւելի դիրքին մասին՝ գրգռեցին Քաշկարլըն, որ անձնատուր եղաւ յուզումնայեղձ եզրափակիչ յայտարարութեան մը:

Այս լարուած մթնոլորտին մէջ էր, որ Մարաշլեան կարդաց իր ուսումնասիրութիւնը:

(Շար. 2)

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐԱԲ ԳԱՂՈՒԹԸ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Հոս, երկրին մէջ, ահաբեկչական արարքներ կամ բազմամարդ ցոյցեր պարբերաբար կը յիշեցնեն թէ Ֆրանսայի մէջ Ծոցի պատերազմին հակադրուող տարր մը կայ: Շուրջ երեք միլիոննոց մահմետական գաղութը Արեւմտեան Եւրոպայի ամէնէն կարեւորներէն է: Ու ան ամէն առիթով կը յայտնէ թէ դէմ է արեւմտեան աշխարհին առած քայլին: Ֆրանսայի այս ներքին խլրտումներն ու անոնց ստեղծած մտահոգութիւնը դուրսէն դիտուած, հետաքրքրական էջի մը տեղ տուած են «Քուրիէ Էնթէրնասիոնալ»ի 15-րդ թիւին մէջ (Փետր. 14):

Հոն, գերմանական «Տէր Շփիկըլ» թերթէն առնուած գրութիւնը նախ կ՚անդրադառնայ ընդհանուր մթնոլորտին ուր Ծոցի պատերազմէն ի վեր պատերուն վրայ կը տեսնուին «Մա՛հ Արաբներուն»ի նման արձանագրութիւններ, մինչ Մաղրէպցիներ կամ արաբական անուն կրողներ, շատ մը Ֆրանսացիներու կողմէ թշնամի կը նկատուին:

Թերթը կ՚ըսէ թէ պատերազմին ֆրանսական մասնակցութենէն ի վեր, երկրին մէջ ատելութեամբ ու ցեղապաշտութեամբ թրծուած մթնոլորտ մը կը տիրէ, ուր արաբական ներկայութիւնը կը նկատուի Հիւսէյնի հինգերորդ զօրաբաժինը:

Յատկանշական է որ Մարսէյլի մէջ ուր շուրջ 100 հազար Արաբ եւ 80 հազար Հրեայ բնակիչ կայ, զէնքի վաճառքը այնպիսի աճ մը արձանագրած է պատերազմէն ետք որ Ներքին Նախարարութիւնը արգիլած է զայն:

Մաղրէպցիները առաջին օրէն իսկ փութացած են դրամատուները եւ քաշած իրենց խնայողութիւնները: Անմիջապէս մեծ պահանջք ներկայացուած է Ալժերիա եւ Թունուզ մեկնող օդանաւերու տոմսերու: Հազարաւոր Արաբներ խոյս տուած են իրենց նախկին գաղթավայրերէն ու կրկին բացուած է վէրք մը որ Ալժերիոյ անկախութենէն ի վեր սպիացած չէր երբեք:

Պետութիւնն ալ որոշ ջղայնութեամբ ու լարումով միջոցներու դիմած է ներքին թշնամիին դէմ: Արժանթէօյի ոստիկանատան պաշտօնեայ մը ըսած է թէ երկու ճակատներ կան Ֆրանսայի համար «անապատը եւ հոս բացուածը»:

Ֆրանսայի շատ մը Արաբները չեն ընդունիր թէ Հիւսէյնի դէմ բացուած պատերազմը պէտք է նկատել միջազգային համայնքին ճակատումը՝ խաղաղութեան սպառնացող բռնակալի մը հետ: Անոնց համար տակաւ արեւմտեան ճարտարարուեստականացած երկիրներու նոր մէկ փորձն է արաբ ժողովուրդը ճնշելու: Թունուզի եւ Ալժերիոյ մէջ Հիւսէյնի հանդէպ ստեղծուած խանդավառութիւնը նոյնիսկ կարելի չէ համեմատել Պաղեստինցիներու արտայայտածին հետ: Արաբական թերթեր կը գրեն թէ բոլոր ակնարկները դարձած են դէպի Պաղտատ, եւ թէ Իրաք արաբական վերածնունդին յոյսերուն հընոյն է իրենց համար: Անոնք կ՚ըսեն թէ այնքան ալ կարեւոր չէ թէ ո՛վ կ՚ըլլայ պատերազմին յաղթականը, որովհետեւ շահող կողմը իրենք պիտի ըլլան, ամենակարող Արեւմուտքին կողմէ իրենց ներշնչուած վախը վերջապէս գերազանցած ըլլալով:

Ֆրանսական ձեռնարկութիւններ, ինչպէս՝ «Ռընօ» կամ «Միշըլէն», արդէն իրենց Ֆրանսայի պաշտօնէութեան մէկ մասը ետ կանչած են Մաղրէպի երկիրներէն: Հիւսիսային Ափրիկէի բազմաթիւ քաղաքներուն մէջ ֆրանսական հիւպատոսարաններ քարկոծուած են: Թունուզի մէջ ցուցարարներ «Միթերան ոճրագործ» աղաղակած են, կրելով պաստառներ ուր կ՚ըսուէր. «Իրաքի վրէժը պիտի լուծենք, մեր արիւնով ու հոգիով»:

Մարոքի թագաւորն ալ որ ծանօթ էր որպէս արեւմտասէր, յանկարծ յիշեց թէ իրենք բոլորն ալ Արաբներ էին ու մահմետականներ: Ան աւելցուց նաեւ թէ ամբողջ սրտով զօրակից էր իրաքցի իր եղբայրներուն:

Ալժերիոյ մահմետական ճակատի ղեկավարները որոնք անցեալ տարի թաղապետական ընտրութիւններուն 54,3% քուէ ունեցան ու յաջորդ տարուան ընտրութիւններուն հաւանական յաղթականներն են, պահանջեցին որ պատերազմին

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐԸ Ի ՊԱՏՈՒԻ

CHANTS ARMENIENS ET SEPHARADES

Անսպասելի եւ գնահատելի ձեռնարկ մը տեղի ունեցած է, Կիրակի, Փետր. 10-ին, Սէն - Փիէռ - օ - Նոնէնի (Մոզէլ) մէջ: վերոյիշեալ խորագրին տակ ներկայացուած են հայկական եկեղեցական երգեր սոփրանօ՝ Տոմինիք Թիպօտայի կողմէ: Յայտագրին մէջ կը յիշուի թէ Կոմիտաս, դարուս սկիզբը վերադարձած է հայ ժողովրդական թէ կրօնական երաժշտութեան ինքնատպութիւնը եւ հմայքը, անոր տալով իր հարազատութիւնը:

Երգչուհին հրամցուցած է «Ուրախ լեր», «Արխացեալք», «Ազաչանօք», «Փառք Քրիստոսի ամենազօր» եւլն.:

Տեղւոյն «Ռէփիւպլիքէն – Լոռէն»ը նախապէս ալ անդրադարձած էր այս ձեռնարկին:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԻՐԻԿՆԱԼՈՅՍ ՌՈՒՄԲԵՐՈՒ ՏԱԿ
ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆ
Հրատարակութիւն՝ Համազգայինի «Կոմիտաս» մասնաճիւղի, Պէյրութ 1991:

համար կամաւորներու պատրաստութեան կեդրոններ բացուին: Ու հազարաւոր դիմումներ եղան Իրաքի դեսպանատան:

Նախագահ Միթերան հեռատեսիլի իր ելոյթին պէտք տեսաւ մահմետականներու խօսք ուղղելու, ըսելու համար թէ ֆրանսական մասնակցութիւնը մահմետականութեան ուղղուած չէր: Սակայն եւ այնպէս, ինչպէս կը գրէր «Լը Մոնտ», փորձութիւնը մեծ էր եղածը կրօնքի, մշակոյթի բախում մը նկատելու:

Ֆրանսա ամերիկացի եւ անգլիացի իր դաշնակիցներէն աւելի պատճառ ունէր վախնալու մահմետական սրբազան պատերազմի մը թիրախ ըլլալէ: Աշխան, Քուէյթի կցումէն անմիջապէս ետք, Ֆրանսուա Լէօթար որ այդ շրջանին Հանրապետական կուսակցութեան նախագահն էր, կը յայտնէր թէ ալժերացի մոլեռանդ տարրերը պատանդներ մը կը նկատէր: Իսկ Ալէն Ժիփէ սարսափած էր այն գաղափարէն թէ մոլլաները կրնային հարիւր հազարաւոր Արաբներ գործի մղել. այն Արաբները որոնք ֆրանսական ընկերութեան լուսանցքին վրայ կ'ապրէին:

Ընկերաբան մը հետեւեալ բառերով կ'արտայայտէ ներկայի կացութիւնը.– «Առաջ երբ Մաղրէպցի մը դուրս կ'ելլէր հանրախանութէ մը, կը դիտուէր որպէս հաւանական գող մը. այսօր երբ ան կը մտնէ նոյն հանրախանութը, քննութեան կ'ենթարկուի որպէս հաւանական ահաբեկիչ մը»:

Ա. Թ. Թ.

ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ

Մշակութային բազմարժէք գործունէութեան մը բեմ կ'ըլլայ Փարիզի Սուրբ Մեսրոպ կեդրոնը Փետրուարի ընթացքին. ծրագրուածներու մէջ կան դասախօսութիւններ, թատրոն, նկարչութիւն, երաժշտութիւն եւ կլոր սեղան մը: Այս բոլորը կը շրջապատեն Սփիւռքի մտաւոր աշխարհին ամէնէն եզական մէկ դէմքը. ան որ կը կրէ անուն մը «օրհնութեան ու փորձանքի մը նման» ու այդ անունը ինչպէս երէկ, այսօր եւս կը խորհրդանշէ այլամերժ ազդակներու կեդրոնացում մը. բանաստեղծը յաճախ կը վեղչուի տարօրէն նորութիւններ յօրինողին ու արուեստը որ անոր նորանոր նուաճումներով մեր իրականութեան համար անմերձենալի նկատուածին սահմանները ետ կը մղէ, կը դիմաւորուի խաւար զրկած հոգիներու աղմուկ – աղաղակով: Դժուար է չմտածել այս բոլորին մասին, ու ամէն անգամուն չանդրադառնալ թէ Փետրուարեան ծրագիրը Վահէ Օշականի գործին շուրջ կեդրոնացնելու Ս. Մեսրոպ մշակութային կեդրոնին արարքը որքա՛ն խանդավառող է ու անոր ժամանակը որքա՛ն տեղին ճշդուած: Ի վերջոյ, տափակութիւն ու միջակութիւն մարսելու ախոյեան մեր ներկան պէ՛տք է որ հեղեղին դէմ ծառացող կղզեակներ ալ ունենայ, գոնէ երբեմն:

Փետրուարեան գործունէութեան դասախօսութիւններու շարքին երկրորդը տեղի ունեցաւ ամսոյն 12-ին, կեդրոնի սրահին մէջ. Մարկ. Նշանեան խօսեցաւ (ֆրանսերէն) «Հայկական թատրոնը մինչեւ Վահէ Օշական» նիւթին մասին:

Ան նախ ափսոսանք յայտնեց որ կարելի չէր եղած թատերագիր Օշականէն գործ մը ներկայացնել այս ամսուան ընթացքին: Ապա յիշելով հայ գրականութեան վաղ շրջանները, Գիրերու գիւտի շրջանը, շեշտեց թէ թատրոնի հայերէն գրականութիւն չկար այդ ժամանակէն: Մ. Նշանեան այս մարզին մասին վաւերական աղբիւր նկատելով Հենրիկ Յովհաննիսեանի երկհատոր գործը, նախ անդրադարձաւ Ե. դարու հայկ. թատրոնին որ ողբերգութիւններէ կը բաղկանար, որոնք ողբեր էին, առանց բեմական յատկանիշի: Այս ժամանակի արտադրութիւն էին նաեւ Խորենացիի եւ Ագաթանգեղոսի «Երգք պարուց» եւ «Երգք ցցոց» կոչածները որոնք աւելի կրօնական բնոյթ կը կրէին: Ասոնցմէ զատ, Տիգրան Թագաւորի արքունիքին մէջ նաեւ յունական թատերգութիւններ կը ներկայացուէին որոնց մասին կը վկայէ Պղուտարքոս:

Որպէս բուն հայկական թատրոն, պէտք էր նկատի ունենալ 1850-էն սկսած շարժումը, Պոլիս ու Թիֆլիս: Այս մասին պատմող լաւագոյն գործ մըն էր Գառնիկ Ստեփանեանի «Ուրուագիծ արեւմտահայ թատրոնի պատմութեան»ը:

Այս նոր շրջանը կը սկսէր դպրոցական թատրոնով որուն առաջնորդներն էին Մխիթարեանները: Յետոյ սիրողական թատրոն մը կը տեսնուէր Պոլիս. թաղերու մէջ խումբեր կը կազմուէին որոնց ամենէն ծանօթն էր Օրթագիւղինը: Այս շրջանին որպէս թատերագիր կային Մըկրտիչ Պէշիկթաշլեան, Սրապիոն Հէքիմեան եւլն.: Անոնց գործերը հայրենասիրական շեշտ ունէին, նաեւ բարոյական կողմ մը:

Ասոնց կը յաջորդէր փրոֆէսիոնէլ թատրոնը որուն գլխաւոր անունն էր «Արեւելեան թատրոն»ը: Ան հայերէն ներկայացումներով սկսած էր գործունէութեան, սակայն հետզհետէ թրքերէն խաղերու ալ տեղ տուած էր կարենալ ապրելու համար: Հայկական թատրոնի այս շրջանը որուն առընչուած են Յակոբ Վարդովեանի ու Պետրոս Դուրեանի եւս անունները, տեւած էր մինչեւ 1879: Հայկ. թատրոն բանալու արտօնութիւն կը տըրւի կրկին, 1908-ին. մինչեւ 1913 երկու խումբեր ներկայացումներ կու տան. կը բեմադրուի Լ. Շանթի «Հին Աստուածներ»ը:

Հայութեան արեւելեան թեւը աւելի լաւ պայմաններ ունի թատրոնի մարզին մէջ. դիտողներու աւելի մեծ թիւ մը կայ հոն ու աւելի բազմաթիւ են թարգմանութիւնները:

Ինչ կը վերաբերի թատրոնով յայտնըւած հարցերու, առաջինը կ'ըլլայ լեզուականը. Արեւելեան թատրոնի վարչութիւնը 1862-ին շրջաբերականի մը մէջ կը գրէ թէ թատրոնի կենդանի լեզուի մը պահանջը կը զգացուի: Ու մինչեւ Գարեգին Սրուանձտեանցի ժամանակը, Հայերը անդրադարձած չեն թէ իրենց լեզուին մէջ հերոսական եւ միթիք պատումի լեզուն կար:

Այսպէս, թատրոնը գրական լեզուի մը ձեւաւորումի գլխաւոր վայրերէն մէկը կ'ըլլայ:

Դարասկիզբին, թատրոնը, թատերական լեզուն յօդուածներու նիւթը կ'ըլլան, յատկապէս «Մեհեան»ի մէջ. Իսկ նոյն շրջանը որպէս գլխաւոր թատերագիր ունի Լեւոն Շանթը: Համառօտ կերպով ներկայացնելէ ետք անոր թատերգութիւններուն բնորոշիչ գիծերը, Մ. Նշանեան անցաւ թատերագիր Վ. Օշականի որուն գործէն անբաժան էր թատերականը, հակառակ անոր որ «Թատրոն» պիտակը կրող անոր գործերը անջատ հատորով մը լոյս տեսած չէին: «Մեռնողները» (1953), «Խանգարուած վերելակը» (1972), «Աւարայր 80» (1988) միշտ միայն ձայնասփիւռի մարզին համար մտածուած ու գրի առնուած գործեր էին, ցըրւած հեղինակին բանաստեղծութիւններու հատորներուն մէջ:

Հայկական թատրոնի ընթացիկ պատմութենէ մը տարբեր մօտեցումով ու հետաքրքրական շաղկապումով ներկայացուած դասախօսութեան յաջորդեց հարցումներու բաժին մը:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԵՐԿՈՒ ԱԲԵՂԱՆԵՐՈՒ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Ս. ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ ՄԷՋ (*)

Երուսաղէմի մէջ բոլոր տօները կը կատարուին Հին Տոմարով: Ս. Վարդանանց տօնը Հինգշաբթի, Փետրուար 14-ին էր: Այդ օրը տօն է ազգային յիշատակութեան Ս. Վարդան Մամիկոնեանի եւ իր քաջ զօրավարներուն, որոնք հինգերորդ դարուն մարտնչեցան ընդդէմ Թշնամւոյն, եւ պաշտպանեցին հայրենեաց հաւատքը եւ կրօնը, եւ իրենց նահատակութեամբ փրկեցին մեր ժողովուրդը, իրենց կարմիր արեամբ ներկելով Աւարայրի դաշտը:

Այս առիթով Ս. Յակոբեանց Ընծայարանի երկու շրջանաւարտ սարկաւագներ, Մատթէոս Սարկաւագ Իփրաճեան եւ Վարդան Սարկաւագ Պուրճէքեան, յանձն կ'առնեն ձեռնադրուիլ կուսակրօն քահանայ:

Վարդանանց տօնի նախատօնակէն ետք տեղի ունեցաւ «քահանայական կոչման» արարողութիւնը: Երկու ընծայեալները՝ առաջնորդութեամբ Լուսարարապետ Դաւիթ Եպիսկոպոսի եւ զոյգ առընթերակայ վարդապետներու, ծնկադիր առաջնորդուեցան Խորան, ուր Այր առին ձեռնադրիչ Պատրիարք Հօր:

Աւանդական ծիսակատարութեան սահմանեալ մանրամասն հարցաքննութեամբ, Պատրիարքը վկայութիւն պահանջեց անշեղ հաւատքի եւ քահանայութեան արժանաւորութեան համար: Այդ խորհրդաւոր պահուն երկու երիտասարդ ընծայեալները կը նզովեն Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ բոլոր հերետիկոսները եւ յանձն կ'առնեն հետեւիլ ուղղափառ Հայրապետներուն. Ապա միաբերան կ'արտասանեն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ «Հաւատոյ Հանգանակը»:

Թորգոմ Պատրիարք Քրիստոսի լուծը խորհրդանշող սարկաւագական ուրարը անցուց անոնց վզին, ի նշան ամբողջական նուիրումի եւ կամաւոր յանձնառութեան:

Յաջորդաբար կը կարդացուէին, Առաքելական եւ Աւետարանչական ընթերցումներ, կ'արտասանուէր «Հաւատամք»ը եւ պատարագը կը շարունակուէր մինչեւ «Ողջոյն»:

Ձեռնադրութիւնը կը շարունակուէր, Ս. Միւռոնը կը փոխադրուէր Աւագ Խորան եւ ձեռնադրիչը կ'օծէր ճակատները, աջ ու ահեակ ձեռքերը նորընծաներուն, եւ կը կոչէր զիրենք Տէր Աւետիս (Բարի լուր) եւ Տէր Բագրատ (Աստուծոյ ընծայ) անուններով: Ապա իշխանութիւն կը տրուէր իրենց պատարագ մատուցանելու եւ անոնք կու տային իրենց առաջին «օրհնութիւնը» ժողովուրդին:

Երեկոյին Վանուց սեղանատան մէջ ընթրիք կը տրուի Միաբանութեան, ի պատիւ նորընծաներուն: Խօսք կ'առնեն Գր. Անդրանիկ Չէյթունեան, յանուն ուսուցիչներու, նորընծաներու անունով՝ Աւետիս աբեղայ, Լուսարարապետը յանուն Միաբանութեան: Պատրիարքի քաջալերիչ եւ խրատական խօսքով -Գոհութեան «Գոհութեան Աղօթքը» արտասանուեցաւ:

Այժմ նորընծաները կ'անցընեն իրենց քառասնօրեայ պատրաստութեան շրջանը Ս. Հրեշտակապետաց Վանքին մէջ, առաջնորդութեամբ իրենց ուսուցչին եւ վարժիչին՝ Գուսան Վրդ. Ալճանեանի:

(*) Առաջին արձագանգ մը տուինք «Յառաջ»ի Փետրուար 19-ի թիւով:

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ՄԱՐՏԻՆ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔ

Հ. Գաբրիէլ Վ. Գաթմարեան. – Ծնած 1887-ին, ուսած Պոլիս՝ Սէն Լուի եւ ձեռնադրուած 1911-ին:

Հ. Օգոստինոս Վ. Պաղտասարեան. – Ծնած 1887-ին, ուսած Զմմառ եւ ձեռնադրուած 1911-ին:

Հ. Վարդան Վ. Սապպաղեան. – Ծնած 1888-ին, ուսած Զմմառ եւ ձեռնադրուած 1911-ին:

Հ. Անդրէաս Պետրոսեան.– Ծնած 1849-ին, ուսած Մէրտին եւ ձեռնադրուած 1871-ին: Քահանայ:

Քաղաքին Աւետարանական Հայոց ազգապետն էր

Իսքով Սելիմ Ճրրճիս.– Նահատակուած՝ վերոյիշեալ եկեղեցականներու խումբին հետ:

ԹԻՎ ԱՐՄԷՆ

Մարտինի գիւղաւանն է այս, որ կը կոչուի նաեւ Թէլէրմէն (արաբերէն բառ՝ որ կը նշանակէ Հայ Բլուր), զուտ Հայ կաթոլիկ բնակչութեամբ, համխեան ջարդերուն ալ իր զոհերը տուած, իսկ վերջին Աղէտին՝ ամբողջապէս փճացած:

Ծխատէրն էր

Հ. Յակոբ Վ. Փարճոյեան. – Ծնած 1859-ին, բնիկ, ուսած Զմմառ եւ ձեռնադրուած 1871-ին: Վկայակից վերոյիշեալներուն:

Ինչպէս որ պարզեցինք եղերաբախտ Իգնատիոս Արքեպիսկոպոսի կենսագրութեանը մէջ, Մայիս 1-ին Ասորիներու առաջնորդարանը խմբագրուած իր շրջաբերականին յանձնումէն վերջ՝ գահավիժող եղելութիւնք մարգարէութեան մը հաւատքը տուին անոր կտակին եւ հրաժեշտի խօսքերուն, եւ Արհ. Թափինունի փութաց հոգալ իր որդեգրած հօտին մնացորդները. Զինադադարէն երկու տարի յետոյ, Բենեդիկտոս ԺԵ. Պապին կողմէ հովուական այցելութեան եկաւ Պետրոս Գերապայծառ Գօյունեան դէպի Մարտին: Զուլումէն վերապրող հարիւրաւոր անամուսին կիներ եւ որբեր – երբեմն այնքան բարեկեցիկ – ընդ առաջ փութացին, իրենց կիսամերկ եւ սովահար վիճակը պարզելով: Արհիապատիւ Պատուիրակը սիրտ տուաւ եւ օգնեց ամէնուն: Առաջնորդարանը վերածեց «Ս. Գէորգայ Որբանոց»ի, եւ աղէտակոծ այդ խլեակները ափոփուեցան մասամբ՝ գտնելով պատսպարան եւ հանգիստ:

ՃԷԶԻՐԷ ԵՒ ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

Կեդրոն համանուն գաւառակին եւ ենթակայ Մարտինի միւթէսարրֆութեան: Հայ բնակչութիւն՝ 25 տուն: Ճէզիրէի սրբավայրը ժամատուն էր՝ ուր պաշտօնավարող երէցը՝ Տ. Դանիէլ Յարութիւնեան Աղէտէն առաջ Սղերդ փոխադրուած ըլլալով, զինքը հոն կենսագրած ենք:

Ճէզիրէի հայաբնակ գիւղերն էին (բացի 1600 հոգի վրանաբնակներէ):

1 - 11.– Առնատատ՝ 8 տուն. Մըզըր՝ 5 տուն. Կուճտըֆէ Շէյխ՝ 3 տուն. Թըլտար՝ 3 տուն. Փըրըֆ՝ 6 տուն. Պըրըպթ՝ 9 տուն. Ճըռահի՝ չորս տուն. Խնդուֆ՝ 3 տուն: Ճտէր՝ երեք տուն. Զախօ՝ 6 տուն. Սեւ Ջատըր կամ Քէօչէր՝ 45 տուն:

ԱՐՂԸՆԻ ՄԱՏԷՆ

Տիգրանակերտի երկրորդ «սանճագ»ը. կեդրոնն է Մատէն, այսպէս կոչուած իր պղնձի հանքերուն համար: Իսկ Մատէնի «սանճագ»ին գլխաւոր աւաններէն մին է Արղընի (ի հնումն նշանաւոր ամրոց Չորրորդ Հայոց Պաղնի գաւառի մէջ, ուր ապաստանեցան եղերաբախտ Հայկազուն իշխանք Հարպիկ եւ եղբարք ԺԱ. դարու կիսուն): Ըստ Լատինաց Արսինիա, իսկ բեւեռաքանդակներու մէջ Արքանիա կոչուած աւանս կառուցուած է Քոլապ լերան կողին, նայելով Տիգրանակերտի դաշտին վրայ, եւ, զառիվայր դիրքին համեմատ, բաժնուած երեք մասերու: Ստորոտէն կ'անցնի Տիգրիսի Պաղնոյ գետը:

(Շար. 189)

(Շար. Ա. էջէն)

անզատելի է: Առողջապահութեան նախարարը քաջալերանք մը կը տեսնէ եւ իրաւական տուեալներ կը փնտռէ, ցոյց տալու համար թէ խափանումն է հակասահմանական օրէնքին: Շատեր, որ որպէս Պիւտճէի նախարար ՍԷԽԹԱ-ի տէրն է, չընդունիր եւ կը պնդէ որ օրէնքի չեզում չկայ, նախընտրելի է Ֆրանսական պլանիկ ծխել քան՝ օտար եւ թէ միջոց մըն է դործադրրկութեան դէմ, քանի որ աշխատանք կը հայթայթէ: Ռոքար նախարար Էվէնի համամիտ է:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՌԸԿՊԻ

● ԹԱՇՃԵԱՆ ՊԱՀԵՍՏԻՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Միշէլ Թաշճեան կորսնցուցած է իր հաստատ տեղը Ֆրանսայի Ազգային կազմին մէջ՝ որ Մարտ 2-ին, Փարիզ, պիտի խաղայ Կալլէսի դէմ:

Հայուն անունը կ՚երեւի միայն պահեստի ընտրուածներուն մէջ: Ասոնք պատրաստ կ՚ըլլան փոխարինելու վիրաւորեալներ, խաղին ընթացքին:

Թաշճեանի տեղ, հրաւիրուած է Կուրաներ՝ ան ալ ծանօթ «երկրորդ գիծ» մը, Պէզիէի ակումբէն:

● ԹՈՐՈՍԵԱՆ ԿԸ ՎԵՐԱԳՏՆԷ ԻՐ ՏԵՂԸ

Ֆրէտէրիք Թորոսեան՝ որ, քանի մը տարեն ի վեր, կախակայուած էր անկանոն խաղի պատճառաւ, վերագտած է իր տեղը Նիսի խումբին մէջ՝ ուր կը փայլի վերստին: Երկու վերջին մրցումներուն ընթացքին, խումբին լաւագոյններէն մէկը հանդիսացած է: Քանի մը շաբաթուան հանդիսութ շատ օգտակար եղած է կ՚երեւի իրեն, Թորոսեանի պաշտօնն է տըմի տը մէլէ: Ընդհանրապէս իրեն կը տրուի խըմբապետի դերը:

ԱԹԼԵԹԻԶՄ

● ԷՄՄԻԵԱՆ՝ ՏԿԱՐ ԵԼՈՅԹ ՄԸ

Տկար՝ երբ նկատի առնենք հայ մարզիկին նախորդ արդիւնքները: Խորհրդային Միութեան ձմեռնային ախոյենութիւններուն, Վոլգոգրադի մէջ, Ֆրանսայէն վերադարձին, Էմմիեան ցատքած է 7.88 մէթր միայն, գրեթէ մէկ մէթր եւ Եւրոպայի իր մրցանիշէն: Դասուած է երրորդ: Առաջինը, Պոկրիանով ցատքած 8.01 մէթր:

Այդ է պատճառը, հաւանաբար, որ Հայուն անունը չերեւիր Խորհ. Միութեան խումբին մէջ՝ որ այս շաբաթ, Փարիզ, պիտի մասնակցի վեց ազգերու մրցման:

Այս բացակայութիւնը մեծ կարեւորութիւն մը չունի, ինչ որ աւելի ցաւալի պիտի ըլլայ, եթէ Էմմիեան չառնուի միութենական խումբին մէջ, աշխարհի ախոյենութեան համար, Մարտ 10 - 12-ին Սեվիլլա (Սպանիա):

Վ. Մ.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Արշալուիս Դաւիթեանի յիշատակին, կասէն՝ Պր. Նայիրի Մխիթարեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար. -

Պր. Ժիրայր Փէհլիվան, Տիկին Այտընեան, Պր. Կարապետ Օհանեան, Տէր եւ Տիկին Սրապեան 500-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Աւետիս Գալայճեան 550 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վարուժան Տիքմէ 1000, Պր. Հայտընեան եւ զաւակները 300, Տէր եւ Տիկին Արամ Արիկեան 100, Տիկին Արմենուհի Փէհլիվան 300, Տիկին Յակոբեան 500, Տիկին Զարթուհի Թաշճը 250, Տիկին Մարի Տիւզեան, Տիկին Մարիձա Պետիկեան, Պր. Առաքել Այտընեան 100-ական ֆրանք, Պր. Սինանեան 150, Տիկին Հայտընեան, Տիկին Քէչէճեան, Այրի Տիկին Օրադ, Պր. Գէորգ Գէորգեան, Պր. Վարուժան Քիրէն 100-ական Ֆր., Օր. Մանուշակ Մըկըրեան, Այրի Տիկին Գեղանոյշ Փէքմէզեան 200-ական Ֆր., Պր. Խաչիկ Գումրու 300, Պր. Փէքմէզեան 100, Տիկին Յովհաննէսեան 100, Մի Ոմն՝ 50, Տիկին Արեգնազ Քէպէլեան 100, Պր. Քէչէճեան 100, Տիկին Աննա Գարաթէփէ 100, Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկ 700, Տիկին Տէմիրճեան 500, Տիկին Մանուշակ Զըչըրեան 200, Պր. Հաճիարթինեան 50, Տիկին Արաքսի Յարութիւնեան 150, Տիկին Արփինէ Թաթարեան 100 Ֆր.:

Տիկին Մարիամ Օհանեան իր քրոջ՝ Սիրարփի Չէքէմեանի յիշատակին 200 Ֆր.:

Աֆանեան ընտանիք Համբարձում Աբրահամեանի մահուան քառասունքին առիթով 150 Ֆր.:

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան Զօհրապ Մուրատեանի յիշատակին 3000 ֆրանք:

Պր. Նազարէթ Պարսումեան Մարալ Գալպէնճեանի մահուան առիթով փոխան ծաղկեպսակի 600 Ֆր.:

Տէր եւ Տիկին Արամ Արիկեան Արամ Օհանեանի մահուան 4-րդ տարելիցին առթիւ 500 Ֆր.:

***

Կապոյտ Խաչի Սէն - Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Անդրանիկ Փաշայեանի մահուան առթիւ. -

Տիկին Վ. Ստեփանեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռընէ Ժաամիթոյէ իրենց զաւակին՝ Ֆիլիփի մահուան առթիւ 1000 Ֆր., Տիկին Ա. Յովհաննէսեանէ 500 Ֆր. իր ապաքինման եւ թոռնիկին ծնունդին առթիւ, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Մխսեան 100 ֆրանք իրենց թոռնիկին ծննդեան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Յ. Էթոյեանէ 200 Ֆր. իրենց երկուորեակներուն ծննդեան առթիւ:

Յունուար 17-ին լոյս տեսած շնորհակալիքին մէջ Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Տիլոյեան պէտք է ըլլայ Ժելոյեան, Տէր եւ Տիկին Դանիան՝ Դահան:

CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

CLICHY - LA GARENNE

Section Cardiné Aghababian

DINER DANSANT

le Samedi 9 Mars à 20 h 30

au YAN'S CLUB

5, avenue Reille — Paris 14e

Comité de Coordination des associations arméniennes d'entraide sociale

Les représentants des Eglises Apostoliques, Catholiques, Protestantes et des associations, l'Association Arménienne d'Aide Sociale (A. A. A. S.), l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance (U.G.A.B.) et Croix Bleue des Arméniens de France, ont signé le Jeudi 7 Février un protocole d'accord, permettant de mettre en place un comité de coordination dont l'objet est de réunir les ressources et les moyens nécessaires dans une structure unique afin de rendre plus efficace l'aide aux nouveaux immigrants d'origine arménienne.

Elle aura pour mission de pourvoir aux premiers besoins matériels, d'apporter assistance pour remplir les formalités administratives et enfin, de soutenir moralement ceux qui sont contraints de quitter leur pays d'origine pour raisons sociales, politiques ou économiques majeures ou tout simplement pour sauver leur vie.

Le Comité de coordination des Associations Arméniennes d'Entraide Sociale est composé de deux organes distincts : un «conseil» qui aura pour tâche de fixer les grandes orientations et de prendre les décisions importantes et une «commission exécutive» chargée de satisfaire aux demandes d'aide sociale.

Son budget annuel sera alimenté par chaque association ainsi que par les dons et subventions qui seront reçus par le Comité.

Une permanence est ouverte les jeudis de 15 heures à 18 heures au 77, rue Lafayette, 75009 Paris.

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը ուրախութեամբ կը յայտարարէ Հայ Օգնութեան Միութեան - Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի ԵՐԵՒԱՆի իր գրասենեակին հասցէն.-

ԵՐԵՒԱՆ քաղաք,
Էնգելս փողոց
Թիւ 2 շէնք
3-րդ յարկ
Հեռաձայնի թիւ. -
(19) - 78852 / 484614

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին, Ուրբաթ իրիկունները ժամը 17-ին, Հսկման խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ, իսկ Կիրակի օրերուն Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով.-

Փետրուար	22	եւ	24
Մարտ	1	եւ	3
Մարտ	8	եւ	10
Մարտ	15	եւ	17
Մարտ	22		

FRANCE DES ETRANGERS
FRANCE DES LIBERTES

Presse et communautés dans l'histoire nationale

Cette exposition fort intéressante qui se tient à l'Arche de la Défense depuis Septembre 1990 fermera ses portes le 3 Mars prochain.

La presse arménienne —«Haratch» en particulier— y est très largement représentée, accompagnée d'une collection de photos (Arax), portant témoignage de la vie de la communauté.

Tous les jours de 10h à 17h.
Samedi et Dimanche de 9h à 19h.

Ս. ՅՈՎՀ.-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ 1991-Ի ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Լոյս տեսած է Փարիզի Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան հրատարակած 1991-ի օրացոյցը:

Երկլեզու այս օրացոյցը, որ միեւնոյն ժամանակ տօնացոյց մըն է, կը պարունակէ օգտակար գիտելիքներ, տեղեկութիւններ եւ կարեւոր հասցէներ:

Օրացոյցը ստանալ փափաքողները կրնան գրել հետեւեալ հասցէին

Eglise Arménienne Saint Jean-Baptiste
15, rue Jean Goujon — 75008 Paris
կամ հեռաձայնել 43 59 67 03 թիւին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Ազգատախնամ Ընկերակցութեան տարեկան դաշտահանդէսը՝ Կիրակի, Յունիս 2-ին:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱՁԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE

organise une

EXPOSITION

"Tapis et textiles arméniens"

au Palais de la Bourse de Marseille — La Canebière

du 14 Février au 11 Mars

en collaboration avec
le *CONSEIL REGIONAL PROVENCE ALPES COTE-D'AZUR*
sous le haut patronage du Ministère de la Culture

ouvert tous les jours de 10h à 18h. (Entrée gratuite)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 23-24

SAMEDI-DIMANCHE
23-24 FÉVRIER
1991

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.480 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.480

ՊԱՂՏԱՏ Կ'ԸՆԴՈՒՆԻ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ ԴՐԱԿԱՆ ԿԸ ԳՏՆԷ

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ ԴԵՌ ԿԸ ՎԱՐԱՆԷՐ ՈՒ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷՐ ՌՄԲԱԿՈԾԵԼ

Հինգշաբթի իրիկուն եւ մինչեւ ուշ գիշեր, կացութիւնը տակնուվրայ կ'ըլլար: Նախ խնտա ձառ մը Սատտամ Հիւսէյնէն կրնար այն տպաւորութիւնը թողուլ որ Իրաք ոչ մէկ զիջումի պատրաստ է եւ թէ Թարէք Ազիզի տարած պատասխանը Գորպաչովի, ժխտական է: Արդարեւ, Իրաքի ղեկավարը տարօրինակ, երկդիմի նիւթ մը կ'ունենար:

Ի՞նչպէս երեւակայել, որ Իրաք հաւանութիւնը կուտայ խորհրդային ծրագրին, երբ Սատտամ Հիւսէյն կը շեշտէ. - «Մեր ժողովուրդը եւ մեր զինեալ ուժերը վճռած են պայքարը շարունակել: Մեր ընտրած ճամբէն, այլ ուղի չկայ: Ծախատամարտներու մայրը՝ մեր յաղթանակը եւ մեր նահատակութիւնը կ'ըլլայ...»: Սատտամ Հիւսէյն կ'ակնարկէ նաեւ զուաճանութեանց, Օգոստոս 2-էն առաջ, Իրաքեան պահանջներու սպառնակը կ'ընէ ու կը յիշեցնէ թէ զիջումի տրամադիր չէ:

Այդ միջոցին Թարէք Ազիզ օդանաւին մէջ է: Ու կը հասնի Մոսկուա, ժամը 10-ը անց է, բայց, Գորպաչով զինքը անմիջապէս կ'ընդունի: Խօսակցութիւնը կը տեւէ 2 ժամ եւ 20 վայրկեան ու Մոսկուա կը յայտարարէ թէ Իրաքի պատասխանը դրական է: Արդէն, փոքր յոյս մը ծագած էր, Թեհրանի օդակայանը, ուր Փարիզէն կը հասնէր Իրանի Արտաքին նախարարը եւ կը հանդիպէր Թարէք Ազիզի որ Մոսկուա կը մեկնէր: Այդ կարճ խօսակցութենէն ետք, Իրանի Արտաքին նախարարը վկայաթի կը յայտնէր թէ լաւատես է:

Պէտք է ըսել թէ Իրաքի ընդունած ծրագիրը բաւական հետաքրքրական է եւ չի կրնար նեղը չդնել անոնք, գլխաւորաբար Ամերիկան, որոնք այլեւս Քուէյթի ազատագրումէն շատ անդին անցած են եւ բուն նպատակը՝ Սատտամ Հիւսէյնի եւ իր վարչակարգին տապալումին վերածուած է: Ութ կէտերէ բաղկացած այս ծրագրին մէջ խօսքն իսկ չկայ Պաղեստինցիներուն: Ահաւասիկ կէտերը.-

1.- Իրաք կը յայտնէ իր տրամադրութիւնը ամբողջական եւ առանց պայմանի նահանջի մը Քուէյթէն:

2.- Պարպումը կը սկսի հրադադարին երկրորդ օրը:

3.- Պարպումը կը կատարուի բռն ճըշդուելիք ժամանակացոյցի մը:

4.- Երբ պարպումը իրագործուած ըլլայ 2/3-ի համեմատութեամբ, անտեսական պատժամիջոցները կը վերնան:

5.- Պարպումէն ետք, այն որոշումները որոնք արդարացուցին ՄԱԿ-ի բանաձեւերը, անհետացած կ'ըլլան:

6.- Հրադադարէն անմիջապէս ետք, բոլոր պատերազմական գերիները պիտի կ'արձակուին:

7.- Պարպումին կը հսկեն Ծոցին մէջ յանձնառու չեղած երկիրներու ուժերը, ընտրուած ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդին կողմէ:

8.- Մանրամասնութիւններն եւ ծրագրին յատուկ կէտերը կը յայտարարուին այսօր (Ուրբաթ) Ապահովութեան Խորհուրդին կողմէ:

Այս ծրագիրը նախ եւ առաջ եւ ինչ որ ալ ըլլայ անոր արդիւնքը, յաղթանակ մըն է Մ. Գորպաչովի համար, արտաքին ու նաեւ ներքին ճակատի վրայ: Ընդդիմադիրները, պարզ է, քիչ մը նուազ կ'ընդդիմանան մարդու մը, որ նման յաջողութիւն մը կ'արձանագրէ: Նեղը կը դնէ Ամերիկան, որ Ուրբաթ վաղ առաւօտեան, միայն վարանում ցոյց տուած էր եւ պաշտօնապէս ոչինչ ըսած: ՍՆՆ-ի համաձայն, քաղաքական պատասխանատու մը, Պուշի հետ խորհրդակցութենէ մը ետք, ըսած կ'ըլլայ թէ Միացեալ - Նահանգները անընդունելի կը գտնեն ծրագիրը, որ շատ անորոշ կէտեր ունի եւ չի համապատասխաներ Ուաշինկթընի պայմաններուն: Պուշ կ'ուզէ որ ոչ թէ հրադադարէն 2-րդ օրը, այլ անմիջապէս պարպէ Քուէյթը, հոն ձգելով ամբողջ ծանր հրետանին եւ զինամթերքը: Սպիտակ Տան բանբերը կը յայտնէր սակայն թէ շատ վտանգաւոր կ'ըլլար գտնելով հանդերձ, Պուշ պիտի խորհրդակցի եւ ուսումնասիրէ: Զմոռնանք որ Իսրայէլ իր «մտահոգութիւնը» յայտնեց, ճշդելով թէ որքան ատեն որ Սատտամ Հիւսէյն գործի գլուխ մնայ, ապագան ապահով չէ:

Ֆրանսա, Արտաքին նախարարութեան միջոցաւ, կը յայտնէր թէ Իրաքի բռնած դիրքը լաւ ուղղութեամբ է, բայց, կէտեր կան որ շատ անորոշ կը մնան:

Մինչ, Ուրբաթ օր, խօսակցութիւններ եւ խորհրդակցութիւններ կը շարունակուէին, ռումբերը կը տեղային Իրաքի վրայ, աւելի սաստկութեամբ եւ ապահով ալ չէր որ ցամաքային յարձակումէն բոլորովին հրաժարած ըլլան Միացեալ - Նահանգները, որոնք կ'ուզեն ճզմել Սատտամ Հիւսէյնը եւ իր հաշիւը մաքրել մէկ անգամ ընդ միշտ: Մնաց որ, միշտ խմաստուն գործ չէ ծայր աստիճան նուաստացնել հակառակորդը եւ անոր պարտադրել այնպիսի պայմանները, որոնք չեն խնայեր նուազագոյն արժանապատուութիւն մը: Անցեալի յաղթականները, մանաւանդ Ա. աշխարհամարտին, չեն գիտցած մնալ յաղթանակի բարձրութեան վրայ եւ այդ աստիճան նուաստացումի ենթարկուած երկիր մը, ինչպէս Գերմանիան 1918-ին, չէր կրնար ժամ առաջ գլուխը բարձրացնել չուզել: Ոչ ոք այսօր Սատտամ Հիւսէյնը կ'ուզէ Իրաքի գլուխը, բայց, դժուար թէ զինակիցները բոլորն ալ համաձայն պատերազմը սաստկացնել միայն Սատտամ Հիւսէյնը վար առնելու համար: Այդ պարագային, Գորպաչով կը մնայ խաղաղութեան ախոյեան մը եւ Պուշ կը զառնայ Թիրախը: Աւելի ծանօթ է անշուշտ եւ Գորպաչով ալ «անմեղ» մը չէ որ միայն խաղաղութեան համար նախաձեռնած ըլլայ այս գործին, կը պաշտպանէ արաբական իր քաղաքականութիւնը, կը շահի իր մահմեդական հանրապետութիւններուն համակրանքը եւ կը վերադառնայ քիչ մը խախտած իր վարկը: Եւ որքան ալ «կատարեալ համաձայնը» բանի իր եւ Պուշի կամ Միթերանի միջեւ, դժուար թէ այս երկուքը խակապէս գիտնան թէ ինչե՛ր բռուած են Մոսկուայի եւ Պաղտատի միջեւ, դեռ չխօսինք Թեհրանի մասին...:

***

× Համաճարակի վախ կայ Պաղտատ ու քաղաքապետը եւ Կարմիր Մահիկը կոչ բրած են միջազգային օժանդակութեան, որովհետեւ կ'ըսեն «սնունդի, ջուրի չգոյութիւնը եւ առողջապահական պայմանները շատ մտահոգիչ են»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԷԼ յաջողեցաւ ձեռք ձգել Ուաշինկթընի երաշխաւորութիւնը 400 միլիոն տոլարի փոխառութեան համար, զոր դրամատուները պիտի կատարեն: Ցարդ Միացեալ - Նահանգները կը վարանէին, որովհետեւ այդ գումարը պիտի ծառայէր Խորհրդային Միութենէն գաղթած Հրեաներուն բնակութիւններ շինելու գրաւեալ հողերուն վրայ: Իսրայէլ ապահովութիւն տուած է որ այդպէս պիտի չըլլայ:

ԵՐԵՒԱՆԷՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՓԵՏՐՈՒԱՐ 19 / 21)

ՀԱՆՐԱԺՈՂՈՎ՝ ԱՐՑԱԽ

Չորեքշաբթի, Փետրուար 20-ին, Արցախեան Շարժումի 3-րդ տարեդարձի առթիւ, Ստեփանակերտի Ազատութեան հրապարակը տեղի ունեցաւ հանրաժողով, որու մասնակցողները վճռականօրէն յայտնեցին թէ ասկէ ետք ալ պիտի շարունակեն ազատութեան պայքարը իրենց նախնեաց հողին վրայ:

Նման միթինկներ տեղի ունեցան մարզի բոլոր հայկական բնակավայրերը: Բանաձեւ ընդունուեցաւ, երկրի իշխանութիւններէն պահանջելու համար լուծել Արցախի արդար հարցը: Բանաձեւը ղրկուեցաւ Խորհրդային Միութեան Նախագահին եւ փոխ - նախագահին, Խորհրդային եւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդներու նախագահներուն:

***

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՆԻՒԹԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հանրային - քաղաքական կազմակերպութիւնները չեն կրնար դրամական եւ նիւթական օժանդակութիւն ստանալ Հայաստանի Հանրապետութեան տարածքէն դուրս գտնուող պետական ազբիւրներէ, ինչպէս նաեւ Հայաստանի հանրապետութեան տարածքէն դուրս գտնուող պետական մարմիններէն, հաստատութիւններէն, բացի օրէնքով նախատեսուած պարագաներէ: Հանրային - քաղաքական կազմակերպութեան արգիլուած է նաեւ կազմակերպական կառոյցներ հիմնել պետական մարմիններու, հիմնարկներու, ձեռնարկութիւններու, հաստատութիւններու մէջ, ունենալ փիանսավարկային գործունէութիւն իրականացնող հեռանկարներ, բացի օրէնքով նախատեսուածներէն: Գերագոյն Խորհուրդի հերթական լիակատար նիստը հաստատեց վերոյիշեալ հարցի վերաբերող օրինագիծը:

***

ԿԻՊՐՈՍԻ ԴԵՍՊԱՆԸ՝ ԷՋՄԻԱԾԻՆ

Մոսկուայի Կիպրոսի դեսպանը Խրիսթաֆորու Խարալամբոս այցելած է Էջմիածին եւ հանդիպում ունեցած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին հետ, որու փոխանցած է Կիպրոսի Յոյն Եկեղեցիին պետ Խրիսոստոմոս Արք.-ի ողջոյնը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀՀՇ-Ի ՀԱՆՐԱԺՈՂՈՎԸ

Հ. ՍԻՄՈՆԵԱՆ ԿԸ ՅԱՋՈՐԴԷ Կ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆԻ

Փետրուար 20-ին, Չորեքշաբթի իրիկուն, ժամը 6-ին, 60-էն 70 հազար հոգիի ներկայութեան, Հակառակ տեղատարափ անձրեւին, տեղի ունեցաւ ՀՀՇ-ի հանրաժողովը: Ներկայ էին անշուշտ Ղարաբաղ Կոմիտէի բոլոր անդամները (այժմ՝ Պետական պաշտօններու գլուխ) բացի Լեւոն Տէր - Պետրոսեանէ, որ Մոսկուայէն վտանգաւոր վիճակի մէջ վերադարձած էր Երկուշաբթի (Փետրուար 18) ուշ գիշերին:

Հանրաժողովին բացումը կատարած է Յուսիկ Բահնաայ «Հայր Մեր»ով, ապա խօսք առած է եւ հաւաքոյթը վարած ՀՀՇ-ի նախագահ՝ Վանօ Սիրադեղեան:

Խօսք առած են Երեւանի քաղաքապետ՝ Համբարձում Գալստեան, ապա՝ Խաչիկ Ստամբոլցեան, Ռաֆայէլ Ղազարեան, Ալպէր Պաղտասարեան, Սմբատ Յակոբեան, Աշոտ Ոսկանեան: Հանրաժողովը, որ, ինչպէս գրեցինք, կ'ոգեկոչէր Ղարաբաղեան Շարժումի Գ. տարեդարձը, փակած է Վանօ Սիրադեղեան:

***

Ափիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի Նախագահ նշանակուած է Հրաչիկ Սիմոնեան, որ կը յաջորդէ Կ. Դալլաքեանի:

Նոր նախագահը ծնած է 1928-ին, ծանօթ պատմաբան եւ ակադեմական, նաեւ անդամ ՀՀՇ-ի վարչութեան:

× Երեւանի օդը մեղմ էր եւ արեւոտ, Ուրբաթ առտու, Փետրուար 22-ին:

***

ԵԼՑԻՆԻ ԴԷՄ ՊԱՅՔԱՐԸ

Ծանօթ է որ, երբեւ հեռեւանք Ելցինի յայտարարութեան Գորպաչովի հրաժարականը պահանջող, բաւական մեծ աղմուկ ելած է Մոսկուա, մանաւանդ, Գերագոյն Խորհուրդի մէջ: Ինչ որ նուազ ծանօթ էր, եւ զարմանքով տեղեկացանք Ուրբաթ առաւօտ Երեւանէն, այն է որ հակա - Ելցինի երդչախումբի գլխաւոր ձայներէն է՝ Հենրիկ Իգիթեան, որ յաջորդական ելոյթներով փառքը կը հիւսէ Միութեան եւ կ'արժանանայ առաջին դիրքերու վրայ երեւալու միութենական Վրէմիային (ժամանակ, հեռատեսիլի իրիկուան լրատուական յայտագիրը):

Հայաստանի իշխանութիւնները հակազդած են, տեղւոյն «Լրաբեր» յայտագրով ալ անդրադարձ եղած է, շեշտելով թէ Իգիթեանի ելոյթը կը յիշեցնէ հին ժամանակներու մանկական երգչախումբերու գովերգները:

Հայաստանի իշխանութիւնները հարկ տեսած են նաեւ ճշդել թէ Հենրիկ Իգիթեան Հայաստանի երեսփոխան չէ, այլ՝ նկարիչներու եւ արուեստագէտներու միութեան թեկնածուն եղած է:

Փետրուար 20-ին, Գերագոյն Խորհուրդը, Մոսկուայի մէջ, բուռն կերպով քննադատած էր Ռուսաստանի Նախագահը, քուէարկելով նոյնիսկ բանաձեւ մը 292 ձայնով (29՝ դէմ եւ 27 ձեռնպահութիւն) եւ պահանջելով, ամէնէն ուշը Երկուշաբթի օրուան համար (Փետրուար 25) Քոնկրէին արտակարգ մէկ նիստը քննելու համար Ելցինի պարագան:

Պէտք է ըսել որ պահպանողականներու դէմ, Ելցինի բարեկամներն ալ իր պաշտպանութիւնը չեն ստանձնած: Գալով իրեն, ճշդում մը բրած է, յայտարարելով թէ իր խօսքերը մարդուն (Գորպաչով) դէմ չեն, այլ՝ սիսթէմին:

ՆԻՒԹԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

1990 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 5 / 9 ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Պատրաստեց՝ Լ. ՄԱՐԱՇԼԵԱՆ

Թարգմ. ԵԴՈՒԱՐԴ ԱԲԻԼԵԱՆ

Նախորդ զեկուցողներէն եւ մանաւանդ նախագահէն հետ սուր վիճաբանութեան հետեւանքով էր որ փրոֆեսոր Մարաշլեան բեմ բարձրացաւ, ներկայացնելու համար իր զեկուցումը՝ «Տնտեսական Ազդեցութիւններ Թուրքիոյ եւ Հայոց Հանդէպ Միացեալ - Նահանգներու Վարած Քաղաքականութեան վրայ՝ 1919 - 1923 թթ.» թեմայով: Իր թէզը հիմնելով ամերիկեան արխիւներէ քաղուած նոր վաւերաթուղթերու վրայ, Մարաշլեան փաստարկեց թէ Հայկական Հարցի վերջնական լուծման ընթացքին տնտեսական զօրաւոր շահեր ազդեցութիւն գործեցին ամերիկեան Արտաքին Նախարարութեան վրայ՝ որդեգրելու համար թրքանպաստ քաղաքականութիւն մը ի վնաս Հայոց, չնայած այն բանին որ «քաղաքականութիւն մշակող ամերիկացի բոլոր գլխաւոր դէմքերն ալ համոզուած էին, թէ Հայերը համաշխարհային Ա. պատերազմի ընթացքին զոհ գացած էին ցեղասպանական բնաջնջումի կանխամտածուած փորձի մը»:

Նոյնիսկ Թուրքիոյ մէջ ամերիկեան գլխաւոր պատուիրակ՝ «թրքամէտ» դեր ծովակալ՝ Մարք Պրիսթոլն անգամ, «որ կարգ մը պատմաբաններու կողմէ յաճախ կը վկայակոչուի հաստատելու համար թրքական տեսակէտները, լիովին ընդունած է այն իրողութիւնը, որ Թուրքերը ցեղասպանական կոտորածներ գործադրեցին Հայոց վրայ», - բսաւ Մարաշլեան: Ի հաստատումն իր այս կարծիքին՝ թրքական աղբիւրներէ, ինչպէս նաեւ նոյնինքն Պրիսթոլէն վկայութիւններ յառաջ բերելէ ետք, Մարաշլեան յանգեցաւ հետեւեալ եզրակացութեան. տրուած ըլլալով Թուրք ազգայնականներու «զօրաւոր փափաքը՝ շահելու ամերիկեան բարեկամութիւնը, եւ անոնց գրեթէ յուսահատական կարիքը տնտեսական օժանդակութեան», Անգարայի ղեկավարութեան մօտ այն գիտակցումը թէ Արտաքին Նախարարութիւնը «կը փափաքէր Թուրքիոյ մէջ ամերիկեան տնտեսական շահերը ներդաշնակել Հայկական Հարցի վերաբերմամբ ամերիկեան բարոյական շահերուն հետ»՝ կրնար զանոնք (Անգարայի ղեկավարները) «հարկադրել աւելի ճկուն գտնուելու» հայկական պահանջներուն հանդէպ: Սակայն քաղաքականութիւն մշակող Թուրք դէմքերը «գիտէին թէ Հայոց հանդէպ նուազագոյն «արդար վերաբերում»ն իսկ մեծ չէր գտնուեր ամերիկեան քաղաքականութիւնը մշակող մարդոց գլխաւոր առաջնահերթութիւններուն, որոնք այնքա՜ն ակնյայտօրէն տարուած էին ո՛չ թէ իրե՛նց իսկ կողմէ յստակօրէն օրինաւոր համարուած հայկական պահանջներով, այլ, ընդհակառակն, տնտեսական անկիւնէն դիտուած «վերջի խօսքով» (bottom line)՝ շահով»:

Մարաշլեանին առաջին հակադրուողը եղաւ դոկտ. Լաուրին. «Լեւո՛ն, հետաքրքրական փաստարկ մըն է տակաւ, բայց ընաւ չյաջողեցար ցոյց տալ ամենախելամիտ ենթադրութեան սահմաններէն այն կողմ անցնիլ: Չյաջողեցար, որովհետեւ ցոյց չտուիր, - եւ կը պնդեմ որ հաւանաբար չես ալ կրնար ցոյց տալ, - (ամերիկեան) շահարկումի այն գումարը որ պիտի արդարացնէր քու համոզումդ՝ թէ ա՛յդ շարժառիթն էր որ կը վարէր (ամերիկեան) քաղաքականութիւնը: Ցաւակցեցայ»: Լաուրի նոյնպէս մերժեց այն պնդումը, որ Պրիսթոլ թրքամէտ էր, եւ առ այդ յիշատակեց ծովակալին ծանօթ «տոպրակի մէջ խառնելու» վարկածը (Պրիսթոլ. «Ես Մերձաւոր - Արեւելքի ցեղերէն ո՛չ մէկը կը պաշտպանեմ, որովհետեւ կը հաւատամ թէ Թուրքը, Յոյնը, Հայը, Սուրիացին, եւայլն, եթէ տոպրակի մը մէջ դնելով խառնես՝ չես գիտեր թէ անոնցմէ ո՛ր մէկը դուրս պիտի գայ ամէնէն առաջ»):

Մարաշլեան պատասխանեց, թէ ցոյց տալէ առաջ թէ «ինչպէս ապացուցա՛ծ է իր խնդիրը», կը փափաքէր վերջ դնել այն կարծիքին, թէ Պրիսթոլի տարամերժութիւնը չէզոք էր: Ան մատնանշեց, թէ ժողովուրդներու՝ տոպրակէն դուրս ելլալու վերաբերեալ այդ մէջբերումներէն մէկուն վերջաւորութեան՝ Պրիսթոլ բսած է. - «Բայց հաւանաբար Թուրքը բոլորին մէջ լաւագոյնն է»:

Ինչ կը վերաբերի տնտեսական մղումներուն, Մարաշլեան հետեւեալը պատասխանեց Լաուրիին. «Դուք երկու տարբեր բաներ կը շփոթէք իրարու հետ. այն շարժառիթները որոնք խթան հանդիսացան (Արտաքին Նախարարութեան) քաղաքականութեան՝ երբ տակաւին Հայկական Հարցը առկախ կը մնար, մինչեւ 1923 թ., եւ այն՝ որ տեղի ունեցաւ անկէ ետք»: Ան բսաւ, թէ ժամանակի ընթացքին Թուրքերը սորվեցան պիզնէսի աշխարհին գործելակերպը, իսկ ամերիկացի ձեռնարկատէրերը գտան որ «Թուրքիոյ մէջ ներդրում կատարելը կարծուածին չափ շահաբեր պիտի չըլլար»: Սակայն, Ամերիկացիներու այս յետագայ փորձառութիւնը, - պնդեց Մարաշլեան, - «չ'որոշեր այն շարժառիթներուն հետ որոնք խթանեցին զիրենք մինչեւ 1923 թուականը»:

Դոկտ. Սարայ հարցումներ ուղղեց Մարաշլեանի օգտագործած աղբիւրներուն մասին, որոնց ան դիւրաւ պատասխանեց: Սարայ նոյնպէս մատնանշեց սուր հակադրութիւնը ընդմէջ Մարաշլեանի եւ Մըք Քարթիի զեկուցումներուն, եւ հարց տուաւ թէ որո՞ւնն էր որ կը ներկայացնէր «ճշմարտութիւնը, քո՞ւ զեկուցումդ թէ դոկտ. Մըք Քարթիինը»: Որուն Մարաշլեան պատասխանեց. «Ի՛մս»:

Թրքական պատմութեան ծանօթ մասնագէտ դոկտ. Ռոտրիկ Տէյվիսըն բսաւ. «Մարաշլեան ուղիղ է սա իմաստով, որ յետ - պատերազմեան շրջանին ամերիկեան զօրաւոր ճնշում կար տնտեսական զարգացման ի նպաստ»: Սակայն Տէյվիսըն թելադրեց, որ Արտաքին Նախարարութեան շահագրգռութիւնը կը կայանար գլխաւորաբար Միջին - Արեւելքի մէջ բրիտանական տնտեսական առաւելութեանց դէմ հակադրուելուն, եւ ոչ թէ, անհրաժեշտօրէն, ի հեճուկս Հայոց՝ Թուրքերուն զօրավիգ կանգնելուն մէջ: Եւ, «ընդունելով (հանդերձ) թէ տնտեսական շարժառիթները գոյութիւն ունէին, չէ՞ք խորհիր ինծի հետ», - հարց տուաւ Տէյվիսըն, - որ գլխաւոր ամերիկեան դրդումը «դրամատիրական շահը չէր, այլ քաղաքական կայունութիւնը»:

Մարաշլեան չժխտեց թէ Արտաքին Նախարարութիւնը շրջանին մէջ «քաղաքական կայունութեան» հետամուտ էր, բայց պնդեց որ շահու շարժառիթին վրայ իր դրած մասնաւոր շեշտը տակաւին կը մնար արդարանալի, քանի որ «քաղաքական կայունացման զարկ տալու» անդրագոյն նպատակը, անշուշտ, «միջազգային առեւտուրի համար բարենպաստ մթնոլորտ մը ստեղծելն է. տնտեսական շահը քաղաքականութեան ենթահողն է»: Մարաշլեան համաձայն գտնուեցաւ Տէյվիսընի՝ բրիտանացւոց նկատմամբ կատարած դիտողութեան, սակայն ան ուրիշ կապ մը հաստատեց Միացեալ - Նահանգներու՝ բրիտանական եւ հայկական շահերու դէմ հակադրութեան միջեւ, բացատրելով, որ «Սեւրի Դաշնագիրը զօրավիգ կը կանգնէր հայկական պահանջներուն: Ան զօրավիգ կը կանգնէր նաեւ բրիտանական արտօնութիւններուն»՝ Անատոլուի մէջ, - տուեալ պայմաններուն տակ, «երբ Արտաքին Նախարարութիւնը կ'ընդդիմանայ Սեւրի Դաշնագրին, ան երկու բան կ'ընէ. կը հակադրուի թէ՛ Բրիտանացիներուն, եւ թէ՛ Հայերուն»:

Դոկտ. Էգէլ Քիւրալ Շօ նշեց, թէ Մարաշլեանի զեկուցումին մէջ «կը պակսէր» այն մասին, թէ Թուրքերը իրե՛նք ինչ կ'ընէին Անատոլուի մէջ: «Թուրքիոյ մէջ ամերիկեան տնտեսական շահը չէր որ ստեղծեց» Լօզանի Դաշնագիրը 1923-ին, այլ «Թուրքերուն մղումը, եւ սեփական ճակատագիրը հետապնդելու իրենց որոշումը»:

Մարաշլեան համաձայն գտնուեցաւ դոկտ. Քիւրալին հետ, թէ տեղւոյն վրայի դէպքերը բախտորոշ էին, սակայն իր այս մասնաւոր, հակիրճ զեկուցման համար ինք ընտրած էր սեւեռիլ «Անատոլուի մէջ պատահածներուն հանդէպ» ամերիկեան անդրադարձին վրայ: Ան մանրամասնեց, որ երբ Թուրք Ազգայնականները «ոտքի կանգնեցան Սեւրի Դաշնագրին դէմ եւ վտարեցին Յոյները, ստեղծեցին այնպիսի կացութիւն մը՝ որ Արտաքին Նախարարութիւնը կը պարտաւորուէր Պոլսոյ փոխարէն գործ ունենալու Անգարայի հետ»: Պոլսոյ կառավարութիւնն էր որ «ստորագրած էր Սեւրի Դաշնագիրն ու ճանչցած էր Հայաստանը - սակայն այդ կառավարութիւնը ոչ եւս էր այժմ, ուստի Արտաքին Նախարարութիւնը պարտաւոր էր գործ տեսնելու Աթաթիւրքին հետ», եւ աթաթիւրքեան Ազգայնականներն ալ «Ամերիկացիներու աչքերը կը հրապուրէին այն հեռանկարով՝ որ անոնք կրնային (Թուրքիա) գալ եւ շահ ապահովել» Անատոլուի մէջ պիզնէսի զանազան ձեռնարկներէ:

Նախկին Թուրք դեսպան Քամուրան Կիւրիւն կատարեց տեղին հարցում մը: Ան հարց տուաւ, թէ արդեօք մէկը «որ թրքամէտ է, անհրաժեշտօրէն հակահա՞յ է»: Մարաշլեան բացատրեց, թէ այն Ամերիկացիները, որոնց մասին կը խօսինք, «թրքամէտ չէին՝ Թուրքերը սիրելու, իսկ Հայերը ատելու իմաստով: ... Անոնք կը ջատագովէին այնպիսի քաղաքականութիւն մը որ նպաստաւոր էր Թուրքերուն, իսկ աննպաստ՝ Հայոց համար: ... Անոնք ըրին այն՝ ինչ որ լաւ էր ամերիկեան դրամատիրական շահերուն համար: Եթէ Հայերը նպաստաւոր ըլլային ամերիկեան դրամատիրական շահերուն՝ անոնք հայամէտ պիտի ըլլային»:

Այս հանդիպումին Սոնիէլ եւ Մարաշլեան թէժ վիճաբանութիւն մը ունեցան Նախագահ Ուիլսընի Հայաստանի համար գծած սահմաններուն մասին, 1920 թ.: Ապա դոկտ. Մըք Քարթի հարցուց. - «Ճշմարիտ չէ՞ որ երբ մէկը կը սկսի հարցականի տակ առնել Ամերիկայի Արտաքին Նախարարութեան 1920, 1921 եւ 1922 տարիներու բարոյական արժէքները, բարոյականութիւնն ու արժէքները, յայտարարութիւններն ու բարոյականութիւնը Արտաքին Նախարարութեան եւ անոր մարդոց՝ յընթացս 1916, 1917, 1918 եւ 1919 տարիներուն». այլ խօսքով՝ շարժառիթները այն մարդոց՝ «որոնք մէջտեղ բերին այս բոլոր խօսքերը Հայոց սպանութեան եւ ջարդուելուն մասին» համաշխարհային Ա. պատերազմի ընթացքին:

Մարաշլեան Մըք Քարթիին յիշեցուց, թէ Ամերիկայի մէջ երբ կառավարութիւնը կը փոխուի՝ կը փոխուին նաեւ շատ մը պաշտօնատարներ իրենց պաշտօնէութեան հետ: Պատերազմի ընթացքին պաշտօնատարները կը պատկանէին «տարբեր կառավարութեան մը - ազատական, աւելի գաղափարապաշտ, Դեմոկրատ կուսակցութեան կառավարութիւն մը, նուազ համակիր՝ մեծ ձեռնարկատիրութեան»: Իսկ այն պաշտօնատարները որոնք վաղ 20-ական թուականներուն քաղաքականութիւնը կը գծէին՝ կուգային «տարբեր ժամանակաշրջանէ մը. եւ կ'ակնարկեմ նոր ժամանակաշրջանի Ամերիկացիներուն», որոնք «փրօ - պիզնէս» մարդիկ էին եւ կը ջատագովէին «արտաքին շուկաներու յարձակունակ հետապնդման» քաղաքականութիւն մը: Սակայն, որպէսզի չթողու այն տպաւորութիւնը թէ բոլոր Ամերիկացիներն ալ Պրիսթոլի նման մարդիկ էին, Մարաշլեան աւելցուց, թէ բազմաթիւ Ամերիկացիներ ալ կային որոնք ընդդիմացան վաղ 20-ական թուականներուն Արտաքին Նախարարութեան՝ Հայկական Հարցը լքելու վարքագիծին:

Մարաշլեան յաւելուածաբար դիտել տուաւ, թէ մասնաւոր պաշտօնատարներու յայտարարութիւնները գնահատելու պարագային, անկախ ժամանակաշրջանէն, կարեւոր է «նայիլ անոնց հիմնաւորումին»: Ըստ այսմ, յայտարարեց ան, Արտաքին Նախարարութեան տեղեկատուութիւնը պատերազմի ժամանակ Հայոց հանդէպ վերաբերումին նկատմամբ՝ «ճշգրիտ է, որովհետեւ ան հիմնաւորուած է թրքակա՛ն աղբիւրներով, հիմնաւորուած է Թուրքիոյ դաշնակից գերմանակա՛ն աղբիւրներով»:

Մըք Քարթի. - «Պիտի ընդունիք, որ որոշ անհամաձայնութիւն մը կայ այդ նիւթի մասին»:

Այդ պահուն, դոկտ. Լաուրի նիստը փակեց բարեկամական շեշտով մը. - «Կը խորհիմ թէ մեր զեկուցաբերին բաւական նեղութիւն տուինք: Իմ կողմէ խօսելով՝ շնորհակալութիւն կը յայտնեմ իրեն, այստեղ գալուն համար»:

(Շար. 3)

ԻՐԱՔԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Գրեց՝ ԼԻՊԱՐԻՏ ԱԶԱՏԵԱՆ

ԻՐԱՔԱՀԱՅԵՐԸ ԱՅՍՕՐ

ՊԱՂՏԱՏԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

1931 - 1963-ին իրաքահայ թեմը կը կառավարուէր կառավարութեան կողմէ հրատարակուած յատուկ կանոնադրութեամբ մը: Կանոնագիրի համաձայն, չորս տարին անգամ մը, Ընդհանուր «Գաւառական» Ժողով մը կ'ընտրուէր, 21 տարիքը լրացնող Իրաքահայեր իրաւունք ունէին քուէարկելու ինչպէս նախատեսուած էր ժամանակին Ազգային Սահմանադրութեան մէջ:

Սոյն օրէնքը փոխարինուեցաւ 1963-ին եւ ի զօրու է մինչեւ այսօր: Քսան եւ մէկ տարիքը լրացնող առաքելական - օրթոտոքս համայնքի պատկանող Իրաքահայեր չորս տարին անգամ մը՝ Պաղտատի մէջ, կ'ընտրեն 7 անդամներէ բաղկացած մարմին մը Կեդրոնական Վարչութիւն անուամբ: Ընտրութիւնը կը վաւերացուի Կալուածոց եւ Կրօնից Հարցերու Նախարարութեան կողմէ:

Ըստ կանոնագրին՝ Կեդրոնական Վարչութեան պարտականութիւններն են՝

«Վաքըֆ եղած Թաղօններն ու կալուածները կառավարել, ... համայնքիս պատկանած դպրոցները, կրթական հիմնարկութիւնները, հիւանդանոցները, բարեսիրական հաստատութիւնները կառավարել, ուղղակի կամ այդ նպատակի համար կազմուած յանձնախումբերու միջոցաւ որոնց անդամներէն մէկը Կեդրոնական Վարչութեան անդամներէն ըլլալու է»:

Իրաքի մնացեալ հայաշատ կեդրոններու մէջ՝ Պասրա, Մուսուլ, Քէրքիւք եւ Զախօ «տեղւոյն մէջ բնակող համայնքի զաւակներու կողմէ» կ'ընտրուին, երեք անդամներէ բաղկացած Թաղական Խորհուրդներ, չորս տարուան շրջանի համար կառավարելու տեղւոյն ազգային գործերը: Թաղականութիւնը վարչականօրէն ենթակայ է Կեդրոնական Վարչութեան: Ընտրութիւնը կը վաւերացուի շրջանի կառավարիչին կողմէ:

ԻՐԱՔԱՀԱՅ ԹԵՄԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Ըստ կանոնագրի՝ առաջնորդը Իրաքցի ըլլալու է, բայց եթէ Իրաքցի թեկնածու մը կարելի չըլլայ գտնել, այն ատեն կարելի է առաջնորդ մը ընտրել օտարական երկիրներէն միայն:

Առաջնորդը կ'ընտրուի չորս տարուան շրջանի մը համար Կեդրոնական Վարչութեան եւ շրջաններու Թաղականութեանց կողմէ:

Թեմին Առաջնորդ Աւագ Եպիսկոպոս Ասատուրեան, երրորդ անգամ ըլլալով, միաձայնութեամբ վերընտրուեցաւ չորս տարուան շրջանի մը համար:

Առաջնորդի ընտրութիւնը կը վաւերացուի Հանրապետութեան Նախագահին կողմէ հանրապետական հրովարտակով մը:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Հակառակ ութ տարիներ տեւող պատերազմին, 1980 - 1988, Առաջնորդն ու

կեդրոնական Վարչութիւնը լծուած են շինարարական լայնածաւալ աշխատանքներու: Իրագործուեցան եւ կամ կառուցման տակ են հետեւեալ շինարարական ծրագիրները՝

Ազգապատկան կալուած մը Շօրճա թաղամասի մէջ - Պաղտատի վաճառականական կեդրոնի մէջ գտնուող այս ազգապատկան քառայարկ շուկան 80 խանութներէ կը բաղկանայ, շէնքը կիրառութեան դրուեցաւ 1988-ի վերջերը ազգին ապահովելով մօտ 600 հազար իրաքեան տինար տարեկան եկամուտ վարձքերէ:

Շուկայի կառուցման ծախքերուն իր մասնակցութիւնը բերաւ բարերար Պր. Արշակ Թադէոսեան, նուիրելով 330 հազար տինարի պատկառելի գումար մը:

Այս շէնքը կը կանգնի 1852-ին կառուցուած Ս. Երրորդութիւն եւ յարակից կալուածներուն վրայ: Եկեղեցին մօտ մէկ դար ծառայելէ ետք խոնարհեցաւ: Թաղամասն ալ այժմ արդէն վաճառականական կեդրոն դարձած է:

Որպէսզի ապագայ սերունդներ տեղեակ ըլլան թէ անցեալի մէջ համայնքս եկեղեցի մը ունեցած էր այս թաղին մէջ, որոշուած է այս ազգապատկան կալուածին վրայ հայկական նորաճաշակ ոճով մատուռ մը կառուցանել որպէս խորհրդանիշ խոնարհած եկեղեցիին: Կառուցման աշխատանքները սկսելու վրայ են:

Սրբոց Նահատակաց Եկեղեցւոյ կառուցում - Իրաքի կառավարութեան բարեհաճ կարգադրութեամբ բոլոր քրիստոնեայ համայնքներուն ձրի հողամասեր տրամադրուեցան Պաղտատ քաղաքի կեդրոնէն մօտ 30 քիլոմէթր հեռաւորութեան վրայ գտնուող արուարձանի մը մէջ իբրեւ գերեզմանատուն գործածելու համար: Մեր համայնքին տրամադրուած հողաշերտին տարածութիւնն է 100 հազար քառակուսի մէթր:

Եկեղեցիի կառուցումը՝ Սրբոց Նահատակաց Եկեղեցի, արդէն լրացած է եւ օծումը կատարուեցաւ Մայիս 1990-ին:

Կալուածը քաղաքիս վաճառականական կեդրոնին մէջ գտնուելուն, երեք յարկանի շուկայի մը, 24 խանութներէ բաղկացած, կառուցումը լրացաւ Հոկտեմբեր 1989-ին եւ անմիջապէս կիրառութեան դրուեցաւ:

Ներկայ Առաջնորդարանի շէնքը ընդարձակելու աշխատանքներ - Առաջնորդարանի ծաւալուն աշխատանքներուն համար աւելի ընդարձակ շէնքի մը կարիքը կայ, թէեւ նոր շէնք մը կառուցանել ծրագրուած էր սակայն առկախուեցաւ:

Արդիական շէնքի մը կառուցում Ապու Նուաս կոչուած թաղամասին մէջ՝ Տիգրիս գետի ափին - Բարերարուհի Ուէճինէ Կարապետ Իսքէնտէրի կտակին պատկանող, 1300 քառակուսի մէթր տարածութեամբ, այս կալուածին վրայ քառայարկ շէնքի մը, պանդոկ - ճաշարաններ, կառուցումը ընթացքի մէջ է:

***

Ծրագրուած է Պաղտատի մէջ անշահաբեր կամ քիչ վարձք բերող կալուածները փոխարինել արդիական շէնքերով ըստ Առաջնորդարանի պիտաճէին ներած չափին:

Ազգային Կեդրոնական Վարչութիւնը նկատելով որ գաղութին մէջ գործող հայկական միութիւնները կարեւոր դեր կը խաղան մշակութային բարգաւաճման, ազգապահպանման եւ մարզական գործերու մէջ, որոշեց ընդառաջել այս միութիւններէն ստացուած դիմումնագիրներուն, եւ 1989-ին որպէս օժանդակութիւն 150 հազար տինարի պատկառելի գումար մը վճարեց Պաղտատի հետեւեալ միութիւններուն՝

Իրաքի Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւն	50.000
Պաղտատի Հայ Երկսեռ Երիտասարդաց Միութիւն	50.000
Հ. Մ. Ը. Մ.	25.000
Իրաքի Հայ Տիկնանց Մշակութային Միութիւն	25.000

1988-ին Իրաքահայերը մեծ շուքով կը տօնեն «Իրաքահայ Թեմի Վերակազմութեան 350-րդ տարեդարձն ու յոբելենական տարին», ու Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կաթողիկոսը կոնդակով ողջունեց Իրաքահայ Թեմը իր վերակազմութեան 350-ամեակին առթիւ:

ԱՆՑԵԱԼԻ ԵՒ ՆԵՐԿԱՅԻ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Իրաքահայերու առաջին հանրային կազմակերպութիւնը կը հիմնուի Պաղտատի մէջ 1885-ին, Միհրան Հրաչեայ Սվաճեանին կողմէ «Ասքանազեան Ընկերութիւն» անունով: Ս. Թարգմանչաց Վարժարանին կից, Ասքանազեան գրադարան - ընթերցարանը կ'ունենայ վարչական կազմ եւ երկար ժամանակ մշակութային ձեռնարկներ կը կազմակերպէ ինչպէս դասախօսութիւններ, վիճաբանական երեկոյթներ եւ ներկայացումներ: «Ասքանազեան ընկերութիւնը» կը դադրի 1922-ին:

1924-ին կը հիմնուի «Թատերասիրաց Միութիւն»ը: Երեք տարուան աշխոյժ գործունէութենէ ետք, այս միութիւնը կը լուծուի:

Վերոյիշեալ երկու միութիւններուն որպէս անմիջական շարունակութիւնը՝ «Պաղտատի Հայ Երկսեռ Երիտասարդաց Միութիւն»ը կը հիմնուի 1926-ին:

(Շար. 3)

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Կաթողիկոսարանին մէջ, Փետրուար 7-ին հանդիսաւոր կերպով ոգեկոչուած է Վարդանանց յիշատակը: Պատարագած ու քարոզած է Զարեհ Եպիսկոպոս Ազնաւորեան. եկեղեցական արարողութենէն անմիջապէս ետք Դպրեվանքի սաներէ եւ միաբանութեան անդամներէ կազմուած թափօրը Վարդանանց զօրավարներուն ձօնուած շարականի մը երգեցողութեամբ յառաջացած է դէպի Վեհարան, շնորհաւորելու Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի անուանակոչութիւնը: Դպրեվանքի ուսանողութեան կողմէ բարե - մաղթութեան ուղերձ մը կարդացած է Անդրանիկ Սրկ. Զգջանեան: Հանդիսութեանց աւարտին իր խօսքը ուղղելով ներկաներուն, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը ի միջի այլոց ըսած է.- «Ես կ'ուզէի մեր բոլորի մտածումը սեւեռել այն կէտին վրայ, թէ՝ ի՞նչ կը հասկնանք մենք պատմութիւն ըսելով. ի՞նչ է մեր հասկացողութիւնը, վերաբերումը պատմութեան հանդէպ. պատմութիւնը գիտնալո՞ւ համար է, թէ՝ ապրելու: Հայոց պատմութիւնը կրնայ շատ լաւ գիտնալ Չինացին. կրնայ գիրքը բանալ, կարդալ եւ սորվիլ. եւ կրնանք մենք ալ գիտնալ Չինացիին պատմութիւնը: Բայց մեր Հայոց պատմութիւնը մեր հասկացողութեամբ, ապրումներու հետ հաղորդութիւն է, գաղափարներու հետ հաղորդութիւն է, ոգիի ներշնչում է, ապրում է, կեանք է, եւ ոչ թէ սոսկ գաղափար, պարզ յիշատակ, թիւ, թուական, անուն, ո՛չ, միայն ուղեղի հարց չէ պատմութիւնը. հոգիի՛ հարց է. սրտի եւ մտքի միացեալ ապրում է»:

***

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ Քաղաքապետական Խորհուրդը, Փետրուար 5, վաւերացուցած է Փասատինա - Կիրովական զոյգորդ քաղաքներու բանաձեւը: Հայ դատի յանձնախումբի ներկայացուցիչ եւ Քաղաքապետական Խորհուրդի անդամ Պիլ Փափարեանի կողմէ ժամանակին ներկայացուած առաջարկը դրական պատասխան գտած էր Կիրովականի մէջ: Ալեքսանդրիա գտնուող քոյր քաղաքներու կեդրոնական մարմնին վաւերացումէն յետոյ, կը մնար որ Փասատինայի քաղաքապետութիւնը այդ առթիւ իր վերջնական պատասխանը տար, սահմանելով երկու քաղաքներու միջեւ յարաբերութիւնները վարելու պարտաւորութիւնը: Փասատինա - Կիրովական փոխ - յարաբերութիւնները պիտի ղեկավարուին պատգամաւորութեանց փոխանակումով, որոնց անդամներուն թիւը պէտք է ըլլայ 3-էն 4 հոգի: Պայման է որ պատգամաւորներէն մին ըլլայ պետական կառոյցի անդամ:

ՍԻՐԵԼԻ ԵՒ ԱՆԿԱՐԵԼԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

Բանաստեղծութեան ներքին հարցերուն յատկացուած էր Գրիգոր Պըլտեանի դասախօսութիւնը, Ս. Մեսրոպ մշակութային կեդրոնին մէջ, Փետրուար 15-ի երեկոյեան: Ան նախ ֆրանսերէն ամփոփում մը տուաւ ֆրանսախօս ներկաներու համար: Իր խօսքը ներկայացուց որպէս գրոյց մը որ կ'ուզէր քանի մը հարցադրումներ ընել: Զրոյցին կեդրոնը ան զետեղեց բանաստեղծութեան պատմութեան հարցը: Պատմութիւն որ կազմըուած էր բանաստեղծութեան հետեւեալ որոշադրումներով. առասպելով, աղօթքով եւ քնարերգութեամբ. այս որոշադրումները կոչեց ԺԳ. դարու յղացքով մը՝ բանատեղիով:

Բանաստեղծութեան առաջին որոշադրումը, կամ բանատեղին առասպելն էր, նախնիներու պատումը որ կը վերաբերէր աստուածներու մահուան, մարդոց ծընունդի գրոյցին: Հոս բանատեղին կ'արտադրէր պատումը որ կ'երգուէր. ան չէր պատմեր հերոսին քաջագործութիւնները: Երբ հեթանոսական շրջանի արտադրութիւնները ջնջուեցան, մնաց առասպելին, պատմողական քերթուածին կաղապարը որուն նոր միջուկը եղաւ Լուսաւորիչի, Հռիփսիմեանց կոյսերու պատումները:

Առասպելի պատումին յաջորդած էր աղօթքը: Գրիգոր Մագիստրոսով, Նարեկացիով, քերթուածը կը բաժնուէր առասպելէն, կ'ըլլար հաւատքի, ճանաչողական: Ու մինչ առասպելը չէր պատմուեր ես-ով մը, չունէր որոշադրուած անձնաւորութիւն, աղօթքը Նարեկացիի մօտ օրինակ, տրամախօսական էր. հոն կար աստուածը, ես-ը եւ ընթերցողը: Պատումը կը մտնէր աղօթքի կաղապարին մէջ:

Երրորդ բանատեղին քնարականն էր. Դուրեանի «Տրտունջք»ին տողերը՝ «Աստուծոյ ծաղրն է աշխարհն ալ արդէն» կը մատնէին խզում մը, Աստուծոյ եւ պատմող ես-ին միջեւ: Խօսքը դարձած էր մենախօսութիւն: «Տրտունջք»ին ըմբոստութիւնը, ապա «Զղջում»ին «հեղեղ»ը աղօթքի տարրեր էին որոնց ետեւ կար քնարական ենթակայ մը: Այս ես-ին յայտնութիւնը կը բերէր խօսքին հիմնումը մարդուն վրայ:

Գրիգոր Պըլտեան ապա ետք անդրադարձաւ Վարուժանի պարագային, որուն գործին մէջ կար պատմողականը, կար քնարականը, կային հին աստուածներու ձօներ եւ հայրենի գրոյցներէն եկած տարրեր: Ան կ'ողբար գրոյցին քանդումը եւ աստուածներու մահը. կու տար բանաստեղծութեան նոր որոշադրում մը, ըսելով որ բանաստեղծութեան կեդրոնը բանաստեղծն էր: Ան աստուածներու մահէն ետք անոր տեղը կը գրաւէր:

Վարուժանէն ետք Գրիգոր Պըլտեան անցաւ Նիկողոս Սարաֆեանի որուն մօտ վկայութիւնները աստուծմէ կամ հայրենի հողէն չեն գար: Ան ճերմակ թուղթին դէմ առանձին մնացած բանաստեղծն է, կայ գրելու արարքը միայն: Ասիկա կը մտնէ Աղէտի տրամաբանութեան մէջ ուր բոլոր բեւեռները ոչնչացած են: Այլեւս հերոս չկայ, առասպել չկայ, ազգ չկայ:

Այս որոշադրումներուն ճանաչումը անշրջանցելի էր որպէսզի կարելի ըլլար մտածել թէ մեր օրերուն ի՛նչ բանաստեղծութիւն կարելի էր: Գրիգոր Պըլտեան ընդլայնելով այս գաղափարը, յանգեցաւ այն կէտին որ կամ Աղէտի տրամաբանութենէն խուսափելով կարելի էր հին որոշադրումներ գործածել, առանց զանոնք խնդրական դարձնելու կամ պէտք էր ընդունիլ թէ ամէն բան խորտակող, ոչնչացնող Աղէտէն ետք բանաստեղծութիւն չի կրնար ըլլալ: Այս տարազը կը նշանակէր թէ բանաստեղծութիւնը բանատեղի չէր:

Դասախօսութեան վերջին մասին յայտնուած Աղէտի գաղափարին առընչակից հարցադրումը բազմաթիւ հարցումներու տեղի տուաւ, որոնց ընթացքին յայտնուեցան նաեւ թեր ու դէմ կարծիքներ:

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ
1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ԱՐՂԸՆԻ ՄԱՍԷՆ

Արղընիէն երկուքուկէս ժամ հեռու է «Բարձրահայեաց Սուրբ Աստուածածին» մենաստանը՝ կանգնած «Արկնոյ Բերդ» ապառաժին վրայ՝ որ աւերումի մատնըւած է Համիտեան ջարդերուն, միաբաններն ալ զոհ տալով: Բարձրահայեացի ճգնազգեաց վերջինթեր վանահայր եղած է տիգրանակերտցի Յովհաննէս Ծ. Վրդ. Փափազեան (առէնօք տասնեակ ամեր քարոզչական պաշտօն վարած Սկիւտարի Ս. Խաչ Եկեղեցին, կրօնագիտութեան ուսուցիչ Թաղին դպրոցն, նաեւ առաջնորդ Ակնայ, հրատարակած «Լուծումն պատասխանւոյ՝ ընդդէմ Ակնայ բողոքականաց» գրքոյկը), վախճանած անդ 85 տարու: Իսկ վերջին վանահայր Մկրտիչ վարդապետ Ջլղատեանի մասին արդէն խօսած ենք:

Մատէնի Հայ բնակչութիւնն էր 250 տուն, Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Ղեւոնդ Քահանայ Վասիլեան. - Ծնած 1887-ին Պաղին (Բալու), աշխարհական անուամբ Տիգրան, օծակից Պըչերիկի Տաւուտ գիւղի Տ. Մեսրոպ Պօյաճեանի:

Աշխարհական ազգայիններուն հետ բանտին մէջ կը կրէ սոսկալի տանջանքներ: Իսկ երբ անոնք կը տարուին դէպի սպանդ, առանձին կը թողուն զինք իր զնտանին մէջ՝ ուր խեղդամահ կը նահատակեն: Դեռատի երիցուհին տարագրութեան մէջ անհետ:

Իսկ Արղընիի մէջ կար 300 տուն Հայութիւն, որ սպանդի տարագրութեան անդոհները ճանչնալէ վերջ՝ փճացաւ բոլորովին: Քաղաքին երիտասարդութիւնը երկու մասի բաժնուած էր, Հնչակ ու Դաշնակ՝ առաջինը աւելի ստուարաթիւ. չէզոք գրեթէ գոյութիւն չունէր: 1915-ի գարնան կը սկսի զէնքերու հաւաքումը՝ որուն կը յաջորդեն ձերբակալութիւնք. բանտերը կը լեցուին տեղւոյն երեւելիներով, առեւտրական, կրթական եւ ազգային գործիչներ, որոնք օրերով կ'ենթարկուին յատկապէս կազմակերպուած չարչարանքին, հուսկ ուրեմն քաղաքէն դուրս տարուելով կը սպաննուին միահաղոյն: Յիշենք այդ զոհերէն՝ ուսուցիչներ Յակոբ Ծինէվիզեան, Կարապետ Պիլպիլեան, խարբերդցի Սողոմոն Տէր - Յովհաննէսեան, Յակոբ Սանթուրճեան եւ Տիգրան Մլտիկեան, Հնչակեան Գրիգոր Նալպանտեան, Դաշնակցական Թորոս Ալեքսանեան. իսկ Փարամազ նախօրօք Պոլիս բերուելով կը կախուի: Ժողովուրդը հինգ կարաւանով կը բռնէ աքսորի ուղին, առաջինը քշուելով դէպի Հալէպ, միւսներն ալ Տիգրանակերտէն վեց ժամ անդին «Շէյթան Տէրէ»ի ձորին մէջ կոտորուելով ամբողջութեամբ: 70-ի չափ պզտիկ Հայուհիներ միայն կ'առաջնորդուին «հարէմ»ներէն ներս: Ժողովուրդէն հարիւր հոգի հազիւ վերապրող: Հայնոցները կը կազմէին երկու թաղ, Ս. Սարգիս կրկնակ եկեղեցիներով՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Աբրահամ Քահանայ, վարի Թաղի երէցը, Նահատակ:

Մաշթոց Քահանայ Ապանեան. - Վերի Թաղի երէցը, ծնած 1880-ին Քիրմասթի (Պրուսա), աշխարհական անուամբ Յարութիւն, օծակից եւ բախտակից Մատէնի Տ. Ղեւոնդ Վասիլեանի:

(Շար. 190)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԳԱՆՁԱՍԱՐ

Պաշտօնաթերթ Բերիոյ Թեմի Ազգային Առաջնորդարանի:

Ա. տարի,

Թիւ 1 (1991, Յունուար 14)

Թիւ 2 (1991, Յունուար 28)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. - Պր. Ժիրայր Մուրատեան 1000 ֆրանք:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՈՑ ամբողջ շրջանին, Չորեքշաբթի իրիկունները ժամը ճիշդ 6-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Հսկումի խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ կը տրուի առուր պատշաճի քարոզ՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի եւ կարգի:

Չորեքշաբթի, Փետրուար 27
Քարոզիչ՝ ՆԵՐՍԷՀ Ծ. Վ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ
Չորեքշաբթի, Մարտ 6
Քարոզիչ՝ ԺԻՐԱՅՐ ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Չորեքշաբթի, Մարտ 13
Քարոզիչ՝ ՄԻԽՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎՐԳԵԱՆ
Չորեքշաբթի, Մարտ 20
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

**

Ա Ր Ե Ւ Ա Գ Ա Լ

Մեծ Պահքի հետեւեալ կիրակի օրերուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ, ժամը 10-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի:

- Կիրակի, Մարտ 3, Տնտեսի կիրակիին
- Կիրակի, Մարտ 10, Դատաւորի կիրակիին
- Կիրակի, Մարտ 17, Գալստեան կիրակիին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Սէն - Ժէնիէժուանի Սուրբ Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուու-թիւնները իրենց հօրեւոր հօրեղբօր եղբօր՝ Երուանդ Իգնատիոսեանի մահուան քառասունքին առթիւ (մահացած՝ Պէյրութ) Հանի Թամար Անտիքեան, Տէր եւ Տիկին Հարոն Թաշճեան, Տէր եւ Տիկին Ղազարոս Աստիքեան, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Վարդանեան, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ներսէսեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Վարդանեան, Տէր եւ Տիկին Միհրան Աքիլ-հան - Բէչիչեան 100-ական Ֆր., Աստուր եւ Գրիգոր Քանոյեան ընտանիքները 200, Տէր եւ Տիկին Ժան - Փօլ եւ Նաթալի Ժիրոտն - Փոյաճեան 100, Տէր եւ Տիկին Ալեքսանդր Պապայեան 100, Տէր եւ Տիկին Միհրան Փոյաճեան 200 Ֆր.:

NOUVEAU !

TRES BIENTOT . . .

LE CIRQUE «NORK» D'EREVAN

à PARIS

REPRESENTATIONS EXCEPTIONNELLES

le Vendredi 15 MARS à 20 h 30

au Collège Arménien Samuel-Moorat
26, rue Troyon, 92310 Sèvres
Entrée 150 Frs. (Buffet campagnard)
Réservations : 45. 34. 68. 28

et

le Samedi 16 MARS

au Théâtre du Jardin
dans le Jardin d'Acclimatation
M° Sablons 75116 Paris

à 14 heures 30
Programme d'une heure
Tarif : 75 Frs. Réduit : 60 Frs.

à 20 heures 30
Programme d'une heure trente
(deux parties)
Tarif : 95 Frs. Réduit : 75 Frs.
Réservations : 40. 67. 97. 86

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԷՋ
ԲՈԼՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Մեծ Պահոց ամբողջ շրջանին, փարիզեան շրջանի մեր եկեղեցիներուն մէջ, Ուրբաթ իրիկունները ժամը 7-ին, Հըսկումի՝ խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ կը տրուի քարոզ՝ ըստ հետեւեալին.-

- Ուրբաթ, Մարտ 1-ին
Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ.
- Ուրբաթ, Մարտ 8-ին,
Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կայոյա Խաչի Մարսէյլ քաղաքի ճաշը՝ կիրակի, Յունիս 23
Hôtel SEVAN — Pertuis
Մանրամասնութիւնները յետոյ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին, Ուրբաթ իրիկունները ժամը 17-ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ, իսկ Կիրակի օրերուն Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով.-

Փետրուար	22	եւ	24
Մարտ	1	եւ	3
Մարտ	8	եւ	10
Մարտ	15	եւ	17
Մարտ	22		

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

CLICHY - LA GARENNE
Section Cardiné Aghababian

DINER DANSANT

le Samedi 9 Mars à 20 h 30

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — Paris 14e

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Նկարի ցուցահանդէս

ՄԻՆՉԵՒ ՄԱՐՏ 11
Musée de St. - Lô
Œuvres de DIKRAN DADERIAN
Ամէն օր, բացի Երեքշաբթի օրերէն:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի իրիկունները ժամը 5-ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով.-

- Փետրուար 27
- Մարտ 6, Միջինք
- Մարտ 13
- Մարտ 20:

**

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի Կիրակիներուն պատարագէն առաջ:

Ժամանակացոյց Կիրակի արարողութեանց՝

Սկիզբ ժամերգութեանց՝	ժամը 8.45-ին,
Սկիզբ Արեւագալի՝	ժամը 9.45-ին,
Պատարագ՝	ժամը 10.30-ին,
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ՝	ժամը 11.45-ին:

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

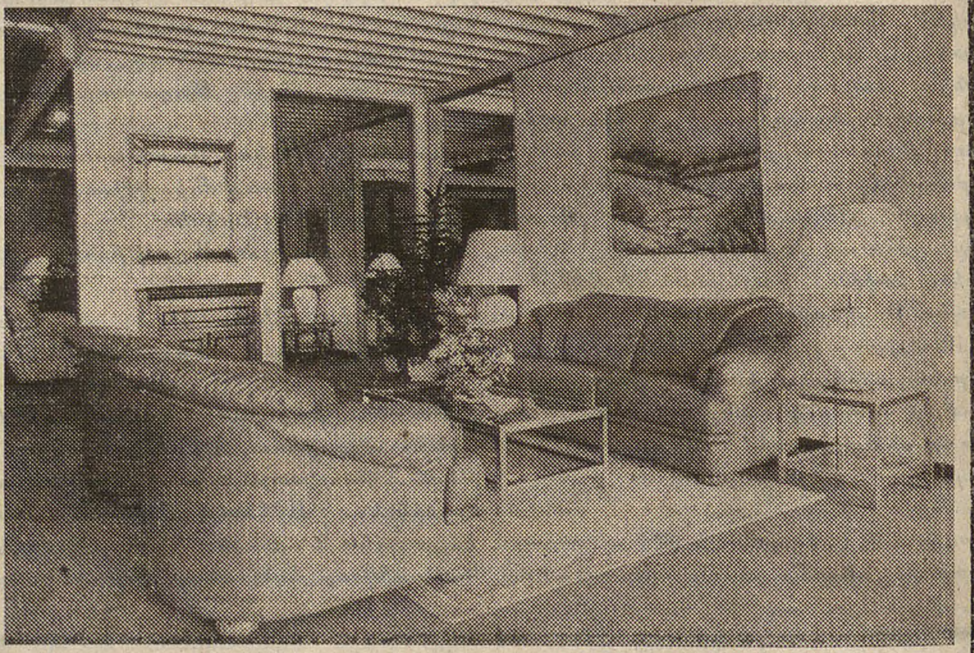

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise une

EXPOSITION
"Tapis et textiles arméniens"

au Palais de la Bourse de Marseille — La Canebière

du 14 Février au 11 Mars

en collaboration avec
le *CONSEIL REGIONAL PROVENCE ALPES COTE-D'AZUR*
sous le haut patronage du Ministère de la Culture

ouvert tous les jours de 10h à 18h. (Entrée gratuite)

60րդ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպուած՝
Փարիզի Շրջանի Արենոյշներուն, Գայլիկներուն եւ Սկաուտներուն կողմէ
մեծ պատրաստութեամբ

Կիրակի, Մարտ 10, ժամը 14.30-ին
SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint-Dominique — Paris 7e
M° Invalides

Ճ ո խ ա ց ո ւ ա ծ յ ա յ տ ա գ ի ր
Ներկայացումներ եւ զաւեշտներ հայերէն, Գայլիկներուն, Արենոյշներուն եւ Սկաուտներուն կողմէ, երգեր եւ խաղեր:

— Մուտք 60 Ֆր. — Պ ի ւ ֆ է

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 26

MARDI
26 FÉVRIER
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.481 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.481

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԴԷՊԻ ՅԱՂԹԱՆԱ՞Կ...

Կարելի չէ ըսել թէ ինչ որ պատահեցաւ Կիրակի առաւօտեան ժամը 2-ին անակնկալ մըն էր: Շաբաթներու երկայնքին այլեւս օրէ օր յստակ դարձած էր թէ, զինակիցներու - չըսելու համար Ամերիկացիներու - նպատակը շատ աւելի անդին կ'երթար, քան՝ Քուէյթի ազատագրումը: Թիրախը՝ Սատտամ Հիւսէյնն էր եւ իր վարչակարգը, որոնց տապալումով, պիտի առեղծուէր համաշխարհային նոր կարգ մը: Այդ իսկ պատճառով, կարելի չէր յոյս իսկ ունենալ թէ Գորպաչով կրնայ յաջողիլ, մեռասաներորդ ժամուն, պարզ էր որ Պուշ բոլոր առաջարկները անընդունելի պիտի գտնէր սա կամ նա պատճառով: Ի վերջոյ, մարդ խաբելու հարկ չկայ: Ո՞վ կրնայ հաւատալ թէ Կիրակի առաւօտեան ժամը 2-ին ցամաքային հրըսակայ յարձակումը որոշուեցաւ Շաբաթ իրիկուն, ժամը 18-էն ետք, այսինքն՝ ամերիկեան վերջնագրի պայմանաժամէն:

Եւ եթէ քիչ մը մօտէն քննենք այդ վճռական Շաբաթ օրուան ժամանակացոյցը, կը տեսնենք թէ ինչ ողորմելի դերքի մէջ կը գտնուի նոյնինքն այն Ապահովութեան Խորհուրդը, որու անունով կը մղուի այս պատերազմը, քանի որ Խորհուրդը ժողովի նստած էր նոր ծրագրի մը վերջին կէտերը ճշդելու, երբ ցամաքային յարձակումը ծայր կուտար: Ահաւասիկ կազմակերպութիւն մը, որ Օգոստոս 2-էն ի վեր կը ջանար վերադառնել իր վարկը եւ ահա յանկարծ կը հաստատուէր որ կը մնար Տը Կոլի «ce machin»ը, այս անգամ մանաւանդ պարզ գործիք մը Միացեալ - Նահանգներու ձեռքը:

Այս եւ նման հաստատումներ չեն նշանակեր բնաւ պաշտպանել անպաշտպանելին՝ այսինքն Սատտամ Հիւսէյնը, որ դժբախտաբար շրջանին միակ բռնատէրն ալ չէ: Բայց, կարելի չէր, սկիզբէն իսկ անախորժ զգացում մը չունենալ, երբ մաքուր պատերազմ, իրաւունքի պատերազմ որակումները կը գործածուէին, պատերազմի մը համար որ քարիւղ կը հոտի եւ որ միայն ու միայն Քուէյթի պարագային իրաւունքի գաղափարի մը ծնունդ տուաւ: Հապարակ տեղիք ճշմարտութիւններ են անշուշտ, եւ հաւանաբար աւելորդ, ոգեկոչել բոլոր անիրաւութիւնները որոնք, տասնամեակներէ ի վեր, իրենց լուծումը գտած են ՄԱԿ-ի դարակներու խորերը դիզուած բանաձեւերով, մինչ աշխարհի մեծերը կը զինէին Իրաքը, որու ղեկավարը, այն ատեն քաղաքակէտ եւ իմաստուն կը նկատուէր, հոգ չէ՛ թէ Քիւրտ ջարդէր, թունաւոր զէնքերով:

Անկատակած միամտութիւն կրնայ թուիլ դեռ խօսիլ բարոյական սկզբունքներու մասին, երբ ամէն օր, ամէն ժամ, կ'ոտնակոխուին իրաւունք, արդարութիւն եւ նման իմաստէ պարպուած խօսքեր:

Վաղը, զինակիցները պիտի յաղթեն: Այն ատեն ժամը եկած կ'ըլլայ նոր հսկայ գումարներ մսխելու վերաշինելու համար հսկայ գումարներով քարուքանդ եղած քաղաքները: Այն ատեն, նաեւ ժամը եկած կ'ըլլայ մեռեալները հաշուելու: Այս կողմ թէ այն կողմ: Այսինքն թիւը այն մարդոց, որոնց համար ոչ մէկ իմաստ ունին յաղթանակ թէ պարտութիւն բառերը:

Ու պիտի պարզուի նաեւ թէ հարցերը չեն փակուած: Ընդհակառակն, հիները կը նորոգուին ու նորեր կը ծագին: Եւ այն ատեն, թերեւս, մարդիկ կրկին հարցնեն՝ յաղթանա՞կ, ո՞ւր է յաղթանակը:

«ՅԱՌԱՋ»

ԲՈՒՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՆՈՐ ՍԿՍԱՒ

ԶԻՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒ ԲԱՆԱԿՆԵՐԸ ԿԸ ՅԱՌԱՋԱՆԱՆ ՔՈՒԷՅԹ ԵՒ ԻՐԱՔ

14 ՀԱԶԱՐ ԻՐԱՔՑԻ ԳԵՐԻ

Ուրեմն, Կիրակի առաւօտ ժամը 2-ին է (Ֆրանսական ժամով) որ զօրավար Շվարցքօֆ ցամաքային յարձակման կ'անցնէր, ինչպէս արդէն նախատեսուած էր եւ Մոսկուայի բոլոր փորձերը ի դերեւ ելան: Կը թուի որ այլ ելք կարելի չէր իսկ ակնկալել, քանի որ վերջին դիմումները 24 կամ 48 ժամ եւս տալու Իրաքի ոչ իսկ պատասխանի կ'արժանանային: Արդարեւ, ի՞նչ պատահեցաւ Իրաքի համաձայնութենէն ետք, Գորպաչովի հետ պատրաստուած ութ կէտերուն: Պուշ, յանուն նաեւ իր գլխաւոր զինակիցներուն (Ֆրանսա, Մեծն - Բրիտանիա եւայլն) անընդունելի կը գտնէր պատրաստուած ծրագրին կարգ մը կէտերը, վստահութիւն չունէր, խաղերէ կը վախնար - թերեւս իրաւունք ալ ունէր - ու վերջին պայմանաժամ մը կուտար, այսինքն՝ վերջնագիր մը Սատտամ Հիւսէյնի, որ Շաբաթ, ժամը 12-ին (18-ին՝ Ֆրանսական ժամով) իրաքեան ուժերը պէտք է սկսէին Քուէյթը պարպել եւ մէկ շաբաթէն վերջացնել: Պայմանաժամէն հազիւ մէկ ժամ ետք, Նախագահ Պուշ կը յայտարարէր զեկոյցով մը որ «պատերազմը կը շարունակուի, ըստ ժամանակացոյցին եւ նախատեսուած ծրագրերուն»:

Կիրակի, Պուշ կը հաստատէր թէ հրահանգ տուած է, զօրավար Շվարցքօֆի, որ զինակցութեան ուժերու հետ, յարձակման անցնի, իրաքեան բանակը դուրս քշելու համար Քուէյթէն:

Մոսկուայի մէջ, նոր փորձեր եղած էին, բայց, անօգուտ: Պուշ վճռած էր Սատտամ Հիւսէյնի հաշիւը վերջնապէս մաքրել:

Անմիջապէս որ այս պատերազմը կը սկսէր, կ'որոշուէր նաեւ զինուորական ոչ մէկ լրատուութիւն կատարել, զօրավար Շվարցքօվ կարճ ասուլիս մը կուտար Կիրակի իրիկուն: Ընդհանուր ձեւով մեծ լաւատեսութիւն կը տիրէր, թէեւ այդքան դիւրին յառաջխաղացում մըն ալ կրնայ մտահոգիչ ըլլալ, ծուղակի տպաւորութիւն թողուլ, թէեւ ճիշդ է, հաւանաբար, որ իրաքեան բանակը շատ թարոյալքուած է, զինուորները ժամ առաջ կը յանձնուին եւ Երկուշաբթի առտու, կ'ըսուէր թէ արդէն 14 հազար գերի կայ զինակիցներու ձեռքը: Մինչ Ամերիկացիք, որոնց հետ կան նաեւ Սաուտցիներ, Քուէյթցիներ, Եգիպտացիներ կը խուժէին Քուէյթ եւ դիւրին կը յառաջանային, Ֆրանսացիք - Տակէ զօրաբաժին - Իրաք կը մտնէին, 50 քիլոմեթր կը յառաջանային եւ 1000 Իրաքցի գերի ալ կը բռնէին: Նպատակը պարզ է, բոլոր ուժերը տեսակ մը շրջապատում պիտի կատարեն, իրաքեան ուժերը կտրելու համար իրենց հրամանատարութենէն, նաեւ կտրել Քուէյթի հիւսիսը գտնուող Հանրապետական Պահակազօրքէն, որ Իրաքի ընտրանի զօրքն է, 150 հազար հոգիէ կազմուած: Զինակիցներու այսքան արագ եւ դիւրապատրաստի պէս յառաջանալը կրնայ, ուրեմն, բացատրուիլ թէ բանակին յուսահատութենէն, բայց նաեւ կրնայ հետեւանքն ըլլալ ռազմավարութեան մը, քանի Իրաքի բանակը մարդոցները խորհրդային մասնագէտներ են: Ըստ այս ռազմավարութեան, իրաքեան զօրքը կրնայ ներս քաշել թըշնամիին ուժերը, առաջին ակար գիծ մը ձգելով, երկրորդ՝ քիչ մը նուազ ակար, - վերջին կարգի մը վրայ միայն՝ զօրաւոր ուժերը, այսինքն՝ Հանրապետական Պահակազօրքը: Ի վերջոյ կարելի չէ հաւատալ որ իրաքեան բանակը (4-րդը՝ աշխարհի բանակը էր Զենէ, թէեւ Շալեան քանիցս ճշդեց որ գիտամամբ բանակ է, լաւագոյն պարագային՝ 7-րդն է) բնաւ պիտի չկռուի եւ «մեծի հրամմեցէք»ի պէս ընդունի զինակցութեան ուժերը:

Բայց, քանիցս ըսինք, ճշգրիտ ոչինչ կարելի է գիտնալ այս պատերազմին մասին: Պատերազմի առաջին օրերն ալ, ըսուեցաւ թէ Իրաքի բոլոր կարեւոր կեդրոնները, զինամթերք, օդուժ եւայլն, եւայլն, մեծ մասամբ բնաջնջուած է եւ քիչ ետք, տեսնուեցաւ թէ չի համապատասխաներ իրականութեան:

Կիրակի առտու, Սատտամ Հիւսէյն ձայնասփիւռ - ճառ մը խօսեցաւ, կոչ ընելով զօրքին՝ «պոկեցէ՛ք յաղթանակը»:

Սատտամ Հիւսէյն ըսաւ իր ելոյթին մէջ. - «Այն պահուն, երբ որոշուած էր որ ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդը նիստ կը գումարէ քննելու համար խաղաղութեան խորհրդային նախաձեռնութիւնը, որու զօրավիգ էինք, դաւաճանները դաւաճանութիւն գործեցին, արհամարհելի Պուշը, անիծեալ Ֆահտը, եւ անոնք որ կը զինակցին անոնց հետ ոճիրն ու յարձակումը գործելու համար դաւաճանեցին: ... Օ՛, Իրաքցիներ, կռուեցէ՛ք, կռուեցէք... (Հիւսէյն 14 անգամ պիտի կրկնէ այս հրահանգը) եւ ելոյթը կը վերջացնէ Գուրանէն հատուածով մը, ապա՝ 3 անգամ «Ալլահ աքպար» (Աստուած մեծ է) ու արաբական դաւառաբարբառով՝ «Ի՜նչ գեղեցիկ է յաղթանակը՝ Աստուծոյ օգնութեամբ»:

Զինակիցներու կորուստներու մասին ալ ճշգրիտ լուր չկայ: Ինչ կը վերաբերի Ֆրանսացիներուն, միայն մէկ վիրաւոր կար, կ'ըսուէր թէ 12 ամերիկացի զինուոր մեռած է:

***

Նախագահ Միթերան, Կիրակի իրիկուն, չորս լրագրողներու պատասխանելով է որ ըսաւ ինչ որ կ'ուզէր ըսել: Հաստատեց թէ Տակէ զօրաբաժինը 50 քիլոմեթր յառաջացած է Իրաք, բայց՝ հեռանկարը Պաղտատ չէ: Քուէյթը պէտք է ազատագրել ամէն ձեւով եւ ռազմավարութիւն - ներով որոնք կը ստիպեն Իրաքէն անցնիլ: Ինչ կը վերաբերի Սատտամ Հիւսէյնի, ան ընտրեց, կ'ըսէ Միթերան՝ «քաղաքական եւ զինուորական անձնասպանութեան ձեւ մը»: Կը կրկնուի թէ Ֆրանսա պատերազմ չըներ «Իսլամի եւ Արաբներուն դէմ»: Այս նոյնը ըսաւ, Պատերազմական Նախարարը՝ Ժոքս (Եւրոպա 1, ռատիոյի ակումբ) եւ որպէսզի համոզէ Արաբները, վախնալով որ Ֆրանսերէն չեն հասկնար, այդ նախադասութիւնը արաբերէն ըսաւ:

× Հակառակ երեւոյթներուն, Միացեալ - Նահանգները յայտնեցին թէ թէեւ չեն խորհիր որ Սատտամ Հիւսէյն դիմանայ քաղաքականօրէն զինուորական պարտութեան մը, բայց եւ այնպէս իրենց «հեռանկարը չէ զայն իշխանութենէն հեռացնել եւ ոչնչացնել»:

× Իրան կը ցաւի որ յարձակումը ծայր տուաւ եւ կը քննադատէ զինակցութիւնը որու՝ «նպատակները շատ աւելի լայնածաւալ են, քան՝ Քուէյթի պարպումը»:

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22)

ՍՓԻՒՌՔԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ՆՈՐ ՂԵԿԱՎԱՐԸ (*)

Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէի վարչութեան նիստը, Փետր· 21-ին, միաձայնութեամբ Կոմիտէի նոր նախագահ ընտրած էր Գիտութեանց Ակադեմիայի թղթակից անդամ, պատմական գիտութեանց տոքթ·, փրոֆ· Հրաչիկ Սիմոնեանը: Կ· Դալլաքեան ներկայացուցած էր իր հրաժարականը:

Իր ընտրութեան համար շնորհակալութիւն յայտնելով, Հ· Սիմոնեան ըսած է որ Սփիւռքի Կոմիտէն այսուհետեւ կ'առաջնորդուի Հայաստանի Խորհրդարանին հռչակագրով:

Հայաստանի Խորհրդարանին վերջին ամիսներուն տուած որոշումներով առաջնորդուիլը կը նշանակէ նպաստել մեր Հանրապետութեան անկախութեան ընթացքին, միասնական ազգ եւ մէկ հայրենիք կարգախօսին:

Մենք Սփիւռքը պէտք է դիտենք որպէս մեր մարմնին անբաժան մէկ մասը: Հետեւաբար, Կոմիտէն պէտք է մերժէ քաղաքական հողի վրայ եղած խտրականութիւնը:

Հայաստանը Սփիւռքի մեր բոլոր տարագիր զաւակներուն հայրենիքն է· ուստի Կոմիտէն բոլոր կազմակերպութիւններուն նկատմամբ հաւասար վերաբերում պէտք է ունենայ: Կը կարծեմ որ Սփիւռքը կրնայ մեծ դեր խաղալ մեր հայրենիքին վերածնունդին առընչութեամբ: Մեր նպատակը պիտի ըլլայ ամենասերտ շփումներու մէջ մտնել Սփիւռքի բոլոր կեդրոններուն հետ, որպէսզի կարենանք որոշակի չափով օգտագործել անոնց կարելիութիւնները ի նպաստ անկախութեան մեր գործընթացին:

Սփիւռքի մէջ կ'ապրի աւելի քան երկուքուկէս միլիոն Հայութիւն: Նոյնքան ալ ունինք ներքին Սփիւռքի մէջ: Մեր Կոմիտէին խնդիրը պիտի ըլլայ նաեւ, որ այստեղ ստեղծուի Խորհ· Միութեան ներքին Սփիւռքի Հայութեամբ զբաղող ենթաբաժին մը:

Հրաչիկ Սիմոնեան ծնած է Գորիսի շրջանի Շինուհայր գիւղը: Աւարտած է Երեւանի Համալսարանի պատմութեան բաժինը: Շուրջ երկու տասնամեակ առաջ ան տոքթորական աւարտաճառ մը պաշտպանած է «Սփիւռքահայութիւնը սոցիալ – քաղաքական պայքարի ուղիներում» թեմայով:

Վարչութիւնը շուտով նիստ մը կը գումարէ յառաջիկայ ծրագրերը քննարկելու համար:

(*) Լուրը տուած էինք Փետր· 23/24-ի մեր թիւով:

***

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ԹԱՏՐՈՆԸ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԱԾ

Երկար սպասումէ ետք կրկին վարագոյրը բացած է Ստեփանակերտի «Վահրամ Փափազեան» պետական դրամատիկական թատրոնը՝ հանդիսատեսին ներկայացնելով Նայիրի Զարեանի «Արա Գեղեցիկ» թատերգութիւնը: Թատրոնին բացումին, անշուշտ, նպաստած է Խորհրդային Միութեան կարգ մը թատրոններու աջակցութիւնը, որոնք բողոքի նամակներ ղրկած էին մոսկովեան բարձրագոյն ատեաններուն՝ դատապարտելով զինուորականութեան կողմէ թատրոնը փակելու անօրինական որոշումը:

ՆԻՒԹԵՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

1990 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 5/9 ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Պատրաստեց՝ Լ. ՄԱՐԱՇԼԵԱՆ

Թարգմ. ԵԴՈՒԱՐԴ ԱԲԻԼԵԱՆ

(Շար. 4 եւ վերջ)

Հայոց վերաբերմամբ իր այլ զեկուցումներ եւս կային ծրագրին մէջ, որոնց կարգին՝ «Հայկական Պահանջներուն Վաւերագրային Հիմքերը»՝ դիւանագէտ Շինասի Օրէլի կողմէ, եւ «Վերջին Հրատարակութիւններ՝ Օսմանեան Կայսրութեան Մէջ Հայկական Հարցին Նկատմամբ»՝ դոկտ. Մանկոյի կողմէ: Օրէլ, որ նախկին դեսպան մը եղած է, ընդհանուր գիծերու մէջ ներկայացուց թէ Հայոց վերաբերող օսմանեան վաւերագրերը ինչպէս դասաւորուած եւ հրատարակութեան համար ընտրուած են, եւ մեկնաբանեց նաեւ անոնցմէ ոմանց բովանդակութիւնը: Մարաշլեան եւ Օրէլ յարգալիր կերպով քննարկեցին Թուրք կառավարութեան կողմէ 1983-ին հրատարակուած օսմանեան վաւերագրերու երկու հատորները, ինչպէս նաեւ դոկտ. Վահագն Տատրեանի վերջին աշխատութիւնները:

Իր անձնական զեկուցման մէջ, դոկտ. Մանկօ յիշատակեց երկտասնեակ մը «վերջին» հրատարակութիւններ՝ հայկական եւ թրքական պատմագրութիւնը ներկայացնող, որոնց մէջ սակայն կը բացակայէին վերջնագոյններէն երկուքը՝ Սուզըն Բ. Պլէրի «Սպանդի Նահանգը» (The Slaughterhouse Provine — 1989 թ.), եւ իր բացակայութեամբ ամէնէն աւելի աչք ծակողը՝ փրոֆէսոր Վահագն Տատրեանի «Ցեղասպանութիւնը Որպէս Ազգային եւ Միջազգային Օրէնքի Խնդիր. Ա. աշխարհամարտի Հայկ. Դատը Եւ Անոր Մերօրեայ Օրինական Հետեւութիւնները» («Genocide as a Problem of National and International Law : The World War I Armenian Case and Its Contemporary Legal Ramifications», *Yale Journal of International Law*, 1989): Մանկօ անտեսելով այս երկուքը, իր զեկուցման մէջ առած էր կարգ մը գործեր որոնք ոչ իսկ կը համապատասխանէին անոր խորագրին, թէ՛ ըստ հրատարակութեան թուականի, - ինչպէս Թուրք ծերակուտական Սամի Քոչաշի «Հայերը Պատմութեան Մէջ Եւ Հայ - Թրքական Յարաբերութիւնները», 1967 թ., - եւ թէ՛ ըստ նիւթի - երկու Իսրայէլացիներու՝ Անաթ Քըրցի եւ Աւրիէլ Մերարիի «Ա.ՍԱԼԱ. Անքանակցելի Անհաշտելիութի՞ւն Թէ Քաղաքական Գործիք», 1985 թ., գիրք մը որ քիչ բան կը պարունակէ Մանկոյի առաջադրած նիւթին մասին՝ «Հայկական Հարցը Օսմանեան Կայսրութեան Մէջ», - որոնցմէ եւ ո՛չ մէկը՝ ինքնատիպ հետազօտութիւն:

Խորագրերու հակասական ըմբռնումներէն զատ, Մանկօ բովանդակութեան վերլուծում կամ ըստ էութեան բաղդատականներ կատարելու փոխարէն ընդհանրական հաստատումներ կատարեց, որոնցմէ ոչ մէկը ցոյց կու տար թէ ան քննադատօրէն գնահատած կամ լաւ խորքի քննած էր այս հրատարակութիւնները: Ան յայտնեց, օրինակի համար, թէ «Թալէաթ Փաշայի Հեռագիրները» աշխատութեան մէջ (1983 թ.) Շինասի Օրէլ եւ Սիւրէյա Եուճա «համոզիչ կերպով փաստած են, թէ այսպէս ասած Անտոնեանի վաւերագրերը որոնք կը միտէին ցոյց տալ թէ Հայերը բնաջնջելու կանխամտածուած քաղաքական փորձ մը գոյութիւն ունէր՝ կեղծիք էին»: Մանկօ ըսաւ, թէ (առանց) «եզրակացութիւնը կը մնայ (ի զօրու)՝ ի հեճուկս ամերիկահայ պատմաբան Վահագն Տատրեանի առարկութիւններուն, որուն՝ Դաշնակիցներու գրաւման ընթացքին Պոլսոյ մէջ տեղի ունեցած Զինուորական Ատեանի դատավարութեան արձանագրութեանց օգտագործումը քիչ աղերս ունի այդ (=Անտոնեանի) վաւերագրերու հարազատութեան հետ, եւ որոնց խնդրայինները յարմարօրէն անհետացած կը թուին ըլլալ»:

Յետագայ խորհրդածութեամբ, այս մասին Մարաշլեան աւելի ետք հետեւեալը ըսաւ. - «Դոկտ. Մանկօ անշուշտ ազատ էր համաձայն չգտնուելու Տատրեանի յօդուածին հետ («Նախմ - Անտոնեան Վաւերագրերը Ա. աշխարհամարտի Ընթացքին Հայերու Բնաջնջման Մասին. Ցեղասպանութեան Մը Կազմախօսութիւնը», *International Journal of Middle East Studies*, 1986 թ.): Սակայն պարզապէս մերժել յայտնի գիտականին բարդ թէզը, զոր ան հիմնաւորած է օսմաներէն, թրքերէն, գերմաներէն, հայերէն եւ այլ լեզուներով գրուած ճոխ փաստանիւթերով՝ առանց առ նուազն համառօտարար ներկայացնելու այդ թէզը՝ անընդունելի է գիտական համագումարի մը ընթացքին: Նման մակերեսային վերաբերում մը նախատինք է, չըսելու՝ լուրջ գիտնականներու իմացականութեան դէմ, իսկ այդ սրահին մէջ քիչ չէր թիւը Թուրք եւ ոչ - Թուրք լուրջ գիտնականներու: Իմ կարծիքով, Մանկոյի ներկայացումը կրնար գոհացում պատճառել սրահին մէջ գտնուողներէն միայն անոնց՝ որոնք կը փափաքէին մասնաւոր քաղաքական տեսակէտ մը լսել:

Մանկոյի զեկուցումը համեմուած էր այնպիսի արտայայտութիւններով, ինչպէս՝ «հայ ազգայնական գիտնականներ, հայկական ահաբեկչութիւն, ահաբեկչական արշաւ, հայկական ազգայնականութեան արդեանց ցուցակ (track record)» եւայլն: Ան քանիցս օսմանեան Հայերը բնութագրեց որպէս «հայ ազգայնական»ներ, առանց այս վերջինները յստակ կերպով զատորոշելու ջախջախիչ մեծամասնութենէն, որ իր մէջ կ'ընդգրկէր գիւղացիութիւնը, բարենորոգումներու հետամուտ չափաւորականները, ինչպէս նաեւ պահպանողական Եկեղեցին ու ամիրայական դասակարգը:

Հարցումներու ընթացքին Մարաշլեան դիտել տուաւ, թէ Մանկոյի «ակնարկումը այն է, որ ազգայնականութիւնը գէշ բան է», մինչդեռ բոլոր ժողովուրդները ունին այդ զգացումը. «Մուսթաֆա Քէմալ ազգայնական մըն էր, եւ Թուրքերը պէտք է հպարտ զգան ատոր համար», իսկ «Ամերիկացիները՝ ամերիկացի ազգայնականներ են - ուստի սխալ բան չկայ ազգայնական ըլլալու մէջ»: Մինչդեռ՝ աւելի կարեւոր է, շեշտեց Մարաշլեան, «քննել թէ այս հայ ազգայնականները ի՛նչ իտէալներու կը հետամտէին Օսմանեան Կայսրութեան մէջ»: Այդ իտէալներն էին՝ «ժողովրդավարութիւնը, մամլոյ ազատութիւնը, խորհրդարանական սիստեմ մը, - այլ խօսքով անոնք կը հետամտէին բարելաւելու Թուրքերու, ինչպէս նաեւ Հայերու եւ Արաբներու կեանքը...»: Հայ ազգայնականները, շարունակեց Մարաշլեան, ջատագով էին «յառաջդիմութեան, այն ուղիով՝ որմէ կ'ընթանային (նոյնինքն) ազատական, յառաջդիմական Թուրքերը»: Որպէս օրինակ վերջին հրատարակութիւններէ քաղուած այնպիսի տեղեկութիւններու, որոնց վրայէն Մանկօ նախընտրած էր լռելեայն անցնիլ, Մարաշլեան բարձրաձայն կարդաց փրոֆէսոր Վահագն Տատրեանի կողմէ թրքական աղբիւրէ մը քաղուած մէջբերում մը՝ Օսմանեան Խորհրդարանին մէջ 1915 Դեկտեմբերին ծերակուտական Ահմէտ Ռիզայի կողմէ կատարուած յայտարարութիւն մը.

«Ապօրէն է հայկական ստացուածքները որպէս «լքեալ գոյք» բնութագրել, որովհետեւ Հայերը, սեփականատէրերը (առանց) իրենց ստացուածքները կամովին չլքեցին. անոնք բռնութեան տակ, պարտադրաբար վտարուեցան իրենց բնակարաններէն եւ աքսորուեցան: Հիմա կառավարութիւնը, իր պաշտօնէից միջոցով, կը ծախէ անոնց գոյքերը...» Մանկօ ընդմիջեց. «Կրնա՞մ պատասխանել»: Մարաշլեան. «Ես տակաւին չլրացուցի!» եւ կը շարունակէ մէջբերումը. - «...Ո՛չ ոք կրնայ ծախել իմ ստացուածքս եթէ ես չուզեմ ծախել զայն, Սահմանադրութեան 21-րդ յօդուածը կ'արգիլէ այդ բանը: Եթէ մենք սահմանադրական օրէնքի համաձայն գործող սահմանադրական վարչակարգ մըն ենք՝ այս բանը չենք կրնար ընել: Սոսկալի բան է ասիկա: Թեւէս քաշելով գիս դուրս նետեցէ՛ք իմ գիւղէս, եւ ապա ծախեցէ՛ք գոյքերս ու ստացուածքներս, այսպիսի բան մը երբեք թոյլատրելի չի կրնար ըլլալ: Ո՛չ Օսմանցիներու խղճմտանքը, ո՛չ ալ օրէնքը կրնան թոյլ տալ ատիկա»:

Անտեսելով Տատրեանի մէջբերումը ծերակուտական Ահմէտ Ռիզայէն, Մարաշլեան յայտարարեց թէ «Հայերու տեղահանութեան պատճառներէն մէկն ալ անոնց ինչքերուն կողոպուտն էր յօդուտ իթթիհատական մասնաւոր անհատներու»: Ան նշեց, որ եթէ նոյնիսկ «հայ ազգայնականներն» էին պատճառը այս բոլոր խնդիրներուն՝ ինչպէս կը փաստարկէ Մանկօ, «անոնք կանուխէն բռնագրաւուեցան», եւ ընդգծեց այն իրողութիւնը, որ «1983 թուականին Թուրքիոյ վարչապետարանին կողմէ հրատարակուած օսմանեան վաւերաթուղթ մը» ցոյց կու տար, թէ «800.000 Հայեր տեղահանուեցան», գրեթէ «բոլորն ալ՝ կիներ, երախաներ եւ տարիքոտ այրեր»: Անո՛նք «յեղափոխականներ չէին. խնդրեմ ըսէ՛ք, թէ ձեր կարծիքով ի՞նչ կը նշանակէ ասիկա՝ տեղահանութեանց իսկական նպատակին կապակցաբար»:

Մանկօ պատասխանեց. - «Ազգայնական շարժումները կրնան իմաստուն կամ անմիտ, գիտակ կամ տգէտ, իրատես կամ անգործնական ըլլալ: Ես կը ջանայի րուն) աղերսը իմ բառերուս հետ: Առ մատնանշել այն կէտը, թէ հայ համայնքի ազգայնական յեղափոխական ղեկավարները անմիտ, անգէտ ու անգործնական (մարդիկ) էին»: Այն հաստատումը, թէ հայ ազգայնականները «բացառապէս մարդկային իրաւունքներու համար կը պայքարէին, - շարունակեց Մանկօ, - հարցական է»: Ան ըսաւ, թէ «հայ ահաբեկչական արշաւի ընթացքին շատ մը զոհեր նոյնինքն Հայեր էին». - անոնք որ չէին ուզեր գործակցիլ յեղափոխականներուն հետ՝ «ոչնչացուեցան»: Նուազագոյն պարագային, ըսաւ Մանկօ, Հայերը ինքնավարութիւն կ'ուզէին, «իսկ Օսմանեան Կայսրութեան ինքնավար նահանգներու արդեանց ցուցակը տեսանելի էր բոլորին համար ... Ինքնավարութիւնը նախաքայլ մըն էր դէպի անջատում ... Ոեւէ մէկու մտքին մէջ կասկած չկար, թէ դէպի ո՛ւր կ'առաջնորդէր այդ մասնաւոր ճանապարհը: Ուստի, թէեւ հայ ազգայնականները «կրնային հաւատացած ըլլալ, թէ կը պայքարէին բոլորին իրաւունքներուն համար, սակայն անոնք որոնք պիտի ազդուէին այդ արշաւէն՝ իսլամ մեծամասնութիւնը, անդրադարձան որ բոլորի իրաւանց այս անանձնական պաշտպանները ի վերջոյ պիտի զրկէին իսլամ մեծամասնութիւնը՝ ի՛ր իրաւունքներէն: Ասիկա լաւ հիմնաւորուած երկիւղ մըն էր»:

Ի պատասխան Մարաշլեանի միւս կէտերուն՝ ի մասին Օսմանեան Խորհրդարանի մէջ ծերակուտական Ռիզայի յայտարարութեան, եւ օսմանեան այն վաւերագրին որ կը հաստատէր թէ տեղահանեալներուն մեծ մասը կիներէ, երախաներէ ու տարիքոտ այրերէ կը բաղկանար, Մանկօ ըսաւ. «Իսկապէս չեմ կրնար տեսնել (Մարաշլեանի բառերուն) աղերսը իմ բառերուս հետ: Առ 1915 թուականը՝ գործընթացը աւարտած էր: Ա՛յդպէս: Յեղափոխականները իրենց վնասը կատարած էին: Համայնքները իրարմէ խորթացած էին: Խռովարարութիւնը պատահած էր»: Հայոց վտարումը, պնդեց Մանկօ, «Հայոց վերաբերող իւրայատուկ գործընթաց մը չէ»: Նման փորձառութիւններու որպէս օրինակներ, ան յիշատակեց Երրորդ Աշխարհի պարագաները, եւ «Սուդէթենլանդի (Sudetenland) Գերմանները, կամ Լեհաստանի Գերմանները, որոնք նոյնպէս վտարուեցան եւ նոյնպէս մեծ թիւով մեռելներ ունեցան»: Վերադառնալով Հայերուն՝ «ուստի վերջաւորութեան անշուշտ թէ ողբերգութիւն մը պիտի ըլլայ...» - եզրակացուց Մանկօ:

Մարաշլեան հակադարձեց. «Դուք տակաւին չպատասխանեցիք իմ հարցումին, տեղահանութեանց իսկական նպատակին կապակցութեամբ»:

Անմիջապէս ետք, երբ դոկտ. Սոնիէլ եւ «Սապահ» թերթէն թղթակից մը խառնուեցան վիճաբանութեան, Մարաշլեան ուժեղ կերպով կրկնեց կէտ մը, զոր նըշած էր նախորդ օր. - «1908-ի Յեղափոխութեան ժամանակ, հայ քաղաքական գլխաւոր կուսակցութիւնը դաշնակից էր Երիտթուրքերուն: Անոնք միասնաբար փառաբանեցին միեւնոյն իտէալները: Բայց երիտթուրքական շարժումը «1909էն 1913-ի միջեւ հետզհետէ անցաւ երիտթուրքերու յետադիմական, աջակողմեան թեւին ձեռքը» իսկ շարժման ազատական թեւը, բացատրեց Մարաշլեան, նոյնպէս «հակառակ էր Թալէաթի, Էնվէրի եւ այլոց»: Հայերը, - յիշեցուց Մարաշլեան Մանկոյի եւ ունկնդիրներուն, - «Խորհրդարանին կը մասնակցէին: Քանի մը Հայեր, ինչպէս կ'ըսէք, կրնան անպատասխանատու գտնուած ըլլալ, սակայն ինչպէ՞ս կարելի է ամբողջ ազգ մը պատժի ենթարկել քանի մը հոգիներու անպատասխանատուութեան համար»:

Հայոց վերաբերող մնացեալ զեկուցումները կ'ընդգրկէին նիւթերու լայն տարածք մը - «Հայկական Հարցը Միջազգային Օրէնքի Անկիւնէն Դիտուած»՝ Համզա Էրօղլուի, «Հայկական Տեղահանութիւնները Նոր Վաւերաթուղթերու Լոյսին Տակ»՝ Ճէվտէթ Քիւչիւքի, «Հայերը Օսմանեան Ազատ - Որմնադրութեան Մէջ»՝ Փոլ Տիւմոնթի, «Մտածումներ ԺԸ. դարուն Իզմիրի մէջ մահացած Պարսկահայու մը Առեւտրական գործունէութեան շուրջ»՝ Սերափ Երլմազի, «Հայերը Ըստ Աթաթիւրքի»՝ Ազմի Սիւսլիւի, «Կաթողիկէ Հայերը Մահմուտ Բ.-ի Գահակալութեան Ժամանակ»՝ Քէմալ Պէյտիլլիի, եւ «Ռուսերու հաստատած Վարչական Կառոյցը Անատոլուի Հողատարածքին Վրայ Եւ Անոնց Հակահայ Քաղաքականութիւնը»՝ Հիւսամէտտին Երլտըրըմի կողմէ, - որոնց ընթացքին Մարաշլեան շարունակեց հարցումներ ուղղել, ինչպէս նաեւ մէջբերումներ կատարել թրքական աղբիւրներէ:

Իր տեսակէտները արտայայտելու համար՝ Մարաշլեանին տրուեցաւ լայն ժամանակ, բացի անկէ երբ դոկտ. Մանկօ կ'ատենապետէր տուեալ ատեանի մը: Իր զեկուցման ներկայացման ժամանակ, օրինակի համար, երբ Մանկօ փորձեց կեցնել Մարաշլեանը իրեն յատկացուած ժամանակի ճիշդ լրումին, Քամիրան Կիւրիւն միջնորդեց յօգուտ Մարաշլեանի՝ եւ խնդրեց Մանկոյէն թոյլ տալ անոր շարունակել իր զեկուցումը (Մարաշլեան միայն երեք վայրկեան աւելի խօսեցաւ): «Պր. Կիւրիւնի ժեսթը ազնիւ կը գտնեմ, թէեւ ատիկա զգացում մը կ'արտայայտէր Թուրք իմ հիւրընկալներուս կողմէ, թէ քանի որ թուապէս ջախջախիչ մեծամասնութեան մը դիմաց կը գտնուիմ՝ պատշաճութիւնը պիտի արդարացնէր քանի մը յաւելեալ վայրկեաններու շնորհումը ինծի»: Մարաշլեան նոյնպէս նըշեց, թէ երբ դոկտ. Սթանֆորտ Շօ կ'ատենապետէր տարբեր ատեանի մը, «ազնուութեամբ քաջալերեց որ իմ հարցումներս ուղղեմ եւ տեսակէտներս արտայայտեմ»: Մարաշլեանի «տպաւորութիւնը այն էր, որ ի հակադրութիւն իմ Թուրք պաշտօնակիցներուս եւ դոկտ. Շօյի, դոկտ. Մանկօ ջանք բրաւ սահմանափակել քանակութիւնը հայկական տեսանկիւնէն բխած այն տեղեկութիւններուն՝ զորս ես կրնայի ներկայացնել»:

Այն հարցումին, թէ հայ պատմաբաններու ուղղուած Թուրքիոյ աննախընթաց այս հրաւէրէն որեւէ երկարաժամանակեայ արդիւնք կրնա՞յ յառաջ գալ՝ Մարաշլեան պատասխանեց. - «Եթէ Աստուած կամենայ»:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ. - Համագումարի աշխատանքներէն քաղուած բոլոր մէջբերումները կատարուած են տեսերիզային եւ ձայնագրային արձանագրութիւններէ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԵՐԿԵՐ

ՄԱՏԹԷՈՍ ԶԱՐԻՖԵԱՆ

Յառաջաբան՝
Աբրահամ Ալիքեան

Հրատարակութիւն՝ Գաբրիէլ Վարուժան գրական հիմնադրամի (11)

Տպարան՝ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Անթիլիաս, 1990

ԻՐԱՔԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Գրեց՝ ԼԻՊԱՐԻՏ ԱՁԱՏԵԱՆ

(Շար. 4 եւ վերջ)

ԻՐԱՔԻ ՀԱՅ
ԿԱՐՕՏԵԼՈՑ ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

«Կարօտելոց Խնամակալութիւն»ը կը հիմնուի 1928-ին: Այս միութիւնը Իրաքի բոլոր հայաբնակ վայրերուն մէջ եղած է 13 մասնաճիւղերով եւ ունեցած է կեդրոնական վարչութիւն մը Պաղտատի մէջ:

Պաղտատի Կէլանի դէմի մէջ դարմանատուն մը ունեցած է ուր տարիներ շարունակ ազքատ հիւանդներուն ձրի բժշկական խնամք եւ դեղօրայք կ'ապահովէր: Հայ աղքատ աշակերտներուն կրթաթոշակները կը վճարէր: Այն վայրերը ուր հայ վարժարանները չկային՝ փոքրիկներուն հայերէն գրել - կարդալ կը սորվեցնէին:

Միութիւնը կարգ մը շրջաններու մէջ ակումբներ եւ գրադարաններ ունէր:

«Կարօտելոց Խնամակալութիւն»ը կը լուծուի 1959-ին իր բոլոր մասնաճիւղերով, բացի Պասրայէն:

Այս միութիւնը եղած է իրաքահայ գաղութին ամէնէն գործունեայ կազմակերպութիւններէն մին:

ԻՐԱՔԻ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Այս Միութիւնը Պաղտատի մէջ կը հաստատուի 1911-ին եւ կը վերակազմուի 1923-ին: Միութիւնը պաշտօնապէս կը վաւերացուի Պետութեան կողմէ 1934-ին:

1937-ին զարթօնքի եւ ծաղկումի տասնըմէկամեայ շրջան մը կը բոլորէ մշակութային, դեղարուեստական եւ այլ գործունէութիւններով: Այս միջոցին է որ Բարեգործականը օրուան ազգային իշխանութենէն կը ստանձնէ Սփաճեան վարժարանը, որուն աշակերտութեան մեծամասնութիւնը անկարող էին հոգալու իրենց ուսումնական տարեթոշակները:

Մօտաւորապէս տասը տարուան դադարէ ետք՝ 1959-ին Միութիւնը կը վերակազմուի որպէս «Իրաքի Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւն» եւ կը շարունակուի մինչեւ օրս:

Մինչեւ 1974 Միութիւնը ամէն տարի 80 - 100 չքաւոր հայ աշակերտներուն կ'օգնէր: Նոյնիսկ օգնած է Իրաքի ոչ - հայկական հաստատութեանց, ինչպէս կարմիր Մահիկին, Կուրանոցին, եւայլն:

Միութիւնը ունի սեփական ակումբ մը, որուն հողամասը՝ անուանական վարձքով մը, տրամադրուած է բարերարուհի Ռէճինէ Կարապետ Իսքէնտէր Վարդֆի կողմէ: Շէնքերը եւ լողաւազանը կառուցուած են Միութեան ծախքով: Երեկոները եւ Ուրբաթօրեայ հայերէն դասեր կ'ամբողջին մանկապարտէզի տարիքէն մինչեւ համալսարանաւարտներուն եւ չափահասներուն,

Ունին 1300 անդամներ:

Գրական, գեղարուեստական եւ թատերական ձեռնարկներ տեղի կ'ունենան:

ՊԱՂՏԱՏԻ
ԵՐԿՍԵՌ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

«Երիտասարդաց»ը կազմելու գաղափարը կը յղանայ Արամ Տիգեան, որուն շուրջ հինգ երիտասարդներ կը հաւաքուին եւ 1926, Յուլիս 22-ին կը հիմնեն «Պաղտատի Հայ Երկսեռ Երիտասարդաց Միութիւն»ը:

Միութիւնը իր առաջին հաւաքատեղին կ'ունենայ Տիգրիսի աջ ափին, Սալըհիա թաղամասին մէջ 1927, Սեպտեմբեր 25ին, ներկայ ռատիօ - հեռատեսիլի կայանին կից:

Երէկուան աղքատիկ հաւաքատեղին, այսօր դարձած է ընդարձակ եւ շքեղ ակումբ մը իր սրահներով ու մեծ պարտէզով, որ ամբողջութեամբ Միութեան սեփականութիւնն է:

64 տարիներէ ի վեր ծառայած է հայ մշակոյթին այլազան ձեռնարկներով ինչպէս՝ երգահանդէս, գրական ասուլիս եւ դատավարութիւն, նուագահանդէս, բանախօսութիւն, թատերական ներկայացում, հայ լեզուի դասաւանդութիւն, եւայլն: «Երիտասարդաց»ի Կոմիտաս երգչախումբը 1954-էն ի վեր ու մինչեւ այսօր, Իրաքահայութեան կը հրամցնէ հայ երաժշտութիւնը իր դիւթիչ երգերով:

Սփիւռքի մէջ եղած բոլոր արհեստավարժ արուեստագէտները որոնք Պաղտատ այցելած են, սկսած Արմենակ Շահմուրատեանէն, իրենց ելոյթները միշտ տեղի ունեցած են «Երիտասարդաց»ի բեմերէն:

«Երիտասարդաց»ի մատուցած մշակութային ծառայութիւնը վերջին 64 տարիներու ընթացքին եղած է դերազանց:

Միութեան անդամներուն թիւը՝ 1160:

ՀԱՅ ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Իրաքահայութեան այս միակ երկսեռ մարզական միութիւնը հիմնուած է Պաղտատի մէջ 1949-ին: Ունի սկաուտական երկսեռ խումբեր: Կը մասնակցի պետական բոլոր խաղերուն որպէս առաջնակարգ ակումբ եւ Պետութենէն տարեկան նպաստ կը ստանայ:

Հ. Մ. Ը. Մ.-ը իր մարզական գործունէութիւններով կը գնահատուի Իրաքի պետութեան կողմէ ու 1988-ին Պաղտատ քաղաքի լաւագոյն թաղամասի մը մէջ 3000 քառակուսի մէթր հողամաս մը մեծ շէնքով միասին, ձրիաբար կը տրամադրուի Հ. Մ. Ը. Մ.-ին: Տարի մը ետք, կողքի 6000 քառակուսի մէթր նոր հողամաս մը եւս կը տրամադրուի ու այսպէսով միութիւնը այսօր իր մարզական եւ այլ աշխատանքները կը շարունակէ ընդարձակ խաղավայրերով ու սրահներով առանց որեւէ վարձք վճարելու:

Հ. Մ. Ը. Մ.-ը ողիմպիականներ կը կազմակերպէ ի մի հաւաքելով Իրաքի հայաբնակ քաղաքներէն հայ մանուկներ, պատանիներ, ստեղծելով մեծ խանդավառութիւն: Նոյնիսկ Զախոյի հայ քրտախօս պատանիները կը մասնակցին ողիմպիականին:

ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Այս Միութիւնը հիմնուած է 1960-ին պարզապէս Պաղտատի ազգային վարժարանի չքաւոր աշակերտներուն կրթաթոշակները ապահովելու նպատակաւ, սակայն յետոյ իր գործունէութեան ծիրը ընդլայնելով՝ կը կազմակերպէ մշակութային ձեռնարկներ:

Միութեան անդամներուն թիւը՝ 200:

ՊԱՍՐԱՅԻ ՀԱՅ ԵՐԿՍԵՌ
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

«Պասրայի Երիտասարդաց»ը հիմնուած է 1931-ին:

Պաղտատի համանուն միութեան հետ կապակցութիւն չունի:

Այս Միութեան նպատակն է մշակութային, կրթական, մարզական եւ այլ ձեռնարկներ կազմակերպել ու ստեղծել ազգային հաւաքական կեանք:

Միութիւնը իր սեփական հողային կալուածը չունի: Երեսուն տարի առաջ յաջողած է Պասրայի նաւահանգիստի տնօրէնութենէն ընդարձակ հողամաս մը ձեռք բերել անուանական վարձքով: Միութեան ծախքով կը կառուցուի ակումբի շէնքը՝ սրահով, բեմով, գրադարանով եւ այլ յարմարութիւններով:

Ունի 300 անդամ:

ՊԱՍՐԱՅԻ ՀԱՅ
ԿԱՐՕՏԵԼՈՑ ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Իր անուան արտայայտած նպատակներով կը գործէ երկար տարիներէ ի վեր:

Խնամակալութիւնը իր սեփական շէնքը չունի, սակայն կը գործածէ Պասրայի Հայ Երկսեռ Երիտասարդաց Միութեան գրասենեակներէն մէկը:

ՔԷՐՔՈՒՔԻ Հ. Մ. Ը. Մ.

Միութիւնը 1960-ին հաստատուած է Հ. Մ. Ը. Մ. անուան տակ, 1976-ին վերանուանուած «Ալ Ինդիսար» մարզական ակումբ, իսկ 1981-ին իր երիտասարդ անդամներէն հարիւրապետ Մասիս Դաւիթ Յովհաննէսեանի պատերազմի ընթացքին նահատակուելուն առիթով, ի նշան գնահատանքի, վերակոչուած «Նահատակ Դաւիթ Մարզական Ակումբ»:

Բացի մարզական նպատակներէ, Միութիւնը ունի դրական, գեղարուեստական եւ հայապահպանման ձեռնարկներ:

Շէնքը ազգապատկան է, անուանական վարձքով մը տրամադրուած: Ունին 101 անդամներ եւ 36 անդամուհիներ:

ՄՈՒՍՈՒԼԻ Հ. Մ. Ը. Մ.
ԵՒ ՀԱՅ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Պատկան իշխանութեանց դիմում կատարուած է Հ. Մ. Ը. Մ.-ի անուան տակ մարզական ակումբ մը, նաեւ «Հայ Ընտանեկան Միութիւն» մը հաստատելու: Կը սպասուի մօտ օրէն արտօնութիւն ստանալ:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐ

Իրաքահայերը ունեցած են ազգային դէմքեր եւ մշակոյթի նուիրեալներ: Բնիկ Իրաքահայերը ընդհանրապէս եղած են եկեղեցասէր եւ ունեցած են բազմաթիւ ազգային բարերարներ, որոնց կարգին մասնաւոր կը յիշուին Սիմոն եւ Արամ Ղարիպեանները, Ռէճինէ Իսկէնտէրեան եւ Արշակ Թադէոսեան:

Առաջին երեք բարերարները իրենց մահկանացուները կնքած են տարիներ առաջ:

ԿՐԹԱԿԱՆ

Իրաքի Յեղափոխութեան Խորհուրդը, Սեպտեմբեր 1974-ին, որոշումով մը երկրի մէջ գտնուող համայնքային կամ անհատական դպրոցները՝ մանկապարտէզէն համալսարան, պետականացուց: Պետութիւնը յանձն առաւ այս դպրոցներու ծախքերը վճարել: Բոլոր մակարդակներու աշակերտներ զերծ են կրթաթոշակ վճարելէ, դասագիրքերն ալ կը հայթայթուին ձրի Պետութեան կողմէ:

Պետականացման ազգային վարժարաններու, սակայն Առաջնորդարանի միջամըտութեամբ եւ տարուած ջանքերու հետեւանքով արտօնուեցաւ շաբաթական երկու պահ հայերէն լեզու եւ երկու պահ ալ կրօն, հայերէն լեզուով, դասաւանդելը նախկին բոլոր ազգային վարժարաններու մէջ: Վերջերս ալ արտօնուեցաւ այս նիւթերը դասաւանդելու համար հայ այցելու ուսուցիչներ նշանակել Առաջնորդարանի յանձնարարութեան վրայ:

Ազգային Կեդրոնական Վարչութիւնը գիտակցելով որ շաբաթը երկու պահ հայերէն լեզուի եւ երկու պահ կրօնի դասաւանդութիւնները բաւարար չեն, 1985-ին կը հաստատէ Կիրակնօրեայ հաւաք, Եկեղեցիին կից շէնքի մը մէջ:

Այս Կիրակնօրեայ հաւաքը ունի 150 երկսեռ աշակերտներ եւ կը վայելէ Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան եւ Իրաքի Առաջնորդ Աւագ Եպիսկոպոս Ասատուրեանի անմիջական հովանաւորութիւնն ու քաջալերանքը՝ արձանագրելով մեծ յաջողութիւններ:

Մուսուլի համայնքը ընդօրինակելով Պաղտատի հաւաքը, ան ալ նման ձեռնարկ մը կը սկսի Մուսուլի մէջ:

Այստեղ կ'արժէ յիշել Իրաքի բոլոր հայկական միութիւնները՝ նման ձեռնարկներու դիմած են արդէն իրենց համանքին հայեցի կրթութիւն տալու նպատակով:

ԼԻՊԱՐԻՏ ԱՁԱՏԵԱՆ

«Պայքար»

ԳՆԱՀԱՏԱՆՔԻ ԽՕՍՔ

ՊՕՄՌՆ. –

Փետր. 10-ին, Կալոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղի նախաձեռնութեամբ, ներկայացուեցաւ Շիրվանզադէի «Զար Ոգին», եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Յովհ. Շիրազ Թատերախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ Տիկին Մանուշ Շամիրեանի:

Ներկայացումը մեծ խանդավառութիւն ստեղծեց եւ խոր գոհունակութիւն պատճառեց հանդիսատեսներուն: Երախտագիտութեան արժանի է Տիկին Մ. Շամիրեան (քոյրիկ) որ հակառակ իր յառաջացեալ տարիքին ձիգ չի խնայեր, այսօր ալ, ինչպէս ըրած էր անցեալին հայապահպանման ի նպաստ: Երանի մեծ ըլլայ նման անձերու թիւը, որպէսզի շարունակուի մեր մշակութային կեանքը եւ Հայութեան ջահը վառ մնայ: Շնորհակալութիւն նաեւ Թատերախումբին որու կը մաղթենք կորով, որպէսզի մեզի նոր ներկայացումներ պատրաստէ:

Վ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ԼԻՈՆ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌ»Ը ԵՕԹԸ ՏԱՐԵԿԱՆ Է

Եօթը տարիներ շարունակ, օրն ի բուն եւ գիշերն ալ, Հայաստան Ձայնասփիւռը (*), Տէսինէն, կուտայ լուրեր եւ երաժշտութիւն Լիոնի շրջանի հայութեան: Ալիքները կ'երթան Ռոն նահանգէն անդին ալ:

«Պիտի երթան, մօտերս, աւելի հեռու» ըսաւ մեզի Միշէլ Ղազարեան՝ որ տարիներէ ի վեր գլխաւոր պատասխանատուն է, նախագահը «Ռատիօ Արմէնի»ին:

Կայանին ընդարձակման ծրագրին մէջն է հասցնել «Հայաստան»ի ձայնը որոշ կերպով գոնէ մինչեւ Վիէն: Ատոր համար անհրաժեշտ դիմումները, կարգադրութիւնները եղած են եւ, ըստ վարիչներուն, յաջողութիւնը պիտի ապահովուի մօտերս:

Ինչպէս մեր գրեթէ բոլոր ընկերակցութիւնները, միութիւնները, Հայաստան Ձայնասփիւռն ալ կը կառավարուի ու կը մատակարարուի նպատակի մը համար զոհուիլ գիտցող անձերու կողմէ, փոքր թիւով, որոնք իրենց վրայ առած են հոգը՝ առոյգ եւ գործօն պահելու հայկական կայանը:

Վարչական կազմը յաջողած է գործին շուրջ հաւաքել մօտ երկու տասնեակ երիտասարդուհիներ, երիտասարդներ՝ որոնք կը գործակցին յայտագրին պատրաստութեան եւ սփռումներուն: Մնայուն երկու կէս օրուան աշխատակիցներ միայն կը ստանան դրամական փոքր վարձատրութիւն մը: «Ռատիօ Արմէնի»ն կ'ապրի եւ կը գործէ շնորհիւ անոր ծառայողներուն զոհաբերութեան կիրքին՝ որ լաւագոյն մղիչն է այս կարգի ձեռնարկներու յաջողութեանը համար:

Սփռումները բազմազան են: Կարճ լուրեր, ընդհանրապէս իւրաքանչիւր ժամուան սկիզբը, ժամը 8-էն 18՝ կրօնական տեղեկութիւններ եւ խորհրդածութիւններ, հաղորդակցութիւններ, հեռախօսով, Հայաստանի հետ, երբ այժմէութիւնը պարտադրէ եւ, բնականաբար, երգ եւ նուագ, առանց զանց ընելու արեւմտեան երաժշտութիւնը: Հաղորդումները կ'ըլլան Ֆրանսերէն եւ հայերէն: Ամփոփ՝ կը տրուին ամէն ինչ որ կրնայ սպասուիլ «Հայաստան» անունը կրող կայանէ մը: Երբեմն ալ՝ աւելին, որովհետեւ միայն Հայերը չէ որ կ'օգտուին անկէ: Տէսինի շրջանին մէջ «Ռատիօ Արմէնի»ն կը մտնէ շատ մը ոչ - հայ տուներու մէջ:

Այդ կ'օգնէ, մասամբ, վճարովի ազդերու բաժինը ընդարձակելու: «Դժբախտաբար, ոչ պէտք եղածին չափ» ճշդեց Պր. Ղազարեան եւ երբ հարցուցինք թէ ինչ կը պակսի «Ռատիօ Արմէնի»ի, պատասխանը անակնկալ չէր կրնար ըլլալ: Ըսաւ «դրա'մ»...

Շրջանին հայ ունկնդիրները առիթը պիտի ունենան մօտերս իրենց երախտագիտութիւնը եւ համակրութիւնը յայտնելու Հայաստան Ձայնասփիւռին, քանի որ 7-րդ տարեդարձը պիտի տօնուի ցերեկոյթի մը ընթացքին՝ որուն յայտագրին պատրաստութեան վրայ կ'աշխատի, շաբաթներէ ի վեր, կայանին գլխաւոր ծառայողներէն մէկը՝ Վարդան Բէշիշեան: Ան, քանի մը տարի առաջ, յաջողած էր, արդէն, նոյն կարգի հանդէսի մը տալ անհրաժեշտ փայլը:

Ցերեկոյթը տեղի պիտի ունենայ Մարտ 10-ին, ժամը 15·30-ին, Լիոն, Մոլիէր սրահին մէջ:

Յայտագիրը ճոխ է, խառն, հայկական եւ ֆրանսական: Տեղական պարախումբ մը, ֆրանսական, նոյնպէս ֆրանսական թատերախումբ մը որ պիտի կատարէ Աւետիս Ահարոնեանի պատմուածքներէն առնուած բեմադրութիւն մը, երգեր, նուագ արտասանութիւններ: Կը նախատեսուի մասնակցութիւնը ծանօթ խմբավար եւ դաշնակահար Ալեքս Սիրանոսեանի եւ Ռափայէլ Վարդապետ Անտոնեանի: Պիտի ոգեկոչուի յիշատակը Թորոս Սպիտանճեանի որ յաճախ իր մասնակցութիւնը բերած էր Լիոնի մէջ մշակութային ձեռնարկներու:

Մաղթենք որ Բէ տը Պոնէ-ի սրահը, Մարտ 10-ին, ամբողջովին լեցուն ըլլայ: Կազմակերպիչները եւ կայանին վարիչները պէտք ունին եւ արժանի են քաջալերանքի:

Վ. Մ.

(*) 102,6 FM. — Tél. : 78. 49. 32. 45

(Շար. Ա. էջէն)

Եմէն, Սուտան Իրաքի կողքին են, Յորդանան բարկութիւնը չի զսպեր զինակցութեան դէմ: ԹԱՍ դատապարտեց զինակցութիւնը Երկուշաբթի առտու: Պապը նաեւ յուսախաբ է, «Երբեք պատերազմը չերեւցաւ, որքան վերջին ժամերուն, որպէս մահուան հունտ մը»: Թուրքիա կը կրկնէ թէ պիտի չպատերազմի եթէ Իրաք չյարձակի: Չինաստան (որ ձեռնպահ էր ՄԱԿ-ի բանաձեւերուն առեն) ցաւ յայտնեց որ պատերազմը ծայր տուած է:

× Քուէյթի 183 քարիւղահանքեր կրակի տրուած են իրաքեան բանակին կողմէ:

× Ժերար Շալեան, Կիրակի առաւօտուընէ սկսեալ հրաւիրուած էր հեռատեսիլէ ձայնասփիւռ, որպէս ռազմաքաղաքագէտ: Թէեւ խոհեմ, կը խորհի սակայն թէ ցամաքային այս պատերազմը կրնայ օրերու հարց ըլլալ միայն:

× «75»երը խաղաղասէր նոր ցոյցի մը հրաւիրած էին, Երկուշաբթի իրիկուն, Փարիզ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹԻՈՒՐՔԻՈՅ ներքին քաղաքական կեանքը նոր պառակտումներու բեմ կը հանդիսանայ: Նախագահ Էօզալի կինը որոշած է մեծագոյն կուսակցութեան (ԱՆԱՓ) ղեկավարութեան թեկնածու ներկայանալ իր ամուսնին նեցուկով, մինչ Ընդդիմադիր ճակատն ու նոյնինքն կառավարական կողմէն թեւ մը խստիւ կը մերժէ այս կարգադրութիւնը. մերժողներու գլխաւոր դէմքերէն էր երկրին Պաշտպանութեան Նախարարը Հիւսնի Տօղան որ պաշտօնանկ հռչակուած է Նախագահին կողմէ որուն նաեւ զարմիկն է:

ՊՈԼՍՈՅ մէջ, սպաննուած է ոստիկանապետ մը, երբ իր բնակարանէն կ'ելլէր եւ Սեֆաքէօյի ոստիկանատունը կ'երթար: Արարքին տէր եղած է ծայրայեղ - ձախ Տեւ - Սոլ կազմակերպութիւնը:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, շուրջ 100 հազար հոգի ցոյց մը ըրին, Շաբաթ օր, զօրավիգ կուսակցութեան եւ բանակին: Այլ խօսքով, պահպանողականները փողոց իջած էին այս անգամ, դէմ արտայայտուելու համար նաեւ Ելցինի: Կիրակի ալ 150 հազար էր թիւը այն ցուցարարներուն որոնք եկած էին ճիշդ հակառակ պաստառներով, դատապարտելով մենատիրութիւնը եւ զօրավիգ ըլլալու Ելցինի:

ԹԻՐԱՆԱՅԻ մէջ, հանդարտութիւնը վերահաստատուած է, բայց, Ուրբաթ եւ Շաբաթ օրուան բախումներէն 3 մեռեալ կայ, ըստ պաշտօնական հաշուեկշիռի մը:

ԼԵՆԻՆԳՐԱԴԻ «Լենինգրադ» պանդոկին մէջ հրդեհ մը ծագած է Շաբաթ առտու, հեռատեսիլի գործիքի պայթումէն: 17 մեռեալ կայ, որոնց մէջ 9 հրշէջ: Մարինա Վլատի, որ հոն կը գտնուէր, փրկուած է:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ «Եէյլ» համալսարանին իրաւագիտական բաժնին կողմէ կազմակերպուած գիտաժողով մը զայրացուցած է Թուրքերը: «Ցեղասպանութիւն» խորագրուած գիտաժողովին մասնակցած է նաեւ փրոֆէսօր Ռիչըրտ Յովհաննիսեան որ պարզած է Հայերու ցեղասպանութեան պարագաները, աւելցնելով որ Թուրք կառավարութիւնը սխալ ընթացքի մէջ է ժխտելով ցեղասպանութեան իրողութիւնը: Թուրքերու զայրոյթին գլխաւոր պատճառը եղած է սակայն ամերիկացի փրոֆէսօրի մը ելոյթը որով ներկայացուած են նաեւ Քիւրտերու ցեղասպանութեան մը պնդումները (1936 - 37) Թուրքերու կողմէ: Թուրք մամուլը զայրոյթով կը նշէ թէ հրաւիրուած թուրք կողմը ոչ մէկ առարկութիւն կամ դէմ կարծիք ներկայացուցած է կատարուած «մեղադրանքներուն»:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՄԷՋ
ԲՈԼՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Մեծ Պահոց ամբողջ շրջանին, փարիզեան շրջանի մեր եկեղեցիներուն մէջ, Ուրբաթ իրիկունները ժամը 7-ին, Հըսկումի՝ խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ կը տրուի քարոզ՝ ըստ հետեւեալին.-

- Ուրբաթ, Մարտ 1-ին
Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ.
- Ուրբաթ, Մարտ 8-ին,
Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ:

COMMUNIQUE
de la
GALERIE LES CENT

Le 46e Salon de Mai se tient cette année au Grand Palais du 24 février au 10 mars (ouvert tous les jours de 11 h. à 19 h.).

La Galerie les Cent y expose les œuvres de 3 artistes plasticiens d'Arménie (Armen KEVORKIAN, Sahag BOGHOSSIAN, SEV) qui ont été retenues par le Comité organisateur du Salon.

Le Président-fondateur du Salon de Mai, M. Gaston DIEHL, évoque en ces termes la participation des créateurs : *«Tous, venus de près ou de loin, unissent leurs efforts, se complètent, pour dresser un large panorama significatif de notre temps...».*

Կ Ո Չ

Գ Թ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ը

բարեսիրական այն կազմակերպութիւնն է որ առողջապահական օժանդակութեան համապարփակ ցանցով մը դեղօրայքի, բըժշկական եւ այլ բազմատեսակ ԱՆՎՃԱՐ օգնութիւն կը կատարէ ամէն կարիքաւորի սկսեալ աղէտի գօտիէն:

ԳԹՈՒԹԻՒՆ-ը Հայաստանի այն կազմակերպութիւնն է որուն հսկայական գործին կրնաք ձեր մասնակցութիւնը բերել ուղղակի, պարզապէս ձեր չէքերը ղրկելով դրամատնային հետեւեալ հաշիւին՝

GTOUTIOUN
Union des Banques Suisses
N° 298 845 00 G
B. P. 811 — 1211 Geneve

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE

CLICHY - LA GARENNE
Section Cardinê Aghababian

DINER DANSANT

le Samedi 9 Mars à 20 h 30

au Yan's Club
5, avenue Reille — Paris 14e

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղը ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Մարտ 2, ժամը 15-ին, Փարիզի Մշակոյթի Տունը: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

Սոյն կարեւոր օրակարգին պատճառաւ, բացառիկ ժողով պիտի գումարուի Շաբաթ, Մարտ 16, ժամը 15-ին վերոյիշեալ վայրը:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ
ՓԱՐԻԶ

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

ՄԵԾ ՊԱՀՈՑ ամբողջ շրջանին, Չորեքշաբթի իրիկունները ժամը ճիշդ 6-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Հսկումի խաղաղական եւ Հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ կը տրուի աւուր պատշաճի քարոզ՝ ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի եւ կարգի:

Չորեքշաբթի, Փետրուար 27
Քարոզիչ՝ ՆԵՐՍԷՀ Ծ. Վ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Չորեքշաբթի, Մարտ 6
Քարոզիչ՝ ԺԻՐԱՅՐ ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Չորեքշաբթի, Մարտ 13
Քարոզիչ՝ ՄԻԽՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

Չորեքշաբթի, Մարտ 20
Քարոզիչ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

**

Ա Ր Ե Ւ Ա Գ Ա Լ

Մեծ Պահքի հետեւեալ Կիրակի օրերուն, պատարագէն անմիջապէս առաջ, ժամը 10-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուի:

- Կիրակի, Մարտ 3,
Տնտեսի Կիրակիին
- Կիրակի, Մարտ 10,
Դատաւորի Կիրակիին
- Կիրակի, Մարտ 17,
Գալստեան Կիրակիին:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՄԵԾ ՊԱՀՔԻ
ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ԱՐԵՒԱԳԱԼ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին Չորեքշաբթի իրիկունները ժամը 5-ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով.-

- Փետրուար 27
- Մարտ 6, Միջինք
- Մարտ 13
- Մարտ 20:

**

Իսկ Արեւագալի ժամերգութիւնները կը կատարուին Մեծ Պահքի կիրակիներուն պատարագէն առաջ:

Ժամանակացոյց Կիրակիի արարողութեանց՝
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45-ին,
Սկիզբ Արեւագալի՝ ժամը 9·45-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30-ին,
Քարոզ եւ Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11·45-ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ

Հ Ս Կ Ո Ւ Մ

Մեծ Պահքի Քառասնորդաց Հսկումի արարողութիւններ Հարաւային Ֆրանսայի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիներուն մէջ, ժամը 18-ին, նախագահութեամբ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

Մեծ Պահքի Հսկումներ

Հինգշաբթի, Փետրուար 28
Սէն - Ժէնիէ,
Ս. Թադէոս - Բարթողիմէոս Եկեղեցի

Երեքշաբթի, Մարտ 5
Սէնթ - Մարկրիթ
Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցի

Հինգշաբթի, Մարտ 7
Սուրբ Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցի
Սէն - Ժերոմ,

Երեքշաբթի, Մարտ 12
Լա Սիոթա, Ս. Կարապետ Եկեղեցի
ժամը 17-ին բացառաբար

Հինգշաբթի, Մարտ 14,
Սէն - Լու, Սուրբ Գէորգ Եկեղեցի

Երեքշաբթի, Մարտ 19
Բոմոն. Ֆրէզ, Սուրբ Կարապետ Եկեղեցի

Հինգշաբթի, Մարտ 21
Փրատօ,
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին, Ուրբաթ իրիկունները ժամը 17-ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ, իսկ Կիրակի օրերուն Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով.-

Մարտ	1	եւ	3
Մարտ	8	եւ	10
Մարտ	15	եւ	17
Մարտ	22		

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Գարուն Մանկա - Պատանեկան երգչախումբի համերգը
Մարտ 17, Կիրակի, ժամը 15·30-ին
à l'Espace Julien

**

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը՝ Մայիս 25-ին:

LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise une

EXPOSITION
"Tapis et textiles arméniens"

au Palais de la Bourse de Marseille — La Canebière

du 14 Février au 11 Mars

en collaboration avec
le *CONSEIL REGIONAL PROVENCE ALPES COTE-D'AZUR*
sous le haut patronage du Ministère de la Culture

ouvert tous les jours de 10h à 18h. (Entrée gratuite)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27

MERCREDI
27 FÉVRIER
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.482 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.482

ՆԱՀԱՆՋԸ

ՍԱՏՏԱՄ ՀԻՒՍԷՅՆ ԱՆՁԱՄԲ ՀԱՍՏԱՏԵՑ ԹԷ ԻՐԱՔ ԿԸ ՔԱՇՈՒԻ ՔՈՒԷՅԹԷՆ

«ՉԻ՛ ԲԱՒԵՐ» Կ'ԸՍԷՐ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ

ԳՈՐԲԱՉՈՎ ԿԸ ՄԻՋՆՈՐԴԷ

Ուաշինկթընի համար՝ չի բաւեր: Այլ խօսքով, Երկուշաբթի գիշերուան (ֆրանսական ժամով՝ 23.35) Պաղտատի ձայնասփիւռին յայտարարութիւնը, ըստ որուն Սատտամ Հիւսէյն նահանջի հրահանգ տուած է զօրքին եւ թէ կը գործադրէ Ապահովութեան Խորհուրդի թիւ 660 բանաձեւը ու կը պարպէ Քուէյթը չի գոհացներ Միացեալ-Նահանգները: Պաղտատի պաշտօնական մէկ բանբերն է որ կը կարդար զեկոյց մը - անգլերէն - ուր կ'ըսուէր.- «Հրահանգներ տրուած են մեր զինեալ ուժերուն, որպէսզի կանոնաւոր կերպով քաշուին այն դիրքերուն վրայ, զորս կը գրաւէին 1990, Օգոստոս 1-էն առաջ», ինչ որ կը նշանակէ Քուէյթի պարպումը: Չորս ժամ յետոյ, Ուաշինկթընի պատասխանը ժխտական էր: Ամերիկացիք կը պահանջէին որ նահանջելու որոշումը անձամբ յայտարարէ Սատտամ Հիւսէյն, իր բերնով, նաեւ չզոհանայ ընդունելով միայն թիւ 660 բանաձեւը, այլ՝ 12 բանաձեւերն ալ: Պարզ է որ Ամերիկա ոչ մէկ վստահութիւն ունի Սատտամ Հիւսէյնի նկատմամբ, չի հաւատար եղած յայտարարութեանց, Իրաքի մենատիրոջ մէկ նոր խորամանկութիւնը կը նկատէ: Յետոյ, ինչպէս Ժերար Շալեան կը բացատրէր ալ, Երեքշաբթի առտու (ժամը 6.17-ին, պատասխանելով Եւրոպա Մէկ կայանի հեռաձայնին), չի թուիր որ Ամերիկա կ'ուզէ թոյլ տալ կազմակերպուած նահանջ մը, կ'ուզէ որ քաշուող ուժը ըլլայ խուճապահար փախուստի ճամբան բռնած, քայքայուած բանակ մը: Այն վախն ունի որ նման (անոտի) խօսքերով, Սատտամ Հիւսէյն կ'ուզէ խաբել զինակիցները եւ փրկել եթէ ոչ ամբողջ բանակը, գոնէ հանրապետական պահակազօրքը, որ ընտրանի ուժն է, համբաւի տէր իրաքեան զօրքը: Ամերիկա կ'ուզէ որ Սատտամ Հիւսէյն պատիւն ալ չկարենայ փրկել, այլ խօսքով՝ նման Քայէի քաղքենիներուն, պարանը վիզն անցուցած, բոպիկ յանձնուի Պուշի: Ոչ մէկ զիջում ընելու տրամադիր է, ջախջախել կ'ուզէ Իրաքի զինուորական ուժը, ուրեմն մինչեւ ծայրը պիտի կռուի: Այն ժամէն, երբ Պաղտատի ձայնասփիւռը նահանջի այդ լուրը կուտար, դէպքերը կրկին զիրար կը հրմշտկէին: Խորհրդային Միութեան դիմումին ընդառաջելով, Ապահովութեան Խորհուրդը նիստ կը գումարէր: Միւս կողմէ, կ'ըսուէր թէ հաստատելով Պաղտատի տուած որոշումը, Սատտամ Հիւսէյն անձնական երկտող մը գրկած էր Գորբաչովի: Աւելի ուշ կ'ըսուէր նաեւ թէ խօսք պիտի առնէ:

Ռազմադաշտին վրայ, ըստ Ամերիկացիներուն նահանջի ոչ մէկ նշան կար, մինչ, այլ աղբիւրներու համաձայն, իրաքեան զօրքը սկսած էր քաշուիլ: 48 ժամուան մէջ, զինակիցներու արձանագրած (դիւրին) յաջողութիւնները, աւելի քան քսան հազար իրաքցի գերիները, Իրաքի մէջ իսկ, Ֆրանսական Տակէ զօրաբաժնին 150 քիլոմեթր յառաջացումը, այս ամբողջը քիչ մը գինովցուցած է Ամերիկան, որ, հաւանաբար, արաբական անապատներուն մէջ կ'ուզէ մոռնալ Վիէթնամի դառն յիշատակները:

**

Խանգարող բաները շատ են այս պատերազմին մէջ: Երբ Երկուշաբթի իրիկուն, հեռատեսիլները կը ցուցադրէին իրաքցի գերիներու վիճակը, անօթի - ծարաւ, որոնք կը խուժեն պատառ մը քորնըտպիֆի կամ նման բանի մը վրայ: Ուժասպառ, երբեմն վիրաւոր զորս պատկերահանելն իսկ դէմ է մարդկային արժանապատուութեան եւ «Լիպերասիոն» ալ կը յիշէ թէ նման «հրապարակային ցուցադրութիւններ» խստօր կը համեմատին այնքան ոգեկոչուող Ժընեւի Համաձայնագրին հետ, ինչ կը վերաբերի պատերազմական գերիներուն: Ճիշդ է որ Իրաք ընաւ չի յարգեր նման համաձայնագիր մը եւ ցարդ Կարմիր Խաչի ոչ մէկ պատուիրակ կրցած է այցելել ամերիկացի գերիներուն, բայց, ի վերջոյ, հոս է որ տարբերութիւնը պէտք է զգալի ըլլայ:

**

Ֆրանսայի համար հրաշալի մը կարելի կ'ըլլար այն ատեն, երբ Իրաք գործէ Ապահովութեան Խորհուրդի 12 բանաձեւերու համաձայն:

**

× ՍՔԻՒՏ հրթիռ մը ինկած է Երկուշաբթի իրիկուն Տահրանի (Սաուտի Արաբիա) մէկ թաղամասին՝ Խոպարի ամերիկեան նախաշէն զօրանոցի մը վրայ, ճաշի ժամուն: Կը թուի որ փաթրիոթի հետ բախումի հետեւանքով է որ հրթիռը ճզմուած է: Երեքշաբթի առաւօտեան լուրերու համաձայն 27 ամերիկացի զինուոր մեռած էր եւ 98 ուրիշներ ալ՝ վիրաւորուած:

× Ամմանէն անցնելով, դէպի Պաղտատ վերադարձի ճամբուն վրայ, Թարէք Ազիզ շատ ծանրակշիռ հաշուեկշիռ մը տուած է Իրաքի վիճակին: Իրաքի Արտաքին նախարարը յայտնած է թէ 7000 մեռեալ կայ ռմբակոծութիւններէն, ոչ մէկ գործատուն մնացած է:

× Քուէյթ մէկ միլիառ տոլար կուտայ Ֆրանսայի, որպէս՝ ծախքերու մասնակցութիւն պատերազմին:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Կը թուի որ Սատտամ Հիւսէյն տրամադիր էր այլեւս տեղի տալու Ուաշինկթընի բոլոր պայմաններուն: Արդարեւ, Պաղտատի ձայնասփիւռէն եղած առաջին յայտարարութեան ի պատասխան, Ուաշինկթըն ըսած էր՝ «չի բաւեր, պատերազմը կը շարունակուի, թող Սատտամ Հիւսէյն անձամբ յայտարարէ Քուէյթի պարպումը» եւայլն, եւայլն:

Այդ ալ կ'ըլլար, քիչ մը աւելի ուշ: Ֆրանսական ժամով 9.30-ի շուրջ էր, Երեքշաբթի առտու, որ Ս. Հիւսէյն ճառ մը կը խօսէր եւ կը յայտարարէր թէ հերոսական բանակը պիտի քաշուի, նոյն օրն իսկ Քուէյթէն, վերջ տալով՝ «բարիին եւ չարին միջեւ դիւցազնական պայքարին»: Ու Անգլիացիները կը հաստատէին թէ նահանջի նշանները արդէն յայտնի են:

Տակաւին յայտնի չէր թէ ի՛նչ պիտի ըլլար Ուաշինկթընի նոր պատասխանը: Նկատի կ'առնուէր թէ Սատտամ Հիւսէյն յանձն չէր առած ապահովութեան բոլոր բանաձեւերը գործադրել (12 հատ կայ): Ասոնց մէջ, կը չեշտուին մանաւանդ 662 եւ 674 թիւերը, քանի առաջինը կը վերաբերի չեղեալ հռչակելու Քուէյթի կցումը որպէս 19-րդ նահանգը, իսկ երկրորդը պատերազմական վնասուց հատուցումն է: Հիւսէյն, իր ճառին մէջ, փառքն հիւսելով իր ուժերուն, կը յիշէր թէ շրջափակումը (Օգոստոս 1-էն ի վեր) նաեւ ծանր կացութեան մատնած է Իրաքը:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22)

ԴԻՄՈՒՄ ԱՐՑԱԽԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Մամուլին մէջ հրապարակուած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին դիմումնագիր մը, ուր նշուած է թէ Արցախը Մայր Հայրենիքին միացնելու 1988-ի որոշումը սկիզբ դրաւ ամբողջ Հայութեան ազգային զարթօնքին: Խորհրդային Միութեան ու Ազրբէջանի իշխանութիւնները անոր պատասխանեցին կոտորածներով ու բռնագաղթով եւ հիմա ալ կ'ուզեն տեղահան ընել Արցախի Հայութիւնը: Հայաստանի Հանրապետութիւնը կը յայտնէ Արցախին զօրավիգ կենալու իր անփոփոխ վճռականութիւնը եւ ամէն ինչ կ'ընէ Արցախը Մայր Հայրենիքին միացնելու համար:

**

ԱՐՑԱԽԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

Արցախի Հաղորտի գիւղին մէջ բացուած է նոր մանկապարտէզ մը, որուն ամբողջ գոյքը նուիրած է Երեւան բնակող Հաղորտեցիներու համայնքը: Ամբողջովին վերանորոգուած է նաեւ գիւղին դպրոցը: Արցախեան շարժման երեք տարիներուն վերակենդանացած են շատ գիւղեր, ուր վերստին հնչած է դպրոցական զանգակը: Վերջին երկու տարիներուն Արցախի մէջ բացուած են 12 տարրական դպրոցներ. գիւղական 18 նախակրթարաններ դարձած են «Թերի միջնակարգ», 20 «Թերի միջնակարգներ»՝ միջնակարգ: Այսօր ինքնավար մարզին դպրոցները կը յաճախեն 34 հազար 654 աշակերտ:

**

ԼՈՒՐԵՐ ՋԱՒԱԽՔԷՆ

«Ջաւախքի Ժողովրդական Շարժում» կազմակերպութեան նախաձեռնութեամբ Ախալքալաքի մէջ տեղի ունեցած է հանրահաւաք մը, որուն մասնակցած է աւելի քան հինգ հազար հոգի:

Հանրաժողովին առիթ տուած են ընդհանուր գործավարութեան եւ տեղական կառավարման մասին Վրաստանի Գերագոյն Խորհուրդին որդեգրած ժամանակաւոր օրէնքները, որոնց որոշ կէտերը Ջաւախքի հայ բնակչութիւնը անընդունելի կը նկատէ իր շրջանին մէջ: Այդ առթիւ բանաձեւ մը հրապարակուած է՝ ուղղուած Վրաստանի Խորհրդարանի նախագահ Գամսախուրդիայի եւ Խորհրդարանին:

Բանաձեւին մէջ արտայայտուած է Ջաւախքի հայութեան պահանջը՝ «Ոստիկանութեան հիմնարկը դարձնել ընտրովի, կարելիութիւն ստեղծել դատավարութիւն եւ գործավարութիւն մայրենի լեզուով կատարելու, ինչպէս նաեւ Ախալքալաքի շրջանի ոստիկանապետ նշանակել Սամուէլ Պետրոսեանը»:

Վերջերս «Ջաւախք» Հայրենակցական Միութեան ջանքերով Ախալքալաք բերուած են ելեկտրական ուժանիւթ արտադրող (տիէզէլով աշխատող) վեց հզօր շարժիչներ եւ տեղադրուած են հիւանդանոցին, մանկապարտէզին, շրջանի գիշերօթիկ եւ գիւղական քանի մը դպրոցներու մէջ, որոնք բաւարար ելեկտրականութենէ զուրկ էին:

**

ԹԵՆԻՍ

Կիեւ տեղի ունեցած Խորհրդային Միութեան երիտասարդական ախոյենութեան մէջ երեւանցի Սարգիս Սարգսեան գրաւած է 5-րդ տեղը, իսկ զոյգերու մէջ՝ Թիֆլիսցի Ա. Ախալածէի հետ շահած է երկրորդ մրցանակը:

Ցետագային երեւանցի Արթիւր Շիլաջեանի հետ Ս. Սարգսեան կը մասնակցի Մոսկուա տեղի ունենալիք խորհրդային ախոյենութեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌԷՒԻՆԻՈՆԻ մէջ, շատ ծանր դէպքեր պատահեցան, ազատ ձայնասփիւռի յայտարարութեան հետեւանքով: Ռատիօ Ֆրի - Տոմէն տուքթ. Քամյլ Սիւտրը, շաբաթավերջին կը յայտարարէր. - «Ազատութեան համար ճակատամարտը կը շարունակուի, կոչ կ'ընեմ ձեզի որ կազմուպատրաստ ըլլաք»: Այսքանը բաւած է որ թալանի, բռնութեանց տեսարաններ պարզուին Սէն - Տընի թաղամասերուն մէջ: Երեքշաբթի օր, կը հաղորդուէր թէ հինգ մեռեալ կայ եւ անդրծովեան նահանգներու եւ հողամասերու նախարարը՝ Լուի Լը Փէնսէք Ռէիւնիոն կը մեկնէր:

ԱԴՐԲԵՋԱՆ յայտարարեց թէ կը մերժէ հանրաքուէ կազմակերպել Մարտ 17-ին, իր հողամասին վրայ: Ադրբէջան եօթներորդ Հանրապետութիւնն է որ այս դիրքը կը բռնէ (3 պալթեան, Մոլդովիա, Վրաստան, Հայաստան): Այս գնացքով, Մոսկուա պարտի տարբեր կարգադրութիւն մը ընել:

ՓԵՇՏԱՅԻ մէջ է, որ Փետրուար 25-ին, հանդիսաւոր թաղումը կատարուեցաւ Վարշաւայի Ուխտին, իր հիմնադրութենէն 35 տարի ետք: Անդամ 6 Պետութիւնները՝ Լեհաստան, Չեխոսլովաքիա, Հունգարիա, Ռումանիա, Արեւելեան - Գերմանիա, Պուլկարիա յանձն առած էին փոխադարձ օժանդակութիւն, յարձակման պարագային: Հակակշռելու համար է Ատլանտեան Ուխտը որ ստեղծուած էր 1955-ին: Վերջնապէս կը լուծուի Ապրիլ 1-ին:

ՀԱՐՑԱԽՈՅԶ ՄԸ ԵՒ ԱՆԿԷ ԹԵԼԱԴՐՈՒԱԾԸ

Ծանօթ է որ Մոսկուա հրահանգած է հանրաքուէ մը. ան պէտք է տեղի ունենայ Միութեան 15 հանրապետութիւններուն մէջ, Մարտ 17-ին: Հանրաքուէն պիտի ծառայէ գիտնալու թէ ժողովուրդը ի՛նչ կը մտածէ Միութիւնը պահելու կամ ազգերու նոր դաշնակցութեան մը անցած մնալու հարցին մասին: Քանի մը երկիրներու ներկայ գործընթացը արդէն հարկ չի ձգեր երկար - բարակ մտածելու թէ ինչ կրնայ ըլլալ անոնց դիրքը Գորպաչովի այս կարգադրութեան դիմաց. սակայն կը մնայ դեռ մեծամասնութիւնը որ յստակ կարծիք չէ յայտնած: «Քուրիէ էնթէրնասիոնալ»ի Փետրուար 14-ի թիւին մէջ «Լիտերատուրնայա Գազէթա»յէն արտատպուած էջով մը կը տրուին 15 հանրապետութիւններու ղեկավարներուն կարծիքները այս հանրաքուէին մասին:

Ռուսիոյ Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահը՝ Ելցին կ'ըսէ թէ Պալթեան հանրապետութիւններու մէջ ունեցած իր կեցուածքով, կեդրոնական իշխանութիւնը արդէն ծանր հարուած մը տուած է Միութեան դաշնագրին: Արդէն տարիկա կրկին պարտադրութեան մը հանգամանքով կը ներկայանայ. ո՞վ պիտի ուզէ ստորագրել դաշնագիր մը կոկորդին բռնուած դանակի մը սպառնալիքին տակ: Անոնք որոնք պիտի ստորագրեն, պէտք է մասնակցէին նաեւ պատրաստութեան փուլին, վէճերուն: Անգամ մը եւս գործընթացը բանեցաւ վերէն դէպի վար: Ելցին կ'առաջարկէ որ փոխանակ կեդրոնէն պարտադրուածին, հանրապետութիւնները սկսին իրենց միջեւ դաշնագիրներ ստորագրել, ինչպէս Ռուսիա ըրած է արդէն Ղազախստանի, Պելոռուսիոյ, Ուկրանիոյ, Էստոնիոյ եւ Լատվիոյ հետ: Ելցին նոյնիսկ հարց կուտայ թէ իսկապէ՞ս անհրաժեշտ է միութիւն մը, երբ որեւէ պահու կեդրոնը իր կամքը կը պարտադրէ առանց նոյնիսկ տեղական իշխանութեան հետ խորհրդակցելու:

Ղազախստանի Նախագահը՝ Նազարպայեւ ճիշդ հակառակ բեւեռին վրայ է. նոյնիսկ պէտք չկայ հանրաքուէի. ժողովուրդը համաձայն է Միութեան պահպանումին:

Ազրպէյճանի Նախագահը՝ Մութալիպով համաձայն է հանրաքուէի գաղափարին եւ ուրիշ միջոց չի տեսներ այսքան կարեւոր խնդրի մը կարգադրութեան համար: Կ'ըսէ թէ կը վստահի իր ժողովուրդին իմաստութեան ու հասկացողութեան: Այս բոլորով հանդերձ, Մութալիպով կ'աւելցնէ թէ վերջնական որոշումը պէտք է պատկանի հանրապետութիւններուն, եւ թէ իրենք Խորհրդարանին պիտի ներկայացնեն զայն:

Ղազախստանի հետ համակարծիք է մահմետական այլ հանրապետութիւն մը, Կիրգիզիստանը: Անոր Նախագահին՝ Ակաեւի համար յստակ է ամէն բան. «Մենք բոլորս պէտք ունինք Միութեան եւ զօրաւոր ենք անոր»: Ան նոյնիսկ անիմաստ կը նկատէ հանրաքուէի մը կազմակերպումը, ըսելով թէ տարիկա չափէն աւելի հանդիսաւոր կարգադրութիւն մըն է:

Մոլտավիոյ համար տակաւին կանուխ է նման քայլ մը, քանի որ ոչ ծանօթ են անոր, ոչ ալ գիտեն թէ ինչ կը մտածեն միւս հանրապետութիւնները: Իրենք իրենց Գերագոյն Խորհուրդի օրակարգին վրայ տեղ պիտի տան հարցին, որովհետեւ ան է որ վճռական քայլ մը առնելու իրաւունք ունի:

Շուշկեւիչ Ա. փոխ - նախագահն է Պելոռուսիոյ. ինք անձամբ չէզոք դիրք մը ունի եւ անօգուտ կը նկատէ հանրաքուէն: Յստակ է իրեն համար թէ օրինակ, Ռուսիա եւ իր երկիրը «այո» պիտի պատասխանեն, իսկ Պալթեան հանրապետութիւնները, ո՛չ: Սակայն աճապարուած քայլ մըն ալ կրնայ հարցը աւելի բարդացնել: Ան եւս կանուխ կը նկատէ ժամանակը:

Էստոնիոյ Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահը՝ Ռիւթէլ կ'ըսէ թէ Խորհրդային Միութեան ժողովրդավար բոլոր փոփոխութիւնները իրենց կողմէ ողջունելի են. այսպէս է նաեւ նոր Միութեան դաշնագիրը եթէ ան յետադարձ ժողովրդավարութեան մը առաջնորդէ: Իրենք չեն կրնար ստորագրել զայն որովհետեւ Էստոնիոյ ժողովուրդը արդէն անկախանալու իր մտադրութիւնը յայտնած է: Ռիւթէլի համաձայն, կեդրոնը դաշնագիր մը ստորագրելու առաջարկէն առաջ, պէտք է իր երկրին անկախութիւնը ճանչնայ, քանի որ միմիայն անկախ Պետութիւնները կրնան նման դաշնագիր մը ստորագրել:

Նիազով (Թիւրքմէնիստան) անհրաժեշտ կը նկատէ հանրաքուէները, ընկերա - քաղաքական կարեւոր հարցերու մասին: Երկրին առնուազն 90%-ը կողմնակից է դաշնագրին, սակայն երկրին ներկայ կացութիւնը այնքան բարդ է, տնտեսական ու ընկերային դժուարութիւնները այնպէս ճնշող, որ հանրաքուէին հանդէպ դիրքորոշումները կրնան չէզոք կամ կողմնակալ ըլլալ: Ան եւս կանխահաս կը նկատէ հանրաքուէն. կ'ուզէ որ նախ պարենաւորումի, գիներու եւ այլ հարցերը կարգադրուին, անկէ ետք միայն կազմակերպուի հանրաքուէն:

Տաճիկիստանի Նախագահը բայց ի բաց կ'ըսէ թէ ոչ միայն հանրաքուէն, այլեւ դաշնագիր ստորագրելու պատրաստ են իրենք, քանի որ իրենց համար շատ դժուար է Միութենէն դուրս ապրիլ: Այս պատճառով ալ շատ օգտակար կը նկատեն հանրաքուէի մը կազմակերպումը:

Ուկրանիա եւս համակարծիք է հանրաքուէին. սակայն նախ պէտք է քանի մը կէտ որոշել. գոհացուցիչ չեն հանրապետութիւններու գերիշխանութեան ու հանրապետութիւններու եւ կեդրոնին միջեւ իշխանութեան բաժանումին սահմանուած կէտերը:

Ուկրանիա համամիտ է գերիշխան Պետութիւններու Միութեան մը որ հանրապետութիւններու հիմնական շահերուն վրայ հիմնուած ըլլայ: Ատոր համար [illegible] պէտք է կարգ մը փոփոխութիւններ կատարել, որպէսզի քուէարկելու հրաւիրուած ժողովուրդը գիտնայ թէ ինչպիսի Միութեան մը համար կը գործածէ իր քուէն:

Գամսախուրդիայի տեսակէտն այն է որ Վրաստան գործնական անկախութիւնը ձեռք ձգելու պայքար կը մղէ. այն անկախութիւնը որ երկիրը կորսնցուցած է Խորհրդային Միութեան կցումով: Երբ այսքան յստակ է կացութիւնը, աւելորդ կը նկատուի կրկնել անկախութեան վճռականութիւնը:

Ա. Քրաստինչ Լատվիոյ Գերագոյն Խորհուրդին փոխ - նախագահն է. կտրուկ ու յստակ է պատասխանը. «Խորհրդային օրէնքները ի զօրու չեն Լատվիոյ մէջ: Խորհրդային Միութեան ներքին հարցերն ալ Լատվիոյ Գերագոյն Խորհուրդին գործը չեն»:

***

Ինչպէս կ'երեւի, 15 հանրապետութիւններու ցանկէն կը պակսին Լիթուանիա, Ուզբեկիստան եւ Հայաստան: Առաջին երկուքին բացակայութեան մասին ոչ մէկ տեղեկութիւն կը տրուի թերթին կողմէ, թէեւ Լիթուանիոյ պարագան գիտութեամբ հասկնալի է. այնպէս կը թուի որ Խորհրդային Միութենէն անկախ երկիր մը ըլլալու անոր յամառ ոգորումները Իրլանտայէն ետք, վերջապէս հասած են նաեւ «Քուրիէ էնթէրնասիոնալ»ի ականջին...:

Շաբաթաթերթը «Լիտերատուրնայա Գազէտա»յի հարցախոյզը խորագրած է «Խորհրդային ղեկավարները սկեպտիկ են». արդարեւ, հոն ներկայացուած 12 ղեկավարներէն մահմետական երկիրներու մեծերը միաձայնութեամբ համաձայն են հանրաքուէին ու բացի Ազրպէյճանի կողմէ յայտնուած որոշ տարտամութենէ մը, բոլորն ալ համամիտ են Միութեան մէջ մնալու: Այս պատկերը, յատկապէս միաձայնութեան պարագան, բաւական զարմանալի է երբ նկատի առնուին այն վարկածները որոնք յաճախ կը կրկնուին մարգարէութեան մը նման եւ որոնց համաձայն ճիշդ այս նոյն տարրն էր որ պիտի տկարացնէր Միութիւնը ու զայն քայքայումի առաջնորդէր: Տրուած պատասխանները - եթէ ճիշդ փոխանցուած են անոնք - կը հերքեն նաեւ Թուրքիոյ կողմէ յաճախ արտայայտուած թէզը. ան ամէն առիթով կը կրկնէ թէ Միջին Ասիոյ մահմետական հանրապետութիւնները ծարաւի են անջատումի, անկախութեան ու Թուրքիոյ գլխաւորութեան ներքեւ ամփոփուելու եւայլն: Ատիկա հաւանաբար Թուրքիոյ հանդէպ զօրութեան մը փաստ, կամ առնուազն պատկառանքը ստեղծելու միջոց մըն է անոնց համար, որ անուղղակի կերպով կ'օգնէ մեր մէջ ալ համաթուրանական սպառնալիքը կենդանի պահել ուղեղներու հաշիւներուն:

Մահմետականներու այս դիրքորոշումին հակառակ բեւեռին վրայ կը գտնուին Էստոնիա, Լատվիա, Վրաստան որոնք ո՛չ հարկաւոր կը նկատեն հանրաքուէն ոչ ալ նպատակ ունին զայն կիրարկելու:

Մնացեալները՝ Ռուսիա, Մոլտովա, Պելոռուսիա եւ Ուկրանիա «այո, բայց...»ի նման դիրքի մը վրայ են ու կը կազմեն սկեպտիկներու կորիզը:

Գալով Հայաստանի, «Լիտերատուրնայա Գազէտա»յի մէջ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի բերնով կ'ըսուի թէ հանրաքուէն ոչ միայն քաղաքական, այլ նաեւ տնտեսական, ընկերային եւ բնապահպանական հարցերը լուծելու ժողովրդավարական միջոցն է եւ թէ Հայաստան պիտի կիրարկէ զայն: Այս արտայայտութիւնը որ բոլորովին հակասական է իրողութեան, անկասկած կը բխի կեդրոնին հլու հնազանդ Հայաստան մը ներկայացնելու ջանքէն: Հայաստանի իշխանութեան դիրքորոշումը քանիցս պարզուած էր հեռատեսիլի լուրերով. նախ Յունուար 30 / 31-ի հաղորդումով (տե՛ս՝ «Յառաջ», Փետրուար 2) յայտնուած էր թէ՝ «Հայաստանի Գերագոյն խորհուրդը հանրաքուէի կազմակերպման հարցը կանխահաս եւ անընդունելի համարած է»: Ապա Յունուար 16-ին, Գերագոյն Խորհուրդը պաշտօնապէս յայտարարած էր թէ «Խորհրդային Միութեան պահպանման վերաբերեալ 1991 թ. Մարտի 17-ին հանրաքուէի հարցը համարում է չնախապատրաստուած իսկ անցկացումը անընդունելի» (տե՛ս՝ «Յառաջ», Փետրուար 9 / 10):

Այսպէս, հարցախոյզ մը որ կատարուած է այսքան լուրջ հարցի մը մասին, քաղաքական միտումներու ընդհանուր պատկերի մը հետ, թերահաւատութեան անփոխարկելի հրաւէր մըն ալ կ'ուղղէ զանգուածներու. յատկապէս անոնց, որոնք առանց այլեւայլի պատգամատուի հանգամանք կուտան մեր օրերու լրատուներուն:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄՈՒՐԱՏ - ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՆԱԽԱԳԱՀ Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ

- ՅՈՒՆՈՒԱՐ 19 -

ԽՄԲ. - Աթէնքին եւ յաջորդաբար, արձագանգած էինք Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի այցելութեանց Վենետիկ, Հռոմ եւ Միլանօ: Թռուցիկ ակնարկով մը միայն յիշուած ըլլալով Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարան կատարած իր այցելութիւնը («Յառաջ», Յունուար 30), ստորեւ մանրամասն թղթակցութիւն մը, զոր ստացանք յապաղումով:

***

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 19.-

Պահը հանդիսաւոր էր եւ եզակի: Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարանի պատմութիւնը նոր էջ մը կ'արձանագրէր այս այցելութեամբ: Սփիւռքի կրթա - դաստիարակչական այս օճախը, որ անցեալին կերտած էր դերակատարները հայ մշակոյթի վերածնունդին, եւ այսօր կը հասցնէ երիտասարդ սերունդներ, պատրաստ՝ ծառայելու գաղութային մեր իրականութեան մէջ, եւ սատարելու հոն գործող կազմակերպութիւններուն, մինչ ի նպաստ հայեցի գոյութեան, ահա իր բեղուն գործունէութեան 155-րդ տարին, կը հիւրընկալէր իր յարկերէն ներս Հայաստանի Խորհրդարանի Նախագահը: Վարժարանի ճակատը զարդարող պատշգամէն կը ծածանէր Եռագոյնը հայկական, հաւասար իտալական Եռագոյնին:

Մեծ էր խանդավառութիւնը աշակերտներուն, որոնք իրենց պաշտօնական համազգեստներով, Վարժարանի մայր դրան մուտքին բուռն ծափահարութիւններով ընդունեցան օրուան հիւրը եւ Մխիթարեան Միաբանութեան Առաջնորդը Հայր Ներսէս Վարդապետ Տէր - Ներսէսեանը, միաբանակից խումբ մը վարդապետներով: Նախագահին կ'ընկերանային երեսփոխան Ալիք Արզումանեան, Երեւանի փոխ - քաղաքապետ եւ տնօրէն Մխիթար Սեբաստացի վարժարանի (Երեւանի մէջ) Պր. Ա. Բլէեան:

Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարանի տեսչարանի մէջ համառօտ հանդիպումէ մը ետք, հիւրերը առաջնորդուեցան վարժարանի հայելազարդ եւ Թիէփոլեան որմնանկարներով գեղատեսիլ սրահը ուր արդէն ազգայիններ գրաւած էին իրենց տեղերը, մինչ վարժարանի երգչախումբը դաշնակի ընկերակցութեամբ կը հնչեցնէր

Իմ հեռաւոր Հայրենիք
Իմ փառաւոր Հայրենիք
Աշխարհներու անման
Իմ անուշիկ Հայաստան:

երգը, որուն բառերը բխած էին Մխիթարեան վարդապետ եւ բանաստեղծ Հայր Վահան Վ. Յովհաննէսեանի սրտէն եւ եղանակաւորուած Գուրգէն Ալեմշահի կողմէն, նախկին աշակերտ Մուրատ - Ռափայէլեանի, այս մխիթարեան նոյն վարժարանին: Եղանակին իր քայլերգի ամանակով, բառերն իրենց իմաստալից եւ ազդաշունչ յաջորդականութեամբ լեցուցին հպարտութեամբ բոլորին հոգիները:

Գեղարուեստական բաժինը ճոխացած էր օրը խորհրդանշող խմբերգներով որոնց մեկնաբանները էին, իրենք, վարժարանի աշակերտները, եւ վերջին երգով, նուիրուած Սուրբ Ղազար կղզիին եւ անոր գործին, Յովհաննէս Շիրազի գովերգ եւ պատգամ բանաստեղծութեամբ կ'ամբողջանար ու աւելի կ'իմաստաւորուէր օրուան հանդիսութիւնը, «Հայրենիքէն դուրս, հայրենեաց համար» կոթողիչ խօսքերով, Մխիթարեաններու գոյութիւնն ու գործը լիովին խորհրդանշող:

Բեմ կը բարձրանար Վարժարանի տեսուչը, Հայր Ռափայէլ Անտոնեան, ուղղելու Նախագահին բարի գալուստի խօսքը եւ անդրադառնալու Սփիւռք - Հայրենիք խրախուսող մշակութային կապերու, որոնց խօսուն իրականութիւններէն մին էր Եւրոպայի սրտին մէջ գործող Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարանը, թէ՛ իր յղացք, թէ՛ իր կոչում եւ գործունէութիւն, ինչպէս անցեալին, այսօր եւս կը պահէ ամբողջական իր ինքնութիւնը եւ կը համապատասխանէ ազգի կարիքներու որոշ մէկ ճիւղին յարուցած առաջարկներուն, այսինքն կրթա - դաստիարակչական աշխատանքին, որուն եզականութիւնը կը կայանայ, ազգային մշակոյթի ուսուցումին եւ ոգիի փոխանցումին զուգընթաց ջամբել նաեւ եւրոպական մշակոյթի հասունացած դասականութիւնը, եւ միջազգային գիտութիւններու պաշարը: Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարանը եթէ անցեալին գրաւած է Պոլսոյ եւ գաւառներէն ժամանող երիտասարդութեամբ, եւ ապա Միջին - Արեւելքի նոր սերունդով, ուր ապահովելէ ետք անոնց ազգային ինքնութիւնը բացած է նաեւ անոնց դիմաց ամբողջ Արեւմուտքը, իր տարբեր մակարդակներու ճոխութեամբ եւ կարելի ընտրութիւններու հորիզոններով, այսօր, ահա, երկար տարիներ ետք կը բացուին վերջապէս նաեւ «Դռներն յուսոյ», եւ Սփիւռք - Հայրենիք փոխ - յարաբերութիւնները կուտան սկիզբ երկուստէք հզօրացումի կարելիութեան, որուն կարեւոր արտայայտութիւններէն մին է եւ պէտք է ըլլայ միշտ, մշակութային փոխ - յարաբերութիւնը, ոչ սակայն լոկ տեսական հանգամանքով այլ յատկապէս գործնական, կրթա - դաստիարակչական գործունէութեամբ: Արդարեւ, շարունակեց շեշտելով տեսուչ Հայրը, այնքան որքան անհրաժեշտ է ստեղծել եւ հնարել կարելի շատ մը ձեւեր պատանի սերունդներու միջեւ փոխադարձ այցելութեան, նոյնքան հրամայական է, որ մեր պատանիները, եւ այս պարագային զոյգ առաւելաբար Հայրենիքի մեր պատանիները, յաճախեն եւ մասնակցին սփիւռքեան մեր կեդրոններու մէջ, ուսումնական ամբողջական շրջանի մը ծրագրին: Այս տեսակէտով, Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանը, Վենետիկի նման հանդարտ ու գեղատեսիլ քաղաքի մը մէջ, մօտ Սուրբ Ղազար Մայրավանքին, մխիթարեան վարդապետներու անմիջական շունչին տակ, գաղափարական վայրն է Հայրենիքի մեր պատանիներու համար, որպէսզի վաղուան Շիրազներու եւ Սեւակ-

ներու կողքին, ծնունդ առնեն նաեւ Սաքաֆեաններ եւ Տատուրեաններ, ի չարս այլոց: Հուսկ, տեսուչ Հայրը անդրադարձաւ «Ղարաբաղեան Կոմիտէի» շարժման այսօրուան Հայաստանի պետականութեան եւ յատկապէս Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի եւ աշակերտներու ցուցաբերած համարձակ, հաւասարակշիռ ու հեռատեսական քաղաքականութեան, ուր պղպջական գաղտնութենէ դէպի իմացական քաղաքականութիւնը թեւակոխող ճիգեր եւ համապատասխան որոշ նուաճումներ կը նշմարուին արդէն:

Հայր Ռափայէլ, Յովհաննէս Շիրազի պատգամող հետեւեալ խօսքերով եզրափակեց իր ելոյթը.

Ս. Ղազար միթէ չե՞ս կարող փրկել
Գէթ վանայ ծովը յոյսով Սեւանայ
Գէթ Արարատը ճանկերից վայրոց
Որ մխիթարուի նոր կեանքս էլ Հայոց:

Դարեր տքնեցաւ Սուրբ Ղազար եւ ճգնեցաւ ի սէր հայ ազգի ազատութեան եւ հոգեւոր վերելքին. այդ էր նաեւ միաբանութեան հիմնադիր Մեծն Մխիթար Սեբաստացիի գաղափարականը. հաւատքի ու գիտութեան թեւերով ապահովել խիզախ թռիչքը հայ ժողովուրդին:

Այս վարժարանի աշակերտներու կողմէն Պետիկ Գալուստեան կարդաց ողջոյնի խօսք եւ ջանաց հաղորդել ներկաներուն, աշակերտութեան խանդավառութիւնը եւ միաժամանակ այդ արդար հպարտութիւնը որ վերջապէս իրենք ալ իրենց հասակակից օտարազգի երիտասարդներու կրնային խօսիլ հայ ժողովուրդի նախագահի մասին, որ ահա հիմա իրենց մէջ էր, կը հետեւէր իրենց, ու մեծ ոգեւորութիւն կը ներշնչէր իրենց մէջ:

Ժամն էր լսելու նախագահին խօսքերը. տեսուչ Հայրը, ճանչցնելով աշակերտներու եւ ժողովուրդի կոչերուն բեմ հրաւիրեց զինքը: Լեւոն Տէր-Պետրոսեան ժպտադէմ ողջունելէ ետք աշակերտները ու օրուան հանդիսականները, խօսքն ուզեց զգացնել ներկաներուն թէ ինք հաւասար պատասխանատուութիւններով առած է հոգը ոչ լոկ Հայաստանի Հայութեան այլեւ համայն Հայութեան. եթէ մեր ժողովուրդը այսօր հասաւ ու կը կերտէ իր պետականութիւնը, ըսաւ ան, դա հետեւանք է համայն Հայութեան ջանքերուն, եւ թէ միասնական ճիգերով պիտի կարենանք մենք հասնիլ մեր նպատակներուն: Կան անշուշտ մեր կուսակցութիւնները եւ ազգային կազմակերպութիւնները, եւ կ'ըլլան ամէնուրեք կոչեր միաձուլման կամ համախմբումի. սակայն արհեստական կոչերով կարելի չէ համախմբում. այլ հնարաւոր է եւ կարելի համախմբուիլ գաղափարի շուրջ, այնպիսի գաղափարի որ միաձուլէ ազգի բոլոր կարողութիւնները, ինչպէս երեք տարի առաջ Արցախի հարցը համախմբեց մեր ազգի բոլոր կազմակերպութիւնները, բոլոր կուսակցութիւնները եւ հանրային բոլոր խաւերը: Այդպիսի գաղափար, մեզի համար այսօր, Հայոց պետականութեան վերականգնումն է. ատոր շուրջ հնարաւոր է համախմբում. ես վստահ եմ որ Սփիւռքը ոչ մէկ ջանք պիտի խնայէ որպէսզի վերականգնի հայրենիքի պետականութիւնը: Ապա նախագահը խօսքը ուղղելով վարժարանի աշակերտութեան, ըսաւ, ուրախ եմ մատաղ սերունդի այս ջերմ մտածումներու համար, ազգային վերածնունդը անպայման պիտի ունենայ իր ազդեցութիւնը նաեւ Սփիւռքի հոգեւոր ու մշակութային կեանքին վրայ. ես վստահ եմ որ Սփիւռքի բոլոր կազմակերպութիւնները շուտով եւ դարձեալ կապ կը պահեն եւ այս վարժարանը կրկին իր դերը կը խաղայ, նաեւ Հայաստանի մտաւոր, բարոյական եւ նիւթական օժանդակութեամբ: Սփիւռքը 70 տարի պահեց մեր ազգային աւանդները, այսօր հայրենիքը կարող է կրկնապատիկ վերադարձնել Սփիւռքին: Ես վստահ եմ, որ կրթութեան այս օճախը, որ ունեցած է փառապանծ անցեալ, կը վերագտնէ իր ծաղկումը Սփիւռք – Հայրենիք կապերով եւ կը դառնայ մեր ազգի մշակոյթի կարեւոր կեդրոններէն մին: Ես վստահ եմ, որ շուտով մեր յարաբերութիւնները այնքան սերտ կ'ըլլան որ այս գեղեցիկ երիտասարդները եւ հայրենիքի իրենց հասակակիցները, շուտով փոխ-այցելութիւններ կ'ունենան, հարստացնելով փոխադարձ մտաւոր ու հոգեւոր աշխարհը: Ես ձեզ կը շնորհաւորեմ, սիրելի աշակերտներ եւ բոլորդ կը հրաւիրեմ Հայաստան:

Ապա նախագահը խօսք տուաւ Երեւանի փոխ-քաղաքապետ Աշոտ Բլէեանի, որ ըլլալով նաեւ տեսուչ «Մխիթար Սեբաստացի» վարժարանի, յարմար անձն էր խօսելու աշակերտական եւ դպրոցական գործունէութեան մասին: Աշոտ Բլէեան անդրադառնալէ ետք Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի իբր մշակութային կարեւոր կեդրոն, խօսեցաւ իր վարժարանի աշակերտութեան եւ հոն կատարուած աշխատանքի մասին եւ ճանչցնելով նախագահին վստահեցուց թէ մեծ ուշադրութեամբ կ'ուսումնասիրեն, աշակերտներու շատ օգտակար, փոխ-այցելութիւններու հարցը:

Այս ջերմ ու սրտբաց հանդէսի աւարտին, աշակերտները ունեցան այդ մեծ բախտը եւ հաճոյքը լուսանկարուելու նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ, խօսելու եւ վայելելու իրենց նախագահին ընկերութիւնը, ազատ ամէն ձեւի պաշտօնականութենէ:

Հուսկ վարժարանի տեսչարանին մէջ, ուր հիւրասիրուեցան ներկայ ազգայիններն ու օտար հեղինակութիւնները, նախագահը հետեւեալ խօսքերը արձանագրեց վարժարանի Ոսկեմատեանին մէջ, մեսրոպեան ուղղագրութեամբ.—

«Մուրատ – Ռափայէլեան դպրոցի ուսուցչութեանը եւ աշակերտութեանը՝ ամենաբարի մաղթանքներով

Լեւոն Տէր-Պետրոսեան
Նախագահ
Հայաստանի Հանրապետութեան
19 Յունուար 1991

Հ. ՌԱՓԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԸՍՏ ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆԻ

Փարիզի Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնին փետրուարեան գործունէութեան վերջին դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ ամսոյն 19-ին. այս երեկոյթին համար Վ. Օշականի ընտրած նիւթն էր ամերիկահայ գրականութիւնը: «Այս նիւթը ընտրած եմ որովհետեւ ստուար գաղութ է եւ մեր աչքերը հոն ուղղուած են» բացատրեց ան, ապա գծեց Ամերիկայի գրականութեան միջավայրը. ակադեմական մտաւորականութիւն մը որուն գրական ոճը կը կոչուի մերկ, անշպար իրապաշտութիւն ուր կը ներկայանան միայն թէքնիք հարցեր: Ամերիկացի կոչուած գրագէտը ինքնութեան կամ այլ հարցեր չունի զինքը չարչրկող, այլ միայն թէքնիք խնդիրներու լուծումին հետամուտ է: Այս ընդհանուր միջավայրին մէջ հայերէն գրող հայ գրագէտը կը շեշտուէր ինքնութեան հարցով: Այս շերտը կը ներկայացնէր 50–60 անուններ որոնց կրկնապատիկն էին անգլիագիր հայ գրողները:

Ամերիկան այն երկիրն էր ուր գրական ճաշակներն իսկ կը հետեւէին ընդհանուր նորոյթին. շրջանի մը ուր միաձուլումի գաղափարականը տիրական կ'ըլլար, կրնար յաջորդել հակադարձ մտայնութիւնը. այն որ կը թելադրէր չտարուիլ միաձուլումէն ու պահել իր ինքնութիւնը: Այս միջավայրին մէջ ուր շեշտուած էր արկածախնդրական ոգի մըն ալ, Հայը կը ներկայանար ամերիկեան հոգեբանութեան հակառակ ուղղութեամբ զարգացած իր մտայնութեամբ ուր ամէն բանէ աւելի տեղ ունէր ժառանգը փրկելու մտահոգութիւնը: Այս կացութիւնը հոսանքին դէմ թիավարելու պարտադրութեան մէջ կը դնէր հայագիր հայ գրողը որուն եւ անգլիագիր հայ գրողին միջեւ անջրպետը հետզհետէ կը լայննար:

Այս վիճակին կ'ընկերանար յոռետեսութեան ընդհանուր երեւոյթ մըն ալ որ կը նկատուէր հայագիրներու մօտ. արդարեւ, պատճառներ ունէր այդ յոռետեսութիւնը. Սան Ֆրանսիսքօ օրինակ, ուր 20 հազարնոց Հայութիւն մը կար, ըստ դասախօսին արժեւորումին, հինգ հոգի միայն շնորհքով հայերէն գիտէր: Թէեւ, Վ. Օշական յոռետեսութիւնը մերժողի իրապաշտ կեցուածքով անմիջապէս աւելցուց թէ յիսուն կամ հարիւր տարի առաջ ալ աւելի լաւ չէր Սփիւռքի վիճակը:

Այս ընդհանուր մթնոլորտին մէջ ան նկատեց յիսուն հոգինոց խումբ մը, որուն անունները որպէս գիրերու աշխարհին պատկանողներ, ծանօթ էին հետաքրքրուած մարդոց. այս յիսուն հոգիէն միայն քանի ինքզինքը որպէս գրագէտ կը սահմանէր: Տարեկան 5–6 հատորով հրապարակ կ'ելլէր անոնց գործը, յաղթահարելով գլխաւորաբար նիւթական եւ այլ դժուարութիւններ:

Խնդրոյ առարկայ խումբին ջախջախիչ մեծամասնութիւնը կուսակցական պատկանելիութիւն չունէր, ինչ որ անկախութեան գիծը կը շեշտէր անոնց մօտ:

Վ. Օշական այս դասաւորումէն ետք անցաւ այն զանգուածին զոր կոչեց գրական ստորնախաւը կամ մանր մտաւորականութիւնը: Այս մէկուն պաշտօնը ստեղծել էր յարմար գետինը որ ծնունդ պիտի տար մեծ գրողներու. եւ այս խաւը բաւական հինցած էր Ամերիկայի մէջ: Գրեթէ չկար այն խաւը որ մշակութային աւանդութիւնները արթուն պահելու պարտականութիւնը պիտի կատարէր: Չկար գրադատ, քննադատ ու պէտք էր սպասել որ վերջին 25–30 տարուան փոթորիկները անցնէին, որպէսզի կարենային հոգեբանական միջավայր մը ստեղծել ուր նորէն պիտի ծաղկէին ԺԸ. – ԺԹ. դարու արժէքները:

Վ. Օշական «չկայ»ներու շարքին մէջ յիշեց ամերիկահայ գրական լուրջ պարբերականի մը բացակայութիւնն ալ. մինչ ֆրանսահայ գաղութը ունէր «Կայք»ը, «Կամ»ը, կային «Յառաջ»ի «Միտք եւ Արուեստ»ի ամսական թիւերը: «Երբ ըսաւ ան, հոս, Սփիւռքի մէջ վիճակը բարւոքի, ատիկա իր ներգործութիւնը պիտի ունենայ նաեւ Հայաստանին»:

Անցնելով ամերիկահայ ընկերային կեանքին, դասախօսը յիշեց թէ կային 125 եկեղեցիներ ուր յաճախելը շատ առնչուած չէր հաւատքի կամ կրօնքի, այլ պէտք էր նկատել քաղաքական աչք մը: Ամերիկեան միջավայրին ազդեցութիւնն էր ատիկա, որուն ընդհանրապէս անհաղորդ կը մնար ոչ ամերիկածին, դուրսէն հասած Հայը: Ամերիկահայութիւնը ունէր բազմաթիւ դպրոցներ, հինգ հազար աշակերտութեամբ, 160 պարբերական, 120 մշակութային կազմակերպութիւն, որոնք աւելի պատրանքներ ստեղծելու հիմեր էին, ինչպէս կը հրահանգէր ամերիկեան ապրելակերպը: Պէտք էր պատրանքը տալ թէ ամէն բան լաւ է:

Այս ընդհանուր կառոյցին մէջ հայերէն գրող Հայը կը ջանար գրականութիւն ստեղծել: Անգլիագիր Հայը չունէր նոյն հարցերը, երկրին նորմերուն յարմարած ըլլալով: Անոնց թիւը 30-ի չափ էր. իրենց գործին մէջ կը նկատուէր վերադարձ մը դէպի հայկականութիւն, թէեւ իրենց գրական արտայայտութիւնը կոթռնած էր ամերիկեան մշակոյթին: Ու Ամերիկայի մէջ ուր տարրալուծումը, ցրուումը օրէնքն էր երկրին, հասարակաց ճակատ մը կազմելու գործը կը դժուարանար հայագիր եւ անգլիագիր հայ գրողներու համար:

Եզրափակելով, դասախօսը ըսաւ թէ իր ժխտական ու դրական կողմերով, Հայաստանի հանդէպ հետաքրքրութեամբ, սերտացող յարաբերութիւններով, ամերիկահայ մտաւորականութիւնը նման էր Սփիւռքի միւս ծայրերու մտաւորականութեան, իսկ Վ. Օշականի լաւատեսութիւնը կը սպասէր տաղնապներու յաջորդելիք ծաղկումին:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՈԴԻԿ

ԱՐՂԸՆԻ ՄԱՏԷՆ

Աւետարանական Հայոց հովիւն էր Պատուելի Յովհաննէս, 29 տարու, բանտակից եւ բախտակից տեղւոյն երեւելիներուն: Երիցուհին՝ Խարբերդի Գօլէճէն՝ Տէր Զօր նահատակ:

(Արղընի Մատէնի վերաբերեալ ջարդի եւ աքսորի մեծ մասերուն նօթերը քաղեցինք տեղացի աղէտակոծ ուսուցչուհիէ մը, Օրիորդ Արուսեակ Օփսոյեանէ - հիմա Տիկին Ահարոնեան - եւ Գառնիկ Գէորգեան պատանիէն՝ որոնք վերջերս Պոլիս եկած էին),

ՄԱՏԷՆԻ ՇՐՋԱԿԱՅՔ

Հայակործան նոյն ամբոխը անցաւ գաւառիս շրջակայ հայաբնակ աւաններուն ու գիւղերուն վրայէն, ապատներ մէկ օրէն միւսը վերածելով անապատի: Ահաւասիկ ատոնց ցուցակը.

1.- Փիրան, 69 տուն, մատուռը Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր
Մուշեղ Քահանայ Գասպարեան. - Ծնած 1888-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Սարգիս, օծակից եւ բախտակից Արղընի Տ. Մաշթոց Ապաճեանի:

2.- Տըլպէ, 100 տուն, Եկեղեցին Սուրբ Սարգիս՝ ուր կը պաշտօնավարէր
Յովհաննէս Քահանայ. - Նահատակ:

3 - 4.- Հօփակ՝ 15 տուն, Եկեղեցին Ս. Գէորգ: Փայլամըլու՝ 40 տուն, Եկեղեցին Ս. Կարապետ՝ ուր կը պաշտօնավարէր
Ժիրայր Քահանայ Փօսոյեան. - Ծնած 1877-ին Սրին գիւղը (Բալու), աշխարհական անուամբ Գրիգոր, 1913 Մարտ 10-ին ձեռնադրուած Զաւէն Եպիսկոպոս Տէր-Եղիայեանէ: Նահատակ:

5.- Ակըլ կամ Էկիլ. ապաւագում Անգեղի՝ ուր ի հնումն անուանի բերդաքաղաք էր Զորրորդ Հայոց Անգեղ Տուն գաւառի: Տակաւին կանգուն է լերան ստորոտը կառուցուած վիմափոր բերդը՝ հսկայ ջրամբարով եւ խորափիտ նկուղներով: Հայ բնակչութիւն՝ 150 տուն՝ Եկեղեցին Սուրբ Նշան (Նշանաւոր ուխտատեղի)՝ ուր կը պաշտօնավարէր
Թաթուլ Քահանայ Տէր - Կարապետեան. - Ծնած 1873-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Խիկար, 1911 Օգոստոս 25-ին ձեռնադրուած Զաւէն Եպիսկոպոս Տէր - Եղիայեանէ: Նահատակ:

6 - 7.- Թիլ Պաղտատ՝ 1 տուն, ունէր մատուռ մը: Հրէդան՝ 40 տուն, մատուռը Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր
Մամբրէ Քահանայ. - Նահատակ:

8.- Չնգուշ, լեռնամէջ գիւղաքաղաք՝ քարաբլուրի մը վրայ կառուցուած: Հայ բնակչութիւն՝ 600 տուն, «Սապալ Թութան» կոչուած նեղ անտառը տարուելով տապարահար սպաննուելէ յետոյ՝ միահաղոյն դերեզմանուած: Չնգուշի մօտ է «Սիրահայեաց Ս. Աստուածածին» մենաստանը: Եկեղեցին Ս. Կարապետ՝ ուր կը պաշտօնավարէին
Արշէն Քահանայ Մարտիրոսեան, 47 տարու, նահատակուած անլուր չարչարանքներով:
Ղեւոնդ Քահանայ Տէր - Ադամեան. - Ծնած 1874-ին Չնգուշի Ամիչ գիւղը, 1906 Դեկտեմբեր 17-ին Աղթամար ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Խոստեղեանէ, մէկուկէս տարի քահանայագործելէ վերջ՝ անցած Խարբերդ, ուրկէ չորսուկէս տարի յետոյ մեկնած Այնթապ, հիւանդութեան պատճառաւ:

Չնգուշի շուրջ մէկ Հայ գիւղ միայն կար, մէկ ժամ հեռաւորութեամբ՝

9.- Ատիշ, 40 տնւոր, Սուրբ Կարապետ Եկեղեցիով:

ԲԱԼՈՒ

Տիգրանակերտի կուսակալութեան Արղընի Մատէն «սանճագ»ին մէկ գաւառակն է: (Ըստ հին աշխարհագրութեան, կ'իյնայ Զորրորդ Հայոց Բալահովիտ գաւառին մէջ): Համանուն գաւառակին գլխաւոր քաղաքն է Բալու՝ կիսակործան բերդով, գետեզրուած հովիտի մը մէջ, որուն մէկ ծայրը կը սկսի օձապտոյտ ճամբով արեւելքէն եւ մինչեւ քաղաք կը տեւէ 10 ժամէն աւելի: Նոյն հովիտէն կ'անցնի Արածանին - Բալուն չորս դիէն շրջապատելով -, որուն վրայի պատմական կամուրջէն հարիւրաւոր Հայուհիներ խոյացան վար՝ ահաւոր ջարդին, նոյնպէս եւ նետուեցան սրախողխող Հայոց անհամար դիակներ՝ կամուրջին եզերապատնէշներուն վրայ գլխատուելով: Բալու ունի 5 վտակներ, Վարդենիկ, Պալ Գայա, Տէրէկեան, Ճառօ եւ Ուզուն Օվա՝ որոնք այնքան Հայեր կուլ տուին Սարսափի օրերուն:

(Շար. 191)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Վավա Սարգիս Խաչատուրեանի եւ Նուարդ Ասլանեանի մահուան 7-րդ տարելիցին առթիւ, Տէր եւ Տիկին Կարօ Սարեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման :

POSITION IN ARMENIAN STUDIES

The Department of Middle East Languages and Cultures at Columbia University invites applications for a tenured position in Armenian Studies.

The succesful candidate should have exhibited excellent linguistic and teaching ability on both the undergraduate and graduate levels and must have a proven record of vigorous scholarly research. The candidate's duites will include participation in Columbia College's core curriculum and the development and teaching of courses in the newly instituted major cultures curriculum. Candidates will be especially screened for their leadership qualities.

Please send curriculum vitae and all supporting documents to :

George Saliba
Chair, Department of Middle East Languages and Cultures
602 Kent Hall
Columbia University
New York, NY 10027

Documents should arrive no later than March 10, 1991.

Columbia University is an Affirmative Action / Equal Opportunity Employer.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

CLICHY - LA GARENNE
Section Cardiné Aghababian

DINER DANSANT

le Samedi 9 Mars à 20 h 30

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — Paris 14e

FRANCE DES ETRANGERS FRANCE DES LIBERTES

Presse et communautés dans l'histoire nationale

Cette exposition fort intéressante qui se tient à l'Arche de la Défense depuis Septembre 1990 fermera ses portes le 3 Mars prochain.

La presse arménienne —«Haratch»— en particulier— y est très largement représentée, accompagnée d'une collection de photos (Arax), portant témoignage de la vie de la communauté.

Tous les jours de 10h à 17h.
Samedi et Dimanche de 9h à 19h.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղը ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Մարտ 2, ժամը 15-ին, Փարիզի Մշակոյթի Տունը : Խիստ կարեւոր օրակարգ :

Սոյն կարեւոր օրակարգին պատճառաւ, բացառիկ ժողով պիտի գումարուի Շաբաթ, Մարտ 16, ժամը 15-ին վերոյիշեալ վայրը :

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է :

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա - Գոլոմպի եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Մարտ 4, ժամը 20·30-ին

CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, Place de l'Hôtel de Ville
92600 ASNIERES

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԼԻՈՆ.- Միսաք Միրզէ 200 Ֆր. :

***

ՓԱՐԻԶ.- Տիկին Հ. Զիլինկիրեան 400 Փրանք :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին, Ուրբաթ իրիկունները ժամը 17-ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ, իսկ Կիրակի օրերուն Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով.-

Մարտ	1	եւ	3
Մարտ	8	եւ	10
Մարտ	15	եւ	17
Մարտ	22		

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ պատուոյ նախագահ եւ ազգային բարերար ողբացեալ Ճէպրայիլ Պահատուրեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները.- Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանին եւ Հայկազեան Միօրեայ Վարժարանի բարգաւաճման համար : Այրի Տիկին Նուարդ Տէյիրմէնճեան 1000 Ֆր. Փափազեան եւ Հայկազեան վարժարաններուն, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Պէճիտեան 250 Ֆր. Փափազեան վարժարանին :

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀՍԿՈՒՄ

Մեծ Պահքի Քառասնօրդաց Հսկումի արարողութիւններ Հարաւային Ֆրանսայի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիներուն մէջ, ժամը 18-ին, նախագահութեամբ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

Մեծ Պահքի Հսկումներ

Հինգշաբթի, Փետրուար 28
Սէն - ԺԱնթուան,
Ս. Թադէոս - Բարթողիմէոս Եկեղեցի

Երեքշաբթի, Մարտ 5
Սէնթ - Մարկրիթ
Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցի

Հինգշաբթի, Մարտ 7
Սուրբ Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցի
Սէն - Ժերոմ,

Երեքշաբթի, Մարտ 12
Լա Սիոթա, Ս. Կարապետ Եկեղեցի
ժամը 17-ին բացառաբար

Հինգշաբթի, Մարտ 14,
Սէն - Լու, Սուրբ Գէորգ Եկեղեցի

Երեքշաբթի, Մարտ 19
Բոմոն. Ֆրէզ, Սուրբ Կարապետ Եկեղեցի

Հինգշաբթի, Մարտ 21
Փրատօ,
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ԲՈԼՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Մեծ Պահոց ամբողջ շրջանին, փարիզեան շրջանի մեր եկեղեցիներուն մէջ, Ուրբաթ իրիկունները ժամը 7-ին, Հսկումի՝ խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ կը տրուի քարոզ՝ ըստ հետեւեալին.-

- Ուրբաթ, Մարտ 1-ին
Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ.
- Ուրբաթ, Մարտ 8-ին,
Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ :

La FONDATION NOURHAN FRINGHIAN
du
MUSEE ARMENIEN DE FRANCE
présente

COULEURS ARMÉNIENNES

par
GLORIA ANAÏD FRINGHIAN
ISABELLE MANOUKIAN
MANOUK

SALLE NOURHAN FRINGHIAN
EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE
15, rue Jean Goujon, 75008 Paris

Ouvert : Jeudi — Samedi — Dimanche
du 19 Janvier au 31 Mars
de 14 h à 18 h.

Entrée : 10 Frs.
Tarif réduit : 5 Frs.

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպան Արաքս մասնաճիւղի ընկերուհիները իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Թաշճեաններին, զաւակներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց մօր եւ մեծ-մօր, Տիկին Երանուհի Խնկիկեանի (Հալէպ) մահուան առթիւ :

Այս առթիւ ընկերուհի Լուսին Թաշճեան 200 Ֆր. կը նուիրէ Լիոնի Արաքս մասնաճիւղին :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ պատուոյ նախագահ եւ ազգային բարերար հանգուցեալ Ճէպրայիլ Պահատուրեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար.-

Պահատուրեան եւ Տէյիրմէնճեան ընտանիք 20·000 Ֆր., Տիկին Նուրիճա Հըլպաքեան (Պոլիսէն) 5·000 Ֆր., Պր. Կարօ Հալէպլի (Պոլիսէն) 2500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հայկ Ասլանեան (Պոլիսէն), Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Փանոսեան (Պոլիսէն), Տէր եւ Տիկին Արամ Փիրան (Պոլիսէն), Տէր և Տիկին Վահան Փիրան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Վաղինակ Միսքճեան, Պ. Մարգարեան (Վալանս), Տէր եւ Տիկին Անդրէ Հասպանեան (Վալանս), Տէր և Տիկին Տընի Քէչէճեան (Փարիզէն) 1·000-ական Ֆր., Տէր և Տիկին Միշէլ Պահատուրեան եւ զաւակը Ֆրանք (Սէն Թ'էթիէն), Տիկին Բաղաքեան (Մարսէյլ), Տէր և Տիկին Ստեփան Տիւյմէճեան, Տիկին Մաալէն Պասմաճեան, Պր. Խաչատուր Յարութիւնեան, Պր. Զաւէն Գիւլա, Տէր եւ Տիկին Դարբին, Տէր եւ Տիկին Մարգար Մարգարեան, Պր. Արմէն Խաչատուրեան 500-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Շարլ Ներկիզեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ջօհրապ Թէքիզեան 200 Ֆր., Վալանսէն՝ Օրիորդներ Ռընէ Ռօզէթ Թըրկըրեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Էթիէն Գօլէ 200 Ֆր. : Պահատուրեան հաստատութեան մէջ աշխատողներ 520 Ֆր. :

60ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպուած՝
Փարիզի Շրջանի Արենոյշներուն, Գայլիկներուն եւ Սկաուտներուն կողմէ
մեծ պատրաստութեամբ

Կիրակի, Մարտ 10, ժամը 14·30-ին
SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint-Dominique — Paris 7e
M° Invalides

Ն ո ւ ա մ ո ւ ա ծ յ ա յ տ ա գ ի ր
Ներկայացումներ եւ զաւեշտներ հայերէն, Գայլիկներուն, Արենոյշներուն եւ Սկաուտներուն կողմէ, երգեր եւ խաղեր :

— Մուտք 60 Ֆր. — Պ ի ւ ֆ է

LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise une

EXPOSITION
"Tapis et textiles arméniens"

au Palais de la Bourse de Marseille — La Canebière

du 14 Février au 11 Mars

en collaboration avec
le *CONSEIL REGIONAL PROVENCE ALPES COTE-D'AZUR*
sous le haut patronage du Ministère de la Culture

ouvert tous les jours de 10h à 18h. (Entrée gratuite)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ 28

JEUDI
28 FÉVRIER
1991

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKJAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.483 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.483

ԾՈՑ

ՔՈՒԷՅԹԸ ԿՐԿԻՆ՝ ՔՈՒԷՅԹՑԻՆԵՐՈՒՆ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԱՌԱՋԻՆ ԶՈՀԵՐԸ՝
ԵՐԿՈՒ ՄԵՌԵԱԼ, 25 ՎԻՐԱՒՈՐ

ՊՈՒՇ.– «ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ»

Ինչպէս կը գրէինք մեր նախորդ թիւով, Պուշի համար Իրաքի նախաձեռնութիւնները, քաշուելու տրամադրութիւնը եւ Սատտամ Հիւսէյնի ճառը բաւարար չէին: Երեքշաբթի օր, Միացեալ - Նահանգներու Նախագահը, բացարձակ ինքնավստահութեամբ, խորապէս գիտակից թէ գինակիցները այլեւս միայն՝ այո՛, այո՛ կը կրկնեն իրմէ վերջ, իր ամէնէն անզիջող եւ խիստ ճառը խօսեցաւ ի պատասխան Սատտամ Հիւսէյնի ելոյթին: Աւելորդ է ըսել թէ Ապահովութեան Խորհուրդը (գոնէ՝ սկզբունքով ան պէտք է պատասխանէ, քանի որ միշտ կը կրկնուի թէ այս պատերազմը՝ իրն է) որ նիստ մը գումարած էր, կէս ձգեց եւ յետաձգեց յնոր անորոշութիւն:

Ի՞նչ ըսաւ Պուշ· - «Սատտամ Հիւսէյնի վերջին ճառը գայթակղութիւն մըն է: Ձի քաշուիր: Իր պարտեալ ուժերը կը նահանջեն: Կը ջանայ իր յաղթանակը հռչակել երբ խորտակումի մէջ է եւ ուզելով չի հրաժարիր Քուէյթէն: ... Սատտամ Հիւսէյն խաղաղութիւն չուզեր: Կ'ուզէ միայն իր ուժերը համախմբել եւ մէկ օր աւելի կռուիլ: Ոչ մէկ զիջում կ'արտայայտէ Իրաքի յարձակման համար, չընդունիր ՄԱԿ-ի բոլոր բանաձեւերը» եւայլն, եւայլն: Մէկ խօսքով, եթէ հարկ է կրկնել ինչ որ բացայայտ է, Պուշի ուզածը Իրաքի ղեկավարին եւ իր վարչակարգին վերջնական քայքայումն է: Եւ որովհետեւ Սատտամ Հիւսէյն մասնաւոր վստահելի եւ պարկեշտ անձի մը համբաւը չի վայելեր, կարելի է միշտ ըսել թէ իր խօսքերը ոչ մէկ ապահովութիւն կուտան: Զորեքշաբթի օր ալ նոր պահանջ մը կը դրուէր՝ Իրաք գրաւոր պէտք է տանէ բոլոր յանձնառութիւնները:

Սատտամ Հիւսէյնի ճառը կրնայ երկդիմի նկատուիլ, քանի որ ան ըսած էր· - «Քուէյթը, ձեր երկրին մէկ մասնիկն է պոկուած անցեալին եւ որու պարագաները կը պարտադրեն որ, այսօր, մնայ այն վիճակին մէջ, ուր պիտի ըլլայ մեր կռուող ուժերուն քաշուելէն ետք: Իրաքցիք չեն մոռնար, որ 1990 Օգոստոս 8-ին, իրաւական, սահմանադրական եւ իրական գետնի վրայ ամբողջական մէկ մասն եղաւ Իրաքի»:

Ու Իրաքի բանակը կը նահանջէր: Զորեքշաբթի օր, Քուէյթի մէջ, դիմադրական քանի մը կէտեր կը մնային եւ Քուէյթցիներուն կը տրուէր իրենց մայրաքաղաքը առաջինները մտնելու առանձնաշնորհը» Ամերիկեան դրօշակը կրկին կը ծածանէր դեսպանատան վրայ:

Դիւանագիտական գետնի վրայ, սակայն, երկինքը անամպ չէ Ուաշինկթընի եւ Մոսկուայի միջեւ եւ Գորպաչով չի վարանիր իրենց յարաբերութիւնները «դիւրաբեկ» որակելու: Մոսկուա, որ դիմած էր Ապահովութեան Խորհուրդին, որ անմիջական հրադադար մը հրահանգէ, համաձայն չէ անշուշտ Պուշի դիրքին եւ Մինսկ արտասանած ճառի մը ընթացքին է որ հրաւիրեց Ամերիկան «պատասխանատուութեան գիտակցութիւնն' ունենալու, արգելք հանդիսանալու համար արիւնահեղութեան մը»:

Զինակիցները, միշտ պնդելով թէ նպատակը Քուէյթի ազատագրումն է միայն (այսինքն՝ Պաղտատ պիտի չերթան) կը շարունակեն օդակի մէջ առնել իրաքեան ուժերը: Ապահովութիւն կուտան որ պիտի չկրակեն անզէն նահանջողներուն վրայ, բայց շարունակեն կրակել, երբ կասկած կայ թէ զօրքը զինաթափ չէ:

× Արաբներու մօտ յուսախաբութիւն կայ, մանաւանդ՝ Յորդանանցիներու եւ Պաղեստինցիներու:

× Ֆրանսական բանակը իր առաջին զոհերը տուաւ: Երկու վայրաչու մեռած է եւ 25 ուրիշներ ալ վիրաւորուած, հաւանաբար զոհ՝ ականի: Տակէ զօրաբաժինն ալ կը շարունակէ իր գործողութիւնները իրաքեան հողամասին վրայ:

× Իսրայէլ գոհ կը թուի, բայց, կասկածամիտ կը մնայ: ՍԿԻՒՏներէ կը վախնայ միշտ եւ յետ - պատերազմեան շրջանը այնքան ալ ապահով չի նկատեր:

× Ամէն պարագայի մէջ, յետ - պատերազմեան շրջանին չհասած, անմիջական ապագան ալ անորոշ է: Ո՞ւր է համբաւաւոր հանրապետական Պահակազօրքը: Ինչո՞ւ այսքան դիւրին է գինակիցներու յառաջխաղացումը: Եթէ ծուղակ կայ, ո՞ւր է:

× Ամերիկեան ռմբակոծումները կը շարունակուին, աւելի սաստկութեամբ Պասրայի վրայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎՐԱՍՏԱՆԻ Նախագահը՝ Գումսախուրդիա յայտարարած է թէ տրամադիր է խօսելու Օսեթիոյ «անջատողականներուն» հետ, պայմանաւ որ նախ զէնքերը վար դնեն:

ԹԵՀՐԱՆԻ շարժանկարի փառատօնին Մեծ մրցանակին արժանացած է «Հոյակապ» (ածականը՝ «Մոնտ»ի թղթակցին կը պատկանի) «Վերջին արար»ը գործ՝ հայ - պարսիկ Վարուժ Քարիմ - Մասիհիի:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱՐՑԱԽ
ՆՈՐ ԲԱՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Արմէնփրէս» կը հաղորդէր Փետրուար 26-ին, թէ նախորդ օրը, Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան զեկուցում տուած էր Խորհրդարանին Մոսկուա կատարած իր այցելութեան կապակցութեամբ, գլխաւորաբար Արցախի հարցին ներկայ վիճակին, մարդային իշխանութեան վերահաստատման առընչութեամբ: Նախագահը յայտնած էր թէ նոր դժուարութիւններ ծագած են: Զորեքշաբթի առտու, Փետրուար 27, հեռաձայնով մանրամասնութիւններ առինք այս հարցին կապակցութեամբ, որոնցմէ կը յայտնուի, որ անգամ մը եւս խաղ մը կայ Արցախի գլխուն: Այլ խօսքով, հրամանագիր մը պիտի ստորագրէր Գորպաչով, որ կը վերահաստատէր Մարզային իշխանութիւնները: Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի Մոսկուա գտնուած ատեն, հոն էր նաեւ Մութալիպով եւ կը պարզուի որ Բաքուի ինչ - ինչ նոր ճնշումներուն ընդառաջելով, Գորպաչով չէ ստորագրած հրամանագիրը, Ազրպէյճանցիները ետ առնելով իրենց հաւանութիւնը եւ նոր պայման դնելով: Այդ նոր պայմանն այն է որ Արցախի մէջ ընտրութիւններն ըլլան Բաքուի կառավարութեան հսկողութեան ներքեւ, ինչ որ անընդունելի է Արցախահայութեան համար:

***

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը Փետրուար 25-ին եւ 26-ին վերջնապէս քըւէարկած էր կուսակցութեանց վերաբերեալ եւ հանրաքուէի օրինագիծերը:

Հայաստանի մէջ, հանրաքուէ կազմակերպելու իրաւունք կը հաստատուի այս ձեւով: Օրէնքը կը ճշդէ որ այդ հանրաքուէն ի զօրու է այն պահէն, երբ մասնակցողներու թիւը 50%-էն աւելի է: Ցաւելեալ կէտ մը կայ սակայն, որ կը ճշդէ թէ բացառիկ պարագաներու, Գերագոյն Խորհուրդը կրնայ որոշել որ հանրաքըւէին ի զօրու նկատուելու համար մասնակցողներու համեմատութիւնը պէտք է 2 / 3 ըլլայ:

***

Զորեքշաբթի, Փետրուար 27-ին, հաւանական էր որ Գերագոյն Խորհուրդը դրադէր Մարտ 17-ի միութենական հանրաքուէին նկատմամբ Հայաստանի դիրքին հարցով եւ այդ առընչութեամբ վերջնական որոշում տայէր: Ճշդենք թէ ցարդ որոշում չէ տրուած Գերագոյն Խորհուրդի կողմէ, այլ՝ յայտարարութիւն եղած (տես՝ «Յառաջ», Փետրուար 9/10 եւ 27): Կասկած չկար թէեւ թէ որոշումն ալ նոյնն ըլլայ, այսինքն՝ ժխտական:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՓԵՏՐՈՒԱՐ 24 / 26)

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԲԱՆԱՁԵՒԸ ԱՐՑԱԽԻ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ

Աւստրալիոյ մայրաքաղաքը՝ Քանպերա գումարուած Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի է· համագումարը, որուն կը մասնակցէին նաեւ Էջմիածնի ու Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեանց պատուիրակները, բանաձեւ մը հրապարակած է Արցախի վերաբերեալ: Այնտեղ կոչ կ'ըլլայ Խորհրդային Միութեան ղեկավարութեան, որ անմիջական միջոցներու ձեռնարկէ ապահովելու Լեռնային Ղարաբաղի հայութեան կրօնական, մշակութային, ազգային պահանջները, ներառեալ ազգային ինքնորոշման իրաւունքը, ինչպէս նաեւ հարկ եղած միջոցները ձեռք առնէ մարդոց բնակչութեան մարդկային իրաւունքները պաշտպանելու համար:

***

ԲՈՂՈՔ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄԻՆ ԴԷՄ

Ազրպէյճանի կառավարութեան կողմէ Գանձասարի եւ Ամարասի վանքերը «ազգուանական» հռչակելու վերաբերեալ տրըւած որոշումին առթիւ Վազգէն Ա· Կաթողիկոս բողոքի հեռագիր գրկած էր Նախագահ Մ· Գորպաչովի ու Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի համագումարին: Հայաստանի կառավարութեան առընթեր Հայ Եկեղեցւոյ գործերու Խորհուրդը եւս իր վճռական բողոքը յայտնած է խորհրդային կառավարութեան առընթեր Կրօնից Խորհուրդին՝ ազրպէյճանական իշխանութեան անօրինական որոշումին դէմ:

***

ԻՒՂԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ԳՏՆՈՒԱԾ ԵՆ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆ···

Երեւանի Աւան թաղամասի հին գերեզմանատան մէջ գտնուած են ժամանակակից արուեստի թանգարանէն վերջերս գողցուած այն եօթը գեղանկարները, որոնք կը պատկանին Ռ· Էլիբէկեանի, Վ· Պօղպօմօղով - Աստուածատրեանի, Կ· Աբովեանի վրձիններուն: Կտաւները չեն վընասուած:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՎԱՀՐԱՄ ՏԷՎԷՃԵԱՆ

Ցաւով իմացանք որ Փետրուար 26-ին, յետ անողոք հիւանդութեան իր մահկանացուն կնքած է Վահրամ Տէվէճեան, մէկը Փարիզի հայ գաղութի երբեմնի կենսունակ դէմքերէն:

Վահրամ Տէվէճեան ծնած էր Սվազ 1906-ին, ուսումը կատարած Պոլսոյ Վիէննական Մխիթարեան Վարժարանը, նախքան Փարիզ գալը, 1922-ին:

Ճշմարիտ արուեստագէտի խառնուածքով, Վահրամ Տէվէճեան նոյնքան ձիրք ցոյց տուած է երաժշտութեան, նկարչութեան, գծագրութեան, կազմարարութեան (սեռամիք) թէ բրուտութեան մէջ (փոթըրի):

Խոր գիտակցութիւնն ու ճաշակն ունէր հայ երաժշտութեան, մասնաւորաբար եկեղեցական եւ երկար տարիներ վարպետի տաղանդով վարած է Հայ Կաթողիկէ Ս· Խաչ Եկեղեցւոյ եւ Առնուվիլի Վարագայ Ս· Խաչ Եկեղեցւոյ երգչախումբերը: Հայկական պատարագը հնչեցուցած է նաեւ Փարիզէն դուրս, Փիթիվիէ, Պորտօ, Պելժիքա եւայլն, եւայլն: Ինչ բանի որ ձեռնարկէր, կ'ընէր պատասխանատուութեամբ եւ բծախնդրութեամբ:

Գաղութիս չէն օրերու դէմքերէն էր Վահրամ Տէվէճեան, որ Գուրգէն Ալէմշահի եւ Սիփան - Կոմիտասի անդամներու հետ ընկերական ջերմ մթնոլորտ մը ստեղծած էին, որ տարբեր համ մը կուտար Փարիզի հայկական կեանքին:

***

Յուղարկաւորութեան մանրամասնութիւնները տես՝ Դ· էջ:

Մեր ցաւակցութիւնները իր եղբօր՝ Գեղամին եւ ողբացեալ եղբօր զաւկին՝ Փաթրիք Տէվէճեանի:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՍԷՆ - Թ'ԱՆԹՈՒԱՆ՝ ՈՉ ՄԷԿ ԿՈՂ

Սէն - Թ'Անթուանի Հ· Մ··ը - ճշգրիտ անունով Սէն - Թ'Անթուանի Հայ Մարզական Երիտասարդութիւնը, թէեւ Հայեր հազուագիւտ են իր շարքերուն մէջ - այս տարի կը տօնէ իր հիմնարկութեան 45-րդ տարեդարձը:

Հաճելի զուգադիպութեամբ մը, իր տարընեակ մը խումբերէն երկու գլխաւորները կը փայլին ներկայիս մասնաւորապէս:

Առաջին կազմը միշտ առաջատար է լիկի ախոյենութեան մէջ, թէեւ, Կիրակի, Փրըմիէ Քանթոնի դէմ, վերստին գոհացած է հաւասարութեամբ մը - 7-րդը - առանց կոլի» Փրըմիէ Քանթոն իր մրցակիցներուն մէջ զօրաւորագոյններէն մէկն է:

Յառաջիկայ Կիրակի, Հ· Մ··ը պիտի խաղայ Հիերի մէջ՝ որուն խումբին յաղթած էր երթ մրցման՝ 2 - 1 :

Սէն - Թ'Անթուանի երկրորդ կազմը կը մնայ յաւակնորդ վերելքի Փրովանսի Ա· դասակարգին մէջ: Ան յաղթած է, Կիրակի, Փրըմիէ Քանթոնի (2)՝ 2 - 1 :

● ԿԱՐԵՒՈՐ ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Փրովանսի Փրոմոսիոն տ'Օննէօր Բ· դասակարգին մէջ, անցեալ Կիրակի, Մարին-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՏԱՐԲԵՐ Կ'ԸԼԼԱՆ ՄԵԾ ՊԱՀՔԵՐԸ ՄԵՐ ՊՈԼԻՍԻ...

ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԷԼԵԱՆ

- Ա -

Ամէն Պոլսեցիի համար՝ տարբեր յիշատակներու, քաղցր կամ դառն յիշատակներ վերարծարծելու առիթ մըն է Մեծ Պահքը գրեթէ իր խրախճանքի օրով, անխուսափելիօրէն, եթէ ոչ մասնաւոր տարիքի մը, բայց անպայման որոշ շրջանի մը կապուած ու բոլորով կը կազմեն կծիկ մը յուշերու, անմոռանալի եւ անվերադարձելի: Անշուշտ ամէն օր տարբեր օր մըն է եւ ամէն Մեծ Պահք ալ տարբեր թէեւ, բայց դարձեալ ան տարբեր է կարծէք Պոլսահայուն համար միւս օրերէն, քանի որ անպայման բաներ մը կը թողու իր ետին, ունենալով իր մասնաւոր տեղն ու իմաստը խրախճանքիր Պոլսահայու համար:

Մեր մանկութեան օրերուն, մեզի համար Մեծ Պահքը կը սկսէր Բարեկենդանի «մուչինա»յով, անշուշտ ոչ նշանաւոր երբեմնի Թաթաւլայի «Բարնավուլա»ներուն համեմատ եւ կամ «Արուքուրիա»ներու խրախճանութեան: Մերիններ, ըլլալով ծագումով Պարտիզակցի, հայրս սովորութիւն ունէր ամէն Բարեկենդանի երթալ Կէտիկ փաշա, գնելու համար նշանաւոր «Թէքէր հէլվա»ն Նիկոմիդիացիներու, Իզմիտցի Միհրդատ վարպետի կողմէ յատկապէս պատրաստուած, որ ունէր նաեւ իր աւանդական խաղը, Բիթանիոյ շրջանի Հայ բնակիչներուն յատուկ:

Շուշմայով ծածկուած այս կարծր սկաւառակը, որուն մէջտեղը ծակ մը կը գտնուէր, անկէ կապուած չուանով մը կը կախուէր սենեակին առաստաղը զետեղուած օղակէ մը, ուրկէ տան մեծերէն մէկը շարունակ կ'իջեցնէր ու կը բարձրացնէր, խաղալով զայն խածնելու համար երկարող կամ զուարթ ճիչերով ցատկռտող տղաքը, որոնց ձեռքերը ետին կապուած կ'ըլլային անպայման, որպէսզի չկաբենան բռնել սկաւառակը: Խաղը, իրականին մէջ չարչարանք էր, ցաւ ու յուսախաբութիւն, քանի որ անսովոր չարժումներէն յաճախ կը պատահէր որ կամ տղոցմէ մէկուն ակռան զարնուի եւ կամ ալ խնելու ատեն մէկուն քթին - բերնին գայ եւ հովին ցուցնէ: Բայց անոնց երկինքով մանկութեան կամ պատանեկութեան մէջ նման զօրաւոր հարուածի մը պատճառած ցաւն անգամ, եթէ նոյնիսկ արցունք բերելու ըլլար աչքերէն, ուրախ ճիչերն ու երջանիկ ժպիտները չէր կրնար տանիլ անոնց դէմքերէն: Ի վերջոյ, եթէ ճարպիկ տղայ մը յաջողէր ակռաներովը լաւ մը խածնել սկաւառակը եւ թոյլ չտար, այն ատեն խաղը վերջ կը գտնէր ու մեծերէն մէկը կը կոտրէր զայն ու տղոց ձեռքերը քակելով կուտար անոնց, որպէսզի համդիտէ մը ուտեն եւ ահա այն ատեն էր որ բոլորն ալ կ'անդրադառնային, թէ կամ մէկուն քիթը կը մռմռայ, կամ միւսին ակռան կը մղմղայ, բայց դարձեալ բոլորն ալ մեծ ուրախութեամբ ու խօսելով - խնդալով կ'ուտէին իրենց ինկած բաժինը «Թէքէր հէլվա»յէն, որ իրականութեան մէջ՝ այդ վիճակով անգամ առխտակ կրծելէ դժուար էր...:

Այսօր չկան այդ սովորութիւնները, որդէն՝ Միհրդատ վարպետն ալ չկայ, Հիսարէն Կէտիկփաշա երթալով տանելին բերողներն ալ, վաղը սանք պատմող մըն ալ պիտի չըլլայ անտարակոյս...:

**

Բարեկենդանի դիմակներուն, մինչեւ այսօր ալ կը հանդիպինք երբեմն քովրնտի թաղերու մէջ, ուր հաւ ու կենտ Բրիս - տոնեաներ կ'ապրին: Բայց չկան այլեւս տեսակ - տեսակ տարազներով ծպտուած ու դէմքին դիմակ դրած՝ թաղէ-թաղ շրջող խումբեր ամէն տան մէջ ծիծաղի ալիքներ յառաջացնող, կարծէք վրէժ լուծելու համար կեանքին ամէն կարգի դառնութիւններով լեցուն օրերէն, քանի որ դիմակ ունին, բախտը չի ճանչնար զիրենք, վաղը այդ բոլորը քթէ - բերնէն բերելու համար...:

Այսօր մեծերը կը վախնան կարծէք այլեւս այդ խաղերը խաղալէ, տան պզտիկ զաւակներուն կը գնեն անոնցմէ մէկ - մէկ հատ, բայց ո՛չ կը խնդան անոնց սառցած վիճակին վրայ, եւ ո՛չ ալ նոյնիսկ կը հետաքրքրուին անոնցմով, տեսնելու համար թէ ինչի՞ նմանեցան այդ դիմակներով:

Եւ սակայն, իրականութեան մէջ բոլորին ալ ոտնցերը կը մղմղան հեռուէն զգալով անմոռանալի բարկ հոտը անոնց ներքին մասին մէջ չորցած սոսինձին ու կ'ապրին իրենց մանկութեան օրերու Բարեկենդանները, դէմքերը դիմակ ըրած ժպտելու համար տղոց հետ, ներքնապէս լալով եւ ափսոսալով բոլոր այն գեղեցիկ բաները, որոնք անցեալին մէջ մնացին...:

ՆՈՐ ԿԵՆՑԱՂԻ ՄԸ ԿԱՐՕՏՈՎ

«Կը կարծէի որ, ամէն բան գիտէի քաղաքիս մասին». այս նախադասութեամբ կը սկսին Ալեքսանդր Բալաքովի տողերը որոնք կը նկարագրեն ներկայ Մոսկուան («Մոսկովեան Լուրեր», Փետրուար 17): Նկարագրականը կը յանգի հետեւեալ արտայայտութեան. - «Այսօր կ'ապրիմ անծանօթ Մոսկուայի մը մէջ»: Քաղաքին պատկերը կուտայ վերափոխումը ամբողջ երկրի մը ուր գրեթէ ոչինչ կը մնայ անցեալէն:

Մոսկուան ձմրան օրով խակ մժեղներու յարձակման ենթարկուած է ու առնէտներ կը վխտան ամէն տեղ. առնէտներ որոնք բացակայ էին նոյնիսկ պետերազմի վաղորդայնին: Խաւար պատուհաններով տուներ կեդրոնական փողոցը կը դիտեն ու մարդ չկայ դուրսը:

Մաք Տոնալտի ու Փիցցերիաներու Մոսկուան արդիական է. այսօր մէջ կը լողայ, աւելածուները անհետացած են:

Մայրաքաղաքին նոր կեանքը սկիզբ առած է զարծուած խրեղէններու վաճառատունէն. սովորական բան էր հոն տեսնել մարդիկ որոնք կնոջական զուլպաներ, չպարի նիւթեր ու կնոջական կօշիկներ, մոյկեր կը ծախէին: Ամբողջ տասը տարի քաղաքաղօրքի յամառ պաշտօնեայ մը կը ջանար արգելք ըլլար չահագիտութեան. այսօր ան պարտուած է ու ոչ ոք արգելք կ'ըլլայ վաճառքին:

Պետականէն տարբեր գիներ կիրարկող խանութներն ալ տարիէ մը ի վեր պաշտօնական են. հոն ալ կարելի է արտասահմանեան ապրանք գտնել. կնոջական մոյկեր կը ծախուին մինչեւ 1500 ռուբլի: Հոն, կարելի է վրացական երեքաստղանի քոնեակ ճարել, շիշը 30 ռուբլի: Անձապարող մարդիկ ոչ կը զարմանան, ոչ ալ կը զայրանան: Նոյնը եւ քաղաքացիները: Քանի մը օր ետք քոնեակին տեղը դրուած են արուեստական սպունգները:

Ցաւուկ յիշատակութեան արժանի են թերթավաճառները: Ազատ մամուլի ամէն անուն կը ցրուեն անոնք, աջակողմեան, ձախակողմեան թերթեր առաւօտուն կանուխ ժամերէն տրամադրելի են հետաքրքիր ընթերցողներու: Կարելի է «Պամիատ»ի ծրագիր - կանոնագիրը գտնել հոն, կամ նոյնիսկ հարցաթերթիկներ արտադրելու դիմում ներկայացնելու համար դէպի... Հարաւային Ափրիկէի հանրապետութիւնը. կան տակաւին «Փլէյ Պոյ»ի թիւեր որոնք 200 ռուբլի կ'արժեն, կամ պոռնկագրական օրացոյցներ զորս կարելի է գնել 10 ռուբլի:

Փոխուած է նաեւ մոսկուայի լակոտներու տիպարը. չոր ու ցամաք գնչուհիներ կ'անցնին անխօս մանուկներու հետ որոնք մեռեալներու կը նմանին: Ո՞ւրկէ կուգան այդ առեղծուածային կիները որոնք անդամները ըլլալ կը թուին ցեղախումբի մը որ հայթայթած է մինչեւ իսկ անոնց սեւ վզկապները: Ի՞նչպէս, ո՞ւր կ'ապրէին անոնք հինգ տարիէ ի վեր: Բարեբախտաբար Մոսկուացին չէ մոցած զարմանալու իր կարողութիւնը:

Լակոտներուն նման խորհրդաւոր կերպով յայտնուած են նաեւ ծաղիկները: Փետրուարին, քանի մը տարի առաջ, գրեթէ անկարելի էր ծաղիկ գտնել Մոսկուայի մէջ, մինչեւ որ Մարտին մխոզաներ հասնէին: Մինչդեռ հիմա օրը 24 ժամ կարելի է ծաղիկ գնել, սկսելով 20 ռուբլինոց վարդերէ մինչեւ ամէն քաղկի յարմար մեխակները:

... Կեանքը կը փոխուի: Սպիտակ սրփռոցներով ճաշարաններու տեղ այսօր Մաք Տոնալտի խանութներն են, ուր հերթի սպասող յաճախորդներու շարքը կ'երկարի, ինչպէս Լենինի յուշարձանին առջեւ: Շարժանկարի սրահներուն մէջ ամէն տեսակ ժապաւէն կարելի է դիտել. նոյնիսկ անոնք որոնք տեսերիզով իսկ չէին կրնար մուտք գործել Խորհրդային Միութենէն ներս: Թատրոններու գրեթէ բոլորին համար կարելի է տոմս ունենալ:

Ճաշարաններուն առջեւ հերթ չկայ այլեւս. դռնապանին թղթադրամ մը երկարելով կարելի չէ ներս մտնել այսօր. բոլոր մեծ ճաշարանները առաջուընէ կատարուած արձանագրութեամբ մը յաճախորդ կ'ընդունին. ու անգամ մը ներս ոտք դնելէ ետք մարդ ինքզինքը Սկովտիա հասած կը կարծէ. բոլորին ուխքին է, որուն համար պէտք է վճարել մինչեւ էտոմպուրկ թռչելու տոմսակի մը փոխարժէքը գրեթէ: Տակաւին ուտելիք կը գտնուի, սակայն ամէն մէկ պղցան վերջինը ըլլալու վախը կը ներշնչէ:

Ռուսիոյ գերասաններու տունը հրոյ - ճարակ է. Լրագրողներու տունը 5 տարուան վերանորոգումէն ետք հարուստներու համար լողարաններու ցուցափեղկի վերածուած է, իսկ ճաշարանը «վերակազմակերպում»ի համար փակուած է: Գրականութիւններու տան մէջ կարդութող քահանաներու կերպարանքով երիտասարդներ ժխտական ապաւորութիւն կը գործեն ոսւս գրականութեան հետաքրքրութեամբ հոն դիմող օտարներու վրայ: Ո՞ւր մնացած է վերապահութիւնը, ծանրախոհ հանրութիւնը, անցեալի կեանքը որ հրապուրիչ չէր թէեւ բայց ապրելի ըլլալու յատկանիշը ունէր:

Այս բաները վերջացած են, ու վերակառուցումին միակ իրագործումն է տակաւ Մոսկուայի մէջ:

«Նովոարբատսկի» հանրախանութին զարաններն ու սրահները պարապ են. պատին տակ միայն բազմութիւն մը կայ, դրամակուլ մեքենաներուն առջեւ խռնըւած:

Պէտք է զերոյէն սկսիլ, դրութեան մը փլատակներուն, գրեթէ քաղաքին փլատակներուն վրայ: Մեր ճանչցած Մոսկուան գոյութիւն չունի այլեւս: Եթէ Աստուած ուզէ նոր մայրաքաղաքը հետզհետէ պիտի կառուցուի, քայլ առ քայլ: Ու նոր Մոսկուացիները անոր պիտի վարժուին, ինչպէս հիները վարժուած էին նախկին Մոսկուային:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԲԱԶԿԱՏԱՐԱԾ
քերթուածներ

Հեղինակ՝ ԱՐՏԱԿ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
Տպարան՝ «Նայիրի», Թեհրան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ԵՒ ՀԻՒՍՈՒԱԾԵՂԷՆՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - («Յառաջ»)..

Այս վերջին տասնամեակին, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը, Փալէ Տը Լա Պուրսի շքեղ եւ պատմական թանգարանին մէջ, որ կը գտնուի քաղաքին սիրտը գլխաւոր փողոցին «Լա Քանըպիէռ»ի վրայ եւ հազիւ քանի մը քայլ «Վիէօ Փոռ»ի ափերէն, սարքեց յաջորդաբար Հայ մշակոյթը, արուեստն ու պատմութիւնը պանծացնող ցուցահանդէսներ՝ Ճարտարապետութիւնը (1981-ին), Մանրանկարչութիւնը եւ խաչքարերը (1982-ին), Հայ գիրքը դարերու ընդմէջէն (1985-ին), Հայաստան 3000 տարուան պատմութիւն (1988-ին):

Այս անգամ միշտ նոյն վայրին մէջ, միշտ նոյն գիտական եւ գեղարուեստական բծախնդիր մօտեցումով «ՀԱՅ ԳՈՐԳԵՐՈՒ ԵՒ ՀԻՒՍՈՒԱԾԵՂԷՆՆԵՐՈՒ» ցուցահանդէսով, որուն հանդիսաւոր բացումը կատարուեցաւ Փետրուար 15-ին, Հայ Մշակոյթի Տունը հայ ժողովուրդի աւանդական եւ գեղարուեստական մէկ ինքնատիպ արտայայտութիւնն է որ կը ներկայացնէ հայ եւ օտար հասարակութեան:

Ամբողջ քաղաքին մէջ աչքի կը զարնեն մեծադիր, գեղեցիկ ու գունաւոր հանրազդներ զետեղուած առեւտրական ծանուցումներու վերապահուած ցուցատախտակներու վրայ եւ գիշերը լուսաւորուած, նոյնպէս հանրակառքերու եւ փապուղիներու մէջ, ինչպէս նաեւ բայնածաւալ պաստառ մը Ռոն - Փուէն Փրատոյի հրապարակը կը յայտարարեն այս ցուցահանդէսը, որ Հայ Մշակոյթի Տան անդամներէն անդին պատիւ կը բերէ գաղութին իր բովանդակութեան որակով, իր կազմակերպութեան մակարդակով, իր բերած նպաստով քաղաքին մշակութային - գեղարուեստական կեանքին:

Գորգերու բացառիկ հաւաքածոյի կողքին հիւսուածեղէնները զետեղուած են յատկապէս այս ցուցահանդէսին համար յղացուած եւ կառուցուած հայկական ճարտարապետութեամբ հոյակապ եկեղեցիի մը, մեծ մաքէթը 8 մեթր 60 բարձրութեամբ եւ 4 մեթր 50 տրամագիծով, արտաքին եզրագիծը կազմելով ութանկիւն մը: Ցատակագիծը առնուած է Անիի Սուրբ Փրկիչ Եկեղեցւոյ օրինակին վրայ, երկու / երրորդի աստիճանաչափով: Ցատակագիծին յղացումը աշխատանքն է Արմէն Ութուճեանին՝ Մշակոյթի Տան անդամ. կառուցումը եւ տեղաւորումը վաստակն է Կարպիս Ցարութիւնեանին եւ Մուրատ Թիրէքեանին. իսկ զարդարանքը, յատկապէս պատերուն դուրսի՝ ներկը գործն է նկարիչ Ազատին (Ազատ Արդումանեան): Այս Եկեղեցին շինուեցաւ Վիթրոլ, կահ - կարասիի վաճառական՝ Փիլոն Ղազարեանի աշխատանոցը օգտագործելով ամէն յարմարութիւններն ու դիւրութիւնները: Եկեղեցին այցելուներուն հիացումին առարկայ է եւ կուտայ ցուցահանդէսին տաւել ինքնատիպութիւն, վաւերականութիւն եւ հարազատութիւն:

**

Բացման հանդիսութեան առաջին խօսք առնողը եղաւ Մարսէյլի Ճարտարարուեստի եւ Առեւտուրի Սենեակի նախագահ՝ Ֆրանսուա Լը Պարս: Հինգերորդ անգամն է, ըսաւ, որ հաճոյքն ունինք ընդունելու այս հրաշալի թանգարանին մէջ հայկական ցուցահանդէս մը: Այսօր, հայկական արուեստի յատուկ երեւոյթ մըն է որ կը ներկայացուի մեզի: Կուգայ հին դարերէն եւ կը վկայէ հարուստ քաղաքակրթութիւն մը: Ֆրանսուա Լը Պարս

խօսեցաւ Հայերուն տեղին ու դերին մասին քաղաքի տնտեսա - ընկերային կեանքին մէջ: Ողջունեց Հայ Մշակոյթի Տունը իր աշխուժութեան եւ յարատեւ գործունէութեան համար ու մաղթեց կատարեալ յաջողութիւն: Ալպէռ Պօղոսեան, Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան անունով, բացատրեց ցուցահանդէսին յատկանիշերն ու նպատակները: Մասնաւորաբար ծանրացաւ հայկական գործերու համար կարգ մը ճշմարտութիւններ վերահաստատելու անհրաժեշտութեան վրայ, յայտարարելով թէ, ժամանակի ընթացքին, յաճախ զանազան ժողովուրդներ, թափառաշրջիկ ցեղախումբեր իրենց համարած են հայկական ժառանգութեան պատկանող արտադրութիւններ, յօրինումներ: Այսպէս շարունակեց ան, կը խօսուի պարսկական, թրքական, կովկասեան եւ այլ գործերու մասին, սակայն հազուադէպօրէն հայկական գործերու խօսք կ'ըլլայ: Ապա, Ալպէռ Պօղոսեան յայտարարեց թէ ցուցադրուած գրեթէ բոլոր գործերը կը պատկանին ամերիկաբնակ գորգավաճառ եւ կարեւոր հաւաքածոյի մը տէր՝ Ա. Կրէկորեանի եւ հիւսուածեղէնները Փարիզաբնակ գորգավաճառ՝ Ալպէռ Աչճեանին, ու ջերմ շնորհակալութիւններ յայտնեց անոնց, առանց որոնց այս ցուցահանդէսը կարելի պիտի չըլլար կիրարկել:

Յետոյ, խօսք տրուեցաւ Ա. Կրէկորեանին: Մեծ հաճոյք մըն է ձեր մէջ գտնուիլը, ըսաւ ան: Երազ մըն է որ կ'իրականանայ. քանի 70 տարի առաջ Մարսէյլ իջած է յունական նաւէ մը, տասնըմէկ տարեկանին, եւ խեղճ վիճակի մէջ: Քանի մը շաբաթ «Օթէ Լաֆայէթ»ի «Քոնֆոռ» պանդոկի հինգերորդ յարկի նեղ սենեակի մը մէջ ապաստան գտնելէ յետոյ, իր ընտանիքին հետ, մեկնած է Ամերիկա: Կանուխէն սկսած է գորգի գործը: Ու երբ հանդիպած է հայկական տառերով գորգերու զմայլած է եւ անմիջապէս որոշած է կազմել հաւաքածոյ մը: Տարիներով ջանացած է արեւելեան գորգերուն մէջէն մեկուսացնել հայկական արտադրութիւնները եւ ապացուցանել անոնց ծագումը: Այսպէս, երբ դարձած է հարուստ հաւաքածոյի մը եւ ստեղծած է Ուաթըրթաունի մէջ «Ամերիկայի հայկական գրադարան եւ թանգարան» անունով հաստատութիւն մը եւ հոն զետեղած իր հաւաքածոն: Մարսէյլի մէջ ներկայացուածը, 44 կտոր, քառորդը կը կազմէ իր հաւաքածոյին: Նաեւ գիրք մըն ալ հրատարակած է հայկական գորգերու վերաբերեալ: Պէտք է ըսել թէ Ա. Կրէկորեան մեծ յուզումով արտայայտուեցաւ եւ շատ ջերմ շնորհակալութիւններ յայտնեց Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան որ առիթ տուաւ իրեն տեսակ մը ուխտագնացութիւն կատարել եւ տեսակ մը վրէժ լուծել ճակատագրէն:

Օժանդակ Մարմնի կողմէ Փիէռ Ղազարեան գնահատեց Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան գործունէութիւնները: Շեշտեց այս ցուցահանդէսին կարեւորութիւնն ու տարողութիւնը որպէս հայկական երեքհազարամեայ քաղաքակրթութեան մէկ կենդանի պատկերը: Ականատես եղայ, շարունակեց ան, Եկեղեցիին շնորհեց եւ տեսայ թէ ինչ խանդավառութեամբ, վճռակամութեամբ եւ հաւատքով աշխատեցան Մշակոյթի Տան անդամներն ու իրենց բարեկամները այս ազնուական կոթողը բարձրացնելու համար: Մարսէյլի հայ գաղութը կրնայ հպարտ ըլլալ, աւելցուց Փիէռ Ղազարեան, այս ցուցահանդէսով եւ քաջալերել Հայ Մշակոյթի Տունը իր նախաձեռնութիւններուն մէջ:

Իր կարգին համակրութեան եւ գնահատանքի խօսքեր ըրաւ Մարսէյլի քաղաքապետին ներկայացուցիչը՝ Քրիսթիան Փուաթրվէն, կցորդ մշակոյթի հարցերուն: Շնորհաւորեց կազմակերպիչները ձեռնարկի մշակոյթին եւ գեղարուեստական որակին եւ կարեւորութեան համար եւ շնորհակալութիւն յայտնեց քաղաքին բերուած մարդկային հարստութեան համար: Հուսկ, Կարօ Յովսէփեան դիտել տուաւ որ 1991-ը Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան ստեղծման 15-րդ տարեդարձն է: Համայնքային կոչում ունեցող հաստատութիւն մըն է, ըսաւ, որ միշտ ջանաց, նեցուկ ունենալով իր ժողովուրդը պահպանել լեզու մը, պատկերացնել մշակոյթ մը, պահպանել ինքնութիւն մը, փոխանցել յիշողութիւն մը: Շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր անոնց որոնք սատարեցին նիւթապէս, բարոյապէս, իրենց աշխատանքով ցուցահանդէսի կազմակերպման եւ յաջողութեան: Այս դժուար օրերուն, անորոշութեամբ եւ անձկութեամբ լեցուն, եթէ այս ցուցահանդէսը օրինակ մը ըլլայ ցոյց տալու համար թէ, այս աշխարհի վրայ, մարդուն առաքելութիւնը քանդել կործանել չէ այլ շինել եւ բարձրացնել, եզրակացուց Կարօ Յովսէփեան, մենք հասած կ'ըլլանք մեր բոլոր նպատակներուն:

Բացման հանդիսութեան, խօսնակի պաշտօնը վարեց՝ Ժաք Աւտոյեան: Բազմաթիւ անձնաւորութիւններ ներկայ գտնուեցան՝ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան, Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան, Շահան Աւագ Քհնյ. Տէտէեան. ինչպէս նաեւ Իկոր Օկնէթով՝ Խորհրդային Միութեան ընդհանուր հիւպատոսը, Ռ. Լիլլէհօրկ՝ Դանիոյ ընդհանուր հիւպատոսը, երեսփոխաններ՝ մեթր Միշէլ Փըզէ եւ Տիկին Ժանին Էկոշար, Շրջանային Խորհուրդի նախագահին ներկայացուցիչը՝ Ժ. Փիէռ Պէրպէրեան, քաղաքապետին ներկայացուցիչը՝ Քրիսթիան Փուաթրվէն, Էլիզ Յակոբեան՝ կցորդ քաղաքապետին, Ժան Քէհէյեան՝ նախագահ Մարսէյլ - Փրովանսի Մամուլի Ակումբին եւայլն, ... ներկայացուցիչներ հայկական կազմակերպութիւններու:

⁂

Այս առթիւ լոյս տեսաւ գիրք մը որուն մասին եւ ցուցահանդէսի բովանդակութեան շուրջ, ինչպէս նաեւ Փետրուար 16-ի «Քոլոք»ի մասին կ'անդրադառնանք առանձին յօդուածով մը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԼԻՈՆ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

Տեղ կայ նոր անդամներու

Հայ Արիներու Միութեան Լիոնի շրջանի խումբին աւանդական հանդէսը տեղի ունեցաւ Փետրուար 17-ին, Մոլիէր սրահին մէջ:

Կար սովորականէն աւելի բազմութիւն: Հաւաքոյթը կը զուգադիպէր Լիոնի կազմակերպութեան 20-րդ տարեդարձին: Առաջին տարիներու սկաուտները եկած էին իրենց յարգանքը եւ երախտագիտութիւնը ցոյց տալու միութեան եւ, անոր հոգը սկիզբէն ի վեր իրենց վրայ առած, Աւետիս Տօնապետեանի եւ իր կնոջ՝ Շաքէի: Նաեւ՝ Անայիս Մարտիրոսեանի՝ որ քսան տարիներէ ի վեր, կը շարունակէ ծառայել Միութեան, զբաղելով մանաւանդ գայլիկներով:

Յուզիչ էր բժիշկ Արամ Ղազարեանի ելոյթը: Դառնալով՝ շրջանային խմբապետ Աւետիսին, ըսաւ՝ «ինչ որ եղած ենք, անհատապէս այսօր, այդ կը պարտինք մեծ մասամբ քեզի»:

Արդարեւ, քանի մը սերունդներ անցած են Լիոնի կազմակերպութեան շարքերէն: Աղջիկ եւ մանչ, իրենց պատանեկան տարիներուն գտած են հոն ընկերական ջերմ մթնոլորտ եւ մանաւանդ սորված են, քով-քովի, ճամբան՝ ապրելու իբրեւ արի մարդ եւ գիտակից հայ:

Ցերեկոյթին սկիզբը, շրջանային խմբապետը կարդաց բժիշկ Գուրգէն Մեծատուրեանի նամակը՝ ուր Փարիզէն, Միութեան ծերունի հիմնադիրը իր քաջալերանքը եւ մաղթանքները կը յղէր Լիոնի կողմին: Աւետիս Տօնապետեան ըսաւ նաեւ թէ ինչու Նորվան Եպիսկոպոս բացակայ էր. նոյն պահուն, ան կը մասնակցէր միջ - եկեղեցական հաւաքոյթի մը:

Պատրաստուած էր բազմազան յայտագիր մը, հայերէն եւ ֆրանսերէն: Երգ, պար, թատրոն եւ հին օրերէն պատկերներ պաստառին վրայ արժանացան ջերմ ծափերու, տառաւ, քանի որ ներկաները մեծ մասամբ, դերակատարներուն ծնողներն էին: Եւ նաեւ՝ նախկին սկաուտներ: Ասոնք ալ բերին, արդէն իրենց մասնակցութիւնը տօնին. ելան բեմ, երգեցին ու պարեցին, յիշելով անցեալի արշաւները, բանակումները:

Այս տարի Հայ Արիներու Միութիւնը վերստին պիտի մասնակցի միջազգային ճեմպորիին, ինչպէս մասնակցած է նախորդներուն իբրեւ ներկայացուցիչը հայ սկաուտական շարժումին: Դժուար եւ ծախսալից ճամբորդութիւն մը, քանի որ ճեմպորին - համաշխարհային սկաուտական բանակում, չորս տարին անգամ մը - 1991-ին տեղի պիտի ունենայ ամրան վերջաւորութեան, հեռաւոր Քորէայի մէջ, Սէուլի շուրջ: Լիոնէն ալ քանի մը հոգի մաս պիտի կազմեն հայկական պատուիրակութեան:

Հայ Արիներու Միութեան Լիոնի շրջանային կազմակերպութիւնը կրնայ աւելի ընդարձակուիլ, անդամներուն թիւը մեծնալ: «Կառավարել 40 հոգի կամ 100 աշխատանքը մեզի համար գրեթէ նոյնն է» ըսաւ Աւետիս Տօնապետեան եւ կոչ ուղղեց ներկայ նախկին սկաուտներուն որ իրենց շրջանակին մէջ փնտռեն նոր անդամներ, ըլլան անոնք գայլիկ կամ աւելի մեծ երախաներ:

Նկատեցինք որ հաւաքոյթին կազմակերպութեան աշխատած էին ծնողներ, բաւական մեծ թիւով, ինչ որ արժանի քաջալերութիւն մըն է գործօն խմբապետներուն համար եւ ցոյց կուտայ թէ ծնողները ըմբռնած են այս միութեան օգտակարութիւնը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՄԻՆ

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան, Որբերու Օգնութեան Մարմինը, Յունուար 19-ի իր նիստին մէջ, ընտրեց իր նոր դիւանը, հետեւեալ կերպով:

Տիկիններ ...
Շահան Պիւթէ — նախագահուհի
Սիրվարդ Ալիքսանեան — փոխ - նախագահուհի
Լիլիան Դաւիթեան — ատենադպրուհի
Քրիսթին Ալլականեան — գանձապետուհի
Օր. Սոնիա Քիւրքճեան — փոխ - գանձապետուհի

Անդամուհիներ, Տիկիններ ...
Զապէլ Կիւլպէնկեան, Ռօզա Գալփաքեան, Մառի Գալփաքեան, Սոնիա Թորոսեան, Զապէլ Թէլլէր, Անժէլ Սայեան, Մառի Հանչէրեան:

Այս առթիւ, պարտք կը համարինք յիշատակել Տիկիններ. - Հէրիքա Ներսիսեան, Արմինէ Գէորգեան, եւ նորոգ հանգուցեալ՝ Արաքսի Խուպէսէրեան, որոնք հոգիի բարձր անձնուիրութեամբ, բերած են իրենց գործակցութիւնը եւ մեծ ձեռնհասութեամբ վարած են, երկար տարիներ, մինչեւ իրենց կեանքի վերջին օրերուն իսկ, նախագահութիւնը Միութեան:

Միութիւնս հրապարակաւ կը յայտնէ իր սրտագին շնորհակալութիւնները իր բարերար ազգակիցներուն, եւ թարգման կը հանդիսանայ իր պաշտպանեալ սան եւ սանուհիներու երախտագիտական զգացումներուն:

ԿՆԻՔ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ
ԵՒ
ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՈԴԻԿ

ԲԱԼՈՒ

Հիւսիսակողմն է Սուրբ Մեսրոպայ լեռը, հարաւակողմը՝ Գուհանամքը, նաեւ Կապան եւ Մաւր լերինք: Եկեղեցիները Ս. Սահակ, Ս. Լուսաւորիչ, Ս. Աստուածածին եւ Ս. Կիրակոս (հիմա բոլորն ալ քանդուեր), համանուն չորս հայնոցներով՝ որոնք ընաջինջ եղան սպառապուռ: Մենաստանները «Քաղցրահայեաց Սուրբ Աստուածածին» (Հաւաւ գիւղի մօտ) եւ «Ս. Խաչ» (Պաղին եւ Թիլ գիւղերու մօտ), երկուքն ալ ամայացած՝ տաճարակապուտ ձեռքերով:

Տեղւոյն տխրահռչակ «գայմագամ»ն էր Տոքթոր Րէշիտի արբանեակ Գատրի, որ յաջողեցաւ Սոդոմ Գոմորի վերածել ամբողջ Բալուն՝ իր բազմաթիւ հայաբընակ գիւղերով միասին 15.200 հոգի (14.500-ը Լուսաւորչական եւ 700-ը Բողոքական), իսկ քաղաքին Հայութիւնը կը բաղկանար 250 տունէ (1600 անձ):

Զօրակոչի վաղորդայնին, Բալուցիք եւ գիւղացիք սկսան կեղեքուիլ «զապթիէ» - ներէն. շատեր հեռու տեղուանք տարապարհակ աշխատութեանց լծուելով անհետացան անդարձ: 15էն 50 տարեկանները զօրք առնուեցան, մեծ մասը ճամբայ շինող, եզ վարող, գիշերները բացօթեայ պառկելով ձիւն - ձմրան, իսկ գարնան՝ ուրիշ վայրեր ցիրուցան, գիտպարատի նոյն զատանքներով: Բալուի Գործաւորական Բանակն ալ, որ երեք հազար Հայերէ կազմուած էր, Խօշմաթ գիւղին բակը լեցուելով հրկիզուեցաւ: Փախչողները՝ թըրահար: Համբարձումէն երկու շաբաթ առաջ խուզարկութիւնները սաստկացան, մանաւանդ Հայ գիւղերու մէջ, զէնքի հաւաքման համար: Հաւուցիք է՛ն շատը տանջուեցան ... չունեցած զէնքերնին չյանձնած ըլլալնուն ի պատիժ: Իրենց մերկ մարմինները շարունակ կրեցին թարզ ցուպերու հարուածներ. ցաւին չդիմանալով՝ բազմաթիւ մեռնողներ եղան բանտերու մէջ: Բռնութիւնը հետըզհետէ այն աստիճան թափ առաւ, որ խել մը Հայեր ստիպուեցան հարեւան Քիւրտերէ սուղուկրակ զէնք գնելու եւ յանձնելու ստիպկանութեան, տանջանքնին թեթեւցնելու յոյսով: Համբարձման տօնէն երկու շաբաթ վերջ, բուն ջարդն ու հրըդեհը տեղի ունեցան Հաւաւ գիւղի մէջ, Քիւրում կոչուած քրտաբնակ գիւղի այն հրէշներուն կողմէ՝ որ հաւուցիներուն հացովն էին ապրեր երկար ատեն: Միւս կողմէ Բալուի բանտը լեցուեցան ծանօթ ազգայիններ, որոնք քանի մը օրուան չարչարանքներու տոկալէ ետք՝ առաջնորդուեցան կամուրջ, չուաններով կապուած, սուրին ու սակրին տակ դնելով բազրիքներուն վրայ հանդչեցուցած գըլուխներնին եւ մէկիկ - մէկիկ ձգուելով Արածանի: Զոհերէն յիշենք փաստաբան Խաչիկ (առենօք փոխ կառավարիչ), գաւառակի անդամ Սեդրակ եւայլն: Վերջնոյն նահատակման գիշերն իսկ, Գատրի ափ կ'առնէր անոր տան դուռը՝ խենէշ գիտութով. մայր եւ հարս կը դիմեն ատրճանակի եւ կը սպաննեն հետեւորդներէն երկուքը, յետոյ կը քաշուին տուներնին՝ հերոսաբար մեռնելով: Գատրի կատղած՝ ժողվել կուտայ 600 Հայ մանուկներ եւ կը յանձնէ դահիճներուն: Տամը կը շարունակուի արիւնոտ վարագոյրներով: Քղիէն ու Կարինէն հասնող «սէվգըյաթ» կուռ շարքերէն միշտ այրե՛րն են որ կը պակսին, դիակնացած կամ կենդանւոյն թափուելով գետ, իսկ կանայք՝ անոնցմէ յետոյ, Կէօլճիւքի եզրը, Կէղէնի ձորերուն մէջ բռնամահը կը ճաշակեն, Թուրանեան կիրքի մկրտութիւններէ անցնելէ վերջ: Աւելին կայ: Օսմանեան բանակին անդէն ծառայող կառապան Հայեր կը ջարդուին Լըխան (Ասիկա այն քրտաբնակ գիւղն է, որ սպանդանոցը դարձած էր արդէն բազմաթիւ երեւելի Հայոց): Ականատեսներ կը պատմեն թէ Բալուի կամուրջին ծծած արիւնը շաբաթներով չէ չորցած: Արու սեռին բնաջնջումէն վերջ, խուժանը Քիւրտ գիւղերը կը ցրուէ մանկամարդ Հայուհիները, ցորենի դաշտեր խուզել տալու անոնց՝ աննախընթաց բռնութիւններով: Հունձքի աշխատութիւնները վերջանալուն կը յաջորդէ խալամանալու առաջարկ. ընդվզողներ կամովին գետամոյն կ'ըլլան: Երբ Հայ երդիքներ կ'ամայանան բոլորովին, Քիւրտ տարրը կ'երթայ տուն տեղ ըլլալ լքուած կահաւոր բնակարաններու մէջ եւ ողջ մնացող աղջիկները գերիի պէս կ'աշխատցնէ, կը լլկէ եւ խումբ - խումբ լեռ տանելով կը զենու: Բալուցի ուրիշ հրէշ մը՝ Ալի Էֆսահ Փաշա, կը յաջողի հաւաքել ծուարած Հայութեան թափթփուկներ եւ անճիտել ամբողջ: Բալուի դահճերէն է Թովմաս Ճէլալեան ազգային գործիչը:

(Շար. 192)

Տէր եւ Տիկին Հրանդ Ղազիկեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Փիլո եւ Սիւզան Մասօ,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր եւ հանիին՝

ԹԱԳՈՒՀԻ ՇԱՀՊԱԶԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Մենաճեան)

մահը որ պատահեցաւ Փետրուար 25-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Մարտ 1, ժամը 13·45-ին Փարիզի Ս· Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին

15, rue Jean Goujon, Paris 8e

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օսմոյի «Լէօլա Սասունի» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Այրի Տիկին Մ· Շամլեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Գալաճեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Խանամիրեանի եւ զաւակներուն՝ իրենց հօր, քեռայրին եւ ազգականին՝ Յ· Շամլեանի մահուան առթիւ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա· Թաղէօսեան մասնաճիւղը ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Մարտ 2, ժամը 15-ին, Փարիզի Մշակոյթի Տունը: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

Սոյն կարեւոր օրակարգին պատճառաւ, բացառիկ ժողով պիտի գումարուի Շաբաթ, Մարտ 16, ժամը 15-ին վերոյիշեալ վայրը:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա-Գոլոմպի եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Մարտ 4, ժամը 20·30-ին

CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, Place de l'Hôtel de Ville
92600 ASNIERES

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի չորս մասնաճիւղերը կը ներկայացնեն Շաբաթ, Մարտ 23, Օտէօնի սրահներուն մէջ ժամը 20·45-ին

«Cirque N O R K d'Erevan»

Մանրամասնութիւնները յետագային:

(Շար· Ա· էջէն)

եան-Արծիւ խաղը կարեւորագոյնն էր: Արդիւնք՝ 2-2: Հ·Մ·Ը·Մ·-ի կոլերը նշանակած են Դերձակեան եւ Հէյրօ: Արծիւ այսպէսով կը պահէ իր հինգ կէտերու առաւելութիւնը Մարինեանի հանդէպ:

Հ·Մ·Ը·Մ· Արծիւի վերեւքի յոյսերը այլեւս խարխուլ չեն կրնար ըլլալ եւ պէտք է որդէն պատրաստուի պայքարելու, յառաջիկայ մրցաշրջանին, Փրովանսի բարձրագոյն դասակարգին մէջ: Արծիւ (2) ալ յաղթած է Իրիսի՝ 5-2:

Մարտ 3-ին, Արծիւ (1) կը հիւրընկալէ Ռուէյի խումբը՝ որուն յաղթած էր, Հոկտեմբերին՝ 2-1:

ԹԵՆԻՍ

● ՅԱՂԹԱԿԱՆ ԼԻՆՑԻ ՄԷՋ

Շատոնց է որ Մալէւա-Պէրպէրեան քոյրերէն մէկը կամ միւսը մրցաշարք մը չէր շահած: Յաճախ պայքար վճռական փուլերու մէջ, բայց ցանցառօրէն յաղթական: Վերջերս յաջողութիւն մը սակայն. Մանուէլլա, Զուիցերիացին-ամուսնացած է զուիցերիացի մարզիկի մը հետ-շահած է Լինցի (Աւստրիա) մրցաշարքը, յաղթելով, աւարտականին, չեխ Լանկրովայի:

Վ· Մ·

Պր· Գեղամ Տէվէճեան,
Օր· Շնորհիկ Տէվէճեան (Պոլիս),
Մէթր եւ Տիկին Փաթրիք Տէվէճեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Լեւոն Շիրինեան զաւակներն ու թոռները,
Մելինէ, Հերմինէ, Ալարինէ, Արփինէ Շիրինեան,
Տէր եւ Տիկին Պենանթի եւ զաւակները
ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր, հօրեղբօր, մեծ-հօրեղբօր, զարմիկին եւ ազգականին՝

ՎԱՀՐԱՄ ՏԷՎԷՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Փետրուար 26-ին, 84 տարեկանին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Մարտ 1, ժամը 14-ին Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Ս· Խաչ-Ս· Յովհաննէս Մայր Եկեղեցին

13, rue du Perche (angle rue Charlot)

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանթէօ-Փարիզէնի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՍԿՈՒՄ ԵՒ ՔԱՐՈԶ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՄԷՋ
ԲՈԼՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Մեծ Պահոց ամբողջ շրջանին, փարիզեան շրջանի մեր եկեղեցիներուն մէջ, Ուրբաթ իրիկունները ժամը 7-ին, Հըսկումի՝ խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ կը կատարուին եւ կը տրուի քարոզ՝ ըստ հետեւեալին.—

● Ուրբաթ, Մարտ 1-ին
Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս-Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ.

● Ուրբաթ, Մարտ 8-ին,
Շավիլի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ:

ՆՈՒԷՐ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը ստացած է 400 Ֆր·: Վասպուրականի Հայրենակցական Միութենէն, Վարդան Պանտիկեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Հ·Մ·Ը·Մ·-Արծիւը ստացած է Տիկին Գոհար Ղազարեանի մահուան առթիւ՝ Քէնտիրեան ընտանիքէն 200 Ֆր·, Պ· Րաֆֆի Նազարեանէն 100 Ֆր·:

***

Առնուվիլի Վարագայ Ս· Խաչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, փոխան ծաղկի Տիկին Սիլվա Մանկասարեանի մահուան առթիւ.- Տէր եւ Տիկին Արթօ Բէտիօղլու, Տէր եւ Տիկին Անդօ Գութլուքայա 500-ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Գաբթանեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Եագուպեան 300-ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Գավաֆեան 250 Ֆր·:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շավիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը՝ Մայիս 25-ին:

***

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան տարեկան դաշտահանդէսը՝
Կիրակի, Յունիս 2-ին:

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE

CLICHY - LA GARENNE
Section Cardiné Aghababian

DINER DANSANT

le Samedi 9 Mars à 20 h 30

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — Paris 14e

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները եկեղեցւոյ եւ Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբի երկար տարիներու անդամ հանգուցեալ Ժիրայր Գասպարեանի մահուան առթիւ.- Տիկին Ժանին Գասպարեան եւ զաւակները 1000 եւ 1000 երգչախումբին, Տէր եւ Տիկին Անդօ Փափազեան եւ զաւակները 500 եւ 500 երգչախումբին, Տէր եւ Տիկին Վարդան Փափազեան եւ զաւակները 150 եւ 150 երգչախումբին, Տէր եւ Տիկին Պաղտիկ Նաճարեան եւ զաւակները 250 եւ 250 երգչախումբին, Տէր եւ Տիկին Արթօ Տէր-Մինասեան եւ զաւակները 500 երգչախումբին, Տիկին Անթօնին եւ զաւակները (Լիոն) 200 եւ 200 երգչախումբին, Տէր եւ Տիկին Պէլոն եւ զաւակները 150 երգչախումբին, Տէր եւ Տիկին Վռամ Սիմէոնեան 500 երգչախումբին, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Զորպաճեան 200 երգչախումբին, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Սայապալեան 200, Աղազարեան (Մարիա Փրիմէօր) 200, Յարութիւն Սէմէրճեան ընտանիք 300, Տէր եւ Տիկին Պերճ Վարժապետեան 100 երգչախումբին, Ս· Թադէոս եկեղեցւոյ վարչութիւն 200 երգչախումբին, Պ· Լեւոն Մարիքեան 200 եւ 200 երգչախումբին, Յարութիւն Մինասեան Թահմանեան, Օհանեան, Տենկոյեան ընտանիքներ 200, Տէր եւ Տիկին Ժան-Փօլ Զարուքեան 100, Տէր եւ Տիկին Բիւզանդ Խաչատուրեան 100, Տէր եւ Տիկին Տականեան 100, Լեւոն Շիմշիրեան ընտանիք 200, Տիգրան Մարգարեան ընտանիք 100, Նիքոլեան ընտանիք 200, Գլօտ Մինասեան ընտանիք 500, Տիկին Կէօնճեան 100, Տէր եւ Տիկին Մուրատ Մէրէմէթճի 100 երգչախումբին, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տէր-Մինասեան 200 երգչախումբին, Տէր-Զաքարեան ընտանիք 200 երգչախումբին, Տէր եւ Տիկին Ժաք եւ Աննա Էքմէքճեան 500 երգչախումբին, Այրի Տիկին Անի Եէմէնիճեան 100, Մանկեան ընտանիք 100, 100 Ֆր· Մշակ· Միութեան, Պ· Ժիւլիէն Գրիգորեան 50 Արամեան վարժարանին, Շուշան Փափազեան ընտանիք 300 Ս·Օ·Ս· Արմէնիին, Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբի անդամներ 500 Արամեան վարժարանին, 250 «Յառաջ»ին, 250 «Աշխարհ»ին, Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբը 200 Արամեան վարժարանին, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Եըլմազեան 100 «Յառաջ»ին, 100 «Աշխարհ»ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Մեծ Պահքի ամբողջ շրջանին, Ուրբաթ իրիկունները ժամը 17-ին, Հսկումի խաղաղական եւ հանգստեան ժամերգութիւններ, իսկ Կիրակի օրերուն Արեւագալի ժամերգութիւն կը կատարուին հետեւեալ ժամանակացոյցով.-

Մարտ	1	եւ	3
Մարտ	8	եւ	10
Մարտ	15	եւ	17
Մարտ	22		

ՄԱՐՍԷՅԼ

Հ Ս Կ Ո Ւ Մ

Մեծ Պահքի Քառասնորդաց Հսկումի արարողութիւններ Հարաւային Ֆրանսայի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիներուն մէջ, ժամը 18-ին, նախագահութեամբ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ· ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

Մեծ Պահքի Հսկումներ

Երեքշաբթի, Մարտ 5
Սէնթ-Մարկրիթ
Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցի

Հինգշաբթի, Մարտ 7
Սուրբ Սահակ-Մեսրոպ Եկեղեցի
Սէն-Ժերոմ,

Երեքշաբթի, Մարտ 12
Լա Սիոթա, Ս· Կարապետ Եկեղեցի
ժամը 17-ին բացառաբար

Հինգշաբթի, Մարտ 14,
Սէն-Լու, Սուրբ Գէորգ Եկեղեցի

Երեքշաբթի, Մարտ 19
Բամփ· Ֆրէզ, Սուրբ Կարապետ Եկեղեցի

Հինգշաբթի, Մարտ 21
Փրատօ,
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
— Section d'Issy-les-Moulineaux —
organise des
COURS DE DANSES
ARMENIENNES
pour les enfants de 6 à 15 ans
(filles et garçons)
Les Samedis après-midi.
Se présenter à partir du Samedi 2 Mars
à 14 heures 30
à la Maison de la Culture Arménienne
45, rue de la Défense
Issy-les-Moulineaux

LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise une

EXPOSITION
"Tapis et textiles arméniens"

au Palais de la Bourse de Marseille — La Canebière

du 14 Février au 11 Mars

en collaboration avec
le CONSEIL REGIONAL PROVENCE ALPES COTE-D'AZUR
sous le haut patronage du Ministère de la Culture

ouvert tous les jours de 10h à 18h. (Entrée gratuite)